

Xatuna Dolidze, Nino Tsintsadze, Tamta Kuxaleișvili

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL KURIKULUMU OYUN

2-DƏN 6 YAŞA
QƏDƏR YAŞ QRUPLARI ÜÇÜN
METODIK VƏSAIT

Məktəbəqədər təhsil kurikulumu - “Oyun”

*2-dən 6 yaşa qədər yaş qrupları üçün
metodik vəsait*

2025

Yenidən işlənmiş versiyanın müəllifləri:

Xatuna Dolidze, San Diyeqo Dövlət Universitetinin məktəbəqədər təlim və təhsil layihəsinin eksperti, İlya Dövlət Universitetinin dosenti.

Nino Tsintsadze, San Diyeqo Dövlət Universitetinin məktəbəqədər təlim və təhsil layihəsinin eksperti, İlya Dövlət Universitetinin dosenti.

Tamta Kuxaleișvili, San Diyeqo Dövlət Universitetinin məktəbəqədər təlim və təhsil layihəsinin eksperti, İlya Dövlət Universitetinin dosenti.

Konsultantlar:

Elizabet Stid (Elizabeth Steed), San Diyeqo Dövlət Universitetinin məktəbəqədər təlim və təhsil layihəsinin baş mütəxəssisi

Sara Qariti (Sarah Garrity), San Diyeqo Dövlət Universitetinin məktəbəqədər təlim və təhsil layihəsinin baş mütəxəssisi

Layihənin rəhbəri Nensi Frey (Nancy Frey)

Tərcümə edən: Nilüfər Qurbanlı

Rəssam Lekso Ratiani

Üslub redaktoru Tamar Tskitişvili

Orijinal Versiyanın müəllifləri

Xatuna Dolidze, Tamar Bakradze, Nino Cicavadze

Kitabda aşağıdakı uşaq bağçalarının fotosəkillərindən istifadə olunur:

Tbilisi 6 nömrəli uşaq bağçası; Bolnisi 2 nömrəli uşaq bağçası; Batumi 34 nömrəli uşaq bağçası; Batumi 30 nömrəli uşaq bağçası; “Yaşıl Albalı” Erkən Təhsil Mərkəzi

Qeyd

Bu metodoloji vəsait San Diego Dövlət Universiteti (SDSU) tərəfindən yenilənmiş formada hazırlanmışdır.

Vəsait Gürcüstan Təhsil, Elm və Gənclər Nazirliyi tərəfindən və Dünya Bankının maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilən “İnnovasiya, İnküzivlik və Keyfiyyət Layihəsi - Gürcüstan I2Q (WB)” proqramı çərçivəsində həyata keçirilmişdir.

განათლების, მეცნიერებისა და
ახალგაზრდობის სამინისტრო

WORLD BANK GROUP

SDSU

San Diego State
University

ISBN 978-9941-8-8396-5

MÜNDƏRICAT

Ön söz.....	5
Giriş	7
Hissə 1. Kurikulumun məqsədləri və prinsipləri	12
Fəsil 1. Dəyərlər və dərsliyin prinsipləri	12
Fəsil 2. Kurikulumun məqsədləri	19
Hissə 2. Təlim prosesi	28
Fəsil 3. Uşaqla münasibət və ünsiyyət.....	28
Fəsil 4. Oyun və uşağın marağını izləmək (uşaq və böyük tərəfindən edilən fəaliyyətlər)	36
Fəsil 5. Tematik yanaşma və layihə üsulu.....	54
Hissə 3. Kurikulumun məqsədləri və inkişafetdirici xüsusiyyətlər.....	72
Fəsil 6. Qrupun birliyi və inkişafetdirici xüsusiyyətlər	73
Fəsil 7. Tədqiqat-kəşf və inkişafetdirici xüsusiyyətlər	102
Fəsil 8. İnkluziv təhsil: Ən çox yardıma ehtiyac olan uşağı gör, ona yardım et.....	136
Fəsil 9. Strategiyaların və məşğələlərin nümunələri	146
Hissə 4. Təlim mühitinin təşkili	172
Fəsil 10. Fiziki mühitin təşkili	172
Fəsil 11. Vaxt və cədvəl	190
Hissə 5. Dəyərləndirmə, planlaşdırma, əks əlaqə	195
Fəsil 12. Görmək, qeyd etmək, fikirləşmək	195
Fəsil 13. Təlim prosesinin planlaşdırılması	212
Hissə 6. Ailə və əməkdaşlarla əməkdaşlıq	237
Fəsil 14. Ailələ əməkdaşlıq	237
Fəsil 15. İşçi heyətinin əməkdaşlığı	242

Hissə 7. Praktiki nümunələr	246
Fəsil 16. 2-3 yaşlı qrup	246
Fəsil 17. 3-4 yaş qrupu.....	254
Fəsil 18. 4-5 yaşlılar qrupu.....	264
Fəsil 19. 5-6-yaşlılar qrupu	270
Fəsil 20. Qarışıq yaş qrupu	283

ÖN SÖZ

Məktəbəqədər təhsil kurikulumu-“Oyun” Təhsil və Elm Nazirliyi və İlya Dövlət Universitetinin əməkdaşlığı ilə, 2020-ci ildə yaradılmış metodik vəsaitin yenilənmiş versiyasını özündə əks etdirir.

Yenilənmiş kurikulum San Diyeqo Dövlət Universiteti tərəfindən, Dünya Bankının donorluğu və Gürcüstan Təhsil, Elm və Gənclər Nazirliyinin dəstəyi ilə işlənib hazırlanmışdır.

Yenilənmiş kurikulum “İnnovasiya, İnkluzivlik və Keyfiyyət-Gürcüstan I2Q(WB) layihəsi çərçivəsində işlənib hazırlanmışdır. Layihənin məqsədi ölkə miqyasında erkən və məktəbəqədər təlim və təhsil müəssisələrinin idarəetmə sistemini yaxşılaşdırmaq və proqramların keyfiyyətini yüksəltməkdir.

Kurikulumun ilkin versiyası iki-beş (2-5) yaşlı uşaqlarla işləyən təhsil işçiləri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kurikulumun yenilənmiş versiyası isə 5-6 yaşlı əhatə edir və onun istifadəsi uşaq bağçalarında, həmçinin məktəbəqədər hazırlığın ümumtəhsil müəssisələrinin daxili qrupları üçün mümkündür. İlkin versiya iki hissədən ibarət idi, yenilənmiş versiyada isə metodik və təcrübi hissə birləşdirilibdir.

Kurikulumda növbəti fəsillər yenilənibdir: “Kurikulumun məqsədləri”, “Müşahidə-dəyərləndirmə”, “Planlaşdırma”, “Tematik yanaşma və layihə üsulu”, “Strategiyalar”, həmçinin –“Fiziki və vaxt mühiti”.

Kurikuluma növbəti fəsillər əlavə olunub: “Uşaqlarla münasibət və ünsiyyət”, “Oyun və uşağın diqqətinin izlənməsi”, “Qrupun birliyi və inkişafedirici xüsusiyyətlər”, “Tədqiqat-kəşf və inkişafedirici xüsusiyyətlər”, “İnkluziv təhsil: Uşağı gör, ona yardım et, o, ən çox buna ehtiyac duyur”, “5-6 yaşlı qruplar üçün təcrübi nümunələr”.

Kurikulumun fəsilləri təcrübə ssenariləri və nümunələr, yenilənmiş plan nümunələri ilə, aşağıda verilmiş mövzularla bağlı Gürcü uşaq bağçalarında lentə alınmış video nümunələri zənginləşdirilmişdir.

- Fikir və təfəkkürə necə şərait yaradaq
- Nə üçün oyun əhəmiyyətlidir
- Uşaq bağçasında Bulinqin qarşısının alınması
- Necə və nə üçün uşaqlara kitab oxuyaq
- Fonoloji maarifləndirmənin inkişafı
- Yazı və yazı yazmaqla maraqlanmaq
- Tədqiqata həvəsləndirəcək sualları necə verək
- Hekayə danışmaq bacarıqlarını necə inkişaf etdirək
- Problemin həll edilməsi və riyazi maarifləndirməni necə inkişaf etdirək

- Uşağın qovluğu
- Tərbiyəçinin qovluğu
- Müşahidə-planlaşdırmanın qarşılıqlı əlaqəsi

Kurikulumda, əlavələr şəklində, iki növ dəyərləndirmə aləti təklif edirik: Uşağın təlim və təhsilinin dövlət standartına əsasən tərtib olunmuş inkişafetdirici anketi (əlavə 1.) və kurikulumun məqsədlərinin seçilməsi üçün qrupun dinamikasını müşahidə edilmə aləti (əlavə 2.)

GİRİŞ

Kurikulum „Oyun“ - erkən və məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin və iki-altı (2-6) yaşlı uşaqlarla işləyən işçilər üçün yaradılmışdır. O, ümumi, uşaların oyun və təlimə sevincə və fəal şəkildə qoşula biləcəkləri konkret göstərişləri, biliyi, təcrübəni, erkən yaşlı uşaqlar üçün mühitin necə yaradılmalı olduğunu əks etdirir.

Nəzəri və konseptual əsaslar

Kurikulum “Oyun” uşağa yönəlmiş yanaşmanın prinsiplərinə əsaslanır. O, özündə müxtəlif nəzəriyyələrin əsas ideyalarını və təcrübə yanaşmalarını əks etdirir. Bu kurikulum uşağın maraqlarının və ehtiyaclarının üstünlüklərini vurğulayan metodologiya ilə idarə olunur.

Fridrix Frobelin oyuna əsaslanan təlimi - Uşaqlıq, yetişkinliyə “hazırlıq” dövrü deyil, insan inkişafının əhəmiyyətli mərhələsidir. Uşaqlar aləmi, özlərini, qayğıkeş mühitdə və axtarış yolu ilə tanıyırlar və formalaşırlar. Onların, hərtərəfli inkişaf (intellektual, fiziki, sosial və mənəvi) və təbiətə yaxınlıq imkanı olduqda daha yaxşı inkişaf edirlər.

Con Diyunun təhsil konsepsiyası - Təhsil, faktların yadda saxlanılmasına deyil, təcrübə və sosial qarşılıqlı əlaqəyə əsaslanır. Təbiyyətin təcrübəsi xüsusi təşkil olunmuş mühitdə özünü əks etdirir və onun əsas başlanğıc nöqtəsi uşağın maraqları, fəaliyyətləri və bu mühitdə şagirdin azad iradəsini ifadə etməsidir. Öyrənmə potensialı həyatın gündəlik təcrübələrindədir. Böyümək üçün isə vacib olan təcrübənin davamlılığıdır.

Jan Piyajenin və Lev Viqotskinin konstruktivizmi - Uşaq tərəfindən Biliyin əldə edilməsi ətraf aləmin fəal tədqiqi və axtarış yolu ilə mümkündür. Erkən yaşda öyrənmə və inkişaf üçün oyun əhəmiyyətli dərəcədə zəruridir. Ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqə dünya haqqında biliyin qurulmasında vacibdir. Təbiyyəti uşağa təlimin formalaşmasına və ardıcılığına yardım edir və təlimin konkret və fiziki təcrübəsindən, abstrakt, verbal və intellektual əlçatanlığa keçməsinə imkan verir. Bu ideologiyada təbiyyəti bilik ötürən deyil. O, uşaqları diqqətlə müşahidə edir və öyrənmə üçün rahat şərait mühit yaradır.

Recio Emilyanın yanaşması

Kurikulumun əsas sütunlarından biri Recio Emilya yanaşmasıdır. O, uşağı səlahiyyətli, fəal və yaradıcı şəxsiyyət hesab edir. Bu yanaşma xüsusilə uşağın özünü ifadə etmənin çoxlu yoluna („100 dil“) və təlim prosesində uşaqların fəal iştirakına diqqət yetirir. Bununla yanaşı, tematik və layihə yanaşması tədqiqat və kəşfi inkişaf etdirir, bu da uşaqlara dərin və yaradıcı təcrübələr təklif edir. Bu yanaşmaların birliyi, təxribatlarla zəngin mühit, yeni bilik və bacarıqlar əldə etməyə motivasiya yaradır.

Yaradıcı kurikulum

Yaradıcı kurikulum uşağın hərtərəfli (holistik) inkişafını nəzərdə tutur. Burada əsas yaradıcılıq, özünəinam və tənqidi təfəkkürdür. Onun təhsil sahəsi maraq dairələrinə bölünür.

Təlim proqramı uşaqların maraqlarına uyğun zəngin mövzular təşkil edir. Bunların ətrafında təşkil olunmuş təhsil prosesi müxtəlif mərkəzlərdə məşğələlər şəklində həyata keçirilir. Uşaqlar öz istəkləri və seçimləri ilə müxtəlif növ oyunlara qoşulurlar. Bu da onların hərtərəfli inkişafına şərait yaradır.

Piramida modeli və sosial-emosional təlim

Kurikulum erkən yaşda sosial və emosional inkişafın əhəmiyyətini və spesifikliyini vurğulayan piramida modelinə əsaslanır. Uşaqların sosial və emosional səlayihətlərinin inkişafı yalnız fərdi rifah üçün deyil, qruplarda birlik və əməkdaşlıq bacarıqlarının formalaşması üçün zəruridir. Bu model təhülkəsiz, dəstəkləyici mühit təmin edir. Burada uşaqlar emosiyaları tanımağı, tənzimləməyi və qarşılıqlı anlamağı öyrənirlər.

İnkişafın müvafiq təcrübəsi

Kurikulumda inkişafın müvafiq təcrübə elementləri integrasiya olunub, Bu da uşağın unikal imkanlarını və ehtiyacalarının nəzərə alınmasını təmin edir. Böyüklərin təşəbbüsü və məqsədyönlü təcrübəsi uşaqlara konkret situasiyalarda öz bacarıqlarını daha dərinləndirərək istifadə etmələrinə və cəlb olunmalarına yardım edir. Yaşın və inkişafın müvafiq, fərdi yanaşmaları uşaqların motivasiya və özünəinamının artmasına şərait yaradır. Bu da sosial, eləcə də akademik nailiyyət üçün zəruridir.

Kurikuluma əsasən uşaq və tərbiyəçi

Kurikulum uşağı **maraqlı, ısrarlı və cəsarətli** görür. O, maraqla tədqiq edir, müstəqil şəkildə suallar verir, bu suallara cavab axtarır, çətinliklərin öhdəsindən gəlir, özünəinamlıdır, uğursuzluqla üzləşdikdə təslim olmur, müstəqil və xəşbəxtidir.

Bu kurikulum ilə, tərbiyəçi uşaqlarla qayğıkeş davranır, məsuliyyətlidir, öz addımları haqqında düşünür (**refleks**) və **başqlarına hörmət edir**. O, uşaqların ehtiyaclarına qarşı həssasdır və onlara dərhal reaksiya verir; uşağın xüsusiyyətlərini, fərdliliyini, emosiyalarını, istəklərini, uğurlarını, hüquqlarını səmimi qəbul edir və qiymətləndirir. Onun peşəkarlığı və səriştəsinin əsas silahı-öz fəaliyyətinin daim qayğısına qalmaq, fikirləşmək və analiz etməkdir.

Oyun, təlimin əsas vasitəsi kimi

Oyun kurikulumun əsas oxunu təşkil edir və uşağın təbii maraqlarını və yaradılığını təqib edir. Oyun, imkanlar yaradır, Burada uşaq fərdi, qrup oyunlarının iştirakçısı olur, öyrənir, eksperimentlər aparır və yeni reallıq yaradır. Kurikulum xüsusilə uşağın fəal iştirakını, onun maraqları və məşğələlərin müəyyən edilməsində aparıcı rolda olmasını vurğulayır. Böyüklər isə onlar üçün bələdçi və dəstəkləyici rolunu oynayırlar.

Mühit və müxtəlif təcrübələrin əhəmiyyəti

Fiziki mühit uşağın özünüifadə və motivasiyasına şərait yaradan əsas aspektlərdən biridir. Açıq materiallarla əlaqə və təbii mühiti dərk etmə uşaqlara müxtəlif təcrübələr təklif edir. Bu da onların holistik inkişafına şərait yaradır. Kurikulum uşağın ətraf mühitdən, insanlardan və materiallardan ünsiyyət qurmaq yolu ilə öyrənməsinə əsaslanır. Təcrübələrin çoxluğu hərtərəfli inkişafa, həmçinin, yardımlıq və dərin tədqiqat bacarıqlarının formalaşmasına şərait yaradır.

Kurikulumun məzmunu

Kurikulumun iki əsas məqsədi var-qrupun birliyi və tədqiqat-kəşf. Qrupun birliyi uşaqların fərdi, sosial, emosional, ünsiyyət bacarıqlarının qayğısına qalmaq, eləcə də qrup üzvləri arasında ünsiyyəti inkişaf etdirmək və vahid bir qrup kimi formalaşdırmaqdır. Tədqiqat-kəşf tədqiqat bacarığı ilə bərabər maraq və yaradıcılıq bacarıqlarını da birləşdirir. Bu da, bir qayda olaraq, daha çox yeniliklərə qarşı maraq, suallar vermək, fərziyyələr söyləmək, diqqətin bir yerə cəmlənməsi, əşyaları və hadisələri müşahidə, təcrübə aparmaq, təsnifat, müqayisə etmək, hadisələr arasında səbəb-məqsəd əlaqələri qurmaq, analiz, tənqidi təffəkkür, təfsir etmək, problemin həlli, yaratmaq kimi konkret bacarıqlarda özünü biruzə verir.

Kurikulum holistikdir və uşağın təlim və rifahına geniş və möhkəm bünövrə yaratmaq üçün uşağın inkişafının bütün sahələrinə eyni əhəmiyyət verir. Kurikulumda iki məqsədin ayrılması digər sahələrin dəyərinin azalmasına səbəb olmur-əksinə, bu məqsədlərə müxtəlif bacarıqların inkişafı ilə nail olunur.

Kurikulumun məqsədlərinə nail olmaq üçün pedaqoq uşaqların müxtəlif bacarıqlarını nəzərə almalı, həm ümumi inkişaf, həm də fərdi olaraq uşağın öyrənməyə və inkişaf etməyə hazır olduğu həssas dövrləri nəzərə almalıdır.

BOX: Həssas dövr- Uşağın beynin müəyyən bacarıqları mənimsəmək üçün hazır olduğu dövr, məsələn, dil bacarıqlarının həssas dövrü anadan olduqdan üç yaşına qədərdir.

Məktəbəqədər hazırlığın yeni baxışı inkişaf sahələri arasında qarşılıqlı əlaqənin əhəmiyyətini və inkişafın ardilliyini vurğulayır. Qarşılıqlı əlaqə dedikdə, ayrı-ayrı sahə deyil, sahələrin birliyi nəzərdə tutulur. Məsələn, rənglərin və formaların təsnifatı kimi biliklərlə yanaşı, göstərişləri dinləmək, öyrənmə ilə maraqlanmaq, böyük və kiçik motor bacarıqları, müəyyən müddət ərzində sakit oturmaq bacarığı kimi müstəqil və emosional bacarıqlar da əhəmiyyətlidir. Məktəbəqədər hazırlıq əvvəlcədən öyrənilmiş bacarıqlar və davranışlar üzərində qurulur. Yəni, sadə bacarıqlara nail olmaq, daha çətin bacarıqların mənimsənilməsinə səbəb olur. Məktəbə hazırlığın daha erkən, praktiki olaraq inkişafın ilk günündən, yəni birbaşa məktəbə getməzdən əvvəl, bir il əvvəl başlaması ilə bağlı fikir məhz buradan irəli gəlir.

İki kiçik məqsədə- qrupun birliyi və tədqiqat-kəşf yönəlmiş təlim prosesi, özünün metodoloji yanaşmaları ilə, uşaqlar üçün hərtərəfli inkişafın və müxtəlif bacarıqların birləşməsinə imkan verir. Təbiyəçi tərəfindən düşünülmüş gündəlik planlaşdırma, yaradılmış çağırışlar və bir çox strategiyalar məhz bu holistik prinsiplərə əsaslanır. Burada vaxtın əhəmiyyətli hissəsi uşaqların təşəbbüsü ilə yaranan oyunlara ayrılır.

Təbiyəçilər kurikulumun məqsədlərinə uşaqların müxtəlif və hərtərəfli təcrübələrdə iştirakı ilə nail olurlar. O, bunun üçün aşağıdakı vasitələrdən istifadə edir:

- **Oyun, uşaqların təşəbbüsü ilə irəli sürülən, onlar üçün maraqlı, əyləncəli və təlim** və inkişafın əsas gücüdür. Oyun, Həmçinin, təbiyəçi tərəfindən hazırlanmış və təklif olunan oyun uşaqların maraqlarına əsaslanaraq, onların inkişafına uyğun və əlverişlidir.
- **Çağırışlar** (təxribatlar), uşaqların ideyalarını, fantaziyalarını və təşəbbüslərini oyatmaq məqsədilə təbiyəçi tərəfindən yaradılır. Bu, resursların təmin edilməsi, onların xüsusi təşkili və şifahi rəy vasitəsilə uşaqların həvəsləndirilməsini nəzərdə tutan bir strategiyadır.

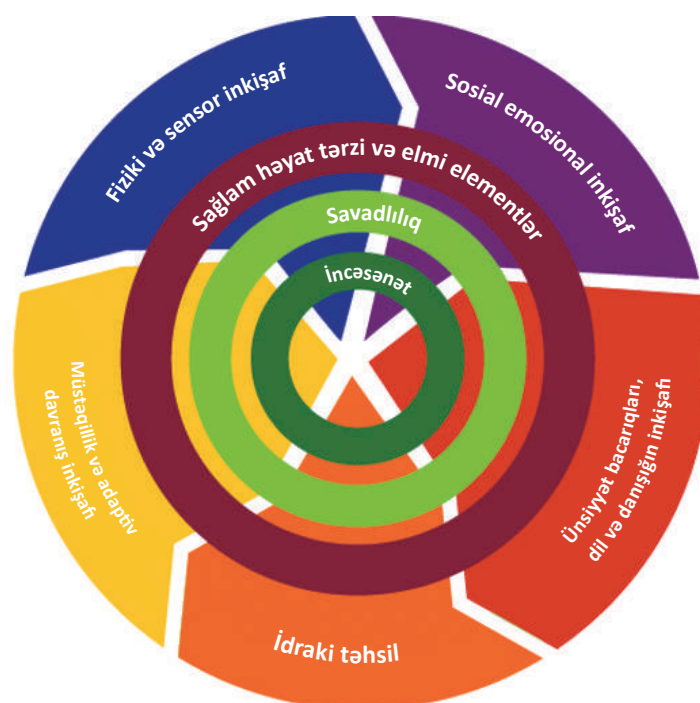
- **Strategiyalar**, Uşaqların səmərəli təlim və inkişafına xidmət edən tərbiyəçinin məqsədyönlü hərəkətləridir. Strategiyalar təlim prosesini effektiv şəkildə istiqamətləndirmək üçün uşaqların təşəbbüsü və ya tərbiyəçi tərəfindən planlaşdırılan oyunlardan tutmuş gündəlik fəaliyyətlərə qədər istənilən kontekstdə istifadə olunur.
- **Fiziki mühit**, Tərbiyəçinin, uşaqların təşəbbüsü ilə yaranan oyunların effektiv həyata keçirilməsi üçün daxili, eləcə də xarici sahələrin, materialların təşkili və vaxtaşırı yenilənməsi.
- **Müşahidə** Uşaqlara və təhsil prosesinə, uşaqların maraqlarının aşkar edilməsi, onların təlim və inkişaf prosesini görmək, təlim prosesinin dəyərləndirmək, effektiv planlaşdırma və uşaqların ehtiyaclarını təmin etmək.

Kurikulum və dövlət standartları

Kurikulum erkən və məktəbəqədər təhsilin dövlət standartlarına, bir sözlə, uşağın təlim-tərbiyə və təhsil standartı və erkən və məktəbəqədər müəssisələrin mühiti və təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyəti standartına (proqramın keyfiyyətinin standartı) əsaslanır.

Kurikulumun metodologiyası, yanaşmaları tamamilə keyfiyyət standartına əsaslanır. Bu da uşaq üçün inkişafetdirici, təhlükəsiz, pozitiv və keyfiyyətli təhsil mühitinin yaradılmasını və ailə və cəmiyyətin iştirakı, mədəni müxtəliflik və inklüzivlik, idarəetmə və dəyərləndirmə kimi istiqamətləri də nəzərdə tutur. Bütün yuxarıda qeyd olunanlar belə bir mühitin yaradılması üçün ən yaxşı imkandır.

Uşağın təhsil standartı, inkişaf sahələri və tematik istiqamətlər, uşağın erkən və məktəbəqədər təhsil çərçivəsində hansı biliyi, bacarıqları, dəyərləri və münasibətləri əldə edəcəyini müəyyən edir. İnkişaf sahələri və tematik istiqamətlər uşağın inkişafının vahid bir prosesinin bir-biri ilə sıx bağlı olan iki komponenti var. Bir tərəfdən, tematik istiqamətlər uşağın inkişaf sahələrində verilmiş bacarıqların mənimsənilməsi və biliyin əldə edilməsinə şərait yaradır. Digər tərəfdən isə uşağın idraki, nitq, sosial, emosional, fiziki imkanlarını, bilik və bacarıqların artmasının inkişafının tematik istiqamətlərini müəyyən edir.

Təhsilin dövlət standartı ilə müəyyən olunmuş inkişafın hər bir sahəsi və tematik istiqamətlərin nəticələrinə nail olmaq kurikulum ilə mümkündür. Kurikulumun məqsədlərinə müvafiq olaraq, uşaqlar üçün müxtəlif oyunların təklif olunması və onda maraqla iştirak etmək uşaqların hərtərəfli inkişafını təmin edir. Bu təcrübəni yaradan tərbiyəçi, uşağın fərdi inkişafını müşahidə edir və dəyərləndirir. O, müşahidə edərkən uşaqlar tərəfindən yuxarıda sadalanan ümumi bacarıqların nümayişinin konkret yollarını müəyyən edən təhsilin standartını rəhbər tutur. Bu məsələləri haqqında ətraflı kurikulumun fəsillərindən biri olan “Müşahidə-dəyərləndirmə” fəslində tanış olacaqsınız.

HISSƏ 1. KURIKULUMUN MƏQSƏDLƏRİ VƏ PRINSİPLƏRİ

FƏSİL 1. DƏYƏRLƏR VƏ DƏRSLİYİN PRINSİPLƏRİ

Dərsləyin bu fəslində kurikulumun əsaslandığı on prinsip və onların izahı verilib. Nümunə üçün bağça həyatını əks etdirən bir gün verilib. Bu nümunədə bu prinsiplərin və dəyərlərin təcrübədə necə aşkar olunduğu göstərilir.

Kurikulumun on dəyəri və prinsipi

1. Uşaq özünün təlim və inkişafının mərkəzi aktorudur

Uşaqlar prosesə fəal şəkildə qoşulduqları zaman öyrənirlər və inkişaf edirlər-tədqiq edirlər, kəşf edirlər, oynayır, təcrübə qazanırlar, suallar verirlər, bir-biriləri ilə ünsiyyət qururlar, risk edirlər. Uşağa yönəlmiş yanaşmaya müvafiq olaraq, uşaq öz təlim prosesinin mərkəzi fiqururudur. Bu

zaman böyük onun marağı ilə hərəkət edir, təlim və inkişafın təbii prosesinə şərait yaradır və ona nə edəcəyini söyləmir. Bu yanaşma uşağın maraqlarına, seçiminə şərait yaradır, motivasiyanı artırır və öyrənməyə daxili istəyi yüksəldir. Bu cür təcrübə uşaqlara öz ətraf mühitlərini, öz fikirlərini başa düşmək,başqalarını tanımaq, potensiallarını maksimal şəkildə üzə çıxarmaq imkanı verir.

2. Keyfiyyətli təhsil inkluzivdir

Inkluziv təhsil keyfiyyətli təhsil deməkdir.O, yalnız uşaqlar üçün deyil, hamı üçün faydalıdır. Uşaq bağçası fiziki,əqli və ya sosial imkanından asılı olmayaraq, bütün uşaqlar üçün açıq olduqda keyfiyyətli olur. Inkluziv təhsil bu sahədə olan hər bir uşağın, uşaq baxçasının işçi heyətinin və valideyinlərin cəlb olunmasını nəzərdə tutur.Burada hamını səmimi qarşılayırlar və qəbul edirlər, burada hamı özünü qiymətli və dəyərli hiss edir, burada müxtəliflik və fərqlilik oyun, təlim və məşğulluq resursu kimi istifadə olunur.

3. İnkişaf holistikdir

Holistik yanaşma uşağın inkişafını və təlimini,inteqrasiyalı və bir-birilə əlaqəli proses kimi görür. Burada uşağın fiziki, emosional, idraki sahələri və psixoloji rifahı bərabər şəkildə əhəmiyyətlidir, onların qarşılıqlı əlaqəsi isə xüsusilə erkən yaşda zəruridir. Baxmayaraq ki, bir sahənin qayğısına qalmaq digər sahənin inkişafına şərait yaradır, holistik yanaşma uşağın inkişafının müxtəlif sahələrinin eyni zamanda qayğısına qalması nəzərdə tutur. Ona görə bu sahələri bərabər şəkildə müşahidə etmək və onların inkişafına şərait yaratmaq zəruridir.

Holistik yanaşma uşaqların, ailələrin və cəmiyyətin qarşılıqlı əlaqəsini və əməkdaşlığını da xüsusi vurğulayır bə əməkdaşlıqla təlimi və məşğulluğu qəbul edir.

4. Uşaq fərddir, təlim və inkişaf fərddir

Inkişaf əlaqəli fərqliliklərlə yanaşı,uşaqlar maraqları, şəxsi xüsusiyyətləri, öyrənmə üslubu və bilikləri ilə fərqlənirlər.Effektiv təlim hamı üçün eyni yolla həyata keçirilmir.Effektiv təlim zamanı uşaqlar üçün maraqlı təcrübə onların fərdi tələbatlarına və imkanlarına uyunlaşdırılır. Bu cür təcrübə hər bir uşaq üçün çətin, nail olunan olmalıdır ki, o, maraq və motivasiyasını itirməsin və özünəinam və təlim-inkişaf imkanı olsun."Çətin və nail olunan"meyarlar uşaqlarda fərqlidir.Bu fərdi yanaşmanın əsasını təşkil edir və hamı üçün uyğundur.

5. Oyun uşağın seçimi, əyləncəli və maraqlıdır

Oyun təlim və inkişafın vasitələrindən biridir. Uşaq oynadığı, əyləndiyi və həzz aldığı zaman oyun oynayır.Oyun zamanı əşyalar, davranışlar və vəziyyətlər öz adi mənasını itirir və yeni məna qazanır. Uşaqlar oyunla real vaxtdan və məkandan uzaqlaşırırlar və yeni imkanlar sınayırlar. Uşaqlar oyun zamanı daxili motivasiya ilə hərəkət edirlər, burada onlar məqsədlərə deyil, davranışlara diqqət edirlər.Bu zaman prosesdən daha çox məhsul əhəmiyyətlidir.Məqsəd isə oyunun özüdür.

6. Müxtəlif təcrübə təlim və inkişafın şərtidir

Təlim və inkişaf müxtəlif sahələrdə iştirakla və cəlb olunmaqla baş verir. Yaradıcılıqla və düşünülmüş şəkildə təşkil olunmuş sahələr oyun vasitəsilə tədqiqat-axtarışa şərait yaradır. Bu eyni zamanda təhlükəsiz və orta dərəcədə çətinliklər və risklər ehtiva edir.Uşaqlar hər bir situasiyada öyrənirlər, bir sözlə sahələrə və oyunlara keçid, uşaq bağçasına gedib-gəlmək, nahar və digər gündəlik fəaliyyətlər kimi daha əhəmiyyətsiz situasiyalarda öyrənirlər."Səhv"etdikləri zaman da öyrənirlər.Böyük

bu cür təcrübəni təlim üçün istifadə etməli və hər hansı bir problemi “təlim anına” çevirməlidir. Böyüklər tərəfindən səbrli davranış göstərmək, uşaqlara yalnız etmək, yaratmaq və cəhd etmək zaman vermək deyil, “səhvləri” müşahidə etmək və düzəltmək imkanı vermək uşağın müstəqilliyini artırır. Məhz bu yanaşma ilə bütün situasiyalarda təlim, tədqiqat istəyi oyanır.

7. Fiziki mühit təlim və inkişaf vasitəsidir

Uşaqların təlim-inkişafına yalnız səlahiyyətli böyük deyil, eyni zamanda müvafiq şəkildə təşkil olunmuş fiziki mühitdə səbəb olur. “Təhlükəsiz”, “dəstəkçi”, “böyümənin” və “inkişafa şərait yaradan-fiziki mühitlə yanaşı, uşaqlarla işləyən səlahiyyətli şəxsi də bu sifətlərlə xarakterizə etmək olar. Düzgün təşkil olunmuş mühit böyüklərin işini də görür:

- Qayğıını gücləndirir
- Uşaqlarda müstəqilliyi və bacarıqları inkişaf etdirir
- Uşaqların cəlb olunmasını inkişaf etdirir
- Çətin davranışları azaldır
- Tərbiyəçilərin effektivliyini artırır
- Məqbul sosial əlaqələri inkişaf etdirir
- Strukturu təmin edir və onu proqnozlaşdırır

Müxtəlif oyunların oynanıldığı, yaxşı təşkil olunmuş və davamlı məkanlar, təbiətdə oyunla balanslaşdırılmış, keyfiyyətli öyrənmə, təxəyyül və məcarə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Uşağın marağı, təxəyyülü və yaradıcılığı bu kimi müxtəlif təcrübələrdən və mühitdən ilhamlanmalıdır.

8. Ailələri ilə əməkdaşlıq edərək, uşaqlarla işləmək daha çox nəticə verir

Yaxşı uşaq bağçası uşağın inkişaf və təliminə qulluq edir, ən yaxşısı isə ailələri gücləndirir. Bu cür proqram valideyni, ailəni tərəfdaş kimi görür və onu üçün dəstəkləyici mühit yaradır, ailə dəyərlərinə hörmət edir və əks etdirir, uşaq bağçasında iştirak üçün müxtəlif imkanlar təklif edir; ünsiyyətin güclü sistemini təmin edir və əlaqələrin qurulmasında kömək edir; Ailələrə xidmət edən təşkilatlarla əlaqəni möhkəmləndirilməsinə hazır olduğunu bildirir. Keyfiyyətli proqram ailələrlə əməkdaşlıq edərək onların uşaqları ilə işləməyin daha çox nəticə verdiyini bildirir.

9. Effektiv təcrübə əvvəlcədən planlaşdırılmış və çevikdir

Uşaqlar bilik və bacarıqları təlim prosesində fəal iştirak etməklə əldə edirlər və inkişaf etdirirlər, ancaq bu o demək deyil ki, onların qayğıkeş və dəstəkləyici böyüyə ehtiyacı yoxdur. Effektiv təlimin bünövrəsi əvvəlcədən planlaşdırmaqdır. Müxtəlif mühitdə təcrübəli və bilikli böyüyün rəhbərliyi ilə həyata keçirilən və təsadüfi olmadığı zaman cari təlim və inkişaf effektivdir.

Məqsədyönlü tərbiyəçi müəyyən edilmiş məqsədləri planlaşdırır və onlara cavab verir, bunlar ölkənin standartlarına əsaslanır və müşahidədən, dəyərləndirmədən və ailədən alınmış məlumatı nəzərdə tutur. O, düşünərək mühit qurur, təlim strategiyaları seçir və yalnız nə edəcəyini bilmir, eyni zamanda bunu nə üçün etdiyini məntiqlə müzakirə edir və izah edir.

Məqsədyönlü tərbiyəçi uşaqları müxtəlif təcrübələrlə və materiallarla təmin edir, bu da uşağın uğurla cəlb olunmasına, əlaqələr qurmasına və standartla nəzərdə tutulmuş bacarıqların inkişafına şərait yaradır.

10. Müstəqil və yaradıcı böyüyün yanında uşaq müstəqil və yaradıcıdır

Yaradıcı böyük insan resursla təcrübə aparır, problemin həllinə qoşulur, müxtəlif rollar oynayır, ideyalar toplayır. Bu cür böyük insan çevikdir və öz yenilikləri və anında davranması ilə uşaqlara nümunə olur. Yaradıcı böyük müstəqildir, sərbəst şəkildə qərar verir, uşaqların marağın və verdiyi suallara cavab olaraq diqqəti bir yerə tez cəmləyir. Bu cür yanaşma planlaşdırılmış və canlı prosesləri tənzimləyir. Yaradıcı və müstəqil böyük öz yaradıcılığını dərk edir və uşaqda da onu inkişaf etdirməyə çalışır. O, uşağı yaradıcı təfəkkürə malik şəxs kimi dərk edir və həmişə naməlum, qeyri-müəyyən məkanı tərk edir və onlara özünəinamla, müstəqil şəkildə tədqiq etmələrinə şərait yaradır. O, bununla təlim prosesində uşağın müstəqilliyini təmin edir.

Yaradıcı böyük uşaqların işlərində və oyununda da qeyri-adi ideyalar və yeni elementlər görür və onların nailiyyətlərinə sevinir.

Prinsiplər təcrübədə

Qruplardan birinə nəzər salmaq və 10 prinsipin təcrübədə necə aşkar olunduğunu görərkən

... Uşaqlardan ibarət qruplardan biri "dərmanlar" masası ətrafında oynayır. Onlar təmkinlə müxtəlif rəngli boyaları, mayeni və maddələri qarışdırırlar. Onlar kiçik flakonlardan, pipetkalardan, qaşıqlardan və kiçik ölçülü qablardan fəal şəkildə istifadə edirlər. Baxmayaraq ki, otaqda işgüzar təlaş, mülayimlik və ölçülü şəkildə səs-küy hökm sürür, dərmanlar masası ətrafında olan uşaqlar elə qoşulubkar ki, bir-biriləri ilə danışmırlar, yalnız materialları dəyişdirirlər və müxtəlif maddələrin bir-birinə qarışmasını izəyirlər. Ana adlı tərbiyəçi uşaqların qruplarından birinin dərmanlar haqqında maraqla danışdığını aşkar etdikdən sonra elm güşəsində bu materialları yerləşdirdi. **(planlaşdırılmış təcrübə)**. Bir neçə uşaq incəsənət güşəsində bir neçə gün əvvəl gipsdən düzəldilmiş fiqurları boyalarla boyayırlar. Uşaqların bir qismi dramatik güşədədirlər. Onlar mağaza piştaxtalarını həvəslə hazırlayırlar və birlikdə nəyi hara yerləşdirəcəkləri, necə edəcəkləri haqqında müzakirə edirlər. Üç uşaq sakit bir yerdə, küncdə yastığın üzərinə döşəniqlər və kitabları gözdən keçirirlər. Bəziləri, kublar güşəsində bambuk və digər təbii materiallardan istifadə etməklə heyvanlar üçün xəstəxana tikirlər **(uşağa yönəlmiş yanaşma; uşağın təşəbbüsü ilə oyun əyləncəli və maraqlıdır; müxtəlif təcrübələr; fiziki mühit)**. Ana vaxtaşırı oyunçu uşaqların olduğu müxtəlif qrupların yanına gedir və danışır, yardıma ehtiyaclarının olub olmadığını nəzərə salır. O, qəflətən dramatik güşədə olan oyunçu uşaqların mağaza piştaxtasını quraşdırmaq üstündə mübahisə etdiklərini görür. Ana uşaqlara yaxınlaşır, əylir və onlara müraciət edir: "Görürəm, piştaxta düzətməklə bağlı mübahisə edirsiniz. Problemin nə olduğunu mənə deyiniz. Ancaq, hələ bizim qaydaları sizə xatırlatmaq istəyirəm - bir-birimizə öz fikrini söyləməyə və sonadək dinləməyə imkan verək. Bunun üçün danışan çubuqdan istifadə edək. Ana uşaqların hamısına öz fikrini bildirmək imkanı verdi. Sonda hamıdan bu problemin necə həll oluna biləcəyini soruşdu. Uşaqlar müxtəlif fikirlər səsləndirdilər. Anna hər kəsi niyə bunun ən yaxşı həll yolu olduğunu düşündükləri ilə bağlı fikirlərini əsaslandırmağa təşviq etdi. Fikir mübadiləsindən sonra uşaqlar bir-birilərinə güzəştə getdilər və birgə razılığa gəldilər **(yaradıcı böyüyün yanında uşaq da yaradıcı olur, effektiv təcrübə çevikdir, keyfiyyətli təhsil inkluzivdir)**

Annanın sonra kublar güşəsinə keçid etdi. Bir neçə cəhdə baxmayaraq, tikilinin bir hissəsi dağılırdı. "Niyə möhkəm dayanmır? Müşahidə edin, onun dayanması üçün nə lazımdır? – Annanın bu şərhli uşaqları düşündürdü.

„Bu hissəsi mane olur“ - Nika dedi. „Gəl, ikinci tərəfdən möhkəmləndirək və yellənməməsi üçün altına bu kubu qoyaq“ - Luka düşündü **(yaradıcı böyüyün yanında uşaq da yaradıcı olur, effektiv təcrübə əvvəlcədən planlaşdırılmalı və çevik olmalıdır, müxtəlif təcrübələr təlimin şərtidir)**. Sensor güşədə Annanın uşaqların davranışlarını və düşüncələrini səsləndirir və müxtəlif formalı boşqablar əlavə edir **(yaradıcı böyüyün yanında uşaq da yaradıcı olur, uşağa yönəlmiş yanaşma)**. Savadlılıq güşəsində Növbəti mövzu və ya oyunda istifadə etmək üçün uşaqların söhbətini dinləyir və hansı kitabı nəzərdən keçirdiklərini müşahidə edirdi **(planlaşdırılmış təcrübə; uşaq özünün təlim və inkişafında əsas aktordur)**. Tezliklə Anna uşaqlara bayıra çıxmağa işarə etmək üçün həyatda gəzinti mahnısını oxumağa başlayacaq.

Qiorqinin yanına yaxınlaşır və ona bayıra çıxmaq vaxtı olduğunu göztərmək üçün həyat zərfini göstərir, **(fərdi yanaşma, keyfiyyətli təhsil inkluzivdir)**. O, uşaqların dünən olduğu kimi, bugün də əylənəcəklərindən əmin idi. Dünən başlanılan iş davam etməlidir-körpü tikmək. Bəzilər isə yenə tısbığa axtarışına başlayacaqlar **(holistik inkişaf, müxtəlif təcrübələr)**

Ana hər gün uşaqlara elə bir mühit yaradır ki, onlar müstəqil şəkildə istədikləri oyunları, oyun tərəfdaşlarını seçirlər, axtarırlar, problemləri həll edirlər, səhvlər edirlər, düşünülər, müşahidə edirlər, bədənlərinin böyük və kiçik əzələlərini məşq etdirirlər, danışirlər, söhbət edirlər, həll yolunu bəzən böyüklərin yardımı, bəzən də müstəqil olaraq tapırlar, yaradırlar, əylənirlər, nailiyyətləri ilə fəxr edirlər, öz imkanlarını öyrənirlər və inkişaf edirlər **(fərdi yanaşma, uşağa yönəlmiş yanaşma; holistik inkişaf)**.

Ananın təcrübəsi müşahidə və ailədən əldə edilmiş məlumatların analizinə əsaslanır. Ana öz qrupunda olan hər bir uşağı öyrənib və gündəlik planlaşdırmanı onların maraqlarına, onların inkişaf xüsusiyyətlərinə və dövlət standartlarına əsasən hazırlayır **(müstəqil böyük; planlaşdırılmış təcrübə)**. O, artıq qrupu yaxşı tanıyır, onun tərəfindən planlaşdırılmış və başlatdığı gündəlik oyunlar bu mərhələdə tədqiqatdan, fiziki oyunlardan, qarşılıqlı əlaqədən, dil və nitqi inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Gün ərzində Ana uşaqlara özlərinə qulluq etmək məsələlərində və sosial əlaqələrdə müstəqil olmağa yardım edir. **(uşaq öz təlim və inkişafının mərkəzi aktorudur, holistik inkişaf)**. Ana, özünün planlaşdırdığı oyunlardan başqa, uşaqlar üçün müxtəlif problemlər yaradır ki, müxtəlif oyunlara maraqla qoşulsunlar **(müxtəlif təcrübələr)** və daha çox tədqiq etmək imkanları olsun **(fərdi yanaşma)**. Zaman-zaman uşaqlar nə oyunayacaqları haqqında daha çox kəşflər edirlər və daha çox təşəbbüs göstərilir. Təbii olaraq, Ananın bu marağını gündən-günə daha da oyadır və situasiyalara və hadisələrə müvafiq olaraq strategiyalardan istifadə edir **(yaradıcı və müstəqil böyüyün yanında uşaq da yaradıcı və müstəqil olur, canlı proseslərə müvafiq və zamanında reaksiya vermək)**. Həmçinin, hər gün uşaqları musiqi ritmləri ilə oynadır, tempi əyləncəli şəkildə dəyişir və uşaqları ritmə əməl etməyə məcbur etməyə çalışır. **(inkişaf holistikdir)**.

Validəylərdən biri Anadan şəir öyrənəcəklərini, onların uşaqlarını daha da inkişaf etdirmək üçün akademik bacarıqlar üzərində nə zaman işləməyə başlayacağını soruşdu.

Ana: „Erkən yaşda özlərinə nəzarət etməyi bacaran uşaqlar, digər uşaqların daha çox xouşuna gəlirlər və məktəbdə ən yaxşı qiymət alırlar. Biz hər gün özünə nəzarət üzərində çalışırıq. Bir baxışla qeyri-ciddi görünən oyun-musiqi ritmini dinləmək, uşaqlara məhz bu uşaqlara vacib bacarıqları inkişaf etdirməyə kömək edir. Hərəkət edəndə bəzən bununla öyrənirlər, fikirləşirlər. Bu bizim məsələmizdir-davranışları tənzimləmə bacarıqlarını inkişaf etdirən impulsları idarə etməyi bacarsınlar. Bununla yanaşı, biz hər gün “Bundan əlavə, biz uşaqlara hər gün məyusluğun öhdəsindən gəlməyi, problemləri düşünərək həll etməyi öyrədirik və onlara kömək edirik. **(planlaşdırılmış təcrübə; ailə tərəfdaşdır)**.”

Ananın cavab valideyini düşündürdü və o, valideynlərə bu oyunların məqsədlərinin nədən ibarət olduğunu, onların vəzifələrini və bütün bunların övladlarının bağçada özlərini yaxşı hiss etmələrinə və gələcək həyatlarında, məktəbdə uğur qazanmalarına necə kömək edəcəyini izah etmək qərarına gəldi.

Bu məqsədlə, Ana valideyinlərə müxtəlif oyunlar haqqında tez-tez məktub yazmaq qərarına gəldi. Məsələn, rollu oyunların uşağın təlim və inkişafında hansı rol oynadığı. Həmçinin, vaxtaşırı onlar görüşsün və uşaqların necə inkişaf etdikləri haqqında qısa məlumat versin və qovluqlarla daha dərindən tanış etsin. O, bu haqqında öz fikrini bağça rəhbərliyinə və psixoloqa bildirdi və birlikdə uşağın inkişaf və yaş xüsusiyyətləri ilə tanış olmaq məqsədilə görüşlər planlaşdırdılar. (böyüyün müstəqilliyi və yaradıcı olması, ailə tərəfdaşdır).

BOX: Holistik inkişaf – fiziki, sosial, emosional və kompleks şəkildə mənəvi inkişafı təşkil edən özünü aktuallaşdırma və təlim prosesi. Uşağın hərtərəfli/holistik inkişafı onun emosional, fiziki, intellektual, yaradıcı və münasibət ehtiyaclarının vəhdətini nəzərdə tutur. İnkişafa meyilli olan bu cür yanaşma tərbiyəçini uşağı ayrı-ayrı inkişaf sahələrinin toplusu olaraq deyil, bütöv bir şəxsiyyət kimi görməyə təşviq edir.

FƏSİL 2. KURIKULUMUN MƏQSƏDLƏRİ

Kurikulumun məqsədləri iki qrup şəklində verilib: qrupun birliyi və tədqiqat-kəşf. Bu o deməkdir ki, tərbiyəçi bir tərəfdən uşaqlara elm və tədqiqata qarşı maraq oyatmalı, digər tərəfdən isə onların sosial-emosional bacarıqlarının inkişafına və qrupun vahid bir komanda kimi formalaşmasına şərait yaratmalıdır.

Bu iki vacib məqsəd bir-biri ilə sıx əlaqəlidir və uşaqların rifahını və holistik inkişafını təmin edir.

Birinci kiçik məqsəd, - qrupun birliyi –uşaqların sosial-emosional bacarıqlarının inkişafına, sosial münasibətlərə, şəfqət və özünütənzimləmə bacarıqlarına yönəlibdir.

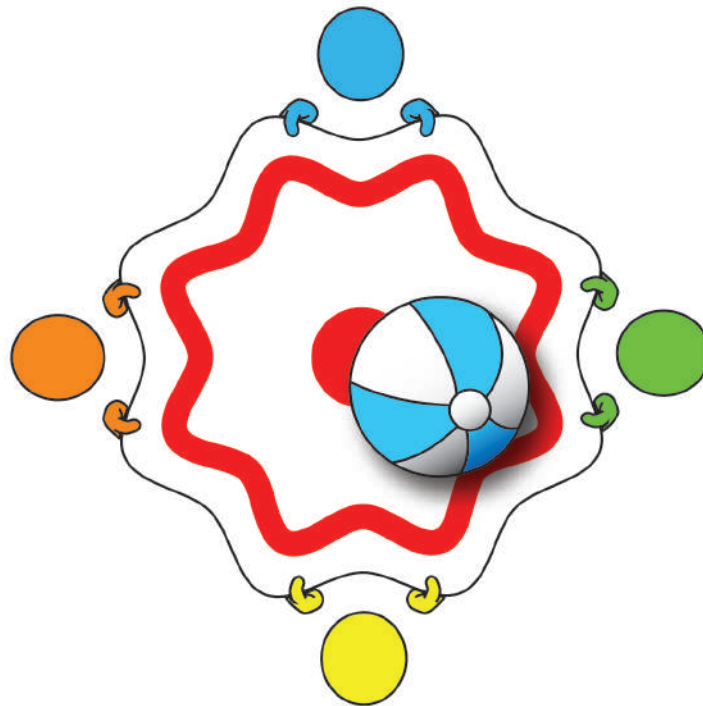
İkinci kiçik məqsəd- tədqiqat-kəşf – yüksək təfəkkür bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə aiddir. Marağın, tənqidi təfəkkürün və problemi həll etməyə təşviq etməklə kurikulum koqnitiv (idraki) inkişafın stimullaşmasını təmin edir. Bu da təfəkkür və təlim təcrübəsində fəal müstəqil olaraq iştirak üçün çox vacibdir.

Kurikuluma əsasən, bu məqsədlər üzərində işləmək təcrid olunmuş şəkildə deyil, holistik (ümumiləşdirilmiş) olaraq həyata keçirilir. Bu da inkişafın bütün sahələrini və bacarıqların inkişafını nəzərdə tutur. Bu yanaşma uşağın təlim və təhsilin dövlət standartı ilə təyin olunmuş inkişaf mərhələlərinin və meyarların inkişafına nail olmağa şərait yaradır. Məqsədləri düzgün müəyyən etməklə, kurikulum tərbiyəçilərə planlaşdırılmış və effektiv təlim təcrübəsini idarəetməkdə yardım edəcək çərçivə təklif edir və uşaqları arzuolunan nəticələr əldə etməyə həvəsləndirir. Diqqəti bu iki məqsədə cəmləmək vacibdir, kurikulum uşaqların rifahına və holistik inkişafına yönəlibdir, burada məqsədlər real nəticələrə çevrilməlidir. Bax. Cədvəl 1. Kurikulumun məqsədləri və altməqsədləri.

Cədvəl 1.
Kurikulumun məqsədləri və altməqsədləri

Qrupun birliyi			Tədqiqat-keşf				
Münasibətlər <i>„Bir-birimizə qayğı göstəririk, birlikdə oynayırıq“</i>	Savadlılıq <i>„Na hiss edirik, na fikirləşirik, na görürük“</i>	Tənzimləmə <i>„Düşünərək hərəkət edirəm“</i>	Maraq <i>„Maraqlanıram, nadir“</i>	Tədqiqat <i>„Maraqlanıram, necə“</i>	Yaradıcılıq <i>„Yaradıram və keşf edirəm“</i>		
Sosial əlaqələr və ünsiyyət		Özünüdərkətmə	Özünü tənzimləmə		Münaqişənin həlli		
Sosial oyun		Sosial savadlılıq	Maraqlanmaq		Maraqların müxtəlifliyi		
			Sensor-motor tədqiqat		Dərinləşdirilmiş (elmi) tədqiqat		
			Yaratmaq		Problemin həlli		

Birinci məqsəd: Qrupun birliyi

Nə üçün - qrupun birliyi? Qrupun birliyinin qayğısına qalmaq bacarıqların, biliyin, münasibətlərin və dəyərlərin formalaşmasını xidmət edir. Bugünlük həyatda rifah üçün ilk şərtidir. Uşaqların yaşıdları və böyüklər ilə nə dərəcədə yaxşı münasibətdə olduğu, onların idraki inkişafına, özünə inamına, fiziki sağlamlığına və öyrənmələrinə təsir edir. Öz davranışlarını tənzimləməyi bacaran uşaqlar daha çox sosialdırlar və yaşıdları tərəfindən daha çox sevilirlər; Öz davranışlarını nəzarət edə bildikdə tələbələrə qarşı da dayanıqlı olurlar. Bunların hamısı isə uğurlu təlimə şərait yaradır.

Sosial bacarıqlar sosial savadlılıqdan ibarətdir - başqalarının baxışlarını paylaşmaq, başqalarının vəziyyətini başa düşmək, başqalarının emosiyalarını və ümumiyyətlə sosial məzmunu anlamaq.

Qrupun birliyinin qayğısına qalmaq uşaqlarda özünü dərk etmə və özünü idarə etmə bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır. Bu da öz emosiyalarını başa düşməyi, öz bacarıqlarını bilməyi, impulsların, güclü emosiyaları və münaqişələri idarə etməyi nəzərdə tutur. Həmçinin, məqsəd qoymaq və bu məqsədləri ardıcılıqla həyata keçirmək bacarığını nəzərdə tutur.

Qrupun birliyi formalaşdırmaq və sosial bacarıqların inkişafı uşaqların dil və ünsiyyət bacarıqlarının inkişaf etdirmədən də mümkündür. Beləliklə, uşaqlar qarşılıqlı əlaqə qura, birlikdə oynaya, danışa, təəssüratlarını, ideyalarını və təcrübələrini bölüşə, məlumat əldə edə, özlərinin və dostlarının hüquqlarını qoruya bilirlər.

Qrupun birliyi üç məqsəd şəklində təqdim edilib: **əlaqələr, savadlılıq və tənzimləmə.**

Əlaqələr – Bir-birmizin qayğısına qalırıq, birlikdə oynayırıq

Əlaqələrin məqsədi iki əsas altməqsəddən ibarətdir:

- **Sosial əlaqələr və ünsiyyət**
- **Sosial oyun**

Sosial əlaqələr - Ekən yaş emosional rifahın və sonrakı təlim və inkişafın böyüklərlə münasibətdə müəyyən edildiyi xüsusi bir dövrüdür. Böyüklərə bağlılığı olmayan uşaq zaman-zaman yadlaşır, itaətsiz və ya təcrid olur. Emosional cəhətdən təhlükəsiz mühit, qayğıkeş, düşüncəli və dəstəkləyici böyük təlim və tədqiqatın mühüm şərtidir. Hər bir uşağın qəbul olunması, onlarla hörmətə əsaslanan münasibətlər qurmaq, qrupda müsbət emosional abu-hava yaradır. Uşaqlar qrupun layiqli bir üzvü olduğuna nə qədər əmin olarsa, bir o qədər inamlı və ünsiyyətçi olar.

Sosial əlaqələri dəstəkləməklə uşaqlarda paylaşmaq, əməkdaşlıq və effektiv ünsiyyət bacarıqları inkişaf edir. Qrup məşğələlərində iştirak etmək və kooperativ, əməkdaşlıq oyunları ilə uşaqlar başqalarının perspektivlərini dərk etməyi, hörmət etməyi, dostluq etməyi öyrənirlər. Uşaqlarda dostluğu təşviq etmək onların inkişafına şərait yaradır. Yaşadları ilə nə dərəcədə yaxşı anlaşıldığı-onların münasibətlərinin keyfiyyəti-uşaqların nə qədər öyrənməsinə təsir edir. Dostluq başqa uşaqların hisslərini və fikirlərini düzgün başa düşmək və qayğısına qalmaq üçün zəruridir. Əslində, dostluq sosial əlaqələri daha çox inkişaf etdirir. Uşaqlar əlaqələrin uğurlu olması üçün hansı vəziyyətdə necə davranmağı, hansı söz və ifadələrdən istifadə edəcəklərini bilməlidirlər. Öz davranışlarını müxtəlif mühitə uyğunlaşdırmalıdırlar. Hansı davranışın hansı nəticə verəcəyini bilməlidirlər. Qaydalara əməl etməli və başqalarından da bunu tələb etməlidirlər.

Uşaqlar başqalarını incitmədən özlərini qorumağı bacarmalıdırlar. Uşaqlar öz hisslərini, ehtiyaclarını, fikirlərini ifadə etdiklərini və başqalarının hüquqlarını pozmadan özlərini necə qoruyacaqlarını bildikləri zaman iddialı olurlar. Necə yanaşmağı və necə iddialı cavab verməyi bilmək uşaqlara məqsədə əqresiya göstərmədən nail olmağa yardım edir. İddial cavab uşağı zorakılıq obyektinə çevrilməkdən qoruya bilər.

Uşaqların ünsiyyət və dil bacarıqlarının qayğısına qalmaq onların sosial bacarıqlarına müsbət təsir edir. Bu uşaqların münasibətlərdə, birlikdə oynadıqda, təəssüratların, ideyaların və təcrübənin paylaşılmasında yardım edən bir silahdır. Onlaq müstəqil şəkildə başqalarına ismaric ötürməyi, suallar verməyi, oyun zamanı ideyalar paylaşmağı, öz təcrübələri haqqında danışmağı, məlumat əldə edərkən nitqdən istifadə etməyi, göstərişləri və təlimatları anlamağı bacarmalıdırlar.

Sosial oyun - interaktiv, əməkdaşlıq oyunudur. Kurikulumun bir alt məqsədi kimi sosial oyunu dəstəkləmək uşaqların maraqlı şəkildə birlikdə oynamaq imkanının olduğu bir mühit yaratmaq deməkdir. Sosial oyun müxtəlif formalarda təzahür və inkişaf edir. Erkən yaşlarda sosial oyun yalnız oyunla başlayır. Sonra uşaqlar başqalarının oyunu ilə maraqlanırlar və müşahidələrlə daha çox öyrənirlər. İnkişafda yanaşı, yaşadları ilə oynamağa başlayırlar, bu da zaman-zaman birgə məqsəd və sıx əməkdaşlıqla xarakterizə edilən kooperativ oyuna çevrilir. Təربiyəçilər uşaqlarda sosial oyunun inkişafına şərait yaratmalıdırlar, çünki kooperativ oyun inkişaf etdirir: sosial əlaqələri-paylaşmağı, növbə gözləməyi, əməkdaşlığı, ünsiyyət bacarıqlarını- dialoqu, danışmaları; emosional bacarıqları artırır-emosionaları dərk etmək və idarəetmə bacarıqlarını; idraki (koqnitiv) inkişafın stimullaşdırılmasını-tənqidi təffəkkürü, yaradıcılığı, problem həll etməyi, təsəvvür etməyi formalaşdırır; motor bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır, özünəinamı və müstəqilliyi artırır.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün təربiyəçi uşaqlara birlikdə oynamaq imkanı verməli və iştirakçılar üçün təhlükəsiz, inklüziv mühit yaratmalıdırlar; pozitiv sosial nümunələr göstərməli və uşaqlar arasında ünsiyyət və dostluğu təşviq etməlidirlər.

Savadrılıq – Nə hiss edirik, nə fikirləşirik,nə görürük

Savadrılığın məqsədi iki altməqsəddən ibarətdir:

- **Özünəinam**
- **Sosial savadrılıq**

Özünəinam - Uşaqlarda özünüdərketmə məqbul davranışa səbəb olur.Uşaq üçün dəyərli bir insanın ona qarşı münasibəti uşağın özünüdərketməsinə təsir edir. Əgər valideyinlər və tərbiyəçilərin uşağın sevgi, dəyər və müəyyən bacarıqlara sahib olduğunu hesab etdiyi zaman (onun nəsə edə biləcəyinə və edəcəyinə inam) ,o zaman o daha inamlı olur.

Uşaqlarla onların nailiyyətləri,maraqları,imkanları və güclü tərəfləri haqqında danışmaq, bunları tez-tez qeyd etmək və əks əlaqə vermək xüsusilə əhəmiyyətlidir.Həmçinin uşaqlara öz emosiyalarını tanımaqda və dərk etməkdə yardım etməliyik. Emosional öyrənmə və münasibətlər, böyüklər onların emosiyalarını fərqləndikdə və onlara bu hissləri adlandırmağa və danışmağa icazə verdikdə, emosiyalar haqqında səmimi söhbətlər vasitəsilə dəstəklənir.

Müntəzəm olaraq emosiyalar haqqında danışmalar, müxtəlif emosiyaları izah etmək və ad vermək(“Mən bilirəm,bu əsəbləşdirdi,”bu təhlükəli ola bilər),onları diqqətli dinləmək,uşaqları öz fikirləri,davranışları və münasibətləri haqqında düşünməyə vadar edir. Emosional inkişaf isə uşaqların rifahına və pozitiv münasibətlərinə şərait yaradır.

Sosial savadrılıq - Sosial davranışın əsası-başqasının gözü ilə görmək bacarığıdır.Bu zaman uşaq başqalarının hansı motivlə hərəkət etdiyini, mə fikirləşdiyini anlama bilər. Bu uşağa başqasının davranışını izah etməyə və onu anlamağa yardım edir.Məsələn, “O da yanğınsöndürən maşınla oynamaq istəyir” (paylaşmaq) və ya “Yaxşı olar ki, o həkim,mən isə ana olum” (əməkdaşlıq).

Uşaqlar mütləq başqalarını müşahidə etməklə öyrənməli və onların hisslərini başa düşməli və dərk etməlidirlər.Situasiyaları başqalarının gözü ilə görmək üçün dilin inkişafı və istifadəsi zəruridir. Uşaqlarla başqalarının emosiya və niyyətləri haqqında danışmaq bu bacarığın inkişaf etdirir.Yaxşı tərbiyəçi oyun,təlim prosesi,münasibətlər zamanı uşaqlara sosial davranış öyrədir.Məsələn: “Eka, Bu Ketidir və o bizə yeni gəlib,hələ heç kimi tanımır.Necə fikirləşirsən, nə hiss edir?onun özünü yaxşı hiss etməsi üçün sən nə edə bilərsən?” „Tamar,sən Nikanın gözlədiyi boyanı götürdün.İndi Nika nə hiss edir?”.

Tənzimləmə- Düşünərək hərəkət edirəm

Tənzimləmə iki altməqsəddən ibarətdir.Onlar bunlardır:

- **Özünütənzimləmə**
- **Münaqişənin həll edilməsi**

Özünütənzimləmə - Müxtəlif situasiyalarda öz emosiyalarını, davranışlarını və diqqətini idarə etmək.O, impulslara və emosiyalara nəzarətdən ibarətdir.Bu da məsələlərə diqqətin cəmlənməsi və planlaşdırma bacarıqlarının inkişafı,problemlərə adaptasiya olmaq üçün zəruridir. Özünütənzimləmənin inkişafı pozitiv sosial əlaqələrin və ümumi fiziki sağlamlığın əsasını yaradır. Ardıcıl rəhbərliklə və dəstəklə uşaqlar öz hisslərini və davranışlarını idarə etməyi öyrənirlər.

İmpulsa nəzarət - Biz uşaqlardan növbəyə durmalarını, nə isə etməkdən çəkinmələrini xahiş etdikdə onlardan impulslarını idarə etmələrini xahiş edirik. İmpulsa nəzarətə həmçinin tempi dəyişmək, azaltmaq və sürətləndirmək daxildir. Tərbiyəçinin yardımı və impulsa nəzarətə şərait yaradan oyunlarla bu bacarığı inkişaf etdirmək olar. İmpulsa nəzarət edən uşaq uğurlu və arzuolunan oyunçudur.

Emosiyalara nəzarət - Özünidarəetmə həm də güclü emosiyalara nəzarəti hesab edilir. Məyusluq və ya qəzəb hissini idarə etmək, mənfi emosiyaları qəbul edilən forma ilə izah etmək, özünü sakitləşdirmək, düzgün çıxış yolu haqqında fikir-emosiyaların idarəedilmə bacarığıdır. Yaşlılar arasında münəfiqə, xüsusən də azyaşlı uşaqlarda, güclü emosional reaksiyalara səbəb olur. Onlar bu yaşda sosial bacarıqları inkişafına başlayırlar. Başqalarının məyusluq və qəzəbi idarə bilmədiyi üçün emosiya onu vurmağa və ya qışqırmağa sövq edə bilər. Tərbiyəçinin işi uşaqlara sakitliyi qorumağı, düzgün çıxış yolları tapmağı və yaxşı dost olmaqları üçün onları öyrətməli və yardım etməlidir.

Diqqətin idarəedilməsi, planlaşdırma bacarığı - Uşaqların impulsivliyi yalnız davranışda deyil, təfəkkürdə və qərar qəbul etmə prosesində üzə çıxır. Bəzi uşaqlar diqqətlərini uzun müddət cəmləyə bilmirlər. Əksəriyyəti öz davranışlarını planlaşdırma bilmirlər. Böyüdükcə uşaqlar fəaliyyətlərində, qərar qəbul etməkdə daha çox düşüncəli və az impulsiv olurlar. Onlar diqqətlərini oyuna, davranışa və ya məqsədə nail olmaq üçün davranışı planlaşdırmağa cəmləyə bilirlər və onları ardıcılıqla həyata keçirirlər. Bunun işlənilib hazırlanması üçün uşaqlara aşağıdakı strategiyalar yardım edir: "Rəsm çəkmək üçün bizə nə lazımdır", yəni məqsədin olduğu və bu məqsəd üçün davranışı planlaşdırdığın zaman düşünülmüş seçim etmək. Böyük yaşlı uşaqlarda bir neçə davranışın planlaşdırılması və həyata keçirilməsi ola bilər. Məsələn, reseptə əsasən yeməyin hazırlanması, nümunə və ya təqdim olunmuş konstruktorla çətin tikili tikmək, hər hansı bir uşaq ilə birlikdə oyun fikirləşmək və oynamaq. Hər bir layihədə uşağın iştirakı planlaşdırma bacarığını tələb edir və onun inkişafına şərait yaradır.

Münəfiqənin idarəedilməsi - Sosial əlaqələrdə münəfiqənin konstruktiv həll olunması əhəmiyyətlidir. Bu cür davranış yuxarıda müzakirə olunan bütün bacarıqları tələb edir. Uşağın münəfiqəni həll etməsi üçün o, öz vəziyyətini dərk etməyi, problemi görməyi, eyni zamanda başqasının gözü ilə görməyi, danışmağı, ünsiyyəti, davranışının nəticəsini əvvəlcədən görməyi və doğru seçim etməyi bacarmalıdır.

İkinci məqsəd: **tədqiqat-kəşf**

Nə üçün-tədqiqat-kəşf? Kurikulumun məqsədi düşüncəli və yaradıcı bir şəxsiyyət formalaşdırmaqdır. Uşaqlar təbiətə maraqlıdır, onun üçün tədqiqat təbii prosesdir və doğulduqda əsl tədqiqatçı kimi, dünyanı müşahidə etməklə, cəhd etməklə öyrənir. Maraqlar onun inkişafında və dünyanı bilməsində əsas hərəkətverici qüvvə və motivatordur. Təhsil işçiləri bu maraqları uşağın tədqiqat və yaradıcılıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün erkən yaşdan istifadə etməlidirlər.

Yaradıcılıq proseslərində uşaqlar təxəyyülünü inkişaf etdirir, fərqli fikirləşməyə başlayır, problemin həllinin ən yaxın yolunu axtarır. Yaradıcılığı inkişaf etdirmək yalnız elmi bacarıqları inkişaf etdirmir, həm də uşağa təlim və kəşfi sevdilir.

Tədqiqat-kəşf üç məqsədlə təqdim olunur: **maraq, tədqiqat və yaradıcılıq**. Hər birini özünün altməqsədi ilə müzakirə edək.

Maraq- Maraqlanıram, nədir

Kurikulum marağın inkişafının iki yolunu təklif edir:

- **Maraqların dərinləşməsi**
- **Maraqların müxtəlifliyi**

Maraqların dərinləşməsi Təcrübəni zənginləşdirməklə-maraqlı məşğələ, material, mövzu təklif etmək və bu marağı inkişaf etdirmək, uşağın marağının qorunub saxlanması və daha çox maraqlı göstərməsini nəzərdə tutur. Məsələn, uşağın konkret mövzu, kosmosla maraqlandığını görürsünüz. Kosmos haqqında kitablar, eksperimentlər təklif etməklə və ya ulduzları müşahidə etmək “gecəsi” təşkil etməklə, tərbiyəçi ona marağın dərinləşməsinə yardım edir. Müxtəlif təcrübə uşağa suallar vermək, cavablar almaq, kəşf etmək və bu prosesdə daha çox inkişaf etmək imkanı verir. Tərbiyəçi heyvanlarla bağlı hadisələrə maraqlı göstərən uşağı heyvan növlərinin müzakirəsinə cəlb edərsə, qısa

sənədli film göstərsə və ya ekskursiya təşkil edərsə onun daha da maraq göstərməsinə nail olacaq. Böyüklər qumda oynayan uşaqlara isə müxtəlif ölçüdə və ya formada qab, fiqurlar, su kimi yeni materiallar təklif etməklə yardım edə bilər. Həmçinin böyüyün düzgün qeydlər etməsi və danışması da zəruridir. Bu uşaqların diqqətinin qorunub saxlanılmasına, kəşf etməsinə və oyunu maraqla davam etməsinə yardım edəcək.

Maraqların müxtəlifliyi - Uşaqlar üçün yeni, fərqli təcrübələr təklif etmək, onların marağına səbəb olur. Böyük, cəlbedici və maraqlı mühit yaratmaqla uşaqlarda maraq oyadır, onların yeni hadisələri, ideyaları öyrənməsi və prosesə fəal qoşulmaları üçün daxili motivasiyasını gücləndirir.

Müxtəlif maraqlar uşaqların məhdud maraq dairəsi və oyun mövzuları ilə məhdudlaşmamasını təmin edir. Uşaqları müxtəlif mövzu və məsələlərlə maraqlandırmaqla, böyüklər onların savadlılıq horizonlarını genişləndirir və imkanlar və biliyin holistik inkişafına təkan verirlər.

Tədqiqat – bilmək istəyirəm, nə üçün və necə

Tədqiqat iki altməqsəd şəklində təqdim olunub:

- **Sensor-motor tədqiqatı**
- **Elmi (dərindənşdirilmiş) tədqiqat**

Sensor-motor tədqiqatı - Uşağın ətraf mühitlə fəal qarşılıqlı əlaqəsini (toxunmaq, görmək, eşitmək, dad, öz bədənini hiss etmək) və motor bacarıqlarının istifadəsini (əşyaları tutmaq, manispulyasiya, hərəkət) nəzərdə tutur. Uşaqlar bu yolla dünyayı (yumuşaqdır, soyuqdur, top kimi dairəvidir, asanlıqla qırılır) əşyaların xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə, öyrənməyə və paylaşmağa, davranışların nəticələrini (məs, əlimi tutsam əlimin formasını alacaq, yerə atsam səs çıxaracaq), hadisələr və davranışlar arasında gözlə görünən əlaqələri (məs, hündür qüllə asanlıqla dağıldı) aşkara çıxarmağa cəhd edirlər. Sensor-motor tədqiqatda ətraf mühitdən əldə edilən birbaşa sensor məlumat və əşyalarla qarşılıqlı əlaqədə hiss olunan təcrübə əsasdır.

Elmi (dərindənşdirilmiş) tədqiqat - Əsas uşağın koqnitiv (idraki) cəlb olunmasıdır. Dərindənşdirilmiş tədqiqat yalnız hiss etməklə deyil, ağılla tədqiq etməyi nəzərdə tutur, Onlar bunları təşkil edir: Tədqiq olunacaq məsələ haqqında suallar vermək (məs, görəsən heyvanların emosiyaları varmı?), hipotezlərin formalaşmasını ("Mən düşünürəm ki, bu qab tamamilə su ilə dolacaq"), hipotezləri yoxlamaq üçün eksperimentlər, tənqidi fikirləşmək (məs, bu tikili niyə möhkəm dayanmır), mücərrəd anlayışları dərk etmək, (məs, dostluq nədir), səbəb-nəticə əlaqələrini aşkar etmək, nəticə çıxarmaq (məs, yüngül və müəyyən formalı əşyalar suda batmır).

Uşaqlar onların ətrafında olan aləmi fəal axtarmaqla, eksperimentlərlə və dərindən tədqiq etmələ aşkar edirlər və öyrənirlər. Uşaqları tədqiqatçı, axtarışçı olmağa həvəsləndirmək vacibdir ki, ətraf aləmdə mövcud olan qanunauyğunluqları, səbəb-nəticəni müşahidə etsinlər və kəşf etsinlər.

Yaradıcılıq - Mən yaradıram və ixtira edirəm

Yaradıcılıq – Yaradıram və ixtira edirəm

- **Yaratmaq**
- **Problemin həlli**

Yaratmaq - oyun və incəsənət yolu ilə öz fikrini,emosiyalarını və ideyalarını təsvir etmək və orijinal şəkildə ifadə etməyi nəzərdə tutur.Yaradıcı özünüifadəetmə tərbiyəçi tərəfindən göstərilən davranışların təkrarını deyil, yeni məhsulun və ya prosesi düşünməyin tamamilə yeni yolunu tapmağı nəzərdə tutur. Yaradıcı özünüifadəetmə uşaqlar üçün fikirlərin,emosiyaların və ideyaların unikal yol ilə ünsiyyət imkanındır.

Problemin həlli - Yaradıcılıq həmçinin problemin həllinin altməqsədini təşkil edir-problemlərə yeni prespektivlərlə yanaşmaq.Problemin həlli bacarığı müxtəlif problemlər və çətinliklərə qarşı pozitiv münasibətlərdə və onların həlli bacarığında üzə çıxır. O, problemin müəyyən edilməsini (məs,uşaq oyuncağın lazım olduğu kimi işləmədiyini görür),onun analizini (məs,uşaq pəzlə müşahidə etməklə anlayır ki, fərqli formalara malik olduğu üçün bir-birinə uyğun gəlmir),effektiv qərar qərarların axtarılmasını (məs, qüllənin dağıldığı zaman uşaq fikirləşir ki,dağılmaması üçün aşağı hissədə daha böyük kublardan istifadə etməliyəm və ya divara yaxın tikməliyəm), həll etmə cəhdini və çıxış yolunu dəyərləndirməyi (məs, bu sıxacdan istifadə etdiyim üçün daha bərk tutdu) təşkil edir. Problemin həlli prosesində uşaq əzmkarlıq göstərməli və pozitiv münasibətlə fəaliyyətinə və ya həll yolunu düşünməyə davam etməlidir. Uşaq həmçinin yardım axtarmağın və əməkdaşlığın əhəmiyyətini başa düşməlidir,problemin həlli prosesinin bir hissəsi kimi,prosesin həlli üçün əlçatan resursları və alətləri effektiv istifadə etməyi bacarmalıdır.(məs,xəttkeşdən ölçmək və konkret yerə uyğunlaşdıraraq, kağızı düzgün kəsmək üçün istifadə edir.Problemin həlli bacarığı uşağın məntiqə müzakirə etməyi bacarması və səbəb-nəticə əlaqələri görməsidir. (məs. Uşaq müxtəlif açarlarla qıfılı necə açacağını bilərsə).Problemin həlli bacarığı yeni məlumata müvafiq olaraq hərəkət etməklə əlaqəlidir.(məs.əgər pəzl qurarkən onu strategiyası işləməzsə, o dostunun öyrətdiyi yeni strategiyadan istifadə edir) .

HISSƏ 2. TƏLİM PROSESİ

FƏSİL 3. UŞAQLA MÜNASİBƏT VƏ ÜNSİYYƏT

Uşaqqla münasibət zamanı əsas olan nədir-necə səmimi ünsiyyət tərəfdaşı olum?

Bu fəsil və ümumilikdə kurikulumla tanış olmazdan əvvəl, fikirləşin, sizin üçün uşaq kimdir? 1) İstədiyiniz kimi düzəldə biləcəyiniz "Təmiz vərəq" 2) Dünyanı öyrənmək yolunda sizin dəstəyinizə və rəhbərliyinizə ehtiyacı olan, öz fərdliliyi və bacarıqları olan kiçik insan?

Əgər ikinci cavaba meyl edirsinizsə, bu kurikulum sizin üçündür. Çünki bu kurikulumun dəyərləri uşağa hörmət tanıyır. Onda ciddi olaraq, uşaq şəxsiyyəti, onun ehtiyacları, maraqları və bacarıqları oynadır.

Uşaqqların təlim və inkişafı sizlə və yaşıdları ilə əlaqə və ünsiyyətlə baş verir. Bu əlaqələrə və ünsiyyətə ton verən və əsas motivatorsunuz, müvafiq olaraq, sizin ünsiyyət üslubunuz və uşaqqlarla münasibət formanızdan çox şey asılıdır.

Əgər siz etibarlı, səmimi ünsiyyət tərəfdaşı olsanız, uşaqlar sizlə özünü təhlükəsiz hiss edəcək və onlara inkişafın böyük potensialı veriləcək.

BOX: Bayramlar və uşağa hörmət etmək:

Uşağa qarşı hörmət ən çox özünü bayramların bu formalarında özünü biruzə verir, sizin Yeni ildə, ilin sonunda və ya bağçanı bitirərkən təşkil etdiyiniz.

Bu ənənəvi bayramların məqsədi, bizim bağçalarımızda hələ geniş yayılmayıb, uşaqlara hörmət edilmir, onun emosiyaları və maraqları nəzərə alınmır. Bu cür bayramlar uşaqlar üçün emosional cəhətdən yorğunluq yaradır, o, zəriflik əvəzinə süniliklə əlaqələndirilir və onda uşaq şəxsiyyət kimi deyil, tədbirin təşkil edilməsi üçün alət kimi istifadə olunur.

Bayramın müasir konsepsiyasının mərkəzində uşaq və onun zərifliyi durur, bayram uşaq üçün xüsusi sevinc və həzz mənbəyi olmalı, onların arzuları və ideyalarına əsasən planlaşdırılmalı və həyata keçirilməlidir. Müasir bayramın xüsusiyyətləri haqqında UNICEF tərəfindən hazırlanmış Gürcü dilli video və posterlərə baxın.

Həssaslıq, bədən dili və şəxsi məkan

Həssas ünsiyyət bacarıqlarına malik insanlar, bir qayda olaraq, uşaqların onların hündürlüyündə olurlar, göz təması qururlar və tez-tez gülümsəyirlər.

Uşağın hündürlüyündə olmaq, göz təması qurmaq və gülümsəmək uşağın sizin üçün kiçik “ağılsız” varlıq kimi deyil, dəyərli, hörmətli və maraqlı şəxsiyyət olduğunu bildirir.

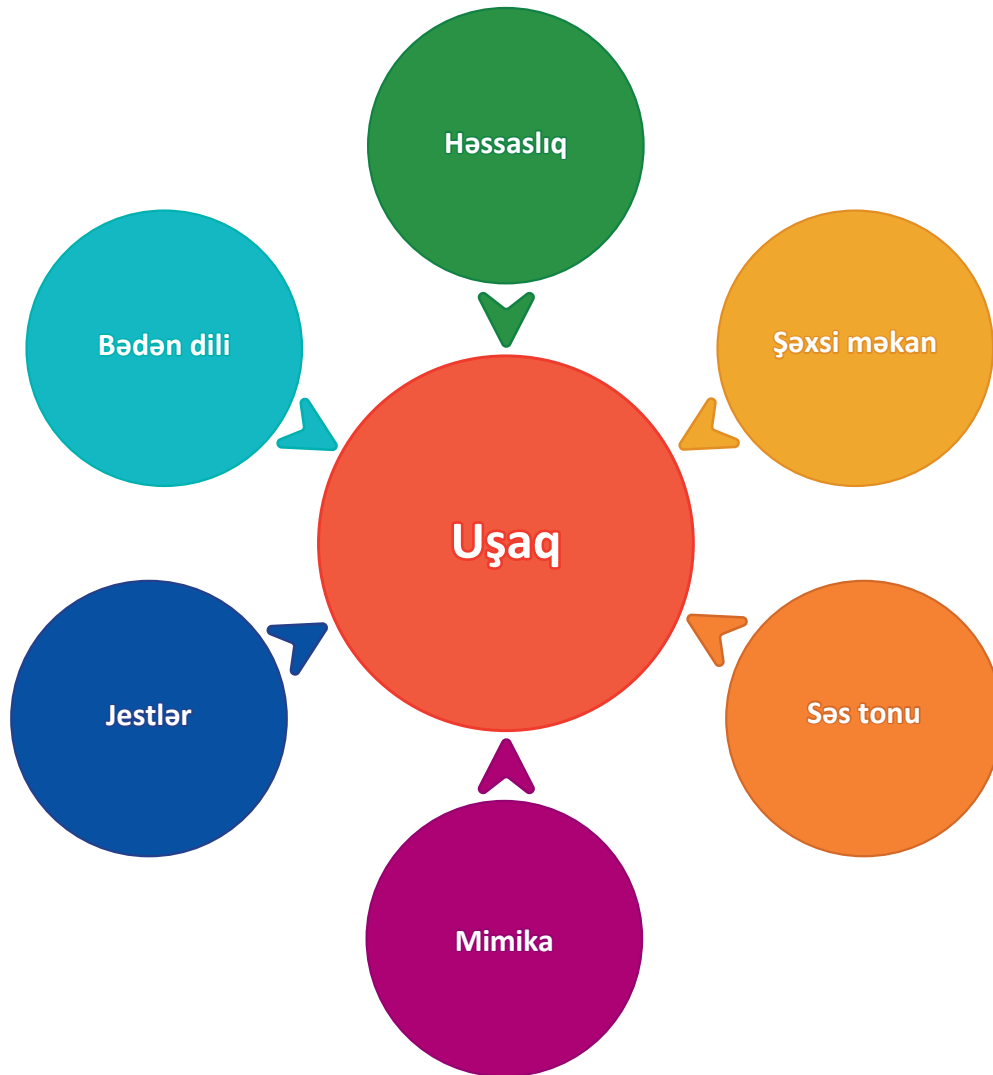
Həssas, ünsiyyətçi tərəfdaşın həssaslığı yaxşı inkişaf edir, o, uşaqlarla münasibətdə olduğu zaman bədəni dilindən və mimikalardan necə istifadə etməyi bilir. Vəziyyətə əsasən, onun bədən və üzündən asanlıqla simpatiya, dəstək, təəcüb, maraq, həyəcan, sual işarəsi, üzüntü, sevinc asanlıqla oxuna bilər. O, uşaqlara tez-tez jestlərdən necə istifadə olunduğu haqqında nümunələr göstərir. Çünki danışqla bərabər “ver”, “yaxşıdır”, “istəmirəm”, “dayan”, “istəyirəm” və başqa asan jestlər uşaqlara dili dərk etməkdə və mənimsəməkdə yardım edir.

Siz bədən diliniz və mimikanız ilə uşağa sevinci, hörməti və dəstəyi, əksinə olaraq itaət tələbi, narazılıq və s. hiss etdirə bilərsiniz. Bəzən sözlər “ölçülü” ola bilər, ancaq uşaqlar sizin baxışınızdan, bədən duruşunuzdan, səs tonunuzdan əsl niyyətinizi anlaya bilər. (məs, utanmaq və ya güc və üstünlük nümayiş etdirmək) 2-3 yaşlı uşaq sizin baxışınızın altında hansı ismarıcın gizləndiyini, sizin narazı və ya əksinə sizin xoş hisslər keçirdiyinizi asanlıqla anlaya bilər. Uşaqlarda böyüklərdə olduğu kimi gözlə təmasın azlığını daha çox güclü dərk edirlər, Çünki bu başqa insanların bizə qarşı olan hissini və emosiyalarını görməyin bir yoludur. Əgər uşağa nəse şifahi deyirsinizsə, ancaq sizin imkanınız eyni məzmunu təsdiq etmirsə, bunu uşaq asanlıqla anlayacaq.

Həssas ünsiyyətçi tərəfdaş uşaqların yanında olarkən onun şəxsi məkanını pozmur, uşaqlara qəflətən və xəbərdarlıq etmədən toxunmur; Möhkəm qucaqlamağın, ehtiyatla toxunmağın və ya kiçik məsafə

saxlamağın zamanını bilir. O, uşağın sizlə və başqasıyla hansı məsafədə rahat olduğunu bilir və onun şəxsi məkanına hörmət edir.

Həssas ünsiyyətçil tərəfdaş nə zaman aşağı səsle və sakit, nə zaman daha emosional və yüksək səsle danışacağını və ya nə zaman susmağın daha yaxşı olduğunu və yanında olmasını bilir.

Müşahidə, gözləmə, fəal (diqqətlə) dinləmə

Fəal ünsiyyət üslubuna malik tərbiyəçi müşahidəni, gözləməni və fəal (diqqətlə) dinləmə bacarıqlarını işləyib hazırlamalıdır.

Uşağı müşahidə bacarığı onun necə olduğunu, hansı məqsədlərinin və maraqlarının olduğunu sizə xəbər verəcəkdir. *Uşağı gözlədiyiniz və diqqətlə dinlədiyiniz zaman, ona, onun sözünün sizin üçün əhəmiyyətli olduğunu hiss etdirirsən.* Bu da münsibət və ünsiyyət istəyini gücləndirir.

BOX: Gözləmək ünsiyyətin və dilin inkişafının əsas üsuludur. Gözləmək yalnız uşaqların təşəbbüslərinə təkan vermir, eyni zamanda ona cavab verməyə və ya nəyisə xahiş etmək üçün vaxt verir. Sən gözləyərkən, təşəbbüs irəli sürməsi və məşğələyə qoşulması üçün uşağa zaman verirsən.

Aktiv dinləmə o deməkdir ki, biz uşağın sözünü kəsmirik və uşaq danışmağı və ya işarə etməyi bitirməmişdən əvvəl nə deyəcəyimizi düşünmürük.

BOX: Uşağa sual verərkən, tez-tez yanırıq və onun cavabını gözləmirik və sükut dövrünü doldurmağa çalışırıq. Uşağın rekasiyasını gözləyərkən, ürəyinizdə 10-dək saymağa çalışın. Siz bunun böyük bir zaman olduğunu görəcəksiniz, ancaq bəzən uşaqların rekasiya verməsi üçün bu qədər vaxt lazım olur.

Tərbiyəçi dinləmə zamanı uşağın söhbətini kəsmir, tələsdirmir, paralel olaraq başqa işlə məşğul olmur, hazır cavablar vermir. O, uşaq danışarkən dinləyir, onun dediyini, nə qədər düzgün anladığını dəqiqləşdirir və özü uşaqlara fikirləşmək imkanı verir.

Böyüklərin uşaqlara onların danışdıqlarını dinləməkdə maraqlı olduqlarını göstərməsi üçün ən yaxşı strategiya əks əlaqədir. Güzgü insanın görünüşünü əks etdirdiyi kimi tərbiyəçi uşağın fikirlərini əks etdirməli, ancaq biraz fərqli sözlərlə yenidən təkrar etməlidir.

Dəstəkləyici nitq

Sizin ünsiyyət üslubunuz uşağın necə bir olmasına dair bir nümunədir. Onların özlərinə və başqalarına hörmət etməyi, özlərinin və başqalarının fikirlərini necə ifadə və müdafiə etmələrini böyüklərdən öyrənirlər.

Həssas ünsiyyət qorxuya, nəzarətə, tabe olmağa, utanmağa deyil, emosional yaxınlığa əsaslanır. Əgər uşağı qorxudurlarsa ("Ağlama, yoxsa anan gəlməyəcək") və ya utandırırıqlarsa ("Niyə ağlayırsan, ayıbdır") sonra o da başqalarını elə davranacaq. Bunun əksinə olaraq, ona deyirik: "Bilirəm, oyuncağının qırıldığı üçün çox üzülürsən və kədərlənirsən". O, öz emosiyalarını və başqaları ilə onların narahat olduqları zaman necə davranacağını dərk edə bilir.

Uşaqların hüsurunda üçüncü şəxsə danışmayın!

Həssas ünsiyyətçi tərəfdaş uşaqların mənəviyyatını qorumaq və onun hüsurunda üçüncü şəxsə, üstəlik narahat mövzularda danışmamalı olduğunu bilir. "Buna necə şalvar geyindiriblər, soyundura bilmirəm!", "Anası gecikir və mən burada otururam". Uşaqlar bu cür danışdıqların çətinliklə üstəsindən gəlirlər və nə qədər kiçik olsalar da, danışdığı məzmununu, əhval-ruhiyyəni hiss edirlər. Uşağı subyektiv səciyyələndirməkdən çəkinməliyik (bu səciyyələndirmək müsbət olsa belə): "Bu inadkardır, ...dəcəldir....qoçaqdır....ağıllıdır və s".

Dəstəkləyici tərəfdaş uşaq ilə birlikdə olduqda uşaq barədə deyil, uşaq ilə danışır. O, uşağa öz və başqaların emosiyalarını dərk etməkdə, öz və başqalarının emosiyalarını və davranışlarını nəticə ilə əlaqələndirməyə yardım edir, onun söylərini və ardıcılığını oyadır, öz fikrini bütöv ifadə etməyə, suallar verməyə və kəşflər etməyə yardım edir.

Bəşpilləli dialoq

Uşaqların marağını inkişaf etdirmək üçün, təfəkkür mövzularını genişləndirmək, emosiyaları paylaşmaq və müzakirəyə sövq etmək üçün ünsiyyətçi tərəfdaşlar uşaqların fəaliyyətlərinə və

emosional vəziyyətlərinə qarşı səmimi olurlar və onlar üçün maraqlı mövzularda dialoqlar qurmağa hazır olurlar.

Məsələn, uşağın dramatik güşədə qoyulmuş qutudan köhnə çanta və papağı çıxardığını və güzgünün önündə geyinib yoxladığını görürsünüz:

- *Marta, görürəm harasa getməyə hazırlşırsan!*
- *Hə, Mari, mağazaya gedirəm!*
- *Mağazadan nə almaq istəyirsən?*
- *Şirniyyatlar almalyam, bugün qonaqlar gəlməlidir.*
- *Bugün sən ad günün deyil ki?*
- *Xeyr, Mari, Mənim ad günüm qışda idi, bugün Natia və Qionu sadəcə şirniyyat yemək üçün dəvət etmişəm.*

Görürsünüz, Qio oğlan rəsmi çəkib:

- *Qio, görürəm ki oğlan rəsmi çəkmişən, mənə, qəzəblidir yoxsa incik?*
- *Xeyr...bəli, həm qəzəblidir, həm də incik.*
- *Yumruqlarını elə sıxıb ki, mənə qəzəblidir.*
- *Bəli, böyük oğlanlar onu oynamağa icazə vermədi və oyuncağı əlindən alırlar.*
- *Təsəvvür edirəm, necə əsəbləşəcəkdi!*

Görürsünüz, 4 yaşlı Mari və Nutsa həyətdə qarışqaların yuvasını müşahidə edirlər:

- *Belə diqqətlə nəyi müşahidə edirsiniz?*
- *Bax, Nino nə qədər ora-bura gedən qarışqalar var və bu kiçik torpaq topasına daxil olurlar?*
- *Qarışqa yuvası tapıblar, onlar bu yuvada yaşayırlar, burada özlərinə otaq qurublar.*
- *Torpağın altında necə nəfəs alırlar? Otaqlarında nə var?*
- *Baxın, hava bu çatlardan daxil olur, otaqlarda bir çox maraqlı nəşə var, qarışqalar haqqında maraqlı məlumat əldə etmək istəyirsiniz? Gəlin birlikdə fikirləşək, necə!*

Dilin fikir və təlim üçün istifadəsi-uşaqları suallar verməyə necə həvəsləndirək

Dilin fikir və təlim üçün istifadəsi nə deməkdir? Əgər düşünsəniz və müşahidə etsəniz, bir-birimizlə “burda və yeni mövzularda” danışdığımız üçün bizim gündəlik, danışq dilimizin kasad olduğunu aşkar edərsiniz. Danışırıq, bizim baxışlarımız və bədən dilimiz bizim haqqımızda çox söz deyir.

–“Get, mənə gətir” – uşağa deyirik və o xahiş etdiyiniz əşyanı gətirir. Baxmayaraq ki, siz bu əşyanın adını demirsiniz. Bəs uşaq həmin əşyanın nə olduğunu hardan bilir? O, məlumatı məzmunundan, baxış istiqamətindən və əşyaya tərəf yönəlmiş əldən “oxuyub”. Gündəlik dili “tənbəl və ya qənaətcil” dil də adlandırırlar, çünki qısa deyə biləcəyi nəyisə heçkim uzun demir.

Uşaqların məktəbdə istifadə etməli olacaqları dil gündəlik dil deyil, bu dildir ki, uşaqlar burada və hal-hazırda olmayan şeyləri düşünməli və müzakirə etməli, müxtəlif hekayələri bir-birilə əlaqələndirməli, fərziyyələr irəli sürməli və problemlərin həlli yollarını tapmalıdırlar.

Əgər siz uşaqla danışdığınız zaman “nə edir?” “hansı rəngdədir?” kimi yalnız konkret və asan suallarla kifayətlənirsinizsə, uşaqlar da asan, konkret yolla danışmağa davam edəcəklər. Ancaq onlarla zəngin dildə danışsanız, uşaqlar da dil bacarıqlarını zənginləşdirəcəklər.

Kitab oxuyan və ya uşaqlarla müxtəlif mövzularda danışan zaman tez-tez suallardan və ifadələrdən istifadə edirsiniz, onlar belə başlayır: “Mən fikirləşirəm ki,” “Maraqlıdır”, “necə fikirləşirsən, nə üçün...”. Siz artıq onlara fikir və təlim üçün lazım olan dili inkişaf etdirməkdə yardım edirsiniz.

Qeyd

Fikir və təfəkkürü necə inkişaf etdirim

Nə zaman ki

- Uşaqlar bizə nəsə danışır
- Siz nəsə danışsınız
- Kitab oxuyursunuz
- Kitab haqqında danışsınız
- Hər hansı bir situasiya seçirsiniz

Aşağıda verilmiş strategiyalardan istifadə edəcəksiniz:

- Uşaqlara **izah etməyi** öyrədin, bu onları “nə üçün” sualının tez-tez verildiyi məktəb mühiti üçün yaxşı hazırlayacaq, uşaqlara hadisələri izah etməyə, “nə üçün” sual verməyə həvəsləndirin. Bunu bu formada da edə bilərsiniz: “Necə fikirləşirsiniz, bunun səbəbi nə idi? “Oğlan nə üçün qapını bağladı? Mən fikirləşirəm ki”.
- Uşaqlara öyrəndiklərini və ya dinlədiklərini **öz şəxsi təcrübələri ilə əlaqələndirməyi** öyrədin. Bu əlaqələr onlara köhnəni yeni ilə əlaqələndirməyə və hadisənin məzmunun yaxşı dərk etməyə yardım edəcək. Uşaqlardan nəsə soruşduqda və ya hər hansı bir hadisə haqqında danışdıqda, onlardan soruşun: “Başınıza belə bir şey gəlibmi?”, “Nə vaxtsa olmusanmı...”, “Nə vaxtsa görmüsənmi...”, öz şəxsi təcrübələrinizi də paylaşmağı unutmayın.”
- **Emosiyalar haqqında danışın** – Emosiyalar haqqında söhbət uşaqlara özünün və başqlarının emosiyalarını anlamağa yardım edir. Bu təlimin mühüm aspektidir, çünki o, uşağa başqasının baxışlarını anlamağı öyrədir. Emosiyaları başa düşmək hadisənin personajlarının davranış motivlərini anlamaq üçün zəruridir. Məs, Açarı itirdiyi üçün belə əsəbi görünür, mən də açarları tapmadığım zaman əsəbləşirəm.”
- Dinləmə və oxuyub anlama ilə bağlı mühüm bacarıq eşitdiyiniz və ya oxuduğunuz məlumatı **dəyərləndirməkdir**: kitab oxuyarkən, hadisə danışarkən və ya hər hansı bir mövzu haqqında danışdıqda uşaqları dinləniləni və ya situasiyanı dəyərləndirməyə həvəsləndirin. Onlardan soruşun, onların fikrincə baş verən yaxşı ideya idi yoxsa yox? Bu fikir həyata keçəcək yoxsa yox? Nə üçün belə fikirləşdiklərini izah etməyi xahiş edin. Əlbəttə ki, uşaqlar həmişə bu cür suallara cavab verməyə hazır olacaqlar. Bu halda, onlara düzgün cavabları tapmaları üçün işarələr verin. Əgər düzgün cavabı tapmaqda çətinlik çəkərlərsə, sonda cavabı özünüz deyın. ➡

- Dinləmə və oxuyub anlama ilə bağlı mühüm bacarıq eşitdiyiniz və ya oxuduğunuz məlumatı **dəyərləndirməkdir**: kitab oxuyarkən, hadisə danışarkən və ya hər hansı bir mövzə haqqında danışdıqda uşaqları dinləniləni və ya situasiyanı dəyərləndirməyə həvəsləndirin. Onlardan soruşun, onların fikrincə baş verən yaxşı ideya idi yoxsa yox? Bu fikir həyata keçəcək yoxsa yox? Nə üçün belə fikirləşdiklərini izah etməyi xahiş edin. Əlbəttə ki, uşaqlar həmişə bu cür suallara cavab verməyə hazır olacaqlar. Bu halda, onlara düzgün cavabları tapmaları üçün işarələr verin. Əgər düzgün cavabı tapmaqda çətinlik çəkərlərsə, sonda cavabı özünüz deyən.
- Yaxşı dinləyici dinləniləni öz bilik və təcrübəsi ilə əlaqələndirməlidir və sonra nə baş verəcəyini **təxmin etməlidir**. Uşaqları bu cür suallar verməklə öz fərziyyələrini söyləməyə həvəsləndirin: “Necə fikirləşirsən, nə baş verəcək?...” “Nə baş verəcək, əgər”... Uşaqlara nümunə verin və özünüz də fərziyyələrinizi söyləyin: “Fikirləşirəm ki, o.....”
- Dilin istifadə edilməsinin əhəmiyyətli funksiyalarından biri **problemin həllidir**. Oxuyub dərk etmə çox zaman nə dərəcədə başa düşdüyün, əsas məsələnin nə olduğu, həll olunacaq problemlə əlaqəli olur. Uşaqlardan soruşduğunuz, hər hansı bir mövzə haqqında danışdığınız zaman uşaqları problemin həllinə, fikrə yönəldəcək suallar verin, məsələn: “nəyi etməyi bacardı? və ya “ən yaxşı yol nə olardı?.....”
- **Proyeksiya bacarığı**, özünü başqasının yerində təsəvvür etmək zəruri bacarıqdır. Bu uşağa başqasının perspektivni dərk etməyə və daha az egoist olmağa yardım edir. Özünü başqa zamana, başqasının yerinə və təcrübəsinə köçürmək uşaqlara gələcəkdə tarix, coğrafiya, sosiologiya və s. kimi fənləri daha yaxşı mənimsəməyə yardım edir. Kitab oxuyarkən və ya hər hansı bir mövzə haqqında danışarkən uşaqları özünü başqasının yerinə qoymağa həvəsləndirin: “Şah/kralıca olmaq istəyərdin/bəyənərdin? Nə üçün, nə yaxşı olardı? Belə nə yaxşıdır....” “Əgər suallar uşaqlar üçün çox çətindir, onlara mümkün cavabların nümunələrini göstərin.

Uşaqların suallarına necə cavab verək

Uşaqlar daha çox maraqlanırlar:

- Qarısqalar qocalırmı?
- Çiçəklər ağrıyır mı?
- Şimşək zamanı səma nə üçün guruldayır?
- Mzeta mzeyə nə üçün Mzeta mze deyilir?

Və daha çox şey

Böyüməklə yanaşı, uşaqlar daha çox suallara verməyə başlamalıdırlar. Uşaqların qəribə suallarına necə cavab verək və ya onları çoxlu suallar verməyə və cavablar tapmağa necə həvəsləndirək?

- Bu yaşda uşaqlar tərəfindən verilən suallar çox müxtəlif və tez-tez gözləniləndir, ancaq eyni zamanda elə suallar var ki, uşaqlar onu tez-tez verir, məsələn, qar niyə soyuqdur? Heyvanlar necə danışır? Şimşək çaxanda nə üçün səs eşidilir? İnternet və müasir uşaq ensklopediyalarının

yardımı ilə,qayğıkeş tərbiyəçilər verilən bu suallara cavab hazırlmağa və asan və aydın şəkildə müxtəlif hadisələrin mahiyyətini başa salmağa çalışırlar.

- Bəzən uşaq tərəfindən verilən sualların arxa qrupa “atmaq”daha yaxşı strategiyadır.Əgər uşaqların kiçik həcmli qrupları ilə oynayrsız və ya onardan soruşursunuz və onlardan hər hansı biri maraqlı sual verirsə,başqa uşaqlardan dostların nə cavab verəcəklərini soruşun.Onların cavabını dinləyin,dialoqa həvəsləndirin və hər birinin dediyini qısaca yekunlaşdırın.Bununla dilin üç əsas bacarığını inkişaf etdirəcəksiniz: dinləmə,fikir formalaşdırmaq və dialoq.
- Zaman-zaman uşaq tərəfindən verilən suala qəribə,düzgün olmayan cavab verdiniz və sizin üz mimikanız və bədən diliniz ilə ifadə etdiniz.Bununla ondan fantaziya və zarafatın dəyərləndirilməsini gözləyirsiniz. Beləliklə, siz uşaqlara dilin mühüm sahələrindən birini, məcazi mənaları, zarafatları və dolayı nitqi təkmilləşdirməyə yardım edəcəksiniz.
- Bəzən uşaqlar tərəfindən verilən suala cavabınız olmur və bu təbiidir. Bu zaman cavabı bilmədiyinizi səmimi şəkildə söyləyin və ona cavabı harada və necə tapmaq barədə birlikdə düşünməyi təklif edin.
- Bəzi sual müxtəlif maraqlı layihələri hazırlamaq və mövzuları genişləndirmək üçün yaxşı təkandır.

Uşaqlara cavab verən zaman düşünmək və müzakirənin lazım olduğu maraqlı suallar vermək nümunəsi verin. “”Düzgün cavabları olmayan”suallar, **təfəkkür və dilin inkişafına yardım edir.**

Məsələn: Mən bu boş qutunu saxlamağı düşünürəm,necə fikirləşirsiniz,bunu nə üçün istifadə edək?və ya,zürafə kimi hündür olsaydıq necə gülməli olardı, istəyirsiniz hündür olasınız?Bu cür hündür olsaydınız nə edərdiniz?

Və sonda...Uşaqlar hansı böyükləri bəyənilirlər?

Uşaqlar oynamağı bacaran böyükləri bəyənilirlər,ancaq böyüklərin oynadığı oyun deyil,uşaqların oynadığı oyunlar.Uşaqlar əsl uşaq oyunlarının necə olduğunu unutmayan,rola girməyi bacaran,yaxşı fantaziyası olan,maraqlı ideyaları və yumor hissi olan böyükləri sevirlər.

FƏSİL 4. OYUN VƏ UŞAĞIN MARAĞINI IZLƏMƏK (UŞAQ VƏ BÖYÜK TƏRƏFİNDƏN EDİLƏN FƏALİYYƏTLƏR)

Qeyd

Oyun nə üçün əhəmiyyətlidir

Oyun və işlək yaddaş, özünü tənzimləmə, dil bacarıqları, sosial bacarıqlar kimi bacarıqlar və həmçinin oyun və məktəbdə olan uğur arasında sıx əlaqə var.

Oyun inkişaf etdirir və şərait yaradır:

- Simvolik və təsviri təfəkkürü
- Dilin mənimsənilməsi və müxtəlifliyi
- Fiziki inkişafı
- Problemin həlli yollarını

Oyunlar uşaqlara yardım edir:

- Öz dünyalarını dərk etməyə
- Başqaları ilə ünsiyyət qurmağa ➡

- Emosiyaların ifadə etməyə və idarə etməyə
- Qazanılmış bacarıqların tətbiqinə

Uşaqlar necə oyunacaqlarını seçirlər, onlar bu seçimlərində sərbəst olurlar. Onlar seçim və seçimin nəticəsi arasında olan əlaqəni görürlər, mühüm qərarlar qəbul etməyi öyrənirlər. Oyunda istifadə olunan açıq materiallar uşaqlara onları necə istifadə edəcəklərini özlərinin qərar verməsinə imkan yaradır. Məs: Uşaq kubu yangınsöndürən maşın kimi təsəvvür edə bilər, ancaq yangınsöndürən maşın həmişə yangınsöndürən maşındır.

Açıq materialları uşaqlara indiyədək heçkimin edə bilmədiyini kimi istifadə edə bilərlər. Bu da yaradıcılıq təfəkkürünün və heyranlıq hissinin aşkar olunmasına səbəb olur.

Bir çox hallarda oyun tamamilə planlaşdırılmamış olur və ya uşaq artıq planlaşdırılmış oyuna dəyişikliklər edir. Bu cür oyun uşağa insan həyatına zəruri olan təfəkkürün çevikliyini və qərar qəbul etmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yardım edir.

Uşağa yönəlmiş yanaşmaya əsaslanaraq, bu kurikulumun məqsədlərinə nail olmaq üçün kurikulumun prinsiplərinə və sübutlarına əsaslanan təlim prosesinin həyata keçirilməsi zəruridir.

Bu fəsilə tanış olduqdan sonra siz aşağıdakı suallara cavab tapa bilərsiniz:

- Uşağa yönəlmiş yanaşma nə deməkdir?
- Oyun nədir və oyun zamanı böyüyün rolu nədir? Oyun və məşğələ eyni prosesimi bildirir?
- Uşağın maraqlarını izləmək nə deməkdir?

Uşağa yönəlmiş yanaşma

Bu kurikulumun dəyərlərinin və prinsiplərinin bizə dediyi kimi, uşaq öz təlimini və inkişafının mərkəzi aktorudur, O, prosesdə aktiv iştirak edir və nəyi və necə öyrənəcəyi haqqında seçimi özü edir.

Uşağa yönəlmiş yanaşma uşağı planlaşdırma və kurikulumun başlanğıc nöqtəsi kimi baxır və uşağın imkanlarına və maraqlarına yönəlib.

Uşağa yönəlmiş yanaşma:

- Uşağın cazibəsini əks etdirir
- Diqqətli müşahidə tələb edir
- Uşağın bütöv inkişafına yönəlib.
- Ailələrlə əməkdaşlığı və uşaqların həyatına hörməti tələb edir

Biz istəyirik ki, uşağın həyatı sevinclə dolu olsun. Yüksək keyfiyyətli bağça uşağa gələcəkdə uğura nail olmasına yardım edir, ancaq erkən uşaqlığın özünün xüsusi dövr olduğunu bilir və indi isə ona kəşflər etməklə və ətrafı aləmi öyrənməklə məmnunluq hissi yaşamasına şərait yaradır. Hər dəfə uşaqlar sevinəndə özlərini sevincli hiss edirlər, onların beynində xoş hisslərə cavabdeh olan neyron əlaqələr yaranır, bu da psixi sağlamlıq üçün çox önəmlidir.

Salome və Levan həyatın kənarındakı otların arasında dayanıblar. Salome topu tapədən aşağı yuvarlayır. Levan aşağı ayılır, topu götürür və Salomeyə atır. Salome yenə atır, bu dəfə hər ikisi qaçır və beləcə yeddi dəfə düşürlər və qalxırlar. Sonunda tənginəfəs halda torpağın üzərinə uzanırlar və birlikdə gülürlər.

Bu nümunədə uşaqlar sanki heç nə öyrənmirlər, lakin belə anlar son dərəcə önəmlidir, burada və hal-hazırda sərbəst oyun və birlikdə olmağın sevincilə öz psixoloji və fiziki sağlamlıqlarını möhkəmləndirsinlər.

Uşağa yönəlmiş erkən təhsildə uşaq daha çox oynayır və etməklə öyrənir.

Beş yaşlı Maya, Luka və Elene mağaza oyunu oynayırdılar. Bazar ertəsi uşaqlar böyük və bir neçə kiçik kublarla mağaza tikdilər, sonra isə onu şam qozaları və lentlərlə bəzədilər. Çərşənbə günü tikinti kağızından pul hazırladılar, pulların eyni ölçüdə olması üçün küncələrini ehtiyatla kəsdilər və rəqəmlər yazdılar. Çərşənbə günü uşaqlar yemək saxlama qablarından kassa aparatı, ayaqqabı qutusunda isə səbətlər düzətdilər.

Bu nümunə bizə uşaqların nə qədər şey düzəltməyi öyrəndiyini yaxşı göstərir, əgər bizi onlara imkan versək və müvafiq resurslarla təmin etsək, onlar bir çox mövzuda bilik və təcrübələrini genişləndirə bilərlər.

Uşağa yönəlmiş yanaşma bu suala cavab verir: uşaqları necə öyrətməliyik. Təlim prosesi, bu kurikulumda əsasən, oyunla təlimə əsaslanır. Nəticə olaraq, erkən təhsildə qeyri-peşəkar baxış üçün uşaq bağçasının təlim prosesi “yalnız oyundur”, Uşaqların sərbəst və əyləndikləri mühitdə, yalnız erkən təhsil mütəxəssisi oyunu və onun arxasında duran inkişafı və təlimi görür.

Oyun nədir?

Qeyd olunduğu kimi, uşağa yönəlmiş yanaşma oyunu uşağın ayrılmaz hissəsi kimi görür və oyunu təlimin ən yaxşı imkanı olduğunu hesab edir.

Oyun bu kurikulumun həyata keçirilməsinin ən əsas vasitəsidir. Uşaqlara müxtəlif materialları istifadə etməklə, nə qədər çox fərqli növ və müddətdə oyun imkanı verilsə, onların təlim prosesinə qoşulması bir o qədər yüksək olacaq və eyni zamanda onların holistik inkişafına şərait yaradacaq.

Oyun nədir? Uşağın məşğul olduğu fəaliyyətin həqiqətən də oyun olduğunu necə başa düşək? Bunlar bizə oyunun xüsusiyyətlərini fərqləndirməyə yardım edəcək: (1) oyun uşaqda müsbət emosiyalar yaratmalıdır; (2) uşaq üçün nəticə deyil, oyun prosesi maraqlıdır; (3) O, bu prosesə özünün daxili motivasiyası ilə qoşulur; (4) Bu onun müstəqil seçimidir; sonda (5), oyun uşağa real olmayan oyun dünyasına səyahət etmək imkanı verir.

Daha aydın olması üçün yuxarıda verilən hər bir xüsusiyyəti müzakirə edək:

Oyun mütləq uşaqda müsbət emosiyalar yaratmalıdır, bu sevinc və xoşbəxtlik bəxş edən fəaliyyətdir. Oyun zamanı uşaqlar əylənirlər, gülürlər. Oyunun çətinliyi və növündən asılı olmayaraq, bu xoş hisslərlə əlaqəli bir fəaliyyətdir.

Oyun zamanı uşaq üçün nəticə deyil, oyun prosesi maraqlıdır, o bu prosesdə iştirakdan zövq alır və son məhsul haqqında düşünür. Əgər uşağın fəaliyyətinin məqsədini əvvəlcədən müəyyən etsəniz, məs: payız haqqında peyzaj çək, hündür qüllə tik, gəl, həkimlik oyunu oyna və Niyaya dərman yaz- bu zaman uşaq nəticəyə yönəlmiş olur və oyunun əvəzinə, bu fəaliyyət onun üçün məcburi olacaq.

Erkən yaşda uşaqlar üçün onların müstəqil seçimlərinin nəzərə alınması çox əhəmiyyətlidir, yalnız bu cür fəaliyyəti uşaqlar oyun adlandırırlar. Yuxarıda verilmiş nümunəyə əsasən, bizim göstərişimiz: gəl, həkimlik oyna, burada oturun və gəlinciyə kitab oxuyun və s.- bu oyun kimi deyil, uşaq tərəfindən yerinə yetirilmiş tapşırıq kimi dərk edilir. Uşağın özünün əlçatan əşyaları seçdiyi kimi xüsusi vəziyyətlər də olur, məsələn, həkim qutusunu götürür, rol oynayır və özü süjet yaradır- onun üçün bu cür oyun əhəmiyyət kəsb edir və uşağın təşəbbüsü ilə baş verir.

Oyun elə bir fəaliyyətdir ki, uşaq bu prosesə özünün daxili motivasiyası ilə qoşulur. Oyuna qoşulmaq üçün uşağa xarici motivator lazım deyil- böyüyün qəbul etməsi, tərifləməsi, tənbəh etməsi və s. Uşaqlar oyuna prosesi bəyəndikləri və zövq aldıkları üçün qoşulurlar.

Oyun uşağa reallıqdan kənara çıxmağa, qeyri-real bir dünyaya keçməyə, yaradıcı olmağa, təsəvvür gücündən istifadə etməyə və yeni, fərqli bir reallıqda hərəkət etməyə imkan verir.

Uşaqların hansı növ oyun imkanı olmalıdır?

Bu kurikulumu həyata keçirərkən yuxarıda verilmiş xüsusiyyətlərə diqqət edin. Qrupda cari təlim prosesinin bu xüsusiyyətlərinin olub-olmamasını müşahidə edin. Bundan başqa, oyunların müxtəlifliyi haqqında düşünün, bununla, ilk növbədə uşaqların hərtərəfli inkişafına şərait yaradacağıq və digər tərəfdən isə, onların marağı və cəlb olunması yüksək olacaq.

Dramatik oyunlar – Bu cür oyunlar zamanı uşaq özünün təsəvvüründən istifadə edir və müxtəlif rollara girir, həqiqi və ya xəyali situasiyalar oynayır- evcilik, həkimlik, bankçılıq və s.

Vizual incəsənətlə bağlı oyunlar - Yaradıcılıq prosesləri, müxtəlif materialların istifadəsi ilə yenilərin yaradılması ilə bağlı fəaliyyətlər- rəsm, yapma və s.

İfaçılıq incəsənəti ilə bağlı oyunlar - musiqi və ritmik oyunlar, rəqs və s.

Tədqiqat oyunları – Uşaqların materialları və onların xüsusiyyətlərini tədqiq etdiyi fəaliyyətlər- soda və sirkə ilə keçirilən eksperimentlər, buzun əriməsi, bitkilərin böyüməsini müşahidə etmək və s.

Sensor oyunlar: Xüsusilə, hissləri stimullaşdıran oyunlar- qumla, suyla, kölgə oyunu, qoxuların tapılması və s.

Masaüstü oyunlar - Oyunçudan müəyyən qayda tələb edən oyunlar, məsələn, loto, memo, pazl və s.

Hərəkət oyunları - Kiçik motor bacarıqlarının fəal şəkildə istifadə edildiyi oyunlar- qaçış, dairədə top oynama və s.

Manipulyasiya oyunları: Uşaqların əşyalarla manipulyasiya etdiyi oyunlar- ipi bağlayır və ya açır, ipi muncuğa keçirir, qıfılı açır və ya bağlayır və s.

Konstruktiv oyunlar: Kublarla, ikinci və ya təbii materialların istifadəsi ilə konstruksiya qurmağı nəzərdə tutur.

Kulinariya oyunları: Həqiqi yemək məhsullarının istifadəsi ilə müxtəlif yemək və şirniyyatların hazırlanması

Savadlılıq ilə bağlı oyunlar: Kitablarla, yazılarla bağlı fəaliyyətlər, həmçinin, dialoq təşkil edən kitab oxumaq.

Artıq deyildiyi kimi, təlim prosesinin oyunla təlim forması olmalıdır. Bunun üçün uşaqlarla işləyən işçilər gün ərzində uşaqlara yuxarıda adı çəkilən bütün növ oyunları oynamaq imkanı verməlidir. Aşağıda oyunla təlimin nümunələrindən birinə nəzər yetirin.

Tərbiyəçi, sensomotor tədqiqatının altməqsədi çərçivəsində uşaqlara rəngləri (qırmızı, yaşıl və sarı) öyrətməyə çalışır. Əvvəlcədən fiziki mühiti elə təşkil edir ki, hər bir güşədə qırmızı, yaşıl və sarı rəngli əşyalar olsun. Bunun üçün məsələn, kublər güşəsində digər rəngli kublər qrupdan çıxarır. Gün ərzində tərbiyəçi uşaqlara müstəqil şəkildə oynamaq imkanı verir, özü isə diqqətlə hər dəfə bu üç sözü istifadə edə biləcəyi vəziyyəti gözləyir. Məsələn: "Qırmızı, olarsa sarı kubu mənə ver, sarı ev tikirəm. Xeyr, bu sarı deyil, bu kub yaşıldır. Bax, bu sarı kubdur (barmağı ilə işarə edir), sarını mənə ver, "nə maraqlı konstruksiya qurmusan, sarı və yaşıl rənglərdən istifadə etdiyini görürəm," Daha hansı rəngdə qüllə tikə bilirsən?", "Nini körpüyə bax, bir rəng seçib", "Nə tikmək istəyirsən?" Hansı rəng kublardan istifadə etməyi planlaşdırırsan?" Mən sənə kömək edərim, mən təchizatçı olacam. Hansı rəng kubu sənə verim? İndi sənə hansı lazımdır?

Bu nümunədə rənglərlə oyun yalnız böyüklərin göstərişi ilə deyil, fiziki mühit və tərbiyəçinin oyunu modelləşdirməsi ilə təşviq edilir.

Oyunun inkişaf mərhələləri

Uşaqların uşaq bağçası qruplarında oynayıb-oynanması və hansı formada oynaması, kurikulumla nə dərəcə effektiv işləməməizin və uşaqlarla qoyduğumuz məqsədlərə nail olmağımızın göstəricisidir. Bundan irəli gələrək, oyunun inkişaf mərhələlərini bilməyimiz zəruridir. Hər bir uşağın oynunda inkişafın olduğunu görürük və oyunun inkişafına şərait yaradırıq.

Oyunu müşahidə uşağın inkişafının gedişini görməyin və dəyərləndirmənin ən yaxşı vasitəsidir. **İnkişafda birlikdə oyunun formaları da inkişaf edir.**

Əgər uşağın inkişafının **sosial sahəsinin** inkişafını terminlərlə izah edərsək, onda onun növbəti formaları var:

Təklid oyun: Uşaq tamamilə oyuna qoşulub və başqa uşaqları görmür. Bu ən çox 2 yaşınadək uşaqlarda özünü biruzə verir.

Paralel oyun: Uşaqlar başqa uşaqların oyununu təqlid edir, ancaq onlara aktiv qoşulmur. Məsələn, başqalarının istifadə etdiyi oyuncaqlardan istifadə edir- Bu ən çox 2 yaşınadək uşaqlarda özünü biruzə verir.

Assosiativ oyunlar: Uşaqlar bir-biriləri ilə daha çox maraqlanırlar,qısa ünsiyyət qururlar və oyuncaqlarını dəyişirlər,ancaq onların oyununda ümumi məqsəd olmur.Bu sosial qarışıqlı əlaqənin yarandığı,oyunun birinci kateqoriyasıdır- Bu ən çox 2,5-3,5 yaşlı uşaqlarda özünü biruzə verir.

Kooperativ (əməkdaşlıq, kompleks) oyun: Uşaqların oyunu ümumi məqsəd ətrafında daha çox təşkil olunur.Məsələn,onlar oyun zaman rolları daha çox bölürlər,kollektiv şəkildə oynayırlar-3,5 yaşdan başlayır və 8-9 yaşınadək davam edir.

Əgər uşağın oyununu,inkişafın **konqitiv sahəsinin** inkişaf terminlərilə izah etsək, onda onun növbəti formaları var:

Sensor axtarışla – Uşaq tədqiq edir və ətrafda olan əşyalarla əylənir: əlinə götürür,ağına qoyur,hərəkət etdirir,tıqqıldadır,fırladır-bu cür oyunlar, təxminən,3 ayından 12 ayadək davam edir.

Qeyri-funksional – Uşaq əşyaları birlikdə toplayır,qutuya qoyur və qutudan götürür,verir və geri alır,ancaq hələ əşyalardan funksional şəkildə istifadə etmir. –təxminən 8 aydan 14 ayınadək davam edir.

Funksional – Uşaq əşyaları funksional şəkildə istifadə edir-gəlinciyi yatızdırmaq,maşını işə salmaq,flomastırla cizma-qara edir və s.- Təxminən 10-12 ayından başlayır.

Simvolik oyunlar–Simvolik oyun,eyni zamanda “xəyali oyun”, əşyaların,davranışlar və ya ideyaların başqa əşyalar,ideyalar və davranışlar üçün istifadə edildiyini nəzərdə tutur.Məsələn,uşaqlar çubuqdan xəncər və ya qutunu kosmik gəmi kimi istifadə edə bilərlər.Bu cür oyunlar,bir qayda olaraq, 18-24 ayında özünü biruzə verir,8-9 yaşınadək davam edir.Simvolik oyun uşağın yaradıcılıq,sosial bacarığının, koqnitiv imkanlarının-problemin həlli və simvolik təfəkkürün inkişafında xüsusi rol oynayır.

Erkən dil inkişafı və simvolik oyunlar bir-birilə sıx əlaqəlidir - Bu iki sahə vaxt,məzmun və struktur cəhətdən bir-birilə əlaqəlidir. Simvolik oyun uşağın cümlə qurmağa başladığı zaman üzə çıxır. Simvolik oyunun strukturu cümlələrin strukturu və deyilənləri müxtəlif ifadə etmək imkanının artması ilə bərabər çətinləşir.

Kooperativ əməkdaşlıq oyunları üçün uşaqlar oyun zamanı rolların bölündüyü və uyğunlaşdırıldığı,ideyaların mübadiləsi və oyuncaqların paylaşıldığı zaman hazır olur.Əməkdaşlıq oyunu zamanı uşaqlar başqalarına hörmət etməyi,oyunun qaydalarına əməl etməyi öyrənirlər. Uşaq başqaları ilə oynadığı və fəaliyyət göstərdiyi zaman,o yaşadlarını müşahidə edə və müxtəlif perspektivlərdən davranmağı öyrənirlər.Uşaqlar ümumi məqsəd üçün birgə oynadıqları zaman,onlara yaşadlarının etibarı, yəni hər birinin özünün hissəsini və ya tapşırığını düzgün yerinə yetirməsi lazımdır.Onlar bir-birilərinin güclü və zəif tərəflərini öyrənirlər və bir-birilərinə yardım edirlər.

Böyüməkli birgə,uşaqlar qaydalara əməl etməyi və paylaşmağı daha çox öyrənirlər,ancaq onların arasında yenə münaqişələr olur. Əməkdaşlıq oyunu isə uşaqlara problem üzərində müzakirə etməyi,ünsiyyətdə güzəştə getməyi və hamı üçün lazım olan qərarların düşünülməsində yardım edir.

Əməkdaşlıq oyunu zamanı uşaqlar emosiyalarını idarə etməyi, səbr etməyi və gözləmə bacarıqlarını üzə çıxarırlar. Oyunun onlar üçün zəruri olduğu üçün onlar qaydalara tabe olmağa, güzəştə getməyə çalışırlar və nəticədə öz impuls və emosiyalarını idarə edə bilirlər. Bu əhəmiyyətli bacarıqları onlar gündəlik həyatlarına transfer edirlər.

Əməkdaşlıq oyunu müəyyən ünsiyyət bacarıqları tələb edir. Uşaqdan öz arzularını və tələbatlarını ifadə etməyi, dostunu, başqa oyunçunu dinləməyi tələb edir. Uşaqlar danışmadıqları və ya dinləmədikləri müddət ərzində oyunun davam edə bilməyəcəyini və daha xoşagələn olduğunu öyrənirlər. Böyüməklə bərabər oyunun yardımı ilə uşağın ünsiyyət bacarıqları daha da inkişaf edir.

Əməkdaşlıq oyunu zamanı uşaq müəyyən rola malik olur, bu da arzuolunan nəticəyə nail olmaq üçün kifayətdir. Uşaqlar rolların bölünməsi və qaydaların təyin olunması prosesində bir-birinin perspektivindən düşünməyi öyrənirlər. Bu da onların əylənməsinə şərait yaradır. Hər bir uşağın oxşar vəziyyəti fərqli şəkildə qəbul etməsi empatiyanın ilk addımıdır.

Uşaqlarla oyun zamanı tərbiyəçiyə hansı rol verilir?

Oyuna münasibətdə tərbiyəçinin əsas vəzifəsi bundan ibarətdir.

- Uşaqlara oynamaq imkanı versin
- Müxtəlif oyunlara şərait yaratmaq üçün materialların müxtəlifliyini təmin etsin
- Lazım olduğu halda uşaqların oyununu müşahidə etsin və uşaqlara oyunu inkişaf etdirməyə və daha da davamlı etməyə yardım etsin.

Uşaqlar uşaq bağçasına gəldiyi zaman onlar simvolik və əməkdaşlıq (kooperativ) oyunların erkən mərhələsində olurlar və böyüməklə birgə oyunun bu formalarını inkişaf etdirirlər və çətinləşdirilərlər. Ancaq, sizdə görə bilərsiniz ki, bəzi uşaqlar yaşına baxmayaraq yenə oyunun inkişafının daha erkən mərhələsindədir - yalnız təklidə və paralel oynayır, onun oyunu əsasən sensor axtarışla və ya əlaqələndirməklə bağlı olur və yalnız bir neçə oyun və oyuncağın funksiyasını bilir. Bu halda, sizin əsas vəzifəniz, uşağın inkişafının yaxın zonasında hərəkət etmək və uşağa onun inkişaf zonasına ən yaxın olan oyunu inkişaf etdirməyə yardım etməkdir.

BOX: İnkişafın yaxın zonası - uşağın müstəqil olaraq yerinə yetirə bilmədiyi, lakin böyüklərin köməyi ilə edə biləcəyi zehni funksiyaları, bacarıqları, vərdisləri, hərəkətləri ifadə edir.

Tərbiyəçinin oyunla bağlı özünün rolunu həyata keçirməsi üçün kurikulum ona bir neçə prinsip müəyyən edir. Gündəlik planlaşdırmada oyun üçün müvafiq zaman ayrılması (daha çox məlumat üçün bax fəsilə 11) uşağa günün əksər hissəsini oyunla keçirmək imkanı verir və oyunu dayandırmaq ehtiyacını minimuma endirir. Fiziki mühitin məkana çevirilməsi (daha çox məlumat üçün bax fəsilə 10) bir tərəfdən uşağın seçimini, digər tərəfdən isə oyunların müxtəlifliyini təmin edir. Kurikulumda təsvir edilmiş planlaşdırma prinsipləri elə müəyyən olunub ki, müxtəlif oyun imkanına və inkişafına şərait yaradılsın (daha çox məlumat üçün bax fəsilə 13). Tərbiyəçi cari (həftəlik) planlaşdırmada məşğələləri, problemləri və resursları yazır. Planlaşdırmada məşğələləri, göstərişləri və müvafiq resursları yazmaq kurikulumda oyunun mərkəzi rolunun mənimsənilməsinə yardım edir.

Yuxarıda təsvir olunan rolun yerinə yetirilməsi üçün tərbiyəçi bəzən kim tərəfindən təşəbbüs kimi irəli sürülən oyun, məşğələlər, eləcə də göstərişlərdən istifadə edir, bəzən də onlar tərəfindən təşəbbüs kimi irəli sürülən oyunları inkişaf etdirməyə və dərinləşdirməyə dəstək verir.

Keyfiyyətli erkən təhsilin meyarlarından biri uşaq bağçasında məşğələlər və oyunlar arasında tarazılığın nə dərəcədə yaxşı qorunmasıdır.

Uşaq tərəfindən təşəbbüs kimi irəli sürülən oyun – Onlar üçün bu maraqlı, əyləncəli və təlim və inkişafın əsas gücüdür. Bu cür oyun zamanı uşaq özü fəaliyyətini, həmçinin istifadə ediləcək materialları, oyuncaqları, yeri, nə qədər oynayacağını və kiminlə oynanacağını özü müəyyən edir. Bu cür oyun uşaq tərəfindən heç bir şərt olmadan və ya böyük tərəfindən planlaşdırılmış və təklif olunmuş problemlər və təxribatlar nəticəsində başlanıla bilər.

Uşaq tərəfindən təşəbbüs kimi irəli sürülən oyun zamanı tərbiyəçinin üç rolu ola bilər:

- Uşağın maraqlarını, ideyalarını, oyun zaman verilən sualları müşahidə etsin, bununla ətraf aləmi qurur, uşaqları açıq və maraqlı materiallarla təmin edir; uşaqların maraqla qoşulması üçün mövzular və layihələr planlaşdırır. (ətraflı bax. Fəsilə 12).
- *Oyuna xaricdən qoşulsun (xarici müdaxilə)* – Oyunun davamlılığını artıran, yeni marağın yaranmasına, uşaqlara problemi həll etməyə yardım edəcək, uşaqların suallarına cavab verəcək, uşağın biliyini möhkəmləndirəcək sual versin və ya şərh bildirsin. Bu cür cəlb olunma qısa və sonra tərbiyəçi oyun məkanından uzaqlaşır.
- *Oyunçu roluna daxil ola bilsin (daxili müdaxilə)* və uşaqlarla birlikdə oynasın və uşaqların ideyasını izləsin.

Aşağıda xaricdən müdaxilənin nümunəsi verilib, bu zaman tərbiyəçi uşaqlardan birinə yeni öyrənilmiş sözün mahiyyətini xatırlamağa, dərk etməyə və istifadə etməyə incə bir şəkildə yardım edir:

Nananın qrupunda 3 və 4 yaşlı uşaqlar var. Bir güşədə Nana diqqətlə bu günlərdə oxuduqları kitaba uyğun olan anbar, toyuq və heyvan fiqurları kimi oyun materialları seçdi. Qrupun mövzusu ferma heyvanlarıdır. Sali, Levan və Andro güşəyə daxil olurlar və həmin an oyuncaqları götürürlər. Hər biri fiqur seçir və oyuna başlayır. Sali Levan deyir: "mən inək olacam!". Levan deyir: "Yaxşı, onda Mən toyuq olacam. Mən naliyada (toyuq hini) yatmağa hazırlaşırım. İnək tövlədə yatmalıdır". Andro deyir: "Onda mən də at olacam və məndə gedib naliyada yatacam". Naliya sözü həftənin söz olduğu üçün Nana Andronun da başqaları kimi başa düşüb- düşməmişdən əmin olmaq qərarına gəldi. Ona görə o oyuna qoşulur və deyir: -" Naliyada yatmaq çox gözəl fikirdir, Levan! Naliya toyuqların evidir. Fermada gəzərəkən toyuq hini gördüyünüzü xatırlayırsız? Levan, Sali və Andro sizcə fermada naliya olmasa toyuqlar harda yaşayardılar?" Andro deyir: "Yəqin ki, tövlədə yaşayardılar!" Sali əlavə edir: "Hə, tövlədə yaşayardılar, ora istidir". Nana deyir: "Bu həqiqətən də yaxşı yerdir, əgər naliya olmasaydı!"

Xaricdən müdaxilənin ikinci nümunəsində tərbiyəçi uşaqlara bir-birilərlə danışmağa və təcrübələrini paylaşmağa şərait yaradır. Bu sosial, həmçinin dilin inkişafı üçün əhəmiyyətlidir: Nia, Kati və Data həkimlik oyunu oynayırlar.

Nia və Kati gəlincəklərə "iynə vurur". Data yalnız durur, stetskopu gözdən keçirir. Heç biri bir-birilə danışmır. Bir neçə dəqiqəlik müşahidədən sonra tərbiyəçi onun müdaxiləsinin azda olsa yardım edə biləcəyi qərarına gəlir. Tərbiyəçi: -" Görürəm, iynə vurursunuz, uşaqlar xəstədir?" Nia: "Hə, onlara dərmanlar və peyvəndlər lazımdır". Tərbiyəçi-Onlara nə olub?" Nia: -"Gəl, hesab edək ki, mədəsi ağrıyır". Kati: "Xeyr, onlara qulaq drenajı lazımdır, mənim qardaşıma da ediblər". Dati stetoskopu qoyur və söhbətə qoşulur: -"Mən bilirəm, hə. Xəstəxanada yatızdırırlar və elə edirlər". Uşaqlar bu mövzuda söhbətə davam edirlər. Kati onun qardaşına drenajı necə etdiklərini danışır, Dati də öz təcrübəsini xatırlayır. Tərbiyəçi onlarla bir müddət söhbət edir və sonra oyun güşəsini tərk edir (Cefri Trevik-Smitin (2023) "Erkən yaşlı uşağın oyunu" adlı kitabından adaptasiya edilmişdir").

Oyunda iştirak edərkən (daxildən müdaxilə) lider rolundan çıxıb oyunçu rolunu mənimsəməlisiniz. Bunu etmək üçün ilk növbədə uşaqlıqda necə oynadığınızı xatırlayın, uşaqların səviyyəsinə enin, uşaq kimi özünüzü rahat və sərbəst hiss edin. Üzünüz və bədəniniz uşaqların fəaliyyətlərinə və ideyalarına uyğun olaraq canlı və səmimi maraq ifadə etməlidir. Uşaqlar oyun zamanı həvəs və istilik göstərən böyüklərə yaxşı reaksiya verirlər. Oynayarkən sizə uyğunlaşdırılmış rol qaydalarına əməl edin, rola uyğun danışın və davranın. Uşaqlara oyunun lideri olmaq imkanı verin, onların təlimatlarına əməl edin, ideyalarına etibar edin və muxtariyyət hissi aşılayın. Oyuna yumor daxil edin, uşaqlar gülməli zarafatları və gülməli üzləri sevir. Uşaqlarla oynayarkən sadə, aydın və əyləncəli dildən istifadə edin, onların işarələrinə diqqət yetirin və emosional şəkildə iştirak edin.

Verilmiş nümunə yuxarıda təsvir edilmiş bacarıqların ən yaxşı nümunəsidir. Bu nümunədə görünür ki, tərbiyəçi necə peşəkarlıqla, uşaqlarla sona qədər rola girərək utancaq uşağı oyunu necə cəlb edir:

Tərbiyəçi Lali dramatik güşədə üç uşaqla bərabər mağaza oyunu oynayır və tez-tez təklidə oynayan Anayı görür. Bu dəfə öz gəlinciyinə "çay içizdirir". Bu vaxt Lali rol oynamağa başlayır: "Mənim dostum Annanı qarşı küçədə görürəm", uşaqlara deyir: - „Salam, Anna, biz biraz sussuzlamışıq, bizə hər hansı bir içki sata bilərsənmi? Ananın üzü açılır və stəkanları Laliyə tərəf gətirir. – Bu çayın qiyməti neçədir? – Annadan soruşur. – "Beş lari". -Ana cavab verir. "Ürəyimə elə çay içmək düşüb ki, istədiyini qiyməti verəcəm- deyir Lali." Daha kim çay içmək istəyir, Anna şəhərdə ən yaxşı çay hazırlayır". Digər uşaqlar Lalinin nümunəsini təqlid edirlər və Annadan "çay alırlar". Bundan sonra, Lali bir az daha rol oynamağa başlayır və qrupun oyunu mənimsədiyini gördükdən sonra uşaqları tərk edir: „İndi avtobusa çatmalıyam, Anamı görməyə gedirəm, bu qədər çox şey aldınız və belə dadlı çay içirtiniz". Bu vaxt tərbiyəçi eyni zamanda kuikulumun iki məqsədi üzrə işləyir-qrupun birliyi-Ananın oyuna cəlb edilməsi və tədqiqat-kəşf-oyunun yeni sxemləri: „Şəhərdə ən yaxşı çay" (Language Learning and Loving It kitabından adaptasiya ediləndir).

Bu nümunədə də tərbiyəçi oyunçu rolunu oynayır(daxildən müdaxilə):

Tərbiyəçi üç yaşlı Lilenin əlində gəlincik gəzdirdiyini görür.O,gəlincik ilə danışmır və başqa heç bir davranış göstərmir.-“Lile,görürəm ki,sənin gəlinciyyinin yanaqları qızarıb,əlini qoy,bəlkə hərarəti qalxıb”?. Tərbiyəçi Lile biraz baxır,sonra əlini gəlinciyyin alınına qoyur və deyir:- “hə, hərarəti var!”– „Nə deyirsən, gəl onun hərarətini ölçək!!-deyir tərbiyəçi,qələmi götürür,bir dəqiqə gəlinciyyin qoltuq altına qoyur və sonra Lilə verir,sanki termometrdir.Lilə işgüzar şəkildə tərbiyəçidən “termometri” götürür və gəlinciyyin qoltuq altına qoyur.Onun ətrafında olan Levən da onun hərarətinin olub-olmamaması ilə maraqlanır.

Bu cür iştirakla,tərbiyəçi bir neçə mühüm məqsədə nail olur: O Liləyə yarım edir: 1) Oyunu daha simvolik etmək üçün(çevik təklif qələmi termometr kimi işlətməyin nümunəsi); 2) Oyunun asan sxemasını genişləndirsin,yeni mövzə daxil etməklə oyunu daha da maraqlı etsin; 3) Yeni sözlərdən istifadə etsin və 4) Oyunu daha da sosial etsin(Levanı oyuna cəlb etmək).Bu kiçik müdaxilə ilə tərbiyəçi kurikulumun hər iki məqsədini yerinə yetirir (tədqiqat-kəşf,maragın dərinləşməsi-Lilə oyunun fərqli maraqlı yollarını kəşf etdi və qrupun birliyi,sosial oyun-indi Lilə və Levən birlikdə oynayırlar).

Uşaqlar həvəslə oynadığı zaman müdaxilə etməyin

Yuxarıda verilmiş ssenari oyuna böyüklərin qoşulmasının nə qədər əhəmiyyətli olmasının yaxşı nümunəsidir.Ancaq,elə bir vəziyyətlər var ki,böyüklərin daha çox iştirakı oyunun gedişinə mane ola bilər. Əgər görürsünüzsə, uşaqlar oyuna yaxşı qoşulublar,bir-biriləri danışirlar və oyun inkişaf edir,sizin müdaxilənizə ehtiyac yoxdur. Əgər hər hansı bir səbəbə oyuna müdaxilə etmək istəsəniz,yaddınızda saxlayın ki, oyunun liderləri uşaqlar olmalıdır,artıq suallar verməklə onların müstəqilliyini pozmayın,göstərişlər verməyin və oyunun gedişini kobud şəkildə dəyişməyin.

Böyüklər tərəfindən təklif edilmiş fəaliyyətlər

Böyüklər tərəfindən düşünülmüş və təklif edilmiş oyun uşaqların maraqlarına əsaslanmalıdır və onların inkişafına müvafiq və əlverişli olmalıdır. Tərbiyəçi oyunlara başlayır və əsasən təkliflərdən istifadə edir və oyunun modelləşdirməsini edir (təklidə və ya bir uşaqla başlayır) və bununla bu prosesin oyunun bütün xüsusiyyətlərinin olmasını təmin edir. Oyun məşğələlərdən onunla fərqlənir ki, tərbiyəçi bu prosesi istədiyin vaxt tərk edə bilər,ancaq bununla oyun dayanmır.

Tərbiyəçi tərəfindən başlanılan oyun əvvəlcədən planlaşdırılmış və ya spontan (qəflətən düşünülmüş) olur. Təbii olaraq, əvvəlcədən düşünülmüş və planlaşdırılmış oyunlar planın bir hissəsidir.

Təxribat (Reggio Emilia-nın yanaşmasına əsasən) diqqətlə seçilmiş və düşünülmüş fiziki mühit və materiallardır, hansı ki, uşaqların maraqlarını,təffəkkürünü və tədqiqatlarını stimullaşdırmaq məqsədi daşıyır.Təxribat strukturlaşdırılmış məşğələdə olduğu kimi tapşırıq, təlimat və ya əvvəlcədən müəyyən edilmiş məsələ deyil. Bu uşaqları müşahidə etməyə,fikirləşməyə,fikirləri sınağa və konkret anlayışı və məsələni dərinlən tədqiq etmək üçün açıq,dolayısı təklifdir.Təxribatlara cavab uşağın qərar verəcəyi mövzudur: O,maragını necə ifadə etməyi,nə edəcəyini,prosesə nə qədər müddətə və hansı formada qoşulacağını özü seçir.

Təxribat yalnız uşağın diqqətini cəlb etmək və oyuna dəvət etmək üçün materiallar təklif etmək deyil, burada uşağın təşəbbüsünə şərait yaradılır. Təxribat tədqiqatın və sualların yaranması üçün stimuldur.

Məsələn, böyüyün plastmas stəkanlarla, zabrıyla, kiçik gəlinciklərlə, süngərlərlə və pipetlərlə dolu olan su konteyeri qoyması sadə təklifdir. Bu halda, böyük heçnə izah etmir, yalnız məkan əyləncəli və cəlbedici təşkil edilib. Uşaqlar öz istəklərinə əsasən yaxınlaşa və materialları istifadə edə bilirlər- tökə, sıxa, oynaya bilirlər. Bu təklifdir, oynayıb oynamağına uşaq qərar verir. Nə suallar, nə də məqsədyönlü fokus var—sadəcə oyuna dəvətdir. Ancaq təxribat isə, masanın üzərinə iki şəffaf stəkan qoyulubsa: birinci buzlu sudur, ikinci isə ilıq sudur. İçərsinə kiçik metal topcuq atılıb. Yanında yazı yazılıb (ya da sadəcə böyük deyir): „Nə üçün stəkanın birində top suya batıb, digərində isə yox?“. Bu təxribatdır, çünki materiallar elə qurulub ki, uşaqlarda sual, müşahidə istəyi yaransın, istiliyin fərqliliklərini, ağırlığı, hərəkəti müzakirə etsinlər- düzgün cavab yoxdur, tədqiqat motivasiyası var. Təربiyəçi şam qozalarından düzəlmiş ayıların təsvirlərini incəsənət güşəsində divardan assın və yerləşdirsin ki, uşaqlarda bənzər təsvirləri yaratmaq ideyası “yaransın”.

Təxribatın nümunələrindən biri masanın üzərinə düzülmüş dairəvi güzgülər, rəngli topcuqlar və işıq mənbəyidir. Həmçinin yerləşdirilmiş materiallar uşaqlara fikirləri, hərəkətlərin və rənglərin dəyişməsinə tədqiq etmək üçün ideya verir.

Təxribatın daha bir nümunəsi, təربiyəçi masanın üzərinə içərsində güllər olan gözəl bəzədilmiş buzlar qoyur və onun yanında-elektrik mənbəyi, qab, böyüdücü şüşə, dəsmal durur. Uşaqlar görür və reaksiya verir: Bəzisi əli ilə toxunur və deyir: “Soyuqdur!”. Bəzisi isə buzu əritməyə və su tökməyə çalışır. Sualları özləri verə bilər, bu da böyüyə növbəti problemi təklif etmək imkanı verəcək.

Təربiyəçi tərəfindən başlanılan məşğələlər: Təربiyəçi tərəfindən başlanılan məşğələlər, onun tərəfindən yaradılmış oyunlardan ona görə fərqlənir ki, strukturlaşdırılmışdır, böyüyün özü idarə edir və tamamilə prosesə qoşulub. Bu cür məşğələlərin əsas şərti onların da oyunun bir neçə xüsusiyyətinə sahib olmasıdır, ancaq uşaq tərəfindən seçilmədiyi üçün ola bilər ki hamısı olmasın. Bu məşğələlər böyük qrupların məşğələləridir (məs. dərnekələr və kitab vaxtı) və həmçinin ikinci qrupun məşğələləri, məsələn, “Papye-məşe” texnikası ilə top düzəltmək. Təربiyəçi tərəfindən yaxşı yerinə yetirilən, idarə edilən məşğələlər uşaqlara fəal məşğulluq, bir-birilə qarşılıq əlaqə qurmaq və açıq suallara cavab vermək imkanı verir. Bu cür məşğələlər zamanı təربiyəçi uşaqlara tapşırıqlar paylayır və ya bölüşdürür. Bu da onların müəyyən ardıcılıqla, konkret tələbatlara və məqsədlərə müvafiq olaraq onların cəlb olunmasına səbəb olur.

Təربiyəçinin təşəbbüsü ilə yaradılmış məşğələlər haqqında video nümunə-bax. burda-pendir

Problemlı vəziyyət məqsədyönlü təlim və ya inkişafa stimül verən material,ideya,sual,şərh və ya m şğ l dir,hans ki,uş ğ n h z rk  bacarıqlarından biraz daha çətindir və onu fikril şm y ,strategiy n  inkişaf etdirməyə və yeni bacarıqlar mənimsəyə həvəsləndirir. Böyüklər tərəfindən yaradılmış məşğələlər uş qlar n rahatlıq zonasında olduėu üçün həmişə problemlı və onun bacarıqlarına nisbətən çətin olmur.Problemlı vəziyyət həmişə uş qlardan müəyyən əmək tələb edir, bu da inkişafın və ya biliyin növbəti pilləsinə keçid üçün həvəs yaradır.

Tərbiyəçilər istədikləri vaxt problemlı vəziyyətə müraciət edə bilərlər: Uş qlar böyüklər tərəfindən yaradılmış məşğələlərə cəlb olunduqları,böyük tərəfindən təklif olunmuş resurslarla maraqlandıqları,böyük tərəfindən təşkil olunmuş təxribatlara cavab verən və ya onlar tərəfindən yaradılmış oyunlarla m şğ l olduqları zaman.

Böyüklər tərəfindən yaradılmış məşğələlərdə problemlı vəziyyətin yaradılma nümunəsi: Böyük kağızdan  l əməyi olan quşun necə d z ldildiyini göstərər (strukturlaşıdır lm ş məşğələ),sonra isə uş qlardan uçan bir şey yaratmağı xahiş edir.

Böyüklər tərəfindən təklif olunmuş resurslarda problemlı vəziyyət yaratmağın nümunəsi: Böyük musiqi güşəsində(təklif etmək) yeni alətlər təqdim edir,sonra isə uş qlardan 3 səsdən istifadə edərək melodiya yaratmaqlarını xahiş edir.

Böyük tərəfindən təşkil edil m ş t xribatda problemlı vəziyyətin yaradılması nümunəsi: Məkanda divar və ya ağı pərdə işıqlandırılır-onun önündə müxtəlif işıq mənbəyi durur (m s, masaüstü lampa, l fanarı).Yaxınlığında isə bunlar yerləşdirilib: şəffaf və şəffaf olmayan materiallar (m s,parça, şüşə topar,qalstuk,kağız),kiçik fiqurlar,yarpaqlar, l d smalları,saplar (təxribat).Bəzi uş q işığın önündə fiqurları hərəkət etdirməyə başılayır,başıqaları materiallara əsasən kölgənin necə dəyişdiyini müşahidə edir,bəziləri heyvan formaları yaratmağı çalışırlar. Tərbiyəçinin g z n  bir uş ğa sataşır və o deyir: “Mənim k lg m hamıdan böyükdür!” Həmin an tərbiyəçi maraqla soruşur: „Necə fikirləşirsiniz,k lg ni necə böyüdək v  necə ki ild k?” o bununla problemlı vəziyyət yaradır-indi uş qlar eksperiment aparmağı başılayacaqlar: işığı yaxınladırb v  uzaqladıracaq,müxtəlif materiallardan istifadə edəcək,ölçüləri müqayisə edəcəklər.

Böyüklər tərəfindən yaradılmış oyunlarda problemlı vəziyyətin yaradılması nümunəsi: Uş qlar gözəllik salonu oyunu oynayırlar,müəllim onlara ideya təklif edir,”m şt ril r n” müvafiq sa  d z m n  seçməsi üçün sa  d z m  kataloqu hazırlasınlar. Tərbiyəçi bu cür cəlb olunma zamanı ehtiyatlı olmalıdır,maksimal şəkildə “oyunçu” rolunu oynamalıdır v  uş qlar n oyununun dinamikasını v  davamlılığını pozmamalıdır.

 ağır ş idraki,motor,sosial və ya emosional ola bilər.

Nümunələr:

Motor problemlı vəziyyət (3 yaşı uş q): Tarazlaşdırmadan aşığı pillədə addımlamaq. Uş q çalışır, müəllim isə yan tərəfdən yardım edir. Məqsəd motor bacarıqlarının v  g v nin inkişafıdır.

Problemlin həlli çağırış(5 yaşı uş q): Uş qlara müxtəlif uzunluqda çubuqlar verirlər v  soruşurlar:“Q ll ni elə qura bilərsənmi,dağılmas n?” əvvəlcədən düşünmək, kiçik çətinliyin öhdəsindən gəlmək.

Sosial problemli vəziyyət: Həmişə təkliddə oynayan uşaq ümumi fəaliyyətlərə dəvət olunur- uşaqlar yaşıdları ilə razılığa və ya oyun oynamağı öyrənməlidir.

Cədvəl 2. Problemin və təxribatın xüsusiyyətləri

	Təxribat	Problemli vəziyyət
Məqsəd	Marağın, tədqiqatın stimullaşdırılması	Təlimin və müxtəlif bacarıqların inkişafı üçün həvəsləndirmək
Xasiyyət	Açıq və hərtərəfli	Məqsədyönlü və müəyyən olunmuş
Çətinlik	Bu, mütləq çətinlik deyil	Qəsdən biraz çətin
Uşağın cavabı	Uşaq necə davranacağını özü seçir	Uşaqdan cəhd etməyi, qalib gəlməyi xahiş edirlər və o, cəhd edir, çıxış yolu axtarır.
Təşəbbüskar	Böyük-uşağın marağından irəli gələrək, planlaşdırmanın və ideyanın təşəbbüskarı, uşaq isə- davranışların və prosesin inkişafının təşəbbüskarı (Uşaq necə davranacağını və hansı istiqamət verəcəyinə özü qərar verir)	Böyük, uşağın inkişaf mərhələlərini nəzərə almaqla

Uşaqların marağını izləmək nə deməkdir

Uşağın maraqlarına əsaslanan yanaşma təlim prosesinin uşaqlar üçün maraqlı mövzular ətrafında və onun istəklərinə və seçiminə müvafiq olaraq təşkilini və idarə etməsini nəzərdə tutur. Bu yanaşmanın çərçivəsində əvvəlcədən planlaşdırılmış, uşaqlarla “keçəcəyimiz” mövzuların yazıldığı illik proqramımız ola bilər. Bu yanaşma çərçivəsində, uşaq tərbiyəçisinin həmkarı olur və özünün təlim-inkişafının əsas aktoru olur, o, təlim prosesinin hansı istiqamətdə irəliləməsinə təkan verir, lakin tərbiyəçisinin əsas vəzifəsi bu təkanları qeyd etmək və onlara müvafiq olaraq təhsil mühiti və prosesi təşkil etməkdir.

Tərbiyəçi uşağın maraqlarına əsaslanan yanaşmayı tətbiq etmək üçün uşaqların maraqlarını izləyir, buda onların maraqlarına, daxili motivasiyasına və cəlb olunmasının dərinləşməsinə əsaslanan imkanlar yaratmağı təşkil edir.

Bu prosesdə o, hər bir uşağın fərdiliyinə hörmət edir, təcrübə vasitəsilə təlimə şərait yaradır və uşaqlara yaradıcılıq, problemin həlli və sosial-emosional bacarıqlarının artmasına yardım edir. Uşaqların maraqlarını izləmək bu uşağın oyun və ya oyunun xüsusiyyətlərini daşıyan məşğələlərə cəlb olunmasını daim təmin etmək üçün tərbiyəçisinin təlim prosesində üzərinə götürməli olduğu rollardan biridir.

Uşaqların maraqlarını izləmək uşağın təbiətə maraqlı və tədqiqatçı olduğunu qəbul etməkdir. (onun fərdi imkanları nə qədər az olsada). Uşağın maraqlarını izləmək bu maraqların görülməsi

və müşahidə edilməsinin zəruriliyini dərk etmək deməkdir, uşağın maraqlarını izlədikdə, onları maraqlandıran mövzular haqqında danışarkən, onları maraqlandıran oyunlar oynadıqda, onları maraqlandıran mövzularda onlara müxtəlif materiallar təklif etdikdə, maraqlarını qeyd etdikdə və dəyərləndirdikdə, onlara dünya haqqında biliklərini əldə etməyə və genişləndirməyə kömək edirsiniz. Bu, məktəbə hazırlıq üçün ən mühüm zəmin yaradır, çünki o, öyrənməyə müsbət münasibəti və məktəbdə və gələcək həyatda fərdi inkişaf və bilik əldə etmək üçün əsas olan maraq kimi bacarıq və münasibətləri inkişaf etdirir.

Tərbiyəçinin uşaqların maraqlarının izlənilməsində rolu nədir?

Erkən təhsildə uşaqların maraqlarının nəzərə alınması onların təbii maraqlarını, seçimlərini və davranışlarını müşahidə etmək və onlara cavab vermək deməkdir.

Uşaqların maraqlarını izləmək üçün onların maraqlarını görmək kifayət deyil, tərbiyəçi uşağın inkişafı üçün bu maraqları qeydlər etməlidir və müşahidə etməlidir (daha ətraflı məlumat üçün bax.fəsil 12). Bunun üçün ona dayanmaq bacarığı və xaricdən müşahidə edə biləcəyi mühit lazımdır. Təlim prosesi elə idarə edilməlidir ki, tərbiyəçi qrupunun müşahidə etməyə vaxtı və imkanı olsun. O, yalnız uşaqlara baxdığı və dinlədiyi zaman uşaqlar üçün maraqlı mövzuları qeyd edir. O, uşaqlarla ünsiyyət prosesində və oyun zamanı uşaqların təşəbbüslərinə yer vermək və onları görmək üçün öz reaksiyalarını dayandıra və yavaşlada bilər.

Gördükdən sonra reaksiya üç mərhələyə bölə bilərik:

- Prosesə reaksiya vermək
- Yeni təcrübələrlə və resurslarla reaksiya vermək
- Marağı dərinləşdirmək imkanları yaratmaq

Prosesdə marağı izləmək tərbiyəçilərdən təbii olaraq ifadə edilən reaksiyaları nəzərdə tutur, yəni insan bizim üçün maraqlıdır və nə istədiyini və nə ilə maraqlandığı dəqiq bilmək üçün. Məsələn, uşaq söhbətin mövzusunı və ya oyunun istiqamətini dəyişdikdə, tərbiyəçi onu geri qaytarmır, izləyir. Söhbət və oyun zamanı uşağın davranış və maraqlarına orta dərəcədə reaksiya verir, o, uşağa diqqətli təkliflərlə istiqamət verir və onun bu yeniliyi izləmə reaksiyasını müşahidə edir. Məsələn:

Uşaqlar tez-tez maşın rəsmi çəkməyə başladılar, tərbiyəçi buna görə rəsm zamanı onların yanında oturur və onlarla maşınlar haqqında danışmağa başlayır. Bu söhbət zamanı, onlara kublar güşəsinə keçmək ideyasını təklif edir və orada maşınlara yollar çəksinlər. Ancaq, uşaq rəsm çəkməyi bitirdikdən sonra bu ideyanı səsləndirmir. Tərbiyəçi uşağın necə sensor güşəyə keçidini müşahidə edir. Sonra tərbiyəçi tək kublar güşəsinə keçir və yollar salmağa başlayır, uşaqların ona baxdığını gördükdə, maraqla ona qoşulub qoşulmayacaqlarını gözləyir. Uşaq sensor güşədə fəaliyyətə davam edir, onların maşınlara qarşı olan marağı yolların çəkilməsinə aid deyil. Oxu zamanı bitdikdən sonra, tərbiyəçi uşaqların diqqətini maşınlar haqqında kitaba yönəldir: Bizim qrupda belə bir kitabın olduğunu bildirdiniz?" və yenə uşaqların reaksiyasını gözləyir. O, uşağın reaksiyasına əsasən davranmalıdır - bu kitabı oxuya və ya incəsənətə çevirə bilər və müxtəlif maşını rəsmi çəkmə imkanı yaratsın və ya başqa oyunlara həvəsləndirsin. Məsələn, kitabda maşının sürətindən bəhs edilir və onlar maşın yarışı oynaya bilərlər. Uşaq vərəqləyir və müxtəlif maşınların şəkillərinə baxır - "Burada yazılanı sənə oxumağımı istəyirsən?" - tərbiyəçi ➡

soruşur. Uşaq isə deyir: “Bax gör necə böyük təkərləri var”. Tərbiyəçi uşağın indi kitab oxumağı deyil, kitabı vərəqləmək istədiyini başa düşür və deyir: “Bu şəkildəki avtomobilin təkərləri sənin çəkdiyindən böyük və ya kiçikdir?” - “Daha böyükdür, ancaq mənim maşınım bundan sürətlidir”, - uşaq cavab verir. Tərbiyəçi ona rəsm çəkməyi təklif etmir, çünki onun həvəsləndirməsədə daha çox rəsm çəkəcəyini bilir. Beləliklə, uşaq bu kitaba baxdıqdan sonra müxtəlif avtomobillər çəkməyə başladığını sadəcə müşahidə edəcək və növbəti dəfə yeni ideyalar üçün bu kitabdan istifadə etməyi təklif edə bilər.

Tərbiyəçi uşağın marağının izlənməsini həmçinin yeni resurslarla və ya təcrübələr təklif etməklə həyata keçirir. Yuxarıda verilmiş nümunəyə əsasən, bu aşağıdakı kimi görünə bilər: Tərbiyəçi uşağın marağını qeyd etdikdən sonra, növbəti gün incəsənət güşəsinə böyük ölçülü qutular və müvafiq resurs gətirir. O, uşaqları öz maşınlarını yaratmağa həvəsləndirir. Növbəti günlərdə isə maşınları dramatik güşəyə keçirir.

Marağı izləmək çevik reaksiya tələb edir. Uşaqlar erkən yaşda çox şeylə maraqlanırlar və uşaq bağçasında olan mühit onlara daha çox yeni kəşflər etməyi təklif edir. Buna görə də, eyni gündə və ya növbəti günlərdə müvafiq cavab olmadıqda, maraqların əksəriyyəti tez və asanlıqla yox ola bilər. Nadir hallarda qrupda fərdi və kollektiv maraqlar təbii olaraq qalır. Müvafiq olaraq, bu kurikulum çərçivəsində effektiv işləmək üçün cari (həftəlik) planlaşdırmanı uşaqların ehtiyacları və maraqlarına əsasən daimi nəzərdən keçirmək və yeniləmək lazımdır.

Tərbiyəçinin uşaqların maraqlarına əsasən çevik reaksiya verməsi üçün uşaq bağçasında müxtəlif mövzu ətrafında təşkil olunmuş müxtəlif resurs və açıq materialın olması zəruridir. (təbii və ikinci əl).

Tərbiyəçi yeni təcrübə və resurslar təklif etməklə, tematik yanaşma və ya layihə üsulundan istifadə etməklə daha mütəşəkkil şəkildə uşağın maraqlarını nəzərə alaraq, təmin edə biləcək. Bu yanaşmaların uşağın maraqlı yanaşmasından kənara çıxmayan şəkildə istifadə olunmasını təmin etmək üçün qrupda mövzu və ya layihəmiz olmadığı günlər və ya həftələr ola bilər. Bu müddəti tərbiyəçi ona görə istifadə edir ki, maraqlı məsələləri görsün və seçsin, sonra isə bunu mövzuya və ya layihəyə çevirsin.

Bu müddət ərzində, əlbəttə ki, marağın izlənməsinin artıq izah edilmiş növlərindən daima istifadə edir. Tərbiyəçi hələ mövzu və ya layihə daxil etmədikdə, təhsil prosesini ayrı-ayrı uşaqların maraqlarına uyğun olaraq planlaşdırır. İlin əvvəlində və ya Yeni il tətillərindən sonra.

Ola bilsin ki, bir neçə marağı təxmin edə bilərik və əvvəlcədən yazılmış cari (həftəlik) planda ehtimal olunan maraqları qeyd edə bilərik. Onlar bunlardır: uşaq bağçasının mühiti və mən nə edə bilərəm? Mən qrupun müəllimləri və yaşadılarım kimdir? İstirahət günlərində kim nə edib və necə istirahət edib? və s.. Məşğələlər, problemlər və resurslar, məqsədlər və bu maraqlara əsasən planlaşdırılmalıdır.

Nümunə. Natianın qrupunda uşaqlar “Heyvanlar bir-biriləri ilə necə danışirlar?” adlı layihə üzərində işləyirlər və artıq üçüncü mərhələyə keçirlər. Bu layihənin gedişi zamanı Natia tematik yanaşma və ya layihə üsulu çərçivəsində növbəti məsələ kimi istifadə oluna biləcək hər hansı maraqlı müəyyən etməyib. Ona görə də, növbəti həftənin planını aşağıdakı kimi yaradır (bax. Plan nümunəsi 1.):

Plan nümunəsi 1.

Tarix: 22-26.10 Yaş qrupu: -	Bazar ertəsi	Çərşənbə	Çərşənbə axşamı	Cümə axşamı	Cümə
Məqsədlər	Özünüdərkətmə Yaratmaq				
Maraq Tematik yanaşma Layihə üsulu	Fərqli uşaqların maraqları: qurdlar və böcəklər; Şahzadələr/bəzənmək oyununu; konsert və musiqiçilik; Sandro – super qəhrəmanlar; Nina - leqolar				
Məşğələlər, təxribatlar və müvafiq resurs	Masaüstü– Leqolar əlavə edim Dramatik – musiqi alətləri və mikrofon daxil edim, kostyumlar (köhnə paltarlar və parçalar)	İncəsənət – Əgər mən super qəhrəman olsaydım- onları özlərini super qəhrəman kimi görməyə həvəsləndirək. Suallar: Şəkildə özünü necə hiss edirsən? Özünü necə hiss edirdin,.....edəndə?Bəs özünü reallıqda nə zaman belə hiss edirsən?	İncəsənət –tikiş maşını,parçalar, kartonlar, iynəli məftillər, boyalar. Uşaqlara super qəhrəmanların kostyumlarının elementlərini yaratmağa yardım edək (üz maskası,super qəhrəmanların geyindiyi kostyum və s.) –oynamaq üçün dramatik güşəyə keçid edək. Sensor – Quma oyuncaq böcəkləri və qurdlar qoyaq.	İncəsənət –eyni kublar - kral ailələrinin saraylarının şəkillərini divardan asmaq və kiçik fiqurları daxil etmək (şahzadə,şah, cəngəvərlər)	Dramatik - “Konsert binası” Biletlər hazırlamağa həvəsləndirək,”satsınlar”,zalı təşkil etsinlər,səhnəciklər hazırlasınlar,konsert keçirsinlər. Elm – qurdlarla eksperiment: al dəsmalları hazırlamaq (filomasterlərlə rəng və forma vermək), su və pipetlər daxil etmək.
Hayət	“Elm güşəsi”təşkil edim və böyüdücü şüşə daxil edim,kürekler,haşerət tutmaq üçün torlar,haşerətləri qoymaq üçün xüsusi bankalar	Qurdları tapmağa həvəsləndirim,altında qurd olan masaların yerini dəyişim ki,müşahidə edə bilsinlər.			
Kitab zamanı	Uşaqlara özlərinin seçdiyi kitabları oxuyaq,Super qəhrəmanlar kimi fərqli kitablar daxil edək. İllustrasiyada olan emosiyaları və oxu zamanı özlərini necə hiss etdiklərini vurğulayaq.				
Strategiya	Emosiyaları dərk etməyə yardım edək- öz emosiyalarınızı və hissələrinizi təsvir edin; uşaqlara emosiyaları ifadə edəcək yeni sözlər öyrədin Uşaqlara rəsmləşmə və müxtəlif materialları sınamaq imkanı verin.				
Fərdləşdirmə					
Haftənin analizi:					

Marağı izləmək üçün kurikulum tematik yanaşma və ya layihə üsulundan istifadəni təklif edir. Onlar haqqında növbəti fəsildə oxuyacaqsınız (fəsil 5), bu fəsildə isə həmin prosesin təsvirini yəni məsələni uşağın marağına görə necə seçməyi təklif edirik.

Təlim prosesi uşağın real maraqlarına və təcrübəsinə əsaslandığında daha effektiv olur. Uşaqlar üçün maraqlı məsələlərlə müxtəlif əlaqələr (oyun oynamaq, müşahidə, dinləmək, yaratmaq, fikir söyləmək, yenilikləri anlamaq, hiss etmək) bu mövzunu dərk etməyə, hərtəfəli inkişafa və təcrübənin bütövləşməsinə şərait yaradır.

Məsələni seçmək meyarları

Mütəxəssislərin daha sonra tematik yanaşma və ya layihə üsulunda istifadə olunacaq maraqlı məsələnin seçilməsi üçün təklif etdiyi bir neçə meyar var.

Məsələ uşaqların maraqlarından irəli gəlməlidir

Tərbiyəçi uşaqları nə ilə maraqlandıqlarını və onları nə narahat etdiyini bilmək üçün uşaqların gündəlik oyunlarını müşahidə edir, onların söhbətini və dialoqunu dinləyir. Uşaqlar ən çox nə oynayırlar, onları nə maraqlandırır və ya ən çox suallar nə haqqında olur? Uşaqları fərdi maraqlandıran hansı məsələlərdir və ümumi və ya uşaqların kiçik qruplarının nə maraqları var.

Resurslar əlçatan olmalıdır

Əgər mövzu və ya layihə zamanı konkret məsələlərə uyğun müxtəlif resurs mövcud deyilsə, işləmək daha az maraqlı gələ bilər. Buna görə də, bu məsələ ilə bağlı resursların əlçatan olub-olmadığını nəzərə almalısınız. Məsələn, avtobus məsələsi üzərində işlədikdə (layihə olarsa) uşaqları avtobus dayanacağına apara biləcəksinizmi, dəvət oluna biləcək müvafiq mütəxəssislər varmı; (mövzu olarsa) Bütün güşələri yükləyə biləcəyiniz, məsələn, kitablar, müxtəlif ölçülü oyuncaq avtobuslar, dramatik güşə avtobusu və ya avtobus dayanacağına çevrilmək və s. kimi avtobuslarla bağlı müxtəlif təhsil resurslarına əlçatanlığınız olacaqmı?

İlkin mənbədən məsələ ilə bağlı məlumat almaq imkanı olmalıdır

Uşaqlar məsələni və ya hadisəni bilavasitə və maksimal şəkildə müstəqil olaraq tədqiq etmək üçün aşağıdakı vasitələrdən istifadə edə bilər: toxunmaqla, dinləməklə, sınaqla, yaxından baxmaqla, hərəkət etməklə, rəsm çəkməklə, manipulyasiya və eksperiment etməklə. Əgər onlar məsələ ilə bağlı məlumatı yalnız başqasının nəql etdiyi hadisələrdən, şəkildən, kitablardan və ya başqa “bilavasitə” vasitələrdən alırsa, bu prosesi daha az faydalı edir və uşaqların marağını tamamilə təmin etmir.

Uşaqlar üçün aktual olmalıdır

Uşaqların gündəlik həyatı ilə bağlı olan məsələ/mövzu seçin. Uşaqların prosesə daha dərindən, maraqla cəlb olunması üçün onların bu məsələlərlə bağlı müəyyən biliyi və təcrübəsi olmalıdır. Bunu görə də, seçilmiş məsələnin uşağın real təcrübəsi ilə müəyyən əlaqəsi olmalıdır. Məsələn, dəniz sahilində yaşayan uşaqla qayıq mövzusunda işləmək daha asan olacaq, şəhərdə yaşayan uşaq üçün isə metro və s.

Təlim məqsədləri üçün dəyərli olmalıdır

Məsələ/mövzu yeni biliklər əldə etmək, məsələ/mövzu ilə bağlı araşdırma aparmaq və müxtəlif oyunlar oynamaq kimi öyrənmə və inkişaf imkanlarını əhatə etməlidir. Məsələ/mövzu ətrafında təlim prosesinin təşkili hərtərəfli inkişaf və təcrübənin integrasiyasını yaratmalıdır. Tədris prosesinin məsələ/mövzu ətrafında təşkili təcrübənin çoxşaxəli inkişafı və integrasiyası üçün imkanlar yaratmalıdır.

Marağı müəyyənləşdirdikdən sonra, onu mövzuya və ya layihəyə çevirmək qərarı alanadək, köməkçi təxirbatlardan istifadə çox əhəmiyyətlidir. Tərbiyəçi yeni mövzular yaratmaq və uşaqların real marağını müşahidə etmək üçün materiallar, kitablar və ya səfərlər təklif edir. Müəyyən olunmuş məsələ ilə bağlı təxirbatlar uşaqların bu yenilik ilə nə dərəcədə maraqlandıklarını və izlədiklərini, kimin maraqlandığını, hər bir uşağın hansı səviyyədə qoşulmaq istədiyini görməyə yardım edir. Bu məlumat sizə bu məsələni tematik yanaşmaya və ya layihə üsuluna çevirib-çevirməmək və bu iki yanaşmadan hansının istifadə etməyin daha yaxşı olduğuna qərar verməyə kömək edəcək.

Marağın artması üçün tərbiyəçi tərəfindən başlanılan məsələ

Uşaqların maraqlarının müxtəlifliyi və dərinləşməsi məqsədilə maraq məsələsi böyük tərəfindən düşünülmüş və təklif olunmuş ola bilər. Bu halda, bu məsələnin yuxarıda verilən meyarlara cavab verməli olduğunu nəzərə almalısınız və valideyn və uşağın maraqlarını mövzuya/layihəyə çevirərkən tarazlığı qorumaq vacibdir (il ərzində əksər hallarda uşaqların maraqlarından istifadə olunmalıdır). Tərbiyəçi öz marağını qrupa daxil etdiyi zaman tematik yanaşmaya və ya layihəyə başlamazdan əvvəl müvafiq olaraq hazır olmalıdır, çünki onun məqsədi bu məsələyə qarşı uşaqda maraq oyatmaq və onların reallığı ilə əlaqələndirməkdir. Bunun üçün böyük bilməlidir:

- Uşaqlarda təəsürat yaratsınlar, onlarda maraq oyatsınlar. Məsələni maraqlı təqdim etsin: vizual materiallar, kitablar, həqiqi əşyalarla və ya ekskursiyalarla.
- İntegrativ məşğələlər planlaşdırın. Uşaqlara məsələ ilə bağlı problemlər təklif etsin.
- Uşaqların qərarların qəbul edilməsinə cəlb etsin. Onlardan bu məsələ çərçivəsində hansı məşğələləri istədiklərini və ya nəyi öyrənməkdə maraqlı olduqlarını soruşsun.

Məsələ seçildikdən sonra, tərbiyəçi onu layihəyə və ya mövzuya çevirməlidir. Bu qərarı almaq üçün bu iki yanaşmanı dərk etmək zəruridir. Növbəti fəsildə bu yanaşmalar və onların hər birinin necə və hansı halda istifadə olunacağı izah edilib

FƏSİL 5. TEMATİK YANAŞMA VƏ LAYIHƏ ÜSULU

Marağa əsaslanan kurikulumun geniş yayılmış və effektiv formaları tematik yanaşma və layihə üsuludur. Bu yanaşmalar uşağın marağını və inkişafını nəzərdə tutur. Bunun nəticəsində uşaqlar onlar üçün əhəmiyyətli və məna kəsb edə təcrübələrdə fəal iştirak edirlər. Buna baxmayaraq, bu iki yanaşmanın bir çox ortaq cəhətləri var, onlar əhəmiyyətli şəkildə fərqlənirlər. Bunlar tərbiyəçiyə bu yanaşmaları effektiv istifadəsində yardım edəcək.

Tərbiyəçilərin komandası hansı yanaşmanı istifadə edəcəklərinə birlikdə qərar verirlər. Bu fəsildə hər iki yanaşma, onların əsas xüsusiyyətləri, mərhələləri və həyata keçirmə strategiyaları, təcrübə nümunələri və tövsiyələr ətrafı şəkildə izah edilib.

TEMATİK YANAŞMA

Tematik yanaşmaya əsasən, təlim prosesi bir mövzunun ətrafında təşkil olunub. Konkret mövzünü dərinlən öyrənmək məqsədilə, inkişaf sahələri və istiqamətləri bir mövzuya aiddir və bu yolla birləşir. Bu yanaşma uşaqlara onlar üçün maraqlı məsələni fərqli formalarla və vasitələrlə öyrənmək, tədqiq etmək imkanı verir; həmçinin bu mövzuyla bağlı, özlərini və ideyalarını fərqli yolla ifadə etsinlər. Bu mövzünün dərdindən mənimsəyə və uşağın hərtərəfli inkişafına şərait yaradır.

Tematik yanaşmanın əsas prinsipləridir:

- **İnteqrasiyalı təlim prosesi** - Ümumi mövzu təcrübənin vəhdətini yaradır (istiqamətlərin və inkişaf sahələrinin), bu da uşaqlara biliyin inteqrasiyasına, anlayışları əlaqələndirməyə və məsələni dərinlən mənimsənilməsinə yardım edəcək.

- **Mövzü ətrafında strukturlaşdırılmış təlim prosesi** – Mövzü tamamilə təlim prosesini əhatə edir, bu da fiziki mühitdə hər bir güşədə onla bağlı resursların müxtəlifliyini bildirir. Həmçinin uşaqlara müxtəlif növ oyunlarla yeni məsələləri öyrənməyə və əldə edilmiş biliyi istifadə etmək imkanı verilir.
- **Uşağın fəal iştirakı** - Bundan irəli gələrək, mövzü uşaqlar üçün maraqlıdır və maraq oyadır, məşğələlər və oyunlar müxtəlif və inkişafa müvafiqdir. Onlar fəal şəkildə təlim prosesinə qoşulurlar, bu da təlim və inkişaf prosesini nəticəli edir.
- **Məqsədyönlü böyük tələflər tərəfindən oyunlar və məşğələlər** — tematik yanaşma böyük tələflər tərəfindən uşaqların imkanlarını və ehtiyaclarını nəzərə almaqla mövzu ətrafında planlaşdırılmış oyunlardan, eksperimentlərdən və məşğələlərdən istifadə edir və mövzüylə dərinlən tanış olmaq və kurikulumun məqsədlərinə nail olmaq məqsədi daşıyır.
- **Real həyat ilə əlaqə** - Mövzular və məşğələlər bilavasitə uşaqların gündəlik həyatı ilə bağlıdır. Bu da təlim prosesini daha çox praktiki, məzmunlu və dəyərli edir.

Həyata keçirilmə mərhələləri

Mövzü seçimi və planlaşdırma

Mövzu seçimi meyarlarına cavab verən qrupa marağı müəyyən etdikdən sonra (ətraflı məlumat üçün Fəsil 4-ə baxın), tərbiyəçi bu marağı tematik yanaşma məsələsinə çevirə bilər, ancaq əgər o aşağıdakı meyarlar xarakterizə edərsə:

- Məsələ genişdir, maraq sahəsi konkret deyil və bu məsələylə bağlı hər şey təşkil edə bilər, məsələn, ferma və ev heyvanları, planetlər, dinosavrlar və s.
- Uşaq üçün maraq məsələsi tədqiqat kəşfi ilə birbaşa əlaqəli deyil, O, sadəcə olaraq maraqlıdır və mövzu haqqında düşünməyi və ya oynamağı sevir və nəyisə kəşf etməyi və ya yaratmağı gözləmir.

Fiziki mühitdə müvafiq dəyişikliklər - Birinci gün mövzunu daxil edən zaman fiziki mühitdə mövcud olan güşələrdə resursların yernilənməsi əhəmiyyətlidir, bu da mövzuya müvafiq resursların daxil edilməsini nəzərdə tutur. Resurslar elə qurulmalıdır ki, qrupa daxil olan hər kəsə uşaqların hansı mövzu üzərində işlədikləri bir baxışda aydın olsun. Məsələn, dinosavrlar mövzusunu genişləndirmək məqsədilə, kublar güşəsində kublar, təbii resurslar (şam qozaları, çubuqlar və kötlük) və maşınları və ev heyvanlarının fiqurlarını çıxarırsınız. Masa güşəsində isə mövzu ətrafında mövcud olan pazzları dinosavrların pazzları ilə əvəz edirsiniz. Tematik olmayan resursları çıxartmaq həmçinin uşaqların diqqətinin saxlanılmasına və diqqəti daxil edilmiş mövzuya yönəltməyə yardım edəcək.

Ancaq, tematik olmayan əşyaların hamısını otaqdan çıxarmayın. Tematik olmayan resursun saxlanılmasının səbəbi bir və bir neçə uşağın başqa məsələyə qarşı maraq göstərməsi olsun. Məsələn, əgər Qio daim oyuncaqla oynayarsa, otaqda mütləq bir neçə maşın saxlayın; əgər dramatik güşədə uşaqlar tez-tez kostyumlar geyinirlərsə (ikinci əl paltar), dramatik güşədən “mətbəxi” götürə bilər və onu “məşəylə” əvəzləyə bilərsiniz. Uşaqları dinosavrlarla oynamağa təşviq etmək üçün dinosavrları kağız papaqlar, qanadlar və ya quyruqlarla təchiz edin. Bununla belə, bütün digər kostyumları bir küncə qoyun ki, uşaqlar "tematik olmayan" oyuna başlamaq imkanı əldə etsinlər.

Marağın saxlanması üçün planlaşdırma - seçilmiş mövzuya qarşı marağın saxlanması və artması üçün səhərlər dərnəklərin görüşləri əhəmiyyətli məqamdır. Buna görə də, tərbiyəçi tematik yanaşma zamanı səhər dərnəyini xüsusilə planlaşdırır və hər səhər mövzuya qarşı marağı saxlamaq üçün ondan istifadə edir. Səhər dərnəyinə xüsusi resursların daxil edilməsi ən yaxşı təcrübədir və bu resurs haqqında suallar vermək və ya uşaqları suallar verməyə təşviq etmək. Məsələn, dinosavrlar mövzusunda müxtəlif günlərdə tərbiyəçi səhər dairəsi zamanı uşaqlara dinosavrlar haqqında yeni kitab, dinosavrların "sümükləri", dinosavrlar haqqında qısa videoçarx və s. təqdim etməyi planlaşdırı bilər.

Yeniliklər həmçinin marağın saxlanması üçün yeni imkanlar yaradır. Buna görə də, tərbiyəçi yalnız birinci gün deyil, mövzünün gedişi zamanı daxil edə biləcəyi xüsusi məşğələlər və oyunlar düşünməlidir. Məsələn, sensor mərkəzdə ilk gün qazma işini təqlid etmək üçün qumda kiçik dinosavr fiqurlarını qoya bilərsiniz, lakin, mövzu boyu müxtəlif günlərdə bu məkanda aşağıdakı çağırışları planlaşdırmalısınız: bazar ertəsi – buzların içinə qoyulmuş kiçik dinosavrlar, oyuncaq çəkilər, soyuq və isti su şüşələri, duz. Cümə - qumda sümüklər və arxeoloji alətlər. İncəsənət güşəsində isə birinci gündən müxtəlif dinosavrların şəkilləri və açıq kitablar ola bilər. Dinosaursları çəkməyi təşviq etmək üçün yaxın günlərdə gil və digər təbii resurslarla dinosavrları yapmayı və ya təkrar emal edilmiş resurslardan (qutular, təkərlər, karton qablaşdırma və s.) istifadə edərək dinosavrlar yaratmağı/ quraşdırmağı planlaşdırın.

Məşğələlərin kurikulumun məqsədləri ilə əlaqələndirmək - Kurikulumun məqsədlərinə nail olmaq üçün mövzünün dərinədən mənimsənilməsi ilə yanaşı tematik məşğələlərin sizə necə yardım edəcəyini düşünün. Məşğələləri/problemləri kurikulumun məqsədləri ilə əlaqələndirin. Uşaqlarla işləmək istədiyiniz xüsusi kurikulum məqsədlərini müəyyənləşdirin və onları tematik fəaliyyətlərlə əlaqələndirin. Məsələn, uşaqlar dinosavrlarla maraqlanır. Dinosaursla əlaqəli məşğələlər və problemlər haqqında düşünərkən, uşaqlarınızla kurikulumun hansı məqsədləri üzərində işlədiyinizi də düşünün. Əgər sizin məqsədiniz sensor tədqiqat, yaradıcılıq və sosial oyundursa, hansı məşğələnin hansı məqsədlərə nail olacağını fikirləşin. Məsələn, qumda, gildə (və ya sensor cəhətdən fərqli materialda) arxeoloji qazıntıların-dinosavrın skeletini axtarmaq sensor tədqiqat ilə əlaqəlidir; yaradıcılığa şərait yaratmaq məqsədilə, uşaqlar müxtəlif, sensorlu açıq materiallarla unikal dinosavrlar yarada bilərlər. Sosial oyuna şərait yaratmaqla, dinosavr rolunu oynamağa təkan vermək və kollektiv şəkildə yeni tarixlər yaratmaq üçün dramatik güşəni kağızdan olan dinosavr papaqları, quyruqları, qanadları və ya miniatür oyuncaqlarla, təbii materiallarla (daşlar, budaqlar) təchiz edin.

Təlim prosesində mövzu

Müddət – Mövzu bir gündən bir neçə həftəyədək davam edə bilər. Bu mövzunun özündən, bizə nə dərəcədə müxtəlif məşğələ şəklində genişləndirməyimizdən və ya daha sıx alt mövzulara bölməyimizdən asılıdır. Məsələn, ev heyvanları haqqında mövzu, bir neçə gün ərzində it, sonra isə pişikləri əhatə edə bilər. Mövzunu uşaqların əksəriyyətinin marağını təmin etdikdən sonra bitirmək olar. Uşaqlarda yeni maraq oyanarsa və bu mövzu haqqında məsələlərlə maraqlanmasalar, bu o deməkdir ki, onların marağı bitib və artıq yeni mövzu və ya layihə təklif etməyin zamanıdır.

Tərbiyəçinin rolu -Tərbiyəçilər ətraf mühiti təşkil edirlər və uşaqların cəlb olunmasını,onların tərəqqisini müşahidə edirlər,qeydlər edirlər,daha çox effektivlik üçün kurikulumun məqsədi ilə əlaqəli strategiyalardan istifadə edirlər,məqsədlərə nail olmaq üçün uşağın marağına yönəlmiş yanaşmanın tələb etdiyimi kimi hərəkət edirlər.

Tematik yanaşmanı həyata keçirmək üçün praktiki tövsiyələr

- Müxtəliflik: Müxtəlif material hazırlayın və uşaqların yalnız bir güşə ilə və ya məşğələ ilə maraqlanmasını aradan qaldırmaq üçün güşələrdə eyni cəlbədiçi,müxtəlif problemlər yaratmağa çalışın.
- Validəyirlərlə əməkdaşlıq: Validəyirlərə mövzı haqqında söyləyin və təlim prosesində iştirakı və ya digər yolla əməkdaşlığı təklif edin.
- Məqsədlərlə uyğunluq: Mövzı məqsədi əks etdirmir. Hər hansı bir maraq məsələsi məqsədə nail olmaq və holistik inkişafa şərait yaratmaq imkanı verir. Buna görə də,mövzu seçərkən məqsədlər haqqında düşünmək lazım deyil,ancaq mövzu ətrafında müxtəlif təcrübələr planlaşdırırsınıza,bu zaman onları məqsədlərlə əlaqələndirməlisiniz (məşğələlər və oyunlar). Hər bir məşğələ,bir tərəfdən,mövzuya uyğun olmalıdır,digər tərəfdən isə məqsədə nail olmaq imkanı verməlidir.
- Uşaqların təşəbbüslərinə təkən vermək: Uşaqlara yeni ideyalar fikirləşməyə və özlərinin mövzu ilə əlaqəli məşğələlər təklif etməkdə müstəqillik verin.
- Kollektiv iş: Başqa tərbiyəçilərlə tematik məşğələlər planlaşdırın və bir-birinizə ideyalarınızı,ressurslarınızı,təcrübənizi paylaşın.
- Bütöv qrup əhatəsi: Maraqlardan, uşaqların böyük əksəriyyətinin təbii olaraq maraqlandığı və ya onların əksəriyyətini maraqlandıra biləcəyiniz tematik yanaşma sualları kimi istifadə etməyə çalışın.Ola bilər ki,maraq yalnız bir uşaqdan gəlsin,ancaq başqa uşaqları maraqlandırmırsanız,onda tematik yanaşmaya əsasən məsələ ilə bütöv qrup əhatəsi düzgün olmayacaq.Beləliklə,belə nəticəyə gəlmək olar ki, proses əksəriyyətinin maraqlarına yönəlməyib.

Tematik yanaşmanı əks etdirən video nümunə.bax.burda-it

LAYIHƏ METODU

Layihə metodu uşaqların maraqlarına əsaslanır və uşaqların fəal iştirakı ilə problemlərin tədqiqini və həllinə yönəlib. Bu yanaşma uşaqlara tənqidi təfəkkürü, yaradıcılığı, kollektiv işi və müstəqil tədqiqat kimi bacarıqları inkişaf etdirməkdə yardım edir.

Layihə yanaşmasına əsasən, təlim prosesində, başqa fəaliyyətlə paralel olaraq, diqqət bir məsələyə və bu məsələnin uzun müddətli tədqiqinə cəmlənir. Bu tədqiqat prosesi üç mərhələyə bölünür: uşaqlar tədqiq olunacaq sualı formalaşdırmağa və planlaşdırmağa başlayırlar, sonra isə kəşflər edirlər və sonda isə əldə olunan nəticələri ümümləşdirir və paylaşırlar.

Layihə yanaşmasının əsas xüsusiyyətləri:

- **Uşağa yönəlmiş:** Layihələr tez-tez uşaqlar tərəfindən səslənmiş suallarda və ya ideyalardan başlayır.
- **Tədqiqata əsaslanan:** Layihə marağın stimullaşdırılmasını, fərziyyələr yaratmağı, eksperiment aparmağı və nəticə çıxarmağı təşkil edir.
- **Ünsiyyət və əməkdaşlıq:** Uşaqlar əməkdaşlıq edirlər, ideyalarını ifadə edirlər, qərarlar qəbul edirlər və son məhsul yaradırlar.
- **Stimullaşdırıcı təcrübə:** Layihələr müxtəlifdir və incəsənət, elm, texnologiya və digər sahə və ya istiqamətləri təşkil edir.

Həyata keçirilmə yolları

Layihə üsulu çərçivəsində, məsələnin dərinədən tədqiqi prosesi növbəti üç mərhələdən keçir. Onlar bunlardır:

1. Layihənin məsələsini seçmək, sualları formalaşdırmaq, planlaşdırmaq
2. Layihə ideyasının inkişafı, tədqiqat
3. Yekunlaşdırma

Birinci faza – layihənin mövzusunı seçmək, planlaşdırma, suallar formalaşdırmaq-seçmək.

Layihə uşaqlar üçün maraqlı olan tədqiq olunacaq məsələnin seçilməsi ilə başlayır. Məsələn, "Ağaclar necə çiçəklənir?" və ya "Şəhər necə tikilir?", "Heyvanlar necə doğulur?".

Qrupda məsələnin seçilmə meyarlarına cavab verən marağın qeydə alınması zaman* (daha ətraflı məlumat üçün bax.fəsil 4), tərbiyəçi bu marağı layihəyə çevirə bilər, əgər onu aşağıdakı meyarlar xarakterizə edərsə:

- **Maraq məsələsi konkret olmalıdır**

Mövzu nə qədər konkret olarsa, uşaqlar üçün onu anlamaq və ona köklənmək daha asan olar. Ona görə də, məsələləri ümumiləşdirməyin, konkret olmasına çalışın, forması isə sual şəklində formalaşmış olsun. Məsələn, konkret suallardır: "Yanğınsöndürən maşın necə işləyir?", "Saatın oxları nə üçün hərəkət edir? Ümumi mövzülərdir: "heyvanlar", "vaxt", "təbiət" bunları arzuolunan layihə mövzusu olaraq seçmək yaxşı olardı.

- **Maraq məsələsi praktik tədqiqat və müxtəlif məşğələlərə cəlb olunma imkanı verməlidir**

Layihə məsələsi, mövzusu uşaqlar üçün tədqiqat tapşırığı olmalıdır. Tematik yanaşma üçün seçilmiş mövzudan fərqli olaraq, hansı ki, yalnız uşaqların maraqlarına əsaslanıla bilər, maraqdan başqa layihəyə problemli məsələ lazımdır. Layihə üçün hər hansı bir mövzu lazım olmaya bilər, o problemlə təşkil edilməlidir ki, uşaqları bu məsələyi tədqiq etməyə sövq etsin. Bu onların bilmədiyi və kəşf etmək istədikləri, nəyi edə bilmədikləri və etməli olduqları məsələ ola bilər.

Layihənin maraqlı və əyləncəli olması üçün məsələ müxtəlif fəaliyyətlərə qoşulmaq və tədqiq etmək imkanı yaratmalıdır. Məsələn: "yel dəyirmanı necə işləyir?" Buna görə də, məsələni seçərkən uşaqların bu layihə üzərində işləyib-ışləməyəcəyini, müxtəlif məşğələlər qoşulacağını və fərqli materialları istifadə edəcəyini fikirləşin.

Tərbiyəçi Tamta Kuxaleişvili
"Elmi laboratoriya" adlı layihə haqqında

Belə ki. Qrupdakı hər bir uşağın oyununu izlədikdə və bir komandada heç bir şey etmədikdə, uşaqlar üçün xüsusi bir elmi fəaliyyət təklif etmək qərarına gəldik. İlk gözləntilərimizin cədvəlini düzəlttik, təcrübə etdik, müşahidə etdik, danışdıq. Söhbətdə uşaqlardan biri dedi: "Belə şeyləri alimlər edirlər." O gün bu fəaliyyətin belə əyləncə və maraq doğurmasından çox məmnun qaldıq, ancaq eyni resursumuz artıq yox idi. Ertəsi gün uşaqlar yenidən təcrübə etmək istədilər, artıq eyni mənbələrdə yox idi. Beləliklə, qrupa asanlıqla əldə edə biləcəyimiz hər şeyi gətirdik: sirkə, soda, yağ, su və əşyalar. Uşaqların oyununu müşahidə edərkən, bu marağın bir layihəyə çevrilə biləcəyini qeydə aldım....

Mənə tezliklə ideya gəldi ... "Elm" oyununu sevirlər və onlar bununla maraqlanırlar və otaqda yaxşı bir elm güşəimiz yoxdur. Layihə bununla başladı "Laboratoriyanı necə quraq?

Mənbə: Erkan təhsil N 4 (2024).

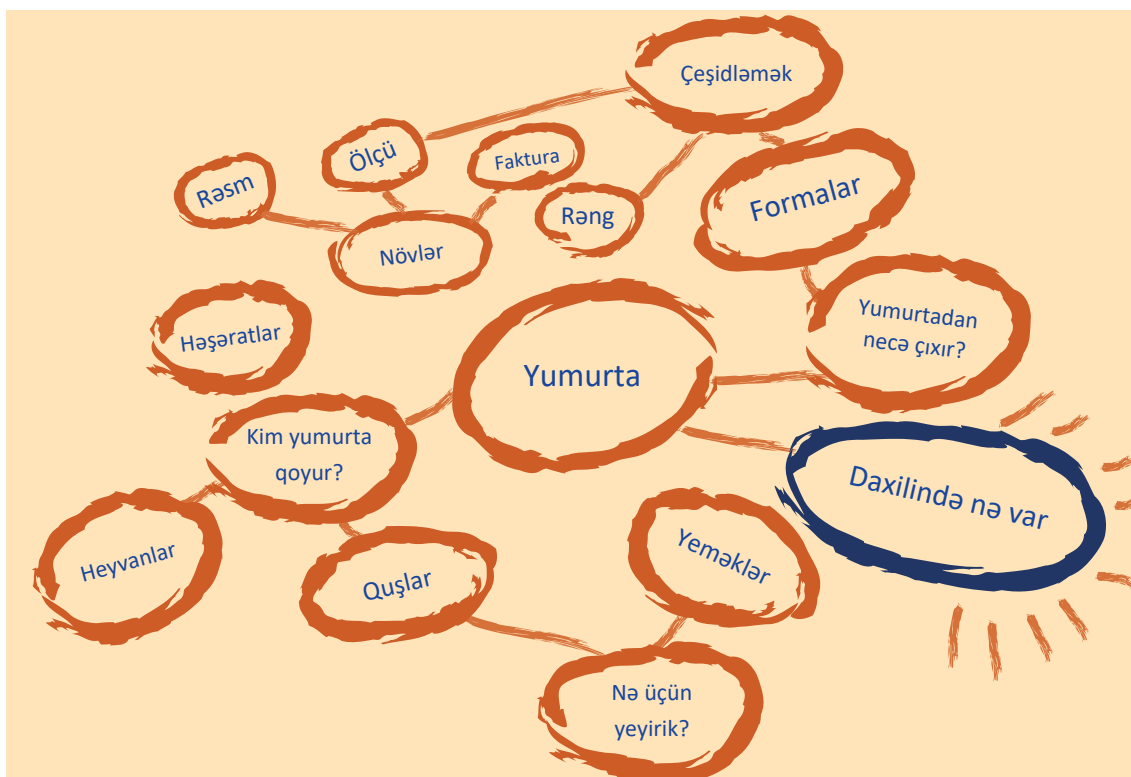
Layihə üsulunun əsas xüsusiyyətlərindən biri uşaqların lap əvvəldən, layihə məsələsini seçərək iştirak etməsidir. Uşaqlar və tərbiyəçilər onların tədqiqatının əsasını hansı məsələ təşkil edəcəyini müzakirə edirlər. Uşaqlar maraqlarına müvafiq olaraq sualları və tədqiq olunacaq mövzunu özləri formalaşdırmalıdırlar. Məsələn, əgər layihənin məsələsi- “Bu toxumdan ağac bitəcəkmi?”, suallar belə ola bilər: “Toxumun böyüməyə başladığını necə öyrənə bilərik?”, „Onun böyüməsi üçün hansı şərtlər lazımdır?”.

Layihənin bu mərhələsində formalaşdırılmış tədqiqat sualları layihənin növbəti mərhələsinin əsası olur. Bu mərhələdə, tərbiyəçinin köməyi ilə, onlar şəxələndirmə yaradırlar, burada uşaqların sualları, ideyaları, özünün vizual, qrafik təsvirləri və şəkilləri əks olunur.

Tərbiyəçi Tamta Kuxaleişvili uğursuz olan layihə haqqında

Niyə foto aparat layihəsi ilə uğur qazana bilmədik? Əvvəla ona görə ki, uşaqların əsl marağını görmədim. Öz fikirlərimə o qədər qapılmışdım ki, onların foto aparata olan marağının fərqi varmaq əvəzinə təxribat nəticəsində araşdırmaq istədiyim sualın ortaya çıxmasını gözləyirdim - bu necə işləyir? Düymələr nə üçündür? Lens niyə fırlanır? Bu problemi həll etmək üçün mən öz təcrübəmə iki mühüm strategiya tətbiq etdim - əks etdirici (reflektiv) gündəlik yazmaq mənə öz duyğularımı və düşüncələrimi uşaqların ehtiyaclarından ayırmağa və bununla da real mənzərəni daha yaxşı görməyə imkan verdi; və qrupumdakı digər pedaqoqlarla kollektiv şəkildə işləmək, onlarla birlikdə qrupda baş verənlər və uşaqların həqiqətən nəyə maraq göstərdikləri barədə düşünmək.

Mənbə: Erkan təhsil, N 4 (2024).

Təqdim olunmuş nümunə "Yumurta" mövzusunda şaxələndirmə(klaster) üsulunu əks etdirir.Orta dairədə maraq məsələsi təqdim olunub.Ona uşaqlar tərəfindən səsləndirilən suallar,artıq nəyi bildikləri və onların ideyaları,bu məsələ ətrafında nə edə biləcəkləri əks olunub.

Yuxarıda verilmiş nümunədən görürür ki,layihənin gedişi zamanı şaxələndirməni dəyişməkdə olar. Bu, layihənin gedişində uşaqların qaldırdıqları yeni məsələ və ya sualla əlavə edilə bilər.

Tərbiyəçi Tamta Kuxaleişvili
"Elmi laboratoriya"adlı layihə haqqında

Laboratoriya ilə bağlı layihə xəritəsi hazırladıq - biz danışdıq və nə bildiyimizi, alimlərin orada nə işlə məşğul olduğunu, necə olması lazım olduğunu, bizə lazım olan şeyləri və bilmədiklərimizi necə öyrənəcəyimizi qeyd etdik. Mərhələ 1: Planlaşdırma. Biz birlikdə necə və harada yoxlayıb məlumat tapa biləcəyimizi fikirləşdik, razılaşdıq ki, əsl laboratoriyanı görmək üçün ekskursiyaya gedəcəyik və nəyə ehtiyacımız olduğunu biləndən sonra lazımi resursları toplayacaq və birlikdə əsl alimlər kimi hər gün eksperimentlər aparacağımız məkan təşkil edəcəyik. Layihənin 2-ci mərhələsi - məlumatları dəqiqləşdirmək üçün elmi kitablara və şəkillərə, həmçinin qısa videoları izlədik və layihə xəritəsini yeni məlumatlarla doldurduq. Uşaqlar resursların siyahısını tərtib etməyə başladılar. Eyni mərhələdə biz İlya Dövlət Universitetinin laboratoriyasına getdik.

Mənbə: Erkən təhsil, N 4 (2024).

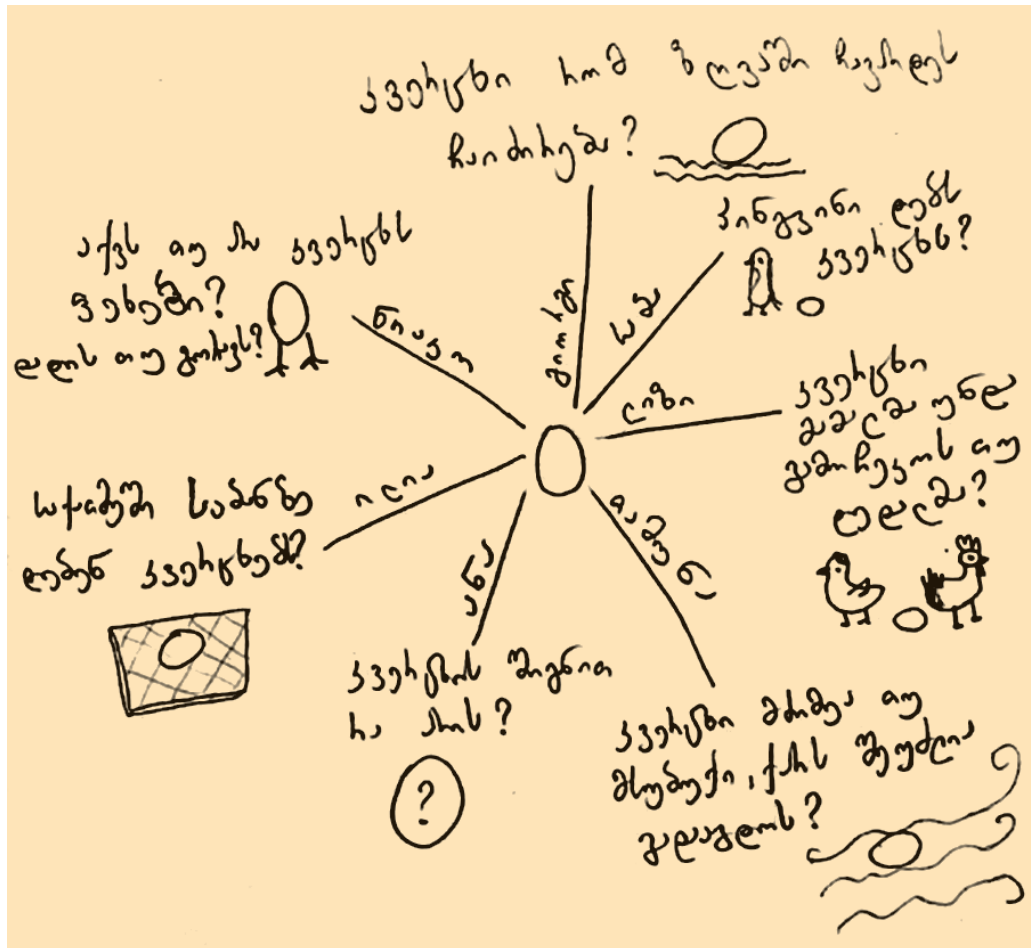
Uşaqların maraqlarına müvafiq olaraq yeni oyun əlavə edə bilərsiniz. Şaxələndirməyə layihə ərzində əldə edilmiş bilik əlavə edilə bilər. Bu birdəfəlik və ya hər məşğələni həyata keçirdikdən sonra baş verə bilər. Eyni zamanda,müvafiq məsələ haqqında hansı yeni məlumat əldə etdiyinizi göstərin. Layihə məsələsinin seçilməsi,onun yayılması və həyata keçirilmə prosesində siz və uşaqlar tərəfindən verilən suallar mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Uşaqların maraqlarını suallar şəkilində formalaşdırmaq çox əhəmiyyətlidir. Böyük yaşlı uşaqlar üçün sualları asanlıqla formalaşdırılır, kiçik yaşlı uşaqlar üçün isə sualları formalaşdırmaq elə də asan olmur,uzun söhbətə çevirlə bilər.Uşaqlara sualları formalaşdırmağa yardım edə bilərsiniz və deyə bilərsiniz.Etmək istədiyiniz bu idi? Sənə maraqlıdır,nə....?Sənə maraqlıdır,necə....?

Siz də sual verməkdən çəkinməyin:Mənə maraqlıdır,necə?Mənə maraqlıdır,harada? Və s. 037

Bunu fərdi,uşaqlarla kiçik və ya böyük qruplarda edə bilərsiniz və layihə məsələsi ilə bağlı uşaqların xüsusi suallarını müəyyənləşdirək.Məsələn, bəziləri yumurtanın quruluşu,bəziləri yumurtalıyan varlıqlarla,bir hissəsi isə yumurtadan nəyin hazırlandığı ilə maraqlana bilər. Bundan irəli gələrək, sualları müxtəlif kateqoriyalara ayırmaq olar.

Sualları mütləq yazmalısınız,şaxələndirmə və ya siyahı üsulu ilə kağız üzərinə köçürə bilərsiniz və uşaqların adlarını yazma bilərsiniz. Daha çox aydın olması üçün suallara, kiçik şəkil şəklində qrafik işarələr əlavə edilməsi məqsədəuyğundur.

Sualları formalaşdırmaqla yanaşı, uşaqlar öz təxminlərini yəni fərziyyələrini söyləyə bilərlər və siz bunları kağız üzərində qeyd etməlisiniz. Məktəb yaşlı uşaqlarla siz onları sadə simvollar şəklində öz fərziyyələrini yazmağa təşviq edə bilərsiniz.

Uşaqlarla birlikdə suallara cavab tapmaq yollarını birlikdə müzakirə edirik və planlaşdırırıq. Daha az bacarıq və təcrübəyə malik uşaqlara bu yolları siz təklif etməlisiniz. Ola bilər ki, bəzən seçim etdirəsiniz, ancaq təcrübəli uşaqlar özləri maraqlı ideyalar təklif edəcəklər. Aktiv tədqiqat mərhələsinin başlanması üçün konkret oyunlar, məşğələlər, eksperimentlər, ekskursiyalar, mütəxəssislərlə görüş, fiziki mühitin təşkil edilməsi belə baş verir.

İkinci mərhələ – tədqiqat

Əsas sualların və onunla əlaqəli tədqiqat məşğələlərinin planlaşdırılmasından sonra, layihənin növbəti ikinci mərhələsi başlayır. İkinci mərhələ tədqiqat və fəaliyyət vaxtıdır, bu zaman uşaqlar tədqiqatlar və sınaqlar vasitəsilə, öz suallarına cavab axtarırlar və fərziyyələrini yoxlayırlar.

Bu mərhələdə planlaşdırılmış məşğələlərin həyata keçirilməsi baş verir, onlar bunlardır: Eksperimentlər, oyunlar.

Uşaqların suallarına cavab vermək və fərziyyələrini yoxlamaq üçün elmi eksperiment keçirməyin nə qədər mümkün olduğuna diqqət edin və müşahidə edin – uşaqların nəticəni daha aydın görməsi üçün real əşyalarla manipulyasiya etmək. Yumurta ilə əlaqəli suallara cavab almaq üçün

eksperimentlər planlaşdırıldı: yumurtanı sındırmaq və daxilinə baxmaq,qarışdırmaq,qızdırmaq,t ökmək,bütöv yumurtanı və lələyi suyla dolu qaba qoyaraq onun batıb batmayacağını müşahidə etmək. Həmçinin,çiy və qaynadılmış yumurtanı yuvarlayaraq onun hərəkətini müşahidə etmək. Həmçinin,məsələn, əgər tədqiq olunacaq mövzu taxılırsa, onlar taxılın müxtəlif mühitdə necə böyüdüyn görərək müşahidə edirlər,ölçürlər və müqayisə edirlər. Əgər şərtləri dəyişərlərsə nə baş verəcəyini görmək istəyirlər. Digər layihə çərçivəsində eksperimentlərin köməyi ilə sınımış gövdəni nə üçün suya qoyduğmuzu təyin etdilər. İki gövdəni bir-birilə müqayisə etdilər: biri-suya qoyulmuş və ikinci- əvvəlcədən suya qoyulmadan əkilmiş.Müşahidə nəticəsində,uşaqlar suya qoyulmuş budağın kök atdığını,sussuz isə quruduğunu gördülər.

Mövzü ilə bağlı kitablar oxumaq,gözdən keçirmək,video izləmək,internetdə məlumat axtarmaq,uşaq aplikasiyalarından istifadə etmək tədqiqatın vasitələrindən biridir.Buarada bir çox maraqlı cavablar görürlər.

Tədqiqat prosesində uşaqları diqqətlə müşahidə edin,qeyd edin və onlarıda öz kəşflərini,yeni sualları və yeni tədqiqat yollarını qeyd etməyə həvəsləndirin.

Yadda saxlayın!Tərbiyəçi uşaqlara məşğələlərdə yardım edir,ancaq uşaqların təşəbbüslərinin və suallarının tədqiqatın əsas istiqaməti olması zəruridir.

Texnologiyalardan istifadə

Tədqiqat prosesində uşaqlara tədqiqat,müşahidə etməyə,məlumat toplmaqda və nəticə çıxarmaqda yardım edəcək xüsusi alətlər və avadanlıqlardan istifadə edirik. Məsələn, foto çəkmək, video qeydlər etmək və ya digər avadanlıqlar vasitəsilə müşahidə.

Mütəxəssislərlə konsultasiya,onlara baş çəkmək və onlar qonaq qəbul etmək. Uşaqların səlahiyyətli insanlarla, mövzu ilə bağlı mütəxəssislərlə ünsiyyətdə olması çəx əhəmiyyətlidir,çünki onlardan maraqlı və savadlı cavablar və yeni məlumatlar əldə edə bilərlər. Mütəxəssislərlə ünsiyyət ekskursiya zamanı da mümkündür, həmçinin mütəxəssisi qonaq etməyi də məşğələ kimi planlaşdırıla bilərsiniz. Bu məşğələnin əvvəlcədən planlaşdırılması və mütəxəssislə əvvəlcədən danışmaqda əhəmiyyətlidir. Mütəxəssis erkən yaşlı uşaqların deyil, özü işinin peşəkarıdır. Ola bilər ki, o bu yaşlı dinləyici ilə ilk dəfədir görüşür,ona görə də,ona uşaqların hansı sualların olduğunu,onlar üçün nəyin maraqlı olduğunu, layihə üsulu ilə təlimin nə demək olduğunu,bu yaşda uşaqların necə öyrəndiklərini izah etməyini məqsədəuyğun olardı.Bununla mütəxəssisə görüşün müvafiq olaraq hazırlanmasına və maraqlı təcrübə yaratmağa yardım edəcəksiniz.

Ekskursiyalar və əşyanın,hadisənin təbii mühitdə öyrənilməsi

Ekskursiya tədqiqat vasitələrindən biridir və bir neçə dəfə layihənin birinci,ikinci və eləcə də üçüncü mərhələsində həyata keçirilir.Ekskursiyaya uşaqların hamısını birlikdə aparmaq vacib deyil. Uşaqları onların maraqlarına əsasən ayıra və müxtəlif yerlərə kiçik qruplarla apara bilərik.

Bir tərəfdən, ekskursiyanın məqsədi layihə məsələsini daha aktual və real etməkdir,digər tərəfdən isə uşaqların nəyinsə real həyatda necə işlədini görməsi,öz təxəyyülərini sınamaq, yeni suallar verməklə marağı dərinləşdirməkdir.Məsələn,uşaqlar yumurta mövzusunda öz suallarını formalaşdırdıqdan

sonra,cavab alsınlar,prosesi müşahidə etsinlər və mütəxəssis ilə söhbətləşsinlər,sonra isə toyuq fermasına və zooparka səfər planlaşdırılır.

Ekskursiyaya getməzdən əvvəl bir neçə məsələni yaxşı planlaşdırmaq və nəzərə almaq lazımdır. Onlar bunlardır:

1. Təhlükəsizlik ölçüləri

- Məkan uşaqlar üçün təhlükəsizdirmi?
- Uşaqlar məkanda tədqiqata başlayarkən uşaqlara nəzarət asanmı olacaq?
- Uşaqları maşınların hərəkətindən,müxtəlif mexanizmlərdən,su və ya digər təhlükələrdən qorumaq mümkün olacaqmı?

2. Tədqiqat

- Ekskursiya yerində uşağın özbaşına müşahidə edəcəyi və kəşf edəcəyi obyektlər və ya avadanlıqlar varmı?
- Onlar əlləri ilə toxuna və manipulyasiya edə, təcrübə apara bilirlərmı?
- Məkanda uşağın diqqətini cəlb edəcək və onların marağına səbəb olacaq alətlər, avadanlıqlar və resurslar varmı?
- Məkanda uşaqların qarşılıqlı əlaqədə ola biləcəyi xüsusi obyektlər varmı? Onların toxuna, hərəkət edə, dadına, qoxuya və ya dinləyə biləcəyi obyektlər varmı?

- 3. Daha yaxından çəkilə və ya öyrənilə bilən obyektlər varmı:

3. Mütəxəssislər

- Məkanda ekspert kimi çıxış edən və uşaqların suallarını cavablandıran aparıcı varmı?
- Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla işləmək təcrübəsi olan yerli işçilər varmı?

4. Əşyalar

- Daha yaxşı öyrənilməsi üçün tələb edib qrupa gətirə biləcəyiniz hər hansı əşya (silah, avadanlıq, məhsul və s.) varmı?

Bunu hamısını telefon zəngi, yerinə baş çəkməklə və ya əvvəlcədən məkanı yoxlamaqla müəyyən edə bilərsiniz. Sizi məkanda qarşılayacaq əməkdaşlarla, bu muzey bələdçisi və ya mağaza satıcısı ola bilər əvvəlcədən əlaqə yaratmağınız məqsədəuyğun olardı. İstər muzey bələdçisi, istərsə də mağaza satıcısı olsun, məkanda sizi qarşılayacaq əməkdaşlarla əvvəlcədən danışmaq çox vacibdir. Onlara uşaqlar üçün tədqiqatın və onları sual verməyə həvəsləndirməyin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu izah edin.

Hər hansı bir iş müəssisəsinin uşaqları qonaq etmək təcrübəsi yoxdursa, onlar uşaqların nə soruşacağı haqqında ümumiyyətlə təsəvvürləri belə olmaya bilər. Bəzən, mütəxəssislərin uşaqların suallarını əvvəlcədən bilməsi onların arasında ünsiyyəti asanlaşdırır, ancaq suallarla əvvəlcədən tanış olmaq həmişə vacib və lazım deyil. Bəzi mütəxəssislər uşağın verdiyi təbii sualları birbaşa cavablayan zaman özlərini rahat hiss edirlər. Həmçinin, ev sahibləri ekskursiya zamanı uşaqlarla qısa, mülahizə tipli söhbətlərin daha az faydalı olacağını bilirlər və onlar, onların suallarına cavab verən və özləri də yerində, cari prosesdə iştirak edərkən daha yaxşı öyrənirlər.

Ekskursiya zamanı lazımi resurslar:

- Eskizlər və cədvəllər üzərində işləmək üçün kiçik lövhələr;
- Avadanlıq: mobil telefon, kamera, videokamera və ya səs yazıcısı;
- Yazı və rəsm alətləri;
- Materialların saxlanması üçün çantalar, qutular və ya digər qablar.

Ekskursiya zamanı uşaqların öz müşahidələrini və məlumatları qeyd etməsi çox əhəmiyyətlidir. Bu onlara tədqiq olunan məsələyə daha çox diqqət yönəltmələrinə və detalları müşahidə etməyə yardım edəcək.

Ekskursiyadan sonra, qrupa qayıdarkən uşaqlardan nə gördükləri və nəyi kəşf etdikləri haqqında danışmağı və yenidən təhlil etməyi xahiş edin. Yeni sualların formalaşmasına kömək etmək üçün yerində apardıqları müşahidələrdən istifadə edin

Tərbiyəçi Tamta Kuxaleişvili

“Elmi laboratoriya” adlı layihə haqqında

....Ekskursiya zamanı biz kəşf etdik ki, təcrübələr apararkən təhlükəsizlik vacibdir. Alimlərin hər şeyi qeyd etdiyini də kəşf etdik. Uşaq bağçasına qayıtdıqdan sonra xəritəmizə təhlükəsizlik üçün eynək, əlcək və laboratoriya paltarları, eləcə də qeydlər üçün qələm və kağız/bloknot lazım olduğunu əlavə etdik. Resursları toplamaq bir neçə həftə çəkdi. Laboratoriyaya olan marağı itirməmək üçün biz onu ikinci mərhələdə qurmağa başladığımız layihə xəritəsində əlimizdə olanları qeyd etdik və lazım olanı kəşf etdikdə əlavə edirdik.

Mənbə: Erkən təhsil, N 4 (2024).

Fiziki mühitin yenidən təşkili, və ya layihənin tədqiqat məsələsinə müvafiq olaraq maraqlı material təklif etmək.

Layihə üzərində işləyən uşaqlara dəstək verməyin üsullarından biri fiziki mühitə dəyişikliklər

etməkdir. Layihənin mövzusunə uyğun olaraq istənilən məkanı dəyişdirmək yaxşı olardı. Məsələn, uşaqlar üçün ayrılmış süjetli-rollu oyunlar məkanında sadə “evcilik” oynayırlar və buna müvafiq olaraq təşkil olunub, yangınsöndürən layihəsi üzərində işləyərkən müəyyən əşyaları götürərək, güşəyə müvafiq təchizatlar daxil etməlisiniz. Ancaq, nəzərə almalısınız ki, siz yalnız onları bu prosesin birinci mərhələsinin sonunda və ikinci mərhələnin başlanğıcında həvəsləndirirsiniz və təkan verirsiniz. Sonra isə tədqiqat zamanı uşaqlara bu cür məkanları özlərinin yaratmasına və zənginləşdirməsinə şərait yaradırsınız.

Marağın dərinləşməsinin və tədqiqata şərait yaratmağın növbəti komponenti qrupun məkanına layihə məsələsi ilə əlaqəli yeni və maraqlı resursların daxil edilməsidir. Bu cür resursların nümunələrində: quş yuvası, telefon aparatı, çap maşını və yarpaq kolleksiyası.

Yuxarıda verilmiş komponentlərin tez-tez birini əvəz etdiyini nəzərə alın. Məsələn, elmi tədqiqatların aparılması özü özlüyündə maraqlı materialın təklifi və problemi yaratmağı nəzərdə tutur.

Üçüncü, Son mərhələ-Yekun və əks əlaqə

Bu mərhələdə uşaqlar yekunlaşdırırlar, əldə edilmiş məlumatı təhlil edirlər və tədqiqat və layihənin nəticələrini təqdim edirlər. Bu mərhələdə əks əlaqə baş verir, bu düşüncəli idrakı, özünə hörməti, əməkdaşlığı və bir-biri ilə paylaşmağı təşviq edir.

Layihənin üçüncü mərhələsinə keçidin əlamətləri aşağıdakılar ola bilər:

- Uşaqların sualları yoxdur, onların marağı təmin olunub, həvələri isə azalıb.
- Bu mərhələdə tədqiqatı davam etdirmək üçün uşaqlar tərəfindən onların hələ malik olmadığı daha yüksək bacarıq tələb olunur.

Bəzən təcrübəli təcrübəçilər də layihə məsələsinə qarşı marağın itirilməsini layihənin uğursuzluğu kimi hesab edir. Layihənin gedişi zamanı marağın azalması təbii prosesdir və bizə üçüncü mərhələyə keçid etməyə işarə verir. Üçüncü mərhələ təlim işçilərinin uşaqlarla birlikdə həyata keçirdiyi pillələrdən ibarətdir:

- Layihənin gedişinin nəzərdən keçirilməsi və yekun məşğələnin planlaşdırılması
- Yekun məşğələnin keçirilməsi

Üçüncü mərhələdə, layihənin yekun məşğələsi ilə birlikdə layihənin dəyərləndirilməsinin də edilməsi əhəmiyyətlidir. Bu mərhələdə uşaqlar və tərbiyəçi birlikdə layihənin bütün mərhələlərini dəyərləndirirlər- necə başladılar, necə həyata keçirdilər, hansı qərarı aldılar, nə daha yaxşı edilə bilərdi. Layihənin nəticələri paylaşıldıqdan sonra şəxsləndirmənin yenilənməsi baş verir, burada hansı sualların tədqiq olunmadığını, hansı cavablar aldıklarını və nə kəşf etdikləri əks olunur. Əks əlaqə zamanı uşaqlar nə öyrəndiklərini və tədqiq olunan məsələyə qarşı onların təsəvvürlərinin necə dəyişdiyini müzakirə edirlər

Bütün bunları xatırlamaq üçün aşağıdakıları edə bilərsiniz:

Əgər tədqiqat prosesində planlaşdırmanın şəxsləndirmə üsuluna tez-tez geri dönüş edirsinizsə və əldə edilmiş biliyi və məlumatı əlavə edirsinizsə, bir daha birgə şəxsləndirməyə nəzərə yetirə bilərsiniz.

Əgər birinci mərhələdən sonra birinci şəxsləndirmə dəyişməyibsə, yekunlaşdırma zamanı uşaqların nəyi dərk etdiyini qeyd edə bilərsiniz. Bu məlumatın şəxsləndirmədə fərqli rənglə qeyd olunması yaxşı olardı.

Uşaqlarla birgə layihənin gedişini xatırlamağınız, layihə ərzində toplanmış materialları göstərməyiniz yaxşı olardı, çünki müzakirə və söhbət, uşaqların nəyi kəşf etdiyi onların öz əl işlərinə, konstruksiyalarına və fotolarına göz gəzdirdikdə daha asan olur.

Prosesi xatırlamağa sual verməklə yardım edin. Məsələn: "Nə cavab verdi, ____ soruşduğun zaman?" və ya "Nə baş verdi, nə vaxt ki ____?".

Uşaqlarla birgə layihəni gedişini və nəticəsini müzakirə etdikdən sonra, yekun məşğələnin planlaşdırması haqqında düşünə bilərsiniz. Layihənin başlanğıc mərhələlərində olduğu kimi uşaqların

yekun məşğələni planlaşdırmağa və həyata keçirməyə cəlb edilməsi olduqca əhəmiyyətlidir. Onlar başqaları ilə biliklərini və əl işlərini necə paylaşmağı özləri qərar verirlər.

Uşaqlar keçirilən layihənin daha yaxşı yadda saxlanılması üçün nəyin edilməli olduğu haqqında sual verə bilirlər: “İndi biz yanğınsöndürən maşınlarla haqqında çox şey bilirik. Necə fikirləşirsiniz, bu biliyi valideynlərimizlə necə paylaşaq? Və ya qrup” uğur böcəklərini”?

Əgər uşaqlar heç nə fikirləşə bilmirlərsə, onlardan məsələ ilə bağlı kəşf etdikləri hər şeyi əks etdirən bir əsər yaratmağı xahiş edin; və ya layihə üzərində gördükləri işlər haqqında kitab, poster və ya təqdimat hazırlamağı təklif edin.

Böyük uşaqlar üçün yekun məşğələnin planlaşdırılması və həyata keçirilməsi daha asandır, çünki onlar artıq öz “işlərinin” nəticələrini bölüşmək təcrübəsinə malik ola bilirlər, məsələn, artıq kitab və ya kollaj hazırlayıb və ya dinləyicilərə “təqdimat” ediblər.

Uşaqlarla daha çox işləmək və səbr lazımdır. Yaxşı düşünülmüş və planlaşdırılmış yekun məşğələ layihənin digər mərhələləri kimi əhəmiyyətlidir. Uşaqlar bu zaman hansı yol keçdiklərini, bununla hansı nəticələri əldə etdiklərini xatırlayırlar və bununla onlarda öz imkanlarına qarşı inam yaranır.

Yekun məşğələ həmçinin valideynlərə və digər qonaqlara (əgər məşğələyə bənzər qonaqlar dəvət edilibsə) uşaqların layihə üzərində işləyərkən hansı bacarıqlara sahib olduqlarını, onların necə öyrəndiklərini görməyə yardım edir.

Sizə elə gələ bilər ki, layihə böyük bir tədbirlə başa çatmalıdır, lakin kitab hazırlamaq və ya sərgi lövhəsi yaratmaq böyük bir tədbirdən daha məhsuldar və əhəmiyyətli yekun məşğələ ola bilər.

Valideynləri sərgiyə baxmağa dəvət edin. Uşaqları müstəqil şəkildə öz əsərlərini ailə üzvlərinə təqdim etməyə və onlar haqqında danışmağa təşviq edin. Siz həmçinin kitabları valideynlərlə birlikdə evə apara bilərsiniz ki, onlar uşaqları ilə birlikdə kitablara daha yaxşı baxa bilsinlər. Uşaqlar bir kitab düzəldiblərsə, hər birini növbə ilə evə apara bilərsiniz.

Layihə ilə bağlı rollu oyunlar üçün uşaqlarla böyük bir yer təşkil etmək mümkündür, məsələn, kafe və ya xəstəxana. Uşaqların istəyi olarsa, siz valideynləri də oyuna qoşulmağa və uşaqlarla oynamağa dəvət edə bilərsiniz.

Yekun məşğələnin bir neçə variantı var:

- Əl işlərinin sərgisi
- Layihə üzərində iş prosesini əks etdirən fotoların sərgisi
- Hesabatların təqdimatı
- Kiçik səhnəciyin, tamaşanın keçirilməsi
- Kollajların, kitabların təqdimatı
- Rollu məkanın təşkili
- Təqdimat

Layihələrdən birində uşaqlar muzey ilə çox maraqlandılar və “incəsənət muzeyi” adlı layihə etməyə qərar verdilər. Layihə ərzində onlar incəsənət nümunələri hazırladılar və bağçanın dəhlizindən asdılar, muzey gəzintisi turları təşkil etdilər, biletlər satdılar. Valideynlər və digər qruplar üçün bələdçiliyi özləri etdilər.

Layihələrdən birində uşaqlar (layihə çərçivəsində) avtomobilin böyük maketini hazırladılar və yekun məşğələ kimi zalda nümayiş etdirdilər.

Tədbirə layihədə iştirak edən ekspertlər, ekskursiya bələdçiləri və ya uşaqların tədqiqat mərhələsində tanış olduqları digər qonaqlar dəvət oluna bilər. Həm uşaqlar, həm də valideynlər yekun məşğələyə həvəslə yanaşırlar. Bundan əlavə, bu məşğələ növü birliyin qurulmasına kömək edir.

Layihə metodunun həyata keçirilməsi üçün praktiki tövsiyələr

Tərbiyəçi Tamta Kuxaleişvili

Təcrübəmin əvvəlində çətinliyim o idi ki, heç bir layihəyə başlama bilmirdim. Uşaqlar bir maraqlıdan digərinə keçid edirdilər- bir layihə bir mövzuya uzunmüddətli diqqəti cəlb etməyi, marağı saxlamağı tələb edir; onlar tez-tez bir-biri ilə münaqişələr yaşayırdılar - bir layihə tədqiqatda əməkdaşlıq tələb edir; tədqiqat aparmağı, suallar və ideyalar formalaşdırmağı bilmirdilər - layihə üsulu insanın öz marağını inkişaf etdirməyi, tədqiqat yollarını müəyyənləşdirməyi və yekun fəaliyyət formasını düşünməyi tələb edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, çox vaxt təlim prosesində layihə üsulu səriştənin olmaması ilə bağlıdır. Mən də bu müddət ərzində layihələrə çox az cəhd etdim və öz səlahiyyətlərimi artırmaq barədə düşünmək əvəzinə, müxtəlif təlim strategiyalarından istifadə edərək uşaqların bacarıqlarını artırmaq üzərində işlədim. Bugünkü nöqtəyi-nəzərdən başa düşürəm ki, problem uşaqların inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq layihələri necə sadələşdirməyi bilməməyimdə idi. Daha sadə və daha qısa layihələr bu bacarıqları dəstəkləmək üçün əlavə vasitə olardı, lakin mən onlardan istifadə etmədim.

Mənbə: Erkan Təhsil, № 4 (2024).

- **Tərbiyəçinin səlahiyyətləri** – Layihə üsulunun tətbiqi xüsusi bacarıqlar tələb edir, bunun üçün tərbiyəçinin və onlara cavabdeh olan şəxslərin bu istiqamətdə peşəkar inkişafına şərait yaradılması çox əhəmiyyətlidir.

Tərbiyəçi Tamta Kuxaleişvili

Siz asanlıqla layihə üsulundan istifadə etdiyinizi düşünə bilərsiniz, amma əslində başqa bir şey edirsiniz, bu pis olmaya bilər, lakin bu, bir layihə üsulu deyil və buna görə də layihə üsulunda olan üstünlüklərə malik deyil. Layihə daha çox spontanlıq və maneə, tez-tez isə çevik reaksiya tələb edir. Amma layihənin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, tematik yanaşmadan fərqli olaraq, onu mövcud resurslara uyğun olaraq planlaşdırmaq mümkündür - əlinizdə olandan istifadə edin və bu resurs ətrafında layihə qurun. Digər məkanlarda/güşələrdə siz sadəcə olaraq bu layihə üçün müvafiq materialı daxil etməirsiniz. Üstünlük həm də odur ki, hər bir uşağın maraqlarını nəzərə almaq imkanı verir. Bu məsələ ilə maraqlanmayanlar qrupda asanlıqla öz maraqlarına uyğun oyunu inkişaf etdirir və hətta öz müstəqil layihələrinə başlaya biləcəkləri yer tapa bilərlər. Həmçinin, layihə istənilən məsələni ehtiva etməyə imkan verir ki, uşaqlara hərtərəfli inkişaf və dərinlən öyrənmə imkanı verilsin. Biz özümüz etdiyimiz kəşfləri heç vaxt unutmuruk.

Mənbə: Erkan təhsil, N 4 (2024).

- **İş mühitində dözümlülük və müvafiq resurs:** Uşaqların maraqları tez dəyişə bilər. Tərbiyəçi dözümlülüyü qorumaq lazımdır ki, uşaqların maraqlarına çevik və effektiv reaksiya versin. Cari (həftəlik) planlaşdırmada bir və ya iki həftə əvvəlcədən yazılmış layihə yalnız təxmindir və tərbiyəçi hər gün uşaqların maraqlarına və ideyalarına əsasən çevik dəyişikliklər daxil etməlidir. Bunun üçün ona müvafiq resursu manesiz çıxış lazımdır. Layihə üsulunun üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o, təbii olaraq əlçatan resurs üzərində qurulsun, məsələn, valideyin peşəsi/iş yeri və ya bağçanın həyatında mövcud olan problemlərdən istifadə etməklə, ancaq ola bilər ki, xüsusi resurslar da lazım olsun, məsələn, hər hansı bir xüsusi mövzuda kitablar, hansı ki uşaq üçün deyil və ona görə də bağçada yoxdur və s.
- **Paralel layihə prosesi** - Layihənin müxtəlif mərhələlərində fiziki mühitdəki bütün güşələrdə tez-tez istifadə olunmur, buna görə də digər maraqlara uyğun olaraq inkişaf etdiriləcək oyunlar üçün yer qalır. Bu, tərbiyəçinin layihə ilə paralel olaraq başqa məkanlarda olan uşaqlara nəyisə planlaşdırıb təklif etməsinə və ya sadəcə olaraq uşaqların başqa maraqlarına uyğun oynamağı üçün yer ayırmasına imkan verir. Bu, həm də digər məsələlərin paralel işlənmədiyi tematik yanaşmadan fərqli olaraq, bir qrup tərbiyəçiyə qrupda paralel olaraq bir neçə layihə həyata keçirməyə imkan verir.
- **Prosesin fərdiləşdirilməsi** - hər bir uşağı öz qabiliyyətlərinə uyğun olaraq, tam olmasa da, qismən də olsa layihəyə cəlb etsək yaxşı olardı, ancaq, layihə üsulu bizə bir uşağın və ya kiçik qrupdan ibarət uşaqların marağına əsaslanmağa imkan verir, çünki paralel proseslər bizə bu marağı olmayan uşaqlarla eyni məqsədlərə nail olmağa imkan verir. Bu cür halda, hər zaman eyni uşaqların maraqlarına uyğun bir məsələ seçilməməlidir və il ərzində hər bir uşağın maraqlarına uyğun layihə həyata keçirilməsini təmin edək.

Cədvəl 3. Tematik vs layihə yanaşmasının seçilməsi prosesində nəzərə alınacaq məsələlər

Xüsusiyyətlər	Tematik yanaşma	Layihə üsulu
Planlaşdırma	Əvvəlcədən müəyyən olunmuş	Prosesdə inkişaf etmiş
Maraq	Geniş maraq	Tədqiqat və kəşflə bağlı konkret məsələ
Resurslar	Qrupun hər bir güşəsinə paylaşılması üçün müxtəlif və kifayət qədər resurs	Tədqiq olunacaq sualın xüsusi resursu
Uyğunlaşma	Az uyğunlaşmış	Daha çox uyğunlaşmış
Tərbibəçinin bacarığı	Əlavə bacarıq tələb etmir	Layihə üsulu ilə bağlı xüsusi bilik və bacarıq tələb edir
Fərdi maraqların nəzərə alınması	Resurslar və ya yeni təcrübələr təklif etməklə fərdi maraqların həyata keçirilməsinə imkan vermir	Bir layihəni digəri ilə paralel həyata keçirmək və/və ya digər uşaqların müxtəlif maraqlarına uyğun olan resursları/təcrübələri birləşdirmək imkanı verir.

Layihə yanaşmasını əks etdirən video nümunəsi. Bax.burda

HISSƏ 3. KURIKULUMUN MƏQSƏDLƏRİ VƏ INKIŞAFETDIRICI XÜSUSIYYƏTLƏR

Kurikulumun hər iki qrupunun məqsədi- **qrupun birliyi və tədqiqat-kəşf** özünün altməqsədləri ilə:

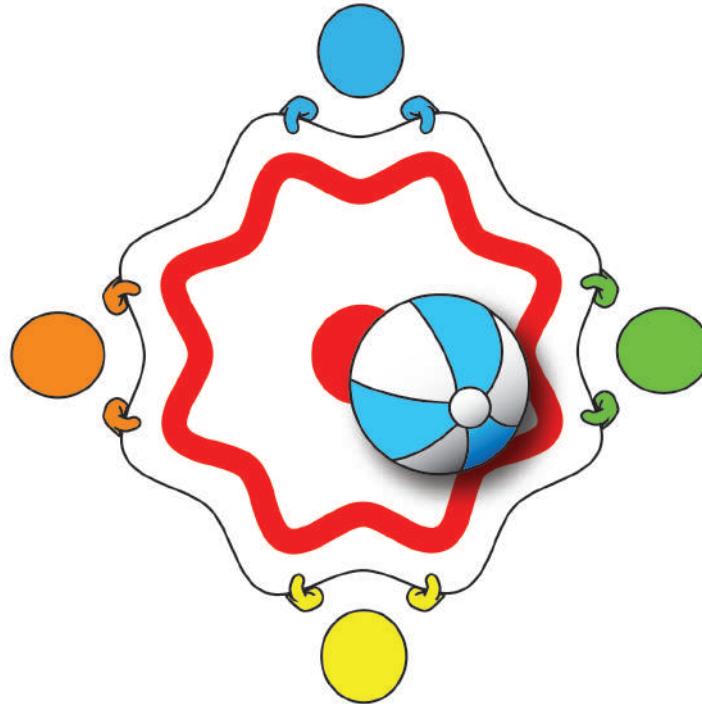
- **Əlaqələr (sosial əlaqələr/ünsiyyət və sosial oyun)**
- **Savadlılıq (Özünüdərkətmə və sosial savadlılıq)**
- **Tənzimləmə (özünüdənzimləmə və münaqişələrin idarəedilməsi)**
- **Maraq (maraqların dərinləşməsi və maraqların müxtəlifliyi)**
- **Tədqiqat (Sensomotor və dərin)**
- **Yaradıcılıq (yaratmaq və problemin həlli)**

Bütün yaş qrupları üçün ümumidir, lakin bu məqsədlər üzərində işləyərkən tərbiyəçilər müxtəlif yaş qruplarının yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdırlar ki, bu da təbii ki, tərbiyəçidən uşağın inkişaf edən bacarıqlarının nüanslarını yaxşı bilməsini tələb edir.

Bu altfəsillərdə müzakirə olunan nümunələrin çoxu siz tərəfdən təcrübələrdə istifadə edilmiş ola bilər, lakin indi onlara məqsədyönlü təcrübə nümunələri kimi yanaşmaq və onlardan uşaqlarla qarşılıqlı əlaqə zamanı şüurlu və ardıcıl şəkildə istifadə etmək vacibdir.

Bu fəsildə siz 2-3, 3-4, 4-5 və 5-6 yaşlı uşaqlar üçün xarakterik olan inkişafetdirici bacarıqların kurikulumun məqsədləri və strategiyaları ilə necə əlaqəli olduğunu öyrənəcəksiniz. Bu altfəsillər sizə yaşa və inkişafa uyğun, məqsədyönlü təcrübələri həyata keçirməyə kömək edəcək.

FƏSİL 6. Qrupun Birliyi Və İnkişafetdirici Xüsusiyyətlər

ƏLAQƏLƏR

Sosial əlaqələr və ünsiyyət

2-3

İkidən üç yaşadək uşaqların inkişafı çox çevikdir, ona görə də, tərbiyəçilər eyni zamanda bir çox xırdalığa diqqət etməlidirlər. İkidən üç yaşadək yaşı dilin partlayışı və müstəqilliyin formalaşması yaşı adandırırlar.

İki yaşında uşaqların nitqi əsasən bir və ya ikisözlü ifadələrdə məhdudlaşır, üç yaşlı uşaqlar isə 3-5 sözdən ibarət cümlələr ilə danışırlar.

Bu uşaqların “yuvadan uçmağı” öyrəndikləri yaşıdır, bir çox şeyi müstəqil olaraq etmək bacarığına yiyələnirlər, anadan və ailədən müvəqqəti olaraq ayrılmağı öyrənirlər (bağa getmək stresini aradan qaldırmaq). 2-3 yaşlı uşaq aildən kənar, müxtəlif böyüklərlə və yaşıdları ilə əlaqə qurmağı öyrənməyin başlanğıc müddətidir. Bu onların müxtəlif mühitdə olmaq, əlaqə və ünsiyyət qurmaq yaşıdır.

Bu yaşda olan uşaqlara əlaqə və ünsiyyət qurmağa necə yardım edək?

Etibarlı və təhlükəsiz mühit

Etibarlı ünsiyyət və əlaqənin formalaşması üçün hər bir tərbiyəçinin birinci vəzifəsi qrupda etibarlı və təhlükəsiz mühit yaratmaqdır, xüsusən hələ valideynlərindən ayrı qalması bacarmayan kiçik yaşlı uşaqlar, onlar təhlükəsiz bağ formalaşdırılacaq etibarlı həmkarın olmasına ehtiyac duyurlar. Uşaq yalnız özlərini müdafiə olunmuş hiss etdikdə müstəqil şəkildə oynayirlar və əlaqə qururlar.

Sözsüz ki, etibarlı əlaqələrin formalaşması üçün vacibdir:

Uşağı utandırmayın - "Ağlama, sən ki böyük oğlansan!"

- Uşağı qorxutmayın - „əgər pis davransan, anan gəlməyəcək!“ „Dur, yoxsa həkim gələcək və sənə iynə vuracaq“
- Uşağı aldatmayın - „Ye və həyəətə çıxacağıq“ (əgər bunu etməirsinizsə)
- Sevginizə şübhə etməyin - „əgər belə davransan, səni sevməyəcəm!“
- Onların hər bir işini və kəşfinə təkan verin və dəyərləndirin - “Budur, ayını tut!”
- Onun davranışlarını təsvir edin, ifadə edin: - „Gülü iləyirsən, bəli, bu gülün çox gözəl ətri var!”
- Lazım olduqda sakitləşdirin - „Dizin ağrıdı, təmizlə və tezliklə keçəcək“
- Birlikdə çalışmağın sevincini paylaşın - „Mən skamyaları gətirəcəm, sən stəkanları qoy!“ (“6 yaşına qədər uşaqların valideynləri üçün tövsiyələr” kitabından adaptasiya edilib).

Jest və bədən dili

BOX: Qeyri-verbal ünsiyyət - jestlərlə və mimikalar vasitəsilə, sözsüz ünsiyyət

Qrupda əsas ünsiyyət və əlaqə nümunəsi sizsiniz. Uşağın ünsiyyət və əlaqəsinin hər bir cəhdini müşahidə edin. Unutmayın, uşaqlar üçün yalnız sizin dediyiniz deyil, eyni zamanda bədən diliniz: nə qədər səmimi gülümsəyirsiniz, sizin gözləriniz nə söyləyir, nə qədər sakitsiniz, nə qədər uşağın boyuna enə bilərsiniz və indi kimin qucaqlamağa ehtiyacı duyduğunu, kimin çiyinlərini ehtiyatlar toxunmağın lazım olduğunu bildiyiniz əhəmiyyətlidir. Ola bilər ki, onlardan bəzi uşaqlar hələ danışmağa başlamayıb, ancaq bu o demək deyil ki, onun qeyri-verbal (danışqsız) göstərişləri, jestləri, bədən dili, sözsüz nəyisə anlatmağı və anlamağı əhəmiyyət daşıyır.

Hələ danışmayan uşaqlara bir neçə jestdən istifadə etməyi öyrədin, məsələn,

- "Xeyr" əlaməti olaraq irəli uzadılmış əl və yuxarı qaldırılmış açıq yumruq
- Razılıq əlaməti olaraq başını yelləmək
- Jest hərəkəti
- Barmaqla yaxın və uzaq məsafəyə işarə etmək və s.

Unutmayın ki, müasir araşdırmalara görə, bu jestləri bilmək uşağın nitqinin inkişafına mane olmayacaq, əksinə - onlara ünsiyyət və sosial münasibətlər qurmağa kömək edəcəkdir.

Birdən çox prinsipi!

Bütün kiçik uşaqlar dediklərini başa düşmək qabiliyyətinə malik deyillər. Böyüklər olaraq, biz bəzən kiçik yaşlı uşaqlarla onların başa düşə biləcəyindən daha uzun cümlələrlə danışdığımızı dərk etmirik. Dil inkişafını təşviq edərkən 1-dən çox prinsipdən istifadə edin! Əgər uşağınız danışarkən hələ də yalnız bir sözdən istifadə edirsə, siz ilk növbədə onunla 2-3 sözlük ifadələrlə ünsiyyət qurmalısınız. Əgər uşağınız daha çox 2-3 sözdən ibarət cümlələrlə danışarsa, siz onunla ilk növbədə 3-5 sözlük cümlələrlə ünsiyyət qurmalısınız.

Sizin nitqinizi uşağın dil inkişaf səviyyəsinə uyğunlaşdırın!

Suallarınızı uşağın ünsiyyət bacarıqları və dil inkişafı səviyyəsinə uyğunlaşdırmaq vacibdir.

Hamımız bilir ki, açıq suallar vermək yaxşıdır, lakin 2-3 yaşlı uşaqlar üçün bəzi açıq tipli suallar çox “açıq” olur və onlar hələ onlara cavab verməyə hazır deyillər:

TƏRBIYƏÇİ: Gio, həkimə gedəndə nə oldu? (Tərbiyəçi bilir ki, dünən Gionun anasını onu boğaz-qulaq həkiminə aparıb və ona diqqət göstərmək və dialoqa daxil etmək istəyir, lakin bu sual onun üçün çox geniş olduğundan Gio cavab vermir, tərbiyəçi bu barədə düşünür və sualı dəyişir/qısaldır)

TƏRBIYƏÇİ: Qio, həkim sənə haranı müayinə etdi?

QIO: Ağzı

TƏRBIYƏÇİ: Ağzını açdın və sənə baxdı? Dişlərini müayinə etdi yoxsa boğazını?

QIO: Boğaz.

Tərbiyəçi Gionun inkişaf mərhələsinə uyğun daha konkret suallar verməyə başlayanda dialoq inkişaf etdi.

Təmali sosial əlaqələr

Böyük uşaqlardan fərqli olaraq, iki-üç yaş arası uşaqlara əsas sosial bacarıqlar öyrədilməli və bir-biri ilə ünsiyyət qurmağa təşviq edilməlidir: - “Levanın hansı rəngi daha çox bəyəndiyini soruşun”. Tərbiyəçilər uşaqlar üçün salamlama və vidalaşma nümunəsi yaratmalı və onları özlərini bir-biri ilə salamlamağa və vidalaşmağa təşviq etməlidirlər. Əvvəlcə uşaqlar bir-birlərinin adlarını xatırlamaq üçün köməyə ehtiyac duya bilərlər, lakin sonradan sizdən nümunə götürərək bir-birlərini salamlamağı və təşəkkür etməyi, başqasının əşyalarını götürmək istədikləri zaman suallar verməyi və s. öyrənəcəklər.

Paylaşmağı və əməkdaşlığı öyrətmək

Birlikdə işləmək, soruşmaq, bölüşmək, əməkdaşlıq etmək - bunlar 2 yaşlı uşaqlar üçün çətin bacarıqlardır, onlar xüsusilə sahibdirlər və bu bacarıqlara yiyələnmək üçün sizin ardıcıl səyinizə ehtiyac duyurlar. Odur ki, onlarla cütlük və ya kiçik qruplar şəklində çox oynayın, burada növbə ilə top, maşın yuvarlayır, qumu birlikdə tökür və yapırsız, kürəkləri və digər əşyaları verib-alırsınız, onlara kömək etmək və paylaşmaq üçün çoxlu nümunələr gətirirsiniz: “Gəlin, mənim qələmlərimi götürün, birlikdə rəsm çəkək”. Tez-tez uşaqlara müxtəlif əşyalar təklif edin, sonra onları qısa müddətə götürün, məsələn, bir vedrəni qumla doldurun və tez geri qaytarın. Uşaqların

paylaşdıqlarına və əməkdaşlığın bütün nümunələrinə diqqət yetirin və qeyd edin: “Birlikdə kublarla oynamaq necə də gözəldir.”

Yardım istəməyi öyrətmək

Çətinliyə düşəndə və ya təkbaşına nəşə edə bilməyəndə tez-tez kömək istəyirik, baxmayaraq ki, bütün kiçik yaşlı uşaqlar bunu etmir, bəzilərinə bunu öyrətmək lazımdır. “Bacarırsansa, mənə kömək et”, “Bacarırsansa, mənə ver”, “Bacarırsansa, məni tut” - bunlar tez-tez modelləşdirməli olduğunuz ifadələrdir. Əgər uşağınız sizdən kömək istəsə, sizdən xahiş etdiklərinə sevindiysiniz söyləməyi unutmayın; bir-birlərindən yardım almaq və ya yardım etmək istədiklərini də qeyd edin. Nağıletmə, hadisələri nəql etmə zamanı dayanın və sual verin: “Yardım ehtiyacı olduğu zaman qəhrəman nə etdi?” - vaxtaşırı süni situasiyalar yaradın ki, uşaqlar yardım üçün xahiş etmək istəsinlər. (Məsələn, qapağı sabun köpüyü şüşəsinə möhkəm tutun, flomasterin qapağını dərinə daxil edin və s.). Bu mühüm sosial bacarıq və gələcək əməkdaşlıq əlaqələrinin dayanıqlı əsasıdır.

İzah etmək üçün müraciət etməyi öyrətmək

Ümumiyyətlə, dialoqun qaydalarından biri də ondan ibarətdir ki, danışan ona verilən məlumat aydın olmayanda aydınlıq tələb edir. Ancaq kiçik yaşlı uşaqlar bəzən belə bir aydınlıq tələb etmirlər. Dediklərini başa düşmədiklərinin fərqi belə varmaya bilərlər. Etsələr belə, aydınlıq tələb etməyə bilərlər. Nəticədə, onlar yeni şeyi öyrənmə və dərk etmə baxımından daha az əlverişli şəraitdə olurlar. Sonradan izahat istəməyən uşaqlar məktəbdə daha maraqsız, əsəbi və passiv olurlar.

İzah etmənin ən yaxşı yolu kiçik qruplarda məşğələlərin modelləşdirilməsidir:

Dati dil gecikməsi olan 3 yaşlı uşaqdır. O, həqiqətən ünsiyyət qurmağı sevmir və deyilənləri başa düşmədikdə heç vaxt izahat tələb etmir. Yemək vaxtıdır və o, digər üç uşaq və tərbiyəçi Tatia ilə masa arxasında oturur. Bu zaman uşaqlardan biri Naniko tərbiyəçiyə biskvitini göstərir və heç kimin anlamadığı bir söz deyir. Tatia bütün uşaqlara baxır və üzündə ona deyilənləri başa düşmədiyi aydın görünür. Sonra əlləri ilə uşaqlara başa düşmədiyini işarə edir, Datiyə tərəf əyilir və aydın şəkildə deyir: - Dati, mən Nanikonun mənə nə dediyini başa düşmədim, gələn birlikdə soruşaq. - Nə? Naniko, nə dedin?” Naniko dediklərini bir az daha aydın şəkildə təkrarlayır. Görürsən, bacı, Nanikonun biskviti qırıldı” (Language Learning and Loving It kitabından adaptasiya edilib).

Tərcüməçi rolunu oynamaq

Bəzən uşaqlar bir-birinin sözlərini və hərəkətlərini başa düşmürlər. Bu zaman tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərməlisiniz. “Nia, Andro sizə böyük bir qüllə tikdiyini söyləmək istəyir”; “Dato, mənə, Qvantsa sənə deyir ki, indi tək oynamalısan”, “Ana, mən Lukaya niyə foto çəkmək istədiyini izah etməyə kömək edəcəm və s.”

Üç-dörd yaşlı uşaqlarla sosial münasibətlər məqsədi üzərində işləyərkən yadda saxlamalıyıq ki, bu yaşda olan uşaqlarda paylaşma və növbə gözləmə kimi əsas sosial bacarıqlar hələ yaxşı inkişaf etməmişdir. Üç-dörd yaşda əlaqələr hələ seçimə deyil yaxınlığa əsaslanır (bu vaxt sənin yanında kim olacaq). Dostluq hələ ümumi maraqların və ya bir-birilərin xüsusiyyətlərini bəyənmə baxımından formalaşmayıb. Bu yaşda uşaqlar arasında əlaqələr və oyun hələ də qısdamüddətli dir.

Sosial qarşılıqlı əlaqələri və ünsiyyəti hədəfə alarkən diqqət yenə də uşaqlara oyunlarda iştirak üçün müraciətin uyğun formalarından istifadə etməyi öyrətmək kimi əsas sosial bacarıqlara yönəldilməlidir: “Ola bilər”, “Təşəkkür edirəm?”. Uşaqlara “Dostunuzla danışın”, “Gülümsəyin” kimi şeyləri xatırlatmaq lazımdır. Üç-dörd yaşlı uşaqlarla və ya üç və üç yaş yarımından ibarət qarışıq qrupda işləyərkən yuxarıda təsvir olunan iki-üç yaşlı uşaqların xüsusiyyətlərini nəzərə alın.

4-5 yaşlı uşaqların sosial münasibətləri daha inkişaf etmiş olur. Onlar ümumi məqsədə doğru daha sərbəst işləyə, dostluq bacarıqlarını inkişaf etdirə, ümumi maraqlara və qarşılıqlı rəğbətə əsaslanan dostlar seçə, sosial qaydaları başa düşə və qrup oyununda rolları bölüşdürə bilərlər. Bu yaşda tərbiyəçi “bizi yaxşı dost edən nədir”, “başqalarını oyuna necə cəlb etmək olar” kimi mövzularda söhbəti təşviq etməlidir. Uşaqlar həmyaşıdları ilə münaqişələri müstəqil həll etməyi öyrənməyə başlamalıdırlar. Əgər tərbiyəçilər üç-dörd yaşlı uşaqlarla nizam-intizamın saxlanması və paylaşma qaydalarını daha tez-tez xatırladarsa, dörd-beş yaşlı uşaqlar əməkdaşlıq, ədalət və mərhəmət haqqında sərbəst danışa bilərlər. Məsələn:

4-5 yaşlı uşaqlardan ibarət kiçik qrup rəsm fəaliyyətinə cəlb olunur. Onların vəzifəsi böyük bir formatda birlikdə çəkməkdir. Onlar nə çəkəcəkləri barədə düşünməli, rollar təyin etməli, flomaster, fırça, boya və kağızları paylaşmalıdırlar. David uşaqların heyvanları çəkməli olduğunu düşünür, Levan isə boşluq çəkmək istəyir. Müəllim onlara yaxınlaşır və deyir: "Görürəm ki, sizin gözəl ideyalarınız var. Biz sizin ideyalarınızı necə birləşdirə bilərik? Bəlkə heyvanları kosmosa aparaq?" Müəllimin bu şərhini ilə uşaqlar bir-birinin fikirlərini dinləməyi, nəzərə almağı və əməkdaşlığa dəyər verməyi öyrənirlər. Uşaqlar rəsm çəkməyə başlayanda Nini markerlərin çoxunu götürür, digərlərinə bir neçəsini qoyur: - "Baxıram, bir neçə marker qalıb, sizcə, markerləri ortaya qoyub növbə ilə istifadə etmək daha ədalətli olmazmı?" Birdən Levan günəş çəkmək istədiyi üçün ağlamağa başlayır, lakin Nika onu buna görə döyür. Özünü sıxılmış hiss edir və ağlayır. - "Görürəm, günəşi çəkmək istədiyin üçün ürəyin yandı". - deyir tərbiyəçi və davam edir: - "Başa düşürəm ki, əziyyət çəkirsən. Gəl Nika ilə danışaq və günəşin ətrafında buludlar və ya göy qurşağı çəkək?" Beləliklə, Levan empatiya nümunəsi alır və duyğuları ifadə etməyin normal olduğunu öyrənir; eyni zamanda ortaq bir iş əməkdaşlıq etmək və töhfə vermək hələ də mümkün olduğunu da öyrənir. Nika, davranışının Levana təsirini görəndə, empatiya hissini inkişaf etdirməyə başlayır.

Dörd yaşından etibarən uşaqlar bir-birlərinə müraciət etdikdə, onlar artıq dolaylı istək formalarından istifadə edirlər: ‘Bacarırsan?’ ‘Ola bilməzsən...’ və ya ‘Mənə verəcəksən?’ ‘Mənə nə ver’ və ya istədikləri bir şeyi aldıkları zaman bir vəziyyəti xatırlayırlar. Bu o deməkdir ki, onlar tərbiyəçinin təşviq etməli olduğu danışqlar və inandırma nüanslarını artıq mənimsəməyə başlayırlar.

Dolayı sorğu ssenarisi: Keçən həftə Tamunanın anası qrupa baş çəkdi və hamı birlikdə peçenyə bişirdi. Müəllim Likanın Tamunaya dediyini eşidir: "Anan üçün darıxdım!" Müəllim gülümsəyərək deyir: "Tamuna, biz Tamunanın anası ilə bişirəndə o peçenylər dadlı idi? Yenidən bişirmək istəyirsən?"

Üç-dörd yaş arasında uşaqlar hələ də şifahi olmayan sosial işarələrin (üz ifadələri, bədən duruşu, səs tonu) mənasını öyrənirlər. Bir-birinin üzünü izləmək və bir-birinin duyğularını anlamaq üçün hələ də çoxlu xatırlatmalara ehtiyac duyurlar.

Dörd-beş yaş arası uşaqlar bu işarələri daha yaxşı qəbul edə bilirlər. Bu yaşda uşaq artıq dostunun kədərli olduğunu görüb soruşa bilər: "Niyə beləsen?" Onsuz da bilirlər ki, dost əllərini ürəyinin üstünə qoyub başını aşağı salanda məyus olurlar.

Qrup məşğələləri zamanı bir şəxs digərinin sözünü kəsirsə, üç yaşlı uşağa sadəcə xatırlatmaq lazımdır ki, digər şəxs danışsın, dörd və ya beş yaşlı uşağa isə artıq izah etmək olar ki, hər kəsin eşitdiyini hiss etməsi üçün qarşı tərəfin sözünü bitirməsini gözləmək vacibdir.

5-6

Sosial münasibətlər baxımından, 5-6 yaşlı uşağın inkişafını daha yaxşı başa düşmək üçün oyuncaqları götürmək və paylaşmaq, eləcə də oyundan kənarlaşdırmaq və oyuna qoşulmaq kimi inkişaf edən bacarıqlara nəzər salaq: Uşaqlar hələ iki yaşında başqasının əşyasını götürməyin başqasını qıcıqlandırma biləcəyini başa düşürlər; bu yaşda hələ də paralel oynayırlar və kimisə oyuna daxil etməyin və ya xaric etməyin nə demək olduğunu anlamırlar. 3-5 yaşlarında uşaqlar yavaş-yavaş öyrənirlər ki, bir əşyanı soruşmadan götürmək və ya başqası ilə paylaşmamaq başqa bir uşağı əsəbləşdirə və ya qəzəbləndirə bilər; yavaş-yavaş başqalarının duyğularını anlamağa başlayırlar, böyüklərin köməyi və təqlidi ilə onlar empatiya bacarıqlarını inkişaf etdirir və başqalarının perspektivini anlamağa başlayırlar. 5-6 yaşından etibarən uşaqlarda ədalət hissi o dərəcədə inkişaf edir ki, hətta kiminsə başqasının oyuncağını aldığı və ya kənarlaşdırdığını görəndə müdaxilə edib ədaləti bərpa etməyə çalışırlar. Bu yaşda uşaqlar başqalarının baxışlarını anlamaq qabiliyyəti daha çox inkişaf etdiyi üçün empatiya qurmağı, rahatlığı, kömək etməyi və danışmalar yolu ilə münaqişələri həll etməyi daha fəal öyrənirlər.

Əvvəlki illərlə müqayisədə 5-6 yaşında həmyaşıdları ilə formalaşan sosial münasibətlər, dostluq münasibətləri daha sabit və əhəmiyyətli olur. Bu yaşda uşaqlar qruplarda işləmək və həmyaşıdları ilə əməkdaşlıq etmək üçün daha istəkli və bacarıqlıdirlər.

5-6 yaşlarında uşaqlar bəzən oyunun özündən çox, oyunun qaydalarını razılaşdırmağa və rolların bölüşdürülməsinə daha çox vaxt sərf edirlər və bu, onların inkişafının çox mühüm xüsusiyyətidir. Bu xüsusiyyət onu göstərir ki, onlar üçün danışmaq aparmaq, qaydalara riayət etmək, ədalətli bölgü ilə bağlı baxışlar çox önəmlidir. Danışmalar zamanı bəzən tərifi oxşayan ifadələr işlədilir, intonasiyaları

dəyişir, bir-birini inandırmağa çalışır, bunun üçün müxtəlif arqumentlərdən istifadə edirlər. Bu, gələcək arqumentativ əsaslandırma və danışıqlarda çeviklik tətbiq etmək üçün yaxşı fürsətdir. Uşaqlarda bu cür danışıqlar üçün yer və vaxt olmalıdır, çünki bu, sosial ünsiyyəti, düşüncəni və dilini inkişaf etdirir.

Müxtəlif oyunlarda uyğunlaşdırılmış xəyali və ya real rollar, böyüklərin davranışlarını müşahidə etmək onlara sosial rolları təhlükəsiz şəkildə uyğunlaşdırmağa və tətbiq etməyə kömək edir.

5-6 yaş, uşaqların oyuna artıq başladığı zaman həmyaşıdları ilə effektiv şəkildə birləşməyi öyrəndikləri yaşıdır. Məsələn, tez-tez "Xeyr!" ilə bitən "Sən də mənimlə oynayacaqsan?" sualının əvəzinə uşaqlar qrup liderini necə müəyyənləşdirməyi və ona qoşulmağı xahiş etmək üçün adı ilə müraciət etməyi öyrənirlər, bu da onların qoşulma ehtimalını xeyli artırır (Trewick-Smith 2023).

Bu yaşda uşaqlar istək və ya təkliflərinin intonasiasını və ifadəsini başqalarının təklifləri ilə razılaşacaq şəkildə dəyişdirə bilirlər (Trewick-Smith 2023).

5 yaşlı Nia və Gio kublar güşəsindədir. Nia Gioya tərəf dönür: - "Gio, bu qülləni mənim üçün saxla, qapağı bağlamalıyam." Gio Niaya cavab vermir. - "Gio, gəl!" - Nia əsəbiləşir. - "Yox, mən bu evi tikirəm!", Gio Niaya belə baxmadan cavab verir. - "Gio, gəlin xəzinəmizi bu qüllədə gizlədək, ikimizin də olsun, yaxşı?" Nia tonunu dəyişir. - "Yaxşı," Gio cavab verir və Niaya tərəf gedir.

Bu yaşda uşaqlar artıq fəal və düşüncəli şəkildə qaydaların hazırlanması ilə məşğul ola bilirlər. Qaydaların əhəmiyyəti haqqında qrup söhbətlərinə rəhbərlik edin. Uşaqlardan qaydaları düşünməyi xahiş edin. Uşaqları müzakirəyə cəlb edin. Sizcə bu qayda nə üçün vacibdir? Bu, uşaqlara qaydanın əhəmiyyətini başa düşməyə kömək edəcək. Böyük qrupda qaydaları tez-tez təkrarlayın. Kiçik qruplarda qaydaları nə dərəcədə başa düşdüklerini yoxlayın. Lazım gələrsə, fərdi dəstək, fərdi təlimatlar, xatırlatmalardan istifadə edin. Həm də unutmayın ki, təkcə qaydaların öyrədilməsi çətin davranışın qarşısını almır. Bunun üçün kompleks, ardıcıl işləmək lazımdır, çünki burada ən böyük pay uşağın sosial və emosional bacarığına dəstək və inkişafına həsr olunur.

Modelləşdirmə, uşaqlar böyüklərin davranışlarını müşahidə və təqlid edərək öyrəndikləri üçün xüsusilə erkən yaşda sosial bacarıqların öyrədilməsi üçün mühüm strategiyadır. Böyüklər həm uşaqlar, həm də böyüklər ilə uyğun və hörmətli ünsiyyət nümunələri göstərməlidirlər.

Cədvəl 4: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

1. Altməqsəd: Sosial əlaqələr və ünsiyyət

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
1.1. Bağlılıq və təhlükəsizlik	- Tərbiyəçiyə qarşı emosional bağlılıq və təhlükəsizlik ifadə edirlər - Onun göstərişlərinə tabe olurlar	- Yardım üçün böyüklərə müraciət edirlər - Emosional və davranış baxımından dəstək alırlar və axtarırlar	- Müstəqillik nümayiş etdirirlər - Böyüklərlə ünsiyyət və dəstək axtararkən özləri təşəbbüs göstəririlər
1.2. Əlaqələrdə dilin istifadə edilməsi və dərk edilməsi	2-3 sözlü cümlələrdən istifadə edirlər - Asan müraciətləri anlayırlar	3-5 sözlü cümlələrdən istifadə edirlər - Başqalarının söylədiyini əsasən düzgün başa düşürlər	- Fikirlərini ardıcılı cümlələr ilə ifadə edirlər. - Sosial göstərişləri qəbul edirlər (intonasiya,mimika) - Həmkarını əmin etmək üçün danışiq tonlarını və üslublarını dəyişirlər
1.3. Əlaqələrin və möhkəmləndirilməsi və ünsiyyət	Böyüklərin yardımı ilə əlaqəni jestlərlə və asan sözlərlə qururlar	- Müstəqil şəkildə əlaqə qurmağa başlayırlar - Emosional göstərişləri aşkar edirlər və reaksiya verirlər. məs,kefsizdir. - Bir-birilərinin söhbətini kəsmirlər.	- Yaşadları və böyüklərlə bərabər şəkildə əlaqə qururlar - Artıq başlanılmış oyun və məşğələyə effektiv şəkildə necə qoşulmağı öyrənirlər
1.4. Dostların təşəbbüsü və qrupda əməkdaşlıq	Böyüklərin yardımı ilə birgə fəaliyyətə və interaktiv oyuna qoşulurlar	- Oyuna təşəbbüs göstəririlər - Dostların cəhdləri tez-tezdir,ancaq tez-tez qısamüddətlidir - Ümumi məqsəd üzərində işləyə bilirlər	- Dostluq daha davamlı olur və əhəmiyyət kəsb edir - Yaşadları ilə “inandırma” elementlərini istifadə edilər (məs,böyükləri təqlid edən ifadələr) - Əməkdaşlıq zamanı daha diplomatik yanaşmalardan istifadə edirlər
1.5. Təmali sosial normaları bilmək	Böyüklərin yardımı ilə asan qaydalara riayət edirlər	- Əsas sosial normalara riayət edirlər və dərk edirlər-salamlaşma, xüdəhafizləşmə, sual soruşmağı, sual verməyi bilirlər - Yardım üçün müraciət edirlər	- Birbaşa müraciət formalarından istifadə edirlər(məs,mənə verə bilərsən?) - Paylaşmağı,müraciəti formalaşdırmağı,dostunu oyuna cəlb etməyi bilirlər - Qaydaların işlənilib hazırlanmasında iştirak edirlər

Sosial oyun

2-3

İndi isə sosial oyunun inkişaf xüsusiyyətini müzakirə edək. İki yaşlı uşaqlar tez-tez bir məkanda, bir-birilərinə paralel şəkildə oynayırlar, ancaq bir-biriləri ilə maraqlanırlar və bir-birilərini müşahidə edirlər. Paralel oyunla yanaşı onlar yavaş-yavaş assosiasiyalı oyunlara başlayırlar- bir-biriləri ilə danışırlar, bəzən oyuncaqlarını dəyişirlər, ancaq əsasən öz oyunlarının məqsədlərinə yönəliirlər. Bununla yanaşı iki yaşdan üç yaşadək uşaqlar imitasiyalı oyunlara da yiyələnirlər- bir-birilərinin davranışlarını təqlid edirlər, bir-birilərinin sölərini və jestlərini təkrar edirlər. Buna təkliddə oyunun qısa və asan ssenariləri ilə asan kooperativ (əməkdaşlıq) oyunlar əlavə olunur, bundan sonrakı addım isə daha çox çətin olan rollu oyundur.

Buna görə də, iki yaşlı uşaqlar əsasən bir-birlərin yanında (ancaq birlikdə deyil) oynayırlar (paralel oyun), üç yaşında onlar bir-birilərinə rollar paylaşırlar və bir-birilərinin istəklərinə əsasən öyrənirlər.

Onların bu inkişafetdirici bacarıqlarını və imkanlarını dəstəkləmək üçün uşaqları bir-birilərinin oyunları ilə maraqlanmağa, bir-birini təqlid etməyə və asan ssenariləri oynamağa həvəsləndirməlisiniz “Bax, Niko qüllə tikir, gəl, bu kubu ona verək!”.

Siz tərəfdən bir neçə uşaqla başlanılan “Zilina” və ya qüllə tikmə kimi hər hansı bir oyun, sosial oyuna şərait yaratmağın ən yaxşı vasitəsidir. Sizin uşağın gəlinciyi yatızdırdığı və ya yedizdirdiyi, kublarla ev tikdiyi və ya hörümçək adam kimi hoppandığını gördüyünüz zaman bu sosial oyunun başlanmasına şərait yaratmaqdır. Sosial oyunun başlanılmasına şərait yaratmaqdır və deyirsiniz: “Bax, Lizidə öz küçüyünü yatızdırır, görəsən onun küçüyünün adı nədir, gəl soruşaq”: “Sandro, Datinin maşını üçün qaraj tikmədin ki?”; „*Sənin dostların sənin hörümçək adam olduğunu nə zaman öyrənəcək?*”.

3-5

Əgər bu yaşda uşaqlarla sosial oyunlar oynayırsınızsa, sizin əsas vəzifəniz **kooperativ (əməkdaşlıq)** oyuna şərait yaratmaqdır, çünki uşağın inkişafında ən görünən mərhələ (nailiyyət) hesab olunur. Kooperativ əməkdaşlıq sosial oyunun ən yüksək pilləsidir. 4-cü fəsilə qeyd etdiyimiz kimi, kooperativ oyun uşaqlarla birgə oyunu nəzərdə tutur, onlar bu zaman ümumi nəticəyə nail olmaq üçün problemi birlikdə həll edirlər. Qalib və məğlub rəqabətinin olduğu yarışmadan fərqli olaraq, kooperativ oyunda uşaqlar ümumi məqsədlərə nail olmaq üçün razılaşdırılmış şəkildə hərəkət edirlər.

Sosial oyunlar uşağın inkişafının xüsusiyyətlərindən asılıdır. 3-dən 4 yaşa qədər uşaqlar kooperativ oyunlar bacarığına yeni yiyələnirlər. Onların bu cür oyunları qısamüddətli və çətin ünsiyyət əlaqələri tələb etmir. Bu məqsəd üzərində işləyərkən tərbiyəçinin əsas məqsədi uşaqların diqqətini kooperativ oyunun təməli bacarıqlarına və oyun zamanı onların rollarına yönəltməkdir: “Birlikdə nə gözəl qüllə tikdiz, Niko, sən tuturdun, Nutsa isə tikirdi”.

Kooperativ oyun daha çox 4 yaşında, uşaqların bir-birilərinə kordinasiyalı və əməkdaşlıqla çalışdıqları zaman üzə çıxır. Uşaqlar sosial oyunun mərhələlərini fərqli keçirlər. Bəzi uşaqda daha tez aşkar olunur, bəzilərində isə kooperativ oyun bacarığının aşkar olunması zaman tələb edir.

4-5 yaşda oyunlar daha çox əməkdaşlıqla olur. Uşaqlar oyun zamanı qarşılıqlı əlaqəni daha uzun müddətə saxlayırlar, onlar danışıqları, güzəştə getməyi və ümumi məqsədin qayğısına qalmağı öyrənirlər; yeni ssenarilər uydururlar və daha çox süjetli-rollu oyunlar oynayırlar. Bu yaşda kooperativ oyunlar uşaqların ümumi məqsədə görə səy göstərdikləri mürəkkəb ssenarilər təşkil edə bilər. Təbiyyətinin vəzifəsi də oyun zamanı ümumi məqsədin qayğısına qalmaq və rolların bölünməsinə şərait yaratmaqdır. Əməkdaşlıq oyunları sosial inkişaf üçün əhəmiyyətlidir, çünki uşaqlar qrup oyunu zamanı əməkdaşlığı, problemin həllini və razılıq əldə etməyi öyrənirlər.

Ən çox yayılmış kooperativ oyun nümunələri:

- Dramatik oyunlar (məs. Evcilik, həkimlik, alış-verişə getmək, səhnəcik hazırlamaq)
- Problemi qrup şəklində həllini və kollektiv iş tələb edən oyunlar (masaüstü oyunlar)
- Qrup layihəsi üzərində birgə işləmək (məs, birgə rəsm, birgə nələrsə hazırlamaq, tikmək, yaratmaq, kollektiv şəkildə tədqiqat məşğələləri)
- Kollektiv şəkildə idman oyunları

3-5 yaşlı uşaqlarda sosial oyunun inkişafı onların hərtərəfli inkişafı üçün çox vacibdir. Təbiyyətinin düzgün yanaşmaları ilə - resursları təşkil etmək, müxtəlif materiallar təklif etmək, problemlər yaratmaq, təcrübələri şəxələndirmək, yardım etmək və rollu oyunlarını təşviq etməklə - sosial oyunu təşviq etmək olar. Məsələn, uşaq bloklarla oynayarkən "Gəlin ən hündür qülləni tikək!" söyləsə, "Unutmayın, əgər birlikdə işləsək və bir-birimizin fikirlərini dinləsək, qüllə çox güclü olacaq" deyə bilərsiniz. Siz həmçinin uşaqlara rollarını bölüşdürməyə yardım edə bilərsiniz, onlardan biri uyğun blokları axtarır, digəri onları düzəldir, üçüncüsü isə onları aşağıdan tutur.

5-6

5-6 yaşlı uşağın oyunun aparıcı forması kooperativ (əməkdaşlıqla) oyundur. Kooperativ oyun bacarığı bir çox digər bacarıqların yetişdiyindən və inkişaf etdiyindən xəbər verir. Bu o deməkdir ki, uşaqlar üçün sosial münasibətlər vacibdir, onlar, danışıqlar aparmaq, güzəştə getmək və bölüşmək, qaydalara riayət etmək bacarıqlarını təkmilləşdirirlər, öz emosiyalarını və impulslarını daha yaxşı idarə edə bilirlər və ümumi məqsədə doğru səy göstərə bilirlər.

Oynayarkən uşaqlar oyun qaydalarına əməl edir və öz növbələrini gözləyirlər ki, oyun münaqişəsiz davam etsin. Onlar Qalib olmağın nə demək olduğu barədə razılaşırlar, məsələn, -"Sayaq və sonunda kimin daha çox kartı varsa, o qalib gəlir", -"Sayaq, birinci, ikinci, üçüncü və s., gəlin topları ataq" və s. Bu yaşda uşaqlar oyun zamanı daha çox problemin həllinin əməkdaşlıqla olan yolundan istifadə edirlər. Məneələri dəf etmək üçün rollar bölürlər və oynayırlar, məsələn, -"Buyurun, mən onu aşağıdan tutacağam, siz qaldırın", -"Niko ipi endirir, çubuğu bağlayacağam" və s. Bu yaşda uşaqlar oyunu davam etdirmək üçün güzəştə getmək və "diplomatik" üsulla münaqişələrin həllindən istifadə etmək istəyirlər, məsələn:

Levan və Data konstruksiya qurur, Levan onun aerodrom olmasını, Data isə at tövləsi olmasını istəyir. Bir müddət uşaqlar razılaşmır, amma birdən Data deyir ki, gəl, elə hesab edək ki, "kovboy" bu aerodromda tövlə tikiblər, təyyarədən düşüb atlara minib evə getsinlər, yaxşı?

5-6 yaşa qədər **simvolik oyunun xüsusiyyətləri** yaxşı inkişaf edir (simvolik oyun haqqında ətraflı məlumat üçün Fəsil 4-ə, həmçinin Fəsil 7-ə baxın. Alt məqsədin yaradılması). Uşaqlar özlərini müstəqil şəkildə başqa bir yerdə təsəvvür edə, xalçaya uzana, qollarını və ayaqlarını hərəkət etdirə, özlərini dənizdə üzmüş kimi göstərə, xəyali dostla danışa və ya xəyali mikrofonla mahnı oxuya bilirlər. Dramatik oyunda, onlar müxtəlif rollar oynadıqda, bəzən başlarına gələn müxtəlif hadisələri canlandıracaqlar ki, bu da emosional çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün yaxşı strategiyadır.

Araşdırmalar göstərir ki, uşaqlar dramatik oyun zamanı getdikcə daha mürəkkəb cümlələr işlədirlər və biz onlara müxtəlif alətlər və bunun üçün kifayət qədər vaxt verməliyik!

Masaüstü qrup oyunlarında uşaqlar təkcə məntiqi, riyazi və ya motor bacarıqlarını inkişaf etdirmir, həm də eyni dərəcədə vacib olan oyun qaydalarını, razılaşmanı, qalibiyyət və uduzmağı öyrənirlər.

Çoxvaxt uşaqlara rəsm yaratmaq və ya birlikdə bir konstruksiya qurmaq imkanı verin, bu, paylaşmağı, rol oynamağı və əməkdaşlığı təşviq etmək üçün yaxşı bir yoldur.

Uşaqlara "Kimin ruhunu istəyirsən", "Ordroşobana" və başqaları kimi əyləncəli qrup fəaliyyətləri ilə məşğul olmaq imkanı verildikdə, uşaqlar da çox şey öyrənir və motor bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Müxtəlif və birgə oyunlar və fəaliyyətləri dəstəkləyərkən, uşaqların ümumi məqsədə doğru birlikdə işlədiyinə, rolları bölüşdüyünə və komanda bacarıqlarını təşviq etməyə xüsusi diqqət yetirin.

Cədvəl 5: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

2. Altməqsəd: Sosial oyun

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
2.1. Paralel oyun	Bir məkanda müstəqil və paralel şəkildə oynayırlar, ancaq bir-birləri ilə maraqlanırlar.	(QEYD: Bu yaşda paralel oyun mərhələli şəkildə assosiasiya oyununa çevrilir)	(QEYD: Bu yaşda daha az aktualdır, oyunlar əməkdaşlıqla oynanılır)
2.2. Assosiasiyalı oyun	- Böyüklərin yardımı ilə bir-birlərinə yardım edirlər, oyuncaqları dəyişirlər - Bir-birlərini təqlid edirlər, davranışları, sözləri və jestləri təkrar edirlər	3 yaşından az da olsa ünsiyyətə başlayırlar - Oyuncaqları paylaşırırlar - Bir-birlərinin oyunlarına qarşı maraq göstərirlər	Dominant forma deyil, ancaq müəyyən situasiyalarda əməkdaşlıq oyununun keçid forması aşkar olunur

2.3. Əməkdaşlıq oyunu	• Böyüklərin yardımı ilə əməkdaşlıq oyununun elementləri üzə çıxır • Oyun qısadır və asan ssenarilər cərayan edir	• Oyunun ümumi məqsədinə nail olmaq üçün razılaşdırılmış hərəkətə başlayırlar • Qarşılıqlı əlaqəni qısa müddət ərzində saxlayırlar • 4-yaşdan kordinasiya və əməkdaşlıq davranışlarını inkişaf etdirirlər • Rolları bölüşürlər və bir-birlərinin istəklərini nəzərə alırlar • Razılaşmağa başlayırlar, güzəştə gedirlər. • Yeni ssenarilər uydururlar. • Qrup layihəsi üzərində işləyirlər. Məsələn, rəsm, konstruksiya	• Rollu oyunlar çətinləşir və mürəkkəb oyunda güzəştə getmək və münafişənin diplomatik, əməkdaşlıq yolu ilə həllindən istifadə edirlər • Oyun zamanı emosiyalarına və impulslarına daha yaxşı nəzarət edirlər • Oyun zamanı qaydalara əməl edirlər • Masaüstü qrup oyunları oynayırlar
2.4. Simvolik oyun	• Asan gündəlik davranışları imitasiya edirlər (içmək, yemək, gəlinciyi üzərini yorğanla örtmək). • Bir və eyni ssenaridə təkrarlanan davranışlarla xarakterizə olunurlar. • Rollar verməyə başlayırlar (məs, özü "anadır", gəlincik isə "uşaq") • İkincinin əvəzinə bir əşyadan istifadə edirlər (məs, qaşığı telefon kimi)	• Oyunun ssenarilərini dəyişirlər • Səslərini və intonasiyalarını rollara əsasən dəyişirlər • Müxtəlif əşyaları simvolik olaraq istifadə edirlər • Başqa uşaqlarla oynayırlar və rolları bölüşürlər • Çətin ssenariləri inkişaf etdirə bilirlər	• Bir neçə gün davam edən çətin və uzunmüddətli oyun ssenariləri yaradırlar • Emosiyaları və ideyaları rollu oyunla, rəsmlə və ya imitasiya ilə simvolik ifadə edirlər. Həkimlik oyunu oynayarkən gəlinciyi sakitləşdirirlər • Oyunu keçmişə və ya təsviri dünyaya görə qururlar (məs, kosmosa səyahət, şah və cəngavərlər). • Rolları növbə ilə oynayırlar və süjeti qrup şəklində inkişaf etdirirlər. • Çox funksiyalı və simvolik əşyaları yaradıcılıqla istifadə edirlər.

Özünüdərkətmə

2-3

Erkən yaşda uşağın inkişafının əsas məsələlərindən biri özünə inamı oyatmaqdır, bu sosial-emosional bacarığın inkişafının təməlidir. 2-3 yaşında uşağın şəxsi məni formalaşır, bu da uşaqlarda müstəqilliyi, davranışları müstəqil həyata keçirməyi və öz məninin aşkara olunmasına səy göstərir, ancaq bu yaşda onların istəkləri və imkanları üs-üstə düşür, buna bəzən xəsislik və neqativlik yaradır.

Öz mənilik və bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün bu mühüm yaşda uşaqların emosional dəstəyə, səyləri üçün müsbət gücləndirilməyə və müstəqilliyin təşviqinə ehtiyacları var. Uşaqların nə hiss etdiyinə diqqət yetirin. Uşaqların hisslərinə və emosiyalarına ad verin:

- „Atan getdiyi üçün kədərlənmişəm”.
- „Bu pəzl düzəltməyə çalışıram, alınmadığı üçün ümitsizəm”
- Təpədən enməyə çalışıram. Düşməmək üçün səninlə aşağıda görüşəcəm.”

Gündə bir neçə dəfə hisslərinizi və emosiyalarınızı təsvir etməyə çalışın:

- “Bu qabı açma bilmədiyim üçün məyus oldum.”

Davamlı olaraq uşağınızın yalnız nəticələrini deyil, səylərini təşviq edin, "Mən sizin pəzli düzəltməyə çalışdığınızı görürəm". Bu, uşaqlara onların səylərinin vacib olduğunu və dəyərləndirildiyini öyrədir. Bütün müsbət davranışları fikir verin və qeyd edin. Uşaqları gündəlik fəaliyyətlərə cəlb etdikdə, onlara əllərini necə yumağı, fırından içməyi və oyuncaqlarını yerə qoymağı öyrətdikdə, onlarda müstəqillik və bacarıq hissi inkişaf edir.

Bu yaşda uşaqların seçim hüququnun olması da vacibdir, baxmayaraq ki, onlar hələ müxtəlif təkliflər arasında seçim etməyə hazır deyillər və aydın və məhdud təkliflərə ehtiyac duyurlar, məsələn, paltolarını hansı asılıqandan asacaqlar? Boya və ya karandaşla çəkəcəklər? Nə yeyəcəklər, kök, yoxsa alma?

3-5

Üç-dörd yaş qrupunda olan uşaqlar hələ də özünüdərkətmənin ilkin mərhələsindədirlər. Onlar özlərini ayrı fərdlər kimi görməyə və başqalarının onları necə qəbul etdiyini anlamağa başlayırlar. Onlar utanç, təqsir və ya qürur kimi anlayışları tam başa düşməyə bilirlər. Onlar öz duyğularını sözlərdən çox hərəkətlərlə ifadə edirlər - utandıqda üzlərini gizlədirlər, çaşqın olduqda isə gözlərini yayındırırlar.

Üç və dörd yaşda özünüdərkətmənin dəstəklənməsinin əsas vəzifəsi hələ də uşaqlara öz duyğularını müəyyən etmək və etikətləmək və əsas sosial normaları anlamağa kömək etməkdir.

Güzgüdə özlərinə baxmaq və hisslərini müəyyən etmək və ya onları sevindirən və ya qəzəbləndirən şeylər haqqında danışmaq kimi sadə fəaliyyətləri təşviq edin. Hekayələr oxuyarkən və danışarkən, personajların əsas duyğularına diqqət yetirin.

Dörd və beş yaş arasında uşaqlar öz duyğularını və başqaları tərəfindən necə qəbul edildiyini daha çox dərk edirlər. Onlar qürur, günah və utanma kimi daha mürəkkəb duyğuları yaşaya və anlaya bilirlər. Onlar bu emosiyalara səbəb olan situasiyaları müəyyən edib müzakirə edə bilirlər; onlar özlərini nə üçün bu və ya digər şəkildə hiss etdiklərini izah edə bilirlər. Onlar öz hərəkətləri və davranışları üzərində daha yaxşı düşünməyi öyrənirlər və müxtəlif hisslərin təbii olduğunu və idarə oluna biləcəyini anlamağa başlayırlar. Dörd və beş yaş arasında uşaqlar söhbətdə sizi izləyə və hərəkətlərinin başqalarına necə təsir etdiyini başa düşə bilirlər. Bu yaşda başqalarının onlar haqqında nə düşündüyünə daha həssaslıqla yanaşırlar və bu, onların heysiyyətinə və davranışlarına təsir edir. Sizin işiniz uşaqlara sağlam özünüqiymətləndirməni formalaşdırmaqdır.

Məsələn, öz rəsm əsərlərini həyəcanla başqalarına nümayiş etdirən uşağa yaşıdları bu şəklin "axmaq" olduğunu söyləyə bilər ki, bu da uşağı incidə bilər. "Hər kəs hər şeyi fərqli görür. Məncə, çəkdiyiniz rəsm həqiqətən maraqlıdır və bunu bizə göstərməyiniz çox gözəldir. Bunda ən çox nəyi bəyənirsiniz?" Bu yanaşma uşağa yaşıdlarının rəyi ilə məşğul olmağa kömək edəcək və öz fikirlərinin vacib olduğu fikrini möhkəmləndirəcək.

Dörd-beş yaş arası uşaqlar dərin nəfəs almaq, hissləri haqqında danışmaq və ya vəziyyətin müsbət tərəflərini tapmaq kimi mənfi emosiyalarla mübarizə strategiyalarını daha çox öyrənirlər. Onları öz təcrübələri üzərində düşünməyə və öyrənməyə həvəsləndirin ki, bu da dözümlülük və sağlam özünə hörmət yaratmağa kömək edir.

5-6

Beş-altı yaşlarında uşaqlar fərqli hiss və düşüncələrə malik fərdlər olduqlarını daha çox dərk edirlər. Bu yaşda başqalarının onlar haqqında nə düşündüyünə daha çox diqqət yetirirlər ki, bu da onların sosial münasibətlərinə, emosional tənzimlənməsinə və özünə hörmətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Bu yaşda uşaqlar tərifə, tənqiddə və ya istehzaya qarşı daha həssas olur, dostlardan və böyüklərdən razılıq axtarırlar. Uşaqlar öz təcrübələrinə, uğurlarına və münasibətlərinə əsaslanaraq özünə dəyər hissini inkişaf etdirməyə başlayırlar. Yaşıdların və böyüklərin müsbət rəyi onların özünüqiymətləndirmələrinin formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Uşaqlar öz xarici görünüşlərini, bacarıqlarını və nailiyyətlərini yaşıdları ilə müqayisə etməyə başlayanda bu yaşda tərbiyəçilər xüsusilə həssas olmalıdırlar. Onlarda öz nailiyyətləri ilə birgə qürur hissi də inkişaf edə bilər və ya müxtəlif vəziyyətlərə görə özünüqiymətləndirməsi aşağı ola bilər.

5-6 yaşlı uşaqlar utanc, qürur və günah kimi mürəkkəb emosiyaları müəyyən etməyə və ifadə etməyə başlayırlar. Bu duyğular çox vaxt başqalarının onları necə qəbul etdiyindən və sosial gözləntilərlə bağlıdır. Buna görə də, uşaqlara öz fikirlərini, hisslərini və fikirlərini ifadə etmək imkanı verin. Bu, yaradıcı məşğələlər, kitablar və hekayələr və ya müzakirələr vasitəsilə edilə bilər.

Yalnız nəticələrə deyil, uşaqların söylərinə diqqət yetirmək, uşaqlarda davamlılıq və özünə inamı inkişaf etdirməyə kömək edir, səyin uğur qədər dəyərli olduğunu vurğulayır. Davranışlarını düzəldərkən və ya məsləhət verərkən müsbət yanaşmadan istifadə edin. Onların özünü qiymətləndirməsini aşağı sala biləcək tənqidi dildən çəkinin.

Səhvlər üçün təhlükəsiz mühit yaradın, uşaqlara səhv etmək imkanı verin və səhvlərin öyrənmənin bir hissəsi olduğunu bilməlidirlər. Bu, onların uğursuzluq qorxusunu azaltmağa kömək edir və böyüməyə yönəlmiş düşüncə tərzini inkişaf etdirir.

Cədvəl 6: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

3. Altməqsəd: Özünü dərk etmə

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
3.1. Özünə inam	- Müstəqilliyin ilkin əlamətlərini göstərirlər - Sərbəst davranmağa çalışırlar - Asan seçim edirlər	- Başqalarının onlar haqqında nə düşündüklərinə qarşı həssasdırlar - Öz imkanlarını görürlər, ancaq bəzən nəticə almadıqları halda məyus olurlar	- Özlərini fərqli bir fərd kimi daha ciddi dərk edirlər - Səhvləri etiraf etməyə başlayırlar - Öz güclərinin mahiyyətini dərk edirlər.
3.2. Emosiyaları bilmək	- Emosiyaları tanımaq üçün böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar. - Asan emosiyaları bilirlər: sevinc, əsəbləşmək, qorxu	- Öz emosiyalarını daha yaxşı dərk edirlər - Emosiyaları adlandırmağı və izah etməyi bilirlər - Qürur və ya günah kimi çətin hissləri dərk edirlər - Öz davranışlarını öyrənirlər və öz davranışlarını fikirləşirlər - Müxtəlif hisslərin təbii və idarə olunan olduğunu başa düşməyə başlayırlar	- Utanma və çaşqınlıq kimi çətin emosiyaları dərk edirlər - Öz davranışlarını dərk edirlər - Müxtəlif hisslərin təbii və idarə olunan olduğunu dərk edirlər
3.3. Emosiyaların ifadə olunması	Emosiyaları davranışları ilə ifadə edirlər	4 yaşından çətin emosiyaları adlandırmağa başlayırlar - Nə və nə üçün hiss etdiklərini izah etməyə başlayırlar	- Zəngin emosional lüğəti var - Çətin emosiyaları adlandırır və izah edə bilirlər

Əlavə

Bullinqin qarşısının alınması

3-5 yaşlı uşaqlarda zorakılıq məsələsi çox vaxt qeyd olunmur, çünki bir çox insanlar bu yaşda uşaqların sadəcə oyun oynadığını və onların münasibətlərində belə davranışların olmadığını düşünürlər. Bununla belə, psixoloq və pedaqoqların araşdırmaları göstərib ki, bu yaşda olan uşaqlar artıq aqressiya, fərqli olanlara qarşı mənfi münasibət və ya dominantlıq cəhdlərini ifadə edə bilirlər ki, bu da zorakılığın ilkin əlamətləri ola bilər. 3-5 yaş arasında sosial əlaqələrin inkişafında zorakılığın qarşısını almağa kömək edən davranışların modelləşdirilməsi xüsusilə vacibdir. Böyüklər uşaqların münasibətlərini elə nizamlamalıdırlar ki, hər bir uşaq öz əhəmiyyətini və əməkdaşlığın dəyərini hiss etsin, bir-birinin qayğısına qalsın, başqalarına hörmət etsin, bir-birinə zərər verməsin. Çox vaxt dil fərqləri, görünüş və ya fərqli qabiliyyətlər kimi əhəmiyyətsiz fərqlər zorakılığa səbəb ola bilər. Bu yaşda uşaqlar çox vaxt fərqi dərk etmirlər və lazımı sosial bacarıqlara malik olmadıqlarından və fərqli insanlarla necə davranacağını bilmədiklərindən təhqiredici davranışlar göstərə bilirlər. Buna görə də, uşaqlara erkən yaşda fərqliliklərin təbii olduğunu və onların bullinqin əsası olmamalarını öyrətmək vacibdir. Bu dövrdə uşaqlar hörmət və təhqir arasında sərhədin harada çəkildiyini öyrənirlər. Hörmət, anlayış və tolerantlıq kimi düzgün münasibətlərin qurulması uşaqlarda empatiyanın inkişafına kömək edir və bu kimi mənfi davranışların qarşısını alır. Pedaqoqlar mərhəmət və xeyirxahlıq nümunələrini, habelə kobud davranışın nəticələrini müzakirə etmək üçün qrup müzakirələrindən istifadə edə bilirlər.

2-3

Sosial savadlılığın təşviqi empatiya, əməkdaşlıq və başqalarını nəzərə almağı öyrədir. Lakin empatiya həm də başqalarının perspektivini görmə qabiliyyətini ehtiva etdiyi üçün uşaqlar buna ən çox 3 yaşından və ya təqlidçi və sosial oyunlara başladıkları yaşdan hazır olurlar. **Müvafiq olaraq, 2-3 yaş qrupunda əsas vəzifəmiz uşaqlara öz duyğularını görməyə və adlandırmağa kömək etmək, həmçinin başqalarının duyğularını görməyə və adlandırmağa kömək etməkdir.**

Tez-tez ətraflarında baş verənləri səsləndirin:

- "Görürəm ki, siz və Nia bu kitabı çox bəyəndiniz"
- "Birlikdə oynamaqdan zövq aldığınızı görürəm"

Özlərinin və ya başqalarının emosiyalarının səbəbini sadə dillə təsvir edin ki, onlar tədricən emosiyalar və hərəkətlər arasında görünməyən səbəb-nəticə əlaqələrini görə bilsinlər:

- "Qaqa Nia qəzəbləndiyi üçün ağlayır"
- "Kədərlisən, çünki Beka sənə ilə oynamayacaq",
- "Mia qışqırdı, çünki siz sürətli qaçırsınız, o qorxurdu".

Sosial normaların dərk edilməsi: **3-dən 4 yaşadək uşaqlar** hələ “ola bilər” və “sağol” deməyi, oyuncaqları paylaşmaq və növbə gözləmək kimi əsas sosial normaları dərk etməyi öyrənirlər. Onlar əsasən bu qaydalara onların mahiyyətini tam olaraq başa düşdükləri üçün deyil, böyüklərin dediyi üçün əməl edirlər. 4-dən 5 yaşadək uşaqlar isə artıq sosial normalardan kənar səbəbləri dərk etməyə başlayırlar. Onlar bu qaydaların adamların bir-birilə ünsiyyətində necə yardım etdiyini görürlər və böyüklərin də tələb etmədiyini halda da onları daha ardıcılıqla əməl edirlər. Bu yaşda uşaqlarla kimisə incitdiyimiz zaman nə üçün “üzr istədiyimiz” və ya paylaşmanın əhəmiyyəti haqqında danışa bilərsiniz.

Empatiya və perspektiv: **3-dən 4 yaşadək** uşaqlarda empatiya bacarığı yaranır, ancaq onlara kiminsə kefsiz və ya əsəbi olduğu və ona necə yardım etməli kimi məsələlərdə sizin yardımınız lazım ola bilər. 4-dən 5 yaşadək uşaqlar başqalarının hisslərini daha yaxşı başa düşürlər. Onlar başqa insanların perspektivini görməyi bacarırlar, bu da sosial savadlılığı dərinləşdirmək üçün çox əhəmiyyətlidir. Kitab oxuma, nağıletmə, rollu oyunlar zamanı onlar başqa insanları yerinə olmağı və özlərini necə hiss etdiklərini deməyə həvəsləndirin.

Əməkdaşlıq və paylaşmaq: **3-dən 4 yaşadək uşaqlara** paylaşmağa və növbə gözləməyə sövq etmək üçün tez-tez böyüklərin müdaxiləsi lazım olur. 4-dən 5 yaşadək uşaqlar ümumi məqsədlərə nail olmaq və ya birgə əylənmək kimi əməkdaşlığın üstünlüklərini dərk etməyə başlayırlar. 4-5 yaş uşaqlar kimisə oyuna cəlb etmək, kimisə kənarda qoymağın nə olduğunu daha yaxşı dərk edirlər. Uşaqlarla kənarlaşdırılmış və məzlum olan zaman özlərini necə hiss etdikləri barədə soruşun.

Müxtəlifliyi dərk etmək və hörmət etmək: **3 ilə 4 yaş** arasında uşaqlar fərqləri (məsələn, görünüş, qabiliyyətlər kimi) görürlər, lakin müxtəlifliyi hələ dərk edə və ya qiymətləndirə bilmirlər. Bu yaşda dəstəyiniz insanlar arasında oxşarlıq və fərqləri görmək kimi sadə anlayışlara yönəlməlidir. Onlara insanların müxtəlif şeyləri sevdiyini və bunun yaxşı olduğunu öyrədin. **4-5 yaş arasında** uşaqlar müxtəliflik anlayışını anlamağa başlayır və başqalarının fərqlərini qiymətləndirməyi və hörmət etməyi öyrənə bilirlər. Məşğələlərə müxtəlif personajlar haqqında hekayələr oxumaq, müxtəlif mədəni ənənələri qeyd etmək və müzakirə etmək daxil ola bilər.

Qrupda azlıq mədəniyyətindən olan (məsələn, yəhudi, azərbaycanlı və ya digər) uşağınız varsa, onların mədəniyyətinə xas olan bayramları qeyd edin (məsələn, Novruz bayramı və ya digər) və müxtəlif irqləri, etnikləri və ya bacarıqları (məsələn, əlil arabasında oturan kukla) təsvir edən materiallara - kuklalara, kitablara, plakatlara sahib olun.

Qrupunuzda məhdud imkanlı uşaq varsa, bu barədə yaşlıları ilə danışın və onların bütün suallarına səmimi cavab verin.

Sosial cavabdehlik və köməkçi davranış: **3-4 yaş arası** uşaqlar başqalarına kömək etməyin nə üçün vacib olduğunu hələ anlamaya bilər, lakin siz hələ də oyuncaqları götürmək və ya dostunuzu sakitləşdirmək kimi davranışları təşviq etməlisiniz. **4-5 yaş arasında** uşaqlar sosial məsuliyyətin

və başqalarına kömək etməyin vacibliyini anlamağa başlayırlar. Onları başqalarına kömək etmək üçün təşəbbüs göstərməyə təşviq edin, məsələn, könüllü olaraq təmizlik etmək və ya kiçik uşaqlara kömək etməyi təklif etmək.

4 yaşından etibarən siz uşaqları məhdud imkanlı yaşidlari ilə bağlı qərar qəbul etmə prosesinə cəlb edə bilərsiniz: "Sizcə, nə vaxt özünü daha yaxşı hiss edir? Niyə? O, nə vaxt kefsiz olur və ya əsəbiləşir? Onun daha tez-tez özünü yaxşı hiss etməsi üçün nə edə bilərik?" Uşaqlara onların ideyalarına dəyər verdiyinizi göstərin, onların ideyalarına əməl edin və uşaqları təşəbbüs göstərməyə və yaşidlərinin dəstəyinə cəlb etməyə təşviq edin. Bu, təkcə onların sosial şüurunu inkişaf etdirməyə kömək etməyəcək, həm də onlara düşünmə və problem həll etmə bacarıqlarını öyrədəcək.

5-6

Özünü dərk etmə müzakirəsində qeyd edildiyi kimi, **5-6 yaşlı uşaqlar** öz hərəkətlərinin, sözlərinin və davranışlarının başqalarına təsirini getdikcə daha çox dərk edir və buna görə də başqalarının hisslərinə daha həssas yanaşırlar. Bu yaşda uşaqlar sosial qaydalardan daha çox xəbərdar olur, yaşidlərinin fikir və hisslərini nəzərə almağa diqqət yetirirlər. **Empatiyanı təşviq edin:** Uşaqlara başqalarının hisslərini anlamağa kömək etmək üçün müxtəlif təbii vəziyyətlərdən istifadə edin və onların hərəkətlərinin yaşidlərinə müsbət və ya mənfi təsir göstərə biləcəyini düşünün. Müxtəlif şeir və ya hekayələrin personajlarından istifadə edə bilərsiniz. Uşaqlara **fikir ayrılıqlarını sakit söhbət və güzəşt yolu ilə həll etmək üçün nümunə göstərin.**

Onlara qarşı tərəfin perspektivini anlamağa kömək edin: Bu yaşda uşaqlar artıq özlərini başqasının yerində təsəvvür edə bilirlər, ona görə də yaşının kənarlaşdırıldığı, oynamadığı və ya paylaşmadığı təqdirdə necə hiss edə biləcəyi barədə danışın. - "Başınıza gəlsəydi, necə hiss edərdiniz?"

Həmişə paylaşmaq, şəfqət göstərmək və qayğı göstərmək kimi müsbət davranışlarına diqqət yetirin və qiymətləndirin.

Cədvəl 7: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

4. Altməqsəd: Sosial savadlılıq

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 Yaş
4.1. Başqalarının emosiyalarını dərk etmək və başa düşmək	Böyüklərin yardımı ilə, başqasının emosiyalarını daha asan görməyə və adlandırmağa başlayırlar.	- Uşaqlar başqalarının emosiyalarını daha yaxşı başa düşürlər. - Başqalarının hisslərini və ehtiyaclarını nəzərə almaq hissi yaranır - Xatırladan zaman bir-birlərinin üzünə baxırlar və emosiyaları anlayırlar.	- Başqalarının emosiyalarını başa düşürlər. - Başqalarının hisslərini və ehtiyaclarını nəzərə alırlar. Məs, dostu üzgün olduqda görür və reaksiya verir

4.2. Müxtəlifliyi dərk etmək və hörmət etmək	Müxtəlifliyi dərk etmək üçün böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar	- Fərqliliyi görürlər, ancaq hələ müxtəlifliyi anlamırlar və ya qiymətləndirmirlər 4 yaşından müxtəliflik anlayışını dərk edirlər	Başqalarının fərqliliklərini dəyərləndirməyə və hörmət etməyə başlayırlar.
4.3. Sosial cavabdehlik və qaydalar	- Başqalarının davranışlarını müşahidə etməyə və ümumi təəssüratlar yaratmağa başlayırlar - Qaydalara tez-tez laqeyid yanaşırlar və böyüyün yardımı ilə qaydalara tabe olurlar	4 yaşdan sosial cavabdehliyi və başqalarına yardımın mahiyyətini dərk etməyə başlayırlar - Ədalətə riyaət edirlər - Yenə də böyüklərin yardımı ilə, qaydalara diqqət edirlər və onlara müəyyən dərəcədə əməl edirlər.	- Empatiyanı ifadə edirlər, başqalarına yardım edirlər - Ədalətlik hissəsinə sahibdirlər - Bir çox hallarda müstəqil şəkildə və az yardım almaqla qaydalara və sifarişlərə əməl edirlər.
4.4. Başqalarının perspektivini dərk etmək	Başqalarının nə hiss etdiyini, nə fikirləşdiyini, nə gördüyünü, nə bildiyini bilmək üçün böyüklərin yardımına ehtiyac duyur	Nə hiss etdiyini, nə fikirləşdiyini, nə gördüyünü, nə bildiyini dərk etməyə başlayır.	Özlərini başqalarının yerində təsvir etməyi bacarırlar. Başqasının nə hiss etdiyini, nə fikirləşdiyini, nə gördüyünü, nə bildiyini yaxşı dərk edir
4.5. Sosial səbəb-nəticə	Böyüklərin yardımı ilə emosiyalar və davranışlar arasında səbəb-nəticə əlaqələrini dərk edirlər	4 yaşından onların davranışlarının, sözlərinin, emosiyalarının başqalarına necə təsir etdiyini dərk edirlər.	Öz davranışlarının, sözlərinin, emosiyalarının başqalarına necə təsir etdiyini dərk edirlər.

TƏNZİMLƏMƏ

Özünü tənzimləmə

Bildiyimiz kimi, özünü tənzimləmə duyğularımızı, davranışlarımızı və impulslarımızı idarə etməyə kömək edən bir bacarıqdır. Buraya səbirlə gözləmək, məyusluqla mübarizə aparmaq, qaydalara riayət etmək və impulslara nəzarət etmək kimi bacarıqlar daxildir. O, həmçinin uşaqların diqqətini daha yaxşı idarə edə bilməsi üçün planlaşdırma bacarıqlarını öyrətməyi də əhatə edir.

2-3

İki və ya üç yaşlı uşaqlarda beynin impulsarı və emosiyaları idarə etməkdən məsul olan sahələri hələ tam inkişaf etməmişdir. Onlar məyusluq duyğularını tənzimləməyi hələ öyrənmədikləri üçün bir parçanı düzgün yerə qoya bilmirlərsə, ağlamağa və pəzlən hissələrini atmağa başlaya bilərlər.

Onlara bir neçə dəqiqə gözləməkdə çətinlik çəkə bilər və hətta siz onlara gözləmələrini söyləsəniz belə, arzuladığınız yeməkdən dərhal əldə edə bilər, çünki onlar hələ də düzgün impuls nəzarətinə malik deyillər. Buna görə də səbirli olun və onların qabiliyyətləri barədə realist olun. Uşaq səbirli olub öz növbəsini gözlədikdə və ya bir şey götürə biləcəyini soruşduqda həmişə etiraf edin və dəyərləndirin.

Gözləmə müddətində onları sayma, qısa əyləncəli şeir və ya mahnı kimi sadə bir oyunla məşğul edin. 3 yaşlı uşaqlara səbir və təmkin nümunəsi verin:

- “Gözləyə bilmirəm, amma gözləməliyəm.”
- “Mən həqiqətən acam, amma əvvəlcə əllərimi yumalıyam”.

Aydın və möhkəm qaydalar və gün rejimi hazırlayın. 2-3 yaşlı uşaqlarla iki və ya üç qaydanı razılaşdırmaq kifayətdir. Qaydaların mənfi deyil, müsbət şəkildə tərtib edilməsi vacibdir, məsələn, “Kitabları qatlamaq olmaz” əvəzinə -“Kitablara qulluq edirik” deyirik. Qaydaları hazırlayarkən nəzərə alın ki, onlar vizual, sadə və konkret olmalıdır, məsələn: -“Biz başqalarını dinləyirik”. Qaydalar sistemli şəkildə öyrədilməlidir. Qaydaları dərs ilinin əvvəlində və ya yeniləri hazırlanarkən təqdim edin. Onları tez-tez təkrarlayın və təkrarı tədricən azaldın. Uşaqların qaydalara tabe olduğunu görsəniz, müəyyən bir qrupun ehtiyac duyduğu yeni bir qayda haqqında düşünün. Müxtəlif hərəkətli məşğələlər, onların tempi və istiqaməti dəyişməli olduqları, uşaqlara enerji sərf etməyə və bərpa etməyə kömək edir, həmçinin öz bədənlərini, duyğularını və davranışlarını idarə edir.

3-5

Üç ilə dörd yaş arasında uşaqlar öz emosiyalarını və davranışlarını idarə etmək üçün hələ də böyüklərin dəstəyinə arxalanırlar. Hərəkətlərinin mümkün nəticələrini hələ tam başa düşürlər. Üç-dörd yaş arası uşaqlar xoşbəxtlik, kədər, qəzəb və qorxu kimi əsas duyğuları tanımağa başlayırlar, lakin onları düzgün adlandırmaqda və ya səbəblərini anlamaqda çətinlik çəkə bilirlər. Bu duyğuları tanımaq və onlara diqqət yetirmək uşaqlara emosiyalarını tənzimləməyə kömək edə bilər. İmpuls nəzarəti üçün yenidən tempi və istiqaməti idarə etməli olduqları hərəkətli məşğələləri, bir-birlərini gözləməli olduqları məşğələlər təklif edin. İmpuls nəzarətinə bir misal göstərin: -“Mən bayıra çıxmaq istəyirəm, amma əvvəlcə bu oyuncaqları yerə qoymalıyam.”

Dörd və beş yaş arasında uşaqlar daha geniş duyğuları daha yaxşı başa düşürlər və məyusluq və ya qısqanclıq kimi daha mürəkkəb hissləri anlamağa başlaya bilirlər. Onlar daha çox inkişaf etmiş idrak qabiliyyətlərinə və səbəb-nəticə əlaqələrini daha yaxşı başa düşürlər. Onlar daha çox özünü idarə etməyə başlayırlar və böyüklərin daha az müdaxiləsi ilə sadə qaydalara əməl edə bilirlər.

Qeyd edildiyi kimi, 4-5 yaş arası uşaqlar dərin nəfəs alma (4-ə qədər saymaqla, 7-yə qədər saymaqla nəfəs almaq) və öz hissləri haqqında danışmaq kimi mənfi emosiyalarla mübarizə strategiyalarını öyrənirlər. Bu yaşda onların özünü tənzimləmək üçün “Tısbağa Texnikasını” öyrənmə ehtimalı daha yüksək olacaq. Onların cəhdlərini qeyd etməyinizə əmin olun: -“Luka, görürəm ki, sən özünü necə saxlaya bildin və qəzəbini idarə etmək üçün Tısbağa Texnikasından istifadə etdin.”

Bu yaşda olan uşaqlarla siz gecikmiş həzzi təşviq edə bilərsiniz, məsələn, "İndi çölə çıxıb bilərik, amma əvvəlcə otağımı təmizləməyə kömək etsəniz, daha çox çöldə qala bilərik". Uşaqlarda planlaşdırma bacarıqlarını təşviq edin: Onlardan hansı əşyaları oynamaq lazım olduğunu düşünmələrini xahiş edin. Məsələn, uşaq sensor masada qumda oynamaq istədiklərini söyləyirsə, onlara planlaşdırmağa kömək edəcək suallar verin: "Nə istifadə etmək istəyirsiniz? Onu götürə bilərsinizmi?" Özünüz necə planlaşdırdığınızı səsləndirin: "Bu masada üç uşaq var, mənə üç laboratoriya paltarı, üç fırça və üç rəsm fincanı almalıyam."

Bu yaşda olan uşaqlar öz emosiyalarına daha çox nəzarət edirlər, lakin yenə də böyüklərin dəstəyinə ehtiyac duyurlar. Onlar məyusluq və qəzəblə mübarizə aparmaq üçün getdikcə daha çox sözlərdən istifadə edə bilirlər ki, bu da şifahi qarşıdurmaların sayını azaldır, baxmayaraq ki, xüsusilə çətin vəziyyətlərdə partlayışlar hələ də baş verə bilər.

5-6

Beş və ya altı yaşa qədər uşaqlar getdikcə daha çox bacarırlar:

- Oyun və ya söhbət zamanı səbirlə gözləyin.
- Sadə təlimatlara və qaydalara əməl edin (məsələn, oyuncaqları yerə qoymaq).
- Hisslərinizi fiziki reaksiyalarla deyil, sözlərlə ifadə edin (məsələn, sillə vurmaq).
- Bəzən emosional partlayışlar baş verə bilsə də, məyusluq və ya müəyyən uğur əldə etməklə çətinlikləri idarə edin.

Bununla belə, bu bacarıqların daimi gücləndirilməsi lazımdır, buna görə də:

Tez-tez uşaqlara əsəbi olduğunuz zaman necə sakitləşdiyinizi göstərin. Uşaqlar böyüklərə baxaraq öyrənirlər.

Uşaqlardan aydın qaydalara və rutinlərə əməl etmələrini ardıcıl olaraq tələb edin: "Növbənizi gözləyin" və ya "Dostunuz söhbətini bitirsin" və s.

Uşaqlara impulsu davranmaq əvəzinə problem zamanı çıxış yolu haqqında düşünməyə **sövq edin**.

Uşaqlara öz hissələrini adlandırmağa yardım edin ("Görürəm, əsəbləşmişəm") və onların idarəedilməsi üçün strategiyalar təklif edin.

Onlara səbir bacarıqlarını tətbiq etməyə kömək edin: Gözləməyi tələb edən məşğələlərə qoşulun, məsələn, Masaüstü oyunlar oynayan və ya danışarkən növbə gözləmək: Bilirəm ki, həyəcanlısınız, amma sizin növbənizi gözləməliyik. Gözləyərkən gəlin ona qədər sayaq."

Məyusluğun idarə olunmasına kömək edin: Uşağınız pəzli düzəldə bilmədiyi üçün əsəbiləşdikdə, siz deyə bilərsiniz: "Əsəbləşmək olmaz. Gəlin dərinə nəfəs alıb yenidən cəhd edək və ya kömək istəyək."

Gün rejiminə əməl etmək: Oyun vaxtından sonra uşağınıza oyuncaqları qaydasına salmağı xatırladın: "Əvvəlcə oyuncaqlarımızı yerə qoymalıyıq və sonra çölə çıxıb bilərik. Bu işdə mənə kömək edə bilərsən?"

Fəaliyyətləri düşünün və planlaşdırın: "Niklə siz rəsm çəkəcəksiniz? Yaxşı, hansı materialları və nə qədər ehtiyacınız olduğunu düşünün."

Bu davranışları həvəsləndirmək uşaqlara özünü tənzimləmə bacarıqlarını gücləndirməyə kömək edir ki, bu da emosional və davranış nəzarətinin əsasını qoyur.

Cədvəl 8: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

5. Altməqsəd: Özünü tənzimləmə

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
5.1. Emosiyaların tənzimlənməsi	- Emosional ifadələr tez-tez baş verir - Emosiyaların, xüsusilə qəzəbin və məyusluğun tənzimlənməsində böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar	Asan situasiyalarda emosiyalarını idarə edir, ancaq hələ böyüklər tərəfindən təşviqə və mölledşdirməyə ehtiyacları var	Tez-tez emosiyaları adlandırırlar və tənzimləmə strategiyalarından istifadə edirlər
5.2. Təmkin və impulslara nəzarət	Uşaqlarla impulslarla davranırlar. İmpulsların nəzarətində böyüklərin dəstəklərinə ehtiyacları var	Təmkin göstərirlər, xüsusilə motivasiya yüksək olduqda və ya böyük tərəfindən müsbət nümunə əldə etdikdə	- Təmkinlə gözləməyi və öz istəklərini və impulslarına nəzarəti yaxşı bacarırlar. - Oyunda növbə gözləməyi bacarırlar
5.3. Planlaşdırma bacarığı	- Planlaşdırma spontandır - Planlaşdırmada böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar	- Qısamüddətli məqsədlərlə birgə planlaşdırma bacarığı üzə çıxır - Hələ spontandır və məqsədyönlü və ardıcıl addımları yoxdur. Məsələn, oyundan əvvəl müvafiq əşyalar düzəltmək üçün böyüklərin göstərişlərinə ehtiyac duyurlar	- Uşaqlar planlaşdırma bacarıqlarını daha yaxşı istifadə edirlər, xüsusilə, əvvəlcədən qərar qəbul etmə tələb edən məşğələlərdə - Asan planlar yaratmağı bacarırlar və davranışları ardıcıldır - Planları tez-tez sözlərlə qeyd edirlər, məs, "hələ bunu etməliyəm, sonra onu"

Münaqişələrin həlli

Problemlərin həlli bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi də münaqişələrin idarə edilməsi bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üçün vacibdir, buna görə də tərbiyəçilər çox vaxt bu iki alt məqsədi eyni vaxtda seçirlər. Problemin həlli bacarıqları müxtəlif çətinlikləri və tapşırıqları həll etmək bacarığını (məsələn, stulun dar keçiddən keçməsinə) əhatə edir, münaqişənin idarə edilməsi isə başqaları ilə münasibətlərdə yaranan çətinlikləri həll etmək bacarığıdır ki, bu da koqnitiv bacarıqlarla (həll yolu düşünmək) yanaşı, sosial bacarıqlar da tələb edir (başqalarını niyə başa düşməliyəm və niyə başqaları ilə münasibətləri dəyərləndirməliyəm).

Əgər uşağınızın başqalarını daha tez-tez dişlədiyini, itələdiyini və ya vurduğunu görsəniz, yalnız davranışa deyil, həm də onun arxasında duran səbəblərə diqqət yetirin. Bu uşaqlar sizin danlamağınıza deyil, dəstəyinizə və müdafiənizə ehtiyac duyurlar. Onlar yorğun, ac, qəzəbli, məyus ola bilər və ya stimulların təsiri altına düşə bilər; Onlara stressi aradan qaldırmaq, sakitləşdirmək, sərhədlər təyin etmək və ən əsası, impulslarını və emosiyalarını idarə etməyi öyrənmək üçün daha çox vaxt və ardıcılıq vermək lazım ola bilər. Onlarla tez-tez olun, onlara sakitləşdirici üsullar öyrədin - dərin nəfəs almağı, beş qədər saymağı. Onların emosiyalarını və impulslarını idarə etmək üçün göstərdikləri bütün səyləri tərifləyin və dəyərləndirin, sakitlik, dəstək və sevgi nümunəsi verin.

2-3

İki və ya üç yaşlı uşaqlarla münaqişələri idarə etmək, onların fikirlərini dinləməyə və həll yollarını müzakirə etməyə daha çox vaxt ayırın. Bu, böyük uşaqlarla münaqişələri idarə etməkdən fərqlidir. 2 yaşlı uşaqlar hələ başa düşməzlər ki, başqasının oyuncağını götürmək başqa bir uşağı əsəbiləşdirə və ya qəzəbləndirə bilər və üç yaşına kimi başqalarının baxışlarını və emosiyalarını anlamağa başlayırlar. 3 yaşlı uşaqlar dil bacarıqlarını o dərəcədə inkişaf etdiriblər ki, həmyaşıdları ilə 2 yaşında olduğundan daha effektiv ünsiyyət qura bilsinlər. 3 yaşlı uşaq üçün “dost” hazırda oynadığı, maraqlı oyuncağı və ya ideyası olan şəxsdir. Buna görə də münaqişə zamanı tez-tez “Sən mənim dostum deyilsən” deyirlər. Qruplarda oynamaq təcrübəsi daha çox olan uşaqlar daha yaxşı sosial bacarıqlara malikdirlər.

Bu yaşda uşaqlar ən çox mülk üstündə dava edirlər. Strategiyalar: -“Təklif et, ona da günahdır”, -“Yaxşı, maşınını alsa, oynayıb sənə qaytaracaq”, -“Ver, sən yaxşı oğlansan” və ya -“Ver, sən artıq oynamısan” -“Nutsaya bax, necə incidirsən” dərhal işləyə bilər, lakin bu, uşaqlara münaqişəni düzgün həll etməyi öyrətmir. Bu cür tələblər dərhal təsir göstərir, çünki uşaq böyüklərə müqavimət göstərə bilmir, lakin vəziyyəti başa düşə bilmir, impuls və emosiyalarını idarə etməyi öyrənmə bilmir, özünü və mövqelərini müdafiə etməyi öyrənmə bilmir, o, yalnız qeyd-şərtsiz tabe olmağa alışır və eyni zamanda öz iradəsinə zidd olaraq nəsə verməli olan uşağa qarşı mənfi münasibət formalaşdırır. Bizim vəzifəmiz uşaqlara tədricən öz impulslarını və emosiyalarını idarə etməyi, sosial cəhətdən məqbul davranışı mənimsəməyi, inadkarlıq və ədalət hissini inkişaf etdirməyi öyrətməkdir.

BOX: İddialılıq – başqalarının hisslərini nəzərə alaraq və onların hüquqlarını pozmadan öz istəklərini, hisslərini, ehtiyaclarını ifadə etmək, öz hüquqlarını müdafiə etmək bacarığı.

Bir də görürsən ki, tez-tez başqalarından oyuncaq almaq vərdişi olan Saba başqa uşağa yaxınlaşıb, ondan oyuncağı almağa hazırlaşır. Bu zaman sən onların arasında durub Sabadan soruşursan: "Levandan xahiş etmək istəyirsən ki, sənə avtobusla oynamağa icazə versin?" Saba: "Bəli" desə, amma Levan rədd etsə, "Levan indi bununla oynayır, gəl, başqasını seç" deyirsən. Otaqda başqa avtobus varsa, bu avtobusu göstərin. Bəzən bu üsul çox yaxşı işləyir və siz bu istiqamətdə ardıcıl olmalısınız. Bəzən uşaq təslim olmaya və əsəbiləşə bilər, bu zaman onun oyuncağı başqasının əlindən almaq cəhdini əlinlə dayandıraraq deyirsən: "Saba, sənə Levanın avtobusunu almağına icazə verməyəcəm. Levan oynamağı bitirəndə bu avtobusla oynaya bilərsiniz". Uşaq ağlayıb şikayət etsə belə, onun da xoşbəxt olduğunu görəcəksiniz, onun bu cür davranışını dayandırsaq, zaman keçdikcə başqaları ilə oynamağın və ünsiyyət qurmağın daha yaxşı yollarını tapacağını, oyunda başqalarını izləyəcəyini, onları təqlid etməyə və özü oyun oynamağa başlayacağını görəcəksiniz. Levana da demək lazımdır ki, oynamağı qurtarandan sonra Sabaya yaxınlaşıb avtobusla oynamağı artıq bitirdiyini, indi Sabanın oynaya biləcəyini desin. Saba artıq başqa bir işlə məşğul olsa belə, yenə də Levandan Sabaya oyuncaq verməsini xahiş etməliyik, çünki Levan da paylaşma məsuliyyətini inkişaf etdirməlidir.

Bu bacarıqların inkişafına uzun müddət və ardıcıl səyin lazım olduğunu yadda saxlamalıyıq.

İddialılığın öyrədilməsi

Sizin ardıcılığınız öz oyuncaqlarını asan verən və asan hədəf olan uşaqlara yardım edəcək.

Bir gün Dali gördü ki, Keto Dali işə qarışmamış, adətən oyuncaqlarından heç nə demədən imtina edən Tomasdan oyuncaq alıb. Bu dəfə Dali Tomasın əsəbiləşdiyini görüb. Dali Tomasa dedi: "Əgər bir oyuncağa sahib olmaq istəyirsənsə, onu götür və Ketoya "Yox, mən bununla oynayıram" de." Elə həmin gün Dali Toması iki dəfə daha xatırlatdı ki, digər uşaqlar ondan oyuncağı götürməyə çalışarkən bu ifadəni işlətsinlər. Növbəti həftə Tomasın anası Daliyə dedi ki, o, Tomasın səssizcə "Xeyr, mən bununla oynayıram" ifadəsini təkrarladığını və daxili qəbul etdiyini (düşündüyünü) eşitmişdi.

3-5

Üç dörd yaş arasında uşaqlar oyuncaqlara görə daha çox münaqişə yaşayırlar. Bu situasiyaları öhdəsindən gəlmək, paylaşmaq və növbə gözləməyin təməli bacarıqlarını təsdiqləmək üçün onlar böyüklərin dəstəyinə ehtiyac duyurlar. Dörd beş arasında uşaqlar münaqişəni böyüklərin daha az müdaxilə etməsi ilə həll edə bilirlər. Onlar daha çox öz hisslərini və tələbatlarını ifadə etmək, danışıqlar aparmaq üçün sözlərdən istifadə edirlər. məs: Səndən sonra bu oyuncaqla oynaya bilərəm?".

Sizin məqsədiniz uşaqlara münaqişələri həll etməkdə yardım etməkdirsə, uşaqlar arasında baş verən təbii münaqişə situasiyalarını sosial və emosional bacarığı öyrətmək üçün istifadə edin. Münaqişə situasiyaları zamanı sizə yardım etməklə münaqişənin həllinə şərait yaradırsınız və bu prosesdə uşağa əhəmiyyəti bacarağa yiyələnməsinə yardım edirsiniz.

Münaqişənin həllində uşaqlara yardım edərkən siz onlara öyrədirsiniz:

- Özlərinin və başqalarının emosiyasını dərk etməyi
- Özünün və başqasının baxışını
- Düşünməyi
- İmpulslarına nəzarət etməyi
- Çıxış yolu tapmağı
- Və əməkdaşlığı qoruyub saxlamağı

3-5 yaş elə bir yaşıdır ki, uşaqlar bu bacarıqlara yiyələnməyə başlayırlar və bu prosesdə sizin dəstəyiniz çox böyükdür. 3 yaş arası uşaqlarda 2-3 yaşlıların altbaşlığında izah edilmiş münaqişənin həlli strategiyalarından istifadə edə bilərsiniz, ancaq böyüməklə yanaşı sizin vəzifəniz uşaqlara münaqişənin həllinin düşünülmüş yollarını tapmağa yardım etməkdir.

Münaqişənin həlli üçün uşaqlara dəstək olacağınız qərarını aldıqda:

- **Hadisənin müzakirə zamanı sakitliyinizi və təmkinizi qoruyun** - əgər lazımdırsa hər iki tərəfə danışan zaman sakitləşməyi, dərinə nəfəs almağı, beşə qədər saymağı təklif edin. Uşaqlar pozitiv davranış nümunəsi göstərin və yumşaq, sakitləşdirici səs tonunuzdan istifadə edin. Bu uşaqlara impulslarına və emosiyalarını tənzimləməyə yardım edəcək.
- **Yaşa uyğun asan, asan başa düşülən nitqdən istifadə edin** - Münaqişə zamanı onların emosiyaları güclənsə də, asan söhbət onlara emosiyaların tənzimləməkdə yardım edəcək.
- **Hadisənin müzakirəsi zaman neytral olun** - Sizin vəzifəniz münaqişənin sizin ədalətli hesab etdiyiniz kimi həlli olunması deyil, hər iki uşağa impulslarını və nəzarət etməyə və münaqişənin həlli yollarını axtarmaqda yardım etməkdir.
- **Uşaqları öz hisslərini sözlə ifadə etməyə sövq edin** - onları sövq edin, bu zaman cümləni "mən" sözüylə başlayın ki, nə hiss etdiklərini dərk etsinlər.
- **Uşaqlara bir-birilərinin hisslərini dərk etməyə və tanımağa yardım edin** - Onlara öz davranışlarının başqalarına necə təsir edəcəyi haqqında düşünməyə sövq edin.
- **Hər bir uşağın dediyin sözü diqqətlə dinləyin və sonra onun dediklərini təkrar edin** - ifadələrin bu cür təkrarlanması çox əhəmiyyətlidir. Bununla uşaqlara kimin nə dediyini anlamağa və eyni zamanda sizin onları dinlədiyinizi və qəbul etdiyinizi göstərməklə yardım edirsiniz.
- **Danışq zamanı növbə gözləməyə şərait yaradın** - Bu uşaqlara başqalarının perspektivlərinə qarşı təmkin göstərməyə və hörmət etməyə yardım edəcək. Danışq çubuğundan və ya papaqdan istifadə edə bilərsiniz. Kim əlində çubuq və ya papaq tutursa, o danışır.
- **Uşaqlara münaqişələrim həlli yollarını tapmağa yardım edin** - Onları mümkün qərarlar haqqında birgə düşünməyə sövq edin. Başdan onlar bunu etməkdə çətinlik çəkəcək və çıxışı siz tərəfdən təklif edilmiş variantlarından birini seçməklə etmələri də ola bilər. Bəzən çıxış yolunu

tapmaq çox vaxt apara bilər və fırlanan oxdan və ya bənzər üsuldən istifadə edə bilərsiniz: "Ox kimin tərəfində əylənsə, onun növbəsidir", ancaq, uşaqların yavaş-yavaş öz fikirlərini ifadə etmək və problemin həlli yollarını axtarmağa öyrəşməsi yaxşı olardı.

- **Münaqişənin həllinin pozitiv cəhdlərini dəyərləndirin və qəbul edin** - Birgə işin qərarların axtarılması üçün dəyərli bacarıq olduğunu təsdiq edin.

Əlaqələr

Münaqişənin həlli

Ssenari: *Oyuncaq paylaşmaq*

4 yaşlı Mari həvəslə oyuncaq qatarla oynayır, Lika da oynamaq istəyir, ancaq Mari oyuncağı paylaşmır. Lika qata yaxınlaşdıqda, Mari qışqırır: "Xeyr, o mənimdir! Mən oynayırdım!"

Tərbiyəçi münaqişənin görür və uşaqlara yaxınlaşır.

- "Dalaşdığınız görürəm. Mari, görürəm ki, sən qatarla oynamağı çox sevirən. Lia, səndə bununla oynamaq istəyirsən, elə deyilmi, Ancaq hələ Mari oynayır, nə edək? Necə çıxış yolu tapaq?"
- "Lika başqa qatar götürsün" – Mari deyir.
- „Lika, Mari fikirləşir ki, sən başqa qatar götürməlisən, sən bu barədə nə fikirləşirsən?"
- „Başqa qatar istəmirəm, mən bunu istəyirəm" – Lika deyir.
- „Mari, Lika başqa qatarı götürmək istəmir, bu qatarla oynamaq istəyir" – deyir müəllim.
- „Mən oynayıram" – Mari deyir
- „Lika, indi bu oyuncaqla Mari oynayır. Sən ikinci qatarı götürə bilərsən, əgər istəmirsənsə onda gözləməlisən".
- Mari gözləmək qərarı verdi. "Oyunu bitirdikdən sonra Mariyə oyuncağı verməsini söylə" – tərbiyəçi dedi.
- „Mari, bitirdikdən sona mənə verəcən? - soruşur Lika.
- „Yaxşı, biraz yenə oynayıb sonra verəcəm - Mari deyir.
- "Çox gözəl çıxış yoludur, Mari və Lika, razılaşdığınız çox yaxşı oldu. Lika, sən o zamana qədər kublarla oyna ya da şəkil çək".

Bir neçə dəqiqədən sonra Mari öz istəyi ilə qatarı Likaya verəcək. Günün sonunda tərbiyəçi hər iki qıza deyir:

- „Mari və Lika, bu gün çox yaxşı idiniz, çıxış yolunu fikirləşməyi bərabər müzakirə etdiniz. Lika, Mariyi gözləyərkən kublarla necə əyləndiyini gördüm. Bir-birinizlə razılaşdığınıza sevindim.

Bu situasiyada münaqişənin həlli prosesi hisslərin qəbulunu, ünsiyyətə təşviqi, problem həll etmə bacarıqlarını öyrənməyi və pozitiv davranışı təsdiq etməyi nəzərdə tutur. Tərbiyəçinin məqsədi hər ikisini özünü məmnun hiss etməyə və oyundan həzz almağa imkanı verəkdir.

Ssenari: Yelləncəkdə yellənmək

İştirakçılar: 4 yaşlı İrakli və 5 yaşlı Sopo

İrakli həyacanla yelləncəkdə yellənmək üçün öz növbəsini gözləyirdi. Yaşca böyük olan Sofo artıq yellənmiş,ancaq yenə yellənmək istəyirdi. Sofo İraklinin önündə dururdu,İrakli isə əsəbi halda deyir: "Mənim növbəmdir!"

Münaqişələrin həllinin mərhələləri:

1. Müşahidə: Tərbiyəçi situasiyanı görür və uşaqlara yaxınlaşır.
2. Emosiyaların idarəedilməsi: "Görünür ki,burada problem var. İrakli,Sən öz növbəni gözləyirsən,elə deyilmi?Sofo,sən yenə yellənmək istəyirsən?"
3. Hisslərin qəbulu: "İrakli,görürəm ki,Sofonun irəli keçdiyi üçün əsəbləşmişən?"
4. "Yenə sürətli yellənmək istəyirəm,çox gözəldir!" –deyir Sofo.
5. İzah: "Sofo,sənin yellənməyi çox sevdiyini görürəm,ancaq növbə gözləmək həmişə vacibdir". İrakli səbirsizliklə növbəsini gözləyir.
6. Çıxış yolu fikirləşməyi təklif etmək: "Hamı üçün necə növbə saxlayaq?"
7. Problemin həlli: „Sofo gözləsin sonra yellənsin?-İrakli deyir.Sofu razıdır: "Yaxşı,mən İraklini gözləyəyəm,sonra isə mənim növbəm olacaq!"
8. Əməkdaşlığın dəyərləndirilməsi: "Əla,İrakli və Sofo! Siz hər ikiniz hamı üçün ədalətli olan çıxış yolunu tapdınız"!
9. İrakli yelləncəkdən düşür, Sofo isə səbrlə öz növbəsini gözləyir. İrakli yelləndikdən sonra Sofo sevinclə yelləncəyə minir.

Bu ssenaridə, münaqişənin həlli prosesi emosiyaların müzakirəsi,növbə gözləmənin əhəmiyyətini öyrətməyi,problemin həllinin təşviqini və pozitiv davranışın təsdiqini təşkil edir.

5-6

Təbii ki,erkən yaşda olduğu kimi,bu yaşda da uşaqlar arasında münaqişəli situasiyalar olur. Bu yaşda yuxarıda verilmiş strategiyaları ardıcılıqla istifadə etməlisiniz və uşaqların artıq daha çox fikirləşmək və danışmaq kimi bacarıqlarının olduğunu da nəzərə almalısınız.Müvafiq olaraq, tərbiyəçi uşaqlara münaqişələrin həllində yardım edir və məqsəd olaraq münaqişələrin idarəolunmasını götürübsə, düzgün fikirləşmək yolu ilə çıxış yolunun tapılması və əməkdaşlıq bacarıqlarının inkişafına şərait yaratmalıdır. Aşağıda verilmiş nümunə də bu cür situasiyanı təsvir edir.

Situasiya: 5 yaşlı Mia və 6 yaşlı Levan meydançada birgə oynayırdılar. Maia kublarla tikirdi, Levan isə ona qoşulmaq istəyirdi və ona kiçik insan fiqurları ilə fərqli oyun təklif etdi. Mia deyir: “Mən öz evimi tikmək istəyirəm, bu kiçik insan fiqurları ilə oynamaq istəmirəm”. Levan yenə də həmin fiqurları oyuna cəlb etmək istəyirdi.

Onları müşahidə edən tərbiyəçi situasiyanı görür, uşaqlara yaxınlaşır və deyir: “Belə görünür ki, siz fərqli şeylər oynamaq istəyirsiniz. Mia, sən kublarla oynamağı xoşlayırsan. Levan, sən isə insan fiqurları ilə oynamağı xoşlayırsan. Bəs çıxış yolunu necə tapaq? Bu ifadələrlə o hər iki uşağın istəyini gördüyünü və nəzərə aldığını göstərir və onlara çıxış yolunu fikirləşməyi təklif edir.

Bu cür müdaxilə Levana öz hisslərini ifadə etmək imkanı verir: “Mən bu fiqurları çox bəyənirəm və fikirləşirəm ki, bərabər oynamaq əyləncəli olardı.”. Miada empatiya hissi yaranır və fərqli bir səs tonu ilə deyir: “Hə, ancaq mən tikmək istəyirəm və bərabər edək?”

İndi isə tərbiyəçi uşaqlara güzəştə getməyin yollarını göstərməyə çalışır: “Bəzən iki ideyanı birləşdirmək mümkündür, bu situasiyada bunu necə edə bilərik?”

Mia və Levan fikirləşməyə başlayır və birlikdə ideyalar formalaşdırırlar, birinci variant, Levan Mianın evinə fiqurları daxil edəcək, ikinci variant isə Mia evi tikdikdən sonra Levan öz fiqurları ilə oyuna qoşulacaq.

Son qərar alındı, Mia və Levan kublarla ev tikdikdən sonra, fiqurlarla oynayacaqları barədə razılığa gəlirlər.

İndi onlar artıq qəbul olunmuş qərarları yerinə yetirirlər: Mia öz tikintisini bitirir, Levan isə təmkinlə gözləyir. Bitdikdən sonra, sonra insan fiqurları ilə oynamağa başlayırlar, onlar Mianın tikdiyi evdən istifadə edirlər. İkisinin də marağı birləşir.

Tərbiyəçi onların güzəştə getmək bacarıqlarını dəyərləndirir: Mia və Levan! Siz çox əla çıxış yolu tapdınız, bu sizin hər ikinizin oyun ideyanızı birləşdirdi”.

Oyun bitdikdən sonra, tərbiyəçi uşaqlara öz təcrübələrini paylaşmağa sövq edir. Bununla bir daha güzəştə getmək və uyğunluğun dəyəri güclənir.

Bu ssenaridə münaqişələrin həlli uşaqlar arasında güzəştə getmək ideyasını tətbiq etməyi, düşünməyi və qərarlar axtarmağı təşviq edir. Mia və Levan arasında pozitiv oyun təcrübəsini təmin etmək üçün əsas diqqət kollektiv işə və ünsiyyətə edilir.

Unutmayın ki, fikirləşməkdə çətinlik çəkən və güzəştə getməyin yollarını axtaran uşaqlara daha çox uzunmüddətli və ardıcıl vaxt lazımdır ki, ilk növbədə emosiyalarını və impulslarına nəzarəti öyrənsinlər. Bu onlara qərar qəbul etməzdən əvvəl təmkinli davranmğı və düşünməyi öyrədəcək.

Cədvəl 9: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

6. Altməqsəd:Münaqişələrin həlli

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
6.1Münaqişələrin həlli	- Münaqişəli situasiyalarda emosiyalarını ifadə edirlər (ağlamaq,əl çalmaq), nadir hallarda sözlə yardım istəyirlər. Böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar. - Münaqişələrin həllində böyüklərə tabe olurlar və göstərişləri yerinə yetirirlər, bu da onlara problemin konstruktiv həllinə yardım edir.	- Münaqişələr zamanı arzularını sözlə ifadə edirlər (“bunu istəyirəm”, “bəyənmirəm”), ancaq tez-tez başqasının mövqeyini nəzərə almırlar. - Böyüklərin yardımı ilə razılaşmağa cəhd edirlər - Təklif olunmuş variantlardan bir strategiya seçirlər. - Seçilmiş strategiyanın təsdiq olunmuş izahına başlayırlar.	- Problemi sözlə ifadə edir və həmsöhbətini dinləməyə başlayırlar - Münaqişələr zamanı çıxış yolu axtarmağa çalışırlar (dəyişmək,növbə gözləmək). - Hər bir çıxış yolunun nə ilə nəticələcəyini dərk edirlər - Hələ böyüklərin dəstəyinə ehtiyac duyurlar.Bəzən həlli yollarını müstəqil olaraq tapırlar və başqlarının hisslərini anlayırlar - Ədalətli çıxış yolu tapmağa çalışırlar
6.2. Danışiq bacarıqları	- Hələ razılaşmırlar. - Öz arzularını jestlə və ya sözlə ifadə edirlər. - Yalnız öz perspektivlərinə yönəliblər.	Yaşlıdları ilə asan danışiqqlara başlayırlar: Gəl, belə böyüdək və sən də daxil edəcən?,böyüklərin dəstəyi ilə razılaşmağa çalışırlar.	- Razılaşmaq üçün məqsədyönlü danışiq ifadələrindən istifadə edirlər: “Səyaq və kimin birinci olacağına elə qərar verək” - Güzəştə getməyi öyrənirlər
6.3. İddialıq	Öz arzularını birbaşa və güclü ifadə edirlər,başqlarının reaksiyalarını nəzərə almırlar.	Öz fikirlərini formalşdırmağa başlayırlar: “Mən bunu istəyirəm”, “İndi oynamaq istəmirəm”. Böyüklərin yardımı ilə dinləmə və imtina etmə formalarını öyrənirlər.	- Öz fikirlərini əminliklə ifadə edirlər,yaşlıdları ilə ədalətli danışmağa çalışırlar - Danışiq zamanı yaşlıdlarının hisslərini və ehtiyaclarını nəzərə almağa çalışırlar.

FƏSİL 7. TƏDQIQAT-KƏŞF VƏ INKIŞAFETDIRICI XÜSUSIYYƏTLƏR

Əlavə

Uşaqlara necə və nə üçün kitab oxuyaq

Uşaqların maraqlarını dərinləşdirmək və zənginləşdirmək bir çox yolla mümkündür, ancaq bunun vacib və əhəmiyyətli yolu **kitab oxumaqdır**.

Kitab oxumaq uşaqların maraqlarını dərinləşdirmək və zənginləşdirməklə yanaşı, idrak və dil bacarıqlarının inkişafına da şərait yaradır.

Uşaqları kitablarla maraqlandırmaq üçün ilk növbədə onlara göstərməlisiniz:

- Özünüz kitabları necə sevirsiniz
- Kitab oxumaq sizi necə əyləndirir
- Və onlara necə qulluq edirsiniz

Sizin vəzifəniz kimin kitaba qası marağı varsa, marağını daha da dərinləşdirmək, kimin marağı yoxdursa maraq oyatmaqdır. Sizin vəzifəniz kitab oxumağı qrupun bütün üzvü üçün maraqlı və əyləncəli prosesə çevirməkdir. Çünki erkən savadlılıq uşağın gələcək yazı və oxu bacarıqlarını müəyyən edir. Mütləq müxtəlif janrlarda olan kitablarınız olsun- nağıllar, məlumat kitabları, şeirlər toplusu, uşaq hekayələri.

Kitab oxumaq 2-3, 4-5, 5-6 yaşda və uzaq qruplarda gündəlik həyatın bir hissəsi olmalıdır. ➡

Kitab oxumaq “hələ tezdir” və ya daha az maraqlıdır deyiləcək yaş həddi yoxdur! Uşaqlara kitabları 9 ayından oxuyurlar!

2-3-yaşlı, 3-4-yaşlı və uzaq qruplarda kitab oxumaq daha çox kiçik qruplarda olmalıdır. 4-5-yaşlı və 5-6 yaşlı qruplarda isə kitab oxumaq kiçik qruplarda eləcə də, böyük qruplarda gündəlik vacib format olmalıdır.

Uşağın danışib-danışmamasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Əgər diqqət etsəniz, kitablara hələ danışmayan uşaqlar da maraqlanır. Kitablara hansı uşaqların daha çox və hansı uşaqların az maraqlandığını qeyd edin. Kitaba az maraqlı göstərən uşağı müşahidə edin və onun hansı mövzularla və oyuncaqlarla maraqlandığına baxın. Çalışın ki, kitabları bənzər tematika və şəkillərlə seçəsiniz; Sizin oxuduğunuzu nə qədər anladığını müşahidə edin. Ehtiyac olduqda, onlar üçün cümlələri daha asanlaşdırın. Bəzi uşaqlar kitabları vərəqləyərkən onları surpriz gözləyən və ya bir və eyni ifadəni səsləndirən kitabları sevirlər. Əvvəlcədən kitabı vərəqləməqlə maraqlanırlarsa, bu da çox yaxşı nəticədir.

Kitab oxumağın ən yaxşı formatı kiçik qruplardır, səhər və axşam dərəcələrində də kitab oxumaq olar. Ancaq kiçik qruplarda kitab oxuduğunuz zaman gün ərzində iki və ya üç 7-10 dəqiqəlik fasilə verin (2-3 yaşlı qruplarda 4-5 dəqiqə kifayət edir). Bu zaman uşaqlar yarım dairə formasını alırlar, tərbiyəçi isə elə oturur ki, kitabı vərəqləyərkən uşaqlara şəkilləri göstərmək asan olsun və yeni sözləri izah edə bilsin.

2-3 yaşlı uşaqlar əşyaları axtara və adlandırma biləcəkləri kitabları sevirlər. Bəzi kitablar integrativdir, bəzi uşaqlara pəncərəni açmalıdırlar ki, oradakı gizlənmiş şəkilləri görə bilsinlər, bəziləri barmaq basarkən səs çıxarır. 3-4 yaşlı uşaqların maraqlı göstərdiyi yalnız şəkilli kitablar olur. Onlar gündəlik həyat, ailə, heyvan, nəqliyyat haqqında tanış, asan olan hadisələri sevirlər.

Kiçik yaşlı uşaqlarla kitab oxuyarkən, qısa, aydın cümlələr kitabda nə baş verdiyini uşaqlara daha asan başa salır. Kitabda təsvir olunanlar vacibdir: - „Bax, bu uşaq yatıb- gəl, biz də yataq, başımızı yastığa qoyaq, sakit, sakit....“

Təkrarlanan ifadələrlə və sözlərlə olan kitablar 2-4 yaşlı uşaqlar üçün xüsusilə maraqlı və əyləncəlidir. Çalışın, uşaqlara bu cür kitabları tez-tez oxuyasınız, mövcud şəxsin yolda qəhrəmanlarla qarşılaşdığı və bir və eyni suallar verilən, bir və eyni struktura malik ifadənin tez-tez təkrarlandığı uşaq nağılları və hekayələrində əks olunur: Bu cür böyük gözlərin var, nə üçün bu cür böyük burnun var? Bu cür təkrar uşaqları cümlənin strukturunu anlamağa, mətnin ritmini hiss etməyə hazırlayır.

Biz kiçik yaşlı uşaqlarla kitab oxuduqda, bizim vəzifəmiz kitabı əvvəldən sona kimi oxumaq deyil, onları kitablara maraqlandırmaqdır. Bunun üçün onlarla eyni hündürlükdə, üzbəüz oturaq, kitabları bərabər gözdən keçirək və baxaq və kitabda nə baş verdiyi haqqında danışaq.

Daha sakit uşaqları biraz uzaq məsafədə, sizin qarşınızda əyləşdirin, onların diqqətini cəlb etmək üçün göz teması qurmaq kifayətdir. Dəfələk uşaqları isə biraz yaxın məsafədə (dizinizdə otursun) oturdurun ki, vaxtaşırı onlarla əlinizlə təmas qurasınız, onlara müəyyən rol verin- kitabı tutsunlar və ya vərəqləsinlər.

4 yaşdan uşaqların lüğət ehtiyatı zənginləşir, uşaqlar qısa və maraqlı yazılmış macəra hadisələri ilə maraqlanırlar.

Uşaq kitabının hamısı yaxşı yazılmır. Əgər ehtiyac olarsa, oxuyan zaman izah edin və cümlələri qısaltın, ayırın, əsas sözləri uca səslə səsləndirin. Oxu, nağıletmə zamanı:

- İntonasiyanızı dəyişin
- Yavaş danışın və uşaqlara qoşulma imkanı verin
- Şəkili göstərməklə yanaşı yeni sözləri izah etmək də yaxşı olardı
- İdiomatik mənalı ifadələri izah edin. məs, "yardım əlini uzatdı", "ürəyini açdı" və s.

Uşaqlarla tez-tez şeirlər toplusu oxuyun, əsasən uşaqların xoşuna gələn şeirləri təkrarlayın, uşağın şeirin məzmunu, onda verilmiş xarici sözləri anladığından əmin olun. Uşaqlarını diqqətini şeirin ritminə və bənzər sözlərin səslənməsinə cəlb edin. Bu onların fonoloji savadlılığına şərait yaradacaq və gələcək oxu-yazı bacarıqlarına hazırlayacaq.

5 yaşlı uşaqlara mütəmadi olaraq uşaq kitabları, nağıllar və ya hekayələr oxuyun, onlar hər bir uşağın ortaq bir nöqtəsinin olduğunu yavaş-yavaş anlayacaqlar. Bunlar bir-birilərindən fərqlənirlər, ancaq onlar hamısının tavanı, divarları və dam örtüyü var. Hekayələr və nağıllar başqa şeydən bəhs edirlər, ancaq onların hamısının:

- Başlanğıcı var
- Qəhrəmanları var
- Hadisənin inkişaf etdiyi yeri var
- Əsas məsələ/problem təşkil edir
- Bu problemin həlli üçün inkişaf etmiş hadisələr
- Və son

Hadisənin bu tərkib hissələrinə başqa cür sujetin strukturası adlandırırlar. Süjetin strukturunu anlamaq gələcək təlimin əhəmiyyətli tərkib hissəsidir. Uşaqların bu bacarıqlarının inkişafına yardım etmək üçün uşaqlara bir və eyni hekayəni bir neçə dəfə oxumağınız əhəmiyyətlidir ki, addım-addım oxunun dərk edilmə bacarıqlarını dərinləşdirəsiniz.

- Birinci oxu zamanı uşaqlara hadisənin strukturunu anlamağa yardım edin: əsas qəhrəmanlar, əsas hadisə, əsas hadisəni həll etmək üçün və bundan nə öyrənəcəyimizə
- İkinci oxu zamanı uşaqlara mövcud qəhrəmanların fikri və hissləri haqqında düşünmək və danışmaq imkanı verin, onlara nə etdilər və hadisə necə bitdi;
- Üçüncü oxu zamanı uşaqlara nağıletməyə yardım edin.

Hadisəni/hekayəni bir neçə dəfə oxuduqdan sonra uşaqlara bu hadisənin oynanılmasında yardım edin. Uşaqlara rollar bölün. Rolları oynamaq üçün onlara müvafiq atributlar və oyuncaqlar verin. Hekayə danışan və ya sual verən rolunu götürün və uşaqlara hadisənin dialoqlarını oynamağa yardım edin.

Uşaqların hadisəni sizsiz,sərbəst şəkildə oyanamsı üçün savadlılıq və dramatik güşəyə artıq işlənmiş kitabları daxil edin.

Dialoqlu sual

Kitabı oxumağı dialoqa çevirin. Bunun bir çox müsbət nəticə verməsi mümkündür. Belə uşaqlar oxuduqlarını daha yaxşı dərk edəcəklər və istifadə edəcəklər, öz fərdi təcrübələri və emosiyaları ilə əlaqələndirəcəklər. Müzakirə zamanı onlar öz fikirlərini təşkil etmək və mütəşəkkil şəkildə çatdırmaq bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Dialoqlu oxu həm də sənin kitab oxumaq üçün kifayət qədər vaxtının olacağını (baxmayaraq ki,bəzən onu sonuna qədər oxumağı bacarmırıq),kitab ətrafında yaxşı dialoqlar qurmağı nəzərdə tutur.

Digər interaksiyalarda oldu kimi kitab oxuyan zaman **müşahidə, gözləmək və dinləmək** strategiyalardan istifadə etmək vacibdir.

Oxuyan zaman vaxtaşırı dayanın və diqqətlə uşaqları müşahidə edin,əgər belə etsəz, başqa zaman görmədiklərinizi görə bilərsiniz: Hadisənin hansı hissəsi onlar üçün maraqlıdır?Hər hansı bir qəhrəmanın davranışı onları sevindirdimi? Hansı şəkil onların xüsusi marağına səbəb oldu? Yenə maraqlanırlar?Müşahidə edin,barmağı ilə göstərirmi? Kimsə ayağa qalxaraq hər hansı bir kitaba baxmaq istədimi?Uşaqların maraqlarını izləmək üçün bu müşahidə bacarıqlarından istifadə edin.

Gözləmək Uşaqların interaksiyada iştirak etməsi və əylənməsi üçün ən yaxşı vasitədir. Gözlədiyiniz zaman söhbəti dayandırın və onlara onların növbəsi olduğunu, nəse deməli və etməli olduqlarını hiss etdirmək üçün uşaqlara gözləntini əks etdirən bir ifadə ilə baxın. Kitab oxuyan zaman bir neçə məqam var, ən yaxşısı uşaqlara cəlb olunma imkanı verməkdir:

- Vərəqləyəne və ya vərəqləyəndən sonra
- Şəkili göstərdikdən və şərh bildirdikdən sonra
- Xüsusilə maraqlı bir hissəni oxuduqdan sonra
- Maraqlı şərh və ya təxribatçı suallar verdikdən sonra

Uşaqları dinləmək passiv deyil,aktiv prosesdir. Bu zaman aktiv diqqət edirsən və uşaqların nə dediyini anlamağa çalışırsan,deyiləni belə yerinə yetirirlərmi:

- Sözüünü kəsmirsiz
- Onun yerinə güman etmirsiz
- Onun dediyini özünüz istədiyiniz kimi qələmə vermirsiniz

Uşaqlara oxuduğunuz zaman onların şərhlərini və suallarını dinləyin,onlara oxuduqları haqqında düşünməyə və biliklərini genişləndirməyə sövq edin.Bu cür yanaşma onlara müstəqilliyi hiss etdirir və müzakirə etmək üçün motivasiyalarını yüksəldir.

Kiçik və böyük qruplarda sual aid video nümunələr. Bax.burada

Gio balaca tısbağa haqqında hekayəni çox sevir. Özünün də tısbağası olmasını çox istərdi, amma valideynləri onun evdə olmasını istəmirlər. Müəllim Maya kitabı oxuyarkən fasilə verib uşaqların reaksiyasını gözlədikdə Gio deyir: "Mən də tısbağa istəyirəm, amma anam yox deyir". Maya Gioya cavab verir: "Mən başa düşürəm ki, sən evdə tısbağa istəyirsən. Yəqin ki, eyni arzuları olan başqa uşaqlar da var. Gəl, onlardan soruş, kim öz ev heyvanına sahib olmaq istəyir?" Gio uşaqlara bu sualı verir və bir neçə uşaq həvəslə onların hansı növ ev heyvanına sahib olmaq istədiklərini təsvir edir. Bu dialoqdan sonra Gio digər uşaqların onu başa düşməsindən və hisslərini bölüşməsindən məmnun görünür. Bundan əlavə, bu, bütün uşaqlara danışma və dinləmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir (ABC və Beyond kitabından uyğunlaşdırılmışdır).

Sual verərkən və ya bir qrup uşaqla danışarkən (bu, kiçik qrupda ən yaxşı nəticə verir), qrupdakı demək olar ki, bütün uşaqları söhbətə daxil etməyə çalışın, bunun üçün:

Əgər uşaq sual verirsə, siz cavab vermək əvəzinə sualı qrupa qaytarın və başqalarının cavab verməsini gözləyin.

- Əgər uşaq bir mövzu qaldırırsa, digər uşaqlardan bu mövzuda nə düşündüklərini soruşun.
- Əgər uşaq öz təcrübəsindən danışarsa, digər uşaqlardan oxşar hadisə ilə üzləşdiyini soruşun.
- Əgər uşaq bir şey deyirsə (şərh edir), siz cavab verməzdən əvvəl gözləyin və digər uşaqların cavab verib-vermədiyini görün
- Vaxtaşırı bütün uşaqlardan müzakirə mövzusu ilə bağlı fikirlərini bildirmələrini xahiş edin.

Böyük uşaqlarla (4 yaş və yuxarı), onlara aşağıdakı bacarıqları tətbiq etməyə kömək edin:

- İzah: Qız çox ac olduğu üçün stolun üstündə qalan sıyığı yedi
- Təcrübələr haqqında danışmaq: Balaca qız kimi siz də bacarmadığınız bir şeyi etmək istəmisinizmi?
- Emosiyaları anlamaq: Sizcə, balaca ayı stulunun sındığını görsəydi, necə hiss edərdi? ➡

- Vəziyyəti dəyərləndirmək: Qızın meşəyə tək getməsi yaxşı fikir idi mi?
- Fərziyyələr irəli sürmək: Ayılar yataq otağında yatan kiçik qızı görsələr, nə düşünərdilər?
- Planlaşdırma: Oyanıb ayıların mənə tərəf gəldiyini görsəm, yaxın ki, çox tez qaçaçağam
- Problemin həlli: Evə qayıtmaq üçün qız nə etməlidir?
- Təsəvvür edin: Annanın kiçik qız, Nikin balaca ayı, Dati və Elenin isə ana və ata ayı olduğunu təsəvvür edək və biz bu hekayəni canlandıracağıq.

MARAQ

Maraqları dərinləşdirmək

Bağca uşaqlarının maraqlarının dərinləşdirilməsindən danışarkən mütləq uşaqların yaşına görə diqqət xüsusiyyətlərini nəzərə almalıyıq. Adətən, 2-3 yaşlarında tipik diqqət müddəti bir məşğələ üzrə 4-8 dəqiqədir. Bu yaşda diqqət çox vaxt ani maraqlardan və duyğu stimullarından asılıdır. Fəaliyyətlər və ya obyektlər arasında diqqət sürətlə dəyişir. Uşaqlar nisbətən uzun müddət onlar üçün cəlbedici olan məşğələlərdə, məsələn, maşın və ya qumla oynamaqda iştirak edirlər. Körpələr üçün yaradılmış maraqlı kitabları böyüklərlə yanaşı, 2-3 yaşlı uşaqlar da qısa müddətə nəzərdən keçirirlər və dinləyirlər.

3-4 yaşda tipik diqqət müddəti: hər bir məşğələ üçün 8-12 dəqiqə. Bu yaşda uşaqlar sadə əl işlərini hazırlamaq və ya qısa hekayələrə qulaq asmaq kimi strukturlaşdırılmış tapşırıqlara diqqət yetirmək qabiliyyətini inkişaf etdirirlər. Onların diqqəti hələ də asanlıqla dağılır, lakin yenidən fokuslanı bilər. Bu yaşda uşaqlarda xəyali oyunlara maraq artır ki, bu da onların diqqətini artırır.

4-5 yaşlarında tipik diqqət müddəti 10-15 dəqiqədir və tək bir məşğələyə yönəldilmişdir. Uşaqlar artıq bir şey qurmaq və ya sadə göstərişlərə əməl etmək kimi müəyyən bir məqsədi əhatə edən vəzifələrə diqqət yetirməyə qadirdirlər. Əgər tapşırıq onların maraqlarına uyğundursa. Onlar qrup məşğələlərində və ya paylaşılan oyunlarda diqqəti davam etdirə bilirlər. Artan sosial bacarıqlar və böyükləri və ya yaşlıları sevindirmək istəyi də diqqətin uzadılmasına kömək edir.

5-6 yaşlarında tipik diqqət müddəti hər bir məşğələ üçün 12-20 dəqiqədir. Uşaqların diqqəti daha ardıcıl olur, daha uzun müddət qaydaları olan oyunlarda iştirak edə, oxumağı dinləyə və s. bilirlər. Onlar diqqəti yayındıran mühitdə diqqəti saxlamaq qabiliyyətini inkişaf etdirirlər. Onlar çox addımlı təlimatlara əməl edə və uzun söhbətlər və ya hekayələr danışa bilirlər.

Sözsüz ki, diqqətin bu müddətləri fərdi xüsusiyyətlərdən, inkişaf tempindən, məşğələnin cəlbediciliyindən və ətraf mühit amillərindən asılı olaraq dəyişə bilər.

Maraqları dərinləşdirməyi hədəflədiyiniz zaman, vəzifəniz yaşa uyğun imkanları nəzərə almaqla, uşaqların məşğələyə/oyuna cəlb edilməsinin davamlılığını artırmaq olacaq. Uşaqların marağını dərinləşdirmək, cəlb etmə vaxtını artırmaq üçün ilk növbədə onların maraqlarını müşahidə edin,

bəziləri kublarla oynamağa, bəziləri heyvanlara, bəziləri kitablara baxmağa və s. daha çox meyilli olurlar. Onların marağını və məşğələyə cəlb olunma vaxtını daha necə dərinləşdirə biləcəyinizi düşünün, bəlkə yollarından biri uşağa əlavə tikinti materialları təklif etmək və ya sevimli kitab haqqında danışmaqdır?

2-3

İki-üç yaşda uşaqların dil bacarıqları ilə yanaşı maraqları da inkişaf edir. Hətta maraq obyektinin adını ucadan çəkərək uşağın marağını daha da dərinləşdirə bilərsiniz: - “Yox, görürəm, tük tapmışam, quş tüküdür, bax, ağacın üstündə sərcələr oturub, bəlkə onlardan biri yuxarı qalxıb”. Beləliklə, siz uşağın marağını qoruyub saxlayır və dərinləşdirirsiniz, həm də onların lüğət ehtiyatını zənginləşdirməyə kömək edirsiniz.

Uşaqlara diqqəti cəmləməyə kömək edin. Uşağın nə etdiyini təsvir edin, məsələn: "Bu çiçəyin gövdəsi nə qədər tikanlıdır və bu çiçək nə qədər parlaqdır. Gəlin bunu diqqətlə sınayaq." Maraqları ifadə etməklə biz uşaqlara öz arzularını və maraqlarını anlamağa kömək edirik. Məsələn, Niko tez-tez maşınlarla oynayır və o, xüsusilə təkərlərin fırlanmasını xoşlayır və tez-tez onları döndərir, onlara baxır. Tərbiyəçi bunu hiss edir və deyir: "Niko, sən maşınla oynamağı çox sevirsen. Sizə maraqlıdır ki, təkərlər necə fırlanır, hə? Bax, təkərlər bu oxa bərkidilib".

Maraq şifahi olmayan şəkildə ifadə edilə bilər. Ona görə də maraqları dəstəkləmək üçün onları müşahidə etmək və görmək vacibdir. Uşağınıza maraqlı ideyalar təklif edin, ona kəşf etmək və tədqiqat üçün vaxt verin və oyunu izləyin. Məsələn:

Maşını hündürlükdən atmaq bir müddət maraqlı ola bilər, amma indi bu yamacın üstündə körpü salıb maşını körpünün altından sürmək yaxşı olardı?

- Bundan əlavə, bu vəziyyətdə mümkündür: avtomobilin vuracağı kublardan düzəldilmiş divar qurmaq;
- Meyl bucağını dəyişdirin və avtomobilin fərqli bucaqdan daha sürətli və ya yavaş getdiyini müşahidə edin?
- Müxtəlif formalı obyektlərdən istifadə edin (toplar, kublar... və onun hündürlükdən necə düşəcəyinə baxın,)
- və ya miniatur oyuncaq insanlardan və maşınlardan istifadə edərək mini səhnə qurun. (Kitab adaptasiya olunub: Language Learning and Loving It).

3-5

Üç yaşdan beş yaşa qədər olan uşaqlar dramatik oyuna xüsusi heyran olurlar. Rollu oyun onların dünya haqqında biliklərini dərinləşdirir. Oyunu real həyat mövzularına daxil etmək müxtəlif məsələlərə marağı artırmağa kömək edir.

- Uşaqlar “mini ərzaq mağazası”, “həkim kabinet”, “ev” və ya “pirat adasında” müxtəlif ssenariləri canlandırma biləcəklər. Bu zaman onlara uyğun materiallar, məsələn, köhnə kardioqram çapları, rentgen fotoşəkilləri, reseptlər təqdim etməklə, həmçinin müvafiq şərhlər verməklə, məsələn,

“Qonşu adaya taxta qayıqla və ya yelkənli qayıqla üz tutardınız?” kimi onların maraqlarını dərinləşdirə və biliklərini genişləndirə bilərsiniz.

- Kosmos mövzusunda istifadə edərək uşaqlar planetləri, ulduzları və astronavtları araşdırmağa bilirlər. Onların marağına səbəb olmaq üçün onları kostyumlar və ya digər rekvizitlərlə təmin edin.

Açıq hava öyrənmə imkanları ilə doludur. Parklar və bağlar uşaqların dünyanı kəşf etmələri üçün əla yerlərdir:

- Uşaqların yarpaqları, qayaları, həşəratları və ya digər təbii elementləri tapa biləcəyi təbiəti kəşf oyunları qurun
- Uşaqlara budaqlar və yarpaqlar kimi təbii materiallarla təcrübə etmək imkanı verin
- Uşaqları açıq havada və ya qapalı məkanda oynayarkən tarazlıq, cazibə qüvvəsi və gücün təsirlərini müşahidə etməyə və araşdırmağa həvəsləndirin

Məqsədi uşaqların maraqlarını dərinləşdirmək olan tərbiyəçinin həyatda balaca uşağın lələk gördüyünü gördüyü halda necə davranmalı olduğunu yuxarıda təsvir etdik. Daha böyük yaşda, təxminən 4 yaşından etibarən, eyni vəziyyətdə, uşağa keçmişdə quş lələklərinin necə istifadə edildiyini də söyləyə bilərsiniz - məsələn, onlar qaz tükü ilə yazdıqlarını deyə bilərsiniz və onlara tapdıqları lələklə yazmağı və ya rəsm çəkməyi təklif edin və ya ona qədim zamanlarda hindlilərin paltarlarını quş tükləri ilə bəzədiklərini deyə və sonra onlara müvafiq rəsmləri göstərə bilərsiniz. Bütün bunlar, təbii ki, uşağın marağını dərinləşdirir və həm də yeni mövzu və ya layihə üçün ideyaya çevrilə bilər.

5-6

Beş və ya altı yaşlarında uşaqlar onları maraqlandıran mövzuları araşdırmaq və hekayələr danışmaq üçün artıq dildən fəal şəkildə istifadə edirlər. 5-6 yaşlı uşaqlarda marağın inkişafı uşaqların təbii kəşf və öyrənmək istəyini stimullaşdıran dəstəkləyici məşğələlər tələb edir. Açıq suallar verməklə uşaqları tənqidi düşünməyə həvəsləndirin. Cavab vermək əvəzinə, onlara düşünməyə, təxmin etməyə və müxtəlif imkanları araşdırmağa icazə verin.

- "Sizcə, bu iki rəngi qarışdırsaq nə olacaq?"
- "Sizcə, nə üçün bitki işığa doğru böyüyür?"

Uşaqlar böyüklərin davranışlarından çox təsirlənirlər. Əgər uşaqlar sizin öyrənməyə marağınızı görsələr, siz də onlarda eyni hissləri oyadacaqsınız.

- Yeni bir şey kəşf etdiyiniz zaman həyəcanınızı uşaqlarla bölüşün, məsələn: "Vay, mən bunu bilmirdim! Gəl birlikdə daha çox öyrənək!"
- Uşaqlara ucadan düşünmə nümunəsi verin: "Görəsən, bu yarpaq niyə belə formadadır. Gəlin birlikdə öyrənək."

Uşaqlar müəyyən bir mövzu ilə maraqlanırsa, onlara kitablar, videolar kimi bu mövzu ilə bağlı əlavə resurslar təqdim edin və ya tematik ekskursiyalar təşkil edin (məsələn, planetarium və ya bağçaya səfər).

- Uşaqlara vulkanın necə püskürdüyü, heyvanların necə yaşadığı və ya bitkilərin necə böyüdüyü barədə qısa, yaşa uyğun videolar göstərin, gördüklərini birlikdə müzakirə edin və əlaqəli məşğələlər keçirin.

Cədvəl 10: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

7. Altməqsəd: Marağın dərinləşməsi

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
7.1. Marağın qorunub saxlanması və konsentrasiya	Böyüyün verbal təşviqindən sonra oyuna maraqla davam edirlər	- Müəyyən mövzuya qarşı marağı 10-15 dəqiqə qoruyub saxlayırlar - Mövzuya qayıdırlar	Marağı ≥20 dəqiqə qoruyub saxlayırlar və ya mövzuya günün başqa vaxtında qayıdırlar.
7.2. Müxtəlif mühitdə mövzünün/ marağın davamı	- Oyunu eyni əşya ilə və ya mövzuya təkrar edirlər - Güşədə və ya başqa gündə müşahidə	- Başqa güşədə mövzuya qayıdırlar - Mühiti elementlərlə və ya situasiyalarla əlaqələndirirlər (məs, öncəki gün oxunmuş dəniz heyvanları haqqında hadisənin ikinci gün qum qutusuna köçürülür. məs, qum-sahil)	Yeni məzmununda mövzunu davam etdirirlər: rəsm çəkirlər, tikirlər, yeni variantlar kəşf edirlər
7.4. Sual vermək, marağın paylaşılması	Dinlənəni, bəyəndiklərini sözlə və ya jestlə təkrar edirlər	Suallar verməyə başlayırlar	- Əlavə məlumat və ya izah əldə etmək üçün istəklərini bildirirlər - Başqaları ilə paylaşırlar - Mövzünü daha dərinləndirən öyrənməyə çalışırlar

Marağın şaxələndirilməsi

2-4

İki-üç yaşlı uşaqlar təbii olaraq ətrafdakı dünya ilə maraqlanırlar və bacardıqları hər şeyi tədqiq edirlər. Bu yaşda uşaqların maraqları hələ də əsasən sensor tədqiqata əsaslanır; **onlar ən yaxşı təcrübə vasitəsilə öyrənirlər**. Onları toxuna, manipulyasiya edə və araşdırma biləcəkləri materiallarla təmin edin. Bu, onların təbii maraqlarını qidalandırır. **Buna görə də, bu yaşda olan uşaqlarla eyni vaxtda tədqiqat və kəşfin üç alt məqsədini həll edə bilərsiniz: maraqların dərinləşdirilməsi, maraqların şaxələndirilməsi və sensor tədqiqat.** (Həmçinin maraqların dərinləşdirilməsi və sensor tədqiqat adlı alt başlıqlara baxın.)

Üç-dörd yaşlı uşaqlar hələ də sensor tədqiqata (qum, su), sadə təsviri oyunlara (evcilik, həkimlik) və əsas səbəb-nəticə məşğələlərinə çox maraq göstərirlər. Bu yaşda maraqlar daha çox birdəfəlik və qısamüddətli olur.

4-6

İdrak, dil və sosial-emosional bacarıqlardakı inkişaf dəyişiklikləri ilə əlaqədar olaraq, 4-6 yaşlı uşaqların maraqları 2-4 yaşlı uşaqlara nisbətən daha geniş, daha dərin və sosial təsirə məruz qalır.

4-6 yaşda uşaqların maraq dairəsinə daha detallı və daha mürəkkəb ssenarilərlə mürəkkəb yaradıcı oyun daxil ola bilər. Bəzi uşaqlar dinosavrlar, kosmos, heyvanlar və ya nəqliyyat kimi müəyyən mövzulara xüsusi maraq göstərə bilər və hətta onlar haqqında məlumat toplamağa başlaya bilərlər. Maraqları şaxələndirmək üçün uşaqlara müxtəlif mövzular və oyun formaları təklif edin və onları müxtəlif materiallar və əşyalarla maraqlandırın.

- Açıq materiallarla zəngin bir mühit təmin edin
- Uşaqların marağını stimullaşdıracaq materiallara (zabra, böyüdücü şüşə, kolba və s.) sahib olun.

Uşaqların maraqlarından, seçilmiş mövzulardan və ya layihələrdən asılı olaraq, dramatik güşədə atributları dəyişdirin. Uşaqlara cadugər papağı və çubuqlar, yaxud pirat papaqlar, bir qayçı və ya dərmanşüşəsi, stetoskop, köhnə qan təzyiqi aparatı verin. Dramatik güşə müxtəlif vaxtlarda ayaqqabı mağazası, avtobus dayanacağı, düşərgə və ya poçt şöbəsi ola bilər - atributların dəyişdirilməsi təbii olaraq oyunun mövzusunun dəyişməsinə gətirib çıxaracaq. Oyunun mövzusunun dəyişdirilməsi yeni düşüncə sxemlərinin və yeni anlayışların və sözlərin təliminə səbəb olacaq.

Yenilənmiş oyun xüsusiyyətləri çox vaxt uşaqların maraqlarından irəli gələn və ya tərbiyəçi tərəfindən təklif olunan mövzularla bağlıdır. Yaxınlıqdakı fermaya, kitabxanaya, çörək zavoduna, yağınsöndürmə məntəqəsinə və ya başqa yerə planlaşdırılan səfər (sahə səfəri) oyunun mövzusunun və xüsusiyyətlərini dəyişdirmək üçün katalizator ola bilər. Uşaqların maraqlarını müşahidə edərək və həvəsləndirərək, incəsənət, elm və kub güşəsindəki materialları dəyişdirin və yeniləyin (maraqların şaxələndirilməsi ilə bağlı müxtəlif strategiya və məşğələlər üçün Fəsil 9-a baxın).

Əlavə

Yazı və yazmağa maraq

Təxminən 4 yaşında uşaqlarda yazıya təbii maraq yaranır.

- "Mən Pinokkionu oxuyuram" - Sandro deyir, kitabı götürüb açır, əli ilə yazını izləyir və sanki tanış adama hekayə oxuyur
- "Bu T hərfidir" - deyir Tako, mənim evim T hərfi ilə başlayır
- "Bu dayanma nişanıdır, "Dayan" işarəsindən yan keçməyin" - Levan deyir.

Bu o deməkdir ki, Sandro, Tako və Levan gələcək yazı və oxu bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün artıq mühüm addımlar atıblar.

Böyüklər yazı və ya yazı yazmaq ilə əlaqəli mövzulara diqqət yetirdikdə və onları bu cür məşğələlərə cəlb etdikdə uşaqlar yazı haqqında daha çox məlumat əldə edirlər. Müəllim Natiyanın dramatik güşədə işlədiyini görür - "Natia, gəlin alış-veriş siyahısını yazaq, düşünürəm ki, qonaqlarınız gəlir, elə deyilmi?" - müəllim Natiaya deyir və onlar birlikdə yazmağa başlayırlar. Natia müəllimə tortu siyahıya yazdıranda deyir: - "Bax, tort "N" hərfi ilə başlayır, sənin adın hansı hərflə başlayır? Düzdü, tort da, Natia da "N" hərfi ilə başlayır."

Köynəkdə nə yazılıb?" "Gəlin bu sözdə neçə hərf olduğunu sayaq." "Hansı məktub qumda gizlənmişdi?" "Sözlər arasındakı bu kiçik boşluqlara baxın, sözlər bu boşluqlarla ayrılır." "Bax rastlaşdığınız zaman nöqtəyə baxın, cümlə bitdi. Gəlin bu cümlədə neçə söz olduğunu sayaq". "Gəlin bu sözlərə baxaq, hansı daha uzun, hansı daha qısadır? yəni bu sözdə daha çox hərf var". - Gün ərzində tez-tez belə şərhlər etmək imkanınız olacaq, diqqətli olmaq və bu fürsətləri əldən verməmək vacibdir.

Uşaqlara materialları çeşidləməyə və onları müxtəlif qablara yerləşdirməyə kömək edin, sonra üzərində qabın məzmunu yazılmış bir etiket düzəldin. Uşaqların diqqətini bu yazılara yönəldin və onlardan hər hansı birinin etiketləri oxumağa cəhd edib-etmədiyini qeyd edin.

Sizin yardımınızla, uşaqları əşyaları üçün qutular hazırlamağa və onların adlarını yazmağa təşviq edin. Uşaqlara qrup qaydalarını inkişaf etdirməyə kömək edin, bu qaydalara tez-tez müraciət edin və onları "oxumağa" təşviq edin. Uşaqlarla tez-tez plakatlar hazırlayın. Məsələn, uşaqların ayın adına, həftənin günlərinə və bir-birinin adlarına diqqət yetirəcəyi bir doğum günü təqvimini.

Havanı əks etdirən cədvəllər hazırlayın və uşaqları gündəlik cədvəlləri doldurmağa təşviq edin. Uşaqları şəkillərlə etikətlənəcək gündəlik cədvələ baxmağa çağırın. Fəsilərə uyğun meyvə, tərəvəz və ya digər yeməklərdən ibarət plakatlar yaradın və kimin nəyi bəyənməsindən asılı olaraq uşaqların adları ilə etikətləyin. Elm güşəsində obyektləri və layihələri etikətləyin, onların məşğələlərinə qoşulun və diqqətinizi etikətlərə yönəldin. Uşaqlara məlumat toplamaq üçün kağız vərəqləri, müşahidələr aparmaq üçün jurnallar və təcrübələrin qeydlərini təqdim edin. Məsələn, uşaqlar əkdikləri paxlaların tumurcuqlarını ölçə və hər birinin nə qədər hündür olduğunu siyahısını tərtib edə bilərlər. Uşaqların lövhədə yazmaq, rəngli stikerlərdən istifadə etmək və s. imkanlarının olması da vacibdir

Təsviri oyun vasitəsilə ilkin savadlılıq bacarıqlarının inkişafını təşviq etmək üçün oyun güşələrinə savadlılıq ləvazimatları (qələmlər və markerlər, kağız, dəftərxana ləvazimatı və zərflər, kitablar və əlfəcinlər) əlavə edin. Dramatik güşə mağaza kimi qurulubsa, boş qutularda alış-veriş siyahısı, endirim elanları və qiymətlər təqdim edin.

Tərbiyəçinin dramatik güşədə qurduğu xəyali poçt şöbəində 5 yaşlı iki uşaq oynayır. Poçt qutularında zərflər var. Tərbiyəçi uşaqlara yaxınlaşır və öz-özünə deyir: "Uzun müddətdir ki, anama məktub yazmıram". "Mən də məktub yazacam" deyir Niko, "mən uşaqlara yazmalıyam, onlar Amerikadadırlar." "Dostlarım Afrikadadır, şirləri görmək üçün onlara yazmalıyam" deyə Vaxo qəfildən düşünür. Hər iki oğlan sanki bir kağız parçasına məktub yazırlar, Vaxo məktubunu oxuyur: "Gio, tez gəl və mənə bir nizə gətir". Sonra müəllim uşaqlara zərfin ünvanlarını yazmağa kömək edir və onu poçt qutusuna atmaq kimi davranır. Oğlanlar bir müddət Afrikaya şirləri görməyə gedən dostları haqqında danışmağa davam edirlər.

Uşaqlar salonda oynayarlarsa, tərbiyəçi onları xidmətlər üçün qiymət cədvəli yaratmağa, rəngləmə, daraq, saç kəsdirmə və s. xərclərin nə qədər olduğunu çəkib yazmağa təşviq etməlidir. Uşaqlar tort bişirmək qərarına gəlsələr, əvvəlcə siyahı yazmalıdırlar. Mağaza işçisinə siyahı, kafeyə isə menyu lazımdır.

Tərbiyəçi həkim rolunu oynayan Nia və Katoya qoşulur - "Bağışlayın, gecikmişəm, bu gün qəbul bölməsindəki vəzifə günümdür, burada xəstələrin tarixçələri var, xəstələrinizin nədən əziyyət çəkdiyini mənə deyən, simptomları yazacam." Nia kuklaya bir daha baxır və sonra faktiki olaraq deyir: "Onun qızdırması var və öskürür." Baxıcı xəstənin tarixinə simptomları yazır. - "Kato, Niaya resept yazmağa kömək edə bilərsinizmi?" – deyə Katonu soruşur və "resept" kimi kəsilmiş və üzərində "resept" yazılmış kağızı ona uzatır. Kato yazını tədqiq edir və sonra məşğul olaraq "yazmağa" başlayır.

Cədvəl 11: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

8. Altməqsəd: Marağın şaxələndirilməsi

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
8.1. Marağın ifadə edilməsi	- Yeni stimula reaksiya verirlər (barmaqla göstərilər, diqqətlə baxırlar, gülümsəyirlər, marağı və bəyəndiklərini sözlə və ya sualla ifadə edirlər) - Müxtəlif material üzərində davranışları təkrarlayırlar; - Kiçik detallı dəyişirlər (məs, yerini dəyişir, başqa yerə qoyur) - Böyüklərin suallarını təkrarlayırlar	- Tez-tez suallar verirlər (nə üçün, "bu nədir?") - Səbəbləri müəyyənləşdirməyə çalışırlar - Detalları müşahidə edirlər	- Yeni təcrübəni keçmiş təcrübə ilə əlaqələndirirlər. - Özləri sual verir və fərziyyələr irəli sürürlər, yaşadlarını cəlb etməyə çalışırlar - Onları tədqiqata aparan suallara cavab verirlər—Niyə belə fikirləşirsən?
8.2. Yeni təcrübələrə açıq olmaq və seçim	- Müxtəlif tekstura və materiallara toxunurlar - Seçimdə təşviqə etiyac duyurlar - Ətraf aləmdə olan dəyişiklikləri görürlər və reaksiya verirlər	- Materialları və oyun yerini özləri görürlər - Yeni məşğələlərdən istifadə etməyə çalışırlar - Yaşadlarının maraqları ilə maraqlanırlar - Yeniliklərə qarşı maraq göstərilər	- Məşğələləri arqumentli şəkildə seçirlər və planlaşdırırlar, təşəbbüs göstərilər - Müxtəlif sahələrlə və məşğələlərlə maraqlanırlar və (incəsənət, elm, texnika) - Fəal şəkildə yeni çağırışlar axtarırlar, məsələn, yeni oyuncaqlar və ya eksperimentlər - Özləri yenilikləri axtarırlar
8.3. Müxtəlif mövzularla maraqlanırlar	- Tanış məşğələlərə qarşı maraq göstərilər - Onlar üçün rahat mövzular və ya oyunlar seçirlər	- Müxtəlif mövzulara qarşı maraq göstərilər (heyvanlar, təbiət, nəqliyyat) - Mövzuya uyğun müxtəlif məşğələlərdə maraqla iştirak edirlər - Oyunun mövzularını dəyişirlər - Müxtəlif məzmuları tədqiq edirlər	- Müxtəlif mövzulara qarşı müəyyən maraq göstərilər - Məlumat toplayırlar və onlara maraqlı mövzular haqqında suallar verirlər (şəkillər, kitablar, söhbətlər)

Altməqsəd- Sensor tədqiqat

2-4

İki yaşa qədər uşaqlar dünyanı əsasən sensomotor, yəni hisslər (görmə, toxunma, eşitmə, dad, qoxu) vasitəsilə öyrənirlər. **Bununla belə, sensormotor tədqiqat 2-3 yaşda da çox aktualdır.**

Sensor materiallar: xəmir, plastilin, su və qum bu yaşda çox məşhurdur. Bu materiallar uşaqlara əl əzələlərini koordinasiyalı şəkildə istifadə etməyə kömək edir. Kəsmə, yapma, yoğurma, doldurma - əlin kiçik əzələlərini gücləndirir. Tökmə koordinasiya tələb edir. Bütün bu fəaliyyətlər göz və əzələləri məşq etməklə yanaşı, həm də təxəyyülü inkişaf etdirir, çünki material müxtəlif formalar alır. Bu yaşda böyük muncuqları ipə çəkmək əyləncəlidir. İpin və ya böyük lentin ucu möhkəm olduqda bu oyun uşaqlar üçün daha asandır. Müxtəlif növ tikinti kubları üç yaşlı uşaqlar üçün maraqlı bir problemdir. Onlar bu oyunlar vasitəsilə forma, ölçü və uzunluq anlayışlarını öyrənirlər.

Hərəkət, fiziki inkişaf, ümumi və sensomotor bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi uşaqların sağlamlığı və onların idrak, dil və sosial bacarıqlarının inkişafı üçün vacibdir.

Kiçik uşaqlar barmaq hərəkətləri ilə şeirləri və mahnıları sevirlər. Bütün sözləri və ya hərəkətləri təkrarlama bilməyəcəklər, lakin bu, əyləncəli və inkişaf etdiricidir. 2-3 yaşlı uşaqlar əşyalar - səbət, çanta, araba, qutular daşımağı sevirlər. Onlar yaradıcı motor oyunlarını sevirlər və böyüklərinin hərəkətlərini sevinclə təkrarlayırlar. Belə hərəkətlərlə onlar öz bədənlərini araşdırır və öyrənirlər. Bu hərəkətlərin çoxu uşaq hansısa heyvanı təmsil etdiyi zaman xəyali oyunun bir hissəsidir. Bu yaşda məşq və təcrübə nəticəsində əl beyinə daha çox təbə olur. Uşaqlar sensomotor bacarıqlarının inkişafına xidmət edən taxta tapmacaları, ən böyük muncuqları, sadə (iki, üç hissəli) konstruksiyaları, böyük mozaikaları sevirlər.

Sensomotor tədqiqat hələ də 3-4 yaşlı uşaqlar üçün aparıcı və vacib fəaliyyət olaraq qalır; bu yaşda uşaqlara tədqiq etmək üçün konkret və sadə obyekt və materiallarla zəngin mühit lazımdır. Açıq materialların tədqiqi onlara müxtəlif yollarla təcrübə keçirməyə və səbəb-nəticə əlaqələrini müşahidə etməyə imkan verir. Uşaqlara qum və su ilə oynamaq, müxtəlif ölçülü və tipli qablara tökmək, müxtəlif maddələri bir-birinə qarışdırmaq və qarışdırmağın toxuma və rəngi necə dəyişdiyini müşahidə etmək imkanı verir.

4-6

Öz əlinizlə bir şey etmək və müxtəlif hisslər yaşamaq arzusu uşaqları uzun müddət izləyir, **hətta 4-6 yaşlarında da çox əyləncəli və vacibdir. 4-6 yaşlı uşaqlar üçün hiss kəşfiyyatı üçün məqsəd qoyduğunuz zaman, məqsədiniz o olmalıdır ki, uşaqlar sensor kəşfiyyatla yanaşı, getdikcə daha çox düşünmə və dil qiymətləndirmə bacarıqlarından istifadə etsinlər:**

Yeni və əvvəllər naməlum sözləri tətbiq etmək üçün uşaqların sensomotor bacarıqlarını araşdırmaq meyindən istifadə edin: "Səthin nə qədər kobud olduğuna baxın, ona toxunduqda nə hiss edirsiniz? Görün necə hamardır." Uşaqların maneələrin ətrafından keçməsi, altından sürünməsi, üstündən dırmaşması, ətrafından keçməsi və s. kimi sözləri ehtiva edən işarələri izləməsi lazım olan oyunlar oynayın və ya "yan", "yaxın", "uzaq", "geri", "irəli", "ortada" sözlərini ehtiva edən işarələri izləyin.

Uşaqların açıq havada sərbəst hərəkət etməsinə, dırmaşmasına, sürünməsinə, maneələri aşmasına, tunellər qazmasına, kanallar kəsməsinə və s. icazə verin.

Sensor fəallıqlar erkən riyazi şüurun əsas komponenti olan və uşaqların obyektlər arasındakı əlaqələri anlamalarına kömək edən məkan təfəkkürünün inkişafına kömək edir. Uşaqları daha mürəkkəb məkan sözlərini istifadə etməyə təşviq edin: "paralel", "boyunca" və s.

Uşaqları müxtəlif rənglər qarışdırıldıqda nə baş verdiyini müşahidə etməyə təşviq edin. Uşaqları müxtəlif şeyləri: otları, bitkiləri (lavanda, nanə və s.) iyləməyə təşviq edin. Onların hissləri haqqında danışın və lüğətlərini genişləndirin - güclü qoxu, yüngül qoxu və s.

Cədvəl 12: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

9. Altməqsəd: Sensor tədqiqat

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
9.1. Ətraf aləmin sensor tədqiqi (toxunuş, qoxu, səs, hərəkət)	- Materialları toxunmaqla, nəvazişlə, maraqla tədqiq edirlər (xəmir, su, qum, plastilin) - Açıq materialları fərqli tədqiq edirlər (tökmək, qarışdırmaq)	- Səbəb-nəticə əlaqələrini müşahidə edirlər (teksturunu qarışdırarkən, rəngi dəyişmək) - Hissləri izah edirlər və materialın xüsusiyyətlərini dəyərləndirirlər	Eynilik və fərqlilikləri müqayisə edirlər və danışirlər (qoxunun kəskinliyi, səs tonu)

9.2. Sensor məşğələlərdə kiçik motorikanın istifadəsi	• Xəmərdən asan fiqurlar düzəldirlər, kiçik muncuqları ipə düzülür) • Qabı doldururlar və boşaldırlar • Sadə konstruksiyalarla maraqlanırlar və qururlar (kublar, pazllar) • Şeirlər və mahnılarla birgə barmaqlarını oynadırlar	• Kiçik qabı koordinasiyalı şəkildə istifadə edirlər • Asan vasitələrdən istifadə edirlər • Daha çətin konstruksiyalar qururlar (kublarla, pazllarla) • Məqsədyönlü davranırlar, kiçik obyektlərə dəqiq davranış sərgiləyirlər (məs, oxlov, xəmərdən kiçik fiqurlar düzəltmək, pazllar)	• Çətin kompozisiyalar yaradırlar(detalların ardıcılıqla düzülməsi) • Barmaq və əl hərəkətlərini müstəqil nəzarət edirlər (miniatür modelər qurmaq,kiçik alətlərin təhlükəsiz istifadəsi) • Vasitələrdən koordinasiyalı istifadə edirlər (qayçı)
9.3. Məkan və hərəkəti tədqiqat	• Böyüklərlə birgə bədənlerini hərəkət etdirirlər • Təsviri oyunlarda heyvanlar kimi hərəkət edirlər • Məmunyyətlə zənbilləri,arabaları yerlərini dəyişirlər • Hərəkətlə yeni məkanı öyrənirlər,müstəqil hərəkət edirlər,yerlərini dəyişirlər,qalxırlar,düşürlər,hoppanırlar-məs,həyətdəki təpəyə qalxır,enir,ətrafında dolaşır,gölməçənin üstündən tullanır)	• Maneələrin arasından keçirlər (fırlatmaq,yan keçmə) • Obyektləri bir yerdən digər yerə daşıyırlar • Məkana aid sözlərdən istifadə edirlər: irəli,geri,yana • Yerdəyişmənin müxtəlif yolunu seçirlər və hərəkəti planlaşdırırlar məs,maneələrlə qarşılaşmamaq üçün cığırda istiqamətini dəyişir • Məkani oyun, tədqiqat və gizlənmək üçün istifadə edirlər(tarazlıq,hərəkəti oyunlar)	• Çətin maneləri aşmaq üçün koordinasiyalı çətin davranışlardan istifadə edirlər: hoppanmaq,tarazlıq,dönmək,sürətli yerləş və istiqamətlərdə dəyişiklik • Məkani analiz edirlər,məkani başqalarına münasibətdə dərk edirlər (məs,həyətdə xəzinə tapmaq üçün istiqamət müəyyən edirlər,xəritədən və ya razılaşdırılmış işarələrdən istifadə edirlər, komanda yoldaşları ilə birgə hərəkət edirlər) • Çətin marşrutla hərəkət edirlər və sözlərdən istifadə edirlər: "ortada,"ətrafında","paralel" • Məkanda öz mövqelərini dəyərləndirirlər və hərəkət istiqamətlərini təsvir edirlər

9.4. Sensor oyun və məşğələ zamanı sözlə ifadə	• Sensor məşğələ zamanı emosiya və ya sevinci ifadə edirlər • Toxunduqlarına və gördüklərini asan sözlərlə adlandırırlar	• Rəngi,formayı, materialın xüsusiyyətlərini sadalamağa çalışırlar • Dəyişiklikləri sözlə dəyərləndirirlər (“boyadım”, “qarısdırdım”)	• Sensor təcrübəni təsvir etmək üçün müxtəlif lüğətdən istifadə edirlər • Fərqlilikləri və eynilikləri müqayisə edirlər • Sensor məzmununda sözlü göstərişlərin yerinə yetirirlər (qırmızı əşyanın olduğu yərə get) • Müxtəlif lüğətlə hissləri izah edirlər (kəskin qoxu,xaotik səth) • Yeni sensor hissləri tədqiq edirlər və fərqliliklərlə tanış olurlar

Dərinləşdirilmiş/elmi tədqiqat:

2-3

İlk baxışda tərbiyəçi düşünə bilər ki, iki və ya üç yaşlı uşaqlar üçün elmi tədqiqat məqsədi qoymaq hələ tezdir, lakin kurikulumun təşviq etmək məqsədi daşdığı hər hansı bir bacarıq erkən yaşda başlayır və tədricən inkişaf etdirilir. İki-üç yaşında uşaqlar obyektləri rəng, forma və ya ölçü kimi sadə və görünən xüsusiyyətlərə (təsnifat) görə çeşidləyə bilirlər. Bu, artıq dərin tədqiqatlar üçün əsasdır. Elmi tədqiqatın ilkin şərtlərindən biri müşahidə etmək və səbəb-nəticə əlaqəsini qurmaq bacarığıdır.

2-3 yaşlı qrupda, dərinləşdirilmiş tədqiqat məqsədi götürsəniz, çeşidləmə ilə yanaşı, müşahidə və səbəb-nəticə əlaqələrinin inkişafına xüsusi diqqət yetirə bilərsiniz. Bu yaşda onların diqqəti qısamdır, ona görə də uşaqların maraqlarını diqqətlə izləyin, onların fəaliyyətini təsvir edin və ən azı qısa müddət ərzində onların müşahidə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə və səbəb-nəticə əlaqələrini görməyə kömək etməyə çalışın: “Bax, bu qumun üzərinə çoxlu su tökdük və o, artıq top əmələ gətirmir”. 2-3 yaşlarında belə əlaqələrin qurulması onlara böyüdükcə daha mürəkkəb nəticələr çıxarmağa kömək edəcək, məsələn: yaş səki bu yaxınlarda yağış yağdığını və ya ərimiş dondurmanın o qədər də soyuq olmayacağını bildirir.

3-5

Üç-dörd yaşından etibarən uşaqları ardıcılığı müşahidə etməyə və kəşf etməyə təşviq edin və onlar böyüdükcə nümunələri daha mürəkkəb hala gətirin. Rəngli muncuqlar, stikerlər və ya kublar kimi müxtəlif materiallardan istifadə edin. Onları ardıcılıqları müəyyən etməyə və davam etdirməyə həvəsləndirin, məsələn

Üç və ya dörd yaşlı uşaqlarla çeşidləmə bacarıqlarını təşviq etməyə davam edin, lakin onlardan eyni anda bir neçə xüsusiyyətə (rəng, ölçü, forma) əsaslanan obyektləri çeşidləmələrini xahiş etməklə tapşırığı daha çətinləşdirin. Böyüdükcə (təxminən 4 və ya 5 yaş) təsnif etmək qabiliyyəti daha mürəkkəb olur. Onlar kateqoriyanı müəyyən edən spesifik xüsusiyyətləri müəyyən edə və adlandıra bilirlər. Məsələn, xəzli və ya uçan heyvanları qruplaşdırırlar. Böyüdükcə uşaqlar bir neçə xüsusiyyəti eyni anda nəzərdən keçirə bilirlər. Məsələn, itləri və pişikləri qruplaşdırırlar, çünki hər ikisinin kürkü, quşları və kəpənləri var, çünki hər ikisi uça bilir, balıq və tısbağalar isə suda yaşayırlar.

Uşaqların diqqətini müxtəlif hadisələrə yönəltmək, onları kəşfiyyata davam etməyə təşviq etmək üçün açıq suallardan istifadə edin: "Mənə maraqlıdır ki, niyə böyük oyuncaq qayıq suyun səthində üzür, kiçik bir sikkə isə batır? Niyə bu top daha sürətli, bu isə daha yavaş yuvarlanır?"

Fiziki dəyişiklikləri təsvir edin: "Rəsminizdə mavi ilə sarı rəngi qarışdırdığınız zaman o, yaşıl oldu; baxın, şəkər artıq suda görünmür, amma biz yenə də qarabaşaq yarmasını görə bilirik.

"Sualları uşaqlara və ya onların dostlarına yönləndirin - "Siz nə düşünürsünüz?" "Gəlin dostlarınızdan bu barədə nə düşündüklərini soruşaq." Onlara fərziyyələr etməyə icazə verin.

Uşağı daha çox araşdırmaya və müşahidə etməyə sövq edən açıq suallar verməyə çalışın: "Sizcə, bu niyə baş verdi? Buna nə səbəb oldu? Nə olardı, əgər?"

Uşaqlara konkret faktları yadda saxlamağı deyil, nümunələri və səbəbləri başa düşməyə kömək edin.

Uşaqlara müəyyən bir məsələni araşdırmaq üçün onları cəlb edəcək eksperiment üçün xüsusi hazırlanmış materiallar təklif edin. Uşağınızın maraqlarına, eləcə də öyrənmə tərzinə və sürətinə həssas olun. Onların aktiv tədqiqatçılar olmasına icazə verin.

5-6

Beş-altı yaşında uşaqlar fərziyyələr irəli sürməkdə daha bacarıqlı olurlar. Məsələn, uşaq, temperaturun dəyişməsi ilə bağlı əvvəlki təcrübəsinə əsaslanaraq, əriyən buz kubunun suya çevriləcəyini güman edə bilər və ya su dövrəni haqqında əvvəllər əldə etdiyi biliklərə əsaslanaraq, qarın boyalarla rənglənməsinin rəngli yağışa səbəb ola biləcəyini düşünə bilər. Təbii ki, təxmin həmişə düzgün proqnoz demək deyil. Uşaqlar cəsarətlə düşünməli və fərziyyələr irəli sürməli, sonra hadisələri müşahidə etməli, təcrübə aparmalı, irəli sürdükləri fərziyyələri təkzib etməli və ya təsdiq etməlidirlər. Bu vəziyyətdə düzgün proqnoz vermək deyil, müstəqil əsaslandırmaq və fərziyyələri cəsarətlə bölüşmək vacibdir.

Uşaqların maddələri qarışdırmaq (məsələn, hansı maddələr suda həll olur, hansılar yox; nələr üzür və nələr batır), **dəyişiklikləri müşahidə etmək** (məsələn, bitki suvarılanda daha da böyüyür) **və anlayışları dərk etmək** (məsələn, onları doldurmaq üçün müxtəlif qablara müxtəlif miqdarda qum qoymaq lazımdır) kimi sadə sınaq və təcrübələrdə iştirak etmək imkanına malik olmalıdırlar.

5-6 yaşında uşaqlar artıq həvəslə tədqiqat üçün məlumatların toplanması, onun təşkili və sizin köməyinizlə elmi tədqiqat proseslərindən biri olan və uşaqlara suallara cavab tapmağa, kəşflər etməyə kömək edən bu məlumatların şərhinə cəlb oluna bilərlər. Məlumatlar uşaqların tədqiqat üçün toplaya biləcəyi artefaktlar, əşyalar, fotoşəkillər, rəsmlər ola bilər. Məlumatlar müxtəlif yollarla təşkil edilə bilər: qrafiklər, cədvəllər, diaqramlar, şəkillər, piktoqramlar və xəritələr şəklində.

5-6 yaşlı Rusa həyətdə qismən torpaq, qismən də xırda ağac qırıntıları ilə örtülmüş kötüklə ilə oynayır. Qız balaca çubuq tutub qazır. Deyəsən, o, mümkün qədər dərin qazmaq istəyir - əlini belində bərk-bərk tutur və fiziki gərginlikdən üzü qızarıb. Rusa deyir: "Mən ev heyvanlarım üçün bir çuxur qazmalıyam." Bir neçə dəqiqədən sonra Rusa ağac qırıntılarında nəyinsə dişlədiyini gördü. "Müəllim, müəllim, burada nəsə dişləyir, mənə bu qırxayaqdır!" Rusa səslənir. Vəziyyəti uzaqdan müşahidə edən tərbiyəçi qıza yaxınlaşır. O, həşəratın həqiqətən qırxayaq ola biləcəyi ilə razılaşır. Sonra o, uşağa onu saxlamağın bir yolunu düşünməyi və həşəratın düzgün müəyyən edilib-edilmədiyini kitabda yoxlamağı təklif edir. Rusa kitabı almağa qaçır, amma əvvəlcə müəllimdən həşərata baxmasını xahiş edir. Rusa kitabı gətirir, tapdığı həşəratın həqiqətən qırxayaq kimi göründüyü göstərilən səhifəyə çevirir. "Bəli, elədir" dedi Rusa məmnun halda. Daha sonra müəllim uşağa kağız və qələm təklif edir ki, o, qırxayaq çəkib onu öz dostlarına göstərsin.

Bu ssenari tərbiyəçinin uşaqlara dərin, elmi axtarış bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə necə imkan verdiyinə və kömək etdiyinə yaxşı nümunədir. Birincisi, ətraf mühit - kiçik bir kürək, uşağın həyətdə qazma imkanı - tədqiqat və kəşf üçün əlverişlidir. Rusa bir həşərat tapdıqda, tərbiyəçi ona bir neçə çox vacib bacarıqları inkişaf etdirməyə kömək edir: 1) həşəratı necə saxlamaq barədə düşünmək - problemin həlli; 2) kitabda həşərat tapmaq - fərziyyənin təsdiqi; 3) qeyd etmək, onun kəşfini çəkmək - sənədləri; 4) kəşfini dostları ilə bölüşmək - təqdimat. Rusanın müəyyən etdiyi və tərbiyəçi tərəfindən dəstəklənən bacarıqlar məhz alimlərin öz işlərində istifadə etdikləri bacarıqlardır: kəşf, müşahidə, fərziyyə ifadə etmək, fərziyyəni yoxlamaq, kəşfi sənədləşdirmək və başqaları ilə bölüşmək.

Bu yaşda uşaqlar **ətraf mühiti müşahidə etmək, daha mürəkkəb səbəb-nəticə əlaqələrini kəşf etmək, nümunələri görmək, fərziyyələr etmək, ölçmək, əlaqələndirmək, cədvəllər yaratmaq və təcrübələr aparmaq qabiliyyətinə malikdirlər.**

Əlavə

Tədqiqata təşviq edəcək sualları necə vermək olar

Tədqiqatın əsas hərəkətverici qüvvəsi sual verməkdir. Uşaqları suallar verməyə təşviq edin və özünü də nümunə göstərin. əgər 3 yaşından kiçik uşaqlar üçün sual sözləridirsə: Kim? Nə? Harada? 3 yaşından etibarən vacib olanlar: Niyə? Nə üçün? Nə qədər? Və nə vaxt? Əgər 3 yaşa qədər uşaqlar dünyanı hiss orqanları ilə daha çox öyrənirlərsə, 4 yaşından daha yüksək səviyyəli düşünmə bacarıqları işə düşür.

Tərbiyəçi ayıq olmalı və tədqiqat suallarının, yeni ideyaların, yeni məlumatların və gözləntilərin yarana biləcəyi imkanları əldən verməməlidir. Bu, yeni kəşflərə səbəb olur. Tədqiqat cavab verməsə yaxşıdır. Cavab almaq üçün yeni yollar və strategiyalar axtarın. Təbii elmi proses olan tədqiqat prosesində yeni suallar yarana bilər.

Kəşfə şərait yaradan suallar

- Necə fikirləşirsiniz, bu məsləni tədqiq edək?
- Bununla bağlı məlumatı harda axtaraq?
- Çıxış yolu nədir?
- Necə istifadə edərdiniz?
- Düzgün olub-olmadığınızı bilmək üçün nə etməliyik?
- Hansı materiallar lazım olacaq, Hansı addımlar atmalıyıq?
- Sizin proqnoznuzun düzgün çıxması üçün nə baş verməlidir?
- Düz deyirdiniz?
- Əgər səhv edirsinizsə, necə biləcəksiniz?
- Bunu neçə ölçəcəksiniz?
- Sizin proqnoznuz düzgün idi? Bu belədirsə, nə üçün?

Uşaqlarda gələcəklə bağlı gözləntilər erkən yaşda formalaşmağa başlayır. **Proqnozlar vermək onlara ətraf mühitlə daha uğurlu əlaqə qurmağa kömək edir. Həmçinin, uşaqların hər şeyi dəqiq proqnozlaşdırmaqdan daha çox təcrübə etmək və fərziyyələr irəli sürməklə maraqlandıqlarını unutmayın.**

Fərziyyələrə şərait yaradan suallar

- Necə fikirləşirsiniz, nə səbəb olur _____ ?
- Nə baş verəcək?
- Necə fikirləşirsiniz, qayıq nə üçün üzür?
- Sənin fikrincə, düymə nə üçün işə düşdü?
- Bunu etsəniz, nə baş verəcək?
- Hər dəfə eyni şey baş verəcək, bunu _____ etsəniz?

Uşağınızın fikirlərini ifadə etməsinə icazə verin. Onlara fərziyyələr yaratmağa kömək edin. Onların suallarına cavab vermək əvəzinə, öz düşüncələrini təşviq etmək üçün maraqlarından istifadə edin. Məsələn, Kato kublarla oynadıqdan və bir çox şeyi sınıdıqdan sonra tərbiyəçidən soruşur: "Bu kub niyə yapışmır?". Cavab əvəzinə tərbiyəçi sual verir: "Necə düşünürsən, nə üçün? Görək nə baş verir?" Kato kubun çox böyük və ağır olduğunu və ya yuvarlaq olduğu üçün yuvarlandığını deyəndə təxmin edir. Bilik və təcrübə ilə yanaşı, proqnozlaşdırma yaddaş, diqqətli müşahidə, ipuçlarını tanımaq və imkanları təsəvvür etmək bacarığı tələb edir. Uşaqlara diqqətli müşahidəçi olmağa kömək edin. Onların diqqətindən yayına biləcək vacib ipuçlarına diqqət yetirin. Müvafiq suallarla müşahidəni təşviq edin ki, uşaqlar müşahidə etdikləri obyektləri və hadisələri təsvir edə bilsinlər və bununla da prosesləri başa düşə bilsinlər. Diqqətli müşahidəni təşviq edən xüsusi suallar verin. Prosesi təsvir etməklə siz uşaqlara diqqətlərini yerinə yetirdikləri hərəkətlərə yönəltməyə kömək edirsiniz. Prosesi təsvir edin, uşaq oynayanda nə baş verir: stəkan doldurulur və su tökülür, taxta qaşığı üzür, top yuvarlanır və s.

Müşahidəyə şərait yaradan suallara

- Onu qaldıranda nə oldu?
- Havanı içəri buraxdığınız zaman baloncuklar harada göründü?
- Əlin ilə tutduqda, nə qədər hündürə tullandı?
- Nə qədər sürətlə yuvarlandı?

Uşaqlara yaşadıklarını xatırlamaq üçün suallar verin. Təcrübələri dəfələrlə təkrarlamaq, material və əşyalardan müxtəlif üsullarla istifadə etmək yaddaş üçün vacibdir. Uşaqlar öz müşahidələrini sözlər, rəsmlər və ya cədvəllər vasitəsilə toplayıb təşkil etdikdə daha yaxşı xatırlayırlar, bunun əsasında müəyyən kəşflər edirlər və nəticələr çıxarırlar. Onlara "elm jurnalı" saxlamağı öyrədin. Elm jurnalı uşaqların öz müşahidələrini, suallarını və elmi tədqiqat və konsepsiyalarla bağlı kəşflərini qeyd edə biləcəyi bir dəftərdir. Bu, uşaqlara sorğu və düşüncə prosesində iştirak etməyə kömək edir. Jurnal uşaqlara öz fikirlərini ifadə etməyə, fərziyyələr yazmağa, təcrübə və tədqiqatların nəticələrini əsaslandırmağa kömək edir. Elm jurnalına rəsmlər, yazılı müşahidələr (uşaq tərəfindən yazılmış), sadə cədvəllər və hətta onların kəşflərini əks etdirən qrafiklər daxil ola bilər. Siz müşahidə eskizləri və sadə cədvəllər hazırlamaqla jurnalı başlaya bilərsiniz. Üç yaşından kiçik uşaqlar sadə masalar hazırlaya bilərlər. Məsələn, bir qrupda neçə nəfərin mavi gözlü və neçə nəfərin qəhvəyi gözlü olduğunu hesablayın və sətirlərlə qeyd edin. Müşahidə eskizlərinin hazırlanması təsviri və yaradıcı rəsmdən fərqlidir. Obyektin eskizi real obyektin təsviridir. Eskiz hazırlayarkən uşaq obyektə diqqətlə müşahidə etməyi öyrənir. Bu zaman böyüklər bu müşahidədə, obyektin detallarını və komponentlərini görməyə kömək edəcək suallar vermək imkanı əldə edir.

Çeşidləməyə şərait yaradan suallara

- _____ nə görürsünüz?
- _____ -u _____ -la nə ilə bir-birilərinə oxşayırlar?
- _____ -dan nə ilə fərqlənirlər _____?
- _____ əvvəlcədən gördüyün nəyisə xatırladırmı?

Uşaqları nə etdiklərini və necə etdiklərini söyləməyə təşviq edin və onlara prosesləri izah etməyə kömək edən suallar verin. Məsələn, suyu bu boruya necə daxil etdiniz? İstiqaməti necə dəyişdiniz? Bu cür suallar həm də onlara proseslərin və hərəkətlərin ardıcılığını anlamağa kömək edir. İlk nə etdin? Sonra? Bundan sonra? Uşaqları gördüklərini başqaları ilə bölüşməyə, baş verənləri təsvir etməyə təşviq edin. Bu, onlara tədqiqat obyektlərindən, materiallarından və alətlərindən daha məqsədyönlü istifadə etməyə kömək edəcək.

Ünsiyyətə şərait yaradan suallar

- Anika, sən dedin _____. Bundan öncə Nikanın dediyini eşitdim _____
- Bununla bağlı Nika ilə danışa bilərsən?
- Elene, Qiorqi nə üçün bu cür düşündüyünü izah edə bilərsən? _____?
- Mən Ninonun əvvəl bu problem üzərində işlədiyini gördüm. Soruşa bilərsən, nə etdi?
- _____ necə işlədiyi haqqında rəsm çəkə bilərsiniz?
- Məşədə aşkar etdiyimiz haqqında nəsə danışa bilərsiniz?

Uşaqların maraqlarını müşahidə edin, onları müvafiq materiallar və alətlərlə təmin edin, onları kəşf etməyə və tədqiq etməyə təşviq edən suallar verin.

Əlavə

Fonoloji savadlılıq

Fonoloji savadlılığın səviyyəsi uşağın gələcək yazı və oxu bacarıqlarının ən güclü göstəricisidir, ona görə də fonoloji savadlılığın təşviqi 4 yaşdan yuxarı olan kurikulumun vacib hissəsidir. Təxminən 4 yaşından etibarən uşaqlar danışq dilinin sözlərə, sözlərin isə hecalara bölünə biləcəyini şüurlu kəşf edirlər. Tədrisən uşaqlar bəzi sözlərin oxşar səsləndiyini başa düşürlər və hətta 4 yaşından əvvəl də oxşar (bəzən mənasız) sözlər uydurmaqla oynamağa başlaya bilirlər.

4-5 yaşlarında tərbiyəçilər yalnız fonoloji tədqiqat-kəşflərə diqqət yetirməlidirlər, məsələn:

- Sözlərdəki hecaların sayı
- Oxşar səslənən sözlər
- Başlanğıcları oxşar olan sözlər

- “Məni dinlə... və bənzərini tap”, Mənə qulaq as, bu söz b ilə başlayır, b hərfi ilə başlayan başqa söz tapaq?
- Məni dinlə, Niko iki heca ilə tələffüz olunur, bax, gəlin bütün hecalara əl çalaq, ni-ko eşidək. Yaxşı, kimin adı iki alqışla (iki hecalı) oxunur? Nino, Dato, Mari (kiçik qrup məşğələsi)
- Uşaq mahnısı və ya şeiri deyərkən: “Məni dinlə, bu sözlər bir-birinə bənzəyir, görək, daha hansı sözə oxşayır?”. (kiçik qrup məşğələsi)
- Uşaq hekayələrini oxuyarkən uşaqlardan alliterasiyaya diqqət yetirin: Topo-tipi, Bəstibubu (kiçik qrup məşğələsi)

Təxminən 5 yaşa qədər uşaqların əksəriyyəti:

- sözün ilk hərfini söyləyir
- hansı sözlərin eyni hərflə başladığını söyləyir

Uşaqlara şeirlər oxuyarkən tez-tez onlardan oxşar səsləli sözlər kimi düşündüklərini soruşun, onlardan oxşar sözlərdə uyğun sayda hecaları əl çalmasını istəyin və bütün bu sözlərin mənasını başa düşdükəlinə əmin olun.

Öz diktəsi ilə sözü yavaş-yavaş tələffüz edin və hərfləri ayırın. Belə vaxtlarda uşaqlar sizi müşahidə edərək sözlərin səs tərkibini öyrənirlər. Aşağıdakı hallarda oxşar bir şey edə bilərsiniz:

- Uşaqlar çəkdiqləri rəsmlərin təsvirini diktə edirlər
- Ad günü, hava və ya davamiyyət cədvəlini birlikdə çəkdiyiniz zaman
- Birlikdə qısa hekayə icad edib yazdığınız zaman
- Uşaqlarla rollu oyun oynadığınız zaman, məsələn, həkim resept yazarkən, valideyn alışı-verişi siyahısı yazdıqda və ya bank işçisi müştərilərə qəbz yazdıqda.

Bəzən uşaqlar oxumağı öyrənməmiş yazmağa başlayırlar. Təbii ki, onların ilk yazıları qeyri-bərabərdir və çoxlu səhvlər var, amma bilin ki, kiçik yaşlarından yazıya yiyələnməyə çalışan uşaqlar daha erkən və daha yaxşı oxumağı öyrənirlər. Yazı və yazmağa marağı artırmaq üçün açıq məkandan istifadə edin. Uşaqları həyətdə təbaşirlə çəkməyə və yazmağa, çubuq və ya barmaqla qumda hərfləri və ya rəqəmləri izləməyə, həyətdə və küçədə qoyulmuş işarələrə və yazılara diqqət yetirməyə həvəsləndirin.

Cədvəl 13: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

10. Altməqsəd: Dərinləşdirilmiş/elmi tədqiqat

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
10.1. Müşahidə və çeşidləmə	- Bir və ya iki əlamətdə dəyişiklik müşahidə edərək, görünən dəyişiklikləri qeyd edirlər. - Əşyaları rənginə,ölçüsünə və ya formasına görə çeşidləyə bilirlər	- Ardıcılığa diqqət yetirirlər, sadə nümunələri davam etdirə bilirlər - Eyni anda bir neçə xüsusiyyətə görə çeşidləyə bilirlər (məsələn, rəng və ölçü)	- Prosesləri daha dərinlən müşahidə edirlər - Dəyişiklikləri təsvir edirlər,həmçinin səbəb-nəticə əlaqələrini - Xüsusiyyətə görə çeşidləyirlər (məs. Tük,uçuş,yaşayış mühiti)
10.2. Səbəb-nəticə əlaqələrini görmək və fərziyyələr qurmaq	Vizual və fiziki dəyişikliklərə reaksiya verirlər (məs."gümüşü rəng tozu suya qatmaq)	"Nə üçün?" və "Nə baş verəcək,əgər....?" tipli suallara savab verirlər - Hərəkət etməzdən əvvəl mümkün nəticələri təxmin etməyə çalışırlar - Göründüklərini izah etməyə çalışırlar	- Fərziyyələr formaladırlar, fərziyyələr irəli sürürlər - Nəticələri müşahidə edirlər və fikri reallıq ilə müqayisə edirlər - Maraqlı detalları/şəkilləri hekayələri qeyd edirlər
10.3. Sınaq və eksperiment	- Asan eksperimentlərlə maraqlanırlar və böyüklərin dəstəyi ilə iştirak edirlər - Fərqli tədqiqat məqsədilə təkrar toxunmağa, materiala təsir göstərməyə,yerdəyişməyə çalışırlar (məs. Plastilindən müxtəlif formala düzəldir,masanı basır və tutur)	- Böyüklərin dəstəyi ilə asan sınaqlara qoşulurlar (məs,üzür-batır) - Öz özlərinə ucadan suallar verirlər	Asan sınaqlarda müstəqil şəkildə iştirak edirlər, dəyişənləri müqayisə edirlər (məs, işığın dəyişikliyi, temperaturun öyrənilməsi)
10.4. Sənədləşmə və təqdimat	- Böyüklərin yardımı ilə asan cədvəllər doldururlar - Asan eskizlər hazırlayırlar - Adlandırırlar	- Məlumat toplamağa başlayırlar - Məlumat toplamaq üçün asan cədvəllər doldururlar və bəzi hallarda böyüklərin dəstəyinə ehtiyac duyurlar - Öz kəşflərini sözlə və ya şəkil ilə təqdim edirlər	- Nəticəni sənədləşdirirlər: əşyaları, fotoları toplayırlar,eskizlər düzəldirlər,cədvəllər doldururlar - Nəticələri başqaları ilə paylaşırlar,qrupa göstəririlər və izah edirlər

Yaratmaq:

Uşaqlar rəsm çəkərkən, kollaj hazırlayanda, nə isə tikəndə, nəyisə icad etdikdə, istər xəyali hekayə, istər uydurma personaj, istərsə də eksperiment yolu ilə yaradılmış obyekt olsun, yaradır. Yaradılış, uşağın bir oyun icad etməsi və uydurduğu ssenari ilə oynamasıdır.

2-3

Təbii ki, uşaqlar hətta iki-üç yaşında da yarada bilirlər. Qumda “bişirilmiş Pasxa”, bir vərəqdə müxtəlif rəngli xətlərlə çəkilmiş rəsm və kublardan tikilmiş kiçik bir qüllə də yaradıcılıqdır. Əgər icazə versək, uşaqlar 2 yaşında da rəsm çəkməyə başlayırlar.

Məqsədimiz yaradıcılığı təşviq etməkdirsə, vizual sənət və konstruktiv məşğələlərlə yanaşı, uşaqlarda dramatik (simvolik) oyunu inkişaf etdirmək lazımdır, çünki bu, yaradıcı təfəkkürün və dilin inkişafı üçün vacib bir arenadır. İki yaşlı uşaqlar üçün oyun sxemi sadədir: onlar bir qazana qapaq qoyurlar, sobaya bir qazan qoyurlar; birlikdə yemək bişirmək/yemək ilə bağlı əşyalar - boşqablar, qazanlar, bıçaq və çəngəllər, stəkanlar toplayırlar. B "Nana-Nana" adlı kuklanı tuturlar, yelləyirlər və yatızdırırlar. Bu yaşda uşaqlar hərəkət edir, gündəlik həyatda gördüklərini təkrarlayırlar. İki yaş yarımından uşaqlar artıq nadir, lakin yaddaqalan hadisələri, xüsusən də xoş və ya travmatik hadisələri, məsələn, mağazada alış-verişə getmək və ya həkimə baş çəkmək kimi hadisələri canlandırmağa başlayırlar. Bu o deməkdir ki, onların düşüncə tərzı artıq gündəlik təkrarlanan hərəkətlərlə məhdudlaşmır. İndi uşaqlar kuklanı nəinki yatızdırır və ya geyindirir, həm də onunla “danışır”. Artıq rolları bölüşdürüb dəyişirlər: “Mən həkim olacağam, sən də uşaq olacaqsan”. İki yaş yarımından üç yaşına qədər uşaqlar oyunda artıq əvəzedici əşyalardan istifadə edə bilirlər, qələm birdən mikrofona, kağız parçası kukla üçün yorğana çevrilə bilər və s. **3 yaşından etibarən** uşaqlar kompensasiya oyunları oynamağa başlayırlar, yəni yaşadıkları hadisələri canlandırırlar, lakin əsl sonluğa dəyişdirirlər.

Tərbiyəçi balaca Tomasın yerdə uzandığını, başını bir şeylə örtüyünü, “Nana” dediyini və yatızdırdığını görsə, bunu görmək, izləmək və həvəsləndirmək lazımdır, çünki bu, simvolik oyunun inkişafında mühüm mərhələdir. – Tomas yatır, – müəllim deyir - çəç, – barmaqları ilə dodaqlarını bağlayır və gülümsəyərək o biri uşaqlara baxır, – Toması oyatmamaq üçün sakit olmalıyıq. Nina qazandan bir qaşıq götürür və “dadmaq üçün” müəllimə təklif edir, - uf, necə dadlıdır, müəllim deyir, - gəlin, Datonu da sınayaq. 2-3 yaşlı qrupunuzdakı uşaqların simvolik oyun elementlərindən az istifadə etdiyini görürsünüzsə, özünüz nümunə göstərməlisiniz; ananı çağıraraq qulağına taxta kub gətirməli olduğunu söylə, döşəməni süpürmək üçün taxta çubuğun necə çubuğa çevrilə biləcəyini göstər. Uşaqları müşahidə edin, əgər onların tez-tez və sərbəst şəkildə əvəzedici əşyalardan istifadə etdiklərini görürsünüzsə, indi onları oyun zamanı xəyali əşyalardan istifadə etməyə, kuklanı yorğanla örtməyə (əslində mən əlimdə heç nə tutmuramsa), xəstəni müayinə edirmiş kimi göstərməyə, yangını söndürmüş kimi göstərməyə və s. Uşaqların kuklaları və digər oyuncaqları oyuna fəal şəkildə cəlb etdiyi, onlarla danışdığı və onların əvəzinə danışdığı kimi mühüm mərhələləri müşahidə edin və onları həvəsləndirin.

3-5

Uşaqlara barmaqları, fırça və digər rəsm vasitələri ilə rəsm çəkməyə, cizma-qara etmə imkanı verin. Məsələn, onlar iynələrlə rəsm çəkərkən, materiallarla işləyərkən gördükləri işlərdən danışır, uşağın nə etdiyini, kömürün, boyanın və ya təbaşir yarpaqlarının izini, hansı formada olduğunu və s. təsvir edin. Boyama, yapışdırma, kəsmə 3-4 yaşlı uşaqlar üçün çox məşhur məşğuliyyətlərdir, çünki uşaq adətən üç yaşında qayçıdan istifadə etməyi öyrənməyə başlayır.

4-5 yaşlarında idrak, dil, sosial və motor bacarıqların inkişafı ilə yanaşı, yaradıcılıq bacarıqları da əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf edir. Bu yaşda uşaqlar materiallarla daha mürəkkəb təcrübələr aparırlar. Onlar daha mürəkkəb ssenarilər yaradır, çoxsaylı rolları və mürəkkəb süjetləri özündə cəmləşdirən personajlar və hekayələr hazırlayır. Onların tikdikləri konstruksiyalar artıq konkret nəyisə - zooparkı, qəsri təsvir edir, hekayələr uydurur və yaratdıqları rəsmləri və işləri daha ətraflı təsvir edirlər.

Əvvəlki illərlə müqayisədə bu yaşda mücərrəd düşünmə qabiliyyəti daha da inkişaf edir və bu qabiliyyət xüsusilə “iddia” oyunlarında (simvolik oyunlarda), uşaqların fantaziyalarında maraqlı şəkildə özünü göstərir. Bəzən sevdikləri personajların rolunda olurlar, bəzən də heyratamiz ssenarilər uydururlar. Simvolik oyun zamanı uşaqlar gündəlik əşyalar üçün alternativ istifadələr axtarırlar. Bundan əlavə, uşaqların mücərrəd təfəkkürü həm də onlara yalnız zehində mövcud olan əşyalar, personajlar və ya hadisələrlə oynamağa davam etməyə imkan verir. Bütün bunlar yaradıcı düşüncəni inkişaf etdirməyin ən yaxşı yoludur.

5-6

Beş və altı yaşlı uşaqların rəsmləri və eskizləri artıq hekayəni, süjeti təsvir edə bilər. Bu yaşda uşaqlar ritm yaratmaq, kiçik “qruplar” yaratmaq, “stand-up rəqsləri” yaratmaq və ya musiqi yazmaq qabiliyyətinə malikdirlər. Buna görə də, uşaqlara onları maraqlandıran istənilən mövzuda dramatik, təxəyyüllü oyunlar oynamaq imkanı vermək çox vacibdir. Bunun üçün onlar mühiti dəyişməli və təşkil etməli, oyun rekvizitləri hazırlayıb toplamalıdır.

Uşaqlarınıza çoxlu maraqlı hekayələr və ya nağıllar oxuyun, onların təxəyyül və yaradıcılıq bacarıqlarını zənginləşdirmək üçün onlara müxtəlif hekayələr danışın.

Uşaqları eşitdikləri hekayələri rol oynamağa, fərqli personajların rollarını oynamağa təşviq edin.

Onların danışdıqları və uydurduqları hekayələrə diqqətlə qulaq asın.

Uşaqlara rəsm, heykəltəraşlıq və digər təsviri sənət fəaliyyətləri vasitəsilə emosiyalarını və fikirlərini əyani şəkildə ifadə etmək imkanı verin. Uşaqları musiqi və hərəkət fəaliyyətlərə cəlb etmək fiziki inkişafa təkan verməklə yanaşı, həm də onların özünü yaradıcı şəkildə ifadə etməsinə şərait yaradır.

Əlavə

Nağıletmə (povest) bacarıqlarını təşviq etmək

Nağıletmə bacarığı gələcək öyrənmə bacarıqlarının mühüm tərkib hissəsidir, lakin bu bacarıq hamımıza təkcə öyrənmə zamanı deyil, həm də gündəlik həyatda və münasibətlərdə lazımdır. Baş vermiş bir hekayəni danışmaq, eşitdiyimiz bir hekayəni bölüşmək, gördüyümüz bir filmi danışmaq, oxuduğumuz hekayəni müzakirə etmək və köhnə hekayələri xatırlamaq hekayənin əsas qabiliyyətinə əsaslanır.

Digər dil bacarıqları kimi, hekayə danışmaq bacarığı da erkən uşaqlıq dövründə formalaşmağa başlayır. 2-3 yaşlarında uşaqlar hələ strukturu olmayan və təşkil olunmamış qısa (bəzən heyvətəmiz) hekayələr danışmağa başlayırlar.Çox vaxt bunlar əlaqəsiz ifadələrdir.3-4 yaşlı uşaqlar da qısa hekayələr danışirlar, onların hekayələrində müxtəlif hərəkətlərin siyahısı ola bilər, baxmayaraq ki, onların hələ aydın əsas mövzusu, məntiqi ardıcılığı və səbəb əlaqəsi yoxdur. Onların hekayələrində hələ dəqiq struktur və detallar olmasa da, uşaqların bu cür cəhdləri xüsusi təqdirə layiqdir. 4-5 yaşa qədər hekayə daha çox əsas mövzu ətrafında təşkil olunur, hadisələrin ardıcılığını və bəzi səbəb-nəticə əlaqələrini ehtiva edir.

5 yaşlı uşaqların hekayələri qeyri-müəyyən və təfərrüatsız olsa da, artıq mühitin elementlərini, personajları, problem və problemin həllini və bu hərəkətlərin nəticələrini ehtiva edir. Buna baxmayaraq, hekayənin məntiqi əlaqələri və sonu var. Uşaqların 6 yaşında danışdıqları hekayələr ona görə maraqlıdır ki, onlar artıq bir çox detallar üzərində düşünməyi, qəhrəmanın xarici görünüşünü, cizgilərini, geyimini daha yaxşı təsvir etməyi, danışdıqları yerə daha çox nəfəs verməyi, süjeti gözlənilməz şəkildə inkişaf etdirməyi və s. bacarırlar.

Hər kəs yaxşı nağıl danışan deyil və nağıl danışmaq bacarığını tətbiq etmək lazımdır. Uşaqların nağıl danışmaq bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün onlara tez-tez hekayələr danışın. Bunun konkret bir hekayə və ya nağıl olması lazım deyil. Uşaqlara nağıl danışmaq çox xoş bir prosesdir, çünki onlar sizin onlara dediyiniz hər şeyə inanır və danışdığınız hekayələrə heyvətəmiz maraq göstərirlər. Uşaqlara nağıl danışmaq istənilən mövzuya aid ola bilər - bu, uşaqlıqda yaşadığınız ən kiçik və ən qiymətli şey haqqında hekayə, uşaqlıq macərası ola bilər; nənəniz tort bişirəndə mətbəxi bürüyən qoxu; tapdığınız bir quş yuvası; dünən küçədə başınıza gələn bir hekayə və ya sizin və ya tanıdığınız birinin pişik balası haqqında hekayə. Uşaqlar onları əhatə edən hekayələri sevirlər. Əgər harasa getməyi planlaşdırırsınızsa, uşağınıza bu yer haqqında əvvəlcədən bir hekayə danışın. Bu, dil inkişafına kömək etməklə yanaşı, öz şəhərinizin və ya kəndinizin tarixini öyrənmək üçün də yaxşı bir yol olacaqdır.

Ən əsası, uşaqların hekayəsini dinləyin, hekayəni başa çatdırmağa imkan verin, onların hekayəsinə maraq göstərin, suallar verin və uşaqları bir-birini dinləməyə təşviq edin.

Cədvəl 14: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

11. Altməqsəd: Yaratmaq

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
11.1. Vizual sənət vasitəsilə özünüifadə etmə	- Xətlər, asan fiqurlar çəkirlər - Əl işlərini adlandırırlar - Müxtəlif materiallarla rəsm çəkirlər (kağız, qum, barmaqlar) - İncəsənət məşğələləri zamanı maraq və müsbət emosiyalar göstərirlər	- Əl işlərində istifadə etdikləri rəngləri və formaları seçirlər - Öz əl işlərini təsvir edirlər - Materialların birləşməsindən istifadə edirlər. Əsas detalları təsvir edirlər	- Tematik əl işləri yaradırlar - Əl işləri tarixi çatdırır - Tematik şəkildə işləyirlər - Çətin bacarıqları-formanın dəqiqliyini, detallarını üzə çıxarırlar.
11.2. Musiqi və hərəkət ilə özünüifadə	- Tanış ritmləri səsle və ya hərəkətlə təkrar edirlər - Emosiyalarını bədən hərəkətləri ilə ifadə edirlər - Mahnını və rəqsi imitasiya edirlər	- Öz ritmlərini yaradırlar və mahnı uydururlar - Hərəkətlə emosiyaları və ya hadisəni ifadə edirlər - Eksperiment üçün ritmik alətlərdən istifadə edirlər	- Ritmlər yaradırlar, rəqs uydururlar (məs, "musiqi qrupunu" oyuna cəlb etmək) - Hərəkətlə emosiyaları, hadisəni ifadə edirlər, hərəkətlə səhnələşdirilmiş ssenarilər yaradırlar
11.3. Dramatik/ Simvolik oyunlar	- Dramatik və simvolik oyunlar zamanı gündəlik davranışları həyata keçirirlər (yemək, yuxu, zəng etmək) - Kuklalarla və ya əşyalarla simvolik davranırlar	- Rollu oyunlar zamanı qəhrəmanlar uydururlar - Dramatik oyunda alternativ əşyalardan istifadə edirlər (qasıqı telefon kimi)	- Süjetli, çox rollu dramatik oyunlar oynayırlar - Ssenarilər uydururlar və rolları bölüşürlər - Oyunda nadir və ya təxayül olan hadisələrdən istifadə edirlər
11.4. Nağıletmə / hekayə bacarıqları	- Dinlədiklərini və ya gördüklərini qısa cümlələrlə dərk edirlər - Nağıletmə fraqmentlidir	- Kiçik hadisələri ardıcılıqla danışirlar - Qəhrəmanı və ya mühiti təsvir etməyə çalışırlar	- Nağıletmə strukturlaşdırılmışdır (başlangıç, orta, son) - Öz uydurulmuş hadisələrini danışirlar
11.5. Konstruksiya	- Asan konstruksiya qururlar - Elementar simmetriyaya əməl edirlər (məs, qüllənin hər iki tərəfində bir və eyni rəngdə və ölçüdə olan kublar durur)	- Konstruksiya müxtəlif materiallarla qururlar (məs, şəhər, körpü) - Fikirlərini konstruksiya vasitəsilə ifadə edirlər	- Tematik, kompleks tikililəri müxtəlif materiallarla izah edirlər - Öz konstruksiya haqqında danışirlar

Problemin həlli

Problemin həlli bacarıqları vəziyyəti təhlil etməyi, qərar qəbul etməyi və müxtəlif çətinliklərin həlli yollarını tapmağı əhatə edir.

2-4

Gənc uşaqlarla problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə gəldikdə, bu bacarıqlar üzərində işləməyin 2-3 yaşlı uşaqlar üçün çox tez olduğunu düşünə bilərik. Bu, yanlış fikirdir, çünki problem həll etmə bacarıqları bütün digər bacarıqlar kimi inkişaf etdirilir və erkən yaşda formalaşır. Bunun üçün onlara açıq materiallar, müxtəlif formalı və ölçülü qablar təklif edin, bir-birindən maye töksünlər və nə baş verdiyini müşahidə etsinlər. Əgər uşaq kvadrat kubu dairəvi bir çuxura yerləşdirməyə çalışırsa, soruşun: "Sizcə, bu, uyğun olacaqmı? Başqa hansı formanı görürsünüz?" Əgər oyuncaq maşın hardasa ilişibsə, onu azad etməyin yolunu göstərin: "Gəlin onu buradan çıxaraq, o cür işləməyəcək, gəlin başqa yolla cəhd edək". Uşaqlara gizli və ya itirilmiş əşyaları tapmağa kömək edin, yaşa uyğun tapmacalar təklif edin, stolun qurulmasına kömək edin, çəngəl və ya stəkanı hara qoymalı olduqlarını soruşun.

Uşaqların sınaq və səhv yolu ilə öyrənmək, səbəb-nəticə əlaqələrini araşdırmaq və onların həlli üçün tapşırıqları planlaşdırmaq imkanının olması vacibdir. Gənc yaşda uşaqların problem həll etmə bacarıqları ilk növbədə təcrübə və kəşflərə əsaslanır. Fərqli tapşırıqları yerinə yetirərkən tez-tez səhvlər edirlər ki, bu da onlara müxtəlif strategiyaları sınağa kömək edir. Bu müddət ərzində onlar bir şeyin digərinə necə təsir etdiyini başa düşürlər, məsələn, oyuncağı hərəkət etdirmək üçün nə qədər güc tələb olunur (səbəb-nəticə əlaqəsi). Uşaqlar çox vaxt böyükklərin hərəkətlərini müşahidə edir və onları təqlid edərək problemləri həll etməyə çalışırlar.

4-6

Dörd-altı yaşlarında uşaqlar problemi həll etmək üçün əvvəlcədən plan qura bilər və yalnız sınaq və səhv yolu ilə yanaşmaq olmaz. Onlar daha mürəkkəb səbəb-nəticə əlaqələrini də anlaya bilirlər. Tapşırıq təyin edərkən və müvafiq addımlar haqqında düşünərkən, 4-6 yaşlı uşaqlar artıq bir neçə mümkün variantı nəzərdən keçirməyə başlayırlar ki, bu da onların yaradıcılığını və problem həll etmə qabiliyyətlərini artırır. Baxmayaraq ki, bu yaşda uşaqlar konkret təfəkkürdən mücərrəd anlayışları dərk etməyə keçsələr də, problemi tam başa düşmək üçün hələ də real obyektlərə və nümunələrə ehtiyac duyurlar.

Onların diqqəti əvvəlki illərlə müqayisədə artıb, lakin çox çətin problemləri həll etmək üçün kifayət deyil. Onların özünü tənzimləmə və impulslara nəzarət bacarıqları hələ də inkişaf edir, ona görə də uşaqların diqqətini saxlamaq üçün problem həll etmə fəaliyyətləri maraqlı və dinamik olmalıdır.

Problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün aşağıdakıları təşviq etmək çox vacibdir:

- **Tənqidi düşüncə:** Vəziyyətləri təhlil etmək, nümunələri tanımaq və mümkün həll yollarını nəzərdən keçirmək.

- **Təxəyyül və yaradıcılıq:** Qeyri-adi düşünmək və maraqlı həllər tapmaq, problemləri həll etmək üçün təxəyyüldən istifadə etmək.
- **Sınaq və səhv yolu ilə öyrənmək:** Ən yaxşı həlli tapmaq üçün müxtəlif yanaşmaları sınamaq.
- **İmpuls nəzarəti:** Çətin olsa belə, problem üzərində işləməyə davam etmək bacarığı.
- **Əməkdaşlıq:** yaşadları ilə problemlərin həlli.

Bu yaşda oyun problem həll etmə bacarıqlarını öyrənmək üçün əsas vasitədir. Əvvəlki təcrübələrin qurulması, başa düşülməsi və təşkili ilə bağlı oyunlar və fəaliyyətlər uşaqlara tənqidi düşünməyə yardım edir. Uşaqları mümkün qədər hündür bir qüllə tikməyə təşviq edin. Qüllə dağılan zaman, nə üçün dağıldığını və onu necə möhkəm tikəcəklərini düşünməyə yardım edin. Birbaşa cavab vermək əvəzinə, uşaqlara onları tənqidi düşünməyə və müxtəlif həll yollarını kəşf etməyə təşviq etmək üçün açıq suallar verin:

- "Daha çox çəki daşıya bilən körpü necə tikə bilərik?"
- "Sizcə, bu bloku əlavə etsək, nə baş verəcək?"
- Uşaqlara konstruksiyaları tikmək üçün kağız, lent, saman və bloklar kimi müxtəlif açıq materiallar verin. Müxtəlif versiyaları sınaqlar və hansının ən güclü olduğunu görsünlər.
- Uşaqların stəkan, vedrə və ya yarpaqlardan istifadə edərək suyu bir yerdən digər yerə necə daşımaq barədə düşünməli olduğu açıq hava fəaliyyəti təşkil edin. Ən yaxşı yolu tapana qədər müxtəlif üsulları sınaqlar.

Qruplarda işləmək komanda işini və sosial problemlərin həlli bacarıqlarını inkişaf etdirir. Uşaqlar bir-birindən öyrənə, fikir mübadiləsi apara və ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirə bilirlər.

- Uşaqlara böyük bloklardan və ya kartondan istifadə edərək birlikdə qala və ya liman kimi bir şey tikmək imkanı verin. Onlara müxtəlif strategiyaları müzakirə etməyə və danışmalar aparmağa kömək edin.

Təxəyyül və ya rol oyunları uşaqlara yaradıcı problemləri həll edə biləcəkləri ssenarilər yaratmağa imkan verir. Bu fəaliyyətlər onların həm bilişsel, həm də sosial problemləri həll etmə bacarıqlarını təkmilləşdirir.

- "Supermarket" və ya "həkim ofisi" yaradın və uşaqlara müxtəlif rollar oynamağa icazə verin. Məsələn, onlar "xəstəyə" necə kömək etmək və ya hər kəsin yemək almaq üçün kifayət qədər pulunun olduğundan əmin olmaq kimi problemləri həll etməli ola bilirlər.
- Uşaqları qəhrəmanların hekayələrindəki problemləri necə həll etmələrinə diqqət yetirərək, öz hekayələrini yaratmağa təşviq edin.

Uşaqlara onlara tanış və vacib olan real dünya problemlərini həll etməyə kömək edin.

- Bir neçə peçenye qalıbsa, qrupdan onları necə bölüşdürə biləcəklərini soruşun ki, hər kəs kifayət qədər olsun.
- Uşaqları dağınıq məkanın təşkilinə cəlb edin. Onlara kateqoriyalar haqqında düşünməyə kömək edin (məsələn, bir məkanda oyuncaqlar, digərində sənət ləvazimatları).

- Müxtəlif obyektlər təklif edin və uşaqlardan hansının suda batacağını və ya üzəcəyini soruşun. İdeyalarını sınısınlar.
- Muncuqlardan və ya rəngli bloklardan istifadə edin və uşaqları nümunələri müəyyən etməyə və yaratmağa təşviq edin. Soruşun: "Bu ardıcılıqla növbəti nə gəlir?" Bu məntiqi təfəkkürə təkan verir.

Əlavə

Problemlərin həlli bacarıqları və riyazi savadlılıq

Riyazi təfəkkürün inkişafı təkcə uşaqlara on və ya iyirmiyə qədər saymağı öyrətmək və ya məktəbəqədər təhsil müəssisələrində nömrələri öyrətmək üçün "riyaziyyat dərsi" keçirmək deyil. Uşaqlar böyük ilə kiçik, çoxlu az, dairə ilə düzbucaqlı və s.-nin fərqlərini öyrənən kimi çox gənc yaşda riyazi düşünməyə başlayırlar. Ətraf mühitdə riyazi təfəkkürün inkişafına kömək edən çoxlu hadisələr baş verir. Dramatik oyun və konstruktiv oyun, həmçinin stolüstü oyunlar və elm mərkəzləri bu cür düşüncə tərzini inkişaf etdirmək üçün əla üsullardır.

"Mağazanızda kartof neçəyədir? Nə qədər çörək almaq lazımdır? Zərlər neçəyə başa gəldi? Necə hərəkət etməlisən? Neçə sancaq düşdü? Hər adamın neçə atışı qalıb? Ev tikmək üçün uzun bir kuba ehtiyacım olsa və mənim bir kubum yoxdursa, bəlkə iki qisadan istifadə edə bilərəm, yəni iki kvadrat və bir kvadrata bərabər uzunluq lazımdır mı? Ev tikmək üçün üçbucaq, yoxsa bu xəndəyə su gətirmək üçün uzun borular lazım olacaqmı, bu yastı daşlar elə uzanıb ki, mənə hansısa heyvanı xatırladacaq. Bu nümunələr də açıq şəkildə göstərir ki, riyazi təfəkkür yalnız on və ya iyirmiyə qədər saymaq və bəzi rəqəmləri bilməklə məhdudlaşmır, riyazi təfəkkür daha çoxdur və biz uşaqlara bu cür təfəkkürün inkişafı üçün müxtəlif problemlər yaratmalıyıq. Aydındır ki, bütün bu suallar həm də kəmiyyət təfəkkürü, məkan, həndəsi, yaradıcı və elmi inkişaf etdirir. Böyüklər uşaqlar üçün müxtəlif arenalar yaratmaq üçün əllərindən gələni etməlidirlər ki, onlarda belə suallar vermək və onlara cavab tapmaq istəyi olsun.

2-3 yaşlı uşaqlarda riyazi bacarıqlar onların kəşf və tədqiqat fəaliyyətləri prosesində dəstəklənməlidir. Aşağıda bu yaş üçün faydalı olan bəzi xüsusi riyaziyyat bacarıqları verilmişdir:

- *Sayma*: Oyun zamanı obyektləri ucadan sayın: "iki kub", "üç qaşığıq"... Uşaqları əllərini yuyarkən barmaqlarını və ya ayaq barmaqlarını saymağa və ya yuxarı və aşağı gedərkən pilləkənlərdəki addımların sayını hesablamağa təşviq edin.
- *Əsas formalar*: Uşaqları oyuncaqlarında və ya ətraflarında olan əsas fiqurları müəyyən etməyə və adlandırmağa təşviq edin: dairə, üçbucaq, düzbucaq. Uşaqlardan yedikləri peçenyenin hansı formada olduğunu, peçenyenin üçbucaq və ya düzbucaqlı şəkildə necə kəsildiyini və s.
- *Çeşidləmə və təsnifatma*: Uşaqlara əşyaları - oyuncaqları, paltarları və ya məişət əşyalarını rəng, ölçü və ya forma görə çeşidləməyə yardım edin.
- *Qanunauyğunluqlar*: Uşaqların diqqətini ardıcılıqlara yönəldin, məsələn, kublarla oynayarkən, "Görün necə düzülüb - qırmızı-mavi-qırmızı-mavi) və ya qeyd edin: "Mən köynəyinizdə ardıcılıq görürəm, bir kiçik xətt, iki böyük xətt, sonra yenə - bir kiçik xətt və iki böyük xətt."

- *Məkan məlumatlılığı:* Uşaqlarla məkan şüurunu təşviq edən oyunlar oynayın: bloklarla tikinti, müxtəlif formalı blokları müvafiq qəlibə yerləşdirmək, sadə bulmacalar yığmaq.
- *Ölçmə:* “böyük” və “kiçik”, “az” və “çox” kimi terminlərdən istifadə edin və onlara mayeləri bir qabdan digərinə tökmək imkanı verin və s.

Unutmayın ki, bu proses xoşagələn və əyləncəli olmalı və təbii olaraq onların gündəlik təcrübələrinə integrasiya edilməlidir. Səbirli olun, onlara öz sürətləri ilə riyazi nümunələri araşdırmaq və kəşf etmək imkanı verin və uğurlarını qeyd edib söyləyin. Uşaqlarda kəmiyyət və məkan şüurunu inkişaf etdirməyə, həndəsi biliklərin əsaslarını qoymağa, nümunələri kəşf etməyə kömək edəcək, ölçmə və müqayisə aparmağı öyrətməyə kömək edəcək bacarıqlarını dərinləşdirməyə sövq etməklə 3-5 yaşlarında riyazi təfəkkürə həvəsləndirməyə davam edin.

- 3-4 yaşlı uşaqları barmaqlarını, oyuncaqlarını və ətrafındakı əşyaları saymağa həvəsləndirin.
- “Bir bananı yarıya bölsəm, neçə ədəd olar?” kimi gündəlik fəaliyyətlərdə əsas toplama və çıxma anlayışlarına diqqət yetirməyə başlayın. və ya “Sənə daha iki qələm versəm, neçə qələm alacaqsan?”
- 3-4 yaşlı uşaqların artıq üçbucaqları, dairələri və düzbucaqlıları tanıdığından əmin olun.
- 4-5 yaşında uşaqlar artıq saydıqları rəqəmləri birləşdirə bilirlər. Bunun üçün rəqəmlər və nömrələr olan kartlardan, masaüstü oyunlardan və nömrələri olan kitablardan istifadə edin. Uşaqları evlərinin və ya uşaq bağçasının küçə nömrəsini müşahidə etməyə təşviq edin. Müxtəlif müəssisələrin otaqlarında olan nömrələr nə deməkdir?
- Dramatik oyunda oyuncaq puldan istifadə edin, qəpikləri tanımaq üçün məşq edin və onlarla nə alına biləcəyini danışın.
- 4-5 yaşlı uşaqlarla siz artıq altıbucaqlıları, səkkizbucaqlıları və ovalları kəşf edə bilərsiniz. Uşaqlarla oynayarkən, fiqurların xüsusiyyətlərinə, məsələn, onların neçə tərəfi, neçə bucağı olduğuna diqqət yetirin. Fiqurları müəyyən etmək və birləşdirmək üçün oyunlar oynayın.
- Uşaqları tez-tez obyektlərin uzunluğunu və ölçüsünü müqayisə etmək və ölçmək kimi məşğələlərə təşviq edin. Ölçmək üçün qeyri-standart alətlərdən, məsələn, kublar, karandaşlar və ya hər hansı digər əşyalardan istifadə edin.
- Uşaqlarınızı diqqətlə izləsəniz, onların kosmos haqqında zamandan daha tez öyrəndiklərini görəcəksiniz. Uşaqlarınıza əsas vaxt anlayışlarını öyrənməyə kömək edin - səhər, günorta, axşam, gecə. Vaxtı bildirmək üçün taymerlərdən və saatlardan istifadə edin. Günün şəkil cədvəlini yaradın.

5-6 yaşlı uşaqlar müxtəlif problemləri həll etmək üçün riyazi biliklərdən istifadə etməkdən həzz alır və maraqlı fəaliyyətlərə (konstruktiv, dramatik, elmi) integrasiya olunmuş riyazi şüur onların oyununu daha çətin və maraqlı edir.

- Bu yaşda uşaqlar artıq onluqları və iyirmilikləri saymaqdan həzz ala bilirlər
- Praktiki olaraq başa düşürlər (öz "hazırladıqları pizzalarını" kəsərkən) yarı, dördəbir, üçüncü...

- Bu yaşda olan uşaqlara formalar və onların xüsusiyyətləri haqqında düşüncələrini genişləndirməyə kömək edin.
- Simmetriya kimi anlayışları təqdim edərək daha mürəkkəb formaları araşdırın.
- Uşaqları həndəsi fiqurların yaradılması və tanınması ilə bağlı fəaliyyətlərə cəlb edin.
- Uşaqları simmetriya, tarazlıq və həndəsəni anlamağa kömək edəcək müxtəlif formalı və ölçülü strukturlar qurmağa həvəsləndirin.
- Uşaqları ətrafdakı müxtəlif həndəsi fiqurları müəyyən etməyə, onların bucaqlarının sayını hesablamağa və iki ölçülü, üç ölçülü və dörd ölçülü fiqurları müqayisə etməyə həvəsləndirin.
- "Şeytan qalası" və ya "Uno" kimi masaüstü oyunlar və başqaları uşaqlara saymağı, rəqəmləri tanımağı və müvafiq addımları təyin etməyi öyrənməyə kömək edir.
- Elektron və siferblatlı saatlarından istifadə etməklə zaman anlayışını möhkəmləndirin. Saat, dəqiqə və saniyə kimi anlayışları təqdim edin.

Unutmayın ki, bütün bu fəaliyyətlər gündəlik oyun və məşğələlərə inteqrasiya edilməli, yaşa uyğun, praktik və əyləncəli olmalıdır. Uşaqların araşdırmaq istəyini, maraqlarını və riyazi nümunələrə olan marağını dəyərləndirin. Onların maraqlarına, eləcə də öyrənmə tərzinə və sürətinə həssas olun. Onların aktiv tədqiqatçılar olmasına icazə verin.

Cədvəl 15: Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti

12. Altməqsəd: Problemin həlli

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
12.1. Problemi tanımaq və təsvir etmək	• Problemləri jestlərlə və ya sözlərlə göstərirlər ("aça bilmədim", "düşdü")	• Problemi sözlə qeyd edirlər ("qura bilmədim", yerinə oturmur")	• Problemin mahiyyətini və ön şərtini dəqiq dəyərləndirirlər („bu hissə böyükdür, sıgımır")
12.2. Çıxış yolu tapmaq və sınaq	• Davranışları təkrarlayırlar və ya yardım istəyirlər	• Yanaşmanı dəyişirlər və ya digər vasitələrdən istifadə edirlər (başqa cür qururlar, alət və ya yardım tələb edirlər) • İki çıxış yolunu müqayisə edirlər və ən yaxşısını seçirlər (bu yaxşıdır, daha uzundur)	• Davranışları planlaşdırırlar • Müxtəlif çıxış yollarının effektivliyini analiz edirlər

12.3. Səbəb-nəticə əlaqələrini görmək və analiz	• Asan nəticələri seçirlər ("atdım-düşdü") • Onlar yalnız aşkar fərqi görürlər (böyük/kiçik)	• Səbəb axtarmağa başlayırlar ("böyük olduğu üçün düşdü")	• Səbəb-nəticə əlaqələrini izah edirlər • Variantları əvvəlcədən təxmin edirlər və müzakirə edirlər (durmadı yoxılacaq)
12.4. Problemin həllində kəmiyyət və məkan düşüncəsi	• Məkanla bağlı olan asan terminlərdən istifadə edirlər ("içində", "yuxarıda")	• Problemin həlli zamanı ölçüləri, formaları və ya sayları müqayisə edirlər	• Problemin həlli üçün məkan strategiyalarından və qanunauyğunluqları müqayisə və istifadə edirlər

FƏSİL 8. İNKLUZIV TƏHSİL: ƏN ÇOX YARDIMA EHTİYAC OLAN UŞAĞI GÖR, ONA YARDIM ET

Hər hansı bir qrup uşaqda bəzi uşaqların oyunlarda iştirak etmədiyini, başladığınız məşğələlərlə məşğul olmaqda çətinlik çəkdiyini və sizinlə və ya digər uşaqlarla daha az ünsiyyətdə olduğunu görə bilərsiniz. Bunun səbəbi ola bilər:

- Onların ünsiyyət bacarıqları digər uşaqlara nisbətən daha az inkişaf edib, özlərinə inamları və ya daha inamlı və sosial uşaqlar qrupunda sizin diqqətinizi cəlb etmək qabiliyyəti yoxdur.
- Siz onların sizinlə ünsiyyət qurmaq cəhdlərini hiss etməyə bilərsiniz.
- Dil gecikməsi və ya ilk dillərinin fərqli olması səbəbindən onlara deyilənləri yaxşı başa düşməyə bilərlər.
- Fiziki və ya vizual çətinliklər.

Onlar sizin ən çox yardımınıza ehtiyacı olan uşaqlardır. Siz onlara digər uşaqlarla ünsiyyət qurmağı və sosiallaşmağı öyrənməyə yardım etməlisiniz.

İnkişafında çətinlikləri olan bir uşağın "tipik" uşaqları olan bir uşaq bağçasına yerləşdirildiyi təqdirdə öz-özünə inkişaf edə biləcəyinə dair bir mif var. Reallıqda:

- Ünsiyyətdə çətinlik çəkən uşaqlar tez-tez rədd edilir və təcrid olunurlar;
- Adətən inkişaf edən uşaq demək olar ki, heç vaxt dil qüsuru olan uşağı oyun partnyoru seçmir;
- Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar yaşdları ilə deyil, qrupdakı böyüklərlə ünsiyyətə üstünlük verirlər;
- Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaq, uşaq qruplarının oyunlarına cəlb edilsə, o, adətən, məsələn, evcilik oyunu-"körpə" oyununda passiv rol oynayır.

Başa düşmək lazımdır ki, bu problemlər öz-özünə, böyüklərin köməyi və xüsusi müdaxiləsi olmadan, onlar böyüdükcə həll olunmayacaq.

Uşağı gör

Uşağa yardım etmək üçün onu görmək lazımdır. Uşağı görmək təkcə onun problemlərini görmək demək deyil. Bəzən problemləri görmək asandır, ancaq uşağı görmək çətinidir, məsələn:

3,5 yaşlı Lazare qarışıq yaş qrupundadır. O, ancaq fırlanaraq, döyə-döyə, bir neçə əşyaya qulaq asmaqla öyrənir, bəzən oyuncaqları yerə atır, vaxtaşırı otaqdan qaçmağa çalışır. Yoluna çıxanı tutub qışqırır. Onun baxıcısı Natia Lazareni aqressiv uşaq kimi təsvir edir və onun oyuncaqları fırladıb döyəndə ehtiyatsız davrandığını düşünür. Natia Lazarenin davranışından çox əsəbidir, o, daim bu haqda düşünür, onun qıcıqlanması və stressi digər uşaqlara da yansıyır. Hamı gərgindir və özünü necə aparacağını bilmir.

Uşağı görmək onun qəlbi və ağılı ilə əlaqə qurmaq deməkdir. Eyni nümunəni fərqli bir tərbiyəçinin vəziyyətində nəzərdən keçirin:

3,5 yaşlı Lazare qarışıq yaş qrupundadır. O, yalnız bir neçə obyektı fırladıb dinləməklə, bəzən oyuncaqları yerə atmaqla, bəzən də otaqdan qaçmağa cəhd etməklə birləşir. O, yoluna çıxan hər kəsi tutub qışqırır. Onun tərbiyəçisi Maka bilir ki, Lazare oyun inkişafının ilkin mərhələsindədir (bax Cədvəl № 16). Lazar fırlanıb oyuncağı və ya başqa bir şeyi döyəndə görür ki, bu ağılsız davranış deyil, Lazare belə oynayır. Maka bilir ki, belə oyun inkişafının növbəti mərhələsi başqalarına əşyalar vermək və onları təqlid edərək əşyaların məqsədini öyrənməkdir. Maka da görür ki, səs-küy həddən artıq artdıqda və həddən artıq qıcıqlardan çox yorulanda Lazare oyuncaqlarını atıb otaqdan qaçmağa çalışır, vəziyyətin qeyri-müəyyənliyindən narahat olur, ona görə də Maka ikinci tərbiyəçi Nino ilə birlikdə günü elə planlaşdırırdı ki, Lazare belə vəziyyətlərdən qaçsın. Maka və Ninodan nümunə götürərək uşaqlar özlərini sakit hiss edirlər və qrupun həyatı həmişəki kimi davam edir.

Cədvəl 16. Oyunun inkişafının yaş xüsusiyyətləri

Sosial sahə	İdrak sahəsi
2 yaşından kiçik uşaqlar valideynləri və digər böyüklərlə qısa müddət ərzində oynamaqdan xoşbəxt olsalar da, təklid yaşlıları ilə oynamağa üstünlük verirlər.	Sensor axtarış oyunu: qapmaq, tutmaq, ağzına almaq, yalamaq, silkələmək, döymək. 2-4 aydan görünür, 8-9 aya qədər əsas oyun forması olaraq qalır.

- 2–3 yaşlarında daha çox bir-biri ilə **paralel** oynayırlar. Bununla belə, onlar bir-birləri ilə maraqlanır və müşahidə edirlər. Bəzən bir-birlərinin davranışlarını təqlid edə və ya dediklərini təkrarlaya bilirlər. Bu təqlid meyli assosiativ oyunlarda da çox rast gəlinir.
- 3–4 yaşlı uşaqlar **assosiativ oyunlarla** məşğul olmağa başlayırlar - onlar bir-biri ilə danışır, bəzən hətta oyuncaq mübadiləsi aparırlar. Onlar hətta qısamüddətli ittifaqlar yarada, rollar təyin etməyə başlaya və kiçik ssenarilər həyata keçirə bilirlər.
- 4-6 il razılaşdırılmış rollar, qaydalar və ortaq məqsədlərlə **kooperativ, əməkdaşlıq oyun** illəridir

- **Qeyri-funksional oyun:** əşyaları bir yerə yığmaq, bir-birinə vurmaq, itələmək, əşyaları sökmək və götürmək, başqalarına əşyalar vermək və almaq. Orta hesabla 8 aydan görünür, 12 aya qədər əsas oyun forması olaraq qalır
- **Funksional:** oyuncaq maşını yuvarlamaq, kuklanı yatıxdırmaq, flomasterlə cizmaqara etmək: orta hesabla 10 aydan görünür, 12-14 aya qədər əsas oyun forması olaraq qalır.
- **Simvolik oyun:** obyektləri dəyişdirmək, kuklalarla oynaymış kimi göstərmək və s.Orta hesabla 14 ayda görünür,inkışaf edir, mürəkkəbləşir və 6-8 yaşa qədər davam edir.

Uşağı görmək onun gözlərinin parıldadığını və ya kədərləndiyini görmək, onun gərginliyini və ya ləng danışdığını görməkdir. Bir uşağı görmək, onun özünü kiminlə və nə üçün yaxşı hiss etdiyini, hansı növ münasibətlərin onu sakitləşdirdiyini və hansı növ münasibətlərin onu qorxutduğunu, maraqlarının nə olduğunu başa düşməkdir - hətta bir dairədə fırlanırsa və ya günəş şüalarına baxsa belə. Uşağı görmək onun maraq və istəklərini öyrənmək və ehtiyaclarına həssas olmaq deməkdir.

Uşağın ehtiyaclarına həssaslıq onları müşahidə etmək və dinləməkdən başlayır (dinləmə onların reaksiyalarını, davranışlarını və işarələrini öyrənməkdən ibarətdir). Əgər yaxşı müşahidə qabiliyyətiniz varsa, bunu görəcəksiniz:

- Bəzi uşaqlar gün ərzində çətin anlar yaşayırlar və bu vaxtlarda tək qalmaq və dincəlmək lazımdır. Bəziləri özünü təmin edir və masanın altında və ya başqa bir qorunan yerdə gizlənir, digərləri isə bizim yardımımıza ehtiyac duyur və diqqətlərini yayındırmaq lazım olduqda onlara harada istirahət etməyi öyrədirlər. Buna görə rahat və qorunan məkanlara sahib olmaq çox vacibdir.
- Bəzi uşaqlar üçün “istirahət” və ya enerji yığmaq imkanı çölə çıxmaq və qaçış ola bilər. Əgər bunun uşağın tarazlığı bərpa etməsi üçün vacib olduğunu görürsünüzsə, köməkçinizin yardımı ilə vaxtı elə bölün ki, uşaqlara imkan verə bilərsiniz.
- Bəzi uşaqlar qidalanmadan əvvəl və ya yemək zamanı əsəbiləşə bilər və bunun gizli səbəbi bəzi qidaların qoxusuna qarşı həssaslığın artması ola bilər. Uşağı müşahidə edin və bunun səbəb olduğunu görsəniz, uşağı əvvəlcədən hazırlayın, qıcıqlanmanın səbəbini başa düşməyə çalışın və onu başa düşdüyünüzü ona bildirin, bunun əvəzinə səsləndirin: -“Sıyıq qoxusunu sevmirəm, əsəbiləşirəm”.

- Bəzi uşaqlar səs-küyə və ya toxunmağa xüsusilə həssasdırlar, siz yüksək səs ilə onları qorxutduqda bunu deyə bilmirlər və ya həddindən artıq toxunma təhlükəsini hiss etdikdə etirazlarını qeyri-adi üsullarla bildirirlər. Diqqətli olun və uşaqlara özlərini sakitləşdirməyi və ya kömək istəməyi öyrənməyə kömək edin. _"Luka, səni səs-küy narahat edir? Qulaqlıq taxmaq istəyirsən?" və ya -"Gəl, mənimlə dayan, heç kim səninlə toqquşmaz."

Əgər yaxşı müşahidə qabiliyyətiniz varsa və uşaq inkişafının xüsusiyyətlərini yaxşı başa düşsəniz, aşağıdakıları görəcəksiniz:

- Bəzi uşaqlar inadkar olduqları üçün deyil, dili anlamaq və məzmunu anlamaq vərdişlərini hələ inkişaf etdirmədikləri üçün və ya onların emosiyaları, impulsları və planlaşdırma bacarıqları inkişaf etmədiyindən, bir vəziyyətdən digərinə keçməyi çətinləşdirən keçidlərlə mübarizə aparırlar.
- Bəzi uşaqlar üçün müəyyən edilmiş qaydalara sadıq qalmaq çox vacibdir, çünki hər hansı dəyişiklik onlarda narahatlıq yaradır və beləliklə onlar özlərini daha təhlükəsiz hiss edirlər.
- Bəzi uşaqlar başqalarının oyununu pozmaq və ya ilbizlərə zərər vermək istədikləri üçün deyil, bu yolla oyunda iştirak edəcəklərini, hətta bəlkə də onlara yem verəcəklərini düşünərək başqa uşaqların tapdıqları ilbizlərə yarpaqları və yerdən götürdükləri daşları atırlar.

Uşaqlara oyun bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yardım edin.

Uşaqlara oyun bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yardım etmək idrak sxemləri, konsentrasiyanı, sosial, emosional, ünsiyyət və dil bacarıqlarını inkişaf etdirməkdən ibarətdir.

Autizm diaqnozu qoyulan balaca Dito otağın bir küncündə tək başına oynayır, əlində piramida üzüyü fırlayır. Digər uşaqlar otağın müxtəlif güşələrinə bölünüblər, bəziləri ev oynayır, bəziləri kubların mərkəzində məşğul olur, bəziləri isə birlikdə rəsm çəkir. Tərbiyəçi Ditonu müşahidə edir, sonra yaxınlıqdakı rəfdə oxşar üzük tapır, Ditonu qorxutmamaq üçün çox da yaxın olmadan masanın yanında sakitcə oturur və Ditoya heç nə demədən, ondan heç nə istəmədən üzüyü özü fırlamağa başlayır. Bir müddət sonra Dito tərbiyəçiyə baxmağa başlayır, tərbiyəçi ona gülümsəyərək deyir: - "Üzüyü döndəririk, necə yaxşıdır, üzüyü fırlatırıq". Dito üzüyü fırlatmağa davam edir və tərbiyəçini dinləyir, birdən üzük kürəyindən düşür, tərbiyəçi cəld üzüyü Ditoya tərəf yuvarlayır və deyir: - "Yuvarlandı", sonra düşmüş üzüyü götürür və üzündə gözlənilən ifadə var, Dito tərbiyəçiyə baxır, gülür və əllərini yelləyir. Tərbiyəçi onu ikinci dəfə yuvarlayır! Dito qane olur və bir müddət sonra üzüyü tərbiyəçiyə tərəf yuvarlayır, indi növbə yenidən tərbiyəçinindir, üzüyü qaytarmalıdır: - "Mənim növbəmdir" deyir və üzüyü Ditoya tərəf yuvarlayır.

Tərbiyəçinin məqsədi Ditoya digər uşaqlarla birlikdə müxtəlif gündəlik fəaliyyətlərə cəlb etməzdən əvvəl, sosial qarşılıqlı əlaqələrin xoş və əyləncəli oyuna səbəb olduğunu göstərməkdir. Ditonu bir neçə gün müşahidə etdikdən sonra tərbiyəçi artıq bilir ki, günün müəyyən vaxtlarında o, xüsusilə yorulur və özünü sakitləşdirmək, həddindən artıq stimullardan dincəlmək, enerjisini bərpa etmək üçün xüsusi yanaşma tələb edir. Bu vaxtlarda Dito masanın altında sürünərək tək qalması və ya tərbiyəçiyə yaxınlaşması xoşlayır. Tərbiyəçi artıq bilir ki, belə vaxtlarda Ditonu qucağa almaq, onu sakitləşdirmək üçün əllərini çiyinlərinə və qollarına qoymaq lazımdır.

Keti isə çox toxunulmağı sevmir və səs-küydən də narahatdır. Tərbiyəçi onun bu xüsusiyyətlərinə həssas yanaşır, ona heç vaxt çox toxunmur və digər uşaqlar çox səs-küylü olduqda, Keti və digər tərbiyəçi onu qonşu otağa aparır, orada sakitcə tapmacalar edə və ya rəqəmlərlə oynaya bilər.

İrinanın qlobal inkişafı gecikir, o, yerdən yumşaq oyuncaq ayını bir qulağından tutaraq götürdü və onun qulağını müşahidə edir. Tərbiyəçi ehtiyatla İrinanın yanında oturur və deyir: "Bu, oyuncaq ayının qulağıdır". İrina bir müddət tərbiyəçiyə baxır, sonra yenidən qulağı müşahidə edir, üzünə yaxınlaşdırır və barmaqları ilə oynayır. - "Ayının qulağını tutursan" deyir müəllim. "Onun iki qulağı var, görürsən?" – o biri qulağı incəliklə qaldırır. İrina bu hərəkəti izləyir, sonra baxdığı qulağı müşahidə etməyə davam edir. Bir dəqiqədən sonra tərbiyəçi deyir: "Ayını tuta bilərəm?" və əllərini uzadır. İrina dayanır, sonra oyuncağı verir. – "Sağ ol," – müəllim sevinərək deyir. – Ayını sinəsinə sıxır və deyir: "Ayını qucaqlayıram" – indi oyuncağı İrinaya verir, – "Ayı qucaqlamaq istəyirsən?" İrina oyuncağa və tərbiyəçiyə baxır, sonra ayını götürüb tərbiyəçinin etdiyi kimi üzünə yaxın tutur. – "İndi ayını qucaqlayırsan" –tərbiyəçi deyir. İndi İrina tərbiyəçiyə deyir: "Təşəkkür edirəm!" - müəllim sevinclə cavab verir - "İndi növbə yenə mənədir, hə?!" Sadə növbə oyunu davam edir (Cefri Travik-Smitin "Erkən Uşaqlıq Oyunu" kitabından uyğunlaşdırılmışdır (2023)).

Dito və İrina ilə cəmi bir neçə dəqiqə davam edən bu sadə oyun çox integrativdir və bir gecədə inkişaf etməyib. Tərbiyəçi bu tip sosial oyunu asanlaşdırmaq üçün bir müddət Dito və İrina ilə oynadı.

Cədvəl 17. Məhdud imkanlı uşaqların sosial və intellektual inkişafını dəstəkləyən oyun zamanı uşağın və böyüklərin bir sıra xüsusiyyətlərini təsvir edir (Cefri Travik-Smitin (2023) "Erkən uşaqlıq dövründə oyunu kitabından uyğunlaşdırılmışdır).

Cədvəl 17. თამაშისას ბავშვთან ურთიერთობის მახასიათებლები

Oyunun qarşılıqlı xüsusiyyətləri	Əlaqə nümunələri
Emosional hissiyatlılıq	Tərbiyəçi öz səs tonunu, emosional intensivliyini və fəaliyyət səviyyəsini uşağın tonuna, intensivliyinə və fəaliyyət səviyyəsinə diqqətlə uyğunlaşdırır. Böyüklər kimi həssaslıq, məhdud imkanlı uşaqlarda müsbət emosional inkişafı təşviq edir (Steiner, Gengoux, Smith, & Chawarska, 2018).
Təqib etmə bacarığı	Tərbiyəçi oyunun təşəbbüskarı deyil, uşağın hərəkətlərini və maraqlarını izləyir və onlara cavab verir. Uşaqlara oyunda lider rolu vermək və uşağın etdiklərini təqlid edib genişləndirmək oyunu daha müxtəlif edir (Landa, 2018).

Oyunda maraqlı davranışlar	Tərbiyəçi uşağın idrak davranışını və oyununu nəyin gücləndirəcəyinə əsaslanaraq oyun fəaliyyətlərini diqqətlə seçir. Məsələn, uşağın oyuncaq ayının qulağını bəyəndiyini nəzərə alsaq, tərbiyəçi bu marağa əsaslanaraq digər qulağı göstərməyə qərar verir və sonra qucaqlaşma nümunəsi təklif edir (Green et al., 2015).
Bir obyektə ümumi diqqətin qurulması	Tərbiyəçi uşaqda ümumi diqqət yaratmaq üçün oyuncaqdan istifadə edir, yumşaq oyuncağı təqdim edir və uşağın marağını cəlb edəcək hərəkətlər edir (Schertz, Odom, Baggett, & Sideris, 2013)
Oyun fəaliyyətini səsləndirmək üçün şifahi təsvirlər	Tərbiyəçi uşağın diqqətini oyunun gedişatına yönəltmək və dil inkişafını və sosial qarşılıqlı əlaqəni təşviq etmək üçün hərəkətləri sadə cümlələrlə təsvir edir (Palacios, Rodriguez, & Mendez-Sanchez, 2018).

Əlbəttə ki, bütün xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların bu cür fərdi diqqətə ehtiyacı yoxdur. Bəziləri digər uşaqlarla oynamaq və ünsiyyət qurmaq üçün dəstəyinizə ehtiyac duyurlar. Kiçik qruplarda, bunu orta hesabla 4 uşaqda etmək ən yaxşı yoldur. Ümumiyyətlə, gününüzü elə planlaşdırmaq vacibdir ki, gündə bir neçə dəfə kiçik qruplarda 5-7 dəqiqə ünsiyyətdə olmaq imkanınız olsun. Bu ola bilər: kiçik qrupda oxumaq, qum masasında oynamaq, əlləri yumaq, yapma, yemək və danışmaq, istənilən növ sərbəst oyun və s.

Əgər uşağın dil problemi varsa və ya qapalı və passivdirsə, bir qrup uşaqda onun çox sosial və ünsiyyətçi olması çətin olacaq. Digər tərəfdən, uşaqların əsasən passiv ünsiyyət tərzinin istifadə edildiyi bir qrupda olması onun üçün faydalı olmayacaq. Yaxşı kiçik qrup adətən müxtəlif ünsiyyət tərzinə malik uşaqlardan ibarətdir. Müəyyən bir uşağa kömək etmək üçün kiçik qrup fəaliyyətini planlaşdırarkən, uşaq qrupunu ağıllı seçmək vacibdir. Qrupunuzda kimin hansı ünsiyyət və sosial qabiliyyətlərə sahib olduğunu düşünün.

Məsələn, dil gecikməsi olan 3,5 yaşlı bir qız üçün kiçik bir qrup haqqında düşünürsünüzsə, onun qrupunda artıq 3-4 sözlü cümlələr işlədən, dialoqda həddindən artıq dominant olmayan və yaxşı sosial tərəfdaş olan uşaqların olması ən yaxşısıdır. Özünə inamı olmayan və ya inkişafında geriliyi olan uşaqlar nəticədən çox prosesə diqqət yetirən fəaliyyətlərdə daha yaxşı işləyirlər.

Məsələn, 4 uşağa konkret tapşırıq vermədən quru yapışqan, rəngli kağız, rəngli qum versəniz, 4 fərqli yaradıcılıq yaradacaqlar. Təbii ki, uşaqlara fəaliyyət təklif edərkən, uyğunlaşmağı və lazım gələrsə kömək etməyi unutmamalıyıq.

Məsələn, bu məşğələdə Gio və Lizi müstəqil olaraq yapışqan və qayçıdan istifadə edirlərsə, tərbiyəçi serebral iflic olan Manoya uyğunlaşdırılmış qayçı təklif edir və onlara kağızı tutmağa kömək edir. Sandro ancaq kağızları cırıb toplamaqla məşğuldur.

Çox vaxt bizim işimiz uşaqlara necə oynamaq, necə davranmaq və ya başqaları ilə oynayarkən nə demək lazım olduğunu göstərməkdir:

Tərbiyəçi 4,5 yaşlı Daun sindromuna malik Likanın dramatik güşənin astanasında dayanıb kuklasını tutaraq onunla söhbət edən yaşadı. Ninaya tamaşa etməsini diqqətdən qaçırmayıb. Tərbiyəçi Likaya deyir: "Lika, sən də uşağa kömək etmək istəyirsən? Gəl, kuklalardan birini götür. Onun sənənin övladın olduğunu təsəvvür et" deyərək təklif edir və kuklaların olduğu rəfdə Likanı göstərir. Uşaq onlardan birini seçir və bir ayağından tutur. "Uşaq acdır? Ona süd şüşəsi verməliyik?" tərbiyəçi soruşur. Lika razılaşaraq başını yelləyir. "Yaxşı, süd şüşəsi budur. Gəl, sənə onu necə yedizdirəcəyini göstərəcəm, bax." Tərbiyəçi kuklanı götürür və oyuncaq şüşəni kuklanın ağzına yaxınlaşdırır. "Oh, çox acdır. İndi növbə sənindir, onu da mənim kimi yedizdir." O, şüşəni və kuklanı Likaya verir. Lika hər iki oyuncağı bir anlıq tutur, sonra şüşəni ağzına çox yaxın deyil, kuklanın üzünə sıxır. "Sən onu qidalandırırsan!" – tərbiyəçi sevinir – "O, həqiqətən də bunu bəyənir." Lika indi şüşə və kuklanı tərbiyəçiyə qaytarır, sanki "növbə sənindir" deyir. Tərbiyəçi kuklanı yenidən qidalandırır, sonra hər iki oyuncağı Likaya qaytarır. Likanın yaşadı, onları uzaqdan izləyən Nina indi onlara yaxınlaşır və deyir: "Lika, mənim kuklam da acdır". Tərbiyəçi həvəslə cavab verir: "Lika, gəl Ninaya körpəni necə yedizdirəcəyini göstər". (Cefri Trevik-Smitin (2023) "Erkən Uşaqlıq Oyunu" kitabından uyğunlaşdırılmışdır.)

Autizm xəstəsi olan beş yaşlı Gio uşaq bağçasının sinif otağında qurulmuş "baqqal mağazasında" oynayan iki yaşadına arxası ilə dayanır. Gio əlində oyuncaq pomidor tutur və onu fırladır. Yaşadlarına fikir vermir, onlar da ona fikir vermirlər. Tərbiyəçi yaxınlaşır və deyir: "Gio, bu pomidoru ərzaq mağazasından al. Bax, Nelli kassadadır və sən ondan ala bilərsən". Gio tərbiyəçiyə baxır, sonra yenidən pomidora baxır və onu fırlamağa davam edir. Tərbiyəçi fərqli yanaşmağa çalışır. "Nelli, gəlin Giodan soruşaq ki, o, bu pomidoru almaq istəyir?" "Yaxşı," deyərək bir şey satmaq istəyən Nelli deyir. "Gio, Gio, bura gəl, bu pomidoru al" deyir. Gio indi Nelliyə baxır və deyəsən bir az maraqlanır və plastik pomidoru ona tərəf yelləyir. "Gio, ona de: Nelli, mən bu pomidoru almaq istəyirəm. Bunu deyərək bilərsənmi?" – "Mən bunu almaq istəyirəm," Gio pıçıldaıyır və Nelliyə doğru bir neçə addım atır. "Yaxşı, Gio," Nelli deyir, "bu qırmızı pomidor bu gün satışıdadır." "Mən bu pomidoru almaq istəyirəm" Gio deyir. "Və siz də yaşıl lobya almaq istəyirsiniz?" – Nelli soruşur, "lobya da var, amma onlar real deyil, sadəcə plastiktir". Gio oyuncaq lobya tapır. "Bunlar 4 lariyə başa gələcək" - Nelli deyir. Tərbiyəçi yenidən Gioya kömək edir: "Pul verdiyini iddia et (bu hərəkəti təqlid edir) və sonra de: "Budur, sənənin pulun". Gio tərbiyəçini təqlid edir və Nelli ona deyir: "Təşəkkür edirəm, Gio və mümkün qədər tez qayıdın" (Cefri Travik-Smitin "Erkən Uşaqlıq Oyunu" kitabından uyğunlaşdırılmışdır (2023)).

Bəzən xüsusi ehtiyacları olan bir uşaqla sadəcə oturaraq oyuna qoşulmaqla yardım etmək vacibdir:

Üç 6 yaşlı uşaq masaüstü oyun oynamağa hazırlaşır. Əqli qüsuru olan Manana masa arxasında əyləşən oğlanların yolunu kəsir, oyuncaq fiqurlardan birini götürür və gülərək onu taxtanın üstündə gəzdirməyə başlayır. "Yox, Manana, dayan! Bu mənimdir" deyərək oyunçulardan biri qışqıraraq Manananın əlindən oyuncaq fiquru qoparır. "Mən oyunu bilirəm" deyərək Manana qəzəblənir. O, oyuncaq fiqurunu geri qaytarmağa çalışır, sonra ondan uzaqda olan başqa bir fiqurdan tutur. Bu qarşılıqlı əlaqəni izləyən tərbiyəçi oğlanlara üz tutur: "Manana sadəcə sizinlə oynamaq istəyir". Sonra o, Mananaya kömək edir: "Başqa bir fiqur götürə bilərsiniz, oğlanlar artıq bunları seçiblər" və sonra "yaşıl fiqur olacağam" deyərək misal gətirir. Manana hələ də oyuncaq qutusunda olan yaşıl parçanı götürür və deyir: "Bax, yaşılı məndədir". "Buyurun, siz və mən birlikdə oynayacağıq" deyərək tərbiyəçi təklif edir. "Yaşıl fiqurumuzu başlanğıc meydanına qoyacağıq?" O, oyun lövhəsində boş yerə işarə edir. Digər uşaqlar da tərbiyəçinin onlarla oynadığı kimi Manananın onlarla oynamasını qarşılayırlar. "Yaxşı, Manana, növbə sənidir" deyir bir uşaq, "Bax? Biz irəlidəyik, sən yetişməlisən". (Cefri Travik-Smitin (2023) "Erkən Uşaqlıq Oyunu" kitabından uyğunlaşdırılmışdır.)

İnklüziv təhsil prosesinin video nümunəsi üçün buraya baxın.

Universal dizayn prinsipi - biri üçün faydalı olan digərləri üçün faydalıdır

Universal dizayn prinsipi məhdud imkanlı şəxslər üçün faydalı olanın, başqalarına da fayda verməsi ehtimalına əsaslanır. Məsələn:

- Pandusdan əlil arabasında olanlar, arabalardan istifadə edənlər, təkərli çamadanlardan və uşaq arabalarını istifadə edən insanlar da istifadə edirlər.
- Uzun qulplu üfüqi qapı dəstəyi serebral iflicli insanlar üçün faydalı olsa da, ondan hər iki əlində nəsə tutanlar və əllərini istifadə etmək istəməyənlər də ondan yaxşı istifadə edirlər.
- Simvolik işarələri oxuya bilməyən insanlar və işarənin yazıla biləcəyi xüsusi dili bilməyən insanlar üçün başa düşmək daha asandır.

Aşağıdakı nümunələr bir uşaq üçün hazırlanmış strategiyaların digər uşaqlar üçün necə faydalı ola biləcəyini göstərir:

- Dali və Tea bir neçə uşağın böyük qrupda oxuyarkən heç vaxt dinləmədiyini gördülər və buna görə də kiçik qruplarda oxumağı gündəlik iş rejiminə çevirməyə qərar verdilər. Bununla belə, onlar nağılları dinləməklə yanaşı, kitablara baxmağa, danışmağa da diqqət yetirirdilər. Kiçik

qruplarda oxumağım bütün uşaqlar üçün mümkün qədər əlçatan olması üçün bu prosesi zamanla yaydılar. Tezliklə onlar gördülər ki, kitab oxumaq təkcə bu üç uşaq üçün deyil, digər uşaqlar üçün də daha maraqlı və cəlbedici oldu.

- Gündüzlər tərbiyəçi Maka tez-tez uşaq mahnıları ifa edirdi. Düşündü ki, bu, uşaqları daha da şənəndirəcək. Məkanın qrupunda eşitmə qüsuru olan uşaq var - Dito. Uşağın anası və xüsusi təhsil müəllimi Maka izah etdi ki, Dito'nun başqalarının dediklərini daha yaxşı başa düşə bilməsi üçün lazımsız fon səsinə azaltmağın daha yaxşı olar; həmçinin, bir şeyi izah edərkən və ya uşaqlara göstəriş verərkən onlarla daha aydın və qısa cümlələrlə danışmağı, bəzi sözlərin mənasını izah etmək üçün daha çox əyani kartlardan istifadə etməyi xahiş etdi. İndi tərbiyəçi Maka yalnız uşaqlar rəqs etmək istəyəndə musiqini açır. O, uşaqların sakitləşdiyini, oyuna və məşğələyə daha çox diqqət yetirdiyini görərək təəcübləndi. Həm də təlimatları daha yaxşı başa düşdülər və bir çox yeni sözlər öyrəndilər.
- İlin əvvəlində Eka, görmə qabiliyyəti zəif olan Nia adlı uşağın onun qrupuna qoşulacağını öyrəndi. Eka və uşaq bağçasının xüsusi təhsil müəllimi Marika uşaq bağçasının ətrafına, otaqlarına, həyətinə və çıxışlarına Nianın gözü ilə baxmağa başladılar və ətraf mühitdə bəzi dəyişikliklər etdilər. Materialların necə təşkil olunduğunu və uşağın boyuna uyğun yerləşdirildiyini yenidən qiymətləndirdilər. Bu, Niyaya hər şeyin harada olduğunu asanlıqla xatırlamağa və lazım gələrsə, müstəqil şəkildə götürməyə kömək edəcək. Onlar güşələri ziddiyyətli haşiyələrlə ayırdılar və yerə zidd rəngli lent yapışdırdılar. Otağın girişinə və ayaqyolunun çıxışına da fosfor rəngli pilləkənlərlə yollar düzəldilər. Onlar Nianın toxunuş ilə fərqləri hiss edə bilsin deyə güşənin işarələrinə müxtəlif teksturalı materialları yapışdırdılar. Eka tezliklə daha yaxşı təşkil edilmiş mühitin bütün uşaqları daha mütəşəkkil etdiyini kəşf etdi.

Digər uşaqlarla ünsiyyət

2-3 yaşında uşaqlar bəzi fərqləri görə bilirlər, məsələn, uşaq arabasında oturursa, lakin bu barədə sual vermirlər, çünki bu, onlar üçün əhəmiyyətli bir fərq deyil.

3-4 yaşlarında uşaqlar müxtəlif fərqləri görməyə başlayırlar, məsələn, uşaq danışmadıqda və ya fərqli oynadıqda. Onlar sadə, maraqlı suallar verə bilirlər - "Niyə belə edir?".

5-6 yaşlı uşaqlar üçün ədalət, qaydalar, qrup dinamikası daha başa düşülən və vacib olur, onlar da fərqliliklərə daha həssas olurlar. Onlar daha çox köməyə ehtiyacı olan və ya məşğələlərdə fərqli şəkildə iştirak edən yaşlılarını seçirlər.

İstənilən yaşda onların münasibətini və davranışını formalaşdıran əsas model sizsiniz, onlar xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlarla münasibət qurmağı, onlarla necə davranmağı sizdən öyrənməlidirlər, siz onlara nümunəsiniz. Uşaqlara fərqliliklərin və məhdud imkanlı olmağın həyatın təbii bir hissəsi olduğunu öyrədin. Bu mövzuları əks etdirən kitablar və oyuncaqlar olsun. Uşaqların suallarına sadə və dürüst cavab verin: məsələn: "Bəzi insanlar gəzmək üçün ayaqlarından istifadə edir, bəziləri isə əlil arabasından istifadə edir"; və ya "Bəzi insanlar sözlər əvəzinə kartlarla danışirlar" və s.

Böyük uşaqları (4 yaşdan) qərar qəbul etmə prosesinə cəlb edin. Məsələn, onlardan soruşun ki, onlar xüsusi ehtiyacı olan yaşlılarının özlərini nə vaxt daha yaxşı hiss etdiyini və əsəbiləşdiklərini düşünürlər? Sonra onlardan yaşlılarını daha çox cəlb etmək üçün nə edilə biləcəyini soruşun və

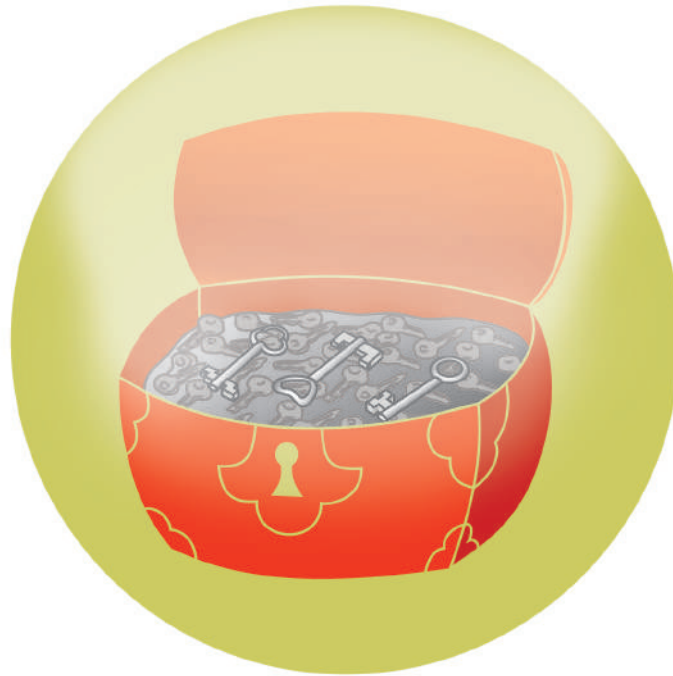
uşaqların cavablarını və fikirlərini yazın. Onların çox şey görə və deyə bildiyini görəcəksiniz. Bununla siz nəinki inklüziv mühitin yaradılmasına töhfə vermiş olursunuz, həm də uşaqların fikirlərinin sizin üçün vacib olduğunu göstərdiyiniz üçün onların müşahidə və təhlil bacarıqlarını inkişaf etdirməyə, fikirlərini formalaşdırmağa və ifadə etməyə, özlərinə inamlarını artırmağa kömək edirsiniz. Uşaqlara daha məsuliyyətli və empatik olmağa kömək edirsiniz.

Yuxarıda, Ekanın görmə qüsuru olan Nianı qarşılamaq üçün fiziki mühiti necə hazırladığını müzakirə etdik. İndi gəlin onun yaşlılarını necə hazırladığına baxaq. Nia gəlməmişdən əvvəl, tərbiyəçi Eka valideynləri ilə razılaşaraq, uşaqlara Nianın xüsusi ehtiyacları haqqında danışdı. O, yeni dostlarının görmə problemləri olduğunu və ətrafındakı əşyaları və insanları bacardıqları qədər aydın görə bilmədiyini izah etdi. Buna görə də bir oyuncağı yaxınlaşdırır və onu yoxlayır. Eka zəif görmə qabiliyyətini simulyasiya etmək üçün könüllü uşaqların gözlərini şəffaf parça ilə bağladı və onlardan hərəkət və oyun zamanı qarşılaşdıqları çətinliklər və maneələr barədə danışmağı xahiş etdi. Sonra o, onlardan Niaya necə kömək edə biləcəklərini düşünməyi və müzakirə etməyi xahiş etdi. Müxtəlif fikirləri dinlədikdən sonra onlar razılaşdılar:

Əşyaları və oyuncaqları eyni qabda və yerdə saxlayın ki, Nia hansı əşyaların harada saxlandığını və onları necə tapacağını asanlıqla öyrənə bilsin.

- Güşələrə giriş həmişə səliqəli və sərbəst olmalıdır.
- Oyuncaqlar, Nianın xəbərdar ediləcəyi icazə verilən yerlər (məsələn, xalçada konstruktiv fəaliyyətlər zamanı) istisna olmaqla, yerdə qalmamalıdır.
- Səs-küy səviyyəsinə nəzarət etməyə çalışın ki, Nia səs signallarını yaxşı qəbul edə bilsin.
- Və ən əsası, uşaqları bağçanın fəaliyyəti ilə tanış etmək və onları müxtəlif oyunlara cəlb etmək. Oynayarkən nə etdiklərini və gördüklərini izah edir və danışirlar (kitabdan uyğunlaşdırılmışdır: “Erkən Inklüziv Təhsil”).

FƏSİL 9. STRATEGİYALARIN VƏ MƏŞĞƏLƏLƏRİN NÜMUNƏLƏRİ

Bu fəsil kurikulumun məqsədlərinə uyğun olaraq sadədən mürəkkəbə doğru sıralanmış strategiya və fəaliyyətlər nümunələrinin qısa siyahısını təqdim edir.

Strategiyalar müəyyən bir məqsədə, yəni uşaqların effektiv öyrənməsini və inkişafına xidmət edən tərbiyəçinin konkret, məqsədyönlü hərəkətləridir.

Strategiyalar hər hansı bir məzmununda, uşaqların təşəbbüsü ilə başlayan və ya tərbiyəçi tərəfindən planlaşdırılan oyunla, gündəlik fəaliyyətlərlə, tədris prosesini səmərəli aparmaq üçün istifadə olunur.

Kurikulumun səmərəli həyata keçirilməsi üçün tərbiyəçinin ehtiyac olduqda və məqsədə uyğun olaraq istifadə edə biləcəyi müxtəlif strategiyalara malik olması zəruridir.

Müxtəlif strategiyalara nümunə olaraq: uşaqlarla öz oyunları və fəaliyyətləri haqqında danışmaq, uşaqları söhbətə cəlb etmək, dialoqu və söhbəti stimullaşdırmaq, düşünməyi asanlaşdırmaq, rəy bildirmək, həvəsləndirmək, izah etmək, ruhlandırmaq, misallar vermək, suallar vermək, zəngin lüğətdən istifadə etmək, diqqətlə dinləmək, seçim imkanı vermək, təhsil prosesini bütün uşaqlara uyğunlaşdırmaq, lakin çətin və əldə olunacaq məqsədlərə nail olmaq üçün uşaqlara yardım etmək.

Tərbiyəçi uşaqların öyrənmə tərzinə, inkişaf tempinə və müxtəlif ehtiyaclarına uyğun olaraq müxtəlif strategiyalardan kombinasiyalı şəkildə istifadə etməlidir. Tərbiyəçi kurikulumun məqsədlərinə və

uşaqların inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğun strategiyalar seçdikdə, o, uşağın inkişaf zonasında qalır və bu kurikulumun mühüm vəzifəsi olan yaşa və inkişafa uyğun məqsədyönlü təcrübələr tətbiq edir.

Strategiyaların məqsədlərə, yaşa və inkişaf bacarıqlarına uyğunluğu 7 və 8-ci Fəsillərdə ətraflı təsvir edilmişdir. Bu fəsilləri oxumadan aşağıdakı məsləhətləri mexaniki şəkildə tətbiq etmək tövsiyə edilmir.

QRUPUN BIRLIYININ MƏŞĞƏLƏLƏRİ VƏ STRATEGİYALARI

Məqsəd-Münasibətlər

Alt Məqsəd -Sosial Münasibətlər və Ünsiyyət:

- Uşağınızın etibarlı həmkarı olun, sizə qarşı etibarlı bağlılıq yaratmağa kömək edin, bunun üçün: onların hər cür səylərini və kəşflərini həvəsləndirin və dəyərləndirin, onların hərəkətlərini təsvir edin və səsləndirin, lazım olduqda onları sakitləşdirin, birgə işlərin sevincini bölüşün, bədən və jest dilindən, gözləmə və aktiv dinləmə üsullarından aktiv istifadə edin, uşağınızla ünsiyyət qurarkən və onlara xidmət göstərərəkən uşağın səviyyəsində olun, qarşılıqlı əlaqə qurun, müşahidə edin və uşağınızın şifahi olmayan işarələrinə cavab verin - jestlər, bədən dili. Sözsüz necə ünsiyyət qurmağa çalışırlar.
- Ünsiyyət qurarkən “bir daha” prinsipindən istifadə edin.
- Nitqinizi uşağın dil inkişaf səviyyəsinə uyğunlaşdırın. Açıq, yarı açıq və ya qapalı sualların kimə veriləcəyini düşünün.
- Əsas sosial bacarıqları öyrədin: əsas sosial sözlər, soruşmaq, paylaşmaq, əməkdaşlıq etmək, onlarla cütlüklərlə və ya kiçik qruplarda dah çox oynamaq, burada növbə ilə topu, maşını yuvarlamaq, onlara oyun zamanı yardım etmək və paylaşmaq üçün çoxlu nümunələr verin. Uşaqlar tərəfindən edilən paylaşmaq və əməkdaşlığa dair bütün nümunələrə diqqət yetirin və qeyd edin, oyunda iştirak üçün müraciət etməyin məqbul formalarını, “bəlkə” və “sağ ol” ifadələrindən istifadə etməyi, yardım istəməyi öyrədin. Tez-tez bir nümunə verin, kömək istəmək üçün ifadələrdən istifadə edin, hekayə oxuyarkən, hekayə danışarkən dayanın və sual verin: "Qəhrəman köməyə ehtiyacı olanda nə etdi?" Zaman zaman süni şəkildə uşağın kömək istəməli olduğu vəziyyətlər yaradın.
- Aydınlaşdırma tələb etməyi öyrədin. Özünüz bir nümunə göstərin: "Nanikonun nə dediyini başa düşmədim, gəlin birlikdə oxuyaq."
- Tərcüməçi rolunu mənimsəmək. Uşaqlara bir-birinin sözlərini və hərəkətlərini anlamağa kömək edin.
- Uşaqlara sosial siqnalları (üz ifadələri, bədən duruşu, səs tonu) müşahidə etməyi və başa düşməyi xatırladın.
- “Bizi yaxşı dost edən şey”, “başqalarını oyuna necə cəlb etmək” kimi mövzular haqqında söhbətləri təşviq edin.
- Kiçik uşaqlara bir-birinin söhbətini bitirməsini gözləməyi öyrətmək; böyük uşaqlara bunun nə üçün vacib olduğunu izah edin.

- Yaşlı uşaqlarla əməkdaşlıq, ədalət və empatiya haqqında danışın. Bunu etmək üçün təbii olaraq baş verən situasiyalardan istifadə edin, əməkdaşlığı qiymətləndirin, düşünün: “Ədalətli deyilmi...?” Empatiya nümunəsi göstərin.
- Yaşlı uşaqları danışmaq və inandırma strategiyalarından istifadə etməyə/mənimsəməyə həvəsləndirin. Bunu etmək üçün uşaqların dolaylı istəklərinə diqqət yetirin və onlara cavab verin, bununla nə demək istədiklərini izah edin.
- Kiçik uşaqlara qaydalara əməl etməyi öyrədin, onlara qaydaları tez-tez xatırladın və böyük uşaqları qaydaların hazırlanmasına cəlb edin.
- Yaşlı uşaqları oyun qaydaları ilə razılaşarkən fikir yürütməyə təşviq edin.

Alt məqsəd - Sosial Oyun

Uşaqlara sosial oyunun növbəti mərhələlərinə keçməyə kömək edin.

- Onları bir-birinin oyununa maraq göstərməyə təşviq edin: “Bax, Niko qüllə tikir, gəlin ona bu kubu verək”.
- Kiçik qrupda sosial oyuna başlayın: “Bax, o da körpəni yatızdırır, gəlin ondan soruşaq ki, bunun adı nədir”.
- Yalnız paralel oynayan uşaqlar tədricən assosiativ oyunlara həvəsləndirilməlidir;
- Oyun zamanı artıq bir-biri ilə ünsiyyətdə olan uşaqların (assosiativ oyun) bir-birini təqlid etmələri üçün imitasiyalı oyunu təşviq edin.
- Sadə ssenariləri və rollu oyunu təşviq edin.
- Uşaqları oyun zamanı diqqətlərini ümumi məqsədə yönəltməyə təşviq edin.
- Onlara rolları bölüşməkdə kömək edin.
- Nisbətən utancaq və ya daha az ünsiyyət bacarığı olan uşağa oyuna qoşulmağa kömək edin və dostlarına dostlarını cəlb etməyi öyrənməyə kömək edin.
- Qaydalı oyunlarda udmaq və uduzmaq qaydalarına dair razılaşmanı təşviq edin.
- Oynayarkən razılaşmanı, güzəştə getməyi və paylaşmağı təşviq edin.

Sosial qarşılıqlı əlaqə və sosial oyunu təşviq etmək üçün fəaliyyətlər

Qeyd: Aşağıdakı nümunə məşğələlərə əlavə olaraq, sizin və ya uşağınızın təşəbbüsü ilə başlayan hər hansı oyun dostluq, sosial qarşılıqlı əlaqə və öyrənməni təşviq etmək üçün istifadə edilə bilər.

- Bir-birinizi tanıyın - uşaqlara bir-birinin adlarını öyrənməyə və ya bir-birləri haqqında daha çox məlumat əldə etməyə kömək edən sadə məşğələlərlə məşğul olun. Dairədə oturan uşaqlara növbəylə top atın və onlara müxtəlif suallar verin: "Adınız nədir?", "Və varmı?", "Hansı oyunu sevirsən?", "Sevdiyiniz rəng nədir?"
- Salamlar - Sözləri uşaqlara tanış olan mahnıya dəyişin, məsələn: "Xoş gəldiniz..." və onu hər uşağa oxuyun.

- Nəzakətli sözlər - Nəzakətli söz və ifadələri nümunə götürün, öyrədin və təşviq edin: "Xoş gəldiniz", "Təşəkkür edirəm" və s. Müxtəlif əyləncəli fəaliyyətlər tapın. Məsələn, sənət mərkəzində qalın kağızdan dondurma konusları hazırlayın, içərisinə yumşaq bir top qoyun (nümunəyə baxın). Dairədə dayanan uşaqlar konuslardan istifadə etməklə 'dondurma topunu' bir-birlərinə ehtiyatla ötürməlidirlər. Onları "xoş gəldin", "sağ ol" sözlərindən istifadə etməyə təşviq edin. Bu, nəzakətli sözləri, həm də bədəni idarə etməyi öyrədir.
- Kukllarla sosial ssenarilər oynamaq- Məqbul sosial davranışı öyrətmək üçün tipik vəziyyətləri düşünün, məsələn, "Elena əlini o qədər uzatdı ki, təsadüfən Kotenin rəsmini xarab etdi. Kote çox üzüldü. Yelena Koteyə nə deməlidir?" Bağışlayın, təsadüfən etdim, sizin rəsminizi xarab etmək istəmədim".
- Cütlük şəklində hərəkət - cütlüklər üzbəüz otururlar. Onlar musiqi sədaları altında əllərini ritmik şəkildə hərəkət etdirirlər. Bu hərəkət qatarın təkərlərinin imitasiyası və ya əllərin irəli-geri yellənməsi ola bilər. Bu, həmçinin topuqların birləşdirərək ayaqların sinxron hərəkəti ola bilər - biri əyilir, digəri düzəldir. Uşaqların yaşına və fiziki qabiliyyətlərinə uyğun hərəkətlər düşünün. Fəaliyyətin əsas vəzifəsi cütlərin sinxron hərəkətidir, bunun üçün uşaq tərəfdaşın hərəkətini nəzərə almalı və ona əməl etməlidir. Bu fəaliyyət həm də öz bədənlərini öyrənməyə və hərəkətlərini tənzimləməyə kömək edir.
- Sizi kimin çağırdığını təxmin edin - uşaqlar bir dairədə durub hərəkət edirlər. Ortada gözü bağlı uşaq dayanır. Dairə ilə gedən uşaqlardan biri onun adını deyir. Gözü bağlı uşaq onu kimin çağırdığını təxmin etməlidir.
- Paraşüt - paraşütü açın, uşaqların uclarından tutmasını tapşırın, paraşütün üzərinə yüngül bir top qoyun. Uşaqlar topun düşməməsi üçün onu ehtiyatla atamalıdırlar. Bu fəaliyyət koordinasiyalı qrup hərəkətini tələb edir. Uşaqların qabiliyyətlərinə uyğun olaraq fəaliyyəti sadələşdirə və ya çətinləşdirə bilərsiniz. Kiçik yaşlı uşaqlar musiqinin ritminə uyğun olaraq "dalğalar" yarada və ya hərəkətin sürətini dəyişə bilərlər. Siz həmçinin uşaqları müxtəlif meyvə adları daşıyan kiçik qruplara bölmək olar. Əmrə - "almalar", "almalar" paraşütü buraxıb içəri girirlər, "armud" əmri ilə almalar paraşütü buraxır və onların yerini "armud" tutur. "Meyvə salata" əmri ilə bütün uşaqlar hündürlükdə üzən paraşütü buraxıb onun altında dayanırlar.
- Qrup mahnısı - qrup toplaşanda oxuyacağınız qrup mahnısı düşünün.
- Qrup qaydaları üzrə məşğələlər - qaydaları öyrətmək üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edin. Bunun üçün kiçik qrup məşğələləri təşkil etməli ola bilərsiniz: müzakirələr, rollu oyunlar, kukla tamaşaları, kitablar, qaydalar haqqında mahnılar.
 - ✓ Bir qayda adlandırın və uşaqlardan onu yerinə yetirmələrini xahiş edin.
 - ✓ Bir qayda adlandırın və uşaqlardan bu qaydalar üçün vizual simvollar seçməyi xahiş edin.
 - ✓ Uşaqları "qaydalar plakatını" bəzəməyə cəlb edin.
 - ✓ Mənim hansı qaydanı yerinə yetirdiyimi təxmin et. Yetkin və ya uşaq bunu göstərsin və başqaları qaydanın nə olduğunu təxmin etsinlər.
 - ✓ Kitab oxuyarkən uşaqlardan personajın qaydaya əməl edib-etmədiyini və əgər etmərsə hansı qaydaya əməl etməli olduqlarını soruşun.

- Biz mehriban davranışları müşahidə edirik - uşaqların bu davranışlara diqqət yetirməsi üçün faydalı və məqbul davranışı qeyd etməyin yollarını inkişaf etdirin. Məsələn, yardım qabı yaradın. Qaba başqalarına kömək edən, başqasının davranışını qeyd edən və başqasının uğuruna sevinən uşaqların adını daşıyan kartlar qoyun. Bir müddət sonra, qab dolduqda, dostluğu qeyd edin. Qeyd: Məşğələni rəqabətə çevirməməyi düşünün. Kimin neçə kartı qoyması vacib deyil, hər bir insanın məqbul davranışını qeyd etmək vacibdir. Bu, qrupun ümumi bayramı olmalıdır. Unutmayın ki, zaman keçdikcə uşaqlar mükafatlardan daha az asılı olmalı və daha çox daxili motivasiya ilə hərəkət etməlidirlər.
- Dostluq haqqında oxuyaq - münasibətlər haqqında olan kitabları seçin və oxuyun - dostluq, yardım. Personajların davranışı, qərarları haqqında danışın. Məsələn, "Ru - qəzəbli dinozavr" kitabı.
- Gəlin dostluq haqqında bir şey yaradaq - dostluq haqqında, qrupun müxtəlif təcrübələri, birlikdə oynayan uşaqlar haqqında kitablar yaradaq. Məsələn, uşaq ailələri haqqında kitab və ya ekskursiyaları və ya qrupun xüsusi qonaqlarını sənədləşdirən kitablar, sevimli hekayələr haqqında kitab.
- Dostluq plakadı - uşaqları bir daha dostluq və dostlara qarşı davranış qaydaları haqqında düşünməyə vadar edəcək müxtəlif vizual materiallar hazırlayın. Məsələn, qarşılıqlı hörmət, nəzakət, gülümsəmə, sədaqət, paylaşma, kollektiv iş və əyləncə nümayiş etdirəcək "dostluq poster" və ya "dostluq resepti". Siz hətta bir-biri ilə əlaqəsi olmayan məşğələləri dostluq mövzusunda həsr edə və bir daha uşaqları bir tort bişirmək kimi kollektiv işə cəlb edə bilərsiniz.
- Kompliment dairəsi - Bir dairədə oturan uşaqları bir-birlərinə iltifat etməyə dəvət edin. Bu, onlara komplimentləri özləri verməyi və qəbul etməyi öyrənməyə kömək edəcək. Onlara nümunə göstərin və onlardan nümunə götürün. Onları bir-birlərinin keyfiyyətlərini qeyd etməyə təşviq edin. Əvvəlcə daha kiçik uşaqlarla, xarici əlamətlərlə başlaya bilərsiniz. Məsələn, "köynəyini bəyəniyəm" və ya "Yaxşı gülürsən". Tədricən onlara bir-birlərinin keyfiyyətlərini görməyə və göstərməyə yardım edin, məsələn: "Yaxşı oynayırısan, mən sənənlə rəsm çəkməyi xoşlayıram", "Dünən Annaya necə kömək etdiyini gördüm, bu əsl dostluqdur".
- Dost nə istəyir - dost üçün xəmərdən və ya müxtəlif materiallardan müxtəlif ölçülü insan fiqurları düzəldin (nümunəyə bax). Bu məqsədə çatmaq üçün sizə müxtəlif incəsənət məşğələləri yardım edəcək. Uşaqlar dostları üçün əşyalar hazırlamaladırlar. Bunun üçün uşaq dostundan hansı əşyanı hazırlamaq istədiyini, məsələn, hansı ölçüdə, onu nə ilə bəzəyəcəyini soruşmalıdır. Uşaqları bir-birlərinin əsərlərini təsvir etməyə təşviq edin.
- Bir həqiqət, bir yalan - uşaq özü haqqında bir həqiqət, bir yalan danışır ki, başqaları da hansının yalan olduğunu düşünüb təxmin etsin. Məsələn, "Mən çəkmə bilərəm. Mən uşa bilərəm". Çətinlik: Yaşlı uşaqlarla ifadələrin sayı artırıla bilər - iki həqiqət və bir yalan. Bu məşğələ uşaqlara dostları haqqında daha çox məlumat əldə etməyə, həmçinin özləri, maraqları, bacarıqları və xüsusiyyətləri haqqında düşünməyə yardım edəcək.

Məqsəd - Maarifləndirmə

Alt məqsəd - Özünüdərkətmə:

- Uşaqların nə hiss etdiyini müşahidə edin. Uşağın hisslərini və duyğularını adlandırın.
- Onları diqqətlə dinləyin.
- Onlara emosiyaları qavramağa kömək edin - öz emosiyalarınızı və hisslərinizi təsvir edin.
- Uşaqlara emosiyaları ifadə etmək üçün yeni sözlər öyrədin. Bunu etmək üçün kartlardan, şəkillərdən istifadə edin.
- Onların müstəqil səylərini və addımlarını dəyərləndirin və onlara müstəqil seçim etmək imkanı verin.
- Nəticəni deyil, uşağın səylərini həvəsləndirin, "Mən bir tapmaca hazırlamağa çalışdığınızı görürəm".
- Bütün müsbət davranışlara diqqət yetirin və qeyd edin.
- Gənc uşaqlarla seçim etmək üçün aydın və məhdud təkliflər təklif edin.
- Uşaqlara sağlam heysiyyəti inkişaf etdirməyə, özlərini, qabiliyyət və bacarıqlarını tanımağa yardım edin.
- Onları sevindirən və ya qəzəbləndirən şeylər haqqında danışın.
- Hekayələr oxuyarkən və danışarkən diqqəti personajların əsas duyğularına yönəldin.
- Müxtəlif hisslərin təbii olduğunu və idarə oluna biləcəyini anlamağa yardım edin.
- Onları öz hisslərini bir-biri ilə bölüşməyə, duyğularını etiketləməyə təşviq edin.
- Favoritizmdən çəkinin.
- Tənqidi dildən istifadə etməyin.
- Bərabər və ədalətli rəftar nümunəsi göstərin.
- Onların hər birinə hörmətlə yanaşın.
- Həmişə onların emosiyalarına diqqət yetirin və səsləndirin və utanc, qürur və ya qeyri-müəyyənlik hisslərinin normal olduğunu izah edin.
- Onlara öz fikirlərini, hisslərini ifadə etmək imkanı verin.
- Səhvlər üçün təhlükəsiz mühit yaradın.

Altməqsəd -Sosial Maarifləndirmə

- Tez-tez ətraflarında baş verənləri, başqalarının nə düşündüklərini, nə etdiklərini səsləndirin.
- Fikirlərinizi, motivlərinizi səsləndirin.
- Özlərinin və ya başqalarının bu və ya digər emosiyasının səbəbini sadə dillə təsvir edin.
- Kiçik yaşlı uşaqlarda əsas sosial normalar haqqında bilikləri möhkəmləndirin - salamlamaq, vidalaşmaq, nəzakətlə xahiş etmək, təşəkkür etmək, üzr istəmək.

- Yaşlı uşaqlarla sosial normalara riayət etməyin nə üçün faydalı və xoş olması barədə danışın.
- Uşaqlara digər uşaqların və personajların emosiyalarını, niyyətlərini və motivlərini səsləndirməklə başqalarının perspektivini görməyi öyrədin.
- Kitab oxuyarkən, hekayələr danışarkən və ya rol oynayarkən onları başqasının yerində təsəvvür etməyə və necə hiss edəcəklərini söyləməyə təşviq edin.
- Böyük uşaqlara təcrid olunmuş uşağın necə hiss edə biləcəyini anlamağa yardım edin.
- Uşaqlara fərqli maraqlar, fiziki xüsusiyyətlər, zövqlər və təcrübələr kimi əhəmiyyətsiz görünən fərqləri görüb onlara hörmət etməyi öyrədin.
- Fərqli mədəniyyətlərə xas olan bayramları qeyd edin.
- Qrupunuzda məhdud imkanlı olan uşağınız varsa, uşaqlarla onların maraqları və ehtiyacları barədə danışın və 4 yaşından etibarən uşaqlara onlar haqqında qərar verməyə kömək edin.
- Uşaqlardan onların sözləri və ya hərəkətlərinin həmyaşıdlarına necə müsbət və ya mənfi təsir göstərə biləcəyini soruşun.
- Onlara başqalarının nöqteyi-nəzərini anlamağa kömək edin: Onlarla oynamayan və ya oyuncaq paylaşmayan yaşdının necə hiss edə biləcəyi barədə danışın. -"Bu sizin başınıza gəlsəydi, necə hiss edərdiniz?"
- Empatiya haqqında danışmaq üçün uydurma personajlardan istifadə edin.
- Paylaşmaq, empatiya göstərmək və qayğı göstərmək kimi müsbət davranışlara həmişə diqqət yetirin və dəyərləndirin.

Özünüdərk və sosial şüurun təşviqi üçün məşğələlər

- Güzgüdəki emosiyalar - Kiçik qruplara kiçik əl güzgüləri verin. Duyğuları ifadə edən, çoxlu sözlərdən ibarət bir hekayə oxuyun. Uşaqlar güzgüyə baxarkən uyğun ifadələr qururlar. Sonra bir-birlərini göstərirlər.
- Emosiya kartları – Cüt duyğu kartları yaradın. Bu kartları müxtəlif masaüstü oyunlar üçün istifadə edə bilərsiniz. Kiçik uşaqlar kartları uyğunlaşdırı bilirlər. Uşaqlardan eyni ifadəli iki kartı tapmasını və onlara ad verməsini xahiş edin. Duyğuları söyləyin, oxşar duyğunun görünə biləcəyi vəziyyətlər haqqında danışın. Böyük uşaqlarla Memo oyunu oynayın (şəkilə bax).
- Üz dəyişikliyi - Bu məşğələni kiçik qruplara təklif edin. Kağız boşqablara üzlər çəkin, ağız və qaş yerinə çevik tüklü məftillərdən istifadə edin ki, uşaqlar ağızlarını və qaşlarını duyğularına uyğun hərəkət etdirə bilsinlər. Uşaqlardan müxtəlif duyğular göstərmək üçün qaşlarını və ağızlarını hərəkət etdirmələrini xahiş edin: qəzəb, məyusluq, cansıxıcılıq, qorxu, təəccüb. Uşaqlar üzün qalan hissəsini rəngləyə bilirlər. Sonra hekayəni oxuyun, əsas məqamlarda dayanıb uşaqlardan duyğuları kağız boşqabda göstərmələrini xahiş edin.
- Xəmirlə emosiyalar - Uşaqlardan üzün konturunda xəmirlə formalar yaratmağı və müxtəlif duyğuları təsvir etməyi xahiş edin (şəkilə bax). Onların işlərinin fotolarını çəkin. Bu duyğular haqqında danışın.
- Emosiyalar şkalası yaradın - bu, bir duyğunun intensivliyi və ya müxtəlif emosiyalar ilə bağlı ola bilər. Nümunəyə baxın. Siz şkalanı lövhəyə yerləşdirə və ondan emosiyalar haqqında

danışmaq, situasiyaya uyğun ünsiyyət qurmaq üçün istifadə edə bilərsiniz: “Mənə nə hiss etdiyinizi göstərin”

- Uşaqlarınızla emosiya maskaları hazırlayın - kitab oxuyarkən maskalardan istifadə edin. Xarakterin yaşadığı maskanı seçin. (şəkilə bax).
- Emosiya fotoşəkilləri - müxtəlif emosiya olan sifətlərin laminatlaşdırılmış fotoşəkilləri. Uşaqlar bir kart göstərildikdə duyğuları adlandırırlar. Onların əvvəlcə müşahidə etməyə vaxtları var, sonra daha əyləncəli etmək üçün tempi sürətləndirirlər. Variasiya: Bir emosiya göstərin və duyğular haqqında danışın.
- Emosiyalarla bağlı sosial ssenarilər - müxtəlif vəziyyətləri danışın və uşaqlardan bu vəziyyətdə hiss edəcəkləri duyğuları seçmələrini xahiş edin.
- Emosiya eynəkləri - müxtəlif emosiya stəkanı hazırlayın (nümunəyə bax, yuxarıda müvafiq emosiya yazılıb). Uşaqlar qutudan növbə ilə eynək götürür və müvafiq duyğuları təcəssüm etdirməyə, bədən duruşunu götürməyə və müzakirə etməyə çalışırlar. İnsanın duyğularına uyğun olaraq gördüklərinə və düşündüyünə diqqət yetirin.
- Emosiya zəri - Böyük bir zəri (karton qutu) ağ kağızla örtün və hər tərəfə müxtəlif emosiya ifadə edən üzlər çəkin. Uşaqlar zərləri atır, duyğuları adlandırır və təsvir edirlər. Uşaqların yaşına və biliyinə uyğun olaraq üzləri dəyişə bilərsiniz. Köhnə duyğuları öyrəndikdən sonra yeni duyğularla əvəz edin.
- Papaq ötürmə - Müxtəlif emosiya ifadə edən üzləri təsvir edən şəkilləri kəsin, onları papaq və ya qutuya qoyun, onları musiqinin müşayiəti ilə dairənin ətrafında bir-birinə ötürün. Musiqi dayandıqda, papağı əlində tutur, kartlardan birini çıxarır və emosiyanı təsvir edir. Sonra uşaqlar oxşar əhval-ruhiyyədə olduqları vaxtları xatırlayırlar.
- Duyğular axtarıram- Otağın müxtəlif yerlərində (həmçinin, mümkünə, binanın ətrafında) emosiya ifadə edən üzlərin fotoşəkilləri və ya şəkilləri yerləşdirin. Uşaqlar müxtəlif üzlər axtarırlar. Onları tapanda bu əhval-ruhiyyədə olduqları bir vaxtdan danışirlər.
- Emosiya spineri (nümunəyə bax) - Emosiya spineri hazırlayın. Kiçik qruplarda uşaqlara təklif edin. Oxu fırladın, ox hansı emosiyada dayanırsa, uşaq həmin emosiyanı həyata keçirməlidir.
- Emosiya posterləri - Müxtəlif emosiya böyük formata yapışdırın və ya çəkin və üzərinə sözləri yazın. Onu görünən bir yerə asın və duyğuları təqdim etmək üçün istifadə edin.
- Duyğuları təxmin etmək - Kiçik qruplara təklif etmək üçün emosiya kartına əlavə edəcəyiniz taclar və ya xüsusi baş bantları hazırlayın (nümunəyə baxın). Uşaqlar alınlarına hansı emosiya kartının yapışdırıldığını görə bilmirlər. Digərləri göstərişlərdən istifadə edərək kartda hansı duyğunun təsvir olunduğunu təsvir etməyə və təxmin etməyə çalışırlar. Göstərişlər üz ifadəsinin və ya uşağın bu duyğunu hiss etdiyi vəziyyətin təsviri ola bilər. Məşğələnin sadə bir versiyası, uşaqların üz ifadələrindən istifadə edərək hansı duyğu olduğunu təxmin etməyə çalışmasıdır. Bu, asanlıqla tanınan duyğular təsvir edildikdə də baş verir. Uşaqlar vəziyyətləri təsvir etməli olduqda və ya tanınması çətin olan duyğulardan istifadə edildikdə məşğələ çətinləşir.
- Mənim Danışan Bədənim - Bu məşğələ uşaqların müxtəlif emosiya və emosiya fərqli intensivliyi zamanı hansı hisslər keçirdiklərini düşünsünməsi üçün vacibdir. Bu, onlara duyğularını və bədən dilini oxumağı öyrənməyə kömək edəcək. Məsələn, vücudum mənə nə

deyir: "Mən nə düşünürəm? Üz ifadəm (qaşlar çatılmış, dodaqlar büzülmüş); bədən duruşum (yumruqlar sıxılmış, əzələlər gərgin, ayaqlar qaçmağa hazır); daxilimdə nə hiss edirəm (ürək sürətli döyüntüsü, mədəmdə sıxılma hissi); çöldə nə hiss edirəm (ayaqlarımın və ovuclarımın altının şişməsi)?" Bədənin böyük konturunu çəkin və bədənin müxtəlif hissələrində - müxtəlif duyğular zamanı baş verənlər haqqında danışın.

- Daş hekayəsi - uşaqlara yastı daşların üzərində müxtəlif duyğulara uyğun üz cizgilərini çəkməyi təklif edin: gözlər, ağız, burun, qaşlar. Uşaqlara müxtəlif emosiyalar yaratmağa icazə verin (şəkilə baxın). Şəkillər çəkin
- Kimə aiddir - əşyaları qutuya qoyun. Bir barmağınızı çıxarın və uşaqlar bu əşyanın kimə aid ola biləcəyini müzakirə etsinlər. Niyə belə düşündükləri barədə danışın.
- Kimin nə düşündüyünü təxmin edin - kartlarda müxtəlif simvollar təsvir edilmişdir. Şəkilli kitabdan da istifadə edə bilərsiniz. Uşaqlardan hansı personajın bunu dediyini təxmin etmələrini xahiş edin: "Sən çox yaraşıqlısan", "Mən anamın qucağını sevirəm", "Artıq qaranlıqdır". Uşaqlardan soruşun ki, niyə belə düşünürlər? Necə başa düşdülər?
- Əl kuklları ilə sosial ssenariləri canlandırın. Duyğuları öyrətmək üçün tipik hekayələr və ssenarilər düşünün. Məsələn, "Oyuncaq istəmədim, kədərləndim", "Dostum məni oynamağa çağırırdı, sevindim". Daha aydın olması üçün siz uşaqlara müvafiq duyğuları əks etdirən şəkil seçə biləcəkləri emosiya kartları təklif edə bilərsiniz.
- Kitabdakı personajın hiss etdiyi və düşündüyü - Uşaq kitabları duyğuları araşdırmaq üçün əla bir yoldur. Bir çox kitablar personajın hisslərini aydın şəkildə təsvir edir və emosiyaları ifadə edən çoxlu sözlərdən ibarətdir. Kitabı oxuyarkən diqqətinizi personajların duyğularına yönəldin. Uşaqlardan açıq suallardan istifadə edərək öz duyğuları haqqında danışmağı xahiş edin: "Siz nə vaxt eyni şeyi hiss etdiniz?" və ya "Əgər siz onların yerində olsaydınız, özünüzü necə hiss edərdiniz?" Həmçinin, personajların düşüncələri və niyyətləri - nə düşündükləri, niyə olduqları kimi davranmaları haqqında danışın. Necə başa düşdün: "Mən fikir verdim ... (şifahi olmayan işarələri ətraflı təsvir edin)". Oxuyarkən personaj haqqında aşağıdakı kimi danışın: "Məncə, o, hiss edir (emosiyanı adlandırın) çünki ...". İndi mən eyni üz ifadəsini etməyə və bədənimlə eyni şeyi etməyə çalışacağam" (qeyri-şifahi işarələr) Oxuyarkən: "Məncə (xarakter) hisssdir (emosiya). Bilirəm, çünki (qeyri-şifahi işarəni təsvir edin)". "Sizcə ... nə hiss edir? Bunu hardan bilirsən?" "Görəsən (xarakter) necə hisssdir. Başqasını necə ala bilərik? Yaxşı, eyni ifadəni və pozanı ver."

Məqsəd - Tənzimləmə

Altməqsəd - Özünütənzimləmə

- Uşağınızın səbirli olub öz növbəsini gözlədiyinə diqqət edin və tərifləyin.
- Uşaqlara növbə gözləməyi və gözləməyi öyrədin.
- Gözləyən zaman onları sadə oyunlara cəlb edin.
- "Mən acam, amma hamı yemək yeyənə qədər gözləyəcəm" kimi səbr və özünü idarə etməyi nümunəsi göstərin.
- Aydın və qəti qaydalar işləyib hazırlayın; qaydalar müsbət ifadə edilməlidir.

- Onlardan tempi və istiqaməti dəyişməyi tələb edən impulsa nəzarət məşğələləri təklif edin.
- Onlara emosiyalarından xəbərdar olmaqda kömək etməyə davam edin.
- Uşaqlara özlərini sakitləşdirmək üçün dərinləndirən nəfəs almağı öyrədin (4-ə qədər sayaraq nəfəs alın, 7-yə qədər sayın).
- Uşaqlara "tısbağa texnikasını" öyrədin və onları lazım olduqda istifadə etməyə təşviq edin.
- Özünü sakitləşdirən üsullardan istifadə etdiklərini gördükdə diqqət yetirin.
- Gecikmiş həzz almağı məşq edin: "İndi çölə çıxıb bilirik, amma əvvəlcə otağımızı təmizləməyə kömək etsəniz, daha çox çöldə qala bilirik."
- Əsəbləşdiyiniz zaman necə sakit qalacağınızı modelləşdirin.
- Uşaqlarınıza tez-tez xatırladın ki, danışmaq üçün öz növbəsini gözləməli və dostlarının danışmasına icazə verməlidirlər.
- Onları impulsiv davranmaq əvəzinə problemlərin həlli yollarını düşünməyə təşviq edin.
- Onlara güclü emosiyaları idarə etmək üçün strategiyalar barədə düşünməyə kömək edin, məsələn, "Əsəbləşdiniz. Gəlin dərinləndirən nəfəs alıb yenidən cəhd edək və ya kömək istəyək".
- Onlara səbr bacarıqlarını tətbiq etməyə kömək edin: "Həyəcanlı olduğunuzu bilirəm, amma sizin növbənizi gözləməliyik. Gözləyərkən ona qədər sayaq."
- Uşaqlara məşğələlər haqqında düşünməyə və planlaşdırmağa kömək edin
 - ✓ Səhər gələn uşaqlardan nə etmək istədiklərini soruşun. Təkliflər verməyə hazır olun. Eyni zamanda, onlara öz planlarını qurmaq şansı verin.
 - ✓ Uşaqlardan oynamaq üçün hansı əşyaların lazım olduğunu düşünməyi xahiş edin. Məsələn, uşaq sensor masasında qumda oynamaq istədiklərini söyləyirsə, onlara planlaşdırmağa kömək edəcək suallar verin: "Nə istifadə etmək istəyirsiniz? Özünüz götürə bilərsinizmi?"
 - ✓ Bir nümunə verin və necə planlaşdırdığınızı ifadə edin. Məsələn, bir incəsənət layihəsi üçün materiallar hazırlayarkən yüksək səslə deyir: "Bu masada üç uşaq var, ona görə də üç laboratoriya paltar, üç fırça və üç rəsm fincanı almalıyam." "Mən bloklardan bir qala tikmək istəyirəm. Bunun üçün əvvəlcə möhkəm təməl qurmalıyam."
 - ✓ Oyundan sonra uşaqlardan planı xatırlamalarını və onu necə həyata keçirdikləri barədə düşünmələrini xahiş edin. Məsələn, biz fiqurlarımızı necə boyadıq, paltar geyindik? Bina necə oldu? Hansı materiallardan istifadə etdik? Hansı materialları qurmaq çətin, hansı asan idi? Problemi necə həll etdiniz? və s.
 - ✓ Ekskursiyaları planlaşdırarkən uşaqlara hər şeyi düşünməyə kömək edin: nə görəcəklər, nə etməli olacaqlar. Bitirdikdən sonra hər şeyin necə getdiyini yenidən müzakirə edin. Nə gözlədiklərini və nəyin fərqli olduğunu düşünün.
 - ✓ Oyuna başlamazdan əvvəl uşaqlardan nə düşündüklərini soruşun. Məsələn, "Nə tikmək, nə çəkmək, nəyi etmək haqqında hər hansı bir fikrin varmı?"
 - ✓ Uşaqlarla sabah baş verəcəklər haqqında danışmaq onlara düşünməyə kömək edir. Onların marağını artırmağa, maraqlandırmağa və qərar qəbul etmə prosesində iştirak etmələrini

xahiş etməyə çalışın. "Sabah taxta fiqurlarımızı çəkəcəyik. Nika, fiqurun hansı rəngdə olmasını istəyirsən? Paltarımıza boya düşməmək üçün nə etməliyik?"

- ✓ Uşağın fikirlərini genişləndirin: "Bu qalaya başqa nə qoya bilərik?"

Alt məqsəd - Münaqişələrin idarə edilməsi

- Hələ danışa bilməyən uşaqlara - "yox", "dayan", "mən" jestlərini, həmçinin kartda 2-3 əsas emosiyaları tanımağı və onlardan ünsiyyətdə istifadə etməyi öyrədin.
- Uşaqlara münaqişə zamanı kömək üçün sizə müraciət etməyi öyrədin.
- Neytral olun, heç kimin tərəfini tutmayın.
- Uşağı utandırmadan və məsləhət vermədən gördüklərinizi səsləndirin - "Qio bunu tuturdu, indi Nika götürdü. Qio buna əsəbiləşdi". – "Nutsa, səndə ayıciq var idi və indi isə Lizada var. İkiniz də bu oyuncağa sahib olmaq istəyirsiniz. Nutsa oyuncağı geri almağa çalışır... Liza, vurmağına icazə verməyəcəm".
- Uşaqlara iddialı davranış öyrədin.
- Sosial və emosional bacarıqları öyrətmək üçün uşaqlar arasında təbii olaraq yaranan münaqişə vəziyyətlərindən istifadə edin və eyni zamanda uşaqlara kömək edin: öz və başqalarının emosiyalarını, baxışlarını anlamağa, düşünməyə, impulsları cilovlamağa, həll yolu tapmağa və əməkdaşlığı davam etdirməyə yardım edin.
- Baş verənləri müzakirə edərkən sakit və təmkinli olun.
- Yaşa uyğun, sadə, asan başa düşülən dildən istifadə edin.
- Uşaqları öz hisslərini şifahi şəkildə ifadə etməyə təşviq edin.
- Uşaqlara bir-birinin hisslərini anlamağa və tanımağa kömək edin.
- Hər bir uşağın dediklərini diqqətlə dinləyin və sonra təkrarlayın.
- Onları növbə ilə danışmağa təşviq edin.
- Böyük uşaqlara münaqişənin həlli yollarını görməyə kömək edin. Həll yolunun nə ola biləcəyini soruşun, bunun ədalətli və hamı üçün məqbul olub-olmadığını düşünün.
- Təklif etdikləri fikirləri yüksək səslə təkrarlayın və münaqişənin digər tərəfində olan uşağın diqqətini bu fikrə cəlb edin.
- Lazım gələrsə, uşaqları "spiner", "qum saati" kimi köməkçi vasitələrdən istifadə etmək barədə düşünməyə təşviq edin.
- Razılaşdırılmış şərtlərin yerinə yetirilməsinə diqqət yetirin
- Böyük uşaqlardan onlar tərəfindən seçilmiş həllin nə qədər effektiv olub-olmadığını düşünmələrini xahiş edin.
- Münaqişənin həlli üçün müsbət cəhdləri qiymətləndirin və etiraf edin.
- Müəyyən müddətdən sonra uşaqların münaqişəni həll edə və razılığa gələ bildiklərindən məmnunluğunuzu bildirin.

- "Etmə" sözünü əks sözlə əvəz edin - "edin", məsələn, "ehtiyatla toxun", "mənə alçaq səslə deyin", "tısbağanı belə əzizləyin".

İmpuls idarəetmə məşğələləri

Aşağıda uşaqlara gözləməyi, dayandırmağı, həzz almağı gecikdirməyi və təlimatlara əməl etməyi öyrənməyə kömək edən məşğələlər var. Qeyd: Bu oyunlardan bəziləri keçid zamanı istifadə edilə bilər.

- Səs-küylü və ya sakit - Aşağıdakı təlimatlarla uşaqlara müxtəlif hərəkətləri göstərin - "Səs-küylü" və ya "Sakit". Məsələn, "Ayaqları səs-küylə döymək". Uşaqlar ayaqlarını yüksək səslə və səs-küylə döyürlər. "Səssizcə əl çalın" - Uşaqlar sakitcə əllərini çalırlar.
- Orkestr - Uşaqlar müxtəlif alətlərdə (şaxşax, marakas) çubuq sürətlə hərəkət etdikdə tez, yavaş hərəkət etdikdə isə yavaş-yavaş ifa edirlər. Biz bunu çətinləşdirə və çubuq yavaş-yavaş hərəkət etdikdə tez oynamağı xahiş edə bilərik və əksinə.
- Musiqini izləyin - Uşaqları əl çalmağa və musiqinin müxtəlif ritmlərinə keçməyə sövq edin.
- Təbilçilər - Müəllim müxtəlif ritmlər ifa edir və uşaqlar onlara əməl etməyə çalışırlar.
- Diqqət, biz titrəyirik! Diqqət, biz hərəkət edirik! Uşaqlar müəllimin əmrini gözləyirlər və buna uyğun olaraq gah dayanırlar, gah da tərpənirlər.
- Heyvanları təqlid etmək - uşaqlara heyvanların yerişini təqlid edin. "Meymun kimi qaça bilirsənmi? Yoxsa fil kimi yavaş-yavaş yeriyə bilərsənmi?"
- Böyükləri təqlid edin - müəllim müxtəlif hərəkətlər edir və uşaqlardan təqlid etməyi xahiş edir. Daha çətin bir seçim, böyüyün hərəkətləri yalnız ad dedikdə təkrarlanmalı, məsələn: "Manana dedi, əllərinizi qaldırın" və uşaqlar əllərini qaldırmalıdırlar. Yalnız deyirsə: "Əllərinizi qaldırın", onlar bu hərəkəti təkrarlamamalı və sakitcə növbəti təlimatı gözləməlidirlər. Bu oyunu müxtəlif variantlarda oynaya bilərsiniz - onu daha mürəkkəbləşdirin və ya asanlaşdırın. Bədənin müxtəlif yerlərində kartlar düzəldə bilərsiniz. Aparıcı hansı kartı çevirsə, uşaqlar bədənin həmin hissəsini tez tutmalıdırlar. Əsas odur ki, uşaqlar diqqətli olsunlar və buna uyğun hərəkət etsinlər.
- Bədən hərəkətləri ilə xəyali oyun - məsələn, "sıyıqda (yaxud hansısa viskoz mayədə) üzmək kimi davranmaq", "yaxud əjdahaya çubuqla getmək". Uşaqların zövqlə iştirak etməsi üçün hərəkətləri müxtəlif etməyə çalışın.
- Ördək, ördək, qaz - uşaqlar bir dairədə oturlar. Ördəklərdən biri ayağa qalxır, bir dairədə gəzir, əlini uşaqların başına qoyur və deyir - "ördək", "ördək". Əlini uşaqların birinin başına qoyanda birdən – "qaz" deyir və qaçır. "Qaz"ın məqsədi "ördəyi" yerində oturmağa vaxt tapmadan tutmaqdır. Əgər "ördək" oturmağı bacarırsa, o zaman "qaz" ördəyə çevrilir və indi o, uşaqların ətrafında gəzməyə başlayır... Əgər "qaz" "ördəyi" tutmağı bacarırsa, "ördək" indi öz bəxtini başqa uşaqda sınamalıdır.
- "Qırmızı işıq, sarı işıq, yaşıl işıq" - uşaqlara müxtəlif hərəkətlər təklif edin: yerində yürüş, tullanma, əl çalma, fırlanma. Uşağa yaşıl, qırmızı və ya sarı bir işarə göstərin. Yaşıl rəngdə uşaqlar sürətlə hərəkət etməlidirlər, sarıda - yavaş, qırmızıda - dayanmalıdırlar. Bənzər bir oyun "Gəz, gəz, gəz, dayan". Uşaqlar cərgə ilə gedir və müvafiq əmrdə dayanırlar. Bu zaman

qarşıda duran uşağı nəzərə almalı və onunla toqquşmamaq üçün bədənlərini idarə etməyə çalışmalıdırlar.

- Uçdu, uçdu, şahin uçdu - oyun rəhbəri müxtəlif şeylərə "uçdu" deyir, məsələn: "uçdu, uçdu, quş uçdu" və ya "uçdu, uçdu, şüşə uçdu". Eyni zamanda, uşaqları çaşdırmaq üçün bütün əmrlərdə əllərini yuxarı qaldırır. Uşaqlar yalnız adı çəkilən obyekt uçduqda əllərini qaldırmalıdırlar. Əks halda o, növbəti əmri əllərini aşağı salıb gözləyir.
- Qarışıq bədən hissələri - oyun rəhbərinin əmri ilə - "diz", uşaqlar ayağın ucuna toxunur. "Ayaq ucu" - diz; "baş" - burun, "burun" - baş.
- Tülkü və toyuqlar - "Tülkü" arxası uşaqlara - "toyuqlara" dayanır. "Tülkü" arxası ilə "toyuqlara" dayandıqda, toyuqlar sakitcə ona yaxınlaşırlar. "Tülkü" onlara tərəf dönəndə "toyuqlar" dayanmalıdırlar. Dayan bilməyən üç addım geri çəkilir. Bu, toyuqlardan biri gizlicə tülkünün üstünə gəlib əlini kürəyinə qoyana qədər davam edir.
- Güzgüdə - uşaqlardan cütləşmələrini xahiş edin. Biri güzgü, ortağı isə uşaq olacaq. Güzgü uşağın hərəkətlərini təkrarlayır, onları təqlid edir. Sonra rolları dəyişirlər.
- Ana - "Ana" uşaqların qarşısında dayanır və müxtəlif göstərişlər verir. Məsələn, "Üç fil addımı atın" və uşaqlar üç böyük addım atırlar. "7 qarışqa addımı at" və uşaqlar "Ana"ya yeddi kiçik addım yaxınlaşırlar. Kenqurunun ikiayaqlı tullanmasını, ayının ağır addımlarını, meymunun yerində hoppanmasını, qurbağanın irəli atılmasını, tənbelin yavaş hərəkətini, xərçəngin geriye doğru hərəkətini, çətirin əmrini - fırlanmasını, atın - arxa ayaqları üzərində yeriməsini, dəniz ulduzunun-əlləri yana açıb-bağlamaqla və ayaqları yana açıb-birləşdirməklə yerində tullanmaq.

Qeyd: Göstəriş üçün addımların sayını yazılı rəqəmlərlə göstərə bilərsiniz.

- Yatan şir - uşaqlar özlərini yatmış aslan kimi göstərərək uzanırlar. Bir uşaq onları müxtəlif gülməli hərəkətlər, ifadələr və ısrarlı baxışlarla oyatmağa çalışır. Əllərlə toxunmağa icazə verilmir. Qalib, gözlərini yumaraq, sona qədər hərəkət etmədən dayanandır.

Emosiyaların idarə olunması üzrə məşğələlər

- Qəzəbin idarə edilməsi - Səhər dərnəyi zamanı və ya kiçik qruplarda uşaqlara tez-tez qəzəblənən bir xarakter təqdim edin. Uşaqlarla kimin əsəbiləşdiyini, nəyə əsəbiləşdiklərini və qəzəbini necə ifadə etdiklərini danışın. Hansı ifadə formalarının məqbul və nə üçün olduğunu müzakirə edin. Bu xarakterin qəzəblə necə davrandığını göstərin. Erkən yaşlarda qəzəbi idarə etməyi öyrətmək üçün müxtəlif yanaşma və üsullar mövcuddur, məsələn, Tısbəğa metodu. Uşaqların bu üsulları öyrənmələri üçün ardıcıl olun və onları müxtəlif vəziyyətlərdə və müxtəlif vaxtlarda uşaqlara təkrarladın və təkrarlayın:
 - ✓ Onları qəzəbləndirə biləcək bir şey söylə. Onlara qəzəblərinin öhdəsindən gəlmək üçün nə etməli olduqlarını göstərin.
 - ✓ Qəzəbin idarə olunması ilə bağlı kartlar yerləşdirəcəyiniz bir künc yaradın. Lazım gələrsə, uşaqlara bu üsulları xatırladın.
 - ✓ Kitab oxuyarkən, personajlardan biri əsəbiləşərsə, onlara öyrəndikləri texnikaları və hirsələrini idarə etmək üçün istifadə etdikləri üsulları xatırladın.

- ✓ İncəsənət güşəsində “Qəzəblənəndə”, “Qəzəbdən qaçdım” mövzusunda rəsm çəkməyi və ya yaratmağı təklif edin.
- Özünü sakitləşdirmə - uşaqlara sakitləşməyin və emosiyaların öhdəsindən gəlməyin yollarını öyrədin. Məsələn: dərinləndən nəfəs almaq, istirahət etmək - əzələləri gərginləşdirmək və rahatlaşdırmaq, sevimli musiqini dinləmək və s.
- Sakitləşdirici materiallardan ibarət xüsusi qutu yerləşdirəcəyiniz xüsusi rahat künc hazırlayın. Bu ola bilər: xüsusi rəngləmə kitabı, məsələn. mandala, musiqi dinləmə avadanlığı, köpük paketi, yumşaq top, sevimli yumşaq oyuncaq, sensor şüşə və ya digər sensor oyuncaq, oyuncaq yay, çubuğa bərkidilmiş fırfa. Bu küncə yapışdırılacaq biləcəyiniz bir poster hazırlaya bilərsiniz - "Necə sakitləşə bilərik". _____ Mən bunu hiss edəndə _____ mənə kömək edir, nümunəyə baxın.
- Qəzəbölçən (sakit - əsəbi - qəzəbli - çox qəzəbli) nümunəyə baxın.) - Qəzəbi idarə edən kartların yanına qəzəb ölçən cihaz qoya bilərsiniz. Bu, eyni duyğunun intensivliyinin necə dəyişdiyini və daha güclü olmamışdan əvvəl ilkin mərhələdə necə tanınacağını nümayiş etdirmək üçün vizual material olacaq. Emosiyaları çatdırmaq üçün "qəzəb ölçən"dən istifadə edin: "Yaxşı, bu üzlərdə necə qəzəbləndiyinizi göstərin. Qəzəbiniz nə qədər güclü idi?"

Münaqişə və problem həll etməyi öyrətmək üçün məşğələlər

- Marionetlər və kuklalar - Uşaqlar üçün xarakterik olan münaqişəli vəziyyəti marionet və kuklalarla oynamaq, vəziyyəti yenidən görməyə yardım edir. Bu, problemin həlli ilə bağlı müzakirələr aparmaq imkanı verir. Məsələn, qrupunuzdakı uşaqlar oyuncaqların paylaşılması ilə bağlı problem yaşayırlarsa, peluş heyvanlardan istifadə edərək oxşar vəziyyəti oynayın: Gigi Katonun evdən gətirdiyi topla oynayır. Kato onu gördü və onu təqib etdi və qışqırdı: "Bu, mənimdir, mənə qaytarın." Sizcə, Kato özünü necə hiss edir? Gigi özünü necə hiss etdi? Bu problemi necə həll etmək barədə fikirləriniz varmı?
- Problem haqqında düşünmək - Uşaqları problemin nə qədər böyük ola biləcəyi barədə düşündürün: kiçik (bunu özünüz həll edə bilərsiniz), orta (bir az kömək kifayət olduqda), böyük (daha çox köməyə ehtiyacınız var). Aşağıdakı vəziyyətlər üçün üç ölçülü dairə və kartlardan istifadə edin: eyni oyuncaq üzərində döyüşən iki uşaq; uşaqlar mübahisə edir; Oyuncaq qırıldı və əzildi; Bir uşaq digərini vurur; Bir uşaq digərini yanına qoymur; Uşaqlar oynayır və bir uşaq uzaqdan baxır; Uşaqlarla müzakirə edin və müvafiq dairədə problemi göstərən kartları düzün. Həmçinin, hər bir problemi necə həll etməli olduqlarını müzakirə edin.
- Problemin həlli qutusu - problemin həlli yollarını yazın. Məsələn, müəllimə zəng edirəm, nəzakətlə soruşuram, növbəmi gözləyirəm, məhəl qoymuram. Fərqli vəziyyətlərdə fərqli yanaşmalar təsirli ola bilər. Buna görə də, uşaqlar hansı variantların mövcud olduğu və onların nə vaxt təsirli olacağı barədə müstəqil düşünməyi öyrənməlidirlər. Kartları hazırlayın, hər bir kartı çəkin və problemi həll etməyin yolunu yazın. Laminasiya olunmuş kartları zəncirdən asın və ya xüsusi “problem həlli” qutusuna qoyun. Səhər dərnəyi zamanı uşaqlarla kiçik qruplarda danışın və məşq edin. Onlardan qrup üçün xarakterik olan problemli vəziyyətlərdə problemi həll etmək üçün hansı yolu seçəcəklərini soruşun. Bu kartlar problemin həllini öyrətməyə başlamaq üçün yaxşı bir yoldur və eyni zamanda, uşaqlara problemin həlli

yollarının müxtəlifliyini görməyə vadar edir. Sonra kartlardan asılı olmayaraq problemi həll etmək üçün müxtəlif yollar düşünə bilərlər. Yuxarıda verilmiş strategiyalar bu yanaşmanı aydın şəkildə təsvir edir. Bu yanaşma üçün siz hələ də uşaqları seçdikləri yolun aşağıdakı üç mühüm qaydaya cavab verib-verməməsi barədə düşünməyə vadar etmək üçün bəzi çərçivələrə ehtiyacınız var: Mənim seçdiyim yol: 1) başqalarına zərər verirmi; 2) ədalətliirmi; və 3) başqaları necə hiss edəcəklər.

- Natiq çubuğu - Münaqişəni həll edərkən uşaqların başqalarını dinləməyi və gözləməyi öyrənməsi vacibdir. Bunun üçün uşaqları köməkçi vasitələrlə və müvafiq qaydalarla tanış edin. Məsələn, onlara xüsusi bir natiq çubuğu və ya davranışlarına nəzarət etməyi və başqalarını dinləmələrini asanlaşdıracaq başqa bir əşya təklif edin. Kim bu əşyanı əlində tutursa, o, danışır. Onlar öz fikirlərini ifadə edib qurtardıqdan sonra obyekt başqasına ötürməlidirlər. Bu oyun uşaqlara dialoqu idarə etməyə yardım edəcək - dinləmək, danışmaq.
- Danışqlar masası - Münaqişələrin həlli üçün gündəlik prosedur qurun və uşaqlara münaqişələrin həlli strategiyalarını öyrədin. Uşaqlar oyun zamanı yaranan münaqişələrin danışqlar masasında həll edilməli olduğunu öyrənməlidirlər. Və yalnız bundan sonra danışqlar apardıqdan sonra ayağa qalxacaqlar. Həmçinin, yaxınlıqda yerləşdiriləcək danışqlar masası üçün xüsusi qaydalar hazırlayın. Məsələn: Mən diqqətlə dinləyirəm; Mən onlara aydın deyirəm və nə istədiyimi və nə üçün istədiyimi izah edirəm; Danışqlar aparanda ayağa qalxırıq və s.
- Pauza edin və düşünün - "fasilə düymələri" yaradın, onları uşaqlara paylayın. Uşağın düzgün qərar vermədiyi və ya düzgün davranmadığı vəziyyətlər haqqında danışın. Uşaqlar belə hallarda düyməni basmalı və belə bir qərar nəticəsində nələrin baş verə biləcəyini düşünməlidirlər. Mürəkkəb seçim: geriye çevirmə düyməsi əlavə edin və uşaqlar bu vəziyyətdə necə davranma biləcəkləri barədə düşünsünlər. Uşaqlardan incəsənət güşəsində pult (uyğun düymələrlə) hazırlamağı, onu istədikləri kimi bəzəməyi və bu oyun üçün istifadə etməyi xahiş edin.

KƏŞF-TƏDQIQAT MƏŞĞƏLƏLƏRİ VƏ STRATEGİYALARI

Məqsəd - Marağ

Altməqsəd - Maraqların dərinləşdirilməsi:

- Uşaqların təbii olaraq nəyə marağ göstərdiyini müşahidə edin və onlara bu məşğələlərlə məşğul olması üçün daha çox imkan verin. Onlara bu maraqlara uyğun oyuncaqlar, kitablar və ya məşğələlər təklif edin.
- Təsviri nitqi təşviq edin - tez-tez öz hərəkətlərinizi səsləndirin.
- Marağ sözsüz ifadə edilə bilər. Buna görə də maraqları müşahidə etmək vacibdir.
- Uşaqlara maraqlarını sözlə ifadə etməklə, onların istək və maraqlarını anlamağa kömək edin.
- Uşaqlara diqqəti qoruyub saxlamağa kömək edin. Uşağın nə etdiyini təsvir edin.
- Uşaqların sevimli oyun və məşğələlərinə yeni problemlər əlavə etməklə onların bilik və bacarıqlarını dərinləşdirin. Məsələn, uşaq rəsm çəkməyi sevirsə, onlara müxtəlif texnikalar və ya materiallar təklif edin - akvarel, kollaj və s.
- Marağın dəyərləndirildiyi bir mühit yaradın. Uşaq suallar verəndə müzakirəyə qatılın, birlikdə cavab tapın və ya sadə təcrübələr aparın. Bu, onların marağının artmasına və tənqidi təfəkkürün inkişafına kömək edir.
- Uşağa onları maraqlandıran ideyaları təklif edin, sonra kəşf etmək, araşdırmaq və oyunu izləmək üçün onlara vaxt verin.
- Onların söylərini və nailiyyətlərini qeyd edin və dəyərləndirin (və mühakimə etməyin). Onların işlərini nümayiş etdirmək və ya maraqlarını təşviq etmək onların inkişafının və maraqlarının dərinləşməsinə yardım edir.
- Kiçik uşaqlarla kitab oxuyarkən məqsədimiz kitabı başdan ayağa oxumaq deyil, onlarda kitaba qarşı marağ yaratmaq olmalıdır. Səhifədə daha çox baxın.
 - ✓ Onların hündürlüyündə olun, üz-üzə olun, birlikdə kitablara baxın və araşdırın və onlarla baş verənlər haqqında birlikdə danışın.
 - ✓ Kitabı oxuyarkən, ona baxarkən və haqqında danışarkən uşaqların nəyi bəyəndiyini müşahidə edin.
 - ✓ Onların reaksiyalarını gözləyin. Onların ünsiyyət siqnallarını dinləyin və müvafiq cavab verin - uşağın marağını izləyin.
 - ✓ Kiçik yaşda qısa, aydın cümlələr kitabda baş verənləri uşağa aydınlaşdırır. Kitabda təsvir olunanları təcəssüm etdirmək də vacibdir:
 - ✓ Müşahidə edin və hansı uşaqların kitablara daha çox, hansının daha az marağı olduğunu qeyd edin.
 - ✓ Kitaba az diqqət yetirən uşaqların maraqlarını müşahidə edin, onların hansı mövzulara və oyuncaqlara marağ göstərdiyinə baxın, oxşar mövzu və şəkillərlə kitablar seçməyə çalışın;

- Daha böyük lüğətə malik uşaqlarla obyektlərin xüsusiyyətlərini adlandırın: obyektin ölçüsünü, formasını, rəngini, kəmiyyətini, materialını və/və ya hərəkətini təsvir edin – cəld, şən, sadə, yüksək səslə.
- Məkan bildirən sözlərdən istifadəni təşviq edin – içəridə/xaricdə, yuxarı/aşağıda, arxada/öndə, ortada.
- Zaman, kəmiyyət anlayışlarından və digər xüsusiyyətlərdən istifadə edin
- Uşaqlara təbii materiallarla təcrübə aparmağa icazə verin
- Uşaqlara onları maraqlandıran mövzularda əlavə resurslar təqdim edin: kitablar, videolar ...
- Yeni bir şey kəşf etdiyiniz zaman həyəcanınızı uşaqlarla bölüşün, məsələn: "Vay, mən bunu bilmirdim! Gəl birlikdə daha çox öyrənək!"
- Uşaqlara ucadan düşünmə nümunəsi verin: "Görəsən, bu yarpaq niyə belə formadadır. Gəlin birlikdə öyrənək."
- Uşaqlara vulkanın necə püskürdüyü, heyvanların necə yaşadığı və ya bitkilərin necə böyüdüyü barədə qısa, yaşa uyğun videolar göstərin, gördüklərini birlikdə müzakirə edin və əlaqəli fəaliyyətlər aparın.

Alt məqsəd - Maraqların müxtəlifliyi:

- Müxtəlif materiallar təklif edin (açıq) və onların maraqlarını müşahidə edin, onları maraqlandıran mövzular haqqında danışın.
- Kitablarla qarşılıqlı əlaqə və mütaliə vasitəsilə maraqları şaxələndirin.
- Maraqları müşahidə edin və onların maraqlarına əsaslanaraq yeni mövzular və layihələr təqdim edin.
- Onları yazı və yazı yazmaqla maraqlandırın. Ətraflı məlumat üçün səhifəyə baxın.
- Güşələrdəki materialların uşaqların maraq və mövzularına uyğun olmasına diqqət yetirin.
- Ətraf mühiti yeni və maraqlı saxlamaq üçün materialları mütəmadi olaraq dəyişdirin.
- Yeni bir şey kəşf etdiyiniz zaman həyəcanınızı uşaqlarla bölüşün.
- Uşaqlara ucadan düşünmə nümunəsi verin: "Görəsən, bu yarpaq niyə belədir. Gəlin birlikdə öyrənək."
- Sərt qaydalara tabe olmayan pulsuz layihələri təşviq edin.
- Uşaqların müxtəlif səsləri və ritmləri kəşf edə bilməsi və müxtəlif növ həqiqi və ya əl işi olan alətlərdə ifa etməyi nümayiş etdirməsi üçün musiqi alətləri ilə təmin edin.
- Onlara müxtəlif musiqi növlərini dinləmək və sərbəst hərəkət etmək imkanı verin.
- Uşaqlara gil, kağız və ya təkrar emal edilə bilən materiallarla öz xəyal dünyalarını yaratmağa icazə verin.
- Onlara necə sağlam olmağı öyrətməyə kömək edin. Gigiyena haqqında danışmaq üçün vizual materiallardan istifadə edin. Sağlam vərdislər, fiziki fəaliyyət, qidalanma, nəfəs alma və təmiz hava haqqında danışın.

Maraqları dərinləşdirmək və şəxələndirmək üçün məşğələlər

- Onları sadə rəsm, avtoportret, natürmort və s. yaratmağa həvəsləndirin.
- Uşaqları papye-maşə texnikası ilə tanış edin. Onları bu üsullardan istifadə edərək məhsullar yaratmağa həvəsləndirin.
- Məşhur rəssamların əsərlərinə baxın. Onları müzakirə etməyə və öz fikirlərini bildirməyə təşviq edin.
- İncəsənətin müxtəlif sahələrinin nümunələrinə baxın: rəngkarlıq, qrafika, heykəltəraşlıq. Onları müzakirə etməyə və öz fikirlərini bildirməyə təşviq edin.
- Onları muzeyə, sərgi salonuna aparın. Onları gördüklərini müzakirə etməyə təşviq edin.
- Müxtəlif janrlı musiqiləri dinləməyə, onları musiqinin ritminə əməl etməyə, oxumağa təşviq edin.
- Opera, balet və uşaq tamaşalarının videoyazılarını təklif edin.
- Həftənin mövzusu kimi uşaqların sevimli kitablarını seçin, uşaqlara tanış olan kitabların süjetləri əsasında müxtəlif məşğələ növlərini planlaşdırın.
- Uşaqlara baxmaq üçün şəkili kitablar təklif edin.
- Müxtəlif mövzularda kitablar təklif edin, onları ucadan oxuyun.
- Tanış kitabların audio yazılarından istifadə edin, uşaqların onu dinləməsinə icazə verin.
- Ritmik oyunlar, barmaqlardan istifadə edərək oyunlar oynayın.
- Uşaqlara bitkilər və heyvanlar, onların müxtəlif ehtiyacları, ətraf mühit şəraiti, adətlər və yaşayış yerləri haqqında oxuyun.
- Uşaqlara bitki və heyvanların illüstrasiyalı ensiklopediyalarını təklif edin. Onları təsvir etməyə və müqayisə etməyə təşviq edin.
- Vaxtaşırı qrupa uşaqların qayğı göstərəcəyi ev heyvanı daxil edin.
- Uşaqları təbiətlə tez-tez təmasda olmağa həvəsləndirmək; həyətdə olanda onları təbii materialları, yarpaqları, çubuqları, daşları və s. müşahidə etməyə və toplamağa təşviq edin.
- Qrupa maqnit, tərəzi, güzgü, təkərlər, müxtəlif materiallardan toplar daxil edin.
- Uşaqlara uşaq xəritəsini göstərin və onları müxtəlif yerləri tapmağa təşviq edin.
- Uşaqları harada yaşadıklarını söyləməyə, öz məhəllələrinin, rayonlarının maketlərini çəkməyə və düzəltməyə həvəsləndirin.
- Bir yerdən başqa yerə necə köçdüklerini soruşun, müxtəlif vasitələri təsvir edin və çəkin.
- Kublarla oynayarkən yollar, körpülər, şəhərlər və kəndlər tikin.
- Uşaqlara məkan oriyentasiyası bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edən masaüstü və mobil oyunlar təklif edin. (Sola, sağa, yuxarı, aşağı və s.)
- Dramatik güşədə müxtəlif insan fəaliyyəti ilə bağlı materialları daxil edin - gül mağazası, avtomobil təmiri sexi, restoran və s.

- Uşaqların müxtəlif fəaliyyətləri müşahidə edəcəyi və onlar haqqında danışacağı müxtəlif tipli müəssisələrə səfərlər planlaşdırın və həyata keçirin.
- Mədəniyyətlərinin xüsusiyyətlərini uşaqlarla bölüşmək üçün ailələri qrupa dəvət edin.
- Uşaqlarla təbiətin təhlükələri, insanın ətraf mühitə qayğı göstərməsə nələr baş verə biləcəyi (meşədə yanğı, insanların səhlənkarlığı, balıqların tələf olması, suyun çirklənməsi, ağacların kəsilməsinin fəsadları və s.) haqqında danışın.
- Uşaqlarla ağac və bitki əkmək, həyəti təmizləmək.
- Nənə və babaları qrupa dəvət edin ki, keçmişdən, öz həyatlarından danışsınlar.
- Uşaqlara köhnə tarixi binaları, geyimləri göstərin, etnoqrafik və tarixi muzeylərə səfərlər planlaşdırın.
- Uşaqları uşaqlıqdan foto və paltar gətirməyə təşviq edin. Onların necə dəyişdiyini danışın.
- Uşaqlara təqvim, saat təklif edin. Onların vaxtı necə ölçdüyünü araşdırın.
- Qrupa oyuncaq telefon, kamera, mikrofon gətirin.
- Uşaqlara videonu, səs yazıcısını yandırmağı və kameradan necə istifadə etməyi göstərin.
- Qrupa müxtəlif alətlər gətirin və uşaqları onlardan istifadə etməyə təşviq edin: böyüdücü şüşə, tərəzi, binokl və s.
- Müxtəlif texnologiyalardan istifadə qaydaları ilə tanış olun.
- Kompüterdə sadə, inkişaf etdirici proqramlardan istifadəni təşviq edin, məsələn: şəkil yaratmaq üçün rəsm proqramı.
- Onları təkcə kublardan deyil, müxtəlif materiallardan istifadə etməklə müxtəlif strukturlar tikməyə həvəsləndirin.
- Müxtəlif mədəniyyətlərə xas olan adət-ənənələri tanıtmmaq - onların yeməkləri, geyimləri, bayramları və s.
- Müxtəlif janrlı kitabları - nağılları, məlumat kitablarını, şeir toplularını, uşaq hekayələri oxuyun.
- Uşaqlarla təqvimlər, hava xəritələri və nömrə lövhələri kimi uşaqları iştiraka təşviq edən integrativ plakatlar yaradın.

Məqsəd - Tədqiqat

Altməqsəd - Sensor Tədqiqat

- Uşaqları müxtəlif duyğu materialları ilə təmin edin (qum, su, gil, uzanıb yuvarlanmaq üçün əşyalar, müxtəlif qablar, açıq materiallar). Kiçik uşaqlar üçün böyük və istifadəsi asan açıq materiallar, böyüklər üçün kiçik detallar və hissələr. Müvafiq lüğəti olan
- Hərəkət və ya barmaqların istifadəsini əhatə edən müxtəlif sadə uşaq mahnıları və şeirlərini həvəsləndirin.
- Uşaqlara hərəkəti və ətraf mühiti (xüsusilə həyəti) araşdırmaq imkanı verin.
- Situasiya vurğusu ilə “yan”, “yaxın”, “arxa”, “ön”, “ortada” sözlərindən istifadə edin.

- Uşaqların maneələr arasında hərəkət etməli olduğu oyunlar oynayın: altdan sürünmək, üzərindən tullanmaq, yan keçmək və s.

Alt məqsəd - Elmi tədqiqat

- Uşaqları suallar verməyə həvəsləndirin, özünüz buna misal göstərin.
 - ✓ Kim, nə, harada, niyə?
 - ✓ Niyə, necə? (3 yaşdan)
- Onları müşahidə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə həvəsləndirin.
- Sözlərlə başlayan açıq tipli suallar verin: Sizcə, bu niyə baş verdi?
- Uşaqlara konkret faktları yadda saxlamağa deyil, nümunələri başa düşməyə kömək edin. Məsələn, canlıların qidaya ehtiyacı var, onlar böyüyür, çoxalır, bir-birindən asılıdır və s.
- Onlara müxtəlif əlamətlərə görə çeşidləmək imkanı verin.
- Onlara qanunauyğunluqları görmək imkanı verin.
- Xüsusi təcrübələr aparmaq üçün xüsusi obyektlər təklif edin (məsələn, soda və sirkə, boyalar və s.)
- Onlara canlı təbiəti müşahidə etmək imkanı verin.
- Fonoloji kəşfi təşviq edin.
- Dərinləşdirilmiş tədqiqat və kəşf üçün suallardan istifadə edin:
 - ✓ Necə araşdırırıq?
 - ✓ ... haqqında məlumatı necə tapa bilərik?
 - ✓ Haqlı və ya səhv olduğumuzu necə bilək?
 - ✓ Proqnozunuz doğru idi?
- Fərziyyə üçün suallardan istifadə edin
 - ✓ Sizcə buna nə səbəb olur?
 - ✓ Nə olacaq?
 - ✓ Sizcə düymə niyə yanıb?
- Müşahidə üçün suallardan istifadə edin:
 - ✓ Onu qaldıranda nə oldu?
 - ✓ o Nə qədər sürətlə yuvarlandı?
- Təsnifat üçün suallardan istifadə edin:
 - ✓ Necə oxşardır?
 - ✓ o Necə fərqlidir?

Kəşf üçün məşğələlər

- Müxtəlif kağız teksturaları (ağ, rəngli kağız, qablaşdırma kağızı, qəzet kağızı və s.) və ya səthləri (məsələn, muslin, parça və s.) təklif edin və müxtəlif bədii materiallarla onların üzərində çəkməyi təşviq edin.
- Onları müxtəlif materiallarla yapmaya həvəsləndirin: gil, plastilin, duzlu xəmir, suda isladılmış kağız və s.
- Səsi dinləmək üçün müxtəlif növ alətlər təklif edin.
- Musiqili oyunlar oynayın.
- Qoy musiqi sədaları altında rəqs etsinlər. Onları fəndlər hazırlamağa təşviq edin.
- Söz oyunları oynayın - sözün ilk hərfi əsasında yeni söz tapın, eyni çap olunmuş və yazılmış sözləri çeşidləyin.
- Bir qab hazırlayın, qum tökün və uşaqları qumun üzərində rəsm çəkməyə təşviq edin.
- Övladlarınızla sensor əlifba kitabı hazırlayın.
- Uşaqlarla əlifba lotereyası oynayın və onları oynamağa təşviq edin.
- Uşaqlara onlar üçün maraqlı olan mövzularda rəngləmə vərəqləri təklif edin.
- Ornamentlər təklif edin və kopyalamağı təşviq edin.
- Fərqli bədən hissələrini və koordinasiyanı inkişaf etdirmək üçün uşaqlara həm idman (rəqs, aerobika, yoqa...), həm də mobil oyunlar şəklində yaşa uyğun fiziki fəaliyyətlər təklif edin.
- Onları tullanmağa, qaçmağa, dırmaşmağa, fırlanmağa, asmağa və iplə tullanmağa həvəsləndirin.
- Uşaqları yeni məşqlər hazırlamağa dəvət edin. Sonra musiqi qoşun və onları musiqinin ritminə uyğun olaraq yeni məşqlər hazırlamağa təşviq edin.
- Müxtəlif idman avadanlıqlarından istifadə edərək uşaqlara oyunlar təklif edin: top, batut, halqa və s.
- Uşaqları yeni hərəkət oyunlar yaratmağa, öz qaydalarını inkişaf etdirməyə və ya tanış oyunların özlərinə məxsus şərhini tapmağa həvəsləndirin.
- Uşaqları sensor materiallarla təmin edin və onların eşitmə, görmə, qoxu, dad və toxunma hissələrinin inkişafına yardım edəcək məşğələlər planlaşdırın (oyun xəmiri, qum, əl boyaları və s.).
- Uşaqlara əllərini düzgün yumağı, dişlərini fırçalamağı, burnunu üfərməyi, tualetdən istifadə etməyi və s. öyrənməyə yardım edəcək əyləncəli məşğələlərə cəlb edin.
- Ürək döyüntüsünü dinləmək üçün stetoskop, onların hərərətini yoxlamaq üçün təhlükəsiz termometrlə təmin edin.
- İnsan bədəninin daxili orqanlarını və sümüklərini göstərən rentgen şəkillərini təqdim edin.
- Uşaqları insan orqanizmi haqqında illüstrasiyalı uşaq kitabları ilə təmin edin.
- Uşaqları böyüdücü eynək və mikroskop kimi alətlərdən istifadə etməyə həvəsləndirin.

- Uşaqları müxtəlif bitkilərin toxumları, şitillər, torpaq və kiçik qabları ilə təmin edin. Onları əkməyə, becərməyə, sulamağa, böyütməyə, böyümə və inkişaf prosesini müşahidə etməyə həvəsləndirin.
- Müşahidə prosesini təşviq etmək, müxtəlif vasitələrdən, eskizlərdən və fotosəkillərdən istifadə edərək təcrübənin gedişatını qeyd etmək.
- Uşaqlara müxtəlif heyvanların, quşların və həşəratların həyat dövrünü müşahidə etməyi təklif edin. Onun xüsusiyyətlərini təsvir edin və danışın.
- Uşaqları cisimlərin və müxtəlif maddələrin xassələrini onlara toxunaraq, hərəkət etdirərək və qarışdırmaqla öyrənməyə həvəsləndirin.
- Uşaqlara onların ölçüsünü, teksturasını, sıxlığını, çəkisini, balansını və hərəkətini müşahidə etmək və müqayisə etmək üçün manipulyasiya edə biləcəyi obyektlər təklif edin..
- Uşaqlara müqayisə etmək üçün müxtəlif təbii materiallar təklif edin.
- Uşaqlara kiçik mexaniki cihazlar və sınımış oyuncaqları sökmək və araşdırmaq təklif edin.
- Uşaqlara rəngləri qarışdırmaq və yeni rənglər kəşf etmək üçün boyalar təklif edin.
- Uşaqları suda duz, şəkər, un, dənli bitkilər və taxılları həll etməyə, mayeləri dondurmağa təşviq edin.
- Onları müxtəlif yeməkləri dadmağa, qoxulamağa və onlara toxunmağa təşviq edin.
- Onları günəş şüalarının kiçik güzgüdə necə əks olunduğunu müşahidə etməyə, kölgələrlə oynamağa, müxtəlif rəngli eynəklərdən işığa baxmağa və sadə kaleydoskop yaratmağa həvəsləndirin.
- Onları həyətdəki divara və ya səki daşına su ilə çəkməyə və suyun necə buxarlandığını müşahidə etməyə həvəsləndirin.
- Uşaqları təbiətdəki mövsümi dəyişiklikləri müşahidə etməyə, onlar haqqında danışmağa və təsvir etməyə həvəsləndirin: "Deyə bilərik ki, artıq payız gəlib. Yarpaqlar saralıb qırmızıya çevrilib".
- Uşaqları hər gün havanı müşahidə etməyə və danışmağa həvəsləndirin. Məsələn, həyətə çıxmazdan əvvəl: "Qio, bax, hava necədir? Bizə pencək geyinmək lazımdır mı?"

Məqsəd – Yaradıcılıq

Altməqsəd – Yaratmaq

- Uşaqları dramatik-simvolik oyunu inkişaf etdirməyə həvəsləndirmək; bunu modelləşdirin; onları oyunlarında xəyali obyektlərdən istifadə etməyə təşviq edin.
- Uşağa rəsm çəkmək üçün sərbəstlik verin. Onlara çəkməyi "öyrətməyin".
- Uşağa kifayət qədər vaxt verin. Onları tələsdirməyin!
- Daha mürəkkəb hekayələri dəstəkləyən rollu oyun ssenariləri üçün tematik rekvizitlər təqdim edin (məsələn, həkim dəsti, kardioqram, rentgen, müxtəlif geyimlər, papaqlar, şərflər, şahmat və s.).

- Uşaqlara müxtəlif materiallar çəkməyə və sınaqdan keçirməyə icazə verin.
- Uşaqların xüsusi bir məqsəd olmadan sərbəst şəkildə manipulyasiya edə bildikləri sensor materiallar (məsələn, oyun xəmiri, barmaq boyları, qum) təklif edin. Bu, onlara teksturani, rəngi və formaları yaradıcı şəkildə yaratmağa imkan verir.
- Onun işi haqqında danışın, uşağın nə etdiyini, kömürün, boyanın və ya təbəşir yarpaqlarının izlərini təsvir edin.
- Onlara öz rəqslərini düşünmək və “ifa etmək”, öz musiqilərini “yaratmaq” imkanı verin.
- Uşaqlara hər hansı bir hadisəni danışmaq üçün nümunə verin. Onlara bu səhər başınıza gələnləri, uşaqlıqda vaxtınızı necə keçirdiyinizi danışın və s.
- Böyük uşaqları rəsmlərini ucadan təsvir edərək və yaradıcı oyunu izah edərək hekayələr yaratmağa təşviq edin.
- Onları oxuduqları hekayələr, nağıllar və şeirlər əsasında müvəqqəti kiçik tamaşalar yaratmağa həvəsləndirin və kömək edin.
- Oyunlardan və məşğələlərdən əvvəl uşaqlardan nə düşündüklərini və ideyalarını həyata keçirmək üçün hansı materiallara ehtiyac duyduqlarını soruşun.
- Yaradıcılığı təşviq etmək üçün müxtəlif açıq materialları (təkrar emal edilmiş, təbii) toplayın və birləşdirin.
- Uşaqlar mahnı oxuyanda, rəqs edəndə, rəsm çəkəndə və ya buna bənzər bir şey edəndə mühakimə etməyin.
- Onların yaradıcılığını həvəsləndirin. Onların yaradıcılığına maraq göstərin.
- Hekayə (povest) bacarıqlarını təşviq edin. Səhifəyə baxın.

Altməqsəd - Problemin həlli

- Uşaqlara təcrübə və tədqiqat etmək imkanı verin.
- Uşaqlara açıq materiallar təklif edin.
- Onların fəaliyyətini müşahidə edin və müvafiq suallar verin.
- Problemin həlli nümunəsini göstərin.
- Onları düşünməyə, problemi necə həll edəcəklərini düşünməyə kömək edin.
- Sınaq və səhv yolu ilə öyrənməyə həvəsləndirin: Uşaqlara bloklarla qüllə tikmək və tapmaca yaratmaq kimi məşğələlər təklif edin ki, onlar müxtəlif üsulları sınayıb nəticə çıxara bilsinlər.
- Uşaqlarla hərəkətlərin nəticələrini müzakirə edin: Uşaq bir şey etməyə cəhd etdikdə, məsələn, kağız kəsmək və ya oyuncaqdan istifadə etmək, onlara nəticəsini təhlil etməyə və nə baş verdiyini və nə üçün baş verdiyini düşünməyə kömək edin.
- „Uşaqlara kömək istəmək imkanı verin ki, onlar bəzi problemlərin başqalarından yardım və fikir tələb edə biləcəyini anlasınlar.“

- Sayma: Oynayarkən yüksək səsle əşyaları sayın
- Əsas fiqurlar: Uşaqları oyuncaqlarda və ətrafda ola əsas fiqurları müəyyənləşdirməyə və adlandırmağa təşviq edin.

Böyük uşaqlarla əlavə strategiyalardan istifadə edin.

- Məqsəd müəyyən etməkdə (planlaşdırmada) yardım edin: Uşaqlara konkret məqsədi müəyyənləşdirmək və ona necə nail olacaqları barədə düşünmək üçün tapşırıqlar təklif edin, məsələn, struktur yaratmaq və ya tematik oyun hekayəsi yazmaq.
- “Nə olarsa...” və “Bunu necə dəyişə bilərdiniz?” kimi suallar verin. Bu, uşaqlara vəziyyəti təhlil etməyə və yeni yanaşmaları kəşf etməyə kömək edəcək.
- Uşaqlara başqaları ilə ünsiyyət qurmalı və problemləri həll etmək üçün kollektiv şəkildə işləməli olduqları qrup oyunları üçün fürsət təmin edin.
- Uşaqlara vəziyyəti təhlil etməyə, nümunələri tanımağa və mümkün həll yollarını tapmağa kömək edin.
- Çərçivədən kənar düşüncə və yaradıcı həlləri təşviq edin.
- Onlara sınaq və səhv yolu ilə öyrənməyə icazə verin.
- Uşaqları bacarıqları ən hündür qülləni tikməyə həvəsləndirin. Düşdüyü zaman, niyə düşdüyünü və onu necə gücləndirə biləcəklərini düşünməyə kömək edin.
- Birbaşa cavab vermək əvəzinə, onları tənqidi düşünməyə təşviq etmək üçün açıq suallar verin.
- Onlara müxtəlif materiallardan istifadə etməklə açıq yerlərdə müxtəlif konstruksiya tikmək, su, qum və digər “tikinti materiallarını” müxtəlif üsullarla bir yerdən başqa yerə daşımaq üçün müxtəlif imkanlar verin.
- Onlara müxtəlif strategiyaları müzakirə etməkdə və danışıqlar aparmaqda kömək edin.
- Uşaqlara tortu necə bölmək kimi onlara tanış və vacib olan real dünya problemlərini həll etməyə kömək edin.
- Riyazi məlumatlılığı təşviq edin. Səhifəyə baxın.
- Məlumat və qrafiklər: Uşaqları məlumat toplamaq və onları qrafika şəklində təqdim etməyi öyrədin, məsələn, maraqlı mövzular üzrə sorğular keçirin və məlumatları sütündən ibarət qrafiklərdən və ya piktoqramlardan istifadə edərək təqdim edin. Məsələn, birinci sütunda futbolu sevən insanların adlarını və ya nömrələrini, ikinciyə basketbolu və s.

Yaradıcılıq üçün məşğələlər

- Təbii və təkrar emal edilmiş materiallarla təmin edin və onları üçölçülü heykəllər yaratmağa təşviq edin.
- Kolajların hazırlanması üçün materiallar təqdim edin.
- Uşaqları çap olunmuşlarla sənət əsərləri yaratmağa həvəsləndirin.

- Uşaqları trafaret hazırlamağa həvəsləndirin və sonra onlardan sənət əsərləri yaratmaq üçün istifadə edin.
- Kuklların hazırlanması üçün təkrar emal edilmiş materiallarla təmin edin.
- Onları əl işi olan kitablar hazırlamağa həvəsləndirin.
- Uşaqları musiqi alətləri hazırlamağa həvəsləndirin.
- Onlara musiqi alətlərindən istifadə edərək öz ritmlərini/melodiyalarını yaratmağa icazə verin.
- Onları öz sözlərini yazmağa həvəsləndirin. Onlar sözləri tanış mahnıya dəyişə və ya tanış melodiyadan istifadə edə bilərlər.
- Onları dramatik oyunlarla məşğul olmağa həvəsləndirin.
- Onları heyvanların və quşların səslərini çıxarmağa, hərəkətlərlə təqlid etməyə həvəsləndirin.
- Onların rolları canlandırmağa, obrazlara girməyə icazə verin. Onları rola uyğunlaşmaları üçün müvafiq atributlarla, aksesuarlarla təmin edin.
- Oynamaq üçün real obyektlər təklif edin, yaradıcı oyunları təşviq edin.
- Uşaqları kitablardakı personajları, tanış kitablardan səhnələri canlandırmağa həvəsləndirin.
- Uşaqlara tanış kitabların öz audio yazılarını yaratmağı təklif edin.
- Uşaqları tanış kitablardan personajlar çəkməyə həvəsləndirin. Onlar yalnız kontur çəkə, surət çıxara və rəngləmək üçün istifadə edə bilərlər.
- Uşaqlarla tanış olan nağıllardan loto, tapmaca və ya digər stolüstü oyunlar hazırlayın.
- İllüstrasiyalar təklif edin və uşaqları rəsmlərdən istifadə edərək hekayə uydurmağa təşviq edin.
- Uşaqları hekayələr danışmağa, hekayələr uydurçağa həvəsləndirin. Bu hekayələr əsasında kitablar yarada bilərsiniz.
- Karton formalar hazırlayın, onları müntəzəm olaraq kəsin və uşaqları onları qatlamağa təşviq edin.
- Onları müxtəlif bayramlar üçün təbrik/dəvət kartları hazırlamağa həvəsləndirin.
- Onları müxtəlif materiallardan istifadə edərək naxışlar düzəltməyə və davam etdirməyə təşviq edin və sonra onları təsvir edin.
- Müxtəlif formaları tapmaq üçün uşaqları ətrafda gəzməyə aparın.
- Kəmiyyət ideyalarını, saymağı təşviq edən zərlə masaüstü oyunlar təqdim edin.
- Masaüstü oyunlar təqdim edin: loto, domino, binqo, obyektlərin çeşidlənməsini və təsnifatını təşviq edin.
- Uşaqlara rəqəmlər, kəmiyyətlər, formalar və rənglər haqqında kitablar təklif edin.
- Uşaqları yemək fəaliyyəti zamanı materialları ölçməyə, saymağa və çəkməyə həvəsləndirin.
- Kəmiyyətləri müqayisə etmək üçün uşaqlara müxtəlif materiallar təklif edin.

- Onları kubları forma və ölçüyə görə çeşidləməyə təşviq edin. Hündür, qısa, bərabər kimi sözlərdən istifadə edin.
- Uşaqlara təbii materiallardan ibarət kolleksiyalar təklif edin: ölçü, forma.
- Oyuncaq telefon, kassa aparatı və digər nömrəli oyuncaqlar daxil edin.
- Uşaqlara müxtəlif formalı qəliblər və möhürlər təklif edin.
- Uşaqlara çəki və ölçülərini müqayisə etmək üçün müxtəlif materiallar təklif edin. Uşaqları xəttkeş və tərəzidən istifadə etməyə təşviq edin.

HISSƏ 4. TƏLİM MÜHİTİNİN TƏŞKİLİ

FƏSİL 10. FİZİKİ MÜHİTİN TƏŞKİLİ

Bu kurikulumun həyata keçirildiyi fiziki mühit necə olmalıdır? Bu, müxtəlif oyun sahələrinə bölünmüş, taxta mebel və neytral rəngli divarları olan mütəşəkkil, rahat otaqdır. Bu, həm də müxtəlif ərazilərə bölünən və uşaqlara müxtəlif və maraqlı oyun imkanları verən rahat həyətdir.

Qrup otağı

Fiziki mühiti planlaşdırarkən bir neçə istiqamətdə düşünün, uşağın inkişafı standartını, proqramın keyfiyyət standartını, kurikulumun məqsədlərini və otağınızın fiziki xüsusiyyətlərini nəzərə alın. Kurikulumun məqsədlərinə əsaslanaraq, fiziki mühit elə qurulmalı, elə materiallarla təchiz olunmalıdır ki, uşaqlarda maraq oyandırın, onları sual verməyə, tədqiqata həvəsləndirsin, yaradıcılıq və onların sosiallaşmasına şərait yaratsın, emosional səriştələri inkişaf etdirdirsin, qrupun

birliyini önə çıxarsın, uşaqlar arasında əməkdaşlığa təkan versin. Uşağın inkişaf standartının və proqramın keyfiyyət standartının təhlili nəticəsində belə nəticəyə gəlmək olar ki, qrupun fiziki mühiti elə təşkil edilməlidir ki, uşaqlar müxtəlif təcrübələrdə iştirak etmək və müxtəlif bacarıqları inkişaf etdirmək imkanı əldə etsinlər.

Qrup otağının təşkili üçün əsas prinsiplər:

1. Qrupun mebeli ağac teksturasından və uşağın boyuna uyğun olmalıdır.
2. Qrupun resurslarının çoxu açıq və təbii olmalıdır.

BOX: Açıq resurslar - Açıq materiallardan, məsələn, təbii və təkrar emal olunmuş resurslardan - mantar tıxacları, şüşə qapaqları, yumşaq məftillər, qatıq qabları, mətbəx kağızı, karton silindrlər, karton qutular və s. kimi materiallardan istifadə uşağın yaradıcılıq və düşünmə qabiliyyətinin inkişafı üçün xüsusilə vacibdir.

3. Resurslar təşkil edilməli, uşaqlar üçün asanlıqla əlçatan olmalı və müvafiq əyani işarələrə malik olmalıdır ki, uşaqlar materialları hara qaytaracaqlarını bilsinlər.
4. Qrup mühiti rahat olmalıdır, neytral tonlarda(divarlar, pərdələr), ev elementlərini (vaza, pərdələr), rahatlıq elementlərini (stul, kilim) təşkil etməlidir.
5. Mühit çevik olmalı və dəyişikliklərin edilməsinə və oyuna uyğunlaşdırılmasına, onun yeni resurslarla zənginləşdirilməsinə, lazım gəldikdə mebelin köçürülməsinə və s. imkan verməlidir.

6. Qrup uşaqların öz seçimləri ilə müxtəlif oyunlarla məşğul olmasına imkan verəcək güşələr şəklində təşkil edilməlidir.

Uşaqlara müxtəlif təcrübələr təqdim etmək üçün güşələrin sayı və funksiyaları uşaq bağçasında təklif edilməli olan oyun növlərinə əsaslanmalıdır. Hər bir oyun növünün uşaqlara əlçatan olması üçün güşələr bölünməli və təşkil edilməlidir.(oyun növləri haqqında ətraflı məlumat üçün Fəsil 4-ə baxın). Aşağıda ən çox istifadə olunan güşələrin və onların qurulması üçün lazım olan mebel və resursların siyahısı verilmişdir:

Dramatik oyun güşəsi

Dramatik oyun güşəsi rol oynama, yaradıcı oyun üçün yerdir. Bu məkan uşaq oyununun mövzusuna uyğun olaraq asanlıqla yenidən təşkil edilməlidir. Bu məkanda uşaqlar həm real həyatdakı vəziyyətləri, həm də xəyali, fantaziya ilə yaradılmış hekayələri təcəssüm etdirməyi bacarmalıdırlar. Uşaqlara müxtəlif gündəlik vəziyyətlərdə oynamaq imkanı verəcək mebelə ehtiyacınız olacaq - mətbəx mebeli, stol, stullar, uşaq meydançası və s.

Tələb olunan resurslar – Dramatik güşədə sizə müxtəlif fəsillər üçün geyim və aksesuarlar, oyun qabları, meyvə və tərəvəzlər, oynamaq üçün təbii, köhnə əşyalar (köhnə telefon, radio, divar saati və s.) lazımdır. Marağı dərinləşdirmək üçün müxtəlif artefaktları - müxtəlif peşələrin atributlarını, uşaqlara tanış olmayan gündəlik əşyaları və s.daxil edilməlidir.

İncəsənət güşəsi

İncəsənət emalatxanasında uşaqların təsviri incsənətin müxtəlif sahələri olam rəsm çəkmək, yapma, kollajlar hazırlamaq, maketlər hazırlamaq kimi nümunələr yaratmaq imkanı olmalıdır. Keyfiyyət standartına uyğun olaraq bu güşədə həm döşəmə, həm də mebel yaş üsulla asan təmizlənməlidir. Lazımi mebel: alçaq, açıq rəflər (resursların saxlanması üçün), masalar, stullar, molbert.

Tələb olunan resurslar - İncəsənət güşəsi maraq, yaradıcılıq və tədqiqat bacarıqları kimi kurikulum məqsədlərini inkişaf etdirmək üçün əla yerdir. Müxtəlif ölçülü fırçalar, müxtəlif kağız teksturaları, müxtəlif boya növləri, müxtəlif teksturalı yapma materialları, kolaj üçün təbii və təkrar emal edilmiş materiallar, üç ölçülü heykəllər və s.

Tədqiqat güşəsi

Tədqiqat güşəsi də bu kurikulum məqsədlərinə nail olmaq üçün ən yaxşı yerlərdən biridir. Güşəni qurmaq üçün lazım olan mebellər: masa, stullar, alçaq rəf və ya təcrübələr, materialların saxlanması üçün alçaq, açıq şkafrdır. İncəsənət güşəsində olduğu kimi burada da döşəmə və mebel nəm parça ilə asan təmizlənməlidir.

Tələb olunan resurslar: Maraq hissini dərinləşdirmək üçün tədqiqat güşəsində uşaqların materialın xüsusiyyətlərini müşahidə etmək imkanı olmalıdır. Tədqiqat mövzusunda asılı olaraq material fərqli ola bilər. Məsələn, təbii materialların kolleksiyaları: qabıqlar, müxtəlif quşların lələkləri, müxtəlif ağacların yarpaqları, qabıqlar, çınqıllar və s. Həmçinin təcrübələr üçün zəruri olan müxtəlif maddələr: maye materiallar, toz materiallar, sökülən avadanlıq nümunələri və s.

Sensor güşə

Sensor güşə uşaqların hissləri ilə oynamaq imkanı olan yerdir. Bu yer də nəm parça ilə asan təmizlənməlidir. Bir sensor masadan istifadə edə və ya birbaşa yerə bir sensor qab qoya bilərsiniz.

Tələb olunan resurslar: Müşahidə və tədqiqat üçün vaxtaşırı sensor masanı/konteyneri müxtəlif materiallarla doldura bilərsiniz. Bunlara daxildir: kinetik qum, sadə qum, manna yarması, su, qida boyası ilə rənglənmiş su, buz kubları və s. Eyni zamanda, əsas materialdan (qum, su və s.) asılı olaraq sizə oyuncaqlar, məsələn, kiçik plastik fiqurlar, kürəklər, zabralar və s. lazım ola bilər.

Kublar güşəsi

Kublar güşəsində heç bir mebelə ehtiyac yoxdur, sadəcə böyük bir xalça və ya döşəmə döşəyi olsun ki, uşaqlar kublarla sərbəst şəkildə tikə bilsinlər. Materiallar birbaşa xalçaya və ya açıq rəflərə yerləşdirilə bilən qablara, böyük qutulara yerləşdirilə bilər.

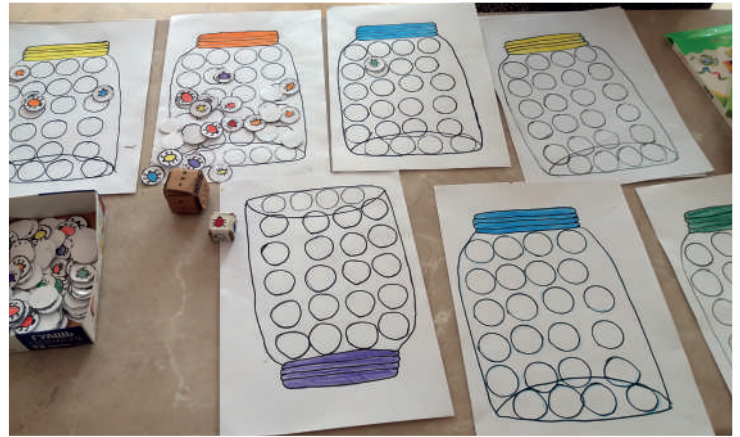
Lazım olan resurslar: müxtəlif ölçülü kublar, təbii materiallar: konuslar, böyük qabıqlar, daşlar, ağac parçaları, bambuk çubuqlar, budaqlar və s.

Masaüstü oyun güşəsi

Masaüstü oyun sahəsi riyazi bacarıqları, incə motor bacarıqlarını və s. inkişaf etdirmək üçün əla yerdir. Məkanı qurmaq üçün sizə 4-6 uşağın oynaya biləcəyi masa və resursların saxlanması üçün alçaq rəf lazımdır.

Tələb olunan resurslar: Yaş qrupuna uyğun müxtəlif növ masaüstü oyunlar - memo, loto, mozaika, domino; habelə təbii və təkrar emal edilmiş materiallar - saymaq, çeşidləmək, ölçmək və s.

Savadlılıq güşəsi

Savadlılıq güşəsində uşaqlar yaşa uyğun ədəbiyyatla tanış olur və şəkilli kitablara baxırlar. Bu güşəni rahat şəkildə təşkil etmək vacibdir ki, güşə uşaqlar üçün cəlbedici olsun və onlar kitablara daha çox maraq göstərsinlər. Kiçik bir xalça və ya yumşaq döşəmə, yastıqlar, yumşaq kreslo, əlavə işıqlandırma, alçaq rəf və ya kitablar üçün böyük bir qutu - bu resurslar mərkəzi təşkil etməyə yardım edəcəkdir.

Tələb olunan resurslar: müxtəlif janrlı şəkilli uşaq kitabları, audio kitablar, sözsüz şəkilli kitablar, 3D kitablar, sizin və övladlarınızın hazırladığı kitablar və s.

Hərəkət güşəsi

Bu güşədə uşaqlar hərəkətli və musiqili oyunlar oynayırlar: rəqs edir, yuvarlanırlar, sürünür, tullanırlar, qaçır və s. Bu, uşağın motor bacarıqlarının və nitqinin inkişafı üçün ən yaxşı yerdir.

Şəxsi güşə

2-3 uşağın yerləşə biləcəyi güşə və s. Bu, çadır, oyun evi və ya sadəcə olaraq xalçaya qoyulmuş yastıqları olan parça ilə örtülmüş qapalı sahə ola bilər.

Tələb olunan resurslar: Sakit bir güşədə xüsusi resurslara ehtiyac yoxdur. Uşaqlar oyunun məqsədlərindən asılı olaraq, baxmaq üçün kitab və ya yatmaq üçün kukla olmasından asılı olaraq öz materiallarını gətirə bilərlər.

Dairəvi görüş güşəsi

Bu güşəni təşkil etmək üçün otaqda böyük bir xalça yerləşdirəcəyiniz bir yer seçin. Unutmayın ki, bütün uşaqlar xalçada yatmalıdırlar. Otağın sahəsi belə bir güşəni ayrıca ayırmağa imkan vermirsə, dairəvi görüş güşəsinin əvəzinə kubların mərkəzindən istifadə edə bilərik.

Tələb olunan resurslar: Dairəvi görüş güşəsi xüsusi resurslar tələb etmir. Görüşün məqsədlərindən asılı olaraq, görüntü üçün lazım olan materiallar digər güşələrdən köçürülə bilər. Bu güşənin yaxınlığında, divarda vizual cədvəl kartları, vizual qrup qaydaları, vizual təqvim və s. ola bilər. Qrup otağının ölçüsündən asılı olaraq yuxarıda sadalanan 10 güşədən daha az və ya daha çox güşə ola bilər. Siz tərbiyəçinin gündəlik deyil, vaxtaşırı həvəsləndirəcəyi kulinariya oyunları üçün ayrıca güşə ayıra və bu tip oyunları/məşğələləri həyata keçirərkən mövcud güşələrdən (incəsənət və ya masaüstü) hər hansı birindən istifadə edə bilməzsiniz. Otağın ölçüsündən və digər xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, bir qrup tərbiyəçi bir güşədə ümumi xüsusiyyətlərə malik məkan tələb edən bir neçə oyun növünü yerləşdirməyə qərar verə bilər (məsələn, konstruktiv oyunlar, musiqi və ritm oyunları və ya savadlılıq və təklif üçün yerləri ayrıca təşkil etməyin, lakin onları hər iki funksiyanı daşıyacaq bir güşəyə çevirin). Fiziki mühitdən asılı olaraq, məkanın funksiyasını daraltmaq və buna uyğun olaraq bir neçə yer ayırmaq da mümkündür. Daha çox güşə təşkil edin, məsələn, işıqlı masa, kiçik fiqurlu ev, kukla teatrı güşəsi və s.

BOX: Nəzərə alın ki, qrupda güşələr elə bölməli və təşkil etməlisiniz ki, uşaqlar üçün oyun yerlərinin sayı uşaqların sayından artıq olmamalıdır və ən azı sayın üçdə birini təşkil etməlidir ($R_a = R_b + R_b/3$; burada R_a - oyun yerlərinin sayı, yalnız R_b - uşaqların sayı). Məsələn, Manananın qrupunda 20 uşaq var, buna görə də Manana qrupda lazım olan minimum oyun yerlərinin sayını hesablayıb - 27 yer ($20 + (20/3) = 26,67$). Buna uyğun olaraq güşələri elə təşkil etdi ki, incəsənət üzrə 6 yer, masaüstü iş üzrə 4 yer, dramatik üzrə 6 yer, kublar üzrə 5 yer, elm üzrə 2 yer, savadlılıq üzrə 1 yer, sensor oyunu üzrə 4 yer olsun. Bu o deməkdir ki, uşaqlar daim müxtəlif növ oyunlar və ya məşğələlər arasında seçim etmək və mərkəzlər arasında asanlıqla fırlanma imkanı əldə edəcəklər.

Yaş qruplarına görə fiziki mühitdəki fərqlər

Fiziki mühiti təşkil edərkən, işlədiyiniz yaş qrupunu nəzərə almalısınız. Buna uyğun olaraq, məsələn, 2 yaşdan 3 yaşa qədər uşaqlar üçün - onların boyuna uyğun və 4-5 yaşlı uşaqlar üçün - fiziki xüsusiyyətlərinə uyğun mebel olmalıdır. Yaş qrupundan asılı olaraq, güşələr müxtəlif ölçülərdə olmalıdır, məsələn, 2-3 yaşlı uşaqlar ilə bir sensor güşə xüsusilə aktualdır. Onlara həm də balacaların

hərəkət edə biləcəyi bir yerə ehtiyac var. Müvafiq olaraq, bu yaş qrupları üçün bu iki yer digər yaş qruplarına nisbətən daha çox yer tuta bilər. Məsələn, 4-6 yaşlı uşaqlarda dramatik güşə aktualdır və oraya yerləşmək üçün onlara böyük yer lazım ola bilər. Körpələrdə elm güşəsini sensor güşə ilə əvəz etmək olar, burada uşaqlar sensor materiallarla tədqiqat bacarıqlarını inkişaf etdirmək imkanı əldə edəcəklər, 4-5 və 5-6 yaşlı uşaqlarda isə elm güşəsi tədqiqat üçün daha müxtəlif materiallar toplusunu tələb edir. Bu yaşda elmi oyunlar daha da mürəkkəbləşir və uşaqlar “qeydlər” və qrafiklər qurmağa başlayırlar. Bu yaşda onlarda qaydalı oyunlar üçün lazım olan bacarıqları inkişaf etməyə başlayırlar. Sensor-motor oyunları isə əvvəlki yaşlarla müqayisədə arxa plana keçir.

5-6 yaşlı qruplara dramatik güşədə eyni vaxtda daha çox uşağın (6 və yuxarı) oynamasına imkan verilməlidir; elm güşəsi uşaq otağı ilə az-çox eyni ölçüdə olmalıdır, lakin kəşf üçün daha geniş çeşidli materiallar olmalıdır. Buraya müşahidə kitabları, yazı taxtası və ya digər materiallar daxil ola bilər, masaüstü oyun güşəsi isə 4-6 uşağın bir yerdə oynamasına icazə verən qaydaları olan masaüstü oyunlar təklif edir.

Açıq tipli resurslar hər yaşda olan uşaqlar üçün maraqlı və cəlbedici olsa da, onlar qarışıq yaş qrupunda xüsusilə vacibdir. Müxtəlif yaşlarda olan uşaqlar öz qabiliyyətlərinə uyğun olaraq təkrar emal edilmiş və təbii materiallardan istifadə edə bilərlər. Rəflərdə təhsil resurslarını təşkil edərkən, müxtəlif səviyyələrdə resursları yerləşdirməyə çalışın: kiçik uşaqlar üçün resursları aşağı rəfdə, böyük uşaqlar üçün materialları isə yuxarı rəfdə yerləşdirin.

Həyətin təşkili

Bu kurikulumda əsasən, həyətin fiziki mühiti qrup otağı kimi müxtəlif məşğələlərə imkan verməlidir. Həyət uşaqların inkişafı üçün xüsusi imkanlar təqdim edir. Bu, bir tərəfdən fiziki və səs-küylü oyun və məşğələlərin təhlükəsiz və məqbul olduğu açıq məkandır, digər tərəfdən isə tədqiqat və kəşf üçün təbii ehtiyatlarla doludur. Müvafiq olaraq, bağçanın həyəti uşaqların müxtəlif oyun növləri ilə məşğul olmaq və inkişaf etmək imkanı olan funksional məkanlara çevrilməlidir. Aşağıda həyətdəki mümkün mərkəzlərin siyahısı verilmişdir:

Hərəkəti oyunlar üçün yer

Bu, kiçik oyun meydançası, ot örtüyü ilə örtülmüş uyğun yerdir, burada uşaqlar sərbəst qaça və ya hərəkəti oyunlara qoşulurlar - tutmaq, odun, futbol, basketbol, dairəvi top və s. Bu oyunlar bu cür meydançalarda çox yaxşı oynanılır və uşaqların kiçik motor bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Sürünmə tuneli

Bu yer uşaqların kiçik motor bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan verməlidir - tunellə sürünmək, aşağı sürüşmək, pilləkənlərə və ya maili səthə qalxmaq, maneələrin üstündən tullanmaq və s. Xüsusi hazırlanmış attraksiondan əlavə, belə oyun meydançası ağac kötöklərindən, böyük təkərlərdən və digər təkrar emal edilmiş materiallardan istifadə etməklə təşkil edilə bilər.

Bitki bağı/bostan

Bura uşaqların öz bitkilərini əkdii, sonra da onlara qulluq etdiyi yerdir. Bu məkanda onlar torpaq becərmək, bitki əkmək, suvarmaq və s. üçün müvafiq ölçülü kürəklərdən, dırmıqlardan istifadə etməlidirlər.

Qum yeri

Bu, bağçanın həyatində tamamilə qumla örtülmüş düz yerdir. Günün sonunda qum qutusu təmiz saxlamaq üçün xüsusi örtüklə örtülməlidir. Qum qutusunda oynamaq üçün uşaqlara kürək, vedrə, zabra və s. vermək lazımdır. Uşaqlar bu materialları qum qutusunun yaxınlığındakı anbar otağında saxlayırlar.

Dramatik oyun güşələri:

Palçıq mətbəxi

Bura uşaqların həyətdəki su, palçıq, təbii materiallarla oynadığı yerdir. Həyətdə yarpaq, çubuq, qum qarışdırırlar; ot və çınqıllardan "nahar" hazırlayırlar və s.

Daxma

Ağac budaqlarından hazırlanmış daxmada və ya ağacdən hazırlanmış kiçik bir talvarda 2-3 uşaq tək qalmaq və sakit oyunlar oynamaq imkanına malikdir - qrupdan götürülmüş kitaba baxa ya da kuklaları yatızdıra bilərlər. Palçıq mətbəxi ilə yanaşı, bu, həm də həyətdə dramatik oyunlar üçün olan yerlərdən biridir.

Emalatxana güşəsi

Bu güşə uşaqlara bədii fəaliyyətlə məşğul olmaq, rəsm çəkmək, kollajlar düzəltmək və s.bilərlər

Palçıq mətbəxi və emalatxanası su kranının yaxınlığında yerləşsə yaxşıdır ki, uşaqlar sudan oyun üçün istifadə edə bilsinlər.

Savadlılıq güşəsi

Həyətdə savadlılıq sahəsi də tapılmalı və təklif və ya sakit oyunlar üçün bir neçə sakit yer olmalıdır. Müxtəlif yerlərdən hamaklar asmaq, nazik yorğan yerləşdirməli, həyətdə daim bir neçə kitab olmalıdır.

Digər güşələrin təşkili

Zal

Şiddətli pis hava şəraitində uşaqlar uşaq bağçası binasında enerji sərf etmək imkanına malik olmalıdırlar: qaçmaq, tullanmaq, qaçış. Bunun üçün onlara idman ləvazimatları ilə yanaşı, sərbəst qaçmaq üçün xüsusi təşkil edilmiş yer yəni zal lazımdır. Zalda musiqi, dram, rəqs və ya döşəmədə rəsm kimi müxtəlif növ fəaliyyətlər keçirmək mümkündür. Məktəb binasında yerləşən

məktəbəqədər hazırlıq qrupunun uşaqları da pis hava şəraiti zamanı məktəbin idman zalından istifadə etmək imkanına malik olmalıdırlar, lakin burada da nəzərə almaq lazımdır ki, uşaqlar zalı özündən böyük olan şagirdlərlə paylaşmamalıdır.

Dəhlizlər

Uşaqların qrupa daxil olduğu dəhliz müsbət atmosfer yaratmaq üçün vacibdir ki, qrupa gəliş uşaqlar üçün əyləncəli və maraqlı olsun. Dəhliz həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün ümumi məkandır, buna görə də həm uşaqlar, həm də onların valideynləri üçün nəzərdə tutulmalıdır. Valideynlər övladını burada rahat gözləyə bilməlidir, ona görə də oturmaq yeri stul, kiçik alçaq stol və məlumatlandırıcı broşuralar ilə təşkil edilməlidir. Bu məkanda valideynlər üçün də məlumatdırma olmalıdır, bu məqsədlə valideyn lövhəsi asıla bilər. Uşaqlar və valideynlər arasında ünsiyyəti təşviq etmək üçün uşaqların rəsmlərinin asılacağı, üçölçülü işlərin qurulacağı və layihənin yekunlaşdırma plakatlarının nümayiş olunacağı sərgi sahəsinin yaradılması da vacibdir. Dəhliz, həmçinin layihə və ya tematik yanaşmadan istifadə edərək, uşağın işlədiyiniz mövzuya marağını stimullaşdıracaq əşyalar və plakatlarla bəzədilə bilər.

Tualet

Bu məkanın özünə qulluq bacarıqlarının inkişafında mühüm rol oynadığını xatırlamaq vacibdir. Buna uyğun olaraq tualetdə də təhsil prosesi prizmasından baxmalıyıq. Müstəqillik bacarıqlarının inkişaf etdirmək üçün tualetdə uşağın boyuna uyğun ölçüdə tualet olmalıdır. Qarışıq yaş qruplarında, zərurət yarandıqda uşaqların çıxıb gələcəyi xüsusi pillələrə ehtiyacınız olacaq. Uşaqlara tualetdən istifadə və əllərini yumaq addımlarını xatırladan vizual göstərişlər göstərin. Hər bir uşağın şəxsi məkanını nəzərə almaq da vacibdir; uşaqlar yaşları tərəfindən izlənmədən tualetdən istifadə edə bilməlidirlər. Bu, uşaqlara şəxsi məkana və başqalarının bədəninə hörmət etməyi öyrətmək üçün xüsusilə vacibdir. Bu da onları zorakılıqdan qorumaq üçün zəruri şərtidir. Buna uyğun olaraq, tualetlər bir-birindən ayrılmalıdır ki, uşaqlar bir-birini görməsinlər, lakin təhlükəsizlik məsələləri də nəzərə alınmalıdır ki, lazım olduqda böyüklər uşağa yardım edə bilsin.

Müəllimlər otağı

Qrupda çalışan təhsil işçilərinin istirahət etmək, qrupdan kənarda görüşmək və təkbaşına işləmək imkanına malik olması üçün uşaq bağçasının binasında böyüklər üçün tədris otağı deyilən yer ayrılmalıdır. Bu, hər bir tərbiyəçinin öz şəxsi məkanı, peşəkar kitabxanası, kompüter və internetə çıxışı olan rahat otaq olmalıdır.

Valideynlər məkanı

Bu, qrup foyesində və ya dəhlizdə valideynlərin istirahət etmək və uşağını gözləmək imkanı olan yerdir. Bu məkanda tərbiyəçi ilə valideyn arasında fərdi görüşlər də keçirilir. Bu stul, kiçik alçaq masa və məlumatlandırıcı broşurların olduğu oturma sahəsidir.

Məktəbəqədər hazırlıq qrupunda fiziki mühitin xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması

Məktəbə hazırlıq qrupu məktəb ərazisində yerləşirsə, fiziki mühit qrupun təşkili üçün bu fəsildə təsvir edilən eyni prinsiplərə və tələblərə uyğun olmalıdır. Otaq mərkəzlərin ölçüsünü təyin edərkən

və onları resurslarla təchiz edərkən 5-6 yaşlı uşaqların xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır. Məktəb binasının xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, fiziki mühitdə bir neçə vacib məsələ nəzərə alınmalıdır:

- **Həyət** - Məktəbə hazırlıq qrupu üçün həyət təşkil edərkən ilk növbədə uşaqların təhlükəsizlik hissi haqqında düşünmək lazımdır. Böyük uşaqların olduğu, qaçdığı, oynadığı həyətdə 5-6 yaşlı uşaqların oynaması çətin ola bilər. Müvafiq olaraq, onlar üçün həyətdə oyun meydançası ayrılmalı və ya yalnız məktəblilərin həyətdə olmadığı vaxtlarda çıxarılmalıdır. Həyəti ayırmaq qərarına gəlsəniz, hər bir uşağa 7 kvadratmetr sahənin lazım olduğunu unutmayın. Məsələn, məktəbə hazırlıq qrupunda 20 uşaq varsa, həyətin sahəsi ən azı 140 kvadratmetr olmalıdır.
- **Tualet** - Qrupun öz tualeti yoxdursa və məktəb məkanında ümumi tualetdən istifadə etmək məcburiyyətindədirsə, onu məktəbə hazırlıq qrupunda olan uşaqların ehtiyaclarına uyğun təşkil edilməsi vacibdir. Tualetin əl-üz yuyana və unitaza çıxışı olmalıdır, buna görə də uşaqların dırmaşması üçün xüsusi pillələr təmin edilməlidir. Uşaqlar üçün vizual işarələr göstərin. Otaqdan tualetə qədər döşəməyə bir yol çəkin.
- **Dəhliz** - Otağa aparan dəhlizin tədris prosesinin mühüm tərkib hissəsi olması vacibdir. Dəhliz həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün ümumi məkandır, ona görə də burada həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün yerlər olmalıdır. Məktəb mühitində bu, qrupunuzdakı uşaqlar və onların valideynləri ilə yanaşı, digər məktəb işçiləri, tələbələr və onların valideynlərini əhatə edə bilər. Dəhlizdə uşaq asılqanlar, valideynlər üçün gözləmə zonası, uşaqların əsərlərinin nümayişi üçün yer, valideynlər və digər maraqlı şəxslər üçün həm məktəbə hazırlıq qrupu, həm də ümumiyyətlə erkən təhsil haqqında məlumat sahəsi ola bilər.

FƏSİL 11. VAXT VƏ CƏDVƏL

Müvəqqəti mühit və ya cədvəl təhsil prosesinin mühüm komponentlərindən biridir. Cədvəlin mövcudluğu bütün davam edən prosesin səmərəliliyinə kömək edir və həm uşaq, həm də tərbiyəçi üçün faydalıdır. Cədvəl təhsil prosesini daha ardıcıl, mütəşəkkil edir, bu da müəyyən bir nizamı təmin edir. Uşaqlar özlərini daha təhlükəsiz hiss edir, cari gün üçün müəyyən gözləntiləri var və buna uyğun hərəkət edirlər. Cədvəl tərbiyəçilərə günü daha yaxşı planlaşdırmağa, vaxt ayırmağa, müvafiq resursları vaxtında təşkil etməyə və s.yardım edir. Bu kurikulumda əsasən, cədvəl tərtib etmə prinsipləri haqqında danışmadan əvvəl cədvəlin əsas komponentlərini və onların müddətini nəzərdən keçirək:

Qəbul - 20-30 dəq. - Qrup günü uşaqların tədricən qrupa toplaşdıqca qəbulla başlayır. Bu zaman bütün uşaqlara vaxt tapmaq, onları ayrı-ayrılıqda salamlamaq və onların təşəbbüsü ilə oyunla məşğul olmaq imkanı qazanacaqları otağa yönləndirmək vacibdir. Bu oyun nə cari mövzuya, nə də həftəlik layihəyə aid ola bilər. Uşaqlar sadəcə olaraq güşələrdə mövcud olan resurslardan sərbəst istifadə edir, yenidən kəşf edir, oynayırlar. Təhsil məqsədlərindən asılı olaraq və ya uyğun hava şəraitində biz də həyətdə uşaqlarla görüşə və bütün günü həyətdə keçirə bilərik.

Səhər görüşü - 5-15 dəq. - Qəbul bitəndən, yəni qrupun uşaqları yığılır, səhər görüşünün zamanı çatır. Günə səmərəli başlamaq üçün səhər görüşünü şən keçirmək vacibdir. Şən salamlama mahnısı oxuyun, uşaqlara öz fikirlərini, duyğularını və hisslərini bir-biri ilə bölüşmək imkanı verin. Bütün uşaqların öz fikirlərini ifadə etmək imkanı olduğundan əmin olun. Uşaqların marağı davam etdikcə səhər görüşü tam olaraq davam edir.

2 yaşdan 3 yaşa qədər uşaqlarla səhər görüşü yalnız şən salamlama ilə məhdudlaşa bilər, çünki bu yaşda uzun müddət bir yerdə oturmaq xüsusilə çətindir. 3-4 yaşlı uşaqlarla səhər görüşü 5 dəqiqə çəkə bilər və s.

Oyun - 45-90 dəqiqə - Oyun kurikulum cədvəlinin ən böyük komponentidir. Bura həm güşələrdə kiçik qrup oyunları, həm də böyük qrup məşğələləri daxildir, məsələn, bu, məşq, yeni mövzunun təqdim edilməsi, müxtəlif resurslarla tanış olmaq, musiqili oyunlar, mobil oyunlar və s. ola bilər. Həmçinin, tədris prosesini həyata keçirərkən məşğələləri elə paylayır ki, tərbiyəçinin rəhbərlik etdiyi və uşaqların təşəbbüsü ilə keçirilən oyunlar, eləcə də sakit və hərəkətli oyunlar arasında tarazlıq qorunsun. Cədvəlin bu komponenti çevikdir, tərbiyəçi uşaqların maraqlarına və ehtiyaclarına əsaslanaraq hərəkət edir - əvvəlcədən hazırlanmış planı izləyir və ya dəyişir.

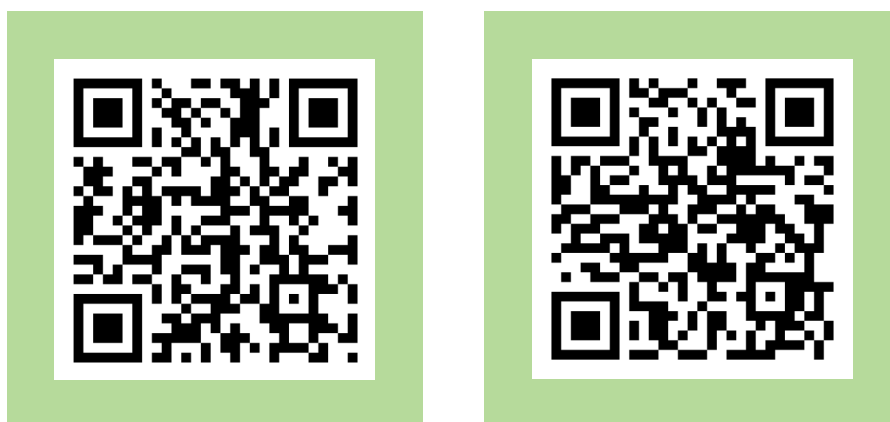
Kitab vaxtı 10-20 dəq. - Savadlılıq mərkəzində oyun komponenti zamanı maraqlı uşaqlarla (kiçik qrupda) kitab oxumaqla yanaşı, gündə bir dəfə bütün qrupun toplaşdığı və tərbiyəçini dinlədiyi, xüsusən də 4-6 yaşlı uşaqlarla birlikdə kitab oxumağa vaxt ayırmaq vacibdir. Kiçik uşaqlarla kiçik qruplarda tək oxumaq da kifayətdir.

Həyət - ən azı 1 saat - Cədvəlin digər vacib komponenti həyət vaxtıdır. Hər gün, ən azı bir neçə saat, istənilən havada (güclü külək və güclü yağış istisna olmaqla) bayıra çıxmalısınız. Lakin cədvəldə

xüsusi vaxt ayrılması o demək deyil ki, yalnız həmin vaxtda çölə çıxmaq olar. Hava şəraiti uyğun olarsa, tədris prosesi tam olaraq həyətə keçirilə bilər. Hava şəraiti pis olarsa, uşaqlara həyətdə oyun oynamaq əvəzinə, qaçmağa, hoppanmağa, oynamağa şərait yaradılmalıdır.

Keçidlər 5-15 dəqiqə - Bunu qrup cədvəlində yazı bilmərik, lakin nəzərə almalıyıq ki, cədvəlin müxtəlif komponentləri arasındakı boşluq tam olaraq "açarlar"dır və onları hesablasaq, cədvəldəki keçidlərin kifayət qədər çox vaxt apardığını görürük. Cədvəlin bir komponentindən digərinə keçid uşaqlar üçün ağrısız, təşkil edilmiş və oyun elementlərindən istifadə etməklə baş verməlidir. Bunu etmək üçün, keçidləri uzanmaması və uşaqların çox uzun müddət gözləməməsi üçün əvvəlcədən planlaşdırmaq vacibdir. Təربiyəçi əvvəlcədən uyğun mahnı və ya oyun fikirləşməlidir.

Məşğələdən məşğələyə keçidin (tranzisiya) video nümunələri. Bax. burda

Yemək - 30 dəq. - Yeməyə başlamazdan əvvəl uşaqların süfrənin qurulmasında iştirak etməsi vacibdir. Qrupun ayrıca yemək sahəsi yoxdursa, yemək prosesi güşələrdə yerləşən masalarda baş verir. Təربiyəçilər uşaqlarla oturub yemək yeyirlər, bununla da uşaqlara nümunə olurlar.

Yemək prosesini əks etdirən video nümunə bax.burda

Yuxu - Gündəlik cədvələ yuxu komponentinin daxil edilib-edilməməsi, uşaqların yatmasına icazə verib-verməməyimizdən deyil, gündəlik həyatda ilkin əhval-ruhiyyəni və iş rejimini qurmağımıza nə qədər ehtiyac duyduğumuzdan asılıdır. Uşağı zorla yatıraraq yatmamalı, yatmağa ehtiyacı olsa oyaq saxlamamalıyıq. Qrupdakı uşaqların əksəriyyəti yuxuya gedirsə, lakin bir neçəsi yatmırsa, digərləri

yatarkən onlara sakit oyunla məşğul olmaq imkanı verməliyik. Yuxu yalnız hər gün yatan uşaqların qrupu üçün gündəlik rejimin komponentlərindən biri hesab edilir. Müvafiq olaraq, bu komponent 2-3 yaşlı qrupun gündəlik cədvəlində mütləq tapılacaq və 3-4 yaşlı və qarışıq yaş qruplarında da mümkündür. Bununla belə, 4-5 və 5-6 yaşlı qruplarda yuxu gündəlik cədvəlin tərkib hissəsi deyil.

Yuxuya hazırlığı əks etdirən video nümunəsi bax.burda

Axşam dərənəyi 10-15 dəq. - Axşam dərənəyi zamanı uşaqlar keçmiş günü, cari mövzunu, məşğələləri yekunlaşdırmaq imkanı əldə edirlər. Hansı oyunu daha çox bəyəndiklərini, bu günü nəyin xüsusi edildiyini və nəyi bəyənmədiklərini danışirlər. Axşam dərənəyi zamanı növbəti günün planlarını müzakirə etmək olar.

Evə yola salma 20-30 dəq. - Getmək, gəlmək uşaq bağçasının işinin bir hissəsidir. Evə qayıdarkən, uşağın valideynləri ilə günün təcrübəsini bölüşməsi vacibdir. Həmçinin, bir uşağa diqqət ayırın və hər biri ilə ayrı-ayrılıqda vidalaşdığınızdan əmin olun.

Yarım günlük məktəbə hazırlıq qruplarında cədvəlin komponentləri

Qəbul - 20-30 dəq. - Hər hansı digər şəraitdə olduğu kimi burada da bütün uşaqlara vaxt ayırmaq, onları ayrı-ayrılıqda salamlamaq və onların bir-biri ilə sərbəst ünsiyyət qurmasına, qrupda mövcud olan materialları araşdırmağa imkan yaratmaq vacibdir.

Səhər görüşü- 15-20 dəq. - Bu yaş qrupunda səhər görüşü 20 dəqiqəyə qədər davam edə bilər, baxmayaraq ki, əsas prinsip bu halda da keçərlidir - uşaqların marağı davam edəncə qədər davam edirik.

Oyun - 60-90 dəqiqə - Bu yaşda uşaq üçün oyununun davamlılığı və müddəti artır. Bir qrup uşaq bütün bir saat ərzində onların təşəbbüsü ilə dramatik bir oyun oynaya bilər, digər qrup və ya bir uşaq klubları və ya elm güşəsində kifayət qədər uzun müddət keçirə bilər. Bu həm də təklif etdiyiniz məşğələlər, oyunlar və problemlər üçün vaxtdır, burada siz onların tədqiqat, kəşf və problem həll etmə bacarıqlarını təşviq edəcəksiniz, riyazi anlayışlara və yazıya maraqlarını artıracaqsınız və masaüstü oyunlar oynamaq, tapmacalar həll etmək, qaydalar üzərində razılığa gəlmək və s.kimi imkanlar verəcəksiniz.

Həyət - ən azı 30 dəqiqə - Belə ki, məktəb meydançasında olan 5-6 yaşlı uşaqların da həyətdə sərbəst oynamaq, fiziki cəhətdən inkişaf etmək imkanı olmalıdır.

Kitab vaxtı 20 dəqiqə - Uşaqlar üçün seçilmiş maraqlı kitabları oxuyarkən uşaqlarla dialog qurursunuzsa və onların ifadə etdiyi fikirlərlə maraqlanırsınızsa, kitab oxumaq üçün ayrılan 20 dəqiqə çox tez keçə bilər.

Yekunlaşdırma dərnəyi 15-20 - Günün mövzusu və ya layihəsi ilə bağlı təcrübələri yekunlaşdırmaq üçün yaxşı vaxtdır.

Evə yola salma 20-30 dəq - Bu yaşda olan uşaqların da həqiqətən sizin fərdi diqqətinizə ehtiyacı var və onların bütün valideynləri ilə müsbət ünsiyyət saxladığınızı görməlidirlər.

Cədvəlin işlənilib hazırlanması prinsipləri

Bu kurikulumu görə qrup qrafiki necə olmalıdır? Aşağıda bu kurikulumun effektiv həyata keçirilməsi üçün vacib ilkin şərtlərdən biri olan optimal cədvəlin işlənilib hazırlanması strategiyaları verilmişdir:

- **Cədvəlin komponentləri** - gündəlik cədvələ ətraf mühitdə və ya uşağın davranışında dəyişiklikləri göstərən komponentlər daxil edilməlidir. Yuxarıda göstərilən komponentlər kurikulumun əsas komponentləridir, qeyd edildiyi kimi, mütləq və ya konkret hallarda gündəlik cədvəlin bir hissəsi olmalıdır. Xüsusi uşaq bağçalarında əlavə komponentlər də ola bilər, məsələn, musiqi və/və ya rəqs.
- **Cədvəlin komponentlərinin müddəti** - siyahıda verilən vaxtlar göstəricidir, yaş qrupundan asılı olaraq hər bir komponent yaş qrupuna görə qısalmalı, böyüdükcə isə daha uzun olmalıdır. Hər bir komponentin müddətini düzgün müəyyənləşdirməyin əsas yolu uşaqları müşahidə etməkdir: Ayırdığınız vaxt sizə kifayət edirmi? Uşaqları tələsdirmək lazımdır mı? Hər hansı komponentin son dövründə münaqişələrin və çətin davranışların sayı artırmı?
- **Balansın saxlanması** - Cədvəl hazırlayarkən və həmçinin öz təcrübəsini həyata keçirərkən pedaqoq bu prinsipləri nəzərə alır: tərbiyəçinin və uşağın təşəbbüsü ilə oyun arasında tarazlığın qorunması, sakit və hərəkətli oyun, kiçik və böyük qrup məşğələləri arasında tarazlığın qorunması.
- **Uşağın ehtiyaclarına uyğunlaşma** - Cədvəldən gündəlik iş rejimi qurmaq üçün istifadə edilməlidir, lakin tərbiyəçi təhsil məqsədlərinə, uşaqların ehtiyaclarına və maraqlarına uyğun dəyişikliklər etməlidir. Məsələn, kitab vaxtı, evə yola salma və ya qarşılama kimi dərnəkləri həyətdə həyata keçirmək qərarına gələ bilər. Bu dəyişikliklər uşaqlarla istifadə edilən vizual cədvəldə əks olunmalı və uşaqlara dəyişikliklər barədə əvvəlcədən xəbərdarlıq edilməlidir.
- **Vizual gündəlik cədvəl tərtib etmək** - Qrupun iş qrafikinə uşaqlara aydın və görünən olması üçün vizual qrafik hazırlamaq lazımdır. İnternetdə vizual cədvəllərin illüstrasiyalarını tapın, özünü uşaqlar üçün sadə, başa düşülən rəsmlər seçin və ya uşaqlardan onları çəkmələrini xahiş edin. Siz həmçinin uşaqların gəldiyi, oynadığı, həyətdə olduğu və s. zaman şəkillərini çəkə bilərsiniz. Sonra bu şəkillərə uyğun başlıqlar əlavə edin və uşaqların hüdürlüyündə yerləşdirəcəyiniz və daim istifadə edəcəyiniz vizual cədvəl hazırlayın. Uşaqların taxta dübel ilə cari komponentə yapışdıracaqları kartondan bir oxu kəsin.
- 5-6 yaşlı qrupda əyani gündəlik cədvəlin komponentlərinə siz də saatı əks etdirən simvollar əlavə etsəniz və gündəlik cədvəlin yanında saat assanız yaxşı olardı ki, uşaqlar vaxtın keçməsinə saatla əlaqələndirə bilsinlər.

ცდვალ 18. Müxtəlif yaş qrupların cədvəli

	Erkən təhsil müəssisəsi		3-4-yaşlar		4-5-yaşlar
9:00 – 9:30	Qəbul	9:00 – 9:30	Qəbul	9:00 – 9:30	Qəbul
9:30- 9:40	Səhər görüşü	9:30- 9:45	Səhər görüşü	9:30- 9:4	Səhər görüşü
9:40-10:10	Səhər yeməyi	9:45-10:15	Səhər yeməyi	9:45-10:15	Səhər yeməyi
10:10-11:10	Oyun	10:15-11:20	Oyun	10:15-11:20	Oyun
11:10-12:10	Həyətdə oyun	11:20-12:20	Həyətdə oyun	11:20-12:20	Həyətdə oyun
12:10-13:00	Oyun	12:20-13:30	Oyun	12:20-13:30	Oyun
13:00-13:30	Nahar	13:30-14:00	Nahar	13:30-14:00	Nahar
13:30-16:00	Yuxu	14:00-15:00	Yuxu/oyn	14:00-15:00	Yuxu/oyn
16:00-16:30	Ara yeməyi	15:00-16:00	Həyə	15:00-16:00	Həyə
16:30-17:30	Oyun	16:00-16:30	Ara yeməyi	16:00-16:30	Ara yeməyi
17:30-18:00	Evə yola salma	16:30-17:30	Oyun/həyə	16:30-17:30	Oyun/həyə
		17:30-18:00	Evə yola salma	17:30-18:00	Evə yola salma

ცდვალ 19. Yarımğünlük qruplar üçün cədvəl nümunəsi

9:00 – 9:20	Qəbul
9:20 - 9:35	Səhər görüşü
9:35 - 10:35	Oyun
10:40 - 11:10	Həyə
11:15 - 11:30	Kitab vaxtı
11:30-12:30	Oyun
12:30 - 12:40	Görüşün yekunlaşdırılması
12:40 - 13:00	Uşaqların evə yol salınması

HISSƏ 5. DƏYƏRLƏNDİRMƏ, PLANLAŞDIRMA, ƏKS ƏLAQƏ

FƏSİL 12. GÖRMƏK, QEYD ETMƏK, FİKİRLƏŞMƏK

BOX: Əks əlaqə – öz təcrübənin tənqidi təhlil prosesi, öz davranış və təfəkkürün təhlili, dərk edilməsi, dəyərləndirilməsi və nəzarəti.

Özünüdərkətmə - Öz xüsusiyyətləri, hissləri, motivasiyası və arzuları haqqında şüurlu bilik.

Əlavə

Uşağın qovluğu

Uşağın qovluğu uşağın inkişafını və öyrənmə tərəqqisini əks etdirən təcrübə və əl işlərinin toplanması sistemidir. O, uşağın oyun və məşğələlərinin müxtəlif vizual və audio sənədlərindən ibarətdir, o cümlədən:

- Uşağın əl işləri: şəkillər, əl işləri, uşağın əl işlərinin fotoları, uşağ tərəfindən yaradılmış cədvəllər və s.
- Uşağın oyununun, söhbətinin, məşğələdə iştirakının audio, video yazıları
- Tərbiyəçinin uşağın oyunu, söhbəti, məşğələdə iştirakı ilə bağlı qeydləri
- Uşağın inkişaf anketi
- Və s.

Uşağın qovluğu materialın müxtəlifliyi ilə müəyyən edilən onun təlim və inkişafının çoxşaxəli mənzərəsini təqdim etməlidir. Qovluqda uşağın fərdi maraq və bacarıqlarını ifadə edən, onun inkişafını və tərəqqisini görmək imkanı verən rəsmlər, əl işləri, simvolik və ya yazılı əsərlər, əsərin fotosəkilləri, oyunun video çəkilişləri kimi müxtəlif işlər əks etdirməlidir. Bu materiallarla yanaşı, tərbiyəçinin müşahidə qeydlərini, uşağın gündəlik davranışını, maraqlarını, çətinliklərini və nailiyyətlərini təsvir edən doldurulmuş sorğu vərəqələrinin daxil edilməsi vacibdir. Qovluğa həmçinin uşaqların fərdi xüsusiyyətləri haqqında əlavə məlumatlar, valideynlər tərəfindən doldurulmuş sorğu vərəqləri də daxil edilə bilər. Vizual və ya şifahi qeydlər də daxil olmaqla materiallar nə qədər müxtəlifdirsə, qovluq uşağın inkişafındakı irəliləyişləri bir o qədər dərin və dəqiq göstərə biləcək.

Tərbiyəçinin qovluğu

Tərbiyəçinin qovluğu aşağıdakı qeydlərdən və sənədlərdən ibarətdir:

- Cədvəl planları
- Həftəlik planlar
- Tərbiyəçinin istəyinə əsasən, əks əlaqə qeydləri də cari (həftəlik) planın bir hissəsi ola və ya ayrı qeydlər edə bilər.
- Təcrübənin müşahidə olunma qeydləri və təlim prosesinin foto, video materialları, həmçinin təlim prosesinin dəyərləndirmə anketləri də ola bilər. Məsələn, fiziki mühitin dəyərləndirmə anketi, uşaqların maraq cədvəli və s.)
- Layihə və ya başqa məşğələlərlə əlaqəli materiallar (məs, xəritə, ekskursiya fotoları və s.)

Bu fəsildə biz təhsil prosesini və uşaqları müşahidə etmək və qiymətləndirmək təcrübəsini, onun əhəmiyyətini, metodlarını, proseslərini və etik mülahizələri araşdıracağıq.

Müşahidə və dəyərləndirmənin məqsədi

Müşahidə və dəyərləndirmə prosesi aşağıdakı vəzifələrə xidmət edir:

1. **Uşaqların inkişafını anlamaq:** uşaqların inkişafı, qabiliyyətləri, fərdi xüsusiyyətləri və maraqları ilə tanış olmaq və görmək.
2. **Təhsil prosesinin başa düşülməsi:** çoxşaxəli inkişaf təcrübələrinin yaradılması; tərbiyəçinin yanaşmalarını, strategiyalarını, oyunlarını və fəaliyyətlərini uşaqların maraq və qabiliyyətlərinə uyğunlaşdırmaq.
3. **Validəynlər və digər mütəxəssislərlə effektiv ünsiyyət:** uşaqların tərəqqisi və dəstək ehtiyacları haqqında valideynlər və digər mütəxəssislərlə ünsiyyət.

Müvafiq olaraq, il boyu tərbiyəçi aşağıdakılara nəzarət edir:

- hər bir uşağın həm inkişafı, həm də tərəqqisi və bütün təhsil prosesinə

Müşahidə-dəyərləndirmə həmişə planlaşdırmadan əvvəl olmalıdır. Bu fəslin üçüncü əlavəsində tərbiyəçinin konkret addımları planlaşdırmaq üçün müşahidədən necə istifadə etdiyinə dair nümunələr təsvir edilən Cədvəl N21 təqdim olunur. Bundan əvvəl, bir uşağı müşahidə üsulları və təhsil prosesi ilə tanış olaq.

Uşaqları və təhsil prosesini müşahidə etmək üçün tərbiyəçi məlumat toplanının müxtəlif üsullarından istifadə etməli və müxtəlif məlumatlar toplamalıdır. Tərbiyəçi uşağın müşahidə məlumatlarını uşağın qovluğuna, təhsil prosesinin müşahidəsi məlumatlarını isə tərbiyəçinin qovluğuna yerləşdirir.

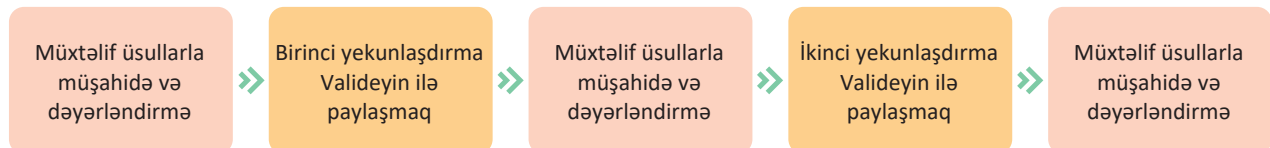
"Tərbiyəçi Nana müşahidələri zamanı müxtəlif alətlərlə silahlanır və müxtəlif oyunlar və məşğələlər zamanı uşaqları fərdi və qrup halında müşahidə edir. Nana vacib faktları dərhal qısaca qeyd edir. Onun qeydləri qısa, faktiki və obyektivdir, hər bir uşağın özünəməxsus xüsusiyyətlərini və inkişafını təsvir edir. Tərbiyəçi Nana qeydlərinin bir hissəsini uşaqların qovluğuna, bəzi hallarda isə özünün qovluğuna yerləşdirir. Uşaqların işinin fotosəkillərini çəkir, bu da uşaqların layihədə iştirakını ən aydın şəkildə nümayiş etdirir.

Dəyərləndirmə prosesinə aşağıdakılar daxildir:

(1) müxtəlif üsullardan istifadə etməklə uşaqların və təhsil prosesinin davamlı müşahidəsi və dəyərləndirilməsi

(2) və qrupdakı uşaqların sayından asılı olaraq ildə ən azı iki dəfə olmalı olan dövrü yekunlaşdırma və valideynlərlə paylaşma. Qrupda böyüklərin uşaqlara nisbəti 1/12 olarsa, summativ qiymətləndirmə 3 dəfəyə qədər aparıla bilər.

Müşahidə-d prosesi dövriyyəsi

...

Müşahidə-dəyərləndirmə dövriyyəsinin hər bir komponentini ətraflı nəzərdən keçirək.

Müxtəlif üsullardan istifadə edərək uşaqların müşahidəsi və dəyərləndirilməsi

Uşaq müşahidəsinin və məlumatların toplanmasının müxtəlif üsullarını müzakirə etməzdən əvvəl gəlin uşaq müşahidəsinin ümumi prinsipinə diqqət yetirək.

Anketlər/siyahıları Tərbiyəçi uşağın inkişafının müxtəlif sahələrini və istiqamətlərini müşahidə etməli, heç bir sahəsini qaçırmamalıdır. Bunun üçün baxıcı standart sənədin özündən istifadə edə bilər və ya Uşaq İnkişafının Dövlət Standartına əsaslanan sorğu vərəqlərindən istifadə edə bilər (bax: Əlavə 1).

Anketlərdən istifadənin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, pedaqoq müşahidə olunacaq vərdişləri qeyd etməyə daha az vaxt sərf edir və. Müşahidə prosesini sistemləşdirməyə kömək edir. Bu üsuldən istifadə etməklə pedaqoq müşahidə prosesində heç bir inkişaf sahəsinin və ya subsahənin kənarda qalmamasına əmin ola bilər. Bundan əlavə, sorğu vərəqlərinin strukturlaşdırılmış formatı ümumi inkişaf meyllərini asanlıqla müəyyən etməyə imkan verir. Anketlər strukturlaşdırılmış və doldurulması asan olsa da, bu üstünlük hesab olunur, bəzi məhdudiyyətlər var. Anket forması çox vaxt uşağın davranışının və inkişafının dərinliyini ətraflı, obyektiv qeydlər kimi əks etdirə bilmir. Digər məhdudiyyət ondan ibarətdir ki, anket xüsusi göstəricilərə istinad edir və bu davranışın kontekstini əks etdirə bilməz. Nəhayət, anketlərə uşağın unikal davranışlarını və ya bacarıqlarını, məsələn, standart siyahıda verilməyən uşağın spesifik maraqlarını daxil etmək çətinidir. Müvafiq olaraq, onlar məhdud dərəcədə uşağın bacarıqlarının müxtəlifliyini və inkişafını əks etdirir. Buna görə ən təsirli üsulların birgə istifadəsidir.

Tərbiyəçi qeydləri - tərbiyəçi tədris prosesi zamanı təbii müşahidələr aparır. Əgər bu faktlar sənədləşdirilməsə və qeydə alınmasa, bu faktları yadda saxlamaq və sistemləşdirmək çətinidir. Təbii ki, pedaqoq müşahidə etdiyi hər şeyi qeyd edə bilməz və etməməlidir. Sənədləşdirmə üçün uşağın xüsusiyyətlərini, nailiyyətlərini və çətinliklərini ən yaxşı təsvir edən faktları seçmək vacibdir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bəzi hallarda anketdə qeyd olunan göstərici kifayət qədər informativ deyil. Məsələn, qeyd edə bilərsiniz ki, uşaq tədqiqatla maraqlanır və suallar verir, lakin o, hansı

növ suallar verdi, nə ilə maraqlandı, bu, anketdə görünməyəcək. Tərbiyəçi uşaqların oyunlarını, münasibətlərini, söhbətlərini və davranışlarını müşahidə edərkən, onun fərdi nailiyyətlərini və çətinliklərini əks etdirən mühüm faktları vaxtaşırı toplamalı və qısaca qeyd etməlidir. Buraya, məsələn, tərbiyəçinin uşağın kəşfiyyat və kəşf prosesində necə məşğul olmasına dair obyektiv müşahidələri; nə edir, nə deyir, necə ünsiyyət qurur. Sosial-emosional sferanı, həmçinin nitq və idrak sferasını müşahidə edərkən baxıcı nisbətən ətraflı qeydlər vasitəsilə çoxlu maraqlı məlumatlar toplayacaq ki, bu da müvafiq strategiyaların işlənilib hazırlanmasına və oyunların planlaşdırılmasına kömək edəcək. Qeydlər uşağın nə etdiyini və dediyini göstərməlidir ki, bu da onun çəkdiyi rəsmlər, sənət əsərləri və fotosəkillərlə gücləndiriləcək.

Qeydin formatı pedaqoq tərəfindən seçilə bilər. Bir notebook, yapışqan qeydlər və ya sürətli qeyd vərəqləri istifadə edilə bilər. Qeyddə tarixi, uşağın adını və müşahidənin vaxtını və yerini qeyd etmək vacibdir ki, bu da sonradan faktların çeşidlənməsini asanlaşdıracaq. Tərbiyəçi qeydlərdə standartın və ya anketin konkret göstəricilərini, yəni bu qeydin hansı bacarıqları nümayiş etdirdiyini göstərsə, qeydləri sistemləşdirməyə kömək edəcəkdir. Müşahidə və sənədləşdirmənin daha səmərəli olması üçün uşaqların bütün fəaliyyətini qeyd etmək və onları portfeldə əks etdirmək mümkün olmadığını nəzərə almaq lazımdır. Müşahidənin diqqəti uşaqların müxtəlif bacarıqlarının, səriştələrinin və maraqlarının necə dəyişdiyi və ya inkişafın necə irəliləmədiyi və ya geriləməsi aydın görünən uşaqların bu cür oyun və fəaliyyətlərinə yönəldilməlidir.

Audio, video yazılar - Müəllimlər məlumatların toplanması və qeyd edilməsi prosesini sadələşdirmək üçün texnologiyadan da istifadə edirlər. Söhbətin, dialoqun, oyunun mühüm faktlarının audio, video çəkilişini aparmaq mümkün olduqda, pedaqoq məlumatı da bu formada saxlamalıdır. Lakin bu qeydləri çeşidləmək və elektron qovluqda saxlamaq vacibdir.

Uşağın əl işləri - Uşağın əsərləri onun nə etdiyini, nə oynadığını, nə öyrəndiyini, necə inkişaf etdiyini və onu maraqlandıran qeyri-adi sübutdur. Uşaqların əsərlərini toplayın, saxlanıla bilməyənlərin fotosəkillərini çəkin və elektron şəkildə saxlayın. Uşaqların əsərləri sizin qısa qeydlərinizlə zənginləşdirilə bilər: məsələn, onların işləri haqqında sizə dedikləri. Təbii ki, bütün işləri saxlamaq mümkün deyil, ya da uşaq bəzi işləri evə aparmaq istəyə bilər, təbii ki, buna icazə verilməlidir.

Tədris prosesinin müşahidəsi

Müşahidə-qiyətləndirmə prosesində pedaqoqlar üçün təkcə uşaqların ayrı-ayrılıqda irəliləyişlərini müəyyən etmək deyil, həm də uşaqların öyrənmə və inkişafına təsir edən təhsil prosesinin digər xarici amillərini də nəzərə almaq vacibdir. Tədris prosesinin müşahidəsi məqsədyönlü təcrübənin mühüm tərkib hissəsidir. Tədris prosesinin müşahidəsi uşaq qruplarını, oyunun gedişatını, fiziki məkandan və resurslardan istifadəni, pedaqoqun tətbiq etdiyi strategiya və yanaşmaların səmərəliliyini müşahidə etməyi nəzərdə tutur. Nə vaxt, nəyi, nə qədər və hansı təfərrüatda qeyd etmək pedaqoqun öz işidir. Tədris prosesini müşahidə edərkən məlumatlar müxtəlif üsullarla da toplanır: pedaqoq qeydləri, anketlər, audio/video yazılar, layihə materialları və digər məlumatlar pedaqoqun portfelinə daxildir.

Cədvəl 20-də müşahidə zamanı müşahidə edilməli olan məsələlər və cavablandırılmalı sualların nümunələri verilmişdir.

Cədvəl 20. Təlim prosesini müşahidə

Nəyi müşahidə edirik	Bu müşahidə sizə nə verir Hansı suallara cavab verməlidir
Gün ərzində uşaqları, ümumi qrupu müşahidə	• Qrupda hansı ümumi səlahiyyətlər və problemlər üzə çıxır; kurikulumun hansı məqsədlər üzrə işləməlisiniz. • Uşaqlar daha çox hansı məsələ və oyunlarla maraqlanırlar • Nə ilə maraqlandılar və kim • Siz tərəfdən müəyyən olunmuş cədvəl necə işləyir • Oyunlar balanslaşdırılıb yoxsa yox (aktiv və passiv, kiçik və böyük qrup oyunları) • Keçidlər necədir • Davranışla bağlı problemlər nə vaxt və necə yaranır?
Təklif etdiyiniz oyunlar zamanı bir qrup uşağı müşahidə etmək	• Siz tərəfdən planlaşdırılmış oyunlar, çağırışlar, mövzü nə dərəcədə uğurludur • Oyuna qarşı maraq göstərirləmi • Əylənirdilər yoxsa yox • Daha mürəkkəb oyuna təkan verdi, yoxsa yox • Nə qədər müddətə oynadılar • Neçə uşaq iştirak edirdi
Fiziki məkanların və resursların istifadəsinə nəzarət	• Uşaqlar otağın mühitini necə istifadə edirlər • Hansı güşədən istifadə edirlər və necə • Hansı materiallardan istifadə edirlər və necə • Hansı növ oyunların təşviqi baş verir • istifadə etmədikləri güşə varmı? • Hər hansı güşə və əşya daimi münaqişə mənbəyi olurmu?
Öz təcrübəyə müşahidə	• Hansı strategiyalardan istifadə edirəm • Nə işlədi • Öz qərəzlərinin və münasibətlərinin dərk edilməsi

Tərbiyəçi kurikulumun məqsədlərini düzgün müəyyən etmək üçün o, qrupun inkişafının mənzərəsini, meyllərini, həmçinin kurikulumun məqsədlərinə aid olan kompetensiyalara uyğun olaraq hər bir uşağın inkişafının mənzərəsini görməlidir. Bunun üçün tərbiyəçi - **Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə alətindən (bax. Əlavə 2)** konkret qrupdakı mənzərəni və meylləri təhlil etmək üçün istifadə edə bilər. Alət formal qiymətləndirmə tələb etmir, alət kurikulumun məqsədləri əsasında hazırlanmışdır ki, burada alt məqsədlər spesifik kompetensiyalar və yaş (2-3, 3-5, 5-6 yaş) göstəriciləri kimi təqdim olunur (kurikulumun məqsədlərini (2-ci fəsil) və onunla əlaqəli inkişaf xüsusiyyətlərini xatırlayın. Fəsil 7,8)).

Alətdən istifadə üçün təlimat: Alətin qrupun yaşına uyğun olan hissəsini çap edin. Müşahidə üçün bir neçə gün ayırın. Uşaqların oyununu, münasibətlərini, davranışını və alətdə təqdim olunan bacarıqları müşahidə edin. Müxtəlif vaxtlarda və müxtəlif şəraitdə müşahidələr aparın (görüşlər, görüşlərdə oyun, məşğələlərə cəlb olunma, uşaqların təşəbbüsü ilə oyun, gündəlik fəaliyyətlər, açıq məkan). Özünüz üçün sadə bir kodlaşdırma hazırlayın, məsələn:

V – meyarı tez-tez qrupda görünür

S – bəzən görünür

0 – demək olar ki, heç vaxt görünmür

I – yalnız fərdi görünür

Və ya xətlərdən istifadə edin. Məsələn, bir sətir / – fərdi görünür, iki sətir // – qrupun bir hissəsi kimi görünür, üç sətir /// – geniş görünür.

Nəticələrin təşkili və uyğunlaşdırılması – V və ya S-nin dəfələrlə işarələndiyi alətin nəticələrinə baxın, bu o deməkdir ki, bu səriştəlilik mənimsənilib və ya qrupda inkişaf prosesindədir. 0 kodunun ən çox olduğu məqsədləri qeyd edin - bu sizə gücləndirilməsi lazım olan sahələri göstərəcək. Önmüzdəki həftələrdə üzərində işləyəcəyiniz 2 və ya 3 məqsədin altından xətt çəkin. Məsələn, 5-6 yaşlı bir qrupda dərin tədqiqat bacarıqlarının aşağı səviyyəsi müəyyən edilibsə - uşaqlar sadə eksperimentlərdə müstəqil iştirak etmirlər; onlar nadir hallarda fərziyyələr ifadə edirlər və nəticələri qeyd edə bilmirlər, o zaman qrup inkişafı üçün məqsədlərdən biri dərin tədqiqat və əlaqəli səlahiyyətləri dəstəkləmək üçün təyin edilə bilər. 3-5 yaşlı uşaqlardan ibarət qrupdakı uşaqlar problemi və onun səbəbini şifahi şəkildə ifadə etmək bacarığını nümayiş etdirmirlərsə və tez-tez böyüklərdən kömək istəyirlərsə, planlaşdırma problemlərin həlli bacarıqlarının dəstəklənməsinə əsaslanıla bilər.

Yaxud əgər münaqişənin həllində şifahi strategiyalar üzərində hərəkətlər üstünlük təşkil edərsə, o zaman məqsəd münaqişənin həlli üzrə effektiv bacarıqların inkişafı ilə bağlı olmalıdır.

Planlaşdırma zamanı müəyyən edilmiş məqsədlər və ehtiyaclar nəzərə alınmalı və məşğələlərdə, təxribatlarda, ətraf mühitin təşkilində, materialların seçilməsində əks olunmalıdır.

Tədris prosesinin müşahidəsi kurikulumun məqsədlərini seçməklə yanaşı, uşaq oyunlarını, resurslardan və məkanlardan istifadəni, gündəlik fəaliyyətləri müşahidə etməyi də əhatə edir. Bu, cədvəlin necə işlədiyini, oyunların balanslaşdırılmış olub-olmadığını (aktiv və passiv, kiçik

və böyük qrup oyunları), keçidlərin necə olduğunu anlamağa imkan verir. Uşaq qruplarını və onların oyunlarını müşahidə etmək tərbiyəçiyə onun təklif etdiyi oyunun, problemlərin və mövzunun uğurlu olub olmadığını anlamağa kömək edir. Uşaqlar maraq göstərdilərmə, nə qədər oynadılar, əyləndilərmə, daha mürəkkəb oyunlara təkan verdilərmə və uşaq necə iştirak etdi. Forma 1. Tərbiyəçinin üç günlük əks əlaqə qeydlərinin nümunəsi verilmişdir. Belə qeyd üçün tərbiyəçinin cari (həftəlik planlaşdırma) müvafiq sütunundan istifadə edə və ya onun üçün daha əlverişli olarsa, bu qeydləri ayrıca saxlaya bilər.

Forma 1. Qeydlər üzərində düşünmək. Əks əlaqə nümunəsi. 21.10. – 24.10

Uşaqlar artıq güşələri araşdırıblar. Onlar müxtəlif oyunlarla maraqlanırlar, lakin keçid hələ də xaosdur, oyunlardan sonra təmizlənmək üçün onlara kömək lazımdır.

Bağçaya gəlmək uşaqların əksəriyyəti üçün hələ də problemdir. Səhər görüşüb həyətdə oynayandan sonra binaya girməkdə çətinlik çəkirlər.

Luka və Mariamın fərdi işə ehtiyacı var.

Yelena, Nino və Məryəm qablar və yumşaq oyuncaqlarla dramatik güşədə çox oynayırdılar. Ev heyvanlarına böyük marağı gördüm.

Bununla bağlı layihəyə də başlaya bilərik.

Kublar güşəsində yenidən fikir ayrılığı yaranıb. Səbəbini anlamaq üçün müşahidə etməliyik.

Müşahidə etməklə, müəyyən bir məkanın istifadə edilmədiyini, digər boşluqların isə daim uşaqlarla dolu olduğunu görə bilərsiniz. Bu vəziyyətdə otaq fərqli şəkildə təşkil edilməlidir. Ola bilsin ki, bir həftə uşaqlar maqnit quma heyran olurlar və başqa vaxtlarda başqa bir şeylə maraqlanırlar (Forma 2.).

Forma 2. Güşələrdə uşaqların oyunları üzrə aparılan müşahidə qeydləri.

Dramatik

Uşaqlar dramatik güşədə yalnız nəşə götürmək üçün daxil olurlar.

Etuna qaçaraq içəri girir, iynəni götürür və incəsənət güşəsinə aparır.

Ioanes sensor oyun üçün kiçik parçalar çıxarır.

(Uşaqlar artıq dramatik güşədə mövcud olan resurslarla maraqlanmadığı üçün yeri dəyişək. Köhnə çap aparatı, telefon, yazı və ofis ləvazimatları gətirəcəyəm.)

Yekunlaşdırma və valideynlərlə paylaşma

Müşahidə-dəyərləndirmə prosesində vaxtaşırı işin yekunlaşdırılması - tərbiyəçinin və uşağın qovluğuna nəzər salmaq və işin nəticələrini qısa şəkildə yekunlaşdırmaq və valideynlərlə bölüşmək vacibdir. Kurikulum, istiqamətlər daxil olmaqla, 5 inkişaf sahəsinə əsaslanan uşağın inkişafının yekunlaşdırılması üçün çərçivə təklif edir. Hər bir sahə üzrə sütunda uşağın nailiyyətləri və çətinlikləri haqqında qısa qeydlərin nələri əhatə etməli olduğunu göstərmək üçün ilkin suallar verilir. Hər bir sahə 3-4 cümlə ilə yekunlaşdırılmalı və valideynin və ya maraqlanan şəxsin uşağın nailiyyətlərini daha ətraflı görə biləcəyi tərbiyəçinin və ya uşağın işinin qeydlərini göstərməlidir.

Dəyərləndirmənin sonunda bir sütun ayrılır - "Biz işləməyə davam edəcəyik", burada tərbiyəçi uşaqla işləməyə davam etmək niyyətində olduğunu qısaca yazır (Forma 3).

Yekunlaşdırmanın dəyərləndirmə forması 3.

Qeyd: Xətlər, şərtidir

Uşağın adı və soyadı: Tarix:
Sosial-emosional sahə (emosiyaları bilmək, münasibətlər/münaqişələrin idarəedilməsi, özünütənzimləmə, sosial oyun)
Fiziki sahə (bədəni tanımaq, böyük motor bacarığı, sensor oyun, aktiv oyun, rəqs/ritm):
Savadlılıq (yaradıcılıq, maraq, tədqiqat, həmçinin elmi):
Dil (dilin mənimsənilməsi, dilin ifadə edilməsi, kitaba və yazıya qarşı maraq):
Münasibət (özünüxidmət, təşəbbüs, münasibət, dayanıqlıq, təhlükəsizlik):
İşə davam edəcəm:

Yekunlaşdırıcı mərhələyə həmçinin valideynlərlə fərdi görüşlər və uşağın nailiyyətləri, çətinlikləri və tərbiyəçinin işi daxildir. Bu proses bir neçə həftə davam edə bilər ki, bu da uşaqların sayından asılıdır (bax, tamamlanmış summativ qiymətləndirmə forması 4).

Forma 4.

Uşağın adı və soyadı: Nika 5 yaş 8 aylıq Tarix: 12.12.2025
Sosial-emosional sahə (Emosiyalar, münasibətlər/münaqişələrin idarə edilməsi, sosial oyun, özünü tənzimləmə haqqında biliklər): Nika təbii olaraq özünə və başqalarına münasibətdə "xoşbəxtəm, kədərənirəm, stresliyəm, qəzəbliyəm, xoşbəxtəm" sözlərini işlədir. Və bir dostunu sakitləşdirə bilər. Nika tez-tez yaşıdlarını birlikdə oynamağa dəvət edir və qrup işinə maraq göstərir. Təşəbbüsünü ifadə etdi: bir qrupda "sərgi işləri" yaratmaq. Səbirlə öz növbəsini gözləyir və impulslarına nəzarət edir. Lazım gələrsə, emosiyaları idarə etmək üçün "sakitləşdirici künc" və ya digər strategiyalardan istifadə edir.
Fiziki sahə (bədənin dərk edilməsi, incə motor bacarıqları, sensor oyun, aktiv oyun, rəqs/ritmika): Oyun zamanı kobud və incə motor bacarıqlarından yaxşı istifadə edir. Taxta konstruksiya və açıq materiallar ilə qurulmuş "körpülər" balans və dəqiqlik hissi nümayiş etdirir. Həyatda aktiv və riskli oyunlardan həzz alır. Bədəninə nəzarət edir ➔

Savadlılıq (yaradıcılıq, maraq, tədqiqat, o cümlədən elm): Tədqiqat - Nika müşahidə etməyi və suallar verməyi sevir və maraqlı düşünmə bacarıqları nümayiş etdirir. Nika təbiətdəki obyektləri araşdırarkən kənddə olarkən atəşbəcəyi ilə bağlı müşahidələrini uşaqlarla bölüşdü. O, atəşbəcəklərinin müxtəlif işıq növlərinə malik olduğunu və onun fikrinə güclü atəşbəcəklərinin daha sarı, zəiflərin isə daha solğun rəngə malik olduğunu bildirib.

Yaradıcılıq - Təsviri incəsənətə maraq göstərir. Bədii fəaliyyətlər zamanı müxtəlif materiallarla təcrübələr edir.

Dil (dili anlamaq, dili ifadə etmək, kitaba maraq və yazı): Nika müzakirələrdə fəal iştirak edir. Ondan tez-tez qrupdakı şeyləri izah etməsi xahiş olunur. Oyunların birində o, labirintdə itmiş fənər haqqında qısa hekayə icad etdi. Hekayələr qurmaq və fikirlərini ifadə etmək bacarığını göstərir.

Müstəqillik (özünə qulluq, təşəbbüs, müstəqillik, möhkəmlik, təhlükəsizlik): O, tez-tez oyuncaqları yerə qoymaq kimi gündəlik işlərdə təşəbbüs göstərir. Özünə qulluq bacarıqları daha da təkmilləşir və o, sadə tapşırıqları nəzarətsiz müstəqil şəkildə yerinə yetirməyə çalışır.

Mən işləməyə davam edəcəyəm:

- Müstəqil və qrup təcrübələri üçün Nikaya əlavə materialların təklif edilməsi
- Münaqişələrin idarə edilməsi üçün empatiya bacarıqlarının gücləndirilməsi.
- Onun idrak və yaradıcılıq bacarıqlarını daha geniş qiymətləndirmək üçün dərinlən müşahidələr aparmaq.

Müşahidələr və dəyərləndirmənin paylaşılması

Bütün valideynlərlə fərdi görüşlərin təşkili tərbiyəçinin vəzifələrindən biridir. Valideynlər uşaqlarının inkişafı, nailiyyətləri və planlarınız haqqında vaxtaşırı məlumatlandırılmalıdırlar. Bunun üçün dəyərləndirmə qovluğundan istifadə edin. Görüş üçün summativ qiymətləndirmə ilə yanaşı, uşağın fərdi qovluğundan müxtəlif sübutlar hazırlanmalıdır. Görüşdən əvvəl tərbiyəçi müşahidə qeydlərinin, fotosəkillərin, rəsm əsərlərinin və summativ dəyərləndirməni paylaşarkən valideyni maraqlandıra biləcək digər sübutların hazır olduğundan əmin olmalıdır. Məqsədlərin qoyulmasına ailənin cəlb edilməsi onları təhsil prosesinin iştirakçısı etmək üçün yaxşı bir yoldur. Görüş zamanı tərbiyəçi vurğulamalıdır ki, onların iştirakı planların tərtibində əhəmiyyətli dərəcədə kömək edir. Valideynlərə öz fikirlərini, mülahizələrini sərbəst şəkildə bölüşməsi, mühüm informasiyalar verməsi üçün lazımı şərait yaradılmalıdır. Belə bir görüş ailələrin uşaq bağçasının həyatına qoşulmasını və iştirakını təmin edir.

Müşahidə və dəyərləndirmədə işçilərin əməkdaşlığının əhəmiyyəti

Xüsusi uşaqları və ya təhsil prosesini müşahidə edərkən, işçi heyətinin əməkdaşlığı çox vacibdir. Bu proses təkcə birgə səylərin əlaqələndirilməsini deyil, həm də uşağın fərdi ehtiyaclarının daha yaxşı başa düşülməsini və dəstəklənməsini, habelə bütövlükdə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün birgə qayğıni təmin edən müxtəlif mütəxəssislərin unikal baxışı və təcrübəsinin inteqrasiyasını tələb edir.

Tərbiyəçi uşağın gündəlik inkişaf prosesinin bilavasitə iştirakçısı kimi müşahidədə əsas fiqurdur. O, uşağın davranışını, oyununu, münasibətlərini ətraflı öyrənir. Tərbiyəçinin həmkarı gündəlik müşahidəyə əlavə detallar əlavə edən və müşahidənin düzgünlüyünə töhfə verən onun köməkçisidir.

İkinci növbənin tərbiyəçisi günün ikinci yarısında uşağın müşahidəsini təmin edir ki, bu da məlumatlara müxtəliflik və dərinlik əlavə edir. Bu baxımdan, günün hər iki hissəsində uşaqların təlim və inkişaf mənzərəsinin ardıcıl olması üçün məlumat mübadiləsi və müşahidə üsulları barədə razılığa gəlmək vacibdir.

Musiqi müəllimi musiqi məşğələsi zamanı uşağın bacarıq və davranışlarını qiymətləndirir. Bu xüsusilə vacibdir, çünki belə bir mühitdə diqqətdən kənarda qala biləcək bacarıqlar ortaya çıxa bilər.

Xüsusi təhsil müəllimi fərdi ehtiyacları olan uşaqları müşahidə edir və onlar üçün fərdi yanaşmaların işlənilib hazırlanmasında iştirak edir.

Psixoloq emosional və sosial davranışı təhlil edir və kollektivə tövsiyələr verir, loqoped isə kollektivə uşağın dil və ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir.

Əməkdaşlıq Prinsipləri

İşçilərin əməkdaşlığı kollektiv iş, ardıcılıq və effektiv ünsiyyət tələb edir. Bütün peşəkarlar tərəfindən paylaşılan məlumatlar kollektivə uşağın qabiliyyətlərini, ehtiyaclarını və maraqlarını daha yaxşı anlamağa kömək edir.

Kollektiv iş: İşçilər müntəzəm olaraq həm ayrı-ayrı uşaqlar, həm də bütövlükdə təhsil prosesi ilə bağlı bir-biri ilə müşahidə və tövsiyələrini bölüşməlidirlər.

Ardıcılıq: Müşahidə prosesi üçün ümumi strategiyalar və məqsədlər üzrə razılaşdırılmalıdır.

Effektiv Ünsiyyət: Müntəzəm görüşlər və məlumat mübadiləsi uşaq haqqında tam təsəvvür yaradır.

Etik mülahizələr

Belə bir prosesdə etik mülahizələrə üstünlük verilir. Uşaqların müşahidəsi məxfilik, hörmət və obyektivlik prinsiplərinə hörmət edən tərzdə aparılmalıdır. Uşağın fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Məxfilik: Uşaq haqqında şəxsi məlumatların paylaşılması ciddi şəkildə tənzimlənməlidir.

Obyektivlik: Müşahidə prosesində iştirak edən bütün personaldan obyektiv olmaq tələb olunur.

Hörmət: Müşahidə prosesi uşağın ən yaxşı maraqlarına xidmət etməli və narahatlığa səbəb olmamalıdır.

Mədəni həssaslıq: Personal uşağın mədəni xüsusiyyətlərini və fərdi ehtiyaclarını nəzərə almalıdır.

İşçilərin əlaqələndirilmiş işi uşaq inkişafının və təhsil prosesinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün əsasdır. Yalnız vahid və peşəkar yanaşma ilə uşaqların tərəqqisini və ehtiyaclarını tam qiymətləndirmək və onlara lazımı cavab vermək mümkündür.

Əlavə

Planlaşdırma üçün müşahidə

Bu cədvəldə siz tərbiyəçinin konkret addımlar planlaşdırmaq üçün bir uşağa, uşaqların qrupuna, həmçinin fiziki mühitə və materiallar müşahidənsini görəcəksiniz. Müvafiq olaraq, əvvəlcədən qeyd etdiyimiz kimi, müşahidə-dəyərləndirmə planlaşdırmanın mühüm şərtidir.

Cədvəl 21

Tərbiyəçi müşahidə zamanı nə görür	Tərbiyəçi müşahidə nəticəsində nə planlaşdırır
Müstəqil oyun zamanı 4 yaşlı Aleks çox vaxt heyvan fiqurları ilə oynayır və heyvanlar haqqında kitablara baxır. Nika və Elene ona qoşuldu. Aleks: "Aslan güclü və təhlükəli bir heyvandır, fil böyük, nəhəng, lakin daha yumşaqdır."	Heyvanlarla əlaqəli incəsənət layihələri təklif edəcəyəm, kiçik qruplarda heyvanlar haqqında kitablar oxuyacağam. Təbiət gəzintiləri zamanı onları həşəratları və quşları müşahidə etməyə təşviq edəcəm. Mən zooparka səfər planlaşdıracağam; müşahidə jurnalı, qrafiklər aparacağım, fotoşəkillər və videolar çəkəcəyik və qrupa qayıdanda bu barədə danışacağım.
Dil inkişafında problem olan 5 yaşlı Luka həmişə texnologiya ilə maraqlanıb. Anasının dediyinə görə, o, telefonu ilə davamlı olaraq özünün və başqalarının müxtəlif videolarını çəkir, sonra isə diqqətlə izləyir.	Həyətdə bitki və həşəratları müşahidə edərkən (yaxud başqa bir layihə edərkən) qısa videolar çəkəcəyəm. Birlikdə baxıb danışacağım Mən onun dilinin inkişafı üçün 'spiker' tətbiqini endirib istifadə edəcəyəm. Hər gün 10-15 dəqiqəni kiçik qrup və ya fərdi işə ayıracam.
3 yaşlı Sesili kublar güşəsində çox vaxt keçirir. O, diqqətlə kubları seçir və qüllələr tikir. O, tarazlığı qorumağa çalışır ki, struktur möhkəm dayansın. Sesili mürəkkəb strukturlar qurur və kubların tarazlığı və qüllənin hündürlüyü ilə cəsarətlə təcrübələr aparır. O, işi ilə fəxr edir və təəssüratlarını mənimlə bölüşür.	Müxtəlif tipli evləri öyrənmələri üçün Karton, gil kimi müxtəlif çətin materiallar təklif edəcəyəm. Yaşadları ilə oynamaq üçün tikinti layihələrini daxil edəcəyəm.

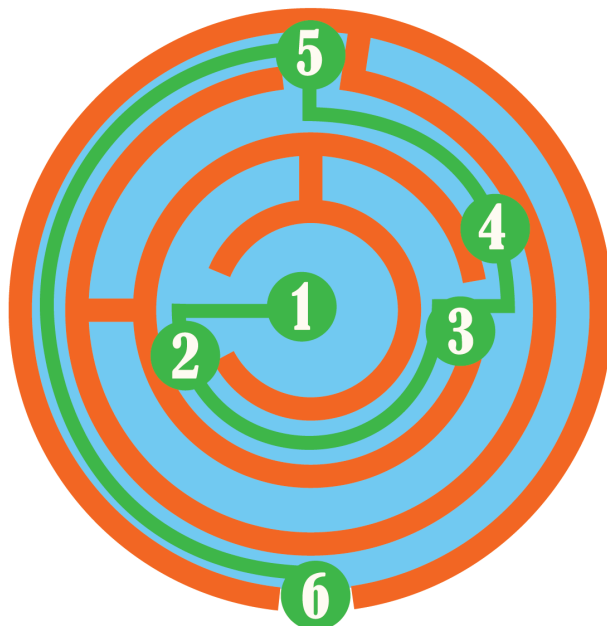

Diqqətini cəmləməkdə çətinlik çəkən 5 yaşlı Nika çox vaxt çox aktivdir. O, çox hərəkət edir, terapiya topuna tullanır və barmaqlarını yelləyir.	Hərəkət fəaliyyətlərini Nikanın iş rejiminə daxil edəcəyəm ki, bu da ona artıq enerjini xərcləməyə imkan verəcək. Yoqa pozaları, sensor izlər kimi fəaliyyətlərdən istifadə edəcəyəm.
Dostları ilə oynayarkən 4 yaşlı Sofi həvəslə super qəhrəman rollarını öhdəsinə götürür. Bələdə olanları xilas etmək üçün özünü uçurmuş kimi qələmə verir. O, hətta xüsusi güclərə malik super qəhrəmanlardan ibarət komanda yaratdı.	Mən super qəhrəman mövzulu dramatik oyun sahəsi quracağam, kostyumlar, rekvizitlər əlavə edəcəyəm. Mən “şəhər” fonu yaradacağam. Komikslər hazırlamaq kimi superqəhrəman mövzulu incəsənət layihələri də təklif edəcəm.
Autizm spektrinə malik olan 5 yaşlı Daniel strukturlaşdırılmış məşğələlərə üstünlük verir və gözlənilməz dəyişikliklər yaşayır.	Gündəlik rejimi əks etdirən vizual cədvəl yaradacam. Vizual cədvəl keçidləri əvvəlcədən görməyə və məşğələlərin ardıcılığını başa düşməyə kömək edəcək. Strukturlaşdırılmış məşğələlər təklif edəcəm.
Sensor oyun zamanı 3 yaşlı Nuh toxunaraq teksturaları həvəslə araşdırır. O, sensor qablar, toxunma materialları ilə maraqlanır və müxtəlif səthləri araşdırmaqdan həzz alır.	Sensorla zəngin məşğələlər yaradacağam. Mən tekstura incəsənətinə aid layihələr təklif edəcəm, məsələn, boyanın içinə düyü, qum və s. ilə qarışdıraraq barmaq rısmı çəkmək. Müxtəlif teksturalı materiallardan kolajlar hazırlamaq. Toxunma elementlərinin müxtəlif məşğələlərə daxil edilməsi.
4 yaşlı Mate incəsənət fəaliyyətləri zamanı sərbəst şəkildə müxtəlif materiallarla təcrübələr aparır, yeni rənglər yaradır və öz əsərlərini dostlarına inamla və sevinclə göstərir.	Mən Mate-ni müxtəlif rəngli akvarel boyalar, müxtəlif ölçülü fırçalar, pastellər, rəngli kağız kimi müxtəlif sənət materialları və texnikaları ilə tanış edəcəyəm. Divarda böyük formatda rəsm çəkəcəyəm. Gil təklif edəcəm. Sergi təşkil edəcəyik. Onun bədii maraq və bacarıqlarını daha da inkişaf etdirmək üçün ona müxtəlif rəssamların əsərlərini təklif edib tanış edəcəm

Sensor integrasiya çətinlikləri olan 5 yaşlı Sandro oyun zamanı daim hissiyyat təcrübələri axtarır. O, müxtəlif teksturaları araşdırmağa çox vaxt sərf edir: o, tez-tez barmaqları ilə qumda oynayır, yumşaq topları tutur, müxtəlif teksturalı parçalara toxunur.	Mən sensor məkan təşkil edəcəyəm. Mən sensor xalça, müxtəlif teksturalı materiallardan cığır düzəldəcəm. Mən onun tuta biləcəyi oyuncaqlar və resursları yerləşdirəcəyəm; Sensor çantalar, qablar düzəldəcəm (parça torbalara və ya qablara müxtəlif sensor materialları qoyacağam: qarabaşaq, lobya, qum, şam qozaları, qabıqlar, köpük, pambıq və s.). Bu yolla o, müxtəlif sensor məlumatlar əldə edəcək.
Elmi təcrübələr zamanı 5 yaşlı Elene maraqlı və həvəs göstərir. Suallar verir, fərziyyələr qurur və mayeləri qarışdırmaq və reaksiyaları müşahidə etmək kimi məşğələlərdə maraqla iştirak edir.	Mən Helenə sadə kimyəvi reaksiyalar üzərində təcrübələr, təbiət hadisələrinin müşahidələri kimi daha dərin elmi araşdırmalarla məşğul olmaq imkanı verəcəyəm. Biz də onun tapıntılarını elmi jurnalda qeyd edəcəyik.
Görmə qüsuru olan dörd yaşlı Lia parlaq və təzadlı rənglər cəlb edir. O, tez-tez müxtəlif teksturalı obyektlərə toxunmağa çalışır və ritmik musiqi dinləməkdən həzz alır.	Liyaya incəsənət layihələri üçün ziddiyyətli rənglərdə materiallar gətirəcəyəm və ritmik musiqi çalacağam.
3 yaşlı Tikanı musiqi alətləri və səs çıxaran oyuncaqlar cəlb edir. Müxtəlif ritmlər və tonlarla təcrübələr aparır. O, tez-tez öz musiqi əsərlərini yaradır.	Mən yeni musiqi alətləri təqdim edəcəyəm və ritmik məşğələlər təklif edəcəyəm. Musiqi və hərəkəti müxtəlif məşğələlərə daxil edə bilərəm. Mən onlara musiqi yaradıcılığını qrupla bölüşmək imkanı verəcəyəm. Musiqi alətləri mövzusunun layihə kimi planlaşdırıla biləcəyini araşdırıram.
3 yaşlı Data tez-tez dostları ilə münaqişə edir, nadir hallarda danışır və nəse desə, 1 və ya 2 sözdən ibarət cümlələr işlədir.	Mən də xüsusi təhsil müəllimindən müşahidə etməyi xahiş edəcəyəm və biz valideynlə danışacağıq ki, mütəssəsin onun dilini və sosial-emosional inkişafını qiymətləndirməsinə ehtiyac varmı?

FƏSİL 13. TƏLİM PROSESİNİN PLANLAŞDIRILMASI

Bu fəsildə siz kurikulumun planlaşdırılmasının əsas prinsiplərini, həmçinin planların növləri və formalarını, onların doldurulması və istifadəsi qaydalarını öyrənəcəksiniz.

Planlaşdırma nədir və onun məqsədi nədir?

Planlaşdırma təhsil prosesinin tam həyata keçirilməsinin vacib hissələrindən biridir. Məqsədimizin nə olduğunu, məqsədə çatmaq üçün nə etməli olduğumuzu bilmək, prosesə əvvəlcədən necə hazırlaşmağı bilmək üçün planlaşdırırıq. Effektiv planlaşdırma bizə məqsədyönlü və mütəşəkkil olmağa imkan verir.

Kurikuluma uyğun olaraq tərbiyəçinin tərtib etdiyi planlar kurikulumun məqsədlərinə nail olmaq və onun prinsiplərinə riayət etmək üçün təşkil edilir; plan bütövlükdə təhsil prosesinin idarə edilməsini sadələşdirir, fərdi yanaşmanı mümkün edir və əks əlaqə təcrübəsi üçün əsasdır.

Uşağa yönəlmiş yanaşmanı həyata keçirmək üçün planlaşdırmanın çevikliyi prinsipinə əməl etməliyik. Bu o deməkdir ki, uşaqların maraq və tələbatlarına uyğun olaraq, tərbiyəçi tədris prosesində kortəbiiyyə qoruyub saxlamalı, planda nəzərdə tutulmuş bəzi məşğələləri dəyişdirməlidir. Bu, təbii ki, planın davamlı olaraq dəyişməsi demək deyil; tərbiyəçi plana əməl edir və yalnız lazım gəldikdə ona dəyişikliklər edir.

Planlaşdırma formaları və prosesi bütün yaş qrupları, həmçinin qarışıq qruplar üçün ümumidir. Burada verilən göstərişlər prosesi planlaşdırarkən yaş xüsusiyyətlərinə və ya uşağın fərdi xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq hər bir uşağın ehtiyac və qabiliyyətlərini nəzərə almağa imkan verir.

Tərbiyəçi üç növ planlaşdırmadan istifadə etməlidir:

- Təqvimi (uzunmüddətli) planlaşdırma
- Cari (həftəlik) planlaşdırma
- Fərdi planlaşdırma

Aşağıda verilmiş altbaşlıqlarda bu planlaşdırmaların prinsipləri və tövsiyələri müzakirə ediləcək:

Təqvimi (uzunmüddətli) planlaşdırma

Tərbiyəçinin qərarından asılı olaraq 2, 3 və ya 4 ay müddətinə təqvimi (uzunmüddətli) planlaşdırma doldurulur. Bu, kifayət qədər ümumidir və məqsədi təşkil etmək üçün daha çox vaxt tələb edən məşğələləri həyata keçirmək imkanı yaratmaqdır. Məsələn, ekskursiya, xüsusi qonağın dəvət edilməsi, ikinci dərəcəli resursların toplanması, valideynlərin təhsil prosesinə cəlb edilməsinin təmin edilməsi. Təqvimi planlaşdırma həm də daha uzun müddət üzərində işləməyi vacib hesab etdiyiniz məsələləri, məsələn, uşaq bağçasına uyğunlaşma, dərs ilinin əvvəlində qrup birliyinin yaradılması və ya uşaq bağçasından məktəbə keçidi əvvəlcədən müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Təqvimi (uzunmüddətli) planlaşdırma aşağıdakı məlumatları əks etdirməlidir:

- **Tarix** - təqvimdə hansı aylar təmsil olunur?
- **Vacib tarixlər və dövrlər** - uşaq bağçasının həyatında, cəmiyyətdə, icmada uşaqları maraqlandıra biləcək hadisələr nə vaxt baş verir? Bunlar beynəlxalq günlər ola bilər, məsələn, “Yer kürəsi günü”, Gürcüstanın Müstəqillik Günü və ya yerli cəmiyyət/icma üçün xarakterik olan günlər, məsələn, Lamproba və ya Bayram; qrup üzvləri üçün vacib tarixlər də ola bilər, məsələn, uşaqların ad günləri və ya uşaqlardan birinin bacı-qardaşının olmasına hazırlaşdığı dövr. Həmçinin, valideynlərlə qrup və ya fərdi görüşlərin müddətləri, bu görüşlərin məqsəd və mövzuları və s.. Bu həm də həyətdə hansısa güşə təşkil etmək və ya uşaqları ekskursiyaya aparmaq planınızla bağlı ola bilər.
- **Müvafiq resursların siyahısı** - Mənə hansı xüsusi materiallar lazım ola bilər? Kifayət qədər olması üçün bu müddət ərzində hansı təkrar emal edilmiş və/və ya təbii materialları toplamağa başlamalıyam? Bu zaman resursları məşğələyə görə sadalamaq lazım deyil. Məsələyə daha geniş şəkildə baxın, məsələn, həyətdə tikəcək bir şeyiniz varsa, resursların siyahısında sadəcə olaraq kərpic və sement, tikinti alətləri, böyük budaqlar və yarpaqlar və s. sadalana bilər; və ya bəlkə də valideynlərlə görüş üçün proyektora, rəngli printerdə çap etmək üçün broşuraya və ya qəhvə aparatına ehtiyacınız var.

Nümunə 1. Qarışıq qrup cədvəli

Sentyabr-oktyabr

Mühüm tarixlər:

- 5-10 sentyabr – Yeni uşaqlar üçün açıq qapı günü
- 15-30 sentyabr – Valideyinin yardımı ilə bağçaya uyğunlaşma
- 14 oktyabr (istirahət) - Svetistsxovleba

- 15-30 oktyabr – Üzüm yığma dövrü
- 20-30 oktyabr – Sandronun bacısının doğum günü

Müddət	Mühüm tarixlər	Resurs
5-10. 09	• Yeni valideynlərlə uşaq bağçasına rahat uyğunlaşma prosesi və onların cəlb edilməsi barədə danışmaq üçün ümumi yığıncağın təşkili • Əvvəlcədən tərtib olunmuş qrafikə uyğun olaraq, yeni valideynləri və uşaqları dəvət etmək, bağçaya baş çəkmək və oynamaq (bir dəfəyə yalnız 1 və ya 2 ailə dəvət edirəm)	qum, şamlar, kürəklər, top və maşınlar, gəlinciklər Kurikulumun məqsədləri haqqında poster
15-30.09	• uşaq bağçasına uyğunlaşma; bəzi uşaqların valideynləri uyğunlaşma dövründə qrupda qalırlar	Yaş həddinə uyğun kitabların verilməsi
20-30.10	• Sandro və onun ailəsini təbrik edirik - plakat hazırlamaq	Böyük ölçülü kağız
15-30.10	• Üzüm yığımı	üzüm, qatılaşdırılmış üzüm suyu, fındıq və ya qoz, sap

Noyabr

Mühüm tarixlər

- 19 noyabr – Ninonun doğum günü
- 23 noyabr (istirahət) – Qiorqoba (Bazar gününə təsadüf edir)
- 26 noyabr – Mixonun doğum günü

Müddət	Mühüm tarixlər	Resurs
15-30	Dişlərimizə necə qulluq edək – Sandronun anasının ziyarəti (diş həkimi)	• Topo-tipi diş həkiminə gedir

Təqvim planlaşdırmanı necə tərtib etmək olar?

Bu formanın planlaşdırmasını hazırlamaq üçün bir tərəfdən qrupunuzdakı uşaqlar və onların ailələri - ad günləri, qeyd etdikləri bayramlar, valideynlərin peşələri və s., digər tərəfdən isə qarşıdan gələn tədbirlər - bayramlar, şənliklər, beynəlxalq və yerli günlər və s. haqqında məlumatın olması vacibdir. Həmçinin uşaqlarınızın yaşı və ya fərdi maraqları haqqında təsəvvürə malik olmaq vacibdir. İlin əvvəlində, uşaqlarla görüşməzdən əvvəl, bu barədə valideynlərdən anketlər vasitəsilə öyrənə bilərsiniz və təcrübəniz və mövcud tədris ədəbiyyatı müxtəlif yaş qrupları üçün hansı məsələlərin maraqlı ola biləcəyini az və ya çox müəyyən etməyə imkan verməlidir.

Tərtibçilər tədris ilinin başlanmasına ən azı iki həftə qalmış təqvim planı hazırlayırlar və hər bir sonrakı dövrü də iki həftə əvvəl hazırlamağa başlayırlar. Tərtibçilər tərtib edilmiş planlaşdırmanı istənilən vaxt dəyişdirə və yeniləyə bilər, məsələn, tədris xüsusi məşğələlər əlavə edə və ya problemləri tamamilə aradan qaldıra və ya vaxtında köçürə bilər. Bu formanın cari (həftəlik) planlaşdırmada yazılmasını asanlaşdırması və xüsusi təcrübələr təşkil etməyə imkan verməsi vacibdir.

Müvafiq olaraq, tərtibçilər tərtib edilmiş təqvim planlaşdırmadan üç məqsəd üçün istifadə etməlidirlər:

- Təqvim planlaşdırmaya uyğun olaraq tərtibçi təşkilatı fəaliyyətini yazır. O, nə vaxt kiminlə əlaqə saxlamalı, hansı ikinci dərəcəli resursları toplamalı, qurumdan hansı materialları/resursları almağı xahiş etməli, təbii materialları toplamaq üçün nə vaxt və hara müraciət etməli və s.
- Tərtibçi öz təcrübəsini qiymətləndirmək üçün təqvim planlaşdırmadan istifadə edir. Buna uyğun olaraq o, bu formaları öz qovluğunda saxlayır.
- Tərtibçi cari planlaşdırmanı tərtib edərkən təqvim planlaşdırmaya əsaslanır.

Cari (Həftəlik) Planlaşdırma

Cari planlaşdırma təhsil prosesinin həftəlik planlaşdırılmasını nəzərdə tutur, bu müddət ərzində pedaqoq eyni vaxtda müxtəlif istiqamətlər haqqında düşünür: Qrupundakı uşaqların fərdi ehtiyacları və maraqları hansılardır? Bütün qrupun ehtiyacları nədir? Uşaqlarla hansı kurikulum məqsədlərini həyata keçirməliyəm? Bu məqsədlərə nail olmaq və uşaqların fərdi ehtiyaclarını ödəmək üçün onlara hansı məşğələləri/çağırışları təklif etməliyəm? Bunun üçün mənə hansı resurslar lazımdır? Gün ərzində planlaşdırılan işləri necə bölüşdürməliyəm və s.

Cari planlaşdırma tərtibçinin praktikasının hər bir uşağa yönəldilməsinə, məqsədyönlü, fərdiləşdirilmiş, mütəşəkkil və hərtərəfli inkişafa yönəlmiş formadır.

Cari planlaşdırmada aşağıdakı məlumatlar öz əksini tapmalıdır:

- **Tarix** - planın həyata keçiriləcəyi dövr və ya tarixlər;
- **Məqsədlər** - bu həftə ərzində diqqət mərkəzində olacaq kurikulumun alt-məqsədləri.
- **Maraq (mövzu və ya layihə)** - verilmiş tarixlərdə tematik yanaşma və ya layihə şəklində hazırlanacaq uşaqların maraqlarından irəli gələn mövzu və ya layihənin adı.

- **Böyük tərəfindən planlaşdırılan məşğələlər və təxribatlar** - məsələn, məqsədlərə və onların həyata keçirilməsi üçün lazım olan resurslara uyğun olaraq planlaşdırılan iki məşğələ və bir təxribat.
- **Gündəlik rejim və bütöv qrup məşğələləri və keçidləri** - məqsədlərə uyğun keçidlər, bütün qrupla həyata keçirilən məşğələlər.
- **Strategiya** - alt məqsədləri dəstəkləyən strategiyalar.
- **Fərdiləşdirmə** - xüsusi uşaqların ehtiyaclarını ödəmək üçün fərdi yanaşmalar.
- **Həftəlik təhlil** - Keçirilmiş praktikaya dair düşünmə, burada gələcəkdə nəzərə alınmalı məqamlar ayrı göstərilir.
- **Təhsil işçilərinin rolu** - planda qrupda kimin, harada və nə vaxt hansı rolu oynayacağını göstərmək lazım ola bilər. Qrupla işləyən təhsil işçilərinin sayı çox olduqda bu məlumat xüsusilə vacibdir. Rolların bölüşdürülməsi və xüsusi məşğələlər, çağırışlar/təxribatlar və ya fərdiləşdirmələr üçün ayrıca sütununuz olmaya bilər, mötərizədə icraya cavabdeh olan şəxsi yazın.

Cari planlaşdırmanın forması necədir?

Planlaşdırmanın formasımın elə strukturlaşdırılması vacibdir ki, yuxarıda qeyd olunan məsələlərin hamısı aydın görünsün və o, təhsil işçiləri ilə digər mütəxəssislər (məsələn, metodist və ya uşaq bağçasının xüsusi təhsil müəllimi) arasında paylaşma və əməkdaşlığı asanlaşdırsın. Kurikulumda yığılmış praktik təcrübəyə əsaslanaraq konkret formadan istifadə üçün təlimatlar verilməsə də, biz formanın nümunəsini təklif edirik (Cari Nümunə 2-ci plana baxın). Bu, cari planlaşdırma hazırlayarkən yuxarıda göstərilən bütün prinsiplərə cavab vermənizi asanlaşdıracaq.

Cari planlaşdırmanın tövsiyə olunan formatı elə qurulub ki, o, mümkün qədər çevik olsun və hər bir qrupun müəllimlərinə, həftənin ehtiyaclarını sütunlara uyğunlaşdırma imkanı versin. Buna görə də, sütunları asanlıqla əlavə etmək və ya çıxarmaq üçün bəzi sətirlər kəsik xətlər kimi verilir.

Plan nümunəsi 2. Cari planlaşdırmanın tövsiyə olunan forması

Tarix: – Yaş qrupu:-	Bazar ertəsi	Çərşənbə axşamı	Çərşənbə	Cümə axşamı	Cümə
Altınqəsdlər					
Maraq • Tematik yanaşma • Layihə üsulu					
Planlaşdırılmış məşğələlər, təxribatlar və müvafiq resurslar					
Strategiya					
Fərdiləşdirmə					
Haftənin analizi:					

Cari planlaşdırmanı necə tərtib edək?

Cari planlaşdırmanı tamamlamaq üçün kurikulumun alt məqsədlərini, qrupunuzun gündəlik cədvəlini, təqvim planlaşdırmanı, daxili və xarici məkanları, uşaqların fərdi məlumatlarını və maraqlarını nəzərə almaq vacibdir.

Cari planlaşdırma təhsil işçiləri tərəfindən həyata keçirilməsindən bir həftə əvvəl və ya ən azı bir neçə gün əvvəl hazırlanır. Planın “Həftəlik Təhlilin”də planın icrası ilə paralel və ya həftənin sonunda qeydlər aparılır.

Bu forma həftə ərzində bir qrup uşaqla işləyən bütün mütəxəssislərin fəaliyyətini birləşdirmək üçün vacibdir. Müvafiq olaraq, əgər uşaq bağçasında ixtisaslaşmış tərbiyəçi (məsələn, musiqi tərbiyəçisi) və yardımçı təhsil işçiləri (məsələn, psixoloq və ya xüsusi pedaqoq) varsa, onlar da bu plana məlumat daxil edəcək və ya tərbiyəçilərə hansı məlumatları daxil etməli olduqlarını deyəcəklər. Bu, hər kəsə uşaqlarla koordinasiyalı və vahid şəkildə işləməyə imkan verəcək.

Planlaşdırmanın tərtib edilməsində vacib ilk addım altməqsədlərin müəyyən edilməsidir, çünki onlar təhsil prosesi üçün əsas olmalıdır və bütün digər qərarlar bu alt məqsədlərdən gəlməlidir. Müşahidə üzrə fəsildə təsvir olunduğu kimi, “Məqsədlərin Seçilməsi üçün Müşahidə Aləti” (bax. Fəsil 12 və Əlavə 2) sizə alt məqsədləri müəyyənləşdirməyə kömək edəcək. Bu altməqsədlər məqsəd qrafikində yazılır. Həm qrupun birliyi, həm də tədqiqat-kəşf məqsədlərindən ən azı bir altməqsədin götürülməsi vacibdir. Müvafiq olaraq, tərbiyəçilərin hər həftə ən azı iki altməqsədi var. Bununla belə, əlbəttə ki, tərbiyəçilərin hər iki məqsəddən iki alt məqsəd, yaxud məsələn, tədqiqat-kəşfdən birini və qrup birliyindən ikisini götürəcəkləri və ya - əksinə, o zaman 3 və ya 4 altməqsəd alacaqlarına qərar vermələri də mümkündür ki, bu da tamamilə məqbuldur. Bu altməqsədlər ehtiyacdən asılı olaraq bir neçə cari (həftəlik) planlaşdırmada təkrarlana bilər. Seçilmiş altməqsədlərin bəzilərinin sonrakı həftələrə ötürülməsi, digərlərinin isə dəyişdirilməsi də mümkündür. Altməqsədləri seçərkən, əvvəlki həftələrin cari planlaşdırmada və qovluqlarda qeyd edildiyi kimi, uşaqların fərdi və qrup ehtiyaclarını və problemlərini nəzərə almaq vacibdir.

Altməqsədləri seçdikdən sonra uşaqların maraqları haqqında düşünmək və həftə ərzində hansı maraqlar və metodlar üzərində işləyəcəyinizi müəyyən etmək vacibdir (ətraflı məlumat üçün Fəsil 5. Mövzu və Layihəyə baxın). Bu sütunda həftə ərzində diqqət mərkəzində olacaq maraqlar göstərməlidir. Planlaşdırmada hansı metoddan istifadə ediləcəyi də göstərməlidir - tematik yanaşma və ya layihə. Layihə vəziyyətində, bu həftə üçün hansı mərhələnin planlaşdırıldığını aydın şəkildə göstərmək vacibdir.

Mövzu və layihə olmadan nadir bir həftənin olması və bu sütunun boş qalması da mümkündür. Bu, məsələn, ilin əvvəlində, uşaqlar hələ də uyğunlaşarkən və tərbiyəçi hələ də onların maraqlarını müşahidə edərkən və ya layihə başa çatdıqdan və başqa mövzuya keçməzdən əvvəl qısa bir fəsillə verildikdən sonra baş verə bilər.

Nəzərdə tutulan tədbirlər, təxribatlar və müvafiq resurslar haqqında məlumatlar təhsil işçiləri tərəfindən gün ərzində daxil edilir. Bu sütunda yalnız tərbiyəçilər tərəfindən başlanan məşğələlər, təxribatlar və müvafiq resurslar qeyd olunur. Onların harada həyata keçirildiyi də soruşulmalıdır (həyətdə və ya qapalı yerdə; hansı mərkəzdə). Eyni sütunda vaxtı göstərmək lazım ola bilər,

məsələn, tərbiyəçi Nana memarlıq mövzusunı planlaşdırdı, buna uyğun olaraq hər bir güşəyə daxil ediləcək xüsusi resursları müəyyənləşdirdi, həmçinin dramatik güşədə memar otağı təşkil etmək qərarına gəldi. O, bu dəyişiklikləri uşaqlar gəlməmişdən əvvəl etmək qərarına gəldi və planda müvafiq məlumatları göstərdi. O, həmçinin memarın ziyarətini planlaşdırıb və qonağın nə vaxt gələcəyini bu fəaliyyət planında göstərib. Qrupun təhsil işçilərindən kimin nə edəcəyini əvvəlcədən müəyyən edərsə, bu məlumat da burada göstəriləcəkdir.

Hər gün üçün ən azı üç məşğələ və/yaxud təxribat yazılmalıdır. Onları planlaşdırarkən, qrupunuzdakı güşələrin və məşğələlərin/təxribatların müxtəlifliyini nəzərə alın və onları həftə ərzində paylayın ki, mümkün qədər çox güşə iştirak etsin. Fiziki mühitə ediləcək dəyişikliklər lazım gəldikdə yazılacaq, heç bir dəyişikliyin planlaşdırılmadığı həftələr və bütün güşələrdə dəyişiklik edəcəyiniz həftələr ola bilər. Əsas odur ki, fiziki mühitə yeniliklərin tətbiqi uşaqların marağını və müxtəlifliyini qorumaq üçün vacibdir, buna görə də bu komponent qaçırılmamalıdır. Hər yeni həftə üçün cari planlaşdırma yazarkən, orada uşaqların artıq belə maraqla oynamadığı və uzun müddətdir ki, orada yeni bir şey təqdim etmədiyiniz məkanların olub-olmadığını düşünün. Belə hallarda siz sadəcə olaraq bu güşədə resursun dəyişməsinə planlaşdırıla bilərsiniz. Bu sütunu doldurmaq üçün həmişə qrupunuzun və həyatınızın fiziki mühitindəki boşluqların siyahısını rəhbər tutmalısınız. Bu siyahıya diqqət yetirmək, bir məkanda üst-üstə düşən məşğələlərdən qaçınmanıza kömək edəcək, həmçinin onların uşaqlara nə təklif etdiyini düşünmək üçün lazım olan məkanları qaçırmamağa kömək edəcək və son nəticədə bütün məkanlarda vaxtaşırı məşğələlər və problemlər yaşamağa imkan verəcək. Bu addım müxtəlif təcrübələrin təmin edilməsində və uşaqların hərtərəfli inkişafının təşviqində çox vacibdir.

Məşğələlər və təxribatlar, ilk növbədə, həftənin məqsədlərinə əsaslanmalı və həftənin mövzusunə və ya layihəsinə uyğun olmalıdır, baxmayaraq ki, tərbiyəçi tərəfindən planlaşdırılan bütün məşğələlərin və ya təxribatların mövzuya uyğun olması vacib deyil, əsas odur ki, onlar məqsədə cavab versinlər. Həmçinin elə hallar olur ki, müəyyən mövzu həftənin bütün beş gününə yayılır və bu mövzudan azad günlərdə tərbiyəçi yalnız məqsədə uyğun məşğələni və təxribatları göstərir. Buna görə həftə ərzində tematik bir yanaşmanız varsa, layihə üsulu və ya mövzu və layihədən azad olan həftə və ya günlərdə hələ də fəaliyyətlər və qaynaqlar yazılır. Mövzu altında yazılan məşğələ, təxribat və müvafiq resurs mövzuya uyğun olmalıdır. Həmçinin, mövzunun təqdim olunduğu ilk gündə eyni mövzuya uyğun olaraq fiziki mühitdə böyük dəyişikliklər planlaşdırılmalıdır.

Layihə vəziyyətində, layihə mövzusu əsasında müxtəlif məşğələlər/təxribatlar və müvafiq resurslar yazılır. Layihəyə xas olan məşğələlər də mütləq yazılır, məsələn, ekskursiya və ya üçüncü mərhələnin yekun məşğələsi. Bu halda planlaşdırmaya layihənin mövzusunə birbaşa uyğun gəlməyən məşğələlər/təxribatlar və resurslar da daxil ola bilər.

Həftə üçün nə mövzu, nə də layihə planlaşdırılmadıqda, planlaşdırılan məşğələlər/təxribatlar müxtəlif məsələlər ətrafında cərəyan edəcək və bütün digər hallarda olduğu kimi, məqsədlərə və həmçinin uşaqların fərdi maraqlarına əsaslanacaq.

Plana daxil edilmiş məşğələlər və təxribatlar, habelə müvafiq resurslarda dəyişikliklər mütləq uşaq qrupunun yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır, baxmayaraq ki, bu, planlaşdırmada yalnız məşğələlərin/təxribatların, seçilmiş resursların və strategiyaların (aşağıya bax) uşaqların ehtiyac və maraqlarına uyğun olması ilə əks olunacaq.

Yaş fərqlərinə görə uşaqların ehtiyac və maraqlarının bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqləndiyi və bu fərqlərin təkcə fərdi olmadığı qarışıq yaş qruplarında tərbiyəçilər üçün planlaşdırma formasında məşğələlərin, oyunların, çağırışların, təxribatların sadələşdirilmiş və ya mürəkkəb variantlarını, habelə hər bir yaş qrupuna uyğun olacaq çağırış formalarını göstərməsi vacibdir; Tərbiyəçinin əsasən bir yaş qrupu üçün uyğun olan məşğələni seçdiyi halda, ikinci məşğələ mütləq ikinci yaş qrupu üçün uyğun olmalıdır. Bu halda, hansı tərbiyəçinin daha mürəkkəb məşğələ çərçivəsində yaşlı uşaqlarla, hansının isə kiçik uşaqlarla eyni məşğələnin daha sadə variantı ilə işlədiyini göstərmək faydalıdır.

Ola bilsin ki, tərbiyəçilər razılaşsınlar, həmçinin baxıcıların dəyişikliklərini "Birinci yarının fəaliyyətləri, çətinlikləri və resursları" və "İkinci yarının fəaliyyətləri, çətinlikləri və resursları" ayrı sətirləri ilə ayırırlar.

Gündəlik rejim və bütün qrup məşğələlərinin gündəlik məşğələləri bütün qrup üçün gündəlik işlərə çevrilmiş fəaliyyətlərdir, məsələn: səhər və axşam dərnəyi, böyük qrup müəllimi, yemək, musiqi, məşqə çıxmaq və s.

Bu prosesi planlaşdırmağa ehtiyac olub-olmamasından asılı olaraq, bu komponentlər bəzi həftəlik planlarda ayrılı bilər, digərlərində isə yox.

Burada heç bir şey planlaşdırmırsınız və keçid, özünə qulluq məşğələləri, səhər və axşam dərnəkləri rahat və müntəzəm olaraq aparılırsa, bu sütun boş ola bilər; həmçinin kitab oxuma dövründə planlaşdırılan yeni kitab olmadıqda və qrupda musiqi kimi əlavə bütün qrup fəaliyyətləri olmadıqda.

Sütun göründüyü təqdirdə, müvafiq məşğələ/proses, zəruri resurslar və strategiyalar yazılır. Məsələn, ola bilsin ki, sizin ənənəvi olaraq hər səhər dərnəyi üçün əyləncəli səhər salamlaması və oxu məşğələsi planlaşdırırsınız, lakin bu dəfə mövzu və ya layihədən asılı olaraq bu məşğələyə hansısa material və ya müzakirə mövzusu əlavə etmək istəyirsiniz, onda siz bu sütunda müvafiq müzakirə mövzusu və materialını qeyd etməlisiniz. Ancaq hər zaman səhər dərnəyi məşğələlərini mövzuya və layihəyə uyğun olaraq dəyişdirirsinizsə, bu komponenti ikinci nümunədə göstəriləndiyi kimi məşğələlər, çağırışlar və Resurslar sütununa köçürə bilərsiniz.

Bütün qrup üçün fəaliyyət cədvəli bu komponentə rəhbərlik edəcək təhsil işçiləri, məsələn, musiqi - musiqi müəllimi tərəfindən doldurulur. Onlar da planlaşdırmanın yazılma prosesində istifadə olunan eyni prinsiplərə əməl etməlidirlər – məşğələlər və çağırışlar həftənin məqsəd və maraqlarına uyğun olmalıdır.

Bu sətirlərdə yazılan məlumatlar gündəlik təyin oluna bilər, lakin günləri də əhatə edə bilər. Məsələn, səhər dərnəyi üçün yazılmış planlaşdırma həmin həftənin bütün günlərinə uyğun ola bilər, ona görə də tərbiyəçi günləri ayırmaq üçün şaquli xətlərdən istifadə etməyəcək və bütün həftənin məlumatlarını bir anda yazacaq.

Bəzi qarışıq yaş qruplarında tam qrup məşğələləri ümumiyyətlə həyata keçirilməyə bilər və buna görə də tərbiyəçi bu sütunu doldurmaya bilər.

Strategiya böyüklərə daha məqsədyönlü və uşağa yönəlmiş təcrübəyə sahib olmağa imkan verir.

Burada yuxarıda verilmiş altməqsədlərə əsaslanaraq məqsədyönlü (planlı) və intensiv olaraq hansı strategiyadan istifadə etdiyinizi yazmalısınız. Məsələn, əgər məqsədiniz strategiyalardakı problemləri həll etməkdirsə, siz yazı bilərsiniz ki, siz uşaqların müşahidə və düşünmə bacarıqlarını dəstəkləyəcəksiniz, açıq suallar verəcəksiniz və s. Məqsədlərə və inkişafa uyğun strategiyaların əhəmiyyəti üçün Kurrikulumun üçüncü hissəsindəki fəsillərə baxın.

Fərdiləşdirmə - Fərdiləşdirmə haqqında düşünərkən, siz konkret məşğələlərlə məşğul olmaq üçün bu və ya digər xüsusi dəstəyə ehtiyacı olan konkret uşaqlara diqqət yetirirsiniz və bunu necə edəcəyinizi yazırsınız. Fərdiləşdirmə cədvəli tərbiyəçi ilə birlikdə və onunla razılaşaraq xüsusi pedaqoq, psixoloq və ya laqaped tərəfindən doldurula bilər. Məsələn, "Kiçik qruplarda oxuyarkən Datadan (kitablara daha az marağı olan) köməkçim olmasını xahiş edirəm - səhifələri çevirib uşaqlara illüstrasiyaları göstərməyimə kömək etsin" və ya "Ninanı (əvvəllər müstəqil yeməmiş) qasıqdan istifadə edərək müstəqil olaraq yarı bərk yemək yeməyə təşviq edəcəyəm və onun müstəqil yemək cəhdlərini qeyd edəcəm."

Bəzi uşaqlar üçün fərdi planlaşdırma tərtib edəcəksiniz (ildə iki dəfə). Bu halda, siz fərdi planlaşdırmada əks olunan məsələləri nəzərə alacaqsınız və fərdiləşdirməni bu məsələlərə uyğunlaşdıracaqsınız, məsələn, fərdi planlaşdırmada uşağın keçidlərdə, kiçik qrup oyunları ilə məşğul olmaqda və səs-küydən qaynaqlanan nizamsızlığın qarşısının alınmasında köməyə ehtiyacı olduğu qeyd oluna bilər. Bu halda, fərdiləşdirmə cədvəlində "Keçidlər zamanı Sandroya yaxınlaşıb ona uyğun kartı göstərəcəyəm. Səs-küy olanda ona qulaqcıq təklif edəcəm. Onun başqalarının oyununu seyr etdiyini görəndə, keçib bir müddət ona oyunla məşğul olmağa kömək edəcəyəm."

Nəzərə alın ki, həm fərdi planlaşdırmada olanlar, həm də olmayanlar, lakin fərdi yanaşmalara ehtiyacı olanlar üçün fərdiləşdirmə haqqında yazırsınız.

Fərdiləşdirmə öz qaydasında öyrənən və qavrayan, davranış və hisslərini tənzimləməkdə çətinlik çəkən, hərəkət yolu ilə özünü ifadə etməyə üstünlük verən, fərqli dil və mədəniyyət ailəsindən olan, xüsusilə utancaq və qapalı, kifayət qədər sevgi görməyən, maraqlarını təmin etmək üçün çoxlu informasiyaya ehtiyacı olan və s. bütün uşaqlar üçün lazımdır.

Fərdiləşdirmə uşağın xüsusi ehtiyac və maraqlarına əsaslanan fərdi oyun və strategiyaların istifadəsini əhatə edə bilər. Həmçinin, kiçik və böyük qruplarda işləyərkən - məşğələləri uşaq üçün uyğunlaşdırmaq: onları çətinləşdirmək, sadələşdirmək və ya dəyişdirməklə.

Fərdiləşdirmə və ya modifikasiya aşağıdakıları əhatə edir:

- Problemlər yaratmaq üçün daha az çətin materialların təklif edilməsi
- Oynamağa və digər uşaqlarla ünsiyyət qurmağa yardım etmək
- Uşağa müvəffəqiyyət hissini artıran materialların təklif edilməsi
- Münasibətlərin, söhbətlərin və ifadələrin modelləşdirilməsi
- Yardım və dəstək məqsədi ilə uşaqları cütləşdirmək və qruplaşdırmaq -
- Yeni materialların təklif edilməsi
- Daha çox tədqiqata təşviq etmək üçün suallar vermək

- Uşağın sensormotor reaksiyalarına müvafiq reaksiya vermək
- Davranış çətinliklərinin qarşısını almaq və çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə yardım etmək

Planlaşdırmanın sonunda həftəlik təhlil yazılmalıdır. Keçən həftəni düşünün, nəyin yaxşı işlədiyini və ya nəyin işləmədiyini, gələn həftə nəyi dəyişdirib nəzərə alacağınızı qısaca yazın. Əlbəttə ki, məsələn, çərşənbə günü nəzərə almalı olduğunuz bir şey baş veribsə və unutmaq istəmirsinizsə, dərhal bu sütunda bu barədə qısa məlumat yazı bilərsiniz. Bu sütunu hər bir qrupla işləyən təhsil işçiləri öz təcrübələrinə əsaslanaraq doldurur və növbəti həftə üçün nəzərə almalı olduqları məsələləri yazır. Qeyd qısa və yığcam olmalı və aşağıdakı məsələləri əhatə etməlidir:

- Uşaqlarda hansı maraqlar müşahidə edildi
- Prosesdə hansı çətinliklər yarandı
- Fərdi uşaq və ya bir qrup uşaq hansı problemlərlə üzləşdi
- Hansı nəticələr əldə edildi
- Hansı strategiyalar nəticə verdi
- Uşaqların rifahı və məşğuliyyəti necə olmalıdır
- Nəyi dəyişdirmək lazımdır
- Nə eyni qalmalıdır

Tədris prosesinin aparılmasında cari planlaşdırma mərkəzi əhəmiyyət kəsb edir, təkcə onun düzgün yazılması deyil, həm də ondan istifadə prosesi vacibdir. Təhsil işçiləri mövcud planlaşdırmadan aşağıdakılar üçün istifadə edirlər:

- Ümumi məqsədlər və strategiyalar barədə razılaşın ki, bu da onlara öz yanaşmalarında ardıcıl və vahid olmağa imkan verəcək.
- Tədris prosesinin aparılmasına hazırlaşmaq. Resursların mövcudluğunu və kəmiyyətini yoxlayın, resursların vaxtında toplanması və satın alınmasını planlaşdırın, müxtəlif proseslərin effektiv aparılmasını təmin etmək üçün müvafiq tərəflərlə (valideynlər, uşaq bağçası rəhbərliyi, icma nümayəndələri) vaxtında danışıqlar aparın, əvvəlcədən xüsusi resursları (məsələn, vizual kartlar və ya əl işi oyuncaqlar) hazırlayın/yaradın, həmçinin qarşıdan gələn həftədə ehtiyac duyduqları strategiyalar haqqında daha çox məlumat axtara bilərsiniz.
- Hər həftə uşaqlarla işə başlamazdan əvvəl gündəlik planı nəzərdən keçirin və xatırlayın. Cari planlaşdırma həmin həftə ərzində qrupla işləməyə gələn bütün təhsil işçiləri üçün əlçatan olmalıdır, bu, hər birinə fərdi ehtiyaclara uyğun dəstək strategiyalarını əldən verməməyə və razılaşdırılmış yanaşma və strategiyalara diqqət yetirməyə imkan verəcək.
- Ötən həftəni yekunlaşdırın və gələcəkdə nəzərə alınmalı olan mühüm məsələləri bir araya gətirin.
- Gələcək davam edəcək planlaşdırmanı yazın. Təhsil işçiləri planlar qurarkən toplanmış təcrübəni rəhbər tutmalıdırlar, buna görə də yeni cari planlaşdırma tərtib edərkən həm təhlildə qeyd olunan məsələləri xatırlamaq, həm də planlaşdırılan məşğələlərin və əldə edilmiş məqsədlərin müxtəlifliyini təmin etmək üçün əvvəlki həftələrin planını nəzərdən keçirmək vacibdir. Əvvəlki

planlaşdırmalara nəzər salmaqla tərbiyəçi hansı növ oyun və ya təcrübələri planlaşdırmadığını və ya daha az planlaşdırdığını, eləcə də indiyədək vurğuladığı məqsədləri şüurlu şəkildə kəşf edəcək və buna uyğun olaraq gələcək planlarda onları genişləndirə və şaxələndirə biləcək.

- Təqvim planlaşdırma ilə yanaşı, tərbiyəçilərə öz təcrübələri haqqında düşünmək üçün (həmçinin əks əlaqə üçün) davamlı planlar lazımdır. Müvafiq olaraq, bu formalar tərbiyəçinin qovluğunda saxlanılır və onların işini dəyərləndirmək və bu dəyərləndirməyə əsasən planlaşdırmanı yaxşılaşdırmaq üçün vaxtaşırı nəzərdən keçirilir.

Aşağıda planlaşdırmanın bir neçə nümunəsi verilib. Nümunə 3,4,5 yaşlı uşaqlar qrupu üçündür və tematik yanaşmaya uyğundur. Bu onu göstərir ki, həftənin hər günü üçün planlaşdırılan məşğələlər və tapşırıqlar bir mövzu ətrafında cərəyan edir və tərbiyəçinin qeydlərində əsas diqqət müvafiq materiallar siyahısındadır.

Qarışıq yaş qrupu üçün olan 4-cü Nümunə müəllimlərin böyük və kiçik uşaqlara aid olan məşğələləri və ya strategiyaları necə ayırdığını göstərir. Bu planlaşdırma həm də göstərir ki, bütün məşğələlər tematik xarakter daşımır, müəllimin planlaşdırdığı bəzi məşğələlər yalnız məqsədlərə uyğundur.

Nümunə 5 layihə üsulunu təsvir edir, bu nümunə nisbətən qısamüddətli layihə planının nümunəsidir, o, tərbiyəçinin həftə ərzində layihənin 2-ci mərhələsini həyata keçirməyi necə bacardığını və həmçinin həftə ərzində hansı əlavə məqsədlə bağlı məşğələlərin və problemlərin planlaşdırıldığını göstərir.

Nəzərə alın ki, nümunələr üzrə qeydlər aydın olması üçün əslində yazılmalı olduğundan daha ətraflı verilmişdir.

Planlaşdırma nümunəsi 3

Tarix — Yaş qrupu: 4-5	Bazar ertəsi	Çərşənbə axşamı	Çərşənbə	Cümə axşamı	Cümə
Altməqsədlər	<i>Münəqışənin həlli, sosial oyun, sensor tədqiqat, marağın dərinləşməsi</i>				
Maraq • Tematik yanaşma	Ev heyvanları				
Məşğələlər, təxribatlar və müvafiq resurs	Elm güşəsində: lupalar, dırnaqlar, dişlər və qırmızı sini üzərində dişlər Sensor güşədə: Taxıl məhsullarında miniatür heyvanlar Dramatik: tütək, papaq, çoban geyimi və əsa	İncəsənət güşəsi: qarğıdalı nişastası, ələk, kiçik heyvanlar Kublar güşəsində: Ferma şəkli asmaq, saman və ev heyvanları əlavə etmək	İncəsənət güşəsində: Quaşlar, plastilin, kiçik boşqab, un və xəmir, heyvanlar və boşqab- pişirmə boyama Savadlılıq: İnadkar keçilər	Savadlılıq güşəsində: İnadlar keçiləri səhnələşdirmək İncəsənət güşəsində: karandaşlar və kağızlar, böyük şəkillər çəkməyə sövq etmək Elm: süd, qida boyası, pipetkalar, yemək şəkilləri və iki yerə bölünmüş böyük plakat. Plakatın başında “südlü” və “südsüz” yazıları yazın-süd ilə nə hazırlanır, rəngləri qarışdırdıqda nə baş verir	İncəsənət: At başları və əsalar, hazırlamaq, rəngləmək Elm güşəsində: Valideyinin ziyarəti və pendirin çıxarılması Resurs: süzgəc, marla, qaşıqlar, süd, qazan, bağlayıcı
		Həyat: taxta tikili, palçıq mətbəxdə heyvanlar Heyvan yemi	Həyat Həyətdə heyvanları müşahidə etsinlər		Həyat: At sürmə
Gündəlik rejim və keçidlər	Səhər dərnəyi: Böyük şəkilli Kitab vaxtı: Ev heyvanları haqqında kitablar	Musiqi: Ferma heyvanlarının səsini tapmaq Qəbul və ya evə yola salma vaxtı: Cümə ziyarətini valideyin ilə razılaşdırmaq		Musiqi: Heyvanları hərəkətini təqlid etmək	Səhər dərnəyi və axşam dərnəyi: Yalan və doğru oyunu

Fərdiləşdirmə	Elm güşəsində yerləşən sümüklərə və böyüdücü şüşəni ayrı-ayrılıqda Dataya təqdim edirik, onlara ad veririk və ona böyüdücü şüşə ilə necə müşahidə olunacağını göstəririk. Onunla və daha 2 uşaqla qumda oynayırıq. Marika onunla və digər uşaqlarla dramatik güşədə oynayır.	Data ilə çöldə palçıqda oynayırıq, Marika ona kublar güşəsində başqaları ilə oynamağa kömək edir.	İnadkar keçilər haqqında oxuyarkən o, müəlliminin qucağında oturur, Marika və Data isə plastilinlə oynayır.	Biz Datanı digər uşaqlarla birlikdə keçi kimi hərəkət etməyə və uyğun səslər çıxarmağa təşviq edəcəyik.	Həyətdə yarış üçün bir at çubuğu təklif edəcəyik və digər uşaqları atı alqışlamağa təşviq edəcəyik.
	Evanı hər gün adı ilə salamlayırıq, saç düzümünə ya da maraqlı köynək geyinərsə şərh verir, birlikdə kitab oxuyuruq. Ayrılanda anasına onun hüsurunda bunu birlikdə etməkdən nə qədər həzz aldığımızı söyləyirik.				
Strategiya	Biz münaqişələrin həlli mərhələlərindən ardıcıl istifadə edərək münaqişələrə xüsusi diqqət yetiririk. Sehrli çubuqdan istifadə edirik, əlində tutan danışır, digəri dinləyir. Uşaqlar sensor tədqiqat ilə məşğul olanda biz açıq suallar veririk və onların cavablarını gözləyirik				
Həftənin analizi: Mən hələ də münaqişənin həllini alt məqsəd kimi tərk etməliyəm; Eva ilə planlaşdırılan strategiyalar nəticə verdi, o, daha az utancaqdır və Ani ilə də oynamağa başladı. Saba hələ də yol tikintisinə çox həvəslidir, tikinti ilə bağlı əlavə materiallar və kitablar təklif etməliyəm.					

Planlaşdırma nümunəsi 4

Tarix: –
Yaş qrupu: Qarışıq

Altməqsədlər:

Sosial oyun

Özünü tənzimləmə (düşünərək davranıram)

Münəqqişənin həlli

Problemin həlli

Maraq-mövzu və ya layihə

Mövzu: Yarpaq

Böyük tərəfindən başlanılan məşğələlər, təxribatlar və müvafiq resurslar

Bazar ertəsi

Səhər dərnəyi: Uşaqları müxtəlif yarpaqlarla, o cümlədən iynəyarpaqlılarla tanış edirik. Biz onları yarpaqları sürtməyə və qoxulamağa təşviq edirik. Biz böyükləri cütlüklərdə işləməyə həvəsləndiririk və hansını daha çox bəyəndiklərini paylaşmağa dəvət edirik. Kiçiklərə yarpaqları necə sürtmək lazım olduğunu göstəririk.

Həyat məşğələsi: Biz böyük uşaqları yarpaq toplayıcı və yarpaq çeşidləyici rollarını almağa təşviq edəcəyik, uşaqlardan müxtəlif güşələrdə yarpaqlardan nə üçün istifadə edə biləcəklərini soruşacağıq və fikirlərini qeyd edəcəyik (biz elm və dramatik güşələr üçün də ideyaları təşviq edəcəyik). Həmçinin kiçik uşaqlarla birlikdə müxtəlif rəngli və ölçülü yarpaqları qumda yerləşdirəcəyik və uşaqların yarpaqlardan necə istifadə etdiyini müşahidə edəcəyik.

Yaradıcılıq güşəsində: Qərribə yarpaqların və rəsm üçün müxtəlif materialların rəngli fotoşəkillərini yerləşdirəcəyik. Biz kiçiklərə nümunə verəcəyik və ya onları böyükləri müşahidə etməyə təşviq edəcəyik.

Çərşənbə axşamı

Savadlılıq: "Topo-Tipi qaş-qabağını sallayır" kitabını bir qrup böyüklərə oxuduq, nə vaxt kədərəndiyim və ya üzöldüyüm barədə söhbətə həvəsləndirirəm. Bir qrup uşaqla onların sevimli kitablarına baxıb söhbət edirik.

Elm güşəsi: Boşqabları, həvəngdəstəni, müxtəlif ətirə malik yarpaqları, lupanı, pipetkaları, kolbaları qoyuram

Dramatik güşədə: Müxtəlif göyərtilər, kəsmə taxtasını, oyuncaq və ya itilənməmiş (yağ) bıçaqları, duzu, sirkəni daxil edirəm.

Kublar güşəsində: Biz yarpaqlı budaqları və ağac gövdələrini qoyuruq, yarpaqdan dam örtüyü olan daxmanın şəklini çəkirik və böyüklərdən belə bir daxmanın necə tikildiyini soruşuruq. Uşaqlarla birlikdə tikirik.

Yaradıcılıq güşəsində: iynəyarpaqlılarla rəsm (material: iynəyarpaqlılar, boyalar, kağızlar), kiçiklərə yardım edirik.

Çərşənbə

Savadlılıq: Bir gün əvvəl oxuduğumuz "Topo-Tipi qaşqabağını sallayır" kitabını xatırlayırıq. Biz böyüklərlə özünü sakitləşdirmə üsulları haqqında danışırıq, uşaqlarla sakitləşdirici və danışığıqlar güşəsi təşkil edirik və tısbığa texnikasını xatırlayırıq.

Elm güşəsi: Biz uşaqları bitkilərdən müxtəlif növ "dərman" və "məlhəm" hazırlamağa davam etməyə təşviq edəcəyik.

Dramatik güşədə: Otlar əlavə edirik. Kağız və qələm əlavə edirik, böyüklərə reseptləri "yazmağa" kömək edirəm. Mən kiçikləri "dərman hazırlamağa" təşviq edirəm.

Motor: „Qırmızı işıq, sarı işıq, yaşıl işıq, böyüklərlə; „uçdu, uçdu“ – kiçiklərlə

Kublar güşəsində: Mən uşaqları tısbığa üçün yarpaqlardan ev tikməyə həvəsləndirəcəyəm.

Cümə axşamı

Səhər dərnəyi: Biz bir neçə kiçik güzgü təqdim edəcəyik, uşaqlardan cütləşmələrini və bir-birlərinin mimikalarını təkrar etmələrini xahiş edəcəyik və mən bir nümunə verəcəyəm.

Elm güşəsi: Biz uşaqları bitkilərdən müxtəlif növ “dərman” və “məlhəm” hazırlamağa davam edəcəyik. Bunun üçün həyətdən əlavə yarpaqları toplayacağıq və uşaqlardan yarpaqları toplamaq üçün nəyə ehtiyac duyacaqlarını və hansı növ yarpaqları toplayacaqlarını əvvəlcədən planlaşdırmağı xahiş edəcəyik.

Yaradıcılıq: Yarpaq kölgələrini çəkmək (material: yarpaqlar, çərçivə, saplar)

Kublar: Uşaqların yarpaqlarla bəzədilmiş körpünün tikintisi ilə bağlı fikirlərini təşviq edirik, bunun necə edilə biləcəyini, bunda kimin rolu olacağını soruşuruq.

Savadlılıq: Kiçik qruplarda uşaqlar tərəfindən seçilmiş kitabların oxunması və/və ya nəzərdən keçirilməsi (yaşa görə bölünür)

Cümə

Səhər dərnəyi: Biz kiçik kuklaları bir araya gətiririk, kuklaların oyuncağı paylaşa bilməyəcəyi ssenarini oynayırıq, böyüklərdən münaqişənin necə həll oluna biləcəyini soruşuruq və kiçiklərdən isə bunu soruşuruq: Sizin fikrinizcə, kuklara özlərini necə hiss edirlər və niyə?

Yaradıcılıq: Payız xanımı (material: gəlincik, kağız, yapışqan, yarpaqlar)

Savadlılıq: Kiçik qruplarda uşaqlar tərəfindən seçilmiş kitabların oxunması və/və ya nəzərə salınması (yaşa görə bölünür)

Keçid/Gündəlik rejim/Səhər dərnəyi/Axşam dərnəyi

Bu həftə biz uşaqlarla süfrə qurmağı və növbələri təmizləməyi planlaşdırırıq. Birlikdə vizual diaqram hazırlayırıq. Hər səhər uşaqları cədvələ baxmağa və bu gün kimin növbətçi olduğunu söyləməyə təşviq edəcəyik. Təربiyəçi uşaqlara növbələrində kömək edir və stolun üstündəki boşqabları saymağa kömək edir.

Strategiya/Fərdiləşdirmə

Strategiyalar:

- Uşaqlardan hazırladıqları “sous” və “adjikalardan” necə istifadə edə biləcəklərini soruşuruq. Soruşuram ki, “sousları” və “adjikaları” satmaq üçün nə lazımdır?
- Biz paylaşmaq üçün edilən bütün cəhdləri qeyd edirik.
- Biz problemi həll etmək üçün edilən bütün cəhdləri qeyd edirik.
- Münaqişələrdə biz münaqişənin idarə edilməsi strategiyalarından və sehrli çubuqdan, həmçinin danışqlar küncündən istifadə edirik.
- Biz uşaqlara tez-tez tısbığa texnikasını xatırladıırıq.
- Biz tez-tez onların emosional vəziyyətini adlandırırıq və səsləndirik

Fərdiləşdirmə

- Mən tez-tez Datunanın yanında oluram və ona qəzəbini idarə etməyə kömək edirəm, birlikdə nəfəs alırıq, onun bütün müsbət səylərini qeyd edirik, uşaqlara və xüsusən də ona səbir nümunələri verirəm: “Mən çox acam, amma başqası şəkil çəkdirənə qədər gözləyəcəm”.
- Mən hər gün Luka ilə güzgü qarşısında oynayıram, mimikaları təqlid edirik, müxtəlif səthlərdə avtomobilləri yuvarlayırıq, onu “yənə”, “xeyr”, “yorğunam” kartlarından istifadə etməyə təşviq edirəm. Həyətdə olan Luka, köməkçi və daha 2 uşaq qaçaraq oynayır. Onun yarpaqları qoparıb səpməyi nə qədər sevdiyini görməyə çalışıram. Şam qozaları ilə birlikdə rəsm çəkəcəyik, uşaqları həmisiə Lukanın adı ilə salamlamağa və sağollaşmağa təşviq edəcəm.

Həftənin analizi (Həftə bitdikdən sonra bitir):

Təربiyəçilər arasında rolları yaxşı bölüşdürmədik, gələn həftəni planlaşdırarkən rolları daha aydın şəkildə bölüşdürməliyik. Nika və Ani kitabı oxumağa maraq göstərmirlər, onları daha çox müşahidə etməliyik.

Planlaşdırma nümunəsi 5.

Tarix:	Bazar ertəsi	Çərşənbə axşamı	Çərşənbə	Cümə axşamı	Cümə
Altməqsəd	Dərinləşdirilmiş tədqiqat Marağın dərinləşdirilməsi Birlikdə edirik				
Maraq • Tematik yanaşma • Layihə üsulu	Çörək necə hazırlanır? (tone) 1 və 2 faza				
Məşğələlər, təxribatlar və müvafiq resurs	Sensor güşəyə un, ələk və digər təhlükəsiz mətbəx əşyalarını qoyuram Böyük bir fermada maraqlı konstruksiyaların şəkillərini açıq şəkildə nümayiş etdirərək ferma heyvanlarını kubların ortasına qoyuram	Çörəkxanaya ekskursiya (yerində eskizlər hazırlamaq üçün kağız və qələmlər gətiririk. Mən uşaqları sual verməyə dəvət edirəm) Həyətdə qumun yanında - Mən onları kərpicdən və palçıqdan (kərpicdən) çörək zavodu "tikməyə" təşviq edirəm	Savadlılıqda - çörək bişirmək haqqında kitablar, həmçinin çörək bişirmə prosesini təsvir edən xronoloji kartlar. Uşaqları kitabı oxuduqdan sonra kartları xronoloji ardıcılıqla düzməyə təşviq edin. Həyətdə, qum qutusunun yaxınlığında - bir sayğac, bişmiş çörək saxlamaq üçün rəflər, oyuncaq pul və təkrar emal edilmiş kağızlar əlavə edin. Uşaqları oynamağa həvəsləndirin.	Elm güşəsi - Çörəyin bişirilməsi, maya nə edir, müxtəlif növ maya, soda və sirkə ilə təcrübə, isti suda, soyuq suda İncəsənət güşəsi - Biz onları çörək resepti çəkməyə təşviq edəcəyik. ("Kukruçani, Koklozini və balaca oxucular üçün başqa ləzzətli şeylər" kitabı, kiçik nömrəli vərəqlərə yazılmış resept mətnləri) Kitabın nümunəsindən istifadə edərək onlara resept çəkməyi, mətnləri ardıcılıqla düzməyə kömək etməyi, mətni təsvir edə bilməsi üçün oxumağı və mətni müvafiq şəkildə uyğunlaşdırmağa təşviq etməyi təklif edəcəm.	Pişirmə - Çörək xəmirini yoğurun və uşaqlara öz "ənənəvi" çörək formasını yaratmağı tapşırın. Masa güşəsi - Təsərrüfat heyvanları lotereyasına daxil olun

Səhər dərnəyi	Kiçik kublara kəsilmiş 2-3 növ çörək təqdim edirəm və təklif edirəm. Suallar: Bu nədir? Bu necədir? Çörək haqqında nə bilirlər? Çörək bişirməkdə kimlər görüb/iştirak edib? Fikirlərini yazıram (böyük formatlı kağız, marker, lövhə) Çörək bişirməyin ənənəvi və müasir üsullarının olduğunu bilirsinizmi? Bu haqda nə bilirsiniz? Ortaya böyük bir çörək çəkirəm və ətrafına uşaqların suallarını yazıram (Mövzular bir qayda olaraq gündəmə gəlməlidir: odun sobası (soba), yanğın, qaz sobası, çörək sexi, maşın)				Uşaqları müxtəlif ölkələrdən gələn ənənəvi çörəklərin videoları və/yaxud şəkilləri ilə tanış edirəm.
Axşam dərnəyi	Mən kiçik qruplarda oynayan uşaqları birlikdə etdiklərini paylaşmağa və birlikdə oynamağın/etməyin nə olduğunu müzakirə etməyə təşviq edəcəm, nəyin daha yaxşı olduğunu, çünki onlar bunu birlikdə etdilər.				
Strategiya	Açıq tipli suallar, onları çoxlu suallar verməyə, çörək bişirmək haqqında bildiklərini bölüşməyə, müşahidə və kəşf bacarıqlarına, əlləri ilə işləməyə təşviq edəcəyəm.				
Fərdiləşdirmə	Nina - Mövzuya aid yeni sözləri başa düşdüyünə əmin oluram, kartlardan istifadə edirəm: xəmir, maya, çörəkbişirən,təndir,un. Niko - Mən aydın, yaxın, üz-üzə danışıram, yüksək səsle deyil				
Həftənin analizi: Üçüncü mərhələ - çörəyin bişirilməsini dramatikləşdirin və ya qonaqlar (yan qrup/valideynlər) üçün kiçik bir təqdimat hazırlayın və onları bişmiş çörəyinizləməüalicə edin.					

Fərdi Planlaşdırma

Fərdi planlaşdırma sağlamlıq vəziyyətləri, ağır davranış çətinlikləri, sosial vəziyyətlər və ya bu amillərin birləşməsindən yaranan xüsusi ehtiyacları olan uşaqlar üçün ildə iki dəfə yaradılır. Fərdi planlaşdırma üçün xüsusi fərdiləşdirmə strategiyaları daha sonra cari (həftəlik) planlaşdırmanın fərdiləşdirmə cədvəlində əks etdirilir.

Nəzərə alın ki, ümumi qrupda 1 və ya 2 uşaq ola bilər ki, onlar üçün fərdi planlaşdırma yazılır, lakin qrupunuzda fərdi ehtiyacları olan, məsələn, həddən artıq utancaqlıq və narahatlıq, yazıya və kitablara az maraq göstərən, diqqətsizlik və s. olan digər uşaqlar da olacaq. Bu uşaqlar üçün fərdi planlaşdırma tərtib etmək lazım deyil; siz yalnız onlarla birlikdə istifadə ediləcək fərdi strategiyaları cari planlaşdırmada əks etdirə bilərsiniz.

Uşağın fərdi planının hazırlanmasında valideyn və ya qəyyum, uşaq qrupunun bütün tərbiyəçiləri (birinci, ikinci növbə, köməkçi), xüsusi təhsil müəllimi (uşaq bağçasında olduqda), psixoloq və ya loqoped (mövcudluqdan və tələbatdan asılı olaraq) iştirak etməlidir.

Əgər uşaq bağçasında xüsusi tərbiyəçi varsa, o zaman fərdi planlaşdırmanın koordinasiyasına cavabdeh şəxs o olacaq, lakin onun (həmçinin psixoloq və loqopedin) olmaması uşaq üçün fərdi planlaşdırmanın ona ehtiyac olduğu halda tərtib edilməyəcəyi anlamına gəlmir. Belə olan halda planın yaradılmasının koordinatoru tərbiyəçidir.

Tərbiyəçilərin xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşağın qrup fəaliyyətinə cəlb edilməsində əsas məsul şəxslərin onlar olduğunu başa düşmələri vacibdir. Tədris prosesini dəstəkləyən kadrlar: xüsusi pedaqoq, psixoloq, loqoped, onlara yalnız kömək edə bilər: məsləhətlər vermək, əvvəlcədən müəyyən edilmiş cədvələ uyğun olaraq uşaqla fərdi və ya kiçik qrupda oynamaq, görüşləri əlaqələndirmək və s.

Aşağıda fərdi planlaşdırmanın iki boş və doldurulmuş nümunəsi var. Nəzərə alın ki, bu xüsusi planlardakı qeydlər ətraflı şəkildə verilmişdir. Bu qədər geniş qeydlər etmək həmişə lazım deyil.

Planlaşdırmanın tarixi və son nəzərdən keçirilmə tarixi olmalıdır ki, kollektiv uşağın tərəqqisini və ehtiyaclarını müzakirə etmək və bu ehtiyacları cavab vermək üçün konkret yollar hazırlamaq üçün ildə ən azı iki dəfə görüşsün.

İdeal olaraq, bir kollektiv üzvü uşağın uşaq bağçasından kənarda təmasda olduğu bir mütəxəssis ola bilər, məsələn, erkən müdaxilə mütəxəssisi, psixoloq, fiziki terapevt, davranış terapevti və ya digərləri. Əgər onlar görüşdə iştirak edə bilmirlərsə, telefonla və ya onlayn rejimdə müsahibə verə bilərlər.

Plana Forma 100 qeydinin daxil edilməsi arzuolunandır, lakin zəruri deyil.

Eşitmə və görmə ilə bağlı məlumatlar nəzərə alınmalıdır, çünki cüzi eşitmə çətinliyi belə dili anlama bacarıqlarına ciddi maneədir, eynilə mümkün görmə çətinlikləri uşağın müstəqil fəaliyyətinə mane olur. Bu məsələlərin kollektiv iclasda müzakirəsi valideynlər və tərbiyəçilər arasında bunun vacibliyi barədə məlumatlılığı artırır.

Bəzi uşaqlar xüsusi pəhrizdə ola bilər və kollektiv uşaq bağçasının bu ehtiyacları necə qarşılayacağını müzakirə etməlidir. Üst sütunda uşağın hansı pəhrizdə olduğu, aşağıda isə qidalanma və gigiyena ehtiyaclarını müəyyən etdiyimiz yerdə, bağçanın bu ehtiyacları ödəmək üçün nə edəcəyini yazırıq. Eyni məntiq dərmanla bağlı ehtiyaclarla da aiddir. Əgər uşaq həkimin təyin etdiyi hər hansı dərmanı qəbul edirsə və ya məsələn, uşaq bağçasında olarkən insulin iynəsi vurmaq lazımdırsa, yuxarı qrafada dərmanın adı, aşağıda diqqət yetirilməli olan digər məsələlər qrafasında isə günün hansı saatında və uşağa bu dərmanı kimin verəcəyi və ya insulin inyeksiyasını kimin edəcəyi yazılır.

Növbəti bölmə uşağın uşaq bağçasından kənarda getdiyi mərkəzlər və ya fərdi terapevtlər haqqında məlumatla doldurulur. Bu məlumat uşağın uşaq bağçasına getməsi ilə bağlı fərdi cədvəlini nəzərə almaq və lazım gəldikdə fikir mübadiləsi aparmaq üçün onun kənar mütəxəssisinin əlaqə məlumatlarını əldə etmək üçün lazımdır. Üçüncü bölmədə uşağın maraq və istəkləri, habelə onun oyununun inkişaf mərhələsi və xüsusiyyətləri qısa şəkildə yazılır. Valideynləri dinləmək və onun prioritetlərini planda əks etdirmək də vacibdir.

Planın dördüncü bölməsi uşaq bağçasının iş rejiminə uyğundur. Birinci sol sütunda uşaq bağçasının gündəlik iş rejimi, orta sütunda cəlb olunma problemləri, uşaq bağçası işinə cəlb olunma baxımından uşağın göstərdiyi xüsusi çətinliklər, “Dəstək” başlıqlı sağ sütunda isə uşağın ehtiyaclarını ödəmək üçün hansı addımların atılmalı olduğu, məsələn, əgər uşaq öz ailəsindən ayrılmaqda çətinlik çəkirsə, onların səhər saatlarında hansı məşğələlərə cavabdeh olacağı və hansı konkret fəaliyyət planını həyata keçirəcəyi sadalanır. Müvafiq olaraq, “cəlb olunma problemləri” sütununda yazılanlar hədəfimiz, “Dəstək” sütununda yazılanlar isə bizim strategiyalarımızdır. Bu bölmənin son sütununda - "Diqqət yetirilməli digər məsələlər" gündəlik iş rejimi ilə əlaqəli olmayan, lakin uşağın cəlb olunması və rifahı üçün vacib olan hər şeyi yazma bilərsiniz, məsələn, hər hansı əlavə məlumat əldə etmək və valideynlə bölüşmək, hər hansı xüsusi əşyaların alınması ehtiyacı və ya başqa bir şey.

Uşağın inkişafının fərdi planlaşdırması

Tarix: 20 sentyabr

Uşağın adı,soyadı,yaşı:

Bağın qrupu və tərbiyəçinin adı:

Valideyn/qəyyumun adı və soyadı:

Görüşdə daha kim iştirak edir:

Uşağın sağlamlıq vəziyyəti

Forma 100 qeyd (əgər mövcuddursa)	
Eşitmə	
Görmə	
Pəhriz	
Dərmanlar	
Əlavə məlumat	

Digər mütəxəssislər və xidmətlər:

Təşkilat	Mütəxəssis, adı və soyadı	Əlaqə məlumatı	Xidmətin müddəti	Qeyd
..	...			

Uşağın maraqları və oyunun inkişaf mərhələsi:	

Validənin üstünlükləri	

Bağca məşğələlərinə cəlb olunma

Gündəlik rejim	Cəlb olunma Problemləri (Hədəflər)	Dəstək (strategiyalar)
Validəyindən ayrılığa uyğunlaşma		
Məşğələdən məşğələyə keçid		
Kiçik qruplarda oyun		
Böyük qruplarda oyun		
Yemək, əlləri yumaq, ayaqyolu(yuxu)		
Həyət və zal		
Digər nəzərə alınacaq məsələlər		

Planın nəzərdən keçirilmə tarixi: 1 fevral

İmzalar:

Uşağın inkişafının fərdi planlaşdırma nümunəsi 1

Tarix:

Uşağın adı,soyadı,yaşı: 5 yaşlı Dito

Bağın qrupu və tərbiyəçinin adı:

Valideyn/qəyyumun adı və soyadı:

Görüşdə daha kim iştirak edir:

Uşağın sağlamlıq vəziyyəti

Forma 100 qeyd (əgər mövcüddursa)	Serebral iflic
Eşitmə	Yoxlanılıb,çətinliyi yoxdur
Görmə	Yoxlanılıb,çətinliyi yoxdur
Pəhriz	Blenderdən keçirilmiş yeməklərə ehtiyacı var
Dərmanlar	Qəbul etmir
Əlavə məlumat	Əlil arabasının tənzimlənməsinə ehtiyac var, artıq müvafiq qurumla bu məsələ ilə bağlı danışıqlara başlanılıb.

Digər mütəxəssislər və xidmətlər:

Təşkilat	Mütəxəssis, adı və soyadı	Əlaqə məlumatı	Xidmətin müddəti	Qeyd
.....	...	...		

Uşağın maraqları və oyunun inkişaf mərhələsi:	Dito həqiqətən uşaqlarla olmağı xoşlayır, onlarla oynamaqdan həzz alır, simvolik və kooperativ oyun səviyyəsindədir, lakin başqaları ilə oynayarkən daha çox təcrübə və dəstəyə ehtiyacı var. Biz ona oxuduğumuz zaman kitabları sevir və bir neçə hərf və sözləri tanıyır.

Valideyinin üstünlükləri	Ditonun fiziki və əqli inkişafının təşviqi

Bağça məşğələlərinə cəlb olunma

Gündəlik rejim	Cəlb olunma Problemləri (Hədəflər)	Dəstək (strategiyalar)
Valideyndən ayrılığa uyğunlaşma	O,bağçaya məmnuniyyətlə gəlir və orada qalır, lakin Ditonun anası onu əlindən tutmaqda çətinlik çəkir.	Ditonun əlil arabası quraşdırılarkən və şəxsi köməkçi axtarılarkən, bağçanın gözetçisi Ditonun anası ilə bayırda görüşəcək və Ditoya qrupa daxil olmağa kömək edəcək. Məsul şəxs: gözetçi

Məşğələdən məşğələyə keçid	Dərk etmə çətinliyi yoxdur	
Kiçik qruplarda oyun	Fiziki tapşırıqları yerinə yetirərkən nəzarətçidən dəstək tələb edir - hərəkət/ tutma	Dito gün ərzində bir neçə dəfə tərbiyəçinin təşəbbüsü ilə kiçik qrup oyunu ilə məşğul olacaq və ya baxıcı ona uşaqların təşəbbüsü ilə oyuna cəlb olunmasında fiziki köməklik göstərəcək. Məsul şəxs: Hər iki növbənin tərbiyəçisi
Böyük qruplarda oyun	Masaüstü fəaliyyətlər zamanı uşaqlarla birlikdə olmağı xoşlayır, lakin materialı uyğunlaşdırmaq lazımdır	Qayçı və qələmləri necə tutması barədə məsləhət lazımdır: Məsul şəxs: Birinci növbənin tərbiyəçisi
Yemək, əlləri yumaq, ayaqyolu(yuxu)	Bağda o, ancaq sıyıq yeyir Gigiyena prosedurlarında fiziki yardıma ehtiyacı var	Şəxsi köməkçi işə götürməzdən əvvəl tərbiyəçi və tərbiyəçinin köməkçisi onun gigiyenasına diqqət yetirəcəklər. Başqa blenderlənmiş qidaları təklif etmək üçün bir blender almalıyıq: Məsul şəxs: tərbiyəçi, köməkçi, direktor
Həyət və zal		Bağçanın gözetçisi uşağı həyətə aparan zaman tərbiyəçiyə yardım edəcək. Tərbiyəçi uşağın açıq hava məşğələlərində iştirakını, hakim kimi çıxış etməsini, verilən topu atmasını və s. təmin edəcək. Məsul şəxs: hər iki növbənin tərbiyəçisi, gözetçi
Digər nəzərə alınacaq məsələlər	Ditonun anası ilə qonşu şəhərdə açılan yeni mərkəzlə bağlı məlumatları dəqiqləşdirməyə ehtiyacımız var. Məsul şəxs: Birinci növbənin tərbiyəçisi	

Planın nəzərdən keçirilmə tarixi: 1 fevral

İmzalar:

Uşağın inkişafının fərdi planlaşdırma nümunəsi 2

Tarix: 5 oktyabr

Uşağın adı,soyadı,yaşı: 4 yaşlı Saba

Bağın qrupu və tərbiyəçinin adı:

Valideyn/qəyyumun adı və soyadı:

Görüşdə daha kim iştirak edir:

Uşağın sağlamlıq vəziyyəti

Forma 100 qeyd (əgər mövcuddursa)	Autizm spektri
Eşitmə	Yoxlanılıb,çətinliyi yoxdur
Görmə	Yoxlanılıb,çətinliyi yoxdur
Pəhriz	Yalnız çörəklə qidalanır
Dərmanlar	
Əlavə məlumat	

Digər mütəxəssislər və xidmətlər:

Təşkilat	Mütəxəssis, adı və soyadı	Əlaqə məlumatı	Xidmətin müddəti	Qeyd
...	...	...		

Uşağın maraqları və oyunun inkişaf mərhələsi:	Səba əşyaları döyüb fırlamağı sevir, su və köpüklə oynamağı sevir. Onu qucaqlayanda və aşağı səslə ona ritmik oxuyanda sakitləşir. O, tək oynamağa üstünlük verir, oyun inkişafının sensor tədqiqat mərhələsindədir, bağlılığa keçir. Nadir hallarda ünsiyyətə keçir. Anasının dediyinə görə, nəyisə istəyəndə sənin əlindən tutub o obyektə aparır.

Valideynin üstünlükləri	Bir neçə söz öyrənsin və digər uşaqlarla oynamağı, tualet vərdişlərini inkişaf etdirdsin və onların qidasını zənginləşdirdsin.

Bağça məşğələlərinə cəlb olunma

Gündəlik rejim	Cəlb olunma Problemləri (Hədəflər)	Dəstək (strategiyalar)
Valideyndən ayrılığa uyğunlaşma	Valideynindən ayrılmaqda çətinlik çəkir, səhərlər uzun müddət ağlayır, oyuncaqlar atır	Getməzdən əvvəl ana həmişə uşaq bağçasının və müəllimin şəklini göstərir. Səba müəllim onu qapıda qarşılayır, qucaqlayır, sevimli mahnısını oxuyur, su və köpüklə oynamağı təklif edir. Məsul şəxs: Tərbiyəçi

Məşğələdən məşğələyə keçid	Məşğələlərdə dəyişiklik hiss etmir, qrup halında gəzir və ya oynucağı döyərək qoşulur	Tərbiyəçinin köməkçisi hər keçiddə Sabaya yaxınlaşır, bir və ya iki sözdən ibarət cümlə ilə növbəti məşğələnin nə olduğunu söyləyir və ona müvafiq kartı göstərir. <i>Məsul şəxs:</i> Tərbiyəçi köməkçisi
Kiçik qruplarda oyun	Bəzən uşaqlara baxa bilər	Uşaqlar kiçik qruplarda oynayan zaman tərbiyəçi və ya tərbiyəçinin köməkçisi, yaxud xüsusi pedaqoq və ya psixoloq və ya loqoped Saba ilə fərdi şəkildə oynayır.Ümumilikdə gün ərzində ən azı 2 saat fərdi diqqət ayrılmalıdır. Məşğələlərin məqsədi ikitərəfli qarşılıqlı əlaqə yaratmaq, emosiyalar və oyuncaqlar mübadiləsi, Saba üçün “ana” və “yox” jestlərini öyrətməkdir. Uşaqların ne etdiklərini səsləndirir və Sabaya da müvafiq oyuncaqlar təklif edir.Günortadan sonra, xüsusilə yorğun olduqda və davranışı pozulduqda, tərbiyəçi onu profilaktik olaraq sakit bir küncə yönəldir və ona sevimli şeylərini təklif edir. <i>Məsul şəxs:</i> tərbiyəçilər və təhsilə dəstək işçiləri
Böyük qruplarda oyun	Yan tərəfinizdə otuzdursanız, bir neçə dəqiqə dayana bilər.	Tərbiyəçi və köməkçi Saba ilə birlikdə işləyir və ona müvafiq məşğələlərin uyğunlaşdırılmış versiyalarını yerinə yetirməyə kömək edir. <i>Məsul şəxs:</i> Tərbiyəçilər və təhsilə dəstək işçiləri
Yemək, əlləri yumaq,ayaqyolu(yuxu)	Yalnız çörək yeyir. Səba ya gedərkən çörək yeyir, ya da süfrədə təkbəşinə. Bəzən yeməkdən əvvəl qəzəblənir. (Müəllim kollektiv ilə bölüşdü ki, Sabanın qəzəbləri mərci şorbası verilən günlərdə başlayır. Sabanın anası evdə xama və peçenye də yediğini, alma və qızardılmış kartof da yeməyə başladığını söylədi.) Müəllimin köməkçisi onun əllərini tutur. O, uşaq bezi geyinir.	Menyuda mərci şorbası olan və Sabanın qıcıqlandığını hiss etdiyi günlərdə baxıcı onun yanına gedir və sakitcə “qoxunu sevmirsən” deyir, qoxunun daha çox cəmləşdiyi bölgəni çıxarmağa və otağı havalandırmağa çalışır. Bəzən ana Sabanın sevimli yeməyini qabda gətirir və bağda dadırlar ki, Saba başqa uşaqlarla süfrə arxasında oturaraq bu yeməyi yeməyə alınsın. Əvvəlcə onunla başlayırlar ki, Saba tək oturub çörək yeyəndə tərbiyəçi və ya tərbiyəçinin köməkçisi ehtiyatla onun yanında oturur və sakitcə: “Çörək dadlıdır” deyərək çörəyi yeməyə başlayır.Tərbiyəçinin köməkçisi ona kranı necə açmağı və əllərini yaxalamağı, sabun götürməyi göstərir, ona bunu etməyə icazə verir və əllərini necə yumağı addım-addım öyrədir. Yazda tualet vərdişlərini inkişaf etdirməyə başlamalıyıq. <i>Məsul şəxslər:</i> tərbiyəçi, köməkçi, ana
Həyət və zal	Zala girməyi sevmir, ağlamağa başlayır və yerdə uzanır. Kollektiv üzvləri Sabanın müşahidələrinə və anasının təsdiqinə əsaslanaraq səs-küyün onu narahat etdiyini güman ediblər. O, çölə çıxmağa etiraz edir, lakin bir dəfə bunu edəndə özünü yaxşı hiss edir və yelləncəkdə yellənir	Sabanın anası ona qulaqcıq alıb bağçaya aparacaq, otaqda nisbətən yüksək səs-küy olanda böyükklər ona təklif edəcklər. Həyətə çıxmadan əvvəl ona bir neçə dəfə fərdi qaydada xəbərdarlıq ediləcək və həyət kartı göstəriləcək. <i>Məsul şəxslər:</i> tərbiyəçi, köməkçi, ana
Digər nəzərə alınacaq məsələlər	Bağçanın və tərbiyəçinin şəkli, həyət kartı, qulaqcıq alınmalıdır <i>Məsul şəxs:</i> tərbiyəçi, ana	

Planın nəzərdən keçirilmə tarixi: 5 fevral

İmzalar:

HISSƏ 6. AİLƏ VƏ ƏMƏKDAŞLARLA ƏMƏKDAŞLIQ

FƏSİL 14. AİLƏRLƏ ƏMƏKDAŞLIQ

Bu fəsildə uşaq bağçası məşğələlərin səmərəliliyi və uşaq inkişafının dəstəklənməsi üçün ailənin iştirakının vacibliyi müzakirə olunur. Ailənin iştirakının üç sahəsi müəyyən edilmişdir:

- Uşaq bağçasının tədris prosesində və proqram qərarlarında ailə iştirakının təşviq edilməsi.
- Ailələrin uşaqların təlim və inkişafında davamlı iştirakı.
- Nəhayət, erkən təhsil və erkən yaşda inkişafının əhəmiyyəti və xüsusiyyətləri haqqında valideynlər arasında maarifləndirmə və məlumatlılığın artırılması.

Həmçinin, bu prosesləri təmin etmək üçün müvafiq strategiyalar müzakirə edilir.

Ailələrlə Əməkdaşlığın əhəmiyyəti

Ailələrlə əməkdaşlıq olmadan yüksək keyfiyyətli erkən təhsil mümkün deyil. Ən yaxşı nəticələr ailə və uşaq bağçası yanaşmalarının yaxınlaşması və onların əlaqələndirilmiş fəaliyyəti ilə müəyyən edilir. Uşaq hər iki mühitdə - ailədə və uşaq bağçasında inkişaf edir; bilavasitə və ya dolayı qarşılıqlı əlaqə yolu ilə nümunələrdən öyrənir. Uşaq bağçası ilə ailə arasında qarşılıqlı hörmət, açıq ünsiyyət, ardıcıl məlumat mübadiləsi, bir-birini dinləmək, anlamaq, bir-birindən öyrənmək və əməkdaşlıq etmək uşağın rifahına xidmət edir. İlk növbədə, hər bir ailənin qəbul edildiyini hiss etdiyi bir mühit yaratmağa diqqət yetirin. Dinindən, dünyagörüşündən, etnik mənsubiyyətindən, sosial mənsubiyyətindən və ya hər hansı digər xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq bütün valideynlərlə eyni açıqlıq və xoşməramla qarşılaşmağınız xüsusi diqqət yetirin. Əgər uşaq bağçasında başqa dildə danışan çoxlu insan varsa, valideynlərlə (və ilkin mərhələdə uşaqlarla) ünsiyyətdə sizə kömək edəcək həmin dildə danışan işçiləri daxil edin.

- Ön qapıda qadağan olunmuş işarələrin olub olmadığını yoxlayın.
- Girişdə valideynlər üçün lövhə yaradın və onlardan hansı məlumatları lövhədə yerləşdirməyi vacib hesab etdiklərini soruşun. Məsələn, "Sabanın anasının qız uşağı dünyaya gətirməsi münasibətilə təbrik edirik" kimi məlumat üçün lövhədən istifadə edin.
- Valideynləri gülərüzlə qarşılayın, mehriban olun və onların ehtiyaclarına mümkün qədər tez cavab verməyə çalışın.
- Əgər uşaq bağçası etnik cəhətdən müxtəlif mühitdədirsə, vaxtaşırı valideynlər lövhəsində onlar üçün mədəni əhəmiyyət kəsb edən bayramlar münasibətilə təbriklər və ya onların ana dilində hər hansı xüsusilə vacib məlumat nümayiş etdirin.

Unutmayın ki, inklüziv mühitin təmin edilməsi valideynlərə də aiddir. Valideynlər üçün və ya onların iştirakı ilə planlaşdırılan bütün tədbirlər (o cümlədən, qrup fəaliyyətlərində valideynlər, ekskursiyaların planlaşdırılması, qərarların qəbul edilməsində iştirak) fərqli dildə və ya mədəniyyətdə danışan valideynləri, habelə sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların valideynlərini nəzərə almalıdır. Etibar qazanmaq və valideynlərlə əməkdaşlıq əlaqələri qurmaq üçün siz:

Söhbət etmək və gözləntiləri mübadilə etmək üçün ilin əvvəlində görüş təşkil edin. Bu, valideynlərin uşaq bağçasından nə gözlədiyini başa düşməyə və uşaq bağçası ilə bağlı planları onlarla bölüşməyə kömək edəcək. Mümkün münaqişənin səbəbi müxtəlif gözləntilərdir. Maarifləndirici yanaşmaların və məqsədlərin əvvəlcədən paylaşılması bu cür anlaşılmazlıqların qarşısını alacaq və qarşılıqlı məmnuniyyəti artıracaq. Kurikulumun məqsədlərini valideynlərə təqdim edin, bunun nə üçün vacib olduğunu, övladlarının rifahını öyrənməyə və saxlamağa necə kömək edəcəyini izah edin. Valideynlərin rəylərini dinləyin. Unutmayın ki, görüşün məqsədi birtərəfli məlumat vermək deyil, inam və anlaşma üçün zəmin yaratmaqdır. İlk baxışdan şəxsi salamlama və gələndə və gedəndə adla müraciət etmək kimi xırda şeylər etibarlı münasibətlər qurur. Müsbət və güclü tərəflərə fokuslanmaq etibarlılığı artırır və açıq ünsiyyəti təşviq edir. Uşaq haqqında nailiyyətləri bölüşərkən qeyd edə bilərsiniz: "Elena qayçıdan sərbəst istifadə edir. Deyəsən, siz tez-tez ona evdə bunu etməyə icazə verirsiniz. Bu, əsas yazı bacarıqlarının inkişafına kömək edir." Bu cür ifadələr valideynə övladının əsas baxıcısı olduqlarını hiss etdirir və övladı haqqında müxtəlif məlumatları sizinlə paylaşmağa daha həvəsli olacaq

Valideynlərin uşaq bağçasının tərbiyə işlərində iştirakı

Valideynlərin resursları müxtəlifdir və onlarla səmərəli əməkdaşlıq onların peşəkar və könüllü resurslarından istifadənin təminatıdır. Ailələrə uşaq bağçası həyatında iştirak etmək üçün müxtəlif imkanlar yaratmalısınız. Bəzi ailə üzvləri qrup məşğələlərində iştirak etməkdə və könüllülükdə maraqlı ola bilərlər, lakin çoxları bunu necə edəcəyini, onlardan nə tələb olunduğunu bilmirlər. Buna görə də onlara hansı imkanların mövcud olduğunu və nə edə biləcəklərini aydın şəkildə izah etmək vacibdir. Bu həm ekskursiyalara, həm də açıq qapılara və uşaq bağçasının digər tədbirlərinə aiddir. Valideynlər haqqında daha çox məlumat əldə etmək üçün əvvəlcədən anket doldurun. Suallar aşağıdakı kimi ola bilər:

- Uşaq bağçasında qonaq olmaqda maraqlısınız? Kitab oxumaqda iştirak edə, uşaqlara mahnı öyrədə, birlikdə yemək hazırlaya və ya incəsənət layihəsinin təşkilinə və rəhbərliyinə kömək edə bilərsinizmi? Nə təklif edirsiniz?
- Biliklərinizi, təcrübənizi və ya istedadlarınızı uşaqlar və ya heyətlə bölüşmək istərdinizmi?

Bağça həyatına ailə üzvünün cəlb olunması haqqında video bax.burda

Valideynlər övladlarından bağçada baş verənlərlə bağlı məlumat ala bilmirlər. Bağcanın fəaliyyətini birbaşa müşahidə etməyin bir yolu açıq qapı siyasətidir. Ailə üzvlərinə deyən ki, onlar istənilən vaxt gəlib bağçada baş verənləri öz gözləri ilə görə bilərlər. Müntəzəm olaraq müxtəlif ünsiyyət vasitələrindən istifadə edin: məlumat lövhəsi, uşağın əl işlərinin sərgisi, məlumat ekranı, uşağın əl işlərinin və oyunlarının fotosəkillərinin nümayiş olunacağı internet səhifə. Facebook-da və ya uşaq bağçasının saytında xəbər postu yaradın, burada vaxtaşırı uşaq bağçasından xəbərlər yerləşdirəcəksiniz. Valideynlərə təqdim olunan fotosəkillərdə və uşaqların işlərində təlim məqsədləri haqqında məlumatların da olması vacibdir ki, onların təlim məqsədləri ilə əlaqəsi görünsün. Bir çox valideyn uşaqların oyun vasitəsilə nə öyrəndiyini bilmir. Siz müxtəlif oyunların fotosəkillərinə qısa təsvirlər əlavə edə bilərsiniz, uşaqlar həmin vaxt necə və nə öyrənirlər. Beləliklə, siz valideynlərə və ailə üzvlərinə tədricən yanaşmalarınızı anlamağa və kurikulumun başa düşməyə kömək edəcəksiniz. Valideynləri qərar qəbul etmə prosesinə cəlb edin. Bu, onların dinlənildiyi, bu bağın da onlara məxsus olduğu hissini artıracaq və onlar iştirak etmək və daha çox iştirak etmək yollarını tapacaqlar

Valideynlərin uşağın təlim və inkişafında davamlı iştirakı

Uşaqların tərəqqi və inkişaf nəticələrini bölüşmək üçün ildə ən azı iki dəfə hər bir ailə ilə fərdi görüşlər təşkil edilməlidir. Müşahidə/dəyərləndirmə fəslində, xüsusən də valideynlərlə məlumat mübadiləsi bölməsində bu cür görüşlərin nəyə xidmət etməli olduğu və tərbiyəçinin valideynlərlə hansı məlumatları bölüşməsi barədə ətraflı məlumat verilir. Görüşə əlverişli mühit yaratmaq üçün uşağın inkişafı və nailiyyətləri haqqında məlumat hazırlamaqla yanaşı, bir çox texniki detallar haqqında da düşünməlisiniz. Məsələn, hansı şəraitdə görüşürsən, nə qədər vaxt keçirirsən, problemləri və sualları müzakirə etmək üçün kifayət qədər vaxtın olub-olmaması. Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, görüşün və söhbətin əsas mövzusu uşağın uğur və nailiyyətləridir.

Bu rəsmi görüşlərə əlavə olaraq, valideynlərə uşaqlarının fəaliyyətinə, uşaq bağçasında nə etdiklərinə və onlarla necə işlədiyinizə davamlı olaraq nəzarət etmək üçün başqa vasitələrdən də istifadə etməlisiniz. Bunun üçün müxtəlif yazılı ünsiyyət vasitələrindən istifadə edə bilərsiniz: elektron poçt, facebook, telefon və ya uşağın oyununu qısaca təsvir etdiyiniz sadə kartlar.

Uşağın mümkün inkişaf çətinliyi ilə bağlı müşahidələrinizi ilk dəfə valideynlə bölüşmək məcburiyyətində qaldığınız zaman xüsusilə narahat ola bilərsiniz. Bu narahatlıq və qorxunun valideynlə danışmağınıza mane olmasına imkan verməmək vacibdir, çünki müşahidələrinizi valideynlə bölüşmək uşağın ən yaxşı mənafeyinə uyğundur. Başa düşmək vacibdir ki, bizim hamımızın öz fərdi və çətinliklərlə mübarizə üsullarımız var və buna görə də valideynlərin reaksiyaları da fərqli ola bilər. Bəziləri söhbətə çox tez qoşulacaq, bəziləri isə hələ bu barədə danışmağa hazır olmaya bilər, bəziləri hətta əsəbiləşə bilər, baxmayaraq ki, bütün bu reaksiyalar təbiidir və övladına məhəbbət və onun gələcəyi üçün qayğıya əsaslanır. Valideynlərə il ərzində bütün uşaqların inkişafını izlədiyinizi və qiymətləndirdiyinizi izah edin və bu zaman hər hansı bir anketdən istifadə edirsinizsə, onlara göstərin. Söhbətə uşağınızın nəyi yaxşı bacardığı barədə danışaraq başlayın: “Daçi həqiqətən kublarla oynamağı və maraqlı konstruksiya ilə tikməyi sevir, lakin oynayarkən nisbətən az danışır və başqalarının oyunlarına qoşulmur.

Mən Daçi ilə ünsiyyət və sosial bacarıqları üzərində daha çox işləyəcəyəm. Bu istiqamətdə məsləhətiniz varmı, Daçi evdə necə və kiminlə oynayır?”. Unutmayın ki, valideynin ilkin reaksiyası

nə olursa olsun, onunla ardıcıl, dürüst və uşağa qayğı göstərmək istəyi ilə danışsanız, gec-tez aranızda etibar yaranacaq, sizin məqsədiniz uşağın vəziyyətini "etiraf etmək" olmamalıdır. Uşaqlar və onların maraq və qabiliyyətlərini kəşf edin, həm də valideynlərlə münasibətlərinizdə, hər hansı bir inkişaf çətinliyi olsa da, hər bir uşağın müəyyən maraqları və qabiliyyətləri var.

Valideyn təhsili

Ailələrin möhkəmlənməsi uşaqların rifahına və öyrənməsinə təsir göstərir. Heç kim valideynlik və valideynlik yanaşmalarının keyfiyyətini artırmaq üçün erkən uşaqlıq təhsili üzrə mütəxəssislərdən daha çox səlahiyyətə malik deyil. Uşaq bağçasının işçiləri uşaq inkişafı üzrə mütəxəssisdirlər, onlar uşağın fərdi ehtiyacları ilə tanış olurlar, uşaqla valideyn arasında münasibətləri müşahidə və nəzarət edirlər. Digər peşəkarlarla müqayisədə onların etibarlı əlaqələr qurmaq və onlara təsir etmək imkanları daha çoxdur. Uşaq bağçası işçilərinin peşə vəzifələrindən biri də valideynlər arasında uşağın erkən inkişafı və öyrənilməsi ilə bağlı maarifləndirmək və maarifləndirməkdir.

Valideynlər üçün maarifləndirici tədbirlərin təşkilində tərbiyəçi ilə yanaşı, uşaq bağçasının digər təhsil işçiləri - metodist, psixoloq da məsuliyyət daşmalıdır. Bağçada valideynlərlə səmərəli iş aparmaq istiqamətində resurs tapıb işçilərin yenidən hazırlanması və ya valideynlərlə işləmək üçün tərbiyə heyətindən məsul şəxs ayrılarsa, o da bu istiqamətdə maarifləndirici resursların tapılmasının, bağçanın kitabxanasının zənginləşdirilməsinin qayğısına qalması səmərəli olardı.

Valideynlərlə həm daxili imkanlar, həm də dəvət olunmuş mütəxəssis vasitəsilə maarifləndirici görüşlər təşkil etmək mümkündür. Görüşün mövzuları valideynlərin maraqlarından və qrupun ehtiyaclarından asılı olaraq müxtəlif ola bilər.

Aşağıdakı mümkün mövzuların siyahısına baxın:

- Uşağın inkişafının yaşa bağlı xüsusiyyətləri
- Stressin uşaqların inkişafına və zorakılıqdan qorunmasına təsiri
- Uşağın təlim və inkişafında oyunun rolu
- Erkən savadlılıq
- Erkən uşaqlıqda qacetlər
- Uşağın təlim və inkişafında atanın rolu
- Erkən uşaqlıq dövründə sosiallaşma
- Uşağın inkişafında oyunların ("çirkli" oyunlar da daxil olmaqla) əhəmiyyəti
- Əmziklər, diş və boğaz-qulaq-burun gigiyenası və s.

Görüşlər elə təşkil edilməlidir ki, valideynlər çox şey bilmirlər və öyrənməlidirlər. Mövzular valideynlərin maraq və ehtiyaclarına uyğun seçilməli, iclasda səriştəli və praktiki məlumat almalı, görüş mühiti açıq, qeyri-rəsmi və xoş, valideynlərin öz fikirlərini təhlükəsiz şəkildə bölüşə biləcəyi şəraitdə olmalıdır.

FƏSİL 15. İŞÇİ HEYƏTİNİN ƏMƏKDAŞLIĞI

Kurikulumun uğurla həyata keçirilməsi üçün uşaq bağçasının təhsil işçiləri və rəhbərliyi arasında əlaqələndirilmiş fəaliyyət və vəzifələrin bölüşdürülməsi çox vacibdir. Bu fəsildə siz kurikulumun həyata keçirilməsində təhsil işçilərinin rolu və funksiyaları ilə tanış olacaqsınız.

Uşaqlarla işləyən heyət – tərbiyəçilər

“Erkən və məktəbəqədər təhsil haqqında” qanuna əsasən, uşaq bağçalarında təlim-tərbiyə prosesini həyata keçirən kadrlar tərbiyəçi-müəllim və tərbiyəçidir. Tərbiyəçi-müəllim və onun köməkçisi (tərbiyəçi) təhsil prosesində (bağça həyatının bütün sahələrini əhatə edən) eyni dərəcədə vacib və məsuliyyətli şəxslərdir. Bununla belə, bu kurikulumda uşaqlarla işləyən, təhsil prosesini həyata keçirən işçi heyətinə “tərbiyəçilər” deyilir.

Kurikulumun səmərəli həyata keçirilməsində təhsil işçilərinin rolu çox böyükdür. Uşağın müstəqilliyini, seçim azadlığını məhdudlaşdırmayan, maraqlarını və inkişaf tempini izləyən dəstəkləyici və yaradıcı bir yetkin mühitdə uşaq öz qabiliyyətlərinin bütün potensialını ortaya qoyur. . Bunun əksinə olaraq, təhsil prosesini uşaqdan asılı olmayaraq təcrid olunmuş məşğələlərdə görən böyüklər təlim və inkişaf üçün ən yaxşı şəraiti təmin edə bilməz. Böyüklər prosesləri oyun adlandırma bilər, lakin uşaqlar üçün bu, darıxdırıcı, maraqsız bir fəaliyyətdir. Böyük insan hesab edə bilər ki, bu proseslərdə iştirak etməklə uşaq müəyyən bacarıqlar inkişaf etdirir, lakin motivasiya və maraq olmaması səbəbindən bu nəticələrə nail ola bilmir.

Bu kurikulumun həyata keçirilməsi uşağın çoxşaxəli inkişafını nəzərə alan və kurikulumun uşaqların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılarkən müstəqil qərarlar qəbul edən yüksək səriştəli tərbiyəçi tələb edir. Tərbiyəçi tədris planında iş vərəqləri və ya rəngləmə kitabları, addım-addım oyunlar və uşağın və uşaq

qrupunun fərdi kontekstini nəzərə almayan məşğələlər kimi hazır, rutin materiallar tapmayacaq. Təربiyəçi kurikulumda verilmiş nümunəvi oyunları, nümunələri tənqidi qiymətləndirməli və onları uşağın fərdi ehtiyaclarına, qrupun ehtiyac və imkanlarına uyğunlaşdırmağı bacarmalıdır. Qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun olaraq təlim prosesinin hər bir mərhələsində təربiyəçi bacarıqların inkişafına, biliklərin mənimsənilməsinə və təcrübə toplanmasına imkanlar yaratmalıdır.

Kurikuluma uyğun olaraq, qrup halında işləyən təربiyəçilər (təربiyəçi-müəllim və təربiyəçi) təhsil prosesində koordinasiya şəklində fəaliyyət göstərir və məsuliyyətləri bərabər bölüşdürürlər - birlikdə plan qurur, həftə və ya ay ərzində işlədikləri kurikulum məqsədlərini birlikdə seçir, birlikdə strategiyalar hazırlayır, oyunların sayını planlaşdırır, bunun üçün lazımi resursları birlikdə tapırlar. Uşaqların çoxşaxəli inkişafı üçün hər iki təربiyəçi eyni dərəcədə məsuliyyət daşıyır. Onlar il boyu uşaqları müşahidə edir, birlikdə onların bacarıqlarını qiymətləndirir və birlikdə valideynlərlə tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulmasının qayğısına qalırlar.

Hər günün əvvəlində təربiyəçilər tərtib olunmuş planı, qarşıya qoyulan məqsədləri, vəzifələrin bölüşdürülməsini nəzərdən keçirirlər: onlar dəqiq bilməlidirlər ki, kim hansı güşədə uşaqlara nəzarət edir, kim hansı uşağı müşahidə edir və s. Bəzi hallarda, vəziyyətdən asılı olaraq, kortəbii hərəkət edə bilərlər, lakin buna baxmayaraq, onlar daim təmasda olmalı və bir-biri ilə razılaşmalıdırlar. Hər günün sonunda təربiyəçilər gedən tədris prosesi ilə bağlı təəssüratlarını bir-biri ilə bölüşürlər. Bu vaxtdan düşünmək üçün istifadə edirlər. Həftədə bir dəfə təربiyəçilər növbəti həftəni planlaşdırmaq, uşaqların irəliləyişlərini müzakirə etmək və uşaqlarla birlikdə nail olmaq üçün fərdi məqsədlər hazırlamaq üçün bir araya gəlirlər. Təربiyəçilərin yuxarıda təsvir edilən əməkdaşlıq təcrübələrini həyata keçirə bilmələri üçün onların iş saatları ərzində, həftədə ən azı 2 saat olmaqla, uşaqlardan uzaqda, sinifdə oturub planlar üzərində işləmək və uşaqları dəyərləndirmək imkanı verildiyi zaman təyin olunmuş asudə vaxtın olması zəruri şərtidir. Bu yalnız uşaq bağçası müdirinin və metodistin təşkilatı ilə təmin edə bilər, o, bu şərtin yerinə yetirilməsini tələb etməklə yanaşı, təربiyəçilər üçün müvafiq iş şəraitinin yaradılmasını təmin etməli və asudə vaxtın nə vaxt həyata keçirilməli olduğunu, uşaqların bu iki saati harada və kimlə keçirəcəyini müəyyən etməlidir.

Uşaqlarla çalışan müxtəlif işçi heyəti

Uşaqlarla işləyən digər işçilər yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bu kurikulumun icraçıları təربiyəçilərdir, lakin uşaq bağçasının maliyyə imkanlarından və uşaqların maraqlarından asılı olaraq, bağçada musiqi, rəsm, rəqs müəllimi və s. ola bilər. Onlar ştatda ola bilər və ya qısa müddətə, məsələn, müəyyən bir layihə üzərində işləmək üçün dəvət oluna bilər. Belə təربiyəçilər qrupun əsas təربiyəçiləri ilə razılaşaraq, uşaqların xüsusi maraq və qabiliyyətlərinə uyğun işləyirlər. Təربiyəçilər kimi onlar da uşaq inkişafı standartlarından və bu kurikulumun məqsədlərindən bələdçi kimi istifadə edirlər. Məsələn, musiqi müəlliminin musiqi fəaliyyətini həyata keçirərkən qrup təربiyəçisi kimi uşaqların maraqlarını və sərbəst seçimini nəzərə alması vacibdir. Bu kurikulumda görə, qrafikdə musiqi "öyrənilməsi" üçün vaxt ayrılmayıb. Musiqi müəllimi, cədvəlin komponentində - "Oyun", musiqili oyunlarda iştirak etmək istəyən uşaqları cəlb edir, bu oyunlar otaqda və ya zalda keçirilə bilər. Musiqi müəllimi, öz növbəsində, uşaqları müşahidə edir və bu bacarıqların uşağın inkişaf standartı (tematik istiqamət - sənət) ilə müəyyən edilmiş nəticələrə uyğunluğunu müəyyən edir. Bundan sonra təربiyəçi ilə razılaşaraq konkret uşaqla məqsədə çatmaq üçün fərdi strategiyalar

planlaşdırır. Mümkün qədər, digər ixtisaslaşmış müəllimlər də (rəsm, rəqs) eyni şəkildə hərəkət edirlər. Onlar uşağı müşahidə edir və müşahidə və dəyərləndirmə əsasında uşağın xüsusi ehtiyac və maraqlarına əsaslanan fərdi oyunlar və strategiyalardan istifadə edirlər.

Təhsil prosesinə dəstək işçiləri (inklüziv təhsil)

Uşaq bağçasında təhsil prosesinə yardımçı kadrlar (xüsusi təhsil müəllimi, psixoloq, loqoped və s.) varsa, onların fəaliyyətinin əsas məqsədi uşaqlarla iş prosesində tərbiyəçiyə kömək etmək, dəstək olmaq və asanlaşdırmaqdır. Kurikuluma uyğun olaraq, öz təcrübələrini həyata keçirərkən, xüsusi təhsil müəllimi, loqoped və ya psixoloq birbaşa qrupda işləyir. Tərbiyəçi onlara konkret problemlə müraciət edə bilər, bu halda onlar tərbiyəçiyə tövsiyələr verir, uşaqlara oyunlarla məşğul olmağa kömək edir və ya tədris prosesində yaranmış problemi həll edir. Bununla belə, tərbiyəçi tərəfindən heç bir çətinlik olmamasına baxmayaraq, bu heyət vaxtaşırı qrupun tədris prosesinə nəzarət edir. Müşahidə zamanı onlar qrupun təbii ritmini pozmur və tərbiyəçilər kimi uşaqlarla qarşılıqlı əlaqədə olur və oynayırlar. Onların məqsədi bilavasitə ixtisaslaşdıqları konkret sahələrdə problemləri müəyyən etməkdir. Eyni zamanda, təhsil işçilərinin bu məsələlərlə bağlı konkret ehtiyaclarını müəyyən etmək və onların peşəkar inkişafını daha da artırmaq üçün onları da müşahidə edirlər.

Psixoloq uşaq bağçasında uşaqlar, valideynlər və işçilərlə etik, ayrı-seçkilikdən uzaq və inklüziv münasibətlərin inkişafına kömək edir. Onun mühüm vəzifəsi uşaqların sosial-emosional səriştələrinin inkişafına dəstək, müsbət istiqamətləndirmə və özünütənzimləmə məsələlərində tərbiyəçilərlə, digər inklüziv dəstək mütəxəssisləri və valideynlərlə əməkdaşlıq etməkdir. Bu məqsədlə o, işçi qrupları və valideynlərlə görüşlər planlaşdırır və təşkil edir, ehtiyac olduqda tərbiyəçi və/və ya valideynlə fərdi məsləhətləşmələr aparır. Psixoloq zərurət olduqda və/yaxud tərbiyəçi və ya digər işçi heyətinin tələbi ilə uşağın inkişafının dəyərləndirilməsi ilə bağlı məsələlər üzrə məsləhətlər verir, zərurət yarandıqda, fərdiləşdirmə ilə bağlı strategiyaların işlənib hazırlanmasında və həyata keçirilməsində tərbiyəçi və inklüziv yardımçı heyətə köməklik göstərir. Psixoloq uşaq bağçasına uyğunlaşmaqda, qrupa inteqrasiyada və/və ya davranış-emosional çətinliklərlə üzləşdikdə kiçik qrup uşaqla və ya ekstremal hallarda fərdi şəkildə işləyir. Əgər o, tərbiyəçinin asudə saatlarında qrupda olarsa, uşaqlara sosial-emosional bacarıqları inkişaf etdirən fəaliyyətlər təklif edir.

Xüsusi təhsil müəllimi uşaq bağçasında inklüziv mühitin yaradılmasına öz töhfəsini verir ki, bu da valideynlər və işçilər arasında inklüzivliklə bağlı müxtəlif məsələlərə dair məlumatların yayılmasını nəzərdə tutur. O, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşağın dəyərləndirilməsində tərbiyəçi və digər inklüziv dəstək mütəxəssisləri ilə birlikdə iştirak edir. Valideynlərə məsləhətlər verir və onları daha dərindən dəyərləndirmə və mümkün müdaxilə üçün müvafiq xidmətə yönləndirir. Lazım gələrsə, uşağın fərdi planının tərtib edilməsinin texniki tərəfini təmin edir, onun həyata keçirilməsi və yenidən qiymətləndirilməsi prosedurlarını əlaqələndirir. Zəruri hallarda tərbiyəçi tərəfindən asudə saatlardan istifadə zamanı uşaqlara uşağın inkişaf standartının sahələrinə yönəlmiş fəaliyyətlər təklif edir. Xüsusi təhsil müəllimi tərbiyəçi-müəllimlə birlikdə tövsiyələr verir və uşağın fərdi köməkçisinə (əgər varsa) nəzarət edir. Xüsusi müəllim uşağın bağçadan məktəbə keçidinin planlaşdırılmasında və həyata keçirilməsində iştirak edir.

Danışiq və dil terapevti uşağın ünsiyyət, dil və danışma çətinliklərinin ilkin müəyyən edilməsini təmin edir. Tərbiyəçinin, xüsusi pedaqoqun və ya psixoloqun göndərişi əsasında və öz obyektiv

müşahidələri əsasında qiymətləndirmə anketlərindən istifadə etməklə uşağın ünsiyyət, dil və nitq bacarıqlarını dəyərləndirirlər. Şübhəli çətinliklər yarandıqda, tərbiyəçi və ya uşaq bağçasında işləyən digər mütəxəssislə birlikdə valideynlə məsləhətləşir və ya onları daha dərinə dəyərləndirməyə göndərirlər. Onlar qayğı göstərənlər və valideynlər arasında dil, fonoloji və savadlılıq bacarıqlarının təbliği ilə bağlı məlumatlılığın artırılmasına töhfə verirlər. Tərbiyəçinin asudə saatları ərzində onlar qrupda olarkən uşağın inkişaf standart sahələrinə yönəlmiş fəaliyyətlər təklif edirlər.

Uşaq bağçası müdiriyyəti

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, kurikulumun uğurla həyata keçirilməsi üçün uşaq bağçasının bütün hissələrinin işinin əlaqələndirilməsi və vəzifələrin bölüşdürülməsi vacibdir. Uşaq bağçasının direktoru/meneceri bu kurikulumun tam yerinə yetirilməsinə cavabdehdir, çünki o, uşaq bağçasını bir müəssisə kimi idarə etməklə yanaşı, həm də tədris prosesinə rəhbərlik edir və tərbiyəçilərə öz təcrübələrini uğurla həyata keçirməyə kömək edir. Direktor/menecer hər gün metodistlə, həftədə bir dəfə isə kurikulumun icrası ilə bağlı təhsil işçiləri ilə görüşməlidir.

Uşaq bağçasında metodist varsa, onun vəzifəsi təhsil işçilərinə metodiki dəstək və peşəkar nəzarəti təmin etməkdir, o cümlədən: əks əlaqədə yardım etmək (nə planlaşdırıldığı kimi getdi, nə etmədi, niyə), peşəkar inkişaf ehtiyaclarını müəyyən etmək, tərbiyəçiləri uşaq bağçasının xarici tədbirlərində iştirak etməyə həvəsləndirmək (konfranslarda iştirak), veb-seminarlar və s.

Bu kurikulumla görə, tərbiyəçilərin uşaqlarla müəyyən qədər təmasda olmayan vaxtı olmalıdır. Metodist tərbiyəçilərim bu vaxtdan səmərəli istifadə etmələrini təmin edir - onları metodiki vəsaitlərlə təmin edir, vaxtaşırı təhsil işçilərini maraqlandıran, gedən tədris prosesləri ilə bağlı mövzularda məlumat xarakterli görüşlər təşkil edir.

Metodist qruplardakı cari mövzulardan və ya layihələrdən xəbərdar olmalı və tərbiyəçilərə müvafiq resursları tapmaqda kömək etməlidir. Metodist həm də tərbiyəçilərə həmkarları və ya valideynlərlə problemləri həll etməyə kömək edir.

Metodist həm də müəssisənin tədris prosesinin daxili monitorinqini müəyyən tezlikdə həyata keçirir: tədris planına uyğun sənədləşmə nə dərəcədə hazırlanır, tərbiyəçi öz öhdəliklərini nə dərəcədə yerinə yetirir (valideynlərlə münasibət, peşəkarlığın artırılmasına qayğı). Bunun üçün müxtəlif məsələləri araşdırmaq üçün dəyərləndirmə vasitələrindən istifadə edir: tərbiyəçinin işini qiymətləndirmək (peşəkar iş - ətraf mühiti və prosesi dəyərləndirmək).

HISSƏ 7. PRAKTIKİ NÜMUNƏLƏR

FƏSİL 16. 2-3 YAŞLI QRUP

Manana cümə axşamı səhər iclasında uşaqların xüsusi diqqətinin Aninin sarı köynək və çantasına yönəldiyini gördü. Niko və Mari, özlərinin də qeyd etdiyi kimi, otaqda "Aninin çantası kimi" əşyalar axtarmağa başladılar və digər uşaqları da işə cəlb etdilər. Manana qərara gəldi ki, ertəsi gün - çağırış olaraq - mərkəzlərə sarı obyektlər təqdim edəcək və gələn həftənin mövzusu da sarı olacaq.

Həftənin Planlaşdırılması

Manana və Lia məqsəd seçmə alətindən istifadə edərək aşağıdakı məqsədləri - sosial münasibətlər, maraqların dərinləşməsi, dərinləşdirilmiş tədqiqatı seçmək qərarına gəldi. Manana və Lia uşaqların onlara rəhbərlik etmələrini nisbətən asanlaşdırmaq üçün həftə ərzində yalnız üç güşəyə müxtəlif materiallar təqdim etmək qərarına gəldilər. Digər yerlərdə uşaqlar indiyədək oyunlarında istifadə etdikləri adi resursları tapacaqlar.

Manana və Lia həmçinin həftə ərzində problem yaratmaq üçün istifadə edəcəkləri sarı əşyalar topladılar: sarı kublar, qum və s. Yaxın günlərdə Manana uşaqlardan evdən sarı rəngli əşyalar gətirmələrini xahiş edəcək. O, həmçinin səhər görüşü zamanı qəhrəmanların sarı paltar geyindiği uşaq kitablarını paylaşmalarını xahiş edəcək. Manana uşaqları müşahidə etməyə hazırlaşır. Uşaq inkişafı standartına uyğun olaraq anket hazırlayır. O, uşaqların sosial və emosional bacarıqlarına xüsusi diqqət yetirəcək. Müşahidə ediləcək çox şey var, lakin uşaqların spesifik bacarıqlarını daha yaxşı başa düşmək üçün Manana bir neçə ümumi sahə və altsahələr müəyyən etmişdir (bax. Əlavə 1. Uşaq Təhsili və Valideynlik üzrə Dövlət Standartına uyğun olaraq inkişaf sorğusu).

Fiziki mühitin təşkili

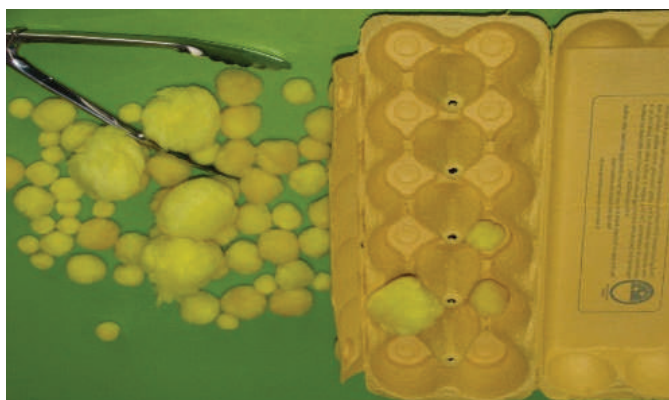
Səhər görüşü. Yumşaq taxta üçün flanel günəşi, quş və çiçək kəsin. Həmçinin “adlar” oyunu üçün top və sarı papaq təqdim etdi.

Sensor masa. Manana sarı qumla doldurdu və içərisinə sarı kürəklər və zabralar qoydu.

İncəsənət güşəsində o, zəncirotu çiçəyi, sarı quş boyası, sarı qum və bir vərəq qoyub. Burada uşaqlar fırça əvəzinə güldən istifadə edib kağızda sarı iz buraxa biləcəklər. Manananın məqsədi uşaqlar üçün konkret incəsənət əsəri yaratmaq deyil, onun məqsədi sarı boya və sarı çiçəklə “oynamaq”, bu iki materialı müşahidə etmək və araşdırmaqdır.

Masaüstü oyun güşəsində uşaqlara sarı pomponlar və böyük maqqaşlar verildirdi ki, onlar maqqaşla pomponu xüsusi qaba köçürə bilsinlər

Təcrübə

Səhər hamı yığılmazdan əvvəl uşaqlar müxtəlif guşələrdə oynayırlar (tərbiyəçilər hələ guşələrdə yeni, sarı resurs yerləşdirmirlər və uşaqlar həmişə bu boşluqlarda olan oyuncaqlarla oynayırlar). Manana “Çito, Çito - natsara” mahnısına başlayır və uşaqlara səhər dərnəyi kartını göstərir. Mananaya da Lia (köməkçi) kömək edir. Uşaqlara səhər iclasının vaxtı olduğu işarə edilir və bir dairədə oturmaq üçün yardım edilir. Manana mahnını əl və bədən hərəkətləri ilə müşayiət edir, mimikasını dəyişir. Məzmunun daha geniş vizuallaşdırılması və qavranılması üçün o, həmçinin yumşaq lövhədən istifadə edərək mahnının misralarına uyğun olaraq taxtanın üzərinə kəsilmiş günəş, quş və gül yerləşdirib. Mahnı bitdikdən sonra - "Hamını xoş gəlmisiniz: Sabahınız xeyir" - hamı hər bir uşağı birlikdə salamlayır. Manana və köməkçi nümunə göstərib, uşaqları məcbur etmirlər. Bəzi uşaqlar dərhal izləyir, bəziləri yavaş-yavaş öyrənir və təkrarlayır, bəziləri isə əvvəlcə sadəcə müşahidəçi olur.

Oyun - "Kimin adı nədir?" Mahnı bitdikdən sonra N.Dumbadzenin şeirinin birinci misrasının - "Top və Nikora"nın müşayiəti ilə Manana topu bir-bir uşaqlara yuvarlayır:

“Top yuvarlandı-yuvarlandı

“ Dağları,təpələri aşdı”

“ Tarlanın sonunda

“ Düşdü.....(uşağın adı)

Manana uşağı topu geri döndərməyə təşviq edir.

Və bunu bütün uşaqlar təkrarlayır

Həftənin iki günü (məsələn, çərşənbə və cümə) Manana uşaqları tanımaq üçün fərqli bir oyun oynayır. Oyun "Kim sarı papaq taxır?" adlanır. Müəllim uşaqlardan gözlərini yummağı xahiş edir. Sonra bir uşağın yanına gedir və sakitcə papağı taxır. O, uşaqlardan gözlərini açmağı və sarı papağı kimin geyindiyini söyləmələrini xahiş edir. Uşaqlar bu oyunun qaydalarına tam əməl etməyə bilər, lakin oyun onlara qrup üzvünə diqqət yetirməyə və onun adını yenidən eşitməyə kömək edəcək (dəyişdirilmiş variant: müəllim deyir: “Yaxşı, kimin köynəyində ayı var.” Uşaqlar kimin belə olduğunu axtarır və adını verir. Müəllim hər bir uşağın fərqli xüsusiyyətini adlandırır. Bu oyun uşaqların bir-birlərinə diqqət yetirməsinə kömək edəcək; bu, həm də onlara fərq qoymağa kömək edəcək).

Səhər iclasından sonra səhər yeməyində Manana və Lia uşaqlar üçün sarı kağız salfetlər hazırladılar və onları masaların üzərinə qoymağa təşviq etdilər. Səhər yeməyindən sonra uşaqlar süfrəni yığıdırmaqda iştirak etdilər. Keçidlər zamanı Manana aşağıdakı strategiyadan istifadə edir: o, kitablarla dolu səbəti böyük xalçanın üzərinə açır və uşaqlar kitablara baxırlar. Bu dəfə ona və Liaya səhər yeməyindən sonra otağı səliqəyə salmağa və guşələr üçün materiallar hazırlamağa imkan verir. Səhər yeməyindən sonra Manana və Lia uşaqların oynamaq üçün guşələr keçməsinə icazə verirlər. Böyüklər guşələri əvvəlcədən “ayırıblar”. Manana uşaqları incəsənət guşəsinə aparacaq. Burada bir problem olaraq yeni materiallar təqdim edildi. O, həmçinin uşaqların tanış oyuncaqlar tapacağı kublar və dramatik guşələrə nəzarət edir, Lia isə yeni materiallara malik olan sensor və masa guşələrinə cavabdehdir.

Manana incəsənət güşəsinə keçir və uşaq oyunlarını səsləndirir. Güşəyə daxil olan uşaqlar əvvəlcə yeni resursdan ehtiyatlanırlar, lakin Manana onları həvəsləndirir, özü stolun arxasına əyləşir, çiçək sapını boyaya batırır və yüksək səslə qeyd edir - "Bu nə sarı rəngdir... Görəsən, gül kağızda necə iz qoyacaq" və sonra boyalı çiçəyi kağızın üzərinə qoyur. Nini və Niko çiçəklərə baxmağa və onları boyanın içinə yerləşdirməyə başladılar, Levan və Mari əvvəlcə boya ilə təcrübə aparır,

Manana uşaqların fəaliyyətini yan tərəfdən müşahidə edir, lazım gəldikdə müdaxilə edir. O, əsasən açıq tipli suallar verir. O, onlara materialları sərbəst araşdırmağa, prosesdən həzz almağa imkan verir. Manana və Lia yeni materialların istifadəsinə nəzarət etməklə yanaşı, kiçik qruplarda paylaşmağı da təşviq edirlər. Paylaşım üzərində işləmək müxtəlif strategiyalardan istifadə etməklə həyata keçirilə bilər. Bu, uşağın bu bacarıq baxımından hansı mərhələdə olmasından asılıdır.

Manana paylaşma ritualı, sadə rol oyunu ilə başlaya bilər: "Mən bununla oynayıram. İndi növbə sənindir, bax, oyna, indi mənim növbəmdir. Təşəkkür edirəm." Bunu bir neçə dəfə təkrarlayacaq. Bundan əlavə, o, güşələrdə oynayarkən uşaqların bir-biri ilə nəyisə bölüşdüklerini görsə, onu göstərəcək və onları həvəsləndirəcək.

10 dəqiqədən sonra uşaqların bir hissəsi mərkəzdən ayrılır. Levan və Nini daha çox vərəq götürərək materialları araşdırmağa davam edir, Niko və Mari isə Manananın köməyi ilə işləri bitirərək qayıqlarla kəndirə bağlayır və sensor masaya keçirlər. Açıko incəsənət güşəsinə daxil olur, bir vərəq götürür və tamamilə sarı boya ilə örtür və üstünə qum səpir.

Manana vaxtaşırı Kublar və dramatik güşələrə gedir, burada uşaqların tanış oyuncaqlarla oynamaq imkanı olur. Giorgi, Tako və Lela kublarla fərqli şeylər qurur. Levanın qülləsi uçur, digərləri ona baxır. Levan yenidən tikintiyə başlayır. Yaxınlıqda Ani plastik heyvanları kubların üzərinə qoyur, Naniko isə ona baxır. Ani deyir: "O, burada yaşaya bilsin". – Deməli, ev tikirsən? Manana cavab verir. "Bəli, mən ev tikirəm" deyərək Ani cavab verir. "Bu şam qozalarını nə üçün istifadə edə bilərsiniz?" Manana şam qozalarını göstərərək soruşdu. Onun məqsədi uşaqları oyun zamanı müxtəlif materiallardan istifadə etməyə həvəsləndirməkdir. "Bu şam qozalaei yemək olacaq və bu inəklər onları yeyəcək" deyərək Ani cavab verdi.

Manana dramatik güşəyə köçdü - "Ah, mənə, kimsə burada ləzzətli tort bişirir. Çox gözəl qoxuyur, mən də sınamaq istəyirəm, sənə bir tikə qalıb?" – Manana Mari ilə mətbəxdə taxta qaşıqla qazanı qarışdıran İkadan soruşur. "Keks iyi gəlir, xaçapuridir, indi kəsib sənə üçün də sınayacağam" - İka cavab verib plastik bıçaqla yuvarlanan xəmərdən bir parça kəsib Mananaya uzatdı. Manana vaxtaşırı bir güşədən digərinə keçir, yalnız lazım gəldikdə uşaqların oyununa qoşulur.

Lia əvvəlcə sensor güşəyə daxil olur və uşaqları müşahidə edir. Uşaqlar materiallarla tanış olur və oynamağa başlayırlar. Bu güşə həftə boyu sarı qum və sarı əşyalarla dolacaq ki, uşaqlar həftə ərzində artıq tanış olduqları materiallarla oynaya biləcəklər. Böyüklər müxtəliflik üçün yalnız bəzi təbii materiallar əlavə edəcəklər, məsələn, şam qozaları və ya sarı çiçək ləçəkləri və s. Böyüklərin əsas məqsədi uşaqları resurslardan sərbəst və yaradıcı şəkildə istifadə etməyə təşviq etməkdir, məsələn, şam qozalarına zabra ilə qum tökmək və ya kürəklərlə dəşiklər açmaq və s..

Sonra Lia masaüstü oyun güşəsinə keçir və naqqaşla pomponları konteynerə yerləşdirməyə başlayır. Lia nə etdiyini deyir: "Sarı topu götürüb qutuya aparıram." Bir neçə uşaq stolun ətrafında oturur və onlar da ayrı-ayrı naqqaşlarla pomponları hərəkət etdirmək imkanına malikdirlər. Həftə ərzində masaüstü oyun güşəsindəki materiallar da dəyişəcək: ipdə ipə böyük sarı muncuqlar əlavə olunacaq, qapaqların hazırlanmasında isə boş plastik butulkalardan istifadə olunacaq.

İrakli və Gigi sakit güşədə xalçanın üstündə bükülüb böyük nağıl kitabına baxırlar. Tanış bir illüstrasiya görəndə, bir-birlərini göstərir və ürəkdən gülürlər. Manana və Lia uşaqlara oynamaq üçün kifayət qədər vaxt verir, onlar tələsmirlər. Cədvəlin növbəti komponenti həyətdir, böyükklər bir müddət əvvəl başlayırlar ki, uşaqlar yavaş-yavaş oyunu bitirsinlər, vizual cədvəli göstərsinlər və keçidə hazırlaşsınlar. Həyətdə Manana və Lia uşaqlara sərbəst qaçmağa icazə verir, sonra ətrafda sarı əşyalar (yelləncək, sürüşmə, bağ hasarları) tapmağı xahiş edirlər. Bundan sonra uşaqlar qum qutusunda, palçıq mətbəxində yenidən kiçik qruplar şəklində oynayır, orada mövcud olan materiallardan sərbəst istifadə edirlər. Uşaqlar qum qutusunda peçenye hazırladılar, palçıqlı mətbəxdə isə yenidən "xaçapuri bişirdilər". Manana uşaqların marağını görüb və gələn həftə əsl xaçapuri bişirməyi planlaşdırmaq qərarına gəlib.

Həyətdən çıxıb əllərini yuyub yatmağa hazırlşırlar. Manana "yuxu mahnısı"na başlayır, uşaqlar böyükklərin köməyi ilə paltarlarını dəyişib çarpayılarna uzanırlar. Uşaqların çoxu yuxuya gedir, yalnız Nini, İrakli və Açıko yatmır. Manana və Lia onlar üçün "sakit oyunlar" hazırlayıb, xalçanın üzərinə şəkilli kitablar yayaraq uşaqların onlara baxmasına şərait yaradıblar.

Nahardan sonra Manana bir neçə uşaq ilə sarı cücə haqqında kitab oxumağa başlamaq üçün savadlılıq güşəsinə getdi. Bu vaxt Lia güşələrdə oynayan digər uşaqları izləyir. Tezliklə ikinci dəfə həyətdə olur. Manana əyani cədvəl üzrə uşaqlara işarə edərək onlara xatırlatdı ki, həyətdəki vaxtdan sonra evə getmək vaxtı gəlir. Gün boyu Manana və Lia uşaqları birlikdə oynamağa, bir-biri ilə ünsiyyət qurmağa və uyğun ifadələr işlətməyə təşviq edir. Həftə ərzində Manana və Lia incəsənət güşəsini müxtəlif materiallar əlavə edəcəklər: sarı xəmir və şam qozaları, barmaq boyası. Böyükklər uşaqların resursdan sərbəst istifadə etməsinə və prosesdən həzz almasına diqqət edəcəklər.

Müşahidə, dəyərləndirmə və yenidən planlaşdırma

Manana və Lianın bir həftəlik müşahidə qeydləri

Nini

Əvvəlcə çiçəyin gövdəsini sarı boyaya batırıb çapı kağıza köçürür, sonra çiçəyin özünü batırır və həmçinin çap edir.

O, izlərin üzərinə qum səpdi. O, gəlincik geyindirən Yelenanın oyunu ilə maraqlandı; Bir şeyə ehtiyacı olanda mənə deyir.

Gigi

Sakit güşədə xalçaya bürünüb İrakli ilə böyük nağıl kitabını vərəqləyir. O, tanış illüstrasiya görəndə İrakliyə işarə edir və ürəkdən gülür.

Mari

Mari vərəqi tamamilə su ilə isladın və sonra sarı boya əlavə edin.

Vərəqin sarıya doyduğunu izləyir, gülür və daha çox boya əlavə edir.

Yelena ilə dramatik güşədə həkim ləvazimatları və kukla ilə 5 dəqiqə oynadı.

Ani

Kublari düz bir xəttə sıxaraq heyvanları qidalandırır. O, məni görüb deyir: "Çünki o, burada yaşamaq istəyir".

Niko

Yardıma ehtiyacı olduğu zaman ağlayaraq gəlir

Salome

Kürək və zabra qumun dərinliyinə batırdı, əllərini saldı və axtarmağa başladı, Lizin əlini qumda "kəşf edəndə" güldü: Gələndə bir müddət heç kimlə əlaqə saxlamır, amma maraqla otağa baxır.

Manana və Lia müşahidə qeydlərindən uşağın hansı bacarıqlara malik olduğunu, nəyə qadir olduğunu və onun mövcud bacarıqlarının daha da inkişaf etdirilməsi və növbəti səviyyəyə necə götürülə biləcəyini təhlil etmək üçün istifadə edir (bunun üçün Manana həftə ərzində müşahidə etdiyi hər uşağa cari həftə ərzində fərdi ehtiyacları uyğun fəaliyyət təklif etmək üçün bir daha uşaq inkişaf standartını tətbiq edir). Manana və Lia həftə ərzində apardıqları müşahidə qeydlərini uşaqların qovluğuna yerləşdirəcək, həmçinin valideynlərlə fərdi görüşlər zamanı onlardan müxtəlif məşğələlərdə iştirak edərkən uşaqların hansı bacarıqları inkişaf etdirdiyini/nümayiş etdirdiyini göstərmək üçün istifadə edəcəklər.

Uşaqların əksəriyyəti müxtəlif materiallardan sərbəst istifadə edir, obyektlərdən istifadənin müxtəlif yollarını sınaıyır və gələn həftə Elene və Salome ilə bu bacarıq üzərində işləməyə davam edəcəklər. Uşaqların çoxu "sarı" sözünü işlədir. Onun müşahidələrinə görə, savadlılıq güşəsinə az sayda uşaq maraq göstərir, ona görə də gələn həftə onlar güşələri paylamağa çalışacaqlar ki, onlardan biri savadlılıq güşəsindəki kiçik qrup uşaqlara daha tez-tez kitab oxusunlar.

O, uşaqların qum və boya ilə təcrübədən zövq aldığını müşahidə etdi, ona görə də gələn həftə o, qrupun resurslarını uşaqlara maddələri qarışdırmaq və müşahidə etmək imkanı verəcək materiallarla zənginləşdirəcək. O, qarışdırmaq üçün elm güşəsinə qum, torpaq və suyu daxil edəcək, oyun üçün sensor masasını duzla dolduracaq və incəsənət güşəsində boyalarla birlikdə yaş torpaq və duz təklif edəcək. Əksər uşaqlar üçün mahnının başlaması səhər dərnəyinin başladığına işarədir. Salome və Niko hələ də vizual işarəyə ehtiyac duyur və onları səhər dairəsi məkanına aparır. Uşaqlar "Kimin adı nədir" oynamaqdan yorulmurlar və onu yenə davam etdirməyə hazırlaşırlar və hələ də hamının adını hamı bilmirlər. Manana bu həftə növbəti bacarıq üzərində də işləmək qərarına gəldi: emosiyaların adlandırılması.

Tərbiyəçinin qovluğunun qeydləri

Manana həftə ərzində öz təcrübəsinin nailiyyətləri və çətinlikləri haqqında jurnal saxladı. O, hər gün gün ərzində baş verənləri təhlil edərək aşağıdakı suallara cavab verməyə çalışdı: Həftə ərzində nə baş verdi? Mənim üçün nə yaxşı oldu? Nə işləmədi? Nəyi dəyişməliyəm? Manana bu jurnallardan öz təcrübəsini təhlil etmək və həmçinin təhsil prosesindəki dəyişiklikləri əks etdirmək üçün istifadə edir. Manana bu qeydlərin bəzilərini cari (həftəlik) planlaşdırmanın təhlil qrafasına yazır, bəzilərini isə sonradan unutmamaq üçün tez kiçik bir kağız parçasına yazır və planları ilə birlikdə qovluğuna yerləşdirir.

"Yaxşı ki, bu mövzunu planlaşdırdıq, nəticə verdi. Mən onu lövhə mahnısı zamanı yenidən istifadə edəcəyəm, bu prosesi daha görünən və əyləncəli etdi." "Həyətdə İka, Niko və Nini xaçapuri bişirdilər, İka dramatik güşədə xaçapuri də dedi, mənə, bu həftə əsl xaçapuri bişirməyi planlaşdırmaq yaxşı olardı. Maraq göstərən uşaqları həvəsləndirməyə çalışacağam. Sabah metodistlə görüşməliyəm ki, lazımı materialları yığım".

"Bu gün bir az narahat oldum. Bu dəfə əşyaları toplamaq üçün valideynlərə kartlar payladım və onlardan sarı əşyaları bu şəkildə gətirmələrini istədik. Əvvəllər bu üsuldən istifadə etməmişdim və əvvəlcə onların kartları belə götürməyəcəyini düşündüm, amma düşünürəm ki, valideynlərə fərdi yanaşanda yaxşı nəticə verdi. Növbəti dəfə bu üsuldən istifadə edəcəyəm"

"Xoşuma gəlmir ki, tez-tez savadlılıq güşəsində oxuya bilmirəm. Güşələrə elə bölünməliyik ki, hər kəs daxil ola və oxuya bilsin. Üç günə yaxındır ki, ora daxil olan uşaqlar yalnız kitablara baxırlar. Bunu həll etmək lazımdır".

"Onlar qum və boyalarla oynamaqdan həzz alırdılar, amma mən özümü stresə salırdım. Onlar hər şeyi yırıb çox səs-küy saldılar. Sonra təmizləmək çox vaxt apardı və buna görə də mən bir az stresli oldum. Bu problemi həll etməkdə mənə kömək edəcək bir şey düşünməliyəm. Valideynlərdən paltarlarının üstündən geyinmək üçün bir neçə böyük köynək gətirmələrini xahiş edəcəm. Qıqı və Nikanın valideynlərinə daha çox paltar ehtiyatlarının olmasını deməliyəm. Mənə uşaqlar üçün bir neçə kiçik süpürgə lazımdır ki, onlar geşələri özləri təmizləsinlər, mən də sakit olum, bu gün çox əsəbiləşdim."

Qum və boya o qədər xoşuma gəldi ki, gələn həftə mən uşaqların maddələri qarışdırma bilməsi üçün daha çox bu kimi materialları daxil edəcəm. Sensor da eynisini saxlayacağam, incəsənətdə isə yenidən boyalardan istifadə edib yaş quma duz vuracağam. Həmin həftə səhər görüşünü eyni mahnı ilə davam etdirəcəyəm". "Gələn həftə Elene və Salome ilə işim var, onların yeni materiala toxunma ehtimalı azdır və mən onlar üçün nəse düşünməliyəm."

Valideyinlə əməkdaşlıq

Həftə ərzində Manana və Lia qrupda gedən proseslər haqqında məlumatları nümayiş etdirən valideyn şurasını fəal şəkildə saxlayırlar.

„Sarı rəngli oyunu davam edirik.

Bu gün uşaqlar yeni materialı sınaqda. Sarı boya ilə yapışqanı qarışdıraraq hansı şəkil çıxdığını öyrəndilər. Sarı xəmirə də oynayırıq

Borc aldığımız sarı əşyalar çox faydalı idi, əmin olduq ki, sarı olan çox şey var.

FƏSİL 17. 3-4 YAŞ QRUPU

İlin əvvəli və əvvəlcədən planlaşdırma

Xatuna və Abo bu il yeni uşaq qrupu götürürlər. Uşaqların əksəriyyəti üç yaşındadır və ya olacaq. Təhsil işçiləri ilin əvvəli üçün aşağıdakı məqsədləri qarşıya qoyurlar: sosial münasibətlər və maraqların müxtəlifliyi, onların vəzifəsi:

- Uşaqları və valideynləri tanıyın. Etibarlı münasibətlər qurun, emosional cəhətdən təhlükəsiz mühit yaradın.
- Uşaqların maraqlarını stimullaşdırmaq və tədqiqatı təşviq etmək üçün uşaqları yaşa uyğun, maraqlı və cəlbedici, müxtəlif məşğələlərə cəlb edin. Bu, böyüklərə uşaqları və onların maraqlarını dərinləndirmək üçün daha çox imkan verəcək.
- Yaşadları ilə tanış olun.
- Uşaq bağçasının iş rejimi və məkanları ilə tanış olun.

Yeni dərs ili başlamazdan əvvəl təhsil işçiləri işlərini sadələşdirmək və heç nəyi əldən verməmək üçün uzunmüddətli plan hazırlayıblar. Uzunmüddətli planlaşdırmada müxtəlif təşkilati məsələləri müəyyənləşdirdilər:

1. Uşaqlar haqqında mövcud məlumatlarla tanışlıq (doldurulmuş formalar)
2. Valideynlərlə əlaqə saxlamaq və uşaq bağçasına səfər tarixləri
3. Ev ziyarətləri
4. Valideyn görüşlərinin təşkili

5. İlk həftənin məşğələləri haqqında düşünmək və resursları səfərbər etmək

6. Qrupun təşkili

Bundan sonra Xatuna və Abo valideynləri tərəfindən doldurulmuş sorğu vərəqlərini oxudular və özləri üçün siyahı yaratdılar, burada vacib, əsas məlumatları (nümunə valideyn sorğusu, əlavə) köçürdülər.

Uşağın sorğu anketi	
1. Uşaq haqqında məlumat	Ana.....anahq.....digər
Ad,soyad _____	Ad,soyad _____
Fərdi identifikasiya nömrəsi _____	Fərdi identifikasiya nömrəsi _____
Doğum tarixi _____	Peşə/İş yeri _____
Ünvan _____	Əlaqə nömrəsi _____
Uşağın çağırılmağa üstünlük verdiyi ad _____	Ata.....atalıq.....digər _____
Uşağın xüsusi ehtiyacları _____	Ad,soyad _____
_____	Fərdi identifikasiya nömrəsi _____
_____	Peşə/İş yeri _____
Uşağın yeməyi ilə bağlı lazımi məlumat / Sevimli yeməyi _____	Əlaqə nömrəsi _____
_____	Ata.....atalıq.....digər _____
_____	Xahiş edirik,uşağın bağça davamiyyətini yəni bağçaya gəlmə və getmə vaxtını qeyd edin
Uşağın xasiyyət xüsusiyyətləri _____	_____
_____	Uşağı uşaq bağçasından götürməyə səlahiyyəti çatan şəxslərin siyahısı
_____	1. _____ 2. _____
Sevimli nağıl qəhrəmanı və ya personajı,sevimli oyuncağı _____	2. _____ 4. _____
_____	Əvvəlcədən razılığa əsasən uşaqları ekskursiyaya aparmağa razısınız mı?
_____	Bəli ☐ Xeyr ☐
Sevimli məşğuliyyəti _____	Uşağınızın fotosunun çəkilməsinə və onun uşaq bağçasının internet sayıfında və sosial şəbəkə sayıfında paylaşılmasına razısınız mı?
_____	Bəli ☐ Xeyr ☐
2. Ailə haqqında məlumat	Ad,soyad _____
Uşağın yaşadığı ailənin tərkibi _____	Tarix _____
_____	_____

Nö	Ad və soyad	Doğum tarixi	Ünvan Tel	Alergiya	Sevimli oyuncağı, fəaliyyəti	Şəkil çəkmək	Ekskursiya	Digər
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								
12								
13								
14								
15								

Ani - 2 yaş 7 aylıqdır, kiçik qardaşı var, "Frozen"-i, ev heyvanlarını sevir. Yatma mərasimi - Nənə ona kitab oxuyur.

Kote - insanların onu nəyəsə məcbur etməsi xoşuna gəlmir, cəngavərləri çox sevir.

Tedo - nağılları dinləməyi sevir, insanlar ona kitab oxuyanda daha az sevir, daha çox dinləməyi sevir.

Aniko - evdə tez-tez rəngli karandaşlarla şəkil çəkir, çəkməyi sevir. Uzun müddət oturub rəsm çəkə bilər.

Niko - yad insanlara və ətraf mühitə uyğunlaşmaqda çətinlik çəkir, oyuncaq ayları sevir.

Tərbiyəçilər səfər günləri kimi 3 və 4 sentyabr tarixlərini seçib, valideynlərə zəng edib, səfərin vaxtlarını əvvəlcədən razılaşdırıblar (valideynlər və uşaqlar hər yarım saatdan bir çağırılırdı). Onlar iki uşaq üçün evə baş çəkməyi planlaşdırmışdılar, onların sorğu vərəqələri xarici mühitə uyğunlaşmaqda xüsusilə çətinlik çəkdiklərini göstərirdi.

Uşaqların uşaq bağçasına gəlişi üçün müəllimlər qrup məkanında rahat bir künc hazırladılar, valideynlər üçün stullar qoydular və rəflərə karandaşlar, kağız vərəqləri, barmaq boyaları, kublar, yangınsöndürənlər və heyvan fiqurları, kuklalar və kəsmək üçün taxta meyvələr düzdülər - uşaqların xüsusilə sevdiyi hər şey:

Valideynlər övladları ilə gəlib bağcanı və qrupu gəzib, tərbiyəçilər hər bir uşaqla fərdi ünsiyyət qurmaq, hətta bir az da oynamaq imkanı əldə ediblər. Rahat və maraqlı mühit, valideynlərlə sakit və mehriban söhbətlər uşaqlarda bağçaya və tərbiyəçilərə inam aşılayır.

Abo sentyabrın 5-də Niko ilə evə baş çəkməyi planlaşdırdı. Tərbiyəçi uşağa bağçadan oyuncaq ayı gətirdi və onu bağ haqqında kitabla tanış etdi. Ailə üzvləri onu çaya dəvət edib, müxtəlif məsələlərdən danışdılar. Niko əvvəlcə valideynlərindən utanırdı, lakin bir müddət sonra cəsarət qazanaraq Abo və oyuncaq ayı ilə oynamağa başladı. Ayrılarkən Abo səmimi sağollaşib bağçaya dəvət etdi. Ona bağçada yenidən oyuncaq ayı ilə görüşəcəyini söylədi (kitabı ona qoyub bağçaya gələndə onu götürməsinə istədi).

Həftənin sonunda ümumi valideyn yığıncağında tərbiyəçilər valideynlərə uşaq bağçasının proqramı və təqvimini, məqsədləri, birinci həftənin məşğələsi ilə tanış oldular.

Planlaşdırma

Tərbiyəçilər ilk həftənin məşğələləri haqqında düşünməyə başladılar və plan formasını doldurdular.

15-19 sentyabr ilk bir neçə gündə uşaqlar yarım gün uşaq bağçasında olur və valideyn və ya yetkin bir dostun müşayiəti ilə olur. Buna görə də Xatuna və Abo bir tərəfdən valideynlərin asanlıqla cəlb olunacağı və onlar üçün əyləncəli olacağı, digər tərəfdən isə müəllimlərin uşaqları, onların maraq və qabiliyyətlərini daha yaxından tanımasına kömək edəcək məşğələlər planlaşdırmağa çalışırlar.

İnsanların çox olması səbəbindən ilk həftə ərzində qrupda xaosun qarşısını almaq üçün tərbiyəçilər bütün güşələr üzrə məşğələləri, həmçinin keçid dövrləri və gündəlik rejimi daha ətraflı planlaşdırırlar. Uşaqlar ilk günlərdə günün quruluşunu və ətraf mühiti başa düşməlidirlər ki, bu məkanda özlərini təhlükəsiz hiss edə bilsinlər. Tərbiyəçilərə vizual cədvəl kömək edir. Həmçinin, güşələrdə və konteynerlərdə işarələr.

Fiziki mühitin təşkili

Abo və Xatuna qrup otağını kiçik güşələrə ayırdılar:

1. Uşaqların qumla oynayacağı sensor güşə
2. İncəsənət emalatxanası
3. Tədqiqat güşəsi

4. Dramatik
5. Kublar
6. İş masası
7. Savadlılıq
8. Çadır
9. Görüş sahəsi

Materiallar xüsusi qablara yerləşdirilib. Uşaqların materialları istifadə etdikdən sonra çeşidləmələrini asanlaşdırmaq üçün qabları etiketlədilər. Eyni etiketi rəflərə yapışdırdılar ki, konteyner öz yerini asanlıqla "tapsın". Xatuna əyani cədvəl hazırlayıb qrupda nümayiş etdirdi.

İlk bir neçə gün ərzində tərbiyəçilər məkanda yalnız lazımi materialları təşkil edirlər. Uşaqların profillərini öyrəndikdən sonra, uşaqların maraqlarını nəzərə alaraq, materialları qrupun fiziki mühitinə təqdim edirlər. İncəsənət guşəsi rəngli kağızlar, karandaşlar və oyun xəmiri ilə doludur, kublar müxtəlif heyvan və nəqliyyat vasitələrinin fiqurları ilə doldurulur. Dramatik guşədə masanın üzərinə oyun alətləri düzülür, stullarda isə gəlinciklər oturur. Kitablarda üç şəkilli nağıl kitabı var və masaüstü oyun guşəsində stolun üzərinə iki pəzlə səpələnib.

Abo, Kote üçün sensor guşədə qumda cəngavər fiqurlarını gizlətdi və rəsm çəkməyi sevdiyi və evdə yalnız karandaşları olduğu üçün Aniko üçün maraqlı olacağını düşündüyü incəsənət guşəsinə əlavə yağlı pastellər əlavə etmək qərarına gəldi.

Xatuna əvvəlcədən uşaqları salamlayanda və ya nağıl danışarkən istifadə edəcəyi əl kuklasını hazırlayıb.

Təcrübə

İlk gün uşaqlar gəlməyə başlayanda çoxları artıq müəllimləri tanıyır. Abo və Xatuna onların hər birinə adlarını çəkərək xitab edir, mehribanlıqla salamlayıb, oyunlar oynayır, onlarla ayrı-ayrılıqda söhbət edir, qrupda onları göstərirlər. Uşaqlar gəldikdən sonra uşaqlar və onların valideynləri görüş sahəsinə dəvət olunur. Valideynlər uşaqları qucağına alaraq dairəvi şəkildə oturur, Xatuna uşaqları bir daha salamlayır və onlara əyləncəli salamları öyrədir, hər bir uşaq və valideyn yanında oturan şəxslə salamlaşmalı, əl sıxmalı, adını deməlidir. Birinci dərnəkdən sonra Xatuna kuklasını çıxarır və onunla uşaqları salamlayır. Sonra uşaqların adını çəkməyə çalışır, amma hər dəfə çaşmış kimi davranır. Uşaqlar çaşqın kuklanın səhvlərinə gülür və adını xatırlayırlar. Abo uşaqları və valideynləri gündəlik cədvəl və planlaşdırılan məşğələlərlə tanış edir. Uşaqlar səhər yeməyinin indi gətiriləcəyini deyirlər və onlar valideynlərindən uşaqların əllərini yumağa kömək etməyi xahiş edir. Tərbiyəçi əl yuma mahnısı oxuyur və mahnı oxuyaraq əlüzyuyana gedirlər.

Tərbiyəçilər qayıdan uşaqları salamlayır və hamısı birlikdə səhər yeməyi yeməyə oturlar. Uşaqlar yemək yeyir, tərbiyəçi onlardan soruşur: Kəsmik xoşuna gəlibmi? Daha çox kəsmik və ya xama xoşlayırlar? Onların fikrincə, kəsmiklə xama arasında oxşar və fərqli cəhətlər nədir? Səhər yeməyindən sonra tərbiyəçilər valideynlərdən uşaqlara qabları səbətə qoymağa və istədikləri oyun guşəsini seçməyə kömək etmələrini xahiş edirlər.

Uşaqlar və valideynlər öz istəklərinə uyğun olaraq müxtəlif yerlərə ayrırırlar və oynamağa başlayırlar. Uşaqlar yeni materiala baxır, bəziləri rəsm çəkir, bəziləri kublar qurur və maşın və heyvanlarla oynayır, bəziləri kitablara baxır, bəziləri isə pəzl yığmağa başlayır. Abo və Xatuna uşaqlarla fərdi və kiçik qruplarda oynayırlar. Bir künüdə duran uşaqları bir-biri ilə oynamağa təşviq edirlər. Bir müddət sonra hər kəsə xəbərdarlıq edirlər ki, bayırda oynamaq vaxtıdır və həyata çıxmağa hazırlaşmalıdırlar.

Tərbiyəçilər həyətdə top oyunu planlaşdırırlar. Uşaqlar və onların valideynləri iki cərgədə dayanır və uşaqlar topu bir-birinə ziqzəq şəklində yuvarlayır, bir-birinin adını xatırlamağa çalışır və onu yuvarladıkları şəxsə səslənir. Oyundan sonra uşaqlara həyətin ətrafı göstərilir, tərəvəz bağı, musiqi divarı, qum qutusu və palçıq mətbəxi göstərilir. Uşaqlar istədikləri kimi uzanıb həyətdə oynaya bilərlər. Bir müddət sonra Xatuna oyuncağı tıqqıldadır və uşaqları yanına çağırır. Nəhar vaxtının olduğu məlum oldu. Uşaqlar yavaş-yavaş otağa qayıdır, paltarlarını dəyişir, əllərini yuyurlar. Yenə şam yeməyi verilir, Xatuna və Abo uşaqlarla oturub soruşurlar ki, bu gün ən çox nəyi bəyənilər? Sabah başqa nə etmək istərdilər? Bəziləri qumda oynamaq istəyir, bəziləri pastel rənglərlə rəsm çəkmək istəyir, bəziləri isə əvvəlcə utanır və heç nə demir. Axşam yeməyindən sonra valideynlər və uşaqlar tərbiyəçiləri ilə sağollaşır və gedirlər.

Müşahidə, dəyərləndirmə və yenidən planlaşdırma

Artıq üç ay keçdi. Xatuna və Abo artıq uşaqları yaxşı tanıyır, onlar valideynlərlə də fərdi görüşlər keçirib, yaratdıqları sorğu vərəqələrindən istifadə edərək uşaqların ilkin dəyərləndirməsini aparırlar (bax. Əlavə 1. Uşaq tərbiyəsi və təhsili üzrə Dövlət Standartına uyğun olaraq inkişaf sorğusu) və uşaqlarla bağlı müşahidələrinin hesabatını aparmağa başlayırlar. Uşaqlar artıq özlərini qrupun üzvləri kimi qəbul edir, dostluq edir, tərbiyəçilərə, gündəlik iş rejiminə, dairədə oturub bir-birini dinləməyə öyrəşiblər. Nənətsə yaxşı inkişaf etmiş nitq və gözəl motor bacarıqlarına malikdir. Valideynləri ilə görüşdə anası tərbiyəçilərdən uşağın kobud motorikasına daha çox diqqət yetirmələrini və onun daha çox hərəkət etməsinə imkan vermələrini istəyib.

İsgəndər heyvanları çox sevdi, o, bütün heyvanların adlarını, övladlarını, kimin harada yaşadığını, hansı səsləri çıxardığını bilir. O, gillə heykəl çəkməyi sevdi, lakin qələmi düzgün kəsməkdə və tutmaqda çətinlik çəkir. İoana kuklları və nağılları dinləməyi sevdi, nitq onun güclü tərəfidir, o, yalnız kağız üzərində xətlər çəkir, lakin fiqurları təsvir etməkdə çətinlik çəkir.

Marita özü haqqında üçüncü şəxs kimi danışır, iki və ya üç sözdən ibarət cümlələrdən istifadə edir və kifayət qədər məhdud lüğətə malikdir. O, dinozavrları çox sevdi və emosiyalarını idarə etməkdə çətinlik çəkir. Giorgi məhdud sayda fərdi sözlər danışır. O, digər uşaqlarla ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkir, müxtəlif məşğələlərə çox az diqqət ayırır, oyuncaq maşınları və ağaclara dırmaşmağı sevdi. Xatuna və Abo uşaqları müşahidə edərkən, bütün uşaqların bağçanın həyatında tıbağaları müşahidə etməyi və onlarla oynamağı xoşladıklarını gördülər. Uşaqların dialoqları da tez-tez tıbağalar ətrafında olur. Məsələn, üç gün əvvəl Nənətsə və Aniko tıbağaların nə yədiyi, ot, çörək və ya qarışıqlar haqqında mübahisə edirdilər. İskəndər İoanaya, onun oyuncaq tıbağası tamamilə fərqli ayaqlara malik olduğunu və suda üzə bildiyini deyirdi. Müəllimlər növbəti mövzunu planlaşdırarkən uşaqların bu marağından istifadə etmək qərarına gəliblər.

Günlük və həftəlik planlaşdırma

Tısbağa mövzusu üzərində işləyərkən, Xatuna və Abo aşağıdakı məqsədləri seçdilər - özünü tənzimləmə və dərinləşdirilmiş tədqiqat və aşağıdakı məşğələləri və problemləri planlaşdırdılar: Onlar qəzəbi idarə etməyi öyrənən tısbağa haqqında əvvəlcədən bir hekayə fikirləşdilər. Xatuna bu müddət ərzində tısbağanı səhər dərnəyinə təqdim etməyi və onun macəralarını izləməyi planlaşdırırdı.

Elm güşəsində: tısbağaları böyüdücü şüşə vasitəsilə müşahidə etmək, onları oyuncaq tısbağalarla müqayisə etmək, ekzotariuma ekskursiya.

Savadlılıq güşəsi: tısbağalar haqqında illüstrasiyalı kitablara baxmaq, oxumaq, kitab hazırlamaq.

İncəsənət: Onlar iri formatlı kağızlar düzüb, kiçik tısbağaları, dəniz çınqıllarını və qumlarını, müxtəlif rənglərdə yarpaqları düzüblər. Bu məşğələlər zamanı təbii ki, tərbiyəçilər müvafiq strategiyalarla qarşıya qoyulan məqsədlər üzərində işləyəcəklər. Bunun üçün onlar kurikulumun müvafiq fəsillərini yenidən oxuyurlar.

Onlar emosiyaların və impulsların idarə olunmasına diqqət yetirəcəklər, çünki uşaqlar tısbağanı müşahidə etmək və öyrənmək imkanı əldə edirlər. Tərbiyəçilər uşaqları bu texnika ilə tanış etmək qərarına gəliblər.

Fiziki mühitin təşkili

Xatuna əvvəlcədən materialları hazırlayıb güşələrə yerləşdirib.

Savadlılıq güşəsində - tısbağalar haqqında illüstrasiyalı kitab.

Əl kuklası -qəzəbi idarə etməyi öyrətmək üçün tısbağa.

Abo sakit küncdə böyük karton qutudan tısbağa kuklası, həmçinin qəzəbi idarə etməyə aid kartlar hazırladı.

Təcrübə

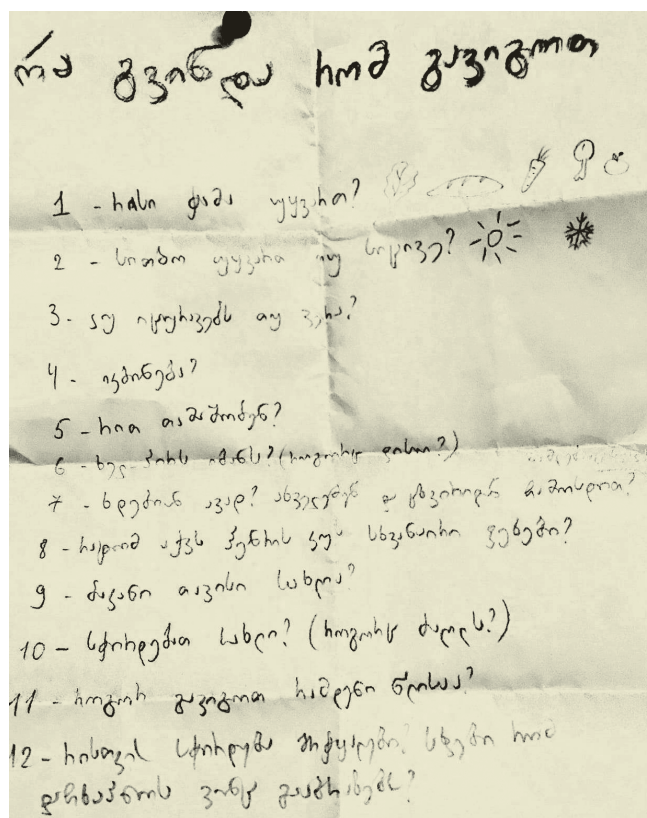
Səhər görüşündə Abo və Xatuna uşaqları şən salamlama mahnısı ilə qarşıladılar, daha sonra Xatuna emosiyalarına hakim olmaqda çətinlik çəkən tısbağa haqqında hekayə oxudu. Abo tısbağanı həyətdən çıxardı və uşaqlardan onu müşahidə etmələrini və nə düşündüklərini söyləmələrini xahiş etdi.

Uşaqlar tərbiyəçilərə süfrə qurmağa, səhər yeməyi yeməyə kömək edir və tısbağanın qarabaşaq sıyığını xoşlayıb xoşlamadığını danışırlar. Ninutsa bildirib ki, onun balaca balası həqiqətən qarabaşaq yarmasını sevir, Maşo isə həm itlərin, həm də tısbağaların yalnız xüsusi yemək yediyini deyib. Xatuna uşaqlardan soruşur: Tısbağaların nə yediyini necə öyrənə bilərik? Uşaqlar düşünür. Aleksandr deyir ki, onun üzərinə bir neçə yemək qoyub hansını bəyəndiyini görə bilərlər. Abo deyir: "Biz onun sevimli oyuncağını da sınaya bilərik, elə deyilmi? Gəlin onun qarşısına bir neçə oyuncaq qoyaq və nə ilə oynadığını görək." Uşaqlar bu fikri bəyənilirlər.

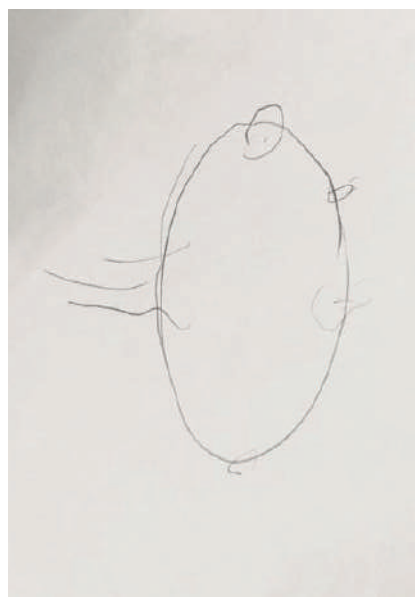
Səhər yeməyindən sonra uşaqlar istədikləri kimi müxtəlif guşələrdə oynamağa başlayırlar. Ninutsa, Aniko və Aleksandr incəsənət emalatxanasına daxil olurlar və burada Abo öz tısbağalarından birini masanın üstünə qoyur. Uşaqlar tısbağanın pəncələrini müşahidə edir, bəziləri tısbağanı çəkməyə başlayıb, bəziləri isə qum və daşla tısbağa üçün yollar düzəldirlər. İoana tərəddüd edir, Abo deyir:

"Hey, tısbağanın formasına bax, barmağımızı onun içinə salıb izləyək." Abo və İoana əllərini tısbağanın kürəyinə qoyur və barmaqları ilə dairəni çəkirlər.

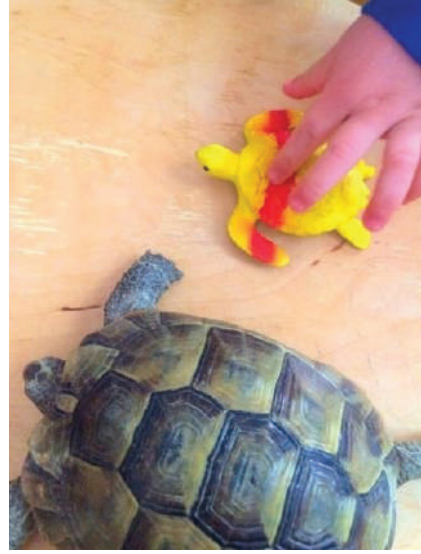
"Yaxşı, indi mənə kağızda göstər, haradan çəkməyə başlayacaqsan?" İoana tərəddüdlə qələmi kağızın üzərinə qoyur və eyni hərəkəti təkrarlamağa çalışır.

Abo: - "Məncə, bir-birinə çox bənzəyir, baxın." - İoana buna məmnunluqla baxır. - "İndi ayaqlara baxaq," Abo davam edir...

Onlar elm guşəsində oyuncaq tısbağa ilə əsl tısbağanı müqayisə etməyi planlaşdırırlar. Stolun üstündə oyuncaq tısbağa və bir neçə böyüdücü eynək var. Xatuna Giorgidən tısbağanı incəsənət guşəsindən çıxarıb saxlamağı xahiş edir, Teddi və Anna isə lupa ilə ona baxır. Xatuna uşaqlara deyir: "Bax, nə qədər böyükdür, ayaqları necədir, başı və quyruğu necədir. Sizcə, bu tısbağalar necədir?" Uşaqlar onları sadalamağa çalışırlar.

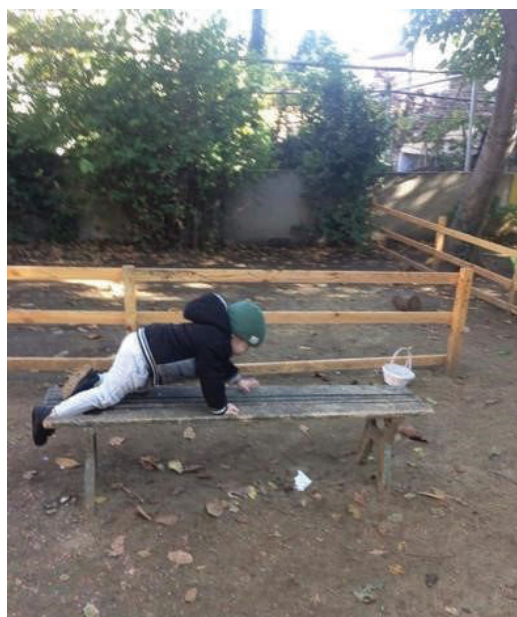
Kotü kublar güşəsində uzun bir hasar qurmağa başladı. Üstünə döyüşçü fiqurlarını düzür və Anastasiyadan onunla oynamağı xahiş edir. Masaüstü oyunlarda Keso və Niko şəkillərlə domino oynayırlar.

Savadlılıq guşəsində uşaqlar dəniz heyvanları ilə yanaşı müxtəlif tısbağaların da təsvir olunduğu ensiklopediyaya baxırlar.

Tezliklə həyəətə getmək vaxtıdır və tərbiyəçilər yavaş-yavaş uşaqları hazırlayırlar. Bəzilərinə kiçik bir qum saati verilir, digərlərinə yerlərini səliqəyə salmaq tövsiyə olunur. Yarımçıq qalan işlər rəfdə saxlanılır, bitmiş rəsmlər isə divardan asılır.

Həyətdə müəllimlər fiziki oyun planlaşdırırlar, uşaqlar uzun skamyaya qalxmalı, sonra ağacın ətrafında qaçıb öz yerlərinə qayıtmalıdırlar

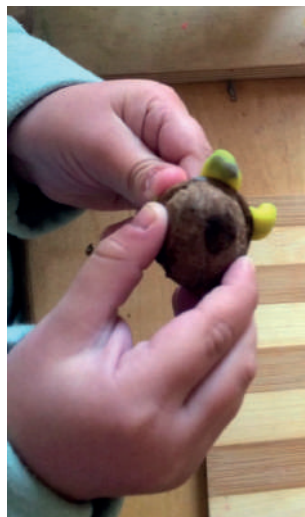
Bu oyundan sonra uşaqlar öz həyətyanı tısbağalarının üzə biləcəyini yoxlamaq qərarına gəldilər. Bunun üçün kiçik bir qaba su doldurub, tısbağaları içinə qoydular. Tısbağalar həqiqətən suda üzməkdən həzz alırdılar.

Bəzi uşaqlar tısbağaya yumşaq çarpayı hazırlamaq üçün həyətdə yarpaq yığdılar.

Uşaqlar həyati tərk etməzdən əvvəl Xatuna və Abo onları bir dairədə topladılar və onlardan təəssüratlarını bölüşmələrini və səhər məşğələlərini qısaca xülasə etməyi xahiş etdilər. Şam yeməyindən sonra uşaqlar nağıl dinləyib yuxuya getdilər. Oyandıqdan sonra səhər yeməyi yedilər və sonra yenidən oynamağa başladılar. Uşaqları bu dəfə incəsənət güşəsində qoz qabıqları, plastilin, rəngli karandaşlar və kağızlar gözləyirdi. Elm güşəsində uşaqlar tısbağanın nə yeyib, nə ilə oynayacağını yoxladılar.

Günü yekunlaşdırmaq üçün uşaqlar və onların tərbiyəçiləri daha çox məlumat əldə etmək üçün zooparkın ekzotariumuna ekskursiya etməyi planlaşdırdılar. Birlikdə orada verəcəkləri sualları yazdılar və növbəti günlərdə pəpə-məşədən tısbağa fiqurlarını düzəltməyə qərar verdilər. Həftənin sonunda Xatuna və Abo həftənin necə keçdiyini yekunlaşdıraraq planlaşdırma vərəqinə həftənin əks əlaqəsinin xülasəsini yazdılar.

Validəylərlə əməkdaşlıq

Müəllimlər valideynləri də ekskursiyaya dəvət edirlər. Uşaqlardan birinin atası müşahidə etmək üçün uşaqlara bir neçə kiçik dəniz tısbağası gətirir.

FƏSİL 18. 4-5 YAŞLILAR QRUPU

Gündəlik və həftəlik planlaşdırma

Keçən həftə Anna və Lelanın qrupu “Sağlam qidalanma” mövzusu üzərində işləyirdi. Anna və Lela, həmçinin bu yaş qrupu üçün uyğun olan “Məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə aləti”ndən (bax. Əlavə 2) istifadə edərək uşaq oyununun dinamikasını bir daha müşahidə etdilər və altməqsədlər kimi yaradıcılıq, dərinləşdirilmiş tədqiqat və münaqişələrin həllini götürməyə qərar verdilər. Onlar həmçinin bu həftə uşaqlara konkret mövzu və ya layihə təklif etmək deyil, sadəcə olaraq güşələrə müxtəlif resursları çağırış kimi təqdim etmək və uşaqların maraqlarını müşahidə etmək qərarına gəliblər. Onların planlaşdırdıqları məşğələlər arasında:

- Marka ilə çap və ofis oyunu; Göydələnlər tikmək, onlara reklam lövhələri yapışdırmaq;
- Çap aparatında çap etmək və reklam lövhələrinin hazırlanması;

Anna və Lela bu həftə münaqişənin həlli yollarına diqqət yetirmək qərarına gəliblər. Onlar həmçinin uşaqların müxtəlif danışıqlar apardıqları məkanı təqdim etmək istəyirlər.

Fiziki mühitin təşkili

Dramatik oyun güşəsi: Anna kiçik masanın üzərinə köhnə çap aparatı, rəfdə köhnə telefonu, yan masanın üstünə oyuncaq “notebook” qoyub, müxtəlif yazı vərəqləri, qələm və karandaşlar, zərb alətləri və digər dəftərxana ləvazimatları ilə təmin edərək dramatik güşəni yenidən təşkil edir.

İncəsənət güşəsi: Markaların gətirilməsi və uşaqları çaplardan kollajlar yaratmağa həvəsləndirmək. Münaqişənin idarə edilməsi məqsədlərinə çatmaq üçün Anna və Lela münaqişə haqqında

danışarkən istifadə etməli olduqları divarda kiçik bir masa və qaydalar olan bir danışmalar sahəsi qurdular. Bu qaydalar uşaqlar və Anna tərəfindən keçən həftə səhər dənəyi müzakirəsi zamanı işlənilib hazırlanmışdır və bunlar: (a) Biz başqalarını diqqətlə və səbirlə dinləyirik və öz növbəmizi gözləyirik; (b) bir-birimizin fikrinə hörmətlə yanaşıırıq (biz bilirik ki, başqaları fərqli düşünə bilər və bu normaldır); (c) Biz öz fikirlərimizi alçaq səslə bildiririk; (d) Problemi necə həll edə biləcəyimizi diqqətlə düşünürük. (e) Növbə bizə çatanda ayağa qalxırıq. Həmçinin, özünü sakitləşdirən plakat (özünü sakitləşdirmə strategiyaları ilə) yerləşdirildi və uşaqların özünü sakitləşdirmək üçün istifadə edəcəkləri əşyalar bunlar idi: yumruq boyda yumşaq top, yumşaq sevimli oyuncaq, rəngləmə vərəqi (mandala), karandaşlar, qulaqcıqlı musiqi pleyeri və s. Uşaqlar hətta bu özünü sakitləşdirici strategiyalardan istifadə edirdilər.

Təcrübə

Anna səhər dənəyi zamanı uşaqlara danışmaq çubuğunu göstərdi və danışmaq masasında ondan necə istifadə edə biləcəklərini izah etdi. Bu çubuq uşaqlara söhbəti kimin tamamladığını və kimin başladığını idarə etməyə kömək edəcək. Onu əlində tutan danışır. Söhbəti bitirdikdən sonra çubuğu başqasına ötürür. Bunu modelləşdirmək üçün Anna uşaqlara aşağıdakı oyunu təklif etdi. Anna: "Ən çox sevdiyimiz şeydən danışmaq" deyərək çubuq tutan danışır və bitirdikdən sonra yanında oturan şəxsə ötürür. Anna: "Kitab oxuyarkən maraqla dinləyəndə çox xoşuma gəlir" Anna çubuğu yanında oturan Koteyə uzatdı və s. Səhər görüşündən sonra o, uşaqlarla müzakirə olunan "Sağlam qida məhsulları" mövzusunun da yekunlaşdırdı. Sonra o, uşaqları münaqişənin həlli guşəsi ilə tanış etdi, onlara düşündüyü qaydaları xatırlatdı. O, həmçinin rollu oyun da oynadı. Təsəvvür edin ki, Elena ilə dramatik guşədə oynayanda anlaşı bilmədik. "Elene, sən Giginin ərzaqları gətirməsini istəyirdin, amma mən də ondan mənə yemək bişirməkdə kömək etməsini istədim. Gəlin görək nə edə bilərik və razılığa gəlmək və hamı üçün məqbul olan qərara gəlmək üçün danışmalar küncündən necə istifadə edə bilərik." Lela uşaqların prosesə qoşulmasını müşahidə edir və onlara fərdi və ya kiçik qruplarda münaqişəni daha da öyrətmək üçün müşahidələri qeyd edir. Elene və Ana tərbiyəçinin masasında oturur və çubuqla növbə ilə fikir mübadiləsi aparırlar. Daha sonra Gigiyə zəng edilir və onun fikrini soruşurlar. Uşaqlar müxtəlif həll yolları düşünürlər. Nəhayət, Giginin istədiyini etməsi ilə bağlı razılığa gəldilər.

Səhər yeməyində Anna uşaqların bu mövzuda müşahidə və danışdıqlarını gördü: həm adi su, həm də bitki çayı şəffafdır, amma biri bir az şirindir, su isə deyil. "Çay bir az şirindir, çünki şəkər var" dedi Niko. Şəkərli olsaydı, şəkər də görünərdi"Anna dedi. Şəkər suyu rəngləndirdi, ona görə də çay başqa rəngdədir deyərək Tiko qeyd etdi.Tərbiyəçi suallar verir: "Deməli, sən belə düşünürsən, elə deyilmi? Suda şəkərin nə olduğunu necə öyrənə bilərik?" Niko qışqırdı: "Biz qarışdırma bilərik və nə baş verdiyini görə bilərik, şəkərin üzərinə su tökə bilərik." Anna yenidən soruşdu: "Sizcə bunun üçün bizə nə lazımdır?" Tikonun cavabları belə olub: "Şəkər və su". Anna uşaqların təxminlərini yazdı və təklif etdi: "Gəlin bunu elm guşəsində sınayaq və nə baş verdiyini görək." "Mən də duzla maraqlanıram" dedi Nini.

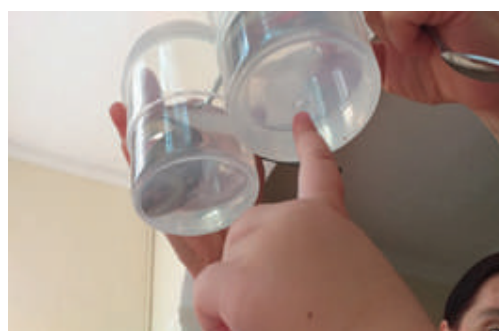
Səhər yeməyindən sonra guşələrdə planlaşdırılan tapşırıqlarla yanaşı, Anna uşaqların maraqlarını nəzərə alaraq elm guşəsinə duz və şəkər gətirdi, Lelanın xüsusi yaratdığı süfrə formalarını yerləşdirdi və uşaqlara eksperimentdə iştirak etmək və məlumatları qeyd etmək imkanı verdi. (Ana bu faktı daha sonra planlaşdırma formasında, əks əlaqə cədvəlində qeyd edəcək).

Uşaqlar aşağıdakı fərziyyələr irəli sürdülər:

- Şəkər yox olacaq və duzlu su ağ olacaq;
- Duz da, şəkər də yox olacaq və su stəkanın rənginə çevriləcək (yəni su şəffaf qalacaq);
- Şəkər əlavə etsəniz, su şirin olar, duz əlavə etdiyiniz zaman su bir az ağ və duzlu olar;
- Şəkərli su saralacaq, duz daha tez əriyəcək;
- Su hər ikisini,ancaq daha tez duzu əridəcək,suyun rəngi dəyişməyəcək.

Anna uşaqları əlavə resursların tapılmasına cəlb etməyə çalışdı və eyni çəkiddə şəkər və duzun necə alınacağını soruşdu. O, tərəzidən istifadə etməyi təşviq etdi. Uşaqlar duz və şəkəri eyni miqdarda almaq üçün çəkdilər, su və lazımı qab-qacaq yığdılar. Uşaqlar təcrübə apardılar, nəticələri müşahidə etdilər və öz fikirlərini bildirdilər. Məlumatlar Lelanın əvvəlcədən hazırladığı blankda karandaşla qeyd edilib. Tədqiqatda iştirak edən uşaqlar Anna ilə eksperimentin gedişini və əldə edilən nəticələri müzakirə edirlər.

Elm güşəsində eksperiment zamanı Anna uşaqların yanında olub, Lela isə digər güşələrdə uşaqları izləyirdi. Kublar güşəsində Aka və Gigi qırmızı kubları bölüşə bilmədilər, bu fakt Leladan yan qaçmadı və uşaqlardan bu fikir ayrılığının necə həll olunacağını soruşdu. Yaxınlıqda olan Elene münəfişinin həlli guşəsini xatırladı və hər ikisinə ora getməyi təklif etdi. Lela Eleneyə təşəkkür etdi və uşaqlara danışıq çubuğundan istifadə etməyə icazə verdi. Aka əvvəlcə çubuqdan istifadə etməkdən imtina etsə də, Lelanın dəstəyi və təşviqi ilə çubuğu götürdü. Nəhayət, uşaqlar razılaşaraq kublar güşəsinə qayıtdılar.

Dramatik güşədə uşaqlar oradakı telefona əvvəldən diqqət yetirsələr də, oyunda ondan istifadə etmirdilər. Lela bunu görüb güşəyə daxil olaraq oradakı uşaqlara dedi: Telefonun səsini eşitdim, sən köhnə telefonun var, kimə zəng edirsən? Cavab verə bilərəm? Lela uşaqlara telefondan bu şəkildə istifadə etməyi göstərdi. İncəsənət güşəsində Tiniko, Dato və Zaza bir-birinə möhür vuraraq heykəllər düzəldirdilər. Tiniko qışqırdı: "Bax, o, olduğu kimi iz buraxdı". Sonra başqa bir möhürü götürdü, eyni hərəkəti təkrarladı və sevinclə qeyd etdi: "Onunki kimi iz buraxdı". Zaza qələm qutusunda karandaş çıxarıb üzərinə boya çəkdi və kağıza qoydu - "O da iz buraxdı" dedi və Lelaya işini göstərdi. Güşələrdə oynadıqdan sonra şam yeməyindən əvvəl Anna və Lela uşaqlara güşələri səliqəyə salmalı olduqlarını bildirərək səliqə-sahman mahnısına başladı. Nəhardan sonra onlar həyatə çıxdılar, bu zaman tərbiyəçilər həyatə çıxmaq mahnısını ifa etdilər.

Həyatdə oyuna başlamazdan əvvəl Anna elm güşəsində işləyən uşaqlara öz tədqiqat nəticələrini dostları ilə bölüşməyi təklif edir. Bağcadakı çəmənlərdə tərbiyəçi uşaqlara nəticələrini başqaları ilə bölüşməyə icazə verir.

Hipotezlərin siyahısı qaytarılır və uşaqların fərziyyələrinin nə dərəcədə əsaslandırıldığı barədə xülasə hazırlanır.

Həyatdən sonra qrupa qayıdan uşaqlara Anna və Lela yenidən geşələrdə oynamağa icazə verirlər. Tərbiyəçilər gələn həftənin mövzusu və ya layihəsi üçün maraqları qeyd etməyə çalışırlar.

Anna həftə ərzində elm güşəsində su ilə bağlı digər təcrübələr planlaşdırmaq qərarına gəldi, çünki bir neçə uşaq həyətdə olduqları müddətdə hər cür tozların suda həll olub olmadığını soruşdular. Ola bilsin ki, uşaqların maraqları bu istiqamətdə gedəcək və gələn həftəki layihənin mövzusu su olacaq.

Müşahidə, dəyərləndirmə və yenidən Planlaşdırma

Ana və Lelanın bir həftəlik müşahidə qeydləri

(8/04- 15/04)

Müşahidənin səmərəli təşkili üçün Ana və Lela işi bölüşdülər və cari və növbəti həftə ərzində həm uşaqları, həm də tədris prosesini müşahidə edəcəkləri barədə razılığa gəldilər. Həftə ərzində Ana və Lela həm uşaq inkişafı standartına uyğun olaraq yaradılmış sorğu vərəqindən (Əlavə 1-ə baxın), həm də məqsədlərin seçilməsi üçün müşahidə alətindən (bax: Əlavə 2) istifadə etdilər.

Müşahidə qeydlərinin və anketlərin təhlili nəticəsində Anna və Lela problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün Gigi və Aka ilə daha çox işləməli olduqları qənaətinə gəldilər. Onlar həmçinin qaydalara riayət etmək üçün əlavə təşviqə ehtiyac duyurlar. Qrup müşahidəsi problem həll etmə bacarıqları üzərində işləməyin pis fikir olmadığını aşkar etdi. Ona görə də həftənin hədəflərinin problemin həlli və özünütənzimləməni dəstəkləməsi qərara alındı.

Anna və Lela həftə ərzində apardıqları müşahidə qeydlərini uşaqların qovluğunda yerləşdirəcəklər. Onlar bu qeydləri fərdi görüşlər zamanı valideynlərlə bölüşəcəklər. Bu, valideynlərə oyun zamanı müxtəlif bacarıqların necə nümayiş etdirildiyini və bu bacarıqları inkişaf etdirmək üçün hansı strategiyalardan istifadə oluna biləcəyini aydınlaşdıracaq.

Xüsusi bacarıqlardan əlavə, Anna və Lela müxtəlif güşələrdə oynayan uşaqları da müşahidə edirlər. Həftə ərzində Anna və Lela uşaqların su ilə bağlı eksperimentlərə marağını gördülər, ona görə də gələn həftə onlar uşaqlara su və müxtəlif maddələri kəşf etməyə imkan verəcək məşğələlər və ya problemlər planlaşdıracaqlar. Elm güşəsində suya müxtəlif növ qida məhsulları əlavə edəcəklər: yağ, taxıl, ədviyyatlar, suda nələrin həll olub, nəyin yox olduğunu müşahidə edəcəklər. İncəsənət güşəsində onlar həmçinin su ilə bağlı problemlər yaradacaq, sulu boyalar təqdim edəcək və ya hətta onlara su ilə çəkməyə icazə verəcəklər.

Anna və Lela gələn həftə uşaqlarla danışıq çubuğundan istifadə etməyə davam edəcəklər. Onlar həmçinin problemlərin həlli üçün münaqişənin həlli guşəsindən daha tez-tez istifadə etməyə çalışacaqlar.

Anna və Lela həftənin sonunda öz planlarında bu cür əks əlaqə qeydləri etdilər: *"Bu gün çox razı qaldım. Səhər yeməyində yaranan marağı vaxtında qeyd etdim və uşaqlara elm güşəsində təcrübə təklif etmək barədə yaxşı fikirləşdim. Onlar o qədər məşğul idilər, suallar verirdilər, fərziyyələr irəli sürdülər. Lela mənə çox kömək etdi. Uşaqlar səhər yeməyi yeyərkən o, mətbəxdən çevik şəkər və duz gətirdi, elm mərkəzində hər şeyi hazırladı". Bütün diqqətimi yalnız elm güşəsinə ayırmağım xoşuma gəlmədi və başqa yerə qoşula bilmədim. Biz bu şəkildə məşğələləri bölüşsək də, Lela üçün asan olmadığını görürdüm, amma mən də uşaqları tərk edə bilmədim, mənim*

getdiyim halda, onların təcrübəni sona qədər izləməyəcəklərini və məlumatların yazılmasının onlar çətin olacağını fikirləşdim.. Qısacası, belə vəziyyətlər üçün nəsa fikirləşməli və ya daha çox səfərbər olmalıyam...

"Uşaqların su ilə təcrübələri çox xoşuna gəldi. Dünən elm güşəsində yalnız Aniko, Niko və Etuna idilər, dünən və bu gün hamı öz istəyini bildirdi. Məncə, yeni layihənin mövzusu su olacaq... Çox şey düşünə bilərik. Onu dondura, qaynada, buxarlandıra və s

Validəylərlə əməkdaşlıq

Həftə ərzində Anna və Lela valideynlər lövhəsində dəyişikliklər edəcək və davam edən təcrübələri əks etdirən fotosəkilləri və cədvəlləri nümayiş etdirəcəklər. Onlar həmçinin qrupda baş verənlərin mətn şəklində təsvirini əlavə edəcəklər. Həftənin sonunda bəzi uşaqların valideynləri ilə bir neçə fərdi görüş təyin olunacaq. Uşaqların nailiyyətlərini valideynlərlə bölüşmək, gələcək planları birgə müzakirə etmək, tövsiyələr vermək məqsədilə belə görüşlər müəyyən tezlikdə və sistemli şəkildə keçirilir. Məsələn, Giginin valideynlərinə evdə Gigidən bir yaş böyük qardaşı ilə danışıq çubuğundan istifadə etmək təklif edildi. Nikonun valideynlərinə Nikoya evdə müxtəlif materiallardan istifadə edərək eksperimentlər aparmaq imkanı verməyi tövsiyə etdilər. Və Eleneyə - ailə fəaliyyətlərində daha çox iştirak etmək.

FƏSİL 19. 5-6-YAŞLILAR QRUPU

Bir neçə gün əvvəl qrupunda 25 uşağı olan tərbiyəçi Anna növbəti həftənin məşğələsini planlaşdırmışdı. Onun məqsədləri uşaqların qabiliyyət və ehtiyaclarını nəzərə alır və planlaşdırmada qeyd olunan məşğələlər və strategiyalar həm bu məqsədlərə, həm də uşaqların maraqlarına əsaslanır (planlaşdırmanın nümunəsinə baxın).

Onun məqsədi elmi təcrübələrdə iştirak etməklə uşaqların tədqiqat maraqlarını daha da dərinləşdirmək, uşaqlara müşahidələr və cədvəllər aparmağa imkan yaratmaqdır. O, həm də hesab edir ki, yazın gəlişindən yaranan bu qədər dəyişikliklər uşaqlar kəşf etmədən baş verməməlidir. Tərbiyəçi Anna bu fürsətdən istifadə edərək onların təbiətə marağını dərinləşdirmək istəyir. Anna da bunun yaradıcı proseslərə töhfə verəcəyini düşünür. Bağçanın kitabxanası da yeni kitablarla zənginləşib. Anna da düşünür ki, bu fürsəti əldən vermək olmaz. O, uşaqların kitaba marağını necə dərinləşdirmək barədə düşünür və həm böyük, həm də kiçik qruplarda interaktiv oxumağı planlaşdırır. Uşaqların artıq 5-6 yaşı olduğundan, keçid zamanı istifadə edəcəyi fonoloji oyunlar da onlar üçün faydalı olacaq. Nəhayət, o, mütləq münaqişələrin həllinin müsbət yollarını öyrətməyə bir az vaxt ayıracaq, çünki son vaxtlar o, münaqişələrin daha tez-tez baş verdiyini hiss edir. Anna keçən həftə münaqişə cədvəli hazırladı və bu, otaqda oyun zamanı münaqişələrin sayının artdığını obyektiv şəkildə göstərdi, həmçinin bir-biri ilə daha çox münaqişə yaşayan bir neçə uşaq müəyyən etdi. Bu məqsədlər haqqında düşünərkən, Anna uşaqların fərdi çətinliklərini nəzərə almağı unutmur.

Plan nümunəsi 6

Tarix 16.04-21.04	Bazar ertəsi	Çərşənbə axşamı	Çərşənbə	Cümə axşamı	Cümə
Məqsədlər	Marağın dərinləşdirilməsi,dərinləşdirmiş tədqiqat,münaqişənin həlli				
Maraq • Tematik yanaşma • Layihə üsulu	Mövzüsuz				
Məşğələlər, təxribatlar və müvafiq resurs	Həyətdə: Çöldə bulağı tapaq; yerdə, ağaclarda, havada dəyişiklikləri müşahidə edin. Səsləri dinləyin. İncəsənət: Kənardan gətirilən materialların eskizlərini hazırlayın Axşam dərənəyi: Günün müzakirəsi və münaqişənin həlli məkanından necə istifadə etdiklərinin xülasəsi	Elm: Maqnitlərlə təcrübə,kiçik qrupda kitab oxumaq. Həyətdə rəsm çəkmək İş masası: “İlahə qalası” və çiçək pazlları	Səhər Dərənəyi: Münaqişənin həlli məkanından istifadə haqqında danışmaq; Münaqişə vəziyyətləri haqqında danışmaq; İncəsənət: Uşaqların seçdiyi mövzunun eskizini hazırlamaq,kiçik qrupda kitab oxumaq:	Sensor problemin yaradılması: Sensor konteynerində kiçik bir karxana qurmaq - tikinti maşınları, kiçik çınqıllar, borular,zabralar. Kiçik qrupda həyətdə kitab oxumaq:	Elm/sensor:buz parçalarının tədqiqi: maşa, qaşiq,qida boyası. Kiçik qrupda kitab oxuma: İş masası: Yastı həndəsi formalar və müxtəlif binaların kartları
Gündəlik rejim və keçid	Fonoloji məşqlər Sözüün sintezi. Nahar vaxtı söhbət, münaqişələri necə həll edirik. Böyük qruplarla kitab oxumaq,				
Fərdiləşdirmə					
	Lukas, Nikas və Mariam ilə vizual kartlardan istifadə etməyi unutmayaq. Təcrübələr zamanı Elena və Gioya konkret göstərişlər və vaxt verəcəyəm. Mən Mariam, Anna, Gio, Sandro, Irakli və Lukaya kiçik qrupda oxumağı təklif edəcəyəm. Günün sonunda Elena və Sandroya təcrübələrini bölüşməyə kömək edəcəm. Gioya sensor material verəcəyəm. Həyətdə kəşflər etmək üçün Mariam və Nutsa suallarla kömək edəcəm. Lukasa keçid zamanı dəstək olmağı unutmayacağam.				
Strategiya	Həyətdəki dəyişikliklərlə bağlı müşahidələr və təcrübələrin təsviri və açıq suallar.				
Həftənin analizi:					

Bazar ertəsi isti qarşılama ilə başlayır. Qrup tam yığılmazdan əvvəl uşaqlar öz təşəbbüsləri ilə kiçik qruplarda müxtəlif oyunlarla məşğul olurlar. Tərbiyəçi Anna uşaqları qeydiyyatda almaq və onların valideynləri ilə qısa söhbətlər etməklə məşğuldur, həm də uşaqların oyunlarını izləyir. O, onların necə oynaması, yeni bir şey söyləmələri və ya etmələri və bir-birləri ilə necə qarşılıqlı əlaqədə olduqları ilə maraqlanır.

Anna uşaqları səhər görüşünə dəvət etdi. Səhər dərənəyi həmişəki kimi davam etdi. Anna və uşaqlar bir-birləri ilə salamlaşdılar, müxtəlif mövzularda danışdılar və günü planlaşdırdılar.

Günün bir nöqtəsində Anna kiçik bir qrup uşağa münəfiq vəziyyətinə dair sadə rol oynayan ssenari təklif edir. Məsələn, iki dost eyni oyuncağı istəyir. Annanın təşviqi ilə uşaqlar oxşar vəziyyətdə necə davranmalı olduqlarını düşünürlər. Uşaqlar bu ssenariləri məmnuniyyətlə oynayırlar.

Anna uşaqları bayıra aparır. Artıq bahar havasıdır. Həyətdə çıxmazdan əvvəl Anna kiçik bir qrup uşağa təbiət tədqiqatçıları olmağı və yerdə, səmada və ağaclarda bahar əlamətləri axtarmağı təklif edir. Daha bir neçə uşaq bu söhbətə qoşulur və iştirak etmək istəklərini bildirirlər. Anna: "Bunun üçün bizə nə lazım olacaq?" Uşaqlar: "Gəlin qələm və kağız götürüb tapdıqlarımızı çəkək", Anna: "Yaxşı fikirdir", Sandro: "O vaxtkı kimi böyüdücü eynək də götürək", Elena: "Gəlin də bəzi şeyləri yığıb qrupa gətirək, qutu götürək". Mari və Tini: "Uşağı gəzdirəcəyik, uşaq arabasında çıxaracağıq", Anna: "Gəlin şəkil də çəkdirək, mən telefonumu özümlə götürəcəm kim şəkil çəkdirmək istəsə, mənə çağırın". Uşaqlar böyüdücü şüşələr və rəsm alətləri ilə silahlanmış, səs-küylə həyətdə çıxıb dağılışırlar. Uşaqların bəziləri yerdə yeni bir şey axtarır və kiçik bir çiçək tapır, bəziləri yeni cücərmiş otları, bəziləri quşları göstərir, bir neçəsi isə ağacın ətrafına toplaşır kiçik tumurcuqları müşahidə edir. Anna uşaqlarla birlikdə hərəkət edir və suallar verir - "Siz yeni, fərqli, əvvəllər olmayan nə görürsünüz?" və "Bu gün ağac necədir? Hansı dəyişiklikləri görürsən?" Uşaqlar öz müşahidələrini bölüşürlər, Anna onların dediklərini və kəşflərini qeyd edir. Bir neçə uşaq rəsm dəftərlərini açıb eskizlər çəkməyə başlayırlar. Bəziləri palçıq mətbəxinə keçib orada oynamağa, bəziləri qaçaraq topu almaq üçün otağa girdilər, Annanın köməkçisi də onlara xəbərdarlıq etdi. Anna Lukanın yanına gedir və ondan qısa bir video çəkmək istəyib-istəmədiyini soruşur. Əvvəlki günlərdə diqqət etməyi yeni nə gördü. Bu vaxt uşaqlar qarışıq yuvası tapıb heyranlıqlarını bildirirlər. Anna Lukanı qarışıqların yanına aparır və ondan şəkil çəkdirməsini xahiş edir.

Qrupa qayıtdıqdan sonra tapdıqlarını müzakirə etmək üçün yenidən bir araya toplaşırlar. Uşaqlar öz nəticələrini bölüşürlər və Anna açıq suallar və uşaqların suallarına məlumatlandırıcı cavablar verməklə uşaqlara dəyişən fəsillərin əlamətlərini anlamağa kömək edir. Anna incəsənət güşəsinə daxil olan uşaqları çöldə gördükləri rəngləri və formaları və rəsmlərində onlardan necə istifadə etməyi xatırlamağa dəvət edir. Bir neçə uşaq həyətdən gətirilən otları, gülləri çəkir. Uşaqlar güşələrə bölünür. Bəziləri kublar geşəsində toplanır. Digərləri dramatik güşədədir və super qəhrəmanları oynamağa başlayırlar. Bir neçə uşaq işlərini bitirmək üçün incəsənət güşəsinə qayıdırlar. Bəzi uşaqlar gillə təcrübə aparırlar. Anna uzaqdan müşahidə edir, lazım gələrsə kömək etməyə hazırdır, lakin uşaqlara oyuna rəhbərlik etməyə imkan verir. Bu zaman o, gillə işləyən uşaqlar arasında münəfiqənin olduğunu görür. Anna uşaqlarla oturur və fikir ayrılığının nədən qaynaqlandığını soruşur. Uşaqlar həyəcanla mübahisə etməyə başlayırlar. Anna sakitcə onların başa düşməsi üçün növbə ilə danışmağa təşviq edir və növbə ilə danışmaq üçün danışq çubuğundan istifadə etməyi

xahiş edir. Hamı işi bitirdikdən sonra Anna uşaqlardan bu fikir ayrılığını necə həll edəcəklərini soruşur. Bir neçə versiya səsləndirdikdən və müzakirə etdikdən sonra uşaqlar razılığa gəlirlər. Anna vəziyyəti qısaca yazır. O, uşaqların onun daha az yardımını ilə münaqişəni müstəqil həll edə bildiklərindən məmnundur.

Mahnı və "Təmizləmə vaxtı gəldi" işarəsi ilə uşaqlar oyunu bitirməyə və səliqəyə salmağa başlayırlar. Köməkçi Lukaya nə etməli olduğunu və ondan nə gözlədiyini göstərmək üçün kart da göstərdi. Anna yığışdırdıqdan sonra uşaqları böyük bir qrupda kitab oxumaq üçün kubların mərkəzinə çağırır. Kitabı oxumaq 10-15 dəqiqə çəkir. Axşam dairəsi zamanı Anna uşaqlara münaqişə vəziyyətində necə uğurla mübarizə apardıqlarını xatırlatdı. Onlar bunu bir daha müzakirə etdilər və birlikdə münaqişənin həlli mərkəzi yaratmaq qərarına gəldilər. Onlar mərkəzdə plakat asıblar ki, uşaqlar bu haqda düşünsələr, mütləq münaqişənin ədalətli, təhlükəsiz və hamı üçün məqbul olan həll yolunu düşünəcəklər. Onlar həmçinin qərara gəldilər ki, mərkəzdən istifadə etmək zərurəti yaranarsa, Anna onlara xatırladacaq. Axşam dairəsi zamanı belə qərara gəldilər ki, həyətdə də belə bir yer təşkil etmək yaxşı olar.

Çərşənbə axşamı

Ertəsi gün uşaqlar da həyətdə danışmaq üçün yer tapırlar. Səhər oyunundan sonra Anna elm güşəsində əşyaları (müxtəlif maqnitlər, maqnit və qeyri-maqnit obyektləri - taxta, plastik, metal, kağız üçün tutqaclar, cədvəllər, yazıları olan iki nimçə - maqnit və qeyri-maqnit) çeşidləyir. Uşaqlar digər güşələrdə maraqlı materiallar və problemlərlə qarşılaşırlar. Kiçik bir qrup uşaq elm güşəsinə daxil olanda Anna təbəssümlə soruşur: "Bunun nə olduğunu mənə kim deyə bilər?" "Bu bir maqnitdir!" Elena qışqırdı. "Bəs maqnitlər nə edir?" "Onlar nələrisə yapışdırırlar!" Nika cavab verir. "Dəqiq! Amma hər şeyi?" - Anna maqnitə plastik kubun üzərinə qoyur. "Bu yapışmaz!" Sandro qışqırır. "Düzdür, maqnit yalnız bəzi şeylərə yapışır. Onun hansı növ şeylərə yapışdığını, hansı növlərə yapışmadığını öyrənə bilərikmi?" - Anna deyir və uşaqları masanın üzərinə qoyulmuş əşyalar üzərində təcrübə aparmağa dəvət edir. Anna uşaqlara masadan necə istifadə etməyi, cədvəldə nə yazıldığını və simvolların nə demək olduğunu xatırlatdı. Masalardan birini özü doldurmağa başladı.

Annanın əvvəlcədən hazırladığı cədvəldə uşaqlar təcrübədə istifadə edəcəkləri və seçdikləri digər əşyaları da çəkildilər. Anna uşaqların rəsmlərinə başlıqlar yazdı.

Müşahidə cədvəli

	bağlayır 	bağlayır
Rəsm	kağız	

"Səncə, bu, buna yapışacaq?" Uşaqlar öz təxminlərini edirlər, qeyd edirlər və sonra yoxlayırlar. "Bax, maqnit sikkəyə yapışır, amma qələmə deyil!" – Sandro qışqırır. "Niyə belə düşünürsən, Sandro?" – yanında oturan Anna soruşur. "Çünki sikkə parlaqdır, karandaş isə deyil?" Sandro cavab verir. Anna gülümsəyir: "Yaxşı müşahidədir, Sandro! Sikkə metaldandır və maqnit ona yapışır. Gəlin obyektləri

"maqnit" və "qeyri-maqnit" olaraq qruplaşdıraraq. Uşaqlar öz müşahidələrini cədvəldə qeyd edir və obyektləri müvafiq nimçəyə paylayırlar, burada "maqnit", "qeyri-maqnit" etiketli kağız vərəqləri var.

Anna uşaqları müşahidə edir və onları qeyd edir.

Elene

Maqnit haqqında bilir. Cədvəli müstəqil şəkildə doldurdu. Daha çətin eksperimentlərə cəlb oluna bilər və yeni anlayışları öyrənə bilər.

Maksime

Cədvəldən yardım alaraq və istifadə edərək, eksperimentə böyük şövqlə qoşulur.

Mariam

Maqnitlərlə təcrübə apararkən maraq göstərdi. Cazibə anlayışını tez başa düşdü. Müstəqil hərəkət etmək üçün daha çox təşviq lazımdır.

Mən maqnit labirintini düzəldəcəm, düşünürəm ki, onlar bu oyuncaqla maraqlanacaqlar.

Mən də maqnitlə rəsm çəkməyi planlaşdırıram.

Anna həyatə top və batut çıxarib. Uşaqlar kiçik qruplara ayrılır, bəziləri futbol oynamağa başlayıb, bəziləri mətbəxə və sensor güşəyə gedib orada oynayırlar. Nika və Elene maqnitə nəyi cəzb etdiyini görmək üçün həyatə çıxarıblar.

Müşahidə qeydləri:

Maksime

Oyuna başlayır. Qrup oyunları zamanı məsuliyyət daşıyır. Başqalarının fikirlərini nəzərə almağı xatırlatmaq lazımdır.

Luka

Qrup oyunlarında daimi dəstəyə ehtiyacı var. Yüksək səsle danışmır, oyunçulara qoşula bilmir və heç vaxt öz fikrini ifadə etmir.

Yeməkdən sonra uşaqlar kitab oxumağa hazırlaşırlar. Anna: "Bu gün biz gizli bağı kəşf edən kiçik bir uşaq haqqında kitab oxuyacağıq. Sizcə, o, orada nə tapa bilər?" Eka: "Gizli qapı", İka: "Xəzinə". "Əla fikirlər" - Anna 15 dəqiqə davam edən kitabı oxumağa başlayır.

Eka

hekayənin əsas mövzularını başa düşür. Personajlara empatiya göstərir

Bəzi uşaqlar, məsələn, Sandro, müzakirələrdə hökmranlıq edir. Söhbət və fikir mübadiləsi aparmaq və daha sakit mühit yaratmaq üçün rəhbərlik lazımdır.

Uşaqlar güşələrə bölünür və oynamağa başlayırlar. Hər güşə oynayan uşaq qrupları ilə doludur. Anna otaqda gəzir, uşaqların qarşılıqlı əlaqəsini müşahidə edir və lazım gələrsə, oyuna və ya söhbətə qoşulur.

İncəsənət güşəsində: "Rəsminiz maraqlıdır. Sizcə, onu daha da xüsusi etmək üçün nə əlavə edə bilərsiniz?" Anna Salomeni yaradıcı düşünməyə təşviq edərək soruşur. Kubların ortasında Anna

uşaqların düzəltdiyi tərk edilmiş bir təyyarəni görür. Anna: "Təyyarəniz havaya qalxmağa hazırdırmı?" Uşaq: "Bəli, bu, təyyarələrin qalxdığı və endiyi uçuş-enmə zolağıdır." Anna: "Bu nədir?" Uşaq: "Sərnişin minmə perronu." "Burada insanlar təyyarə gözləyir." Anna: "Şirkətinizin adı nədir? Şirkətiniz üçün baner hazırlayacaqsınız?" Onlar Annanın yeni fikri ilə razılaşırlar.

Hava limanı mövzusu uşaqlara maraqlı görünür. Bu bir layihə və ya mövzu ola bilər.

Kublar güşəsi üçün daha çox material təqdim etməyim daha yaxşı olardı, onlar daha mürəkkəb konstruksiyalar qura bilsinlər və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirdinlər.

Nika və Sandro hava limanı funksiyasını və onun xidmətlərini başa düşürlər.

Maksime uçmaq üçün ölkələri (Fransa, Yunanıstan) sadaladı ki, bu da onun coğrafiya biliyini göstərir.

Luka texniki detallara diqqət yetirir - onu uçuş-enmə zolağının uzunluğu, işıqları maraqlandırır və o, bunun üzərində səylə çalışırdı.

Çərşənbə axşamı

...

Həyətdə Nutsa və Lili bir buket gül yığıb Annaya göstərirlər: "Çiçəklərə bax!" Anna gülümsəyərək cavab verir: "Nə gözəl çiçəklərdir, Nutsa. Səncə, onlardan nə üçün istifadə edə bilərik?" Nutsa: "Biz bunlardan bir şəkil çəkə bilərik." "Bu, əla ideyadır. Biz bunu necə edək?" Lili: "Onları yapışqan kağıza yapışdırma bilərik." "Bu, çox yaxşı fikirdir. Gəlin bunu belə edək. Bilirsiniz, başqa nə edə bilərik, gəlin onları kağızda qurudaq, sonra bir növ şəkil çəkmək", - Anna təklif etdi. Qrupa qayıtdıqdan sonra Anna və uşaqlar çiçəkləri bir kitaba qoydular və qurutmaq üçün saxladılar. Digər uşaqlar da onlara qoşulub onların nə etdikləri ilə maraqlandılar. Anna izah etdi. Onlar da gülləri yığıb qurutmaq istəklərini bildiriblər. Eka: "Onun quruması nə qədər vaxt aparacaq?" Anna: "Hmm, bu maraqlı sualdır. Nə düşünürsən?" O, digərlərindən soruşdu. Uşaqlar müxtəlif fikirlər söylədilər: bir saat, 5 saat, altı gün, sabah. Anna: "Çiçəklərin quruduğunu haradan bilək?" Səba: "Quru olacaq", Tika: "Ağ olacaq". "Gəlin bu çiçəklərin nəyə bənzədiyini xatırlayaq və onları yoxlayaq, görək qurumağa nə qədər vaxt lazım olacaq və necə dəyişəcək. Necə xatırlayaq?" Elene: "Gəlin şəkil çəkdirək." Məryəm: "Gəlin onları çəkmək." "Bunlar çox yaxşı fikirlərdir." Güllərin şəklini çəkдилər. Palitrada canlı çiçəyin rənglərini axtarırdılar. Uşaqlar onları çəkдилər. Anna uşaqlara çiçəklərə yumşaq bir şəkildə toxunmağa icazə verdi və onlardan necə göründüyünü soruşdu: quru, parlaq. Anna çiçəyi müşahidə edərkən müşahidələrini qeyd edəcəkləri bir masa (22) çəkdi.

Cədvəl 22: Güllərin quruması ü,ün nə qədər vaxt lazımdır (hər gün şəkilini çəkəcəklər)

Necədir	1 gün	2 gün	3 gün	4 gün	5 gün
Rəng (işarələmə)					
Faktura (kağız kimi parlaq,yaş,quru)					
Qoxu					

Annanın qeydi

Onların əksəriyyəti gül qurutmaq-la maraqlanırdı. Siz yalnız çiçəkləri qurutmaqla deyil, bir layihə edə bilərsiniz.

Cümə axşamı

Sensor masasında oynayarkən Anna Marinin mineral daşları və parlaq əşyaları araşdırdığını görür. Birinin əlində bir kristal var: "Görün, işıqda necə parlayır." Anna digər obyektləri müqayisə edərkən, onların rəng və formalarını müzakirə edərkən dinləyir. Anna söhbətə qoşulur və soruşur: "Niyə belə parıldadığını düşünürsən?" Ümumi yığıncaqda Anna bir-birindən çox fərqli olan bir neçə kristal və daş göstərir və açıq suallar verir: "Bu kristallarda nəyi görürsünüz?", "Sizcə, onlar nədən hazırlanır?" Anna uşaqlar üçün kiçik bir tədqiqat layihəsi təklif edir: "Görünür, hamımız bu kristallarla çox maraqlanıyıq. Onlar haqqında daha çox necə öyrənə bilərik? Onlar necə əmələ gəlir? Bəlkə hətta öz kristallarımızı yetişdirməyə cəhd edə bilərik!" Anna ertəsi gün elm güşəsinə kristallar və böyüdücü eynəklər gətirmək qərarına gəldi ki, uşaqların kristallarla layihənin nə qədər yaxşı işləyəcəyinə marağını yoxlasın. Anna həmçinin potensial sualları yazdı və əvvəlcədən tədqiqat məşğələlərinin və ekspertlərin siyahısını tərtib etdi. Cümə günü üçün yazılı planlaşdırmada aşağıdakı dəyişiklikləri etdi:

Cümə

"Kristal kəşfiyyatı" - böyüdücü şüşələr və müxtəlif kristallar və daşlar. Böyük qrupda kitab oxumaq: Kiçik qrupda kitab oxumaq:

Cüma

Ertəsi gün Anna qrupda böyüdücü şüşələr, xüsusi kitablar və müxtəlif kristallardan ibarət “kristalın tədqiqi sahəsini” qurur. Uşaqlar maraqla kristalları araşdırmağa başlayırlar. Anna gördüklərini və hiss etdiklərini soruşur. "Bu kristallarda sizi nə maraqlandırır?" və ya "Nə haqqında daha çox bilmək istərdiniz?" Uşaqlar suallar verməyə başlayırlar: "Niyə kristallar müxtəlif rəngdədir?" "Kristallar haradan gəlir?" Anna sualları böyük bir vərəqdə yazır - "sual xəritəsi"..

Əsas sual-Kristallar nədir?

Uşaqların sualları:

- Kristallar haradan əmələ gəlir?
- Niyə bəzi kristallar şəffaf, digərləri isə rənglidir?
- Kristalları haradan tapa bilərik?
- Onları yerdə tapa bilərikmi?
- Ən böyük kristal nə qədər böyükdür?
- Onları haradan tapa bilərik?
- Qaya kristallardan ibarətdirmi?
- Kristallar niyə parlayır?
- Niyə onların müxtəlif formaları var?
- Biz onları hazırlaya bilərikmi?
- Niyə bəziləri böyük, bəziləri isə kiçikdir?
- Niyə fərqli rəngdədirlər?
- Onları sındırsanız nə olacaq?
- Bu qayadır?
- Suda kristallar varmı?
- Heyvanlar kristal düzəldirmi?
- Qolbağı, boyunbağı düzəldə bilərik?
- Kristallardan nəşə qura bilərikmi?

Gün adi planlaşdırılmış məşğələlərlə (kitab oxuma) davam etdi. Uşaqların həm həyətdə, həm də qrupda öz təşəbbüsü ilə oynamağa çox vaxtları var idi. Nəhayət, Anna həftənin məşğələsini yekunlaşdırdı və təhlil etdi. O, Gıqanın geoloq olan atası ilə də əlaqə saxladı.

Təhlil: Kristallar üçün maraq testi uğurlu alındı. Onların əksəriyyəti maraqlanırdı. Gələn həftə layihəyə - kristalların tədqiqinə həsr olunacaq. Onlar münaqişənin həlli üçün məkanı tədricən mənimsəyirlər. Sandro və Luka münaqişələrin idarə olunmasında daha çox dəstəyə ehtiyac duyurlar.

Növbəti həftənin planlaşdırılması

Plan nümunəsi 7

Tarix: 24.04-29.04

Məqsəd:

Kəşflə bağlı söhbət, paylaşmaq

Sözlərin sintezi

Münaqişənin həlli

Layihə/mövzu: Layihə "kristallar nədir?. 2-ci faza

Bazar ertəsi:

Sabah dərnəyi: Münaqişənin həlli məkanını xatırlatmaq və münaqişənin həlli ilə bağlı söhbət

Elm: Kristalların hazırlanması; material- şəkər, duz, ağacdan hazırlanmış çubuq, məftul, konteynerlər; kulinar boyalar.

Çərşənbə axşamı

Geoloqun ziyarəti

Savadlılıq: Kristallar haqqında kitablara baxmaq

Axşam dərnəyi: Qonağın səfərindən söhbət; Bəyəndikləri; Nə kəşf etdilər;

Çərşənbə

Elm: Buz kristallarının hazırlanması;

Təxribat: şəffaf plastikdən, muncuqdan və buz kublarından, çinqıldan və qumdan sadə formalar;

Duz və şəkər kristalları. Rəngli su ilə təcrübə aparmaq üçün böyüdücü şüşələr, kiçik fincanlar,

Kiçik qrupda kitab oxumaq

Cümə axşamı

Böyük qrupda savadlılıq: Hansı nağıllarda qiymətli daşları axtardıklarını xatırlayaq.

İncəsənət: Təxribat - rəngli daşlar; boyalar; plastilin;

Cümə

Kiçik qrupda kitab oxumaq;

Sensor - işıqlı masada rəngli, şəffaf daşları müşahidə etmək;

Axşam dərnəyi: bu həftə münaqişələri necə həll etdikləri və danışıqlar sahəsindən necə istifadə etdikləri barədə söhbət.

Keçidlər və gündəlik rejim: Fonoloji tapşırıqlar - Söz sintezi (davamı) Böyük qrupda kitab oxumaq.

Strategiyalar: Səbəb-məqsəd əlaqəsini müşahidə etmək və aşkar etmək üçün suallar; Söhbəti və dialoqu təşviq edin; Mən münaqişələrə diqqətli olacağam - düzgün strategiyalardan istifadə etməyi sizə xatırladacağam. Fərdiləşdirmə: Təcrübə üçün Sandronun fərdi konteynerini qoyacağam.

Fərdiləşdirmə: Mən Lukanı kristalların şəkillərini çəkib yaşlılarına göstərməyə təşviq edəcəyəm, Luka və digər uşaqlar arasında "tərcüməçi" olacağam.

Analiz:

....

Bazar ertəsi elm güşəsində Anna və uşaqlar duz və şəkərdən kristallar hazırlamağa başladılar. Çox miqdarda duz və şəkəri isti suda həll etdi. Doymuş məhlulu müxtəlif qida boyaları ilə rəngləyib dar qablara tökdülər. Bəzi qablara ip, kağız çubuq, taxta çubuq və tel (tercihen tüklü tel) qoydular. Kağız çubuqlara və naqillərə müxtəlif formalar (ulduz, dairə, spiral və s.) verilmişdir. Sonrakı bir neçə gün ərzində uşaqlar kristalların əmələ gəlməsini müşahidə etdilər. Hər gün gördüklərini çəkirdilər. Onlar kristalların zamanla necə dəyişdiyini və böyüdüyünü müşahidə edib, fotoşəkillər çəkirdilər. Anna suallar verərək kəşfləri təşviq etdi və uşaqlar böyüyən kristallar haqqında daha çox təfərrüat gördülər. Onlar kristalların formasını və teksturasını, onların bir-birindən necə oxşar və fərqli olduğunu müzakirə etdilər.

...

Qrupa geoloq da dəvət olunmuşdu, o, uşaqların öyrənməsi üçün müxtəlif növ kristallar (kvars, ametist, kalsit) gətirdi. Uşaqlar böyüdücü şüşə ilə böyüdükləri kristalları müşahidə edib müqayisə etdilər. Onlar faktura, forma, rəng və şəffaflığı müzakirə etdilər. O, həmçinin uşaqların verdiyi sualları (niyə rəngləri müxtəlifdir, bəziləri niyə şəffafdır, necə tapılır, onları harada görə bilərik, canlıdırlarmı, ən böyük kristal olan və s.) cavablandırdı və uşaqların hazırladıqları kristallara nəzər yetirdi. Qonaq uşaqlarla minilliklər ərzində yerin dərinliklərində kristalların necə əmələ gəldiyindən

danışdı. O, ətraf mühitin kristalların əmələ gəlməsinə necə təsir etdiyini müzakirə edib. Digər əyani vəsaitlərdən də istifadə edilmişdir: fotoşəkillər, kitablar və qısa, maarifləndirici video. Onlar stalaktit və stalaqmitlərdən danışdılar.

Anna bu layihə üzərində işləyərkən tez-tez istifadə edəcəyi yeni sözlər də yazdı. Kristal formaları: prizma, piramida, kub, romb, altıbucaqlı, kristallaşma, stalaktitlər, stalaqmitlər.

Savadlılıq güşəsində bir qrup uşaq kristallar və minerallar haqqında kitablara maraqla baxırlar.

...

Uşaqlar buzdan kristallar da düzəldirdilər. Nazik boşqaba su töküb dondurdular. Ertəsi gün buzun şəklini çəkdiilər və lupa ilə formaları, buz kristallarının necə əmələ gəldiyini müşahidə etdilər. Annanın köməyi ilə onlar buz kristallarının qayalarda olan kristallara necə bənzədiyini və temperaturun kristal əmələ gəlməsinə necə təsir etdiyini müzakirə etdilər.

Elm güşəsində təxribat və kristalları təqlid etmək üçün Anna aşağıdakı materialları düzəltdi: şəffaf plastik, muncuqlar və büllur formalara bənzəyən sadə formalı buz kubları, məsələn, piramidalar, kublar, romblar. Həmçinin təbii materiallar: qayalar, çınqıllar və qumlar; duz və şəkər kristalları ilə kiçik qablar yerləşdirildi. Elmi alətlər: məhlullar və kristallaşma haqqında söhbətləri təhrik etmək üçün eksperimentlər üçün rəngli su ilə kiçik şüşələr böyüdücü şüşələr....

...

Kitabı oxuyarkən hansı nağıllarda qiymətli daş axtardıqlarını xatırladılar. Annadan onu da oxumağı xahiş etdilər.

...

Növbəti həftə onlar zərgərin yanına getdilər. Ziyarətdən əvvəl Anna və uşaqlar zərgərlik məhsulları hazırlamaqdan danışdılar. Anna onlara müxtəlif zərgərlik növlərinin şəkillərini göstərdi və kristalların onların hazırlanmasında necə istifadə oluna biləcəyini izah etdi.

Anna uşaqları zərgərdən soruşacaqları suallar üzərində düşünməyə təşviq etdi, məsələn, "Sırğalar necə zərgərlik məmulatı olur?" və ya "Biz öz zinət əşyalarımızı hazırlaya bilərikmi?"

Zərgər zərgərlik məmulatlarının kristallardan necə hazırlandığını nümayiş etdirmək üçün emalatxanada uşaqlara alətlər və materiallar göstərdi. O, uşaqlara özlərinin sadə şeylər etməsinə imkanı verdi. Onlardan bəziləri zərgərin emalatxanası və alətlərinin şəkillərini də çəkdiilər.

Qrupa qayıtdıqdan sonra uşaqlardan bəziləri zərgər emalatxanası yaratmaq qərarına gəldilər və qrupda mövcud olan resurslarla fəal şəkildə onu qurmağa başladılar.

İncəsənət güşəsində Anna zərgərlik məmulatlarının yığılması üçün müxtəlif materiallar və naxışlar düzəltdi, üzərində "Öz dizaynınızdan bir zərgərlik parçası yığın" yazısı olan kiçik bir lövhə var. Onlardan bəziləri sevinclə incəsənət güşəsinə daxil olaraq zinət əşyaları yığmağa başlayıblar.

Axşam dərnəyi zamanı onlar yaratdıqlarını bir-biri ilə bölüşdü, maket və kristallarını necə seçdiklərini, zərgərin ziyarətindən nə öyrəndiklərini müzakirə etdilər.

Anna uşaqların yaradıcılığının fotosəkillərini çəkdi, uşaqların fikirlərini və bu məsələlərlə necə maraqlandıqlarını qeyd etdi.

Bir gün səhər iclasında Anna uşaqlardan geoloq və zərgər üçün təşəkkür kartı yaratmağı xahiş etdi, onlar onu "kristallar" və zərgərlik şəkilləri ilə bəzəyəcəklər. Uşaqlar bu təklifi həvəslə qəbul etdilər.

...

Layihənin son mərhələsində Anna uşaqların dramatik oyunlarla məşğul olması üçün qrup yaratdı. "Gizli xəzinəni kəşf etmək" üçün Anna otaqda "qiymətli daşlar" gizlətdi. O, uşağın boyuna görə yerləşdirdiyi təbii kristal formasıyaların fotosəkilləri və plakatları olan bir mağara qurdu. O, otağı qaranlıq etdi və süni işıqlarla işıqlandırdı ki, bu da daha mistik, mağara atmosferi yaratdı. O, tavandan tünd parça və kağız parçaları asdı. O, papiyer-maşedən stalaktit və stalaqmitlər düzəldirdi. O, həmçinin uşaqlara öz "mağara formalarını" yaratmağa imkan vermək üçün yaş qum, duz və kiçik çınqıllardan istifadə etdi. Anna əvvəlcədən xəzinə ovunun xəritəsini də hazırlamışdı. Uşaqlar kiçik qruplarda yorulmadan oynayırdılar. Anna onların oyununu, söhbətini, layihə zamanı əldə etdikləri bilikləri oyunda necə nümayiş etdirdiklərini müşahidə etdi. Onların necə danışdıqları, yaradıcılıqları və problem həll etmə bacarıqları bu layihədə necə üzə çıxdı. Eyni zamanda, onların oyunundan fotolar çəkdirib, ayrı-ayrı uşaqlar və qruplar haqqında qeydlər apardı.

FƏSİL 20. QARIŞIQ YAŞ QRUPU

Gündəlik və həftəlik planlaşdırma

Cari ilin yazında qarışıq qrupun tərbiyəçiləri Mari və Teo uşaqlara müxtəlif peşələri tanıtmaları qərarına gəldilər və uşaqların sevimli peşələrindən birini - yangınsöndürən peşəsini seçdilər. Əvvəlcə onlar “yangınsöndürən” mövzunu planlaşdırmağa qərar verdilər. Buna görə də onlar bir neçə oyun seçdilər. Məşğələləri seçərkən Mari və Teo öz qruplarında müxtəlif yaşda olan uşaqların müxtəlif qabiliyyətlərini və kurikulumun məqsədlərini (marağın dərinləşdirilməsi, sensor tədqiqat, özünütənzimləmə) nəzərə aldılar. Müvafiq olaraq, onlar oxşar, lakin bəziləri üçün daha asan, digərləri üçün daha çətin məşğələlər təklif etməyi planlaşdırdılar, məsələn:

- İncəsənət güşəsində onlar yangınsöndürən çəkməyi təşviq etmək üçün problemlər (qırmızı və qara boya, böyük və kiçik fırçalar, yangınsöndürmə maşını, kiçik karton qutular və vərəqlər) yaradacaqlar. Böyüklər üçün onlar yangın dəbilqələri, kağız və yapışqan verəcək və uşaqlara papiyer-məşə texnologiyasından istifadə edərək dəbilqə hazırlamağa kömək edəcəklər.
- Elm güşəsində: Kiçiklər üçün - kömürün üyüdülməsi və müşahidəsi. Böyüklər üçün - böyüdücü şüşə ilə kristalları müşahidə etmək, kül və kömürün müqayisəsi.
- Savadlılıq güşəsi: Onlar yangınsöndürənlər haqqında kitablar təklif etmək qərarına gəldilər. Kiçiklər yangınsöndürənlərin fotolarını axtaracaq, böyüklər isə “yangınsöndürən” sözünü tapmağa çalışacaqlar.

Mari və Teo seçilmiş məqsədlər üçün strategiyalar da müəyyən etdilər. Onlar həftə ərzində bu strategiyalardan istifadə edəcəklər. Bu strategiyalar yaşa görə dəyişəcək. Məsələn, kiçik uşaqlar daha təsvirlə və adlandırmaqla, böyük uşaqlara səbəb-nəticə əlaqələrini anlamaq üçün açıq suallar veriləcək.

Böyüklər üçün: planlaşdırma bacarıqları üzərində işləməyə qərar verdilər. Kiçiklər üçün - modelləşdirmə vasitəsilə impulsların idarəedilməsi.

Fiziki mühitin təşkili

Dramatik oyun güşəsi: Teo və Mari dramatik oyun güşəsini dəyişdirməyə qərar verdilər və orada yangın stansiyası qurdular. Bunun üçün qutuları rəngləyərək onlardan yangınsöndürən maşın kimi istifadə ediblər. Onlar həmçinin həftə ərzində uşaqlarla birlikdə hazırlanmış dəbilqələr, plastik butulkalardan evdə hazırlanmış yangınsöndürənlər və rezin suvarma qabı gətirəcəklər.

İncəsənət güşəsi: Tərbiyəçilər uşaqları yangınsöndürən maşınlar hazırlamağa həvəsləndirmək üçün əvvəlcədən təkrar emal edilmiş müxtəlif materiallar yığıblar. Onlar həmçinin yangın dəbilqələri hazırlamaq üçün papiyer-məşə texnologiyasından istifadə edərək, jurnal və qəzet vərəqlərindən və nişastadan istifadə etdilər.

Kublar güşəsi - Teo və Mari kublara və müxtəlif fiqurlara yangınsöndürən maşınlar və kiçik yangınsöndürən fiqurları əlavə etdilər.

Savadrılıq güşəsi - Yangınsöndürənlər haqqında rəngli illüstrasiyalı kitablar tapıb gətirdilər.

Elm güşəsi – Tərbiyəçilər təcrübə və müşahidələr əsasən uşaqların kömür əzməsi, onun kristallarını və xassələrini böyüdücü şüşə ilə müşahidə etsmələri və kömürü suda həll edib, kağızın üzərinə çəkməsi üçün kömür və lupa gətirməyi qərara aldılar.

Masaüstü oyun güşəsi - Burada böyüklər üçün yangınsöndürmə stansiyası pazından, kiçiklər üçün isə əl işi olan 6 parçadan ibarət “Yangın və Yangınsöndürən” tapmacasından istifadə etdilər.

Sensor - Mari və Teo konteyneri küllə doldurdular.

Təcrübə

Teo və Mari səhər görüşünə qarşılama mahnısı ilə başladılar. Onlar uşaqlara həftə sonu hekayələrini bir-biri ilə bölüşmək şansı verdilər, sonra səhər yeməyi üçün işarə verdilər. Böyük uşaqlar kiçiklərə səhər yeməyi üçün süfrə qurmağa kömək edir, Teo və Mari isə masalara elə bölündülər ki, ehtiyac olduqda hələ qidalana bilməyən uşaqlara yardım etsinlər. Səhər yeməyindən sonra Mari xalçada qatar oyununa başladı. Böyük uşaqlar da, kiçiklər də oyuna qoşuldular və bu dəfə Teo ilə səhər yeməyindən sonra otağı səliqəyə salmağa və güşələr üçün materiallar hazırlamağa imkan verir. Teo və Marinin rolları bölünür. Teo gənclərə diqqət yetirəcək, onları uyğunlaşdırılmış məşğələlərə daxil etməyə çalışacaq. Mari yaşlılara nəzarət edir ki, proses və məşğələ onlar üçün çox asan və darıxdırıcı olmasın.

İncəsənət güşəsində böyük uşaqlar - Gio, İrakli, Nana təkrar emal edilmiş materiallardan istifadə edərək yangınsöndürən maşın düzəltməyə çalışırlar, kiçik uşaqlar isə - Ani və Koki yaxınlıqda əllərini nişasta ilə dolu qaba batırırlar. Teo təklif edir ki, kağızı nişastaya batırıb balona yapışdırsınlar. Ani və Koki prosesə qoşulmaqdan xoşbəxtdirlər. Böyük uşaqlar da maraqlanırlar, papiyer-maşe texnologiyasını bilən Nanə kiçiklərə şifahi göstərişlər verir. Kartondan yangınsöndürən maşın düzəltmədən sonra özü də işə qarışır. Teo, 5 yaşlı Nananın kiçiklərə yaxşı kömək etdiyini, işlədiyini görür, ona görə də bir müddət güşədən ayrılaraq elm güşəsinə köçür, burada kiçiklər - Giviko və Açı kömür yandırılar və indi böyüklər kimi lupa ilə hissəcikləri müşahidə edirlər.

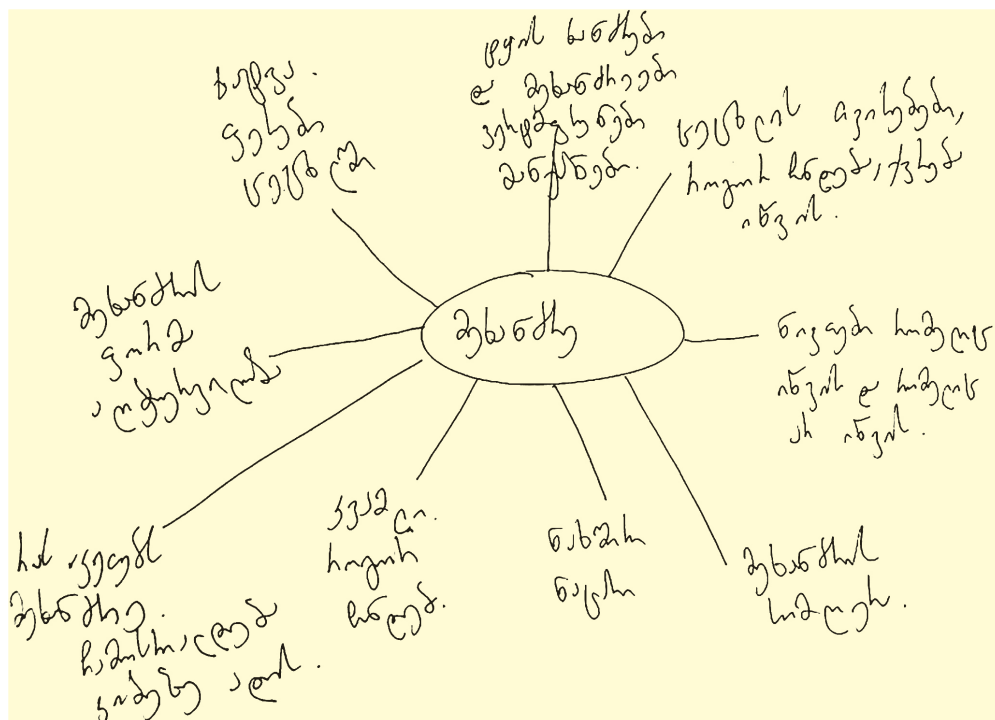
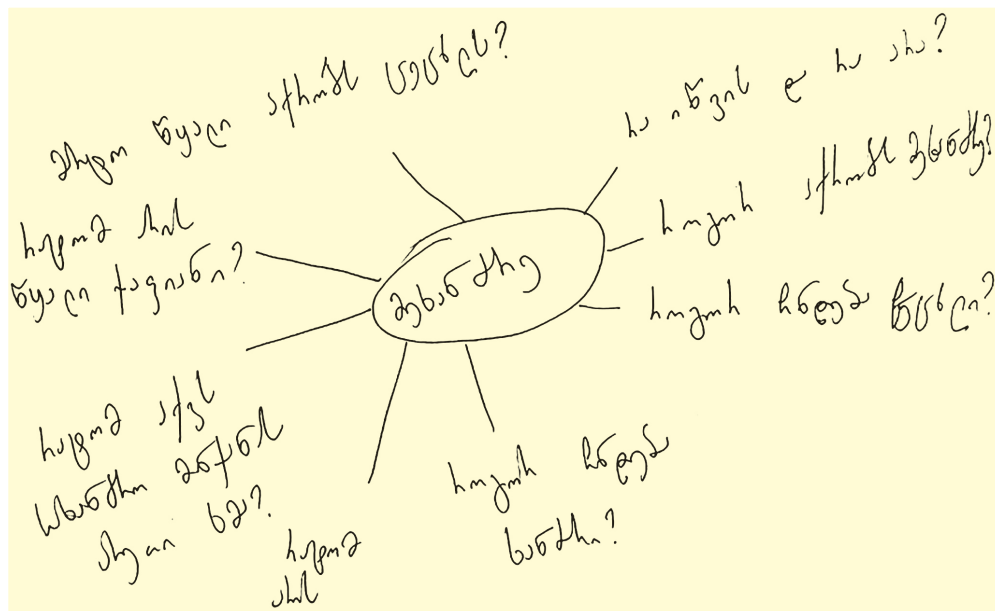
Mari savadrılıq güşəsinə daxil olan uşaqlara “yangınsöndürən” sözünü tapmağa kömək etdi. Masaüstü oyun güşəsində böyük uşaqlar masada pazlar düzəldirlər, kiçiklər isə onu yerə yayaraq işləyirlər. Güşələrin vaxtı bitəndə Mari və Teo uşaqlara xüsusi səs işarəsi verir və onlar yavaş-yavaş güşələri qaydasına salmağa başlayırlar. Böyük uşaqlar kiçiklərə kömək edir, sonra girişə keçir, paltarlarını dəyişir, həyətə çıxırlar.

Həftə ərzində tərbiyəçilər özünü tənzimləmək üçün oyun və strategiyalardan istifadə edirlər. Hər oyun və ya gündəlik fəaliyyət zamanı böyüklər üçün planlaşdırma bacarıqları üzərində işləməyi seçdikləri üçün onlara suallar verirlər: Nə etməlisən? Bunu etmək üçün sənə nə lazım olacaq? Uşaqlar planlarını dəyişdirsələr, tərbiyəçi onlardan soruşur: "Planınızı dəyişməyə qərar verdinizmi?" Kiçikləri ilə həftə boyu modelləşdirmə yolu ilə impulsa nəzarət üzərində işləyirlər - Məsələn, yangınsöndürmə məntəqəsinə getməzdən bir gün əvvəl tez-tez deyirlər: "Kəş indi yangınsöndürmə məntəqəsinə gedəydik, amma sabaha qədər gözləyəcəm".

Planlaşdırma

Tərbiyəçilər “Yanğınsöndürən” mövzusu üzərində işləyərkən uşaqların yanğına böyük marağı olduğunu gördükdən sonra bu mövzunu növbəti həftənin layihəsi kimi planlaşdırmağı qərara aldılar. Əvvəlki həftə ərzində uşaqlar yanğına bağlı müxtəlif suallar verirdilər: Dəmir və daş yanır mı? Su yanğını neftdən daha yaxşı söndürür mü və s.

Tərbiyəçilər ilkin planlaşdırma forması hazırladılar, burada onlar uşaqların mövcud və mümkün suallarını, eləcə də bir forma yazdılar, burada hansı məşğələ və oyunların planlaşdırıla biləcəyi yanğına bağlı mövzuları yazdılar.

Bu xəritələr əsasında Teo və Mari uşaqların suallarına cavab verməyə imkan verəcək tədqiqat tipli təcrübələr və oyunlar planlaşdırdılar, məsələn, nə yanır, nə yanmaz, təhlükəsizlik standartlarına riayət etməklə həyətdə yanan kiçik odda müxtəlif əşyaları (çıplər, kağızlar, kartonlar, parçalar və daşlar) yandırmğa cəhd etmək üçün təcrübə hazırladılar.

Fiziki mühitin təşkili

Bu dəfə tərbiyəçilər elm və incəsənət güşəsinə uşaqlarla nəzərdə tutulan işləri həyata keçirməyə kömək edəcək zəruri əşyaları gətiriblər::

Savadlılıq güşəsində - Uşaqlar üçün odun xüsusiyyətlərini təsvir edən illustrasiyalı ensklopediya.

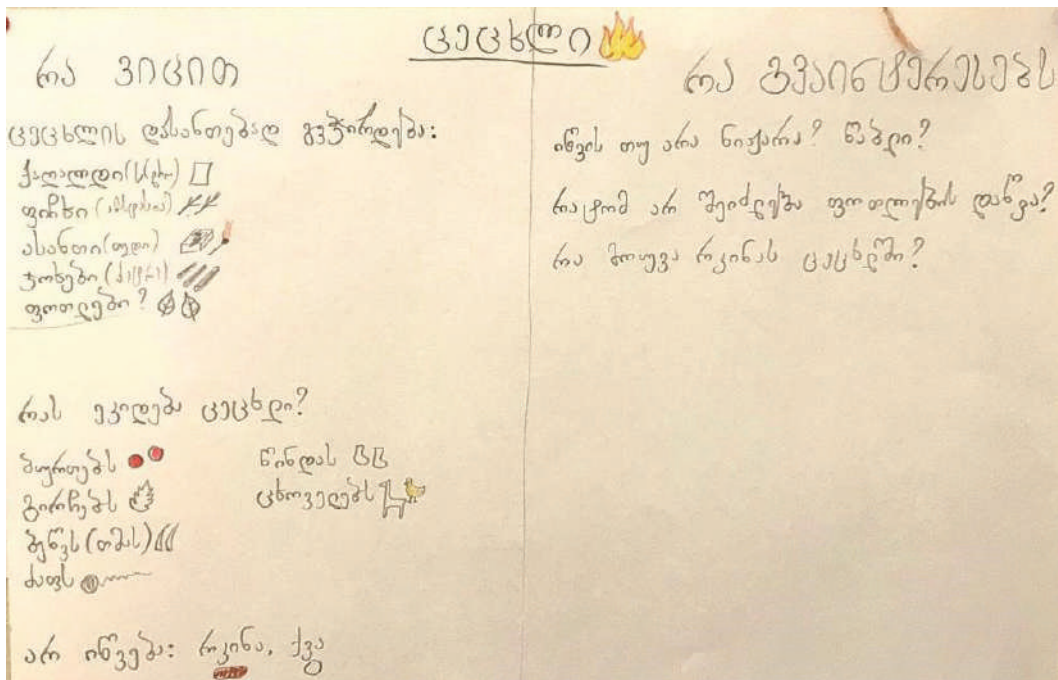
İncəsənət güşəsində - quaş boyaları və format kağızları, kömür və perqament vərəqləri, mum və lentlər.

Elm güşəsində - şamlar və banka.

Dramatik güşədə - uşaqlar keçən həftə hazırladıqları rekvizitlərlə yenidən yangınsöndürmə stansiyası oynayırlar.

Təcrübə

Tərbiyəçilər səhər yığıncağında uşaqları ənənəvi mahnı ilə salamlayıb, günün planlarını qısa şəkildə müzakirə etdilər. Səhər yeməyindən sonra yangınla bağlı masanın tərtibində iştirak etmək istəyən böyük uşaqlar yenidən toplaşdılar. Əvvəlcə tərbiyəçilər uşaqlara yangın haqqında bildiklərini söyləmək imkanı verdilər. Gigi və Niko atəş yandırmaq üçün "nəsə" lazım olduğunu dedilər- çubuqlar, yarpaqlar, kağız və əlbəttə ki, kibrit. Gio və Nana bəzi əşyaların, məsələn, kağız, corab və s. alov aldığını söylədi. Nana kənddə odun yanan soba səbəbindən əmisi oğlunun corablarının yandığı hadisəsini xatırladı. Uşaqlar qeyd etdilər ki, dəmir və daş odda yanmır. Suallar da verirdilər, məsələn, İrakli görəsən dənizdən tapılan dəniz qabığı, yoxsa şabalıd odda yanacaq. Nana dedi ki, babası həyətdə yığılan yarpaqları zibil yəşiyinə atır və yandıra bilməyəcəklərini deyir. Teo Nanaya sualını formalaşdırmağa kömək etdi: Nana, mənə, sən niyə yarpaqları yandıra bilmədiyini düşünürsən, elə deyilmi? Nana razılaşdı. Gigi odda dəmirə nə olduğu ilə maraqlandırdı. Tərbiyəçilər uşaqların suallarını yazdılar, uşaqlar isə format kağızda olan yazının nədən ibarət olduğunu tez başa düşə bilmələri üçün kiçik göstərişlər verdilər. Bu zaman Mari kublar güşəsinə yığılan uşaqlara yardım edir, eyni zamanda impulsları idarə etmək və nizam-intizamı qorumaq nümunələri verir, uşaqların hərəkətlərini dilə gətirirdi: "Dati, mən sənə Niyayı necə gözlədiyini görürəm", "Niya, gə, mən, sən və Dati piramidanı birlikdə tikək?" Noda, bu böyük qırmızı kubu axtarırsan? Bax, burdadır, sənə verə bilərəm.

Bundan sonra uşaqlar öz fərziyyələrini yoxlamaq və yanğında nəyin yandığını, nəyin yanmadığını görmək üçün həyətə çıxırlar. Bəziləri atəşin eskizlərini çəkirlər. Balacaların bəziləri bir müddət atəşə çubuq atmağa da maraq göstərir, bəziləri böyükləri təqlid edərək yaxınlıqda yığılmış karton qutuların üzərinə flomasterlə rəsm çəkir və “bax, mən atəş çəkmişəm” deyir. Digərləri yaxınlıqdakı qumda oynayır.

Qrupa qayıtdıqdan sonra uşaqlar güşələrə keçir və planlaşdırılmış və planlaşdırılmamış oyunlar oynayırlar. Elm güşəsində Teonun nəzarəti altında oksigen bitdikdə şamın necə yoxa çıxması üzərində təcrübə aparırlar.

Savadlılıq güşəsində uşaqlar ensiklopediyaya baxır, tərbiyəçi onlarla oturub kitab oxuyur. Eyni zamanda başqa bir tərbiyəçi kiçik uşaqlarla nağıl oxuyur.

İncəsənət güşəsində bəzi uşaqlar həyətdə yanmış çubuqlarla rəsm çəkirlər. Uşaqlar maraqla izləyir və eyni şeyi etməyə çalışırlar. Teo da oradadır, uşaqları müşahidə edir.

Uşaqlar növbəti günlərdə həyətdə alovu söndürməklə bağlı eksperiment aparırlar. Qazılmış quyuda alov yandırılırlar və üzərini taxta ilə örtəcəklər, alov sönəcək. Sonra, alovu su və qumla söndürməyə cəhd edəcəklər.

İncəsənətdə uşaqlar quşla alov rəsmi çəkəcəklər və şamlar hazırlayacaqlar. Kiçiklər xəmirlə “şamlar” hazırlayacaqlar.

Müşahidə, dəyərləndirmə və yenidən planlaşdırma

Teo və Marinin bir həftəlik müşahidə qeydləri.

(14.02 – 18.02)

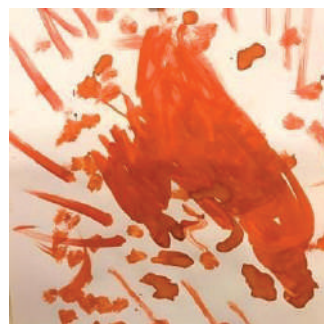
Mari və Teo bir həftə ərzində uşaqların qabiliyyətlərini müşahidə etmək qərarına gəldilər. Bunun üçün işi böldülər: Teo kiçik uşaqları, Mari isə böyükləri müşahidə edərdi.

Uşaqların adı	İncəsənət	Sensor	Kublar	Dramatik	Savadlılıq	Böyükrlər, uşaqlarla münasibət	Dil bacarıqları	Meyillilik
Nana	Plastilindən istifadə edərək plastik butulkaların başına saman bağladı, sonra bu samanlar bir karton qutuya yapışdırdı, İrakliyə baxıb dedi: "Bax, mən təkər düzəlttim". O, Kokiyə deyir: "İstəsən, sənə necə olduğunu öyrədə bilərəm" və vərəqləri bərabər hissələrə bölüb nişastaya batırır: "Budur, onun islanmasına bax, sonra çıxarıb şarın üstünə qoy".		Nana iri kubları açıb Giqinin sualına belə cavab verdi: "Mən yangınsöndürmə məntəqəsi tikməliyəm, bu maşın ona sığacaq qədər böyükdür. Görün maşın nə qədər böyükdür, ona görə mənə çoxlu kublar lazımdır".	O, yangınsöndürən pal-tarını geyindi, plastik şüşə götürdü, Gikiyə "yangı söndürməliyəm" deyə səsləndi və şüşəni şkafa doğru tutdu.		O, Kokiyə papi- yer-maşe üçün kağızları cırmağa kömək etdi, onları cırıb yapışqanla necə yapışdıracağını izah etdi.		Nənəsi ilə sağollaşaraq mənə tərəf qaçır.
Gio	Bir neçə karton qutu götürüb qırmızı kağıza бүkdü. "Mən beş yangınsöndürən maşını düzəltməliyəm" İrakliyə dedi.			O, Niko və Ani ilə oynayır, Gikiyə yangını necə söndürəcəyini izah edir.	"Yangınsöndürən" sözünü tapdı		Kömək lazım olanda mənə müraciət edəcək	Digər uşaqlarla oynayır.
Koki	Əlini nişasta ilə dolu qaba salıb qarışdırmağa başladı. O, kağızı necə cırmaq lazım olduğunu izah edən Nananı dinləyir. O, Nananın əl hərəkətlərini təqlid edir. Cırıq kağızı qaba atır.	Əvvəlcə plastik oyuncaqları zibil qutusuna atıb, sonra axtarışa başlayıb.					Ağlayaraq yardım istəyir	Təklidə oynayır

Müşahidə qeydlərinin təhlili əsasında Teo və Mari qərara gəldilər: Onlar Nanaya əlavə iş materialları təklif edəcək və onu yangınsöndürmə məntəqəsinin maketini hazırlamağa təşviq edəcəklər. Gio üçün “yangınsöndürən” və “yangınsöndürmə məntəqəsi” sözləri yazılmış kartlar hazırlayacaqlar. Onlar Kokiyə külün içinə su töküb onunla oynamağa icazə verəcək, tez-tez onun hüsurunda necə yardım istəməli olduğunu yüksək səsle deyirdilər, Teo və Mari hər gün kiçik bir vaxt ayıracaqlar (vaxtı bölüblər), Koki və başqa bir uşağı birlikdə oynamağa təşviq edəcəklər.

Validəyirlə əməkdaşlıq

Layihəni yekunlaşdırmaq üçün uşaqlar valideynlərini qrupa dəvət edəcək, əl işlərinə baxacaq, onlara nəyi və necə öyrəndiklərini söyləyəcəklər.

Terminlərin izahı

Müstəqil böyük - Müstəqil qərarlar qəbul edən böyük insan.

Assertivlik (iddia etmək) – Başqalarının hisslərini nəzərə alaraq və onların hüquqlarını pozmadan öz istəklərini, hisslərini, ehtiyaclarını, öz hüquqlarını müdafiə etmək bacarığı.

Qeyri-verbal ünsiyyət - sözsüz, jest və mimika vasitəsilə ünsiyyət.

Təbii material - təbiətdə toplanan bilən hər hansı bir material: çınqıllar, qabıqlar, lələklər, yarpaqlar, bitki kökləri, mamır, heyvan xəzləri və s.

Məqsədyönlü təcrübə - təlimçi tərəfindən əvvəlcədən düşünülmüş hərəkətlər, müəyyən məqsədə çatmağa xidmət edən planlaşdırılmış strategiyalar.

Çağırış-məqsədyönlü təlim və ya inkişafı təşviq edən material, ideya, sual, şərh və ya fəaliyyətdir və uşağın hazırkı qabiliyyətlərindən bir qədər çətindir və onu düşünməyə, strategiya hazırlamağa və yeni bacarıqlara yiyələnməyə sövq edir.

Yaxın inkişaf zonası - uşağın müstəqil olaraq yerinə yetirə bilmədiyi, lakin böyüklərin köməyi ilə edə biləcəyi zehni funksiyalara, bacarıqlara, vərdislərə, hərəkətlərə aiddir.

Planlaşdırılmış və planlaşdırılmamış təcrübələr - uşağın qoşulduğu və iştirak etdiyi müxtəlif növ planlı və planlaşdırılmamış fəaliyyətlər.

Vaxt mühiti - vaxtın müəyyən məntiqə uyğun təşkili.

Təcili kurikulum - uşağın maraqlarına əsaslanan kortəbii, planlaşdırılmamış kurikulum.

Mövzu - təhsil prosesində məzmunun təşkili forması.

Tematik istiqamət -ayrı-ayrı sahələrə aid standartları birləşdirən uşağın tərbiyəsi və təhsili üçün standartın istiqamətləri.

Özünüdərkətmə - insanın öz xüsusiyyətlərini, hisslərini, motivlərini və istəklərini şüurlu şəkildə bilməsi.

Fərdi planlaşdırma - xüsusi ehtiyacları olan bir uşağın öyrənilməsi və inkişafı üçün fərdi məqsədlər planı və bu məqsədlərə nail olmaq yolları, çoxşaxəli komanda ilə razılaşdırılaraq tərtib edilir.

Fərdiləşdirmə - uşağın xüsusi ehtiyac və maraqlarına əsaslanaraq fərdi oyun və strategiyaların istifadəsi. Həmçinin, kiçik və böyük qruplarda işləyərkən - uşaq üçün fəaliyyətləri uyğunlaşdırmaq: çətinləşdirmək, sadələşdirmək və ya dəyişdirmək.

Yenilik - yaradıcı həllər tapmaq bacarığı.

Koqnitiv inkişaf - təxəyyül, qavrayış, təfəkkür və problem həllini əhatə edən idrak proseslərinin inkişafı.

Kooperativ oyun (əməkdaşlıq) - uşaqlar birlikdə işləyir və oyun bir məqsəd üzrə qurulub, rollar bölünüb.

Kurikulum - uşağın təlim və inkişafını dəstəkləmək üçün nəzərdə tutulmuş mühitdə baş verən bütün planlaşdırılmış və planlaşdırılmamış təcrübələr, fəaliyyətlər, gündəlik rejim, hadisələr və bütün növ qarşılıqlı əlaqələr.

Vahid inkişaf - bütün sahələrin tarazlı inkişafı.

Bağlılıq – Bağlılıq uşaqla onların tərbiyəçisi arasında yaranan və uşağa təhlükəsizlik, müdafiə və dəstək hissi verən emosional bağıdır. Bu bağ uşağın sosial, emosional və idrakı inkişafı üçün lazım olan təməlin qurulmasına kömək edir.

Paralel oyun - oyunçuların bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olmadığı və eyni oyunda iştirak etmədiyi oyunun inkişaf mərhələsi. Bununla belə, onlar bir-birini oyunçu kimi görür və bir-birinin oyununu müşahidə edirlər.

Qovluq - uşağın işini, müşahidə/dəyərləndirmə nəticəsində əldə edilmiş müxtəlif məlumatları, müxtəlif fəaliyyət göstərən uşaqların şəkillərini və s. təşkil edən məlumat.

Təxribat - (Reggio Emilyanın yanaşmasına görə) uşaqların maraq, təfəkkür və tədqiqatını stimullaşdırmağa yönəlmiş, diqqətlə seçilmiş və düşünülmüş şəkildə təşkil edilmiş xüsusi fiziki mühit və materiallardır. Təxribat sadəcə olaraq uşağın diqqətini cəlb etmək və ya onu oynamağa dəvət etmək üçün material təklif etmək deyil, tədqiqat və sualların yaranması üçün stimuldur.

Prososial davranış - bir şəxs tərəfindən başqalarına yardım etməyə yönəlmiş hər hansı bir hərəkət. Prososial davranışın həyata keçirilməsinin əsas motivi başqa bir insana kömək etməkdir. Prososial davranış həmçinin öz təhlükəsizliyini və ya maraqlarını nəzərə almadan başqa bir insana kömək etmək mənasını verən altruizmi də əhatə edir.

Əks əlaqə – insanın öz təcrübəsini tənqidi şəkildə əməl etməsi, həmçinin öz davranışını və düşüncəsini təhlil etmək, anlamaq, dəyərləndirmək, planlaşdırmaq və idarə etmək prosesidir.

Çətin davranış - cəmiyyətin qaydalarını və ya konkret vəziyyəti pozan davranış; həm uşağa, həm də ətrafındakılara müdaxilə edir və problemlər yaradır.

Gündəlik rejim - tez-tez və müəyyən bir ardıcılıqla təkrarlanan hərəkətlər toplusu.

Strategiyalar - uşaqların effektiv təlim və inkişafına xidmət edən tərbiyəçinin məqsədyönlü hərəkətləri. Məsələn, uşaqlarla oyun və məşğələlər haqqında danışmaq, rəy bildirmək, suallar vermək, diqqətlə dinləmək, onlara seçim etmək imkanı vermək.

Təhsil resursları - erkən uşaqlıq və məktəbəqədər təhsil müəssisəsində təhsil prosesinin həyata keçirilməsində istifadə olunan bütün materiallar (məsələn, zavodda düzəldilmiş və ya əl işi olan oyuncaqlar, təbii, bədii və dəftərxana ləvazimatı, açıq və ikinci əl materiallar, çap materialları və s.) (standart).

Təhsil məkanı - təhsil prosesinin baş verdiyi yer.

Təlim imkanı/anı - uşağın bacarıqlarının inkişafına kömək etmək üçün istifadə edilə bilən hər hansı bir vəziyyət. Həssas dövr - uşağın beyninin müəyyən bacarıqlara yiyələnməyə xüsusilə hazır olduğu dövr, məsələn, dil bacarıqları üçün həssas dövr doğulduqdan üç yaşa qədərdir.

Sosial ssenarilər - müxtəlif vəziyyətlərdən bəhs edən hekayələr, nağıllar, onların nümunəsində uşağa öz hərəkətlərini, vəziyyətlərini görməyə və anlamağa yardım etmək istəyirik.

Tranzisiya/keçid - uşağın evdən və ya erkən uşaq müdaxiləsi (inkişafı) proqramından, erkən və məktəbəqədər təhsilə və təhsil məkanına keçidini əhatə edən proses; və ya erkən və məktəbəqədər təhsil və təhsil məkanında müxtəlif proseslər arasında keçid; və ya uşağın erkən və məktəbəqədər təhsildən və təhsildən, ümumi təhsilin ibtidai səviyyəsinin birinci sinfinə keçid.

Açıq material - müxtəlif üsullarla istifadə edilə bilən təhsil resursu növü. Açıq material həm təbii mənşəli (məsələn, çınqıllar, çubuqlar, yarpaqlar, lələklər və s.), həm də zavod istehsalı (məsələn, şüşə və taxta toplar, karton qutular, parça parçaları və s.) ola bilər. Uşaqların açıq materiallardan istifadəsi təxəyyül, yaradıcılıq və tənqidi təfəkkürün inkişafına kömək edir.

Dəyərləndirmə qovluğu – tərbiyəçinin vaxtaşırı uşağın qovluğuna əsasən hazırladığı yekunlaşdırma sənədi. Sənəd uşağın tərəqqisini, tərbiyəçinin işinin nəticələrini və gələcək planları haqqında qısa hesabatdır.

Güşə - xüsusi resurslardan istifadə edərək uşaqların müəyyən fəaliyyətlərlə məşğul olmaq imkanı olan qrupun fiziki mühitində bir yer.

Vahid inkişaf - kompleks şəkildə fiziki, sosial, emosional və mənəvi inkişafı özündə cəmləşdirən özünü həyata keçirmə və öyrənmə prosesi. Uşağın çoxşaxəli/vahid inkişafı onun emosional, fiziki, intellektual, yaradıcılıq və münasibət ehtiyaclarının yaxınlaşmasını nəzərdə tutur. İnkişafa bu cür yanaşma tərbiyəçini uşağı ayrı-ayrı inkişaf sahələri toplusu deyil, bütöv bir şəxs kimi görməyə sövq edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Dolidze, X. Tsintsadze, N. Morani, M. Erkən inkluziv təhsil. Təcrübəçilər üçün dərslik. Tbilisi. 2019. <http://inclusion.ge/res/docs/2019012113462151451.pdf>
2. Akademik, sosial və emosional təlimin vahidliyi <https://casel.org/>
3. Maklakani, K., Fliyer M, & Edvards S. (2013). Erkən uşaqlıq kurikulumu. Kembricin universitet nəşriyyatı, ikinci buraxılış. Piramida modelinin innovasiyası milli mərkəzi <https://challengingbehavior.cbcs.usf.edu/>
4. Travik-Smit, C. (2023). Erkən yaşlı uşaqların oyunu.
5. Kapl, K., & Bredekampi, S. (2008). İnkişafın müvafiq təcrübəsi. Kiçik yaşlı uşağın milli assosiasiyası, üçüncü buraxılış.
6. Tsintsadze, N. Kurtsikidze, L. Kuxaleişvili, N. 6 yaşlı uşaqların valideyinlərinə tövsiyələr. <https://elfiles.emis.ge/uploads/55419/%E1%83%A0%E1%83%A9%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98.pdf>
7. Tsintsadze, N. Kurtsikidze, L. Pozitiv valideynlik. <https://elfiles.emis.ge>
8. Ceyms. İ. Conson, Ceyms F. Kristi, Frens Uordli. Oyun, inkişaf və erkən təhsil. Person edukeyşn, 2005
9. Baker, C. (2011). Foundations of bilingual education and bilingualism (5th ed.). Multilingual Matters.
10. Bialystok, E. (2004). The impact of bilingualism on language and literacy development. In J. Byrnes & E. Bialystok (Eds.), Language development and bilingualism: Essays in honor of Ruth A. Berman (pp. 45–62). Cambridge University Press. Dodge, D. T., Colker, L. J. & Heroman, C. (2007). The Creative Curriculum for Preschool. Teaching Strategies
11. García, O., & Lin, A. M. Y. (2017). Translanguaging in bilingual education. In O. García, A. M. Y. Lin, & S. May (Eds.), Bilingual and multilingual education (pp. 117–130). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-02258-1_9;
12. Garrity, S., Aquino-Sterling, C. R., & Day, A. (2015). Translanguaging in an infant classroom: Using multiple languages to make meaning. International Multilingual Research Journal. <https://doi.org/10.1080/19313152.2015.1048542>;
13. Durlak, J. A., Domitrovich, C. E., Weissberg R. P., & Gullotta. T. P. (2015). Handbook of Social and Emotional Learning. Guilford Publications
14. Edwards, C., Gandini, L., & Praeger, G. F. (2011). The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation.

15. Gartrell, D. (2003). *The Power of Guidance. Teaching Social-Emotional Skills in Early Childhood Classrooms*, Delmar Learning;
16. Helm, J. H., & Katz, L. G. (2016). *Young Investigators: The Project Approach in the Early Years*. Teachers College Press
17. Lewis, G., Jones, B., & Baker, C. (2012). Translanguaging: Origins and development from school to street and beyond. *Educational Research and Evaluation*, 18(7), 641–654. <https://doi.org/10.1080/13803611.2012.718488>;
18. Miller, K. (2001). *Ages and Stages. Birth Through Eight Years*
19. Paradis, J., Genesee, F., & Crago, M. B. (2011). *Dual language development & disorders: A handbook on bilingualism and second language learning* (2nd ed.). Brookes Publishing.
20. *School Readiness. A Conceptual Framework*. (2012). United Nations Children’s Fund, New York
21. Stacey, S., & Elizabeth Jones, E. (2018). *Emergent Curriculum in Early Childhood Settings: From Theory to Practice*. Redleaf Press; Second edition
22. Vogel, S., & García, O. (2017). Translanguaging. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.181>
23. Weitzman, E. (1992). *Language learning and loving it: A guide to promoting children's social, language, and literacy development in early childhood settings*. The Hanen Centre.
24. Weitzman, E., & Greenberg, J. (2010). *ABC and Beyond: Building Emergent Literacy in Early Childhood Settings*. Toronto, ON: The Hanen Centre.

Əlavə 1. Uşağın təlim və təhsilinin dövlət standartına uyğun olaraq inkişaf sorğusu

Anket uşağın sistemli və strukturlaşdırılmış müşahidəsi üçün nəzərdə tutulub. O, uşağın təlim və təhsilinin dövlət standartı ilə müəyyən edilmiş göstəricilərə əsaslanır və uşağın bacarıqlarının dəyərləndirilməsi üçün bir növ bələdçi xəritədir. Anket digər müşahidə üsulları (məsələn, qeydlər, fotosəkillər, uşağın əl işləri) ilə birlikdə istifadə olunur.

Siz hər bir göstəricini müvafiq simvolla +, - , qeyd edə və həmçinin istəyinizə əsasən şərh yazı bilərsiniz

2-3 yaşlı uşağın təlim və təhsilinin dövlət standartına uyğun olaraq illik inkişaf sorğusu

Uşağın adı, soyadı: _____

Uşağın yaşı (il,ay): _____

Doldurulma müddəti: _____

Tərbiyəçi/lər: _____

Böyük motor	
Ayaqlarının ucunda dayanır Ayağıyla topu vurur Böyük topu tutur	
Maneələrdən yan keçir. (məs. yan keçir və ya addımlayır) Qaçış zamanı künclərdə kəskin şəkildə dönür	
Ayaqlarıyla növbə ilə pilləkanla düşür və qalxır Kiçik maneələrdən hoppanır	
Kiçik motor	
Orta barmağından istifadə edərək,qələmi baş və şəhadət barmağının arasına qoyaraq tutur Kiçik qablaşdırılmış əşyaları açır bilir	
Ayrı-ayrı kəsmə hərəkətləri ilə düz bir xəttə kəsir	
İlk nəzərdə tutulan kontur və ya spontan formalar çəkir (sanki şəkil çəkir və ya yazır) Sapa orta ölçülü muncuqlar düzür	

Özünüdəyərləndirmə	
Tanış mühitdə tərbiyəçidən ayrılmağa asanlıqla uyğunlaşır	
Özünün, ailə üzvlərinin, tərbiyəçilərin və bir neçə yaşıdının adını bilir	
Tərbiyəçini oynamağa dəvət edir, oyunun təşəbbüskarı, başlayandır	
Emosional bacarıq	
İki-üç əsas emosiyanı tanıyır və adlandırır	
Tanış insanlar, heyvanlar və ya əşyalara qarşı öz emosiyalarını, hisslərini ifadə edir (valideyini qucaqlayır və öpür)	
İmpulslara nəzarətə başlayır (məs, ona qadağan olunmuş əşya verildikdə, götürməməyə çalışaraq “xeyr” deyir və yerə düşmüş kitabı tapdalamamağa çalışır)	
Sosial bacarıq	
Asan qaydaları nəzərə alır və əməl edir, xatırlatdıqda, qayda pozuntunun nəyə səbəb olacağını bilir.	
Birgə oynamaq istədiyi və seçdiyi yaşıdları var Başqa uşaqlarla oynamaqdan həzz alır Tərbiyəçinin davranışını təqlid edir	
Oyuncaqlara görə yaranmış münaqişə zamanı tərbiyəçinin müdaxiləsinə tabe olur	
Reseptiv (mənimsəmə dili)	
Müxtəlif sözlərin mahiyyətini başa düşür	
İki pilləli təlimatları yerinə yetirir	
Ekspressiv dil	
Öz hisslərini, seçimini, arzusunu ifadə etmək üçün sözlərdən, eləcə də jestlərdən müstəqil şəkildə istifadə edir	
Göstəricilərini bilmədiyi mənaları ifadə etmək üçün yeni sözlər yaradır və icad edir (məsələn, “qaşıqla qarışır” demək əvəzinə, “qaşıqlayır” deyir)	

Praqmatik dil	
Təəsüratlarını başqaları ilə paylaşır	
Demək istədiyini iki-üç sözlü cümlə ilə ifadə edir	
Yazı və oxunun ön bacarıqları	
Mahnılar oxuyur, şeirlər söyləyir	
Ətrafda rast gəldiyi işarələri, simvolları tanıyır (məs, "açıqdır", "bağlıdır")	
Məqsədyönlü şəkildə sadə konturlar çəkir, guya yazır	
Maraq və diqqət	
Onun üçün yad olan insanlar və əşyalar haqqında maraqlanır və suallar verir (bu nədir, bu kimdir?) Sual verir: „harada?“	
Müəyyən bir müddətdə öz təşəbbüsü ilə başlanılmış fəaliyyətə qoşulur (5-10, 20 dəq)	
Yaradıcılıq və problemin həlli	
Əşyaları fərqli və yaradıcılıqla istifadə edir (məs, çubuqdan at və ya top kimi istifadə edir,	
Yeni situasiyada artıq tanış uğurlu strategiyadan istifadə edir	
Düşüncə və tədqiqat	
Oyun zamanı eyni zamanda oyuncaqdan və real əşyadan istifadə edə bilər	
İki hadisəni bir-birilə əlaqələndirməyə başlayır (məs, ona görə qaranlıq düşdü ki, günəş batdı)	
Bir davranışı digəri ilə əvəzləyir (məs, məndə bu alınmadı, buna əvəz olaraq, bunu etdim)	
Oxşarlıq və fərqləri görə bilmək üçün tərbiyəçinin köməyi ilə obyektləri müşahidə və manipulyasiya edir.	
Münasibət və təşəbbüs	
Müstəqil işlər görməyi xahiş edir	
Nə etmək istədiyini haqqında öz fikrini bildirir	

Yardım alaraq geyinir və soyunur	
Ayaqyolundan istifadə etmək və təmizlənmək üçün yardım alır	
Asan qaydalara əməl edirlər	
Vizual incəsənət	
Təcrübə və kəşfiyyat üçün müxtəlif materiallardan (məsələn, boya, karandaşlar, oyun xəmiri, üçölçülü materiallar) istifadə edir.	
Müstəqil olaraq bir incəsənət əsərinin yaradılmasına təşəbbüs göstərəcək (çəkdiklərini adlandırır, nə demək olduğunu izah edir)	
İfa incəsənəti	
Oyunu, mahnını, ritmik hərəkəti müşahidə və təqlid edir.	
Tanış mahnını oxuyur (alət və ya başqa şəxsin səsi ilə müşayiət oluna bilər)	
Real və özü tərəfində uydurulmuş situasiyaları oynayır.	
Savadlılıq	
Kitabları məmuniyyətlə və maraqla nəzərdən keçirir	
Oxunmuş kiçik həcmli nağılları və hekayələri böyük məmuniyyətlə dinləyir	
Kitab oxunan zaman qəhrəmanlar haqqında suallar verir	
Mən və sağlam həyat	
Şəkildə 6 bədən üzvünü göstərir	
Yer kürəsi və ətraf mühit	
Canlı və cansız təbiətin fiziki xüsusiyyətlərini bilir (məs, ölçü, forma, rəng və tekstura)	
Sadə təbii qanunlar haqqında anlayışa malikdir (məsələn, bitkinin böyüməsi üçün suya, heyvanın isə suya və qidaya ehtiyacı var)	
Bədən və hadisələr	
Yeni maddələr hazırlamaq üçün maddələri qarışdırır (məsələn, qum və su, iki müxtəlif rəngli boya)	

Bir obyektı təsvir etmək üçün uyğun sözlərdən istifadə edir - (məsələn, sürətli, yavaş)	
İnsan və dünya	
"Yaxın" və "uzaq" kimi fiziki istiqamətləri öyrənir və başa düşür. "yuxarı" və "aşağı", "daxili" və "xarici".	
Bir əşyaya qarşı maraq ifadə edir,qlobus,xəritə,binokl və s. kimi əşyalara	
Yaxın keçmişdəki məlumatları, yenidən tamamlanmış bir hərəkəti xatırlaya bilir (məsələn, qapını kimin döydüyünü soruşduqda, bunu edən şəxsə işarə edir)	
Ona tanış olan peşə nümayəndələrini (həkim, pedaqoq, polis, sürücü) tanıyır.	
Rəqəmlər və miqdarlar	
Tərbiyəçinin köməyi ilə obyektləri bir işarə ilə sıralayır.	
Müxtəlif ölçülü həndəsi fiqurları müvafiq kontur üzrə düzür.	
Daha çox-sözündən istifadə edir.Hamısı,heç biri kimi anlayışları başa düşür,5-ə qədər sayır	
Ölçü ifadə edən sözlərdən istifadə edir - böyük və kiçik.	
İnsanlar və maşınlar	
İstifadə edərkən və ya nümayiş etdirərkən texnikanı adlandırır.	
Sadə alətlərdən məqsədyönlü istifadə edir (məsələn, oyuncaq çəkici mismarlamaq üçün istifadə edir, oyuncaq ayının ürəyinə stetoskop gəzdirir).	

3-4 yaşlı uşaqların təlim və təhsilinin dövlət standartına uyğun olaraq illik inkişaf sorğusu

Uşağın adı, soyadı: _____

Uşağın yaşı (il,ay): _____

Doldurulma müddəti: _____

Tərbiyəçi/lər: _____

Böyük motor	
Əllərini belinə qoyaraq bir ayaq üzərində dayanarkən tarazlığı qoruyur Böyük bir topu yerə atır və sıçrayan kimi onu tutur	
Qaçarkən istiqamətini dayanmadan dəyişir. Yerində ayaqlarını bir-birilə əvəz edərək hoppanır	
Ön istiqamətə doğru fırlanır	
Kiçik motor	
Orta barmağından istifadə edərək, baş və şəhadət barmağı ilə qələm tutur Kəsilmiş formaların üzərində qələm gəzdirir	
Müstəqil olaraq kiçik dördbucaq və üçbucaq formaları kəsir	
Asan formalı nümunələrə əsasən kiçik ölçülü muncuqlar, kublar, silindirlər düzür.	
Özünüdəyərləndirmə	
Yeni fəaliyyətlə məşğul olmağa və iştirak etməyə hazırlığını bildirir	
Özünü təsvir edir	
Fərdi fəaliyyət seçir, sınaqdan keçirir və öz imkanlarını yoxlayır.	
Emosional qabiliyyət	
Özünün və başqalarının emosiyalarını görür və adlandırır (məs, sevinci, qorxunu, kədəri)	
Güclü emosiyaları konstruktiv olaraq ifadə edir (hirs, inciməyi)	

Qrup işi zamanı öz növbəsini gözləyir (növbəyə əməl edir, səbr bacarıqlarını nümayiş etdirir)	
Sosial qabiliyyət	
İki davranış arasında əlaqənin onun üçün məlum olduğunu nümayiş etdirir (məs,oyuncağı əlindən aldıqda ağlayır)	
Başqa uşaqlarla oyunu başlayır, onlarla oynamaqdan məmnunluq hiss keçirdiyini nümayiş etdirir.	
Tərbiyəçinin yardımı ilə,münaqişənin həlli üçün başqa uşaqlarla əlaqə qurur.	
Reseptiv (mənimsəmə dili)	
Daha çox məkan və vaxt bildirən sözləri anlayır.	
Hekayələrin və nağılların məzmunun başa düşür.	
Məntiqlə bir-birilə bağlı olan asan göstərişləri ardıcılıqla yerinə yetirir (məs,su kranın aç, sabunu götür, əlini yu)	
Ekspressiv dil	
Əşyanın ölçüsünü, rəngini, mənsubiyyətini,təyinatını bildirən sözlərdən istifadə edir	
Onun nitqi aydındır, daha az qramatik səhvlər buraxır	
3-5 sözdən ibarət cümlələr qurur	
Praqmatik dil	
İsmarıcı müstəqil olaraq ötürür	
Cavab almaq üçün suallar verir(məs, nə üçün?nə zaman?necə?)	
Tərbiyəçinin köməyi ilə kiçik hadisəni nəql edir	
Yazı və oxunun ön bacarıqları	
Oxşar səslənən sözləri tanımağa başlayır (məsələn, Bali-kali)	
Müxtəlif simvolik işarələri başa düşür (məsələn, aptek işarəsi və ya “dayan” işarəsi)	
Hərfləri və rəqəmləri bir-birindən fərqləndirir	

Maraq və diqqət	
Maraqlanır, müxtəlif şeylərin necə işlədiyini öznünün anlaması üçün "təcrübələr" aparır	
Xarici müdaxilələrə baxmayaraq, seçdikləri fəaliyyətə davam edir	
Yaradıcılıq və problemin həlli	
Tapşırığa çevik yanaşmağa çalışır (məsələn, çubuqla istədiyi əşyayı göstərir)	
Fantaziyasından istifadə edir, yeni oyunlar icad edir	
Problemi həll etmək üçün müxtəlif yollar axtarır	
Düşüncə və tədqiqat	
Hal-hazırda görə bilmədiyi bir obyektə və ya şəxsi təsvir edə bilər	
Mövcud vəziyyət və ya hadisə haqqında yüksək səslə düşünür və müzakirə edir	
Böyükələrin fəaliyyətini müşahidə edir və müşahidələrini təsvir edir	
Müstəqillik və uyğunlaşma davranışı	
Səliqə-sahmında (oyuncaqların, paltarların və s.) iştirak edir və əşyalarının harada olduğunu bilir.	
Müstəqil qidalanır, az yardım alaraq geyinir və gigiyena qaydalarına riayət edir	
Səhvləri düzəltməyə çalışır və ilk uğursuzluqda təslim olmur	
Vizual incəsənət	
Suallar verir və ya sadəcə şəkildə əks olunanları təsvir edir	
Sxematik çertyojlar yaradır	
Plastilin və ya gil ilə sadə formaları yapır.	
İfa incəsənəti	
Uşaq tamaşalarını, kukla tamaşalarını dinləyir və izləyir	

Musiqinin melodiyasını təkrarlayır və rəqs edir	
Rola uyğun olaraq səsin tembrini və mimikanı dəyişir	
Savadlılıq	
Oxuduğu kitabla bağlı suallar verir	
Müstəqil olaraq kitablara, jurnallara və digər çap materiallarına baxır	
Mən və sağlam həyat	
5-10 dəqiqə ərzində tərbiyəçinin rəhbərlik etdiyi fiziki fəaliyyətdə iştirak edir	
Sağlam davranışlar, o cümlədən gigiyena, qidalanma, yuxu, xəstəlik, fiziki fəaliyyət haqqında danışır	
Yer kürəsi və mühit	
Təbiət və təbiət hadisələri ilə maraqlanır və suallar verir, daha çox öyrənmək üçün tez-tez oynayır	
Cari mövsüm və hava dəyişiklikləri haqqında başqaları ilə danışır	
Ekoloji maarifləndirmə üçün vacib olan fəaliyyətlərdə iştirak edir	
Bədən və hadisələr	
Əşyanın formasının onların aqreqat vəziyyətindən asılı olduğuna diqqət yetirir (məsələn, yaş qum paska formasını alır)	
İnsan və dünya	
Əşyaların təyinatına görə yerini bilir	
Dövlət bayrağını və dövlət himnini tanıyır	
Rəqəmlər və miqdarlar	
Obyektləri bir xüsusiyyətə görə çeşidləyir	
Üç formanı tanıyır və adlandırır (məsələn, düzbucaqlı, üçbucaq, dairə)	
Gündəlik həyatda saymaq üçün rəqəmlərdən istifadə edir	

İnsanlar və maşınlar	
Avadanlıqdan istifadə edərkən müəyyən edilmiş qaydalara əməl edir	
Peşəkarın istifadə etdikləri avadanlıqla cütləşdirir	

4-5 yaşlı uşaqların təlim və təhsilinin dövlət standartına uyğun olaraq illik inkişaf sorğusu

Uşağın adı, soyadı: _____

Uşağın yaşı (il,ay): _____

Doldurulma müddəti: _____

Tərbiyəçi/lər: _____

Böyük motor	
Ayağı ilə onun istiqamətində hərəkət edən böyük topa zərbə vurur Topu başının üstündən hərəkət etdirərək atır.	
"Çaparaq" qaçır İrəli atılır (bir ayaq aparıcıdır).	
Əlləri tutaraq dirəkdən asılır	
Kiçik motor	
Bağlanan əşyaları bir-birinə bağlayır (məsələn, şüşə qapaqları və s.)	
Fiqurları kəsə bilər (şəkillər qalın xətlə təsvir edilmişdir)	
Rəng və forma nümunəsinə uyğun olaraq kiçik muncuqlar düzür.	
Özünüdəyərləndirmə	
Tanış tərbiyəçidən asanlıqla ayrılır	
Onun düşüncələri, hissləri, duyğuları və bədəni olduğunu başa düşür	
Müstəqil olaraq yeni fəaliyyətlərə cəhd edir, öz qabiliyyətlərini dərk etdiyini nümayiş etdirir	

Emosional qabiliyyət	
Onun davranışının başqasının emosiyasına səbəb olduğu vəziyyəti təsvir edir	
Öz hisslərini və duyğularını adlandırır və danışır	
Güclü emosionalardan sonra sakitləşməyə çalışır və tərbiyəçidən köməyindən imtina etmir	
Sosial qabiliyyət	
Situasiyaya müvafiq davranır (məs. muzeydə, oyun meydançasında və ya nəqliyyatda)	
Fərqli oyunlarla məşğul olan uşaqlar qrupuna qoşulur	
Problemin həlli üçün asan və fərqli strategiyalardan istifadə edir Münaqişəli situasiyada öz mövqeyini bildirir	
Reseptiv dil (məniməsmə dili)	
Yeni və tanış olmayan sözlərin mahiyyətini oxuyur	
Müxtəlif sözlərin mahiyyətini başa düşür Sözləri ifadə edir	
Davranışlar bir-birilə bağlı olmadığı halda, verilmiş göstərişləri ardıcılıqla yerinə yetirir, məs, kitabı qaytar, Dağını çağır)	
Ekspressiv dil	
Hallanmanı, cəm halını və felin formalarını düzgün istifadə edir	
Danışıq zamanı kiçik və uzun cümlələrdən istifadə edir	
Məkan, vaxt və ölçünü bildirən sözlərdən müvafiq istifadə edir	
Praqmatik dil	
Cavab almaq üçün suallar verir	
Öz fikirlərini paylaşır	
Nağıldan və hekayədən fraqment ayırır və onun üçün maraqlı olan fraqmenti başqa insana danışır	

Yazı və oxunun ön bacarıqları	
Tərbiyəçinin təklif etdiyi hərf ilə başlayan sözü adlandırır Sözdəki hecaların sayı qədər alqışlaya bilir	
Yazılara diqqət yetirir və oyun zamanı “yazı”dan istifadə edir (yazılı simvollar hərflərə bənzəyir)	
Bir neçə hərfi tanıyır. Tərbiyəçidən fikirlərini yazmağı xahiş edir	
Maraq və diqqət	
Aydın maraq dairəsi var	
Yeni şeylər kəşf etmək və yeni təcrübələr qazanmaq üçün maraq və istək nümayiş etdirir	
Uğursuzluq halında belə, dayandırılmış fəaliyyətlərə qaydır, hərəkəti tamamlamağa və tapşırığı həll etməyə çalışır	
Yaradıcılıq və problemin həlli	
Təsviri oyunlar oynayır, dramatik oyun zamanı yeni ssenarilər icad edir	
Müxtəlif obyektləri birləşdirərək yeni bir şey yaradır Hekayə, yeni sözlər və melodiylar icad edə bilər	
Problemi həll etməyin bir yolunu adlandırır Yeni məlumat və təcrübəyə cavab olaraq davranışı dəyişir (məsələn, suyun sərbəst axması üçün borunun bucağını dəyişir)	
Təfəkkür və tədqiqat	
Digər obyektlərə təsiri edən obyektləri müəyyən edir və tanıyır. Mümkün nəticələrlə bağlı fərziyyələrini ifadə edir	
Problemi həll etməzdən əvvəl hərəkəti əvvəlcədən anlamağa çalışır	
Müstəqillik və uyğunlaşma davranışı	
Müstəqil qidalanır, paltarları öndən bağlayır, gigiyena qaydalarına əməl edir	
Tərbiyəçinin köməyi ilə əsas təhlükəsizlik qaydalarına əməl edir	

Vizual incəsənət	
Müxtəlif təsviri incəsənət əsərlərinə maraq göstərir və öz təəssüratlarını başqaları ilə bölüşür	
Avtoportretlər, real və xəyali əşyalar və insanlar çəkir	
İfa incəsənəti	
Mahnıları və qafiyələri improvizasiya edir və ya yeni mahnılar yaratmaq üçün tanış mahnıların sözlərini və ya melodiyasını dəyişir	
Tərbiyəçinin rəhbərlik etdiyi teatr oyunlarında iştirak edir	
Savadlılıq	
Hekayənin hansı hissəsini bəyəndiyi, hansı hissəsini bəyənmədiyini barədə öz fikrini bildirə bilər.	
Oxunanları diqqətlə dinləyir	
Müstəqil olaraq sadə bir hekayə uydurur və onu çəkməyə çalışır	
Mən və sağlam həyat	
Müxtəlif fiziki fəaliyyətlərdə iştirak etməkdən həzz alır	
Sağlam davranışı qeyri-sağlam davranışdan seçir (məsələn, şirniyyat sağlam deyil, meyvə sağlamdır)	
Yer kürəsi və ətraf mühit	
Cansız və canlı təbiəti müşahidə edir və öyrənir	
Fəsilər haqqında danışır və uyğun sözlərdən istifadə edərək onların hava xüsusiyyətlərini təsvir edir	
Ətraf mühit üçün insanların davranışlarının hansının təhlükəsiz, hansının təhlükəli olduğunu (məsələn, meşədə yangın törətmək) fərqləndirir.	
Bədən və hadisələr	
Tədqiqat zamanı nələrin baş verəcəyi ilə bağlı proqnozlar verir (məsələn, "Buz suya çevriləcək").	
İnsanlara fiziki hadisələrlə bağlı öz müşahidələrini bölüşür və onu müşahidələrlə müqayisə edir	

İnsan və dünya	
Qonşuluqdakı tanış yerləri tanıyır Yolların öz yol nişanları və adlarının, evlərin isə nömrələrinin olduğunu bilir.	
Digər uşaqların etnik və mədəni mənşəyi, digər xalqların əfsanələri, nağılları, mahnıları və adət-ənənələri ilə maraqlanır.	
Xəyali oyunda müxtəlif peşə sahiblərini təsəvvür edir	
Rəqəmlər və miqdarlar	
Əşyaları müxtəlif əlamətlərə görə çeşidləyir, səbəbini izah edir	
Bir neçə üçölçülü fiqurları həndəsi adla müəyyən edir və adlandırır	
Ona qədər rəqəm simvollarını müəyyən edir	
İnsanlar və maşınlar	
Sadə texnikalardan məqsədyönlü istifadə edir	
İnformasiya əldə etmək üçün texnologiyalardan istifadə edir (məsələn, məlumat məqsədli fotosəkil çəkir)	

5-6 yaşlı uşaqların təlim və təhsilinin dövlət standartına uyğun olaraq illik inkişaf sorğusu

Uşağın adı, soyadı: _____

Uşağın yaşı (il,ay): _____

Doldurulma müddəti: _____

Tərbiyəçi/lər: _____

Böyük motor	
Dönərkən, fırlanarkən tarazlığı qoruyur	
Maneələrdən yan keçərək qaçır	
3 metrədən atılan böyük topu tutur	
Kiçik motor	
Ayaqqabı bağlarını valideynin köməyi ilə bağlayır	
Qayçı ilə kağızdan sadə formaları kəsə, aplikasiya düzəldə bilir	
Bir ipə kiçik bir muncuq bağlayır	
Özünüdəyərləndirmə	
Rəhbərin məsləhətini nəzərə alır	
Fəaliyyətlərə maraqla başlayır və sona qədər tamamlayır; Oyunlara başlamağa və təşkil edə bilər	
Yeni şeylərə maraq göstərir, yeni fəaliyyətləri sınağa və yerinə yetirməyə çalışır, suallar verir	
Emosional qabiliyyət	
Deyilənlər, duyğular və hərəkətlər arasındakı əlaqəni başa düşür (məsələn, onun sözləri - "Sən mənim dostum deyilsən" başqasının narazılığına səbəb oldu; başqasının köməyi - minnətdarlıq hissi və s.)	
Müxtəlif duyğu və hissləri adlandırır və danışır	
Müxtəlif mühitlərdə düzgün davranır; oyun zamanı dostun duyğularını və davranışını nəzərə alır	

Sosial qabiliyyət	
Başqalarına dəstək göstərir	
Davam edən qrup fəaliyyətlərinə asanlıqla qoşulur; Birdən çox uşağın iştirak etdiyi oyunları icad edir və həyata keçirir.	
Münaqişənin həlli üçün müxtəlif strategiyalardan istifadə edir, müxtəlif yol və vasitələri sınayır; hər iki tərəfin maraqlarını daha yaxşı nəzərə almaq üçün danışıqlar zamanı qaydaları başqa uşaqla müzakirə edir	
Reseptiv dil (mənimsəmə dili)	
Müxtəlif sözlərin mənasını başa düşür: zaman və məkan bildirən bağlayıcılar, zərflər, müxtəlif sifətlər, gündəlik funksiya daşıyan sözləri.	
Mücərrəd anlayışları və ideyaları başa düşür (məsələn, hörmət, ədalət, təxəyyül, səbir və s.)	
Hərəkətlərin bir-biri ilə əlaqəli olmaya biləcəyi müəyyən bir ardıcılıqla (ikidən çox) göstərişlərə əməl edir (məsələn, kitabı qaytarın, bağçaya zəng edin, əllərinizi yuyun)	
Ekspressiv dil	
Qeyri-şifahi ünsiyyət formalarından funksional və düşünülmüş şəkildə istifadə edir: jestlər, üz ifadələri, bədən dili	
Uzun və mürəkkəb cümlələri grammatik cəhətdən düzgün danışır	
Fərziyyələr və nəticələr çıxarmaq üçün dildən istifadə edir	
Praqmatik dil	
Qısa müddət ərzində sual-cavab rejimində söhbət mövzunu saxlayır (4 sətirdən çox dialoq saxlayır)	
Müxtəlif sosial vəziyyətlərdə dildən səmərəli istifadə edir (dolayı yolla tələb edə, razı sala, inandırma bilər)	
Ətraf mühiti, personajları, problemi, onun həlli yolunu və davranışların nəticə elementlərini təşkil edən hekayə danışa bilir; hekayənin məntiqi əlaqələri və sonu var	

Yazının və oxunun ön bacarıqları	
Hecaları və ya səsləri sözə çevirə bilir (səbət- sə bət). Sözü hərflərə-səslərə ayıra bilər (məsələn, ayı – a yı)	
Yazılarla maraqlanır və suallar verir	
Bir neçə yazılı sözü tanıyır, hərfləri ayırd etməyə çalışır Öz adını yazıya bilər	
Maraq və diqqət	
Müəllimin köməyi ilə o, öz maraq dairəsi ilə bağlı yeni məlumatlar axtarır	
Yeni fəaliyyətlərin və cari hadisələrin müzakirəsində iştirak edir (məsələn, niyə bu baş verdi?).	
Qarşısına məqsəd qoyur və onu əvvəlcədən müəyyən edilmiş plana uyğun olaraq müstəqil şəkildə həyata keçirməyə çalışır (məsələn, şəhər salmalı olduğunu deyir, qutular və uyğun materialları axtarır və onu ardıcıl şəkildə qurur)	
Yaradıcılıq və problemin həlli	
İdeyanı həyata keçirmək üçün müxtəlif üsullardan istifadə edir (məsələn, kanal düzəltmək üçün plastik şüşə kəsir və yastı daşlar düzəldir)	
Simvollar və ya hərəkətlər əlavə etməklə tanış hekayəni dəyişdirir	
Problemi həll etmək üçün digər qrup üzvləri ilə işləyir və qərar qəbul edərkən müxtəlif strategiyalardan istifadə edir.	
Təfəkkür və tədqiqat	
Əşyanın(obyektin) hansı elementlərinin (hissələrinin) xüsusi təsirə səbəb olduğunu müəyyən edə bilər (məsələn, top sərt vurulduqda daha uzağa uçar)	
Təcrübəni nəzərə alaraq tədbirlər planlayır	
Bir obyektə və ya hadisəni müşahidə edir və araşdırır, yeni və ya əlavə məlumat əldə etmək üçün suallar verir.	

Müstəqillik və uyğunlaşma davranışı	
Müstəqil olaraq qidalanır, geyinir və gigiyena qaydalarına riayət edir; əşyalardan təhlükəsiz istifadə etməyi bilir (məsələn, bıçaq, qayçı)	
Seçdiyi fəaliyyətləri müstəqil həyata keçirir	
Dəyişikliklərə qarşı çevikdir (məsələn, oyunu bitirərkən və başqa fəaliyyətə keçərkən)	
Vizual incəsənət	
Müxtəlif vizual sənət əsərləri ilə maraqlanır və öz təəssüratlarını başqaları ilə bölüşür	
Mürəkkəb sxematik fiqur çəkə və ya heykəl çəkə bilər	
İfa incəsənəti	
Zərb alətləri ilə ritm yarada və səslərin həcmi dəyişə bilər: sürətli - yavaş; yüksək - yumşaq	
Rollu oyunlarında iştirak edir, rol təqəssüm edə bilər, öz həyatından (yaxın keçmişdən) və ya bu və ya digər hekayədən müxtəlif hadisələri canlandırır.	
Savadlılıq	
Kitab oxumağı xahiş edir, sevimli kitabları və nağılları var	
Şifahi və ya oxunan nağılların və sadə hekayələrin məzmununu başa düşür	
Kitab ətrafında dialoq zamanı öz təcrübələrini, duyğularını və problemi həll etməyin mümkün yollarını izah edə və danışa bilər.	
Mən və sağlam həyat	
Gündəlik fiziki fəaliyyətlərdə iştirak edir (rəqs edir, idman edir)	
Əsas qidaların faydalarını adlandırır (məsələn, süd sümük böyüməsi üçün yaxşıdır)	
Bədən hissələrinin və daxili orqanların funksiyaları haqqında söhbətə qoşulur.	

Yer kürəsi və ətraf mühit	
Heyvanların və bitkilərin böyüməsi və dəyişiklikləri haqqında bilir və suallar verir, həmçinin bitkilərin və heyvanların necə böyüdüyünü və dəyişdiyini asanlıqla təsvir edə bilər.	
İl ərzində təbiətdə hansı dəyişikliklərin baş verdiyini və onlara xas olan nə olduğunu bilir	
Təbiətə və ətraf mühitə qayğı göstərməyi bilir və bunu gündəlik həyatda həyata keçirir (məsələn, küçədə zibil qutusuna atır, suyu ayaqda qoymur, ağac budaqlarını sındırmır)	
Bədən və hadisələr	
Fərqli şərtlərdən asılı olaraq nəticənin nə qədər fərqli ola biləcəyini müəyyən edə bilər (məsələn: sarı və qırmızı qarışdırıldıqda narıncı, sarı və mavi qarışdırıldıqda isə yaşıl rəng əldə edir).	
Fiziki hadisələrlə bağlı öz müşahidələrini insanlarla bölüşür və onları müşahidələrlə müqayisə edir.	
İnsan və dünya	
Kəndi və ya şəhəri üçün xarakterik olan şeylər haqqında fikirləri inkişaf edir	
İnsanların keçmişdə indikindən fərqli yaşadıkları barədə fikir var	
Əsas hüquq və vəzifələrini müzakirə edir	
Rəqəmlər və miqdarlar	
Kvadrat, üçbucaq çəkə bilir; qırıq formanın parçalarından fiqur yarada bilir	
Müstəqil olaraq 21-ə qədər sayır; oyuncaqlar və sikkələrdən istifadə edərək gündəlik fəaliyyətlərdə riyazi çevrilmələri (10 daxilində toplama-çıxma) yerinə yetirir.	
Praktiki nümunə əsasında obyektləri kəmiyyətə müqayisə edə bilir (məsələn, bərabər, bərabər deyil, böyük, kiçik terminlərdən düzgün istifadə edir)	
İnsanlar və maşınlar	
İnsanların gündəlik fəaliyyətlərində köməklik göstərən müxtəlif texniki vasitələr və məişət texnikası haqqında suallar verir	
Rəhbərinin köməyi ilə onu əhatə edən texniki vasitələrlə tanış olmağa başlayır.	

Əlavə 2. Məqsədləri seçmək üçün müşahidə aləti

Alətin məqsədi kurikulumun məqsədlərini maddi, konkret, müşahidə edilə bilən və şərh edilə bilən etmək və müəyyən qrupda inkişaf meyllərini təhlil etməkdə və alt məqsədləri seçməkdə pedaqoqa kömək etməkdir. Uşaqların oyununu, qarşılıqlı əlaqəsini, davranışını və alətdə təqdim olunan bacarıqları müşahidə edin. Müşahidə müxtəlif vaxtlarda, müxtəlif şəraitlərdə aparılmalıdır (açıq məkan, görüş vaxtı, güşələrdə oyun, fəaliyyətə cəlb olunma və s.). Alətin yalnız qrupun yaşına uyğun olan hissəsini çap edin.

Özünüz üçün sadə bir kodlaşdırma hazırlayın, məsələn:

- V – göstərici qrupda tez-tez görünür
- S – bəzən görünür
- O – demək olar ki, heç vaxt görünmür
- I – yalnız fərdi olaraq görünür

Və ya xətlərdən istifadə edin. Məsələn, bir sətir / – ayrı-ayrılıqda görünür, iki sətir // – qrupun bir hissəsi kimi görünür, üç sətir /// – geniş görünür

V və ya S-nin dəfələrlə işarələndiyi alətin nəticələrinə baxın, bu o deməkdir ki, bu səriştə mənimsənilib və ya qrupda inkişaf prosesindədir. O kodunun ən çox olduğu məqsədləri qeyd edin - bu sizə gücləndirilməsi lazım olan sahələri göstərəcək.

Növbəti həftələrdə üzərində işləmək üçün 2 və ya 3 hədəf seçin.

Məşğələlərin planlaşdırılmasında, təxribatlarda, ətraf mühitin təşkilində və materialların seçilməsində müəyyən edilmiş məqsədləri və ehtiyacları əks etdirin.

Qrupun birliyi

1. Altməqsəd: Sosial əlaqələr və ünsiyyət

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
1.1. Bağlılıq və təhlükəsizlik	- Tərbiyəçiye qarşı emosional bağlılıq və təhlükəsizlik ifadə edirlər - Onun göstərişlərinə tabe olurlar	- Yardım üçün böyüklərə müraciət edirlər - Emosional və davranış baxımından dəstək alırlar və axtarırlar	- Müstəqillik nümayiş etdirirlər - Böyüklərlə ünsiyyət və dəstək axtararkən özləri təşəbbüs göstərirlər

1.2. Əlaqələrdə dilin istifadə edilməsi və dərkedilməsi	• 2-3 sözlü cümlələrdən istifadə edirlər • Asan müraciətləri anlayırlar	• 3-5 sözlü cümlələrdən istifadə edirlər • Başqalarının söylədiyini əsasən düzgün başa düşürlər	• Fikirlərini ardıcılı cümlələr ilə ifadə edirlər. • Sosial göstərişləri qəbul edirlər (intonasiya,mimika) • Həmkarını əmin etmək üçün danışıq tonlarını və üslublarını dəyişirlər
1.3. Əlaqələrin və möhkəmləndirilməsi və ünsiyyət	• Böyüklərin yardımı ilə əlaqəni jestlərlə və asan sözlərlə qururlar	• Müstəqil şəkildə əlaqə qurmağa başlayırlar • Emosional göstərişləri aşkar edirlər və reaksiya verirlər. məs,kefsizdir. • Bir-birlərinin söhbətini kəsmirlər.	• Yaşlıları və böyüklərlə bərabər şəkildə əlaqə qururlar • Artıq başlanılmış oyun və məşğələyə effektiv şəkildə necə qoşulmağı öyrənirlər
1.4. Dostların təşəbbüsü və qrupda əməkdaşlıq	• Böyüklərin yardımı ilə birgə fəaliyyətə və interaktiv oyuna qoşulurlar	• Oyuna təşəbbüs göstərilir • Dostların cəhdləri tez-tezdir,ancaq tez-tez qısamüddətlidir • Ümumi məqsəd üzərində işləyə bilirlər	• Dostluq daha davamlı olur və əhəmiyyət kəsb edir • Yaşlıları ilə “inandırma” elementlərini istifadə edilər (məs,böyükləri təqlid edən ifadələr) • Əməkdaşlıq zamanı daha diplomatik yanaşmalardan istifadə edirlər
1.5. Təmali sosial normaları bilmək	• Böyüklərin yardımı ilə asan qaydalara riayət edirlər	• Əsas sosial normalara riayət edirlər və dərk edirlər-salamlaşma, xüdaəhafizləşmə, sual soruşmağı, sual verməyi bilirlər • Yardım üçün müraciət edirlər	• Birbaşa müraciət formalarından istifadə edirlər(məs,mənə verə bilərsən?) • Paylaşmağı,müraciəti formalaşdırmağı,dostunu oyuna cəlb etməyi bilirlər • Qaydaların işlənilib hazırlanmasında iştirak edirlər

2. Altməqsəd: Sosial oyun

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
2.1. Paralel oyun	Bir məkanda müstəqil və paralel şəkildə oynayır, ancaq bir-birləri ilə maraqlanırlar.	(QEYD: Bu yaşda paralel oyun mərhələli şəkildə assosiasiya oyununa çevrilir)	(QEYD: Bu yaşda daha az aktualdır, oyunlar əməkdaşlıqla oynanılır)
2.2. Assosiasiyalı oyun	- Böyükklərin yardımını ilə bir-birlərinə yardım edirlər, oyuncaqları dəyişirlər - Bir-birlərini təqlid edirlər, davranışları, sözləri və jestləri təkrar edirlər	3 yaşından az da olsa ünsiyyətə başlayırlar - Oyuncaqları paylaşırırlar - Bir-birlərinin oyunlarına qarşı maraq göstərirlər	Dominant forma deyil, ancaq müəyyən situasiyalarda əməkdaşlıq oyunun keçid forması aşkar olunur
2.3. Əməkdaşlıq oyunu	- Böyükklərin yardımını ilə əməkdaşlıq oyunun elementləri üzə çıxır - Oyun qısadır və asan ssenarilər cərayan edir	- Oyunun ümumi məqsədinə nail olmaq üçün razılaşdırılmış hərəkətə başlayırlar - Qarşılıqlı əlaqəni qısa müddət ərzində saxlayırlar 4-yaşdan kordinasiya və əməkdaşlıq davranışlarını inkişaf etdirirlər - Rolları bölüşürlər və bir-birlərinin istəklərini nəzərə alırlar - Razılaşmağa başlayırlar, güzəştə gedirlər. - Yeni ssenarilər uydururlar. - Qrup layihəsi üzərində işləyirlər. Məsələn, rəsm, konstruksiya	- Rollu oyunlar çətinləşir və mürəkkəb oyunda güzəştə getmək və münaqişənin diplomatik, əməkdaşlıq yolu ilə həllindən istifadə edirlər - Oyun zamanı emosiyalarına və impulslarına daha yaxşı nəzarət edirlər - Oyun zamanı qaydalara əməl edirlər - Masaüstü qrup oyunları oynayırlar

2.4. Simvolik oyun	• Asan gündəlik davranışları imitasiya edirlər (içmək, yemək, gəlinciyi üzərini yorğanla örtmək). • Bir və eyni ssenaridə təkrarlanan davranışlarla xarakterizə olunurlar. • Rollar verməyə başlayırlar (məs, özü “anadır”, gəlincik isə “uşaq”) • İkincinin əvəzinə bir əşyadan istifadə edirlər (məs, qaşığı telefon kimi)	• Oyunun ssenarilərini dəyişirlər • Səslərini və intonasiyalarını rollara əsasən dəyişirlər • Müxtəlif əşyaları simvolik olaraq istifadə edirlər • Başqa uşaqlarla oynayır və rolları bölüşürlər • Çətin ssenariləri inkişaf etdirə bilirlər	• Bir neçə gün davam edən çətin və uzunmüddətli oyun ssenariləri yaradırlar • Emosiyaları və ideyaları rollu oyunla, rəsmlə və ya imitasiya ilə simvolik ifadə edirlər. Həkimlik oyunu oynayarkən gəlinciyi sakitləşdirirlər • Oyunu keçmişə və ya təsviri dünyaya görə qururlar (məs, kosmosa səyahət, şah və cəngavərlər). • Rolları növbə ilə oynayırlar və süjeti qrup şəklində inkişaf etdirirlər. • Çox funksiyalı və simvolik əşyaları yaradıcılıqla istifadə edirlər.

3. Altməqsəd: Özünüdərəkətmə

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
3.1. Özünəinam	- Müstəqilliyin ilkin əlamətlərini göstərir - Sərbəst davranmağa çalışırlar - Asan seçim edirlər	- Başqalarının onlar haqqında nə düşündüklərinə qarşı həssasdırlar - Öz imkanlarını görürlər, ancaq bəzən nəticə almadıqları halda məyus olurlar	- Özlərini fərqli bir fərd kimi daha ciddi dərk edirlər - Səhvləri etiraf etməyə başlayırlar - Öz güclərinin mahiyyətini dərk edirlər.
3.2. Emosiyaları bilmək	- Emosiyaları tanımaq üçün böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar. - Asan emosiyaları bilirlər: sevinc, əsəbləşmək, qorxu	- Öz emosiyalarını daha yaxşı dərk edirlər - Emosiyaları adlandırmağı və izah etməyi bilirlər - Qürur və ya günah kimi çətin hissləri dərk edirlər - Öz davranışlarını öyrənirlər və öz davranışlarını fikirləşirlər - Müxtəlif hisslərin təbii və idarə olunan olduğunu başa düşməyə başlayırlar	- Utanma və çaşqınlıq kimi çətin emosiyaları dərk edirlər - Öz davranışlarını dərk edirlər - Müxtəlif hisslərin təbii və idarə olunan olduğunu dərk edirlər
3.3. Emosiyaların ifadə olunması	Emosiyaları davranışları ilə ifadə edirlər	4 yaşından çətin emosiyaları adlandırmağa başlayırlar - Nə və nə üçün hiss etdiklərini izah etməyə başlayırlar	- Zəngin emosional lüğəti var - Çətin emosiyaları adlandırma və izah edə bilirlər

4. Altməqsəd: Sosial savadlılıq

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 Yaş
4.1. Başqalarının emosiyalarını dərk etmək və başa düşmək	Böyüklərin yardımı ilə, başqasının emosiyalarını daha asan görməyə və adlandırmağa başlayırlar.	- Uşaqlar başqalarının emosiyalarını daha yaxşı başa düşürlər. - Başqalarının hisslərini və ehtiyaclarını nəzərə almaq hissi yaranır - Xatırladan zaman bir-birlərinin üzünə baxırlar və emosiyaları anlayırlar.	- Başqalarının emosiyalarını başa düşürlər. - Başqalarının hisslərini və ehtiyaclarını nəzərə alırlar. Məs, dostu üzgün olduqda görür və reaksiya verir
4.2. Müxtəlifliyi dərk etmək və hörmət etmək	Müxtəlifliyi dərk etmək üçün böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar	- Fərqliliyi görürlər, ancaq hələ müxtəlifliyi anlamırlar və ya qiymətləndirmirlər 4 yaşından müxtəliflik anlayışını dərk edirlər	Başqalarının fərqliliklərini dəyərləndirməyə və hörmət etməyə başlayırlar.
4.3. Sosial cavabdehlik və qaydalar	- Başqalarının davranışlarını müşahidə etməyə və ümumi təəssüratlar yaratmağa başlayırlar - Qaydalara tez-tez laqeyid yanaşırlar və böyüyün yardımı ilə qaydalara tabe olurlar	4 yaşdan sosial cavabdehliyi və başqalarına yardımın mahiyyətini dərk etməyə başlayırlar - Ədalətə riayət edirlər - Yenə də böyüklərin yardımı ilə, qaydalara diqqət edirlər və onlara müəyyən dərəcədə əməl edirlər.	- Empatiyanı ifadə edirlər, başqalarına yardım edirlər - Ədalətlik hissində sahibdirlər - Bir çox hallarda müstəqil şəkildə və az yardım almaqla qaydalara və sifarişlərə əməl edirlər.
4.4. Başqalarının perspektivini dərk etmək	Başqalarının nə hiss etdiyini, nə fikirləşdiyini, nə gördüyünü, nə bildiyini bilmək üçün böyüklərin yardımına ehtiyac duyur	Nə hiss etdiyini, nə fikirləşdiyini, nə gördüyünü, nə bildiyini dərk etməyə başlayır.	Özlərini başqalarının yerində təsvir etməyi bacarırlar. Başqasının nə hiss etdiyini, nə fikirləşdiyini, nə gördüyünü, nə bildiyini yaxşı dərk edir
4.5. Sosial səbəb-nəticə	Böyüklərin yardımı ilə emosiyalar və davranışlar arasında səbəb-nəticə əlaqələrini dərk edirlər	4 yaşından onların davranışlarının, sözlərinin, emosiyalarının başqalarına necə təsir etdiyini dərk edirlər.	Öz davranışlarının, sözlərinin, emosiyalarının başqalarına necə təsir etdiyini dərk edirlər.

5. Altməqsəd: Özünütənzimləmə

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
5.1. Emosiyaların tənzimlənməsi	- Emosional ifadələr tez-tez baş verir - Emosiyaların, xüsusilə qəzəbin və məyusluğun tənzimlənməsində böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar	Asan situasiyalarda emosiyalarını idarə edir, ancaq hələ böyüklər tərəfindən təşviqə və molləşdirməyə ehtiyacları var	Tez-tez emosiyaları adlandırırlar və tənzimləmə strategiyalarından istifadə edirlər
5.2. Təmkin və impulslara nəzarət	Uşaqlarla impulslarla davranırlar. İmpulsların nəzarətində böyüklərin dəstəklərinə ehtiyacları var	Təmkin göstərirlər, xüsusilə motivasiya yüksək olduqda və ya böyük tərəfindən müsbət nümunə əldə etdikdə	- Təmkinlə gözləməyi və öz istəklərini və impulslarına nəzarəti yaxşı bacarırlar. - Oyunda növbə gözləməyi bacarırlar
5.3. Planlaşdırma bacarığı	- Planlaşdırma spontandır - Planlaşdırmada böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar	- Qısamüddətli məqsədlərlə birgə planlaşdırma bacarığı üzə çıxır - Hələ spontandırlar və məqsədyönlü və ardıcıl addımları yoxdur. Məsələn, oyundan əvvəl müvafiq əşyalar düzəltmək üçün böyüklərin göstərişlərinə ehtiyac duyurlar	- Uşaqlar planlaşdırma bacarıqlarını daha yaxşı istifadə edirlər, xüsusilə, əvvəlcədən qərar qəbul etmə tələb edən məşğələlərdə - Asan planlar yaratmağı bacarırlar və davranışlar ardıcıldır - Planları tez-tez sözlərlə qeyd edirlər, məs., "hələ bunu etməliyəm, sonra onu"

6. Altməqsəd:Münaqişələrin həlli

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
6.1 Münaqişələrin həlli	- Münaqişəli situasiyalarda emosiyalarını ifadə edirlər (ağlamaq,əl çalmaq), nadir hallarda sözlə yardım istəyirlər. Böyüklərin yardımına ehtiyac duyurlar. - Münaqişələrin həllində böyüklərə tabe olurlar və göstərişləri yerinə yetirirlər, bu da onlara problemin konstruktiv həllinə yardım edir.	- Münaqişələr zamanı arzularını sözlə ifadə edirlər (“bunu istəyirəm”, “bəyənmirəm”), ancaq tez-tez başqasının mövqeyini nəzərə almırlar. - Böyüklərin yardımı ilə razılaşmağa cəhd edirlər - Təklif olunmuş variantlardan bir strategiya seçirlər. - Seçilmiş strategiyanın təsdiq olunmuş izahına başlayırlar.	- Problemi sözlə ifadə edir və həmsöhbətini dinləməyə başlayırlar - Münaqişələr zamanı çıxış yolu axtarmağa çalışırlar (dəyişmək,növbə gözləmək). - Hər bir çıxış yolunun nə ilə nəticələcəyini dərk edirlər - Hələ böyüklərin dəstəyinə ehtiyac duyurlar.Bəzən həlli yollarını müstəqil olaraq tapırlar və başqlarının hisslərini anlayırlar - Ədalətli çıxış yolu tapamağa çalışırlar
6.2.Danışiq bacarıqları	- Hələ razılaşmırlar. - Öz arzularını jestlə və ya sözlə ifadə edirlər. - Yalnız öz perspektivlərinə yönəliblər.	Yaşlıları ilə asan danışığlara başlayırlar: Gəl,belə böyüdək və sən də daxil edəcən?,böyüklərin dəstəyi ilə razılaşmağa çalışırlar.	- Razılaşmaq üçün məqsədyönlü danışiq ifadələrindən istifadə edirlər: “Sayaq və kimin birinci olacağına elə qərar verək” - Güzəştə getməyi öyrənirlər
6.3. İddialıq	Öz arzularını birbaşa və güclü ifadə edirlər,başqlarının reaksiyalarını nəzərə almırlar.	Öz fikirlərini formalşdırmağa başlayırlar: “Mən bunu istəyirəm”, “İndi oynamaq istəmirəm”. Böyüklərin yardımı ilə dinləmə və imtina etmə formalarını öyrənirlər.	- Öz fikirlərini əminliklə ifadə edirlər,yaşlıları ilə ədalətli danışmağa çalışırlar - Danışiq zamanı yaşlılarının hisslərini və ehtiyaclarını nəzərə almağa çalışırlar.

Tədqiqat-kəşf

7. Altməqsəd: Marağın dərinləşməsi

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
7.1. Marağın qorunub saxlanması və konsentrasiya	Böyüyün verbal təşviqindən sonra oyuna maraqla davam edirlər	- Müəyyən mövzuya qarşı marağı 10-15 dəqiqə qoruyub saxlayırlar - Mövzuya qayıdırlar	Marağı ≥20 dəqiqə qoruyub saxlayırlar və ya mövzuya günün başqa vaxtında qayıdırlar.
7.2. Müxtəlif mühitdə mövzünün/ marağın davamı	- Oyunu eyni əşya ilə və ya mövzuya təkrar edirlər - Güşədə və ya başqa gündə müşahidə	- Başqa güşədə mövzuya qayıdırlar - Mühiti elementləri və ya situasiyalarla əlaqələndirirlər (məs, öncəki gün oxunmuş dəniz heyvanları haqqında hadisənin ikinci gün qum qutusunda köçürülür. məs, qum-sahil)	Yeni məzmununda mövzunu davam etdirirlər: rəsm çəkirlər, tikirlər, yeni variantlar kəşf edirlər
7.4. Sual vermək, marağın paylaşılması	Dinləneni, bəyəndiklərini sözlə və ya jestlə təkrar edirlər	Suallar verməyə başlayırlar	- Əlavə məlumat və ya izah əldə etmək üçün istəklərini bildirirlər - Başqaları ilə paylaşırlar - Mövzünü daha dərinlən öyrənməyə çalışırlar

8. Altməqsəd: Marağın şaxələndirilməsi

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
8.1. Marağın ifadə edilməsi	- Yeni stimula reaksiya verirlər (barmaqla göstərilər, diqqətlə baxırlar, gülümsəyirlər, marağı və bəyəndiklərini sözlə və ya sualla ifadə edirlər) - Müxtəlif material üzərində davranışları təkrarlayırlar; - Kiçik detallı dəyişirlər (məs, yerini dəyişir, başqa yerə qoyur) - Böyüklərin suallarını təkrarlayırlar	- Tez-tez suallar verirlər (nə üçün, "bu nədir?") - Səbəbləri müəyyənləşdirməyə çalışırlar - Detalları müşahidə edirlər	- Yeni təcrübəni keçmiş təcrübə ilə əlaqələndirirlər. - Özləri sual verir və fərziyyələr irəli sürürlər, yaşadlarını cəlb etməyə çalışırlar - Onları tədqiqata aparan suallara cavab verirlər— Niyə belə fikirləşirsən?
8.2. Yeni təcrübələrə açıq olmaq və seçim	- Müxtəlif tekstura və materiallara toxunurlar - Seçimdə təşviqə etiyac duyurlar - Ətraf aləmdə olan dəyişiklikləri görürlər və reaksiya verirlər	- Materialları və oyun yerini özləri görürlər - Yeni məşğələlərdən istifadə etməyə çalışırlar - Yaşadlarının maraqları ilə maraqlanırlar - Yeniliklərə qarşı maraq göstərilər	- Məşğələləri arqumentli şəkildə seçirlər və planlaşdırırlar, təşəbbüs göstərilər - Müxtəlif sahələrlə və məşğələlərlə maraqlanırlar və (incəsənət, elm, texnika) - Fəal şəkildə yeni çağırışlar axtarırlar, məsələn, yeni oyuncaqlar və ya eksperimentlər - Özləri yenilikləri axtarırlar
8.3. Müxtəlif mövzularla maraqlanırlar	- Tanış məşğələlərə qarşı maraq göstərilər - Onlar üçün rahat mövzular və ya oyunlar seçirlər	- Müxtəlif mövzulara qarşı maraq göstərilər (heyvanlar, təbiət, nəqliyyat) - Mövzüyə uyğun müxtəlif məşğələlərdə maraqla iştirak edirlər - Oyunun mövzularını dəyişirlər - Müxtəlif məzmunları tədqiq edirlər	- Müxtəlif mövzulara qarşı müəyyən maraq göstərilər - Məlumat toplayırlar və onlara maraqlı mövzular haqqında suallar verirlər (şəkillər, kitablar, söhbətlər)

9. Altməqsəd: Sensor tədqiqat

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
9.1. Ətraf aləmin sensor tədqiqi (toxunuş, qoxu, səs, hərarət)	- Materialları toxunmaqla, nəvazışla, maraqla tədqiq edirlər (xəmir, su, qum, plastilin) - Açıq materialları fərqli tədqiq edirlər (tökmək, qarışdırmaq)	- Səbəb-nəticə əlaqələrini müşahidə edirlər (teksturanı qarışdırarkən, rəngi dəyişmək) - Hissləri izah edirlər və materialın xüsusiyyətlərini dəyərləndirirlər	Eynilik və fərqlilikləri müqayisə edirlər və danışirlər (qoxunun kəskinliyi, səs tonu)
9.2. Sensor məşğələlərdə kiçik motorikanın istifadəsi	- Xəmindən asan fiqurlar düzəldirlər, kiçik muncuqları ipə düzülür - Qabı doldururlar və boşaldırlar - Sadə konstruksiyaqlarla maraqlanırlar və qururlar (kublar, pazllar) - Şeirlər və mahnırla birgə barmaqlarını oynadırlar	- Kiçik qabı koordinasiya şəkildə istifadə edirlər - Asan vasitələrdən istifadə edirlər - Daha çətin konstruksiyaqlar qururlar (kublarla, pazllarla) - Məqsədyönlü davranırlar, kiçik obyektlərə dəqiq davranış sərgiləyirlər (məs, oxlov, xəmindən kiçik fiqurlar düzəltmək, pazllar)	- Çətin kompozisiyaqlar yaradırlar (detalların ardıcılıqla düzülməsi) - Barmaq və əl hərəkətlərini müstəqil nəzarət edirlər (miniatür modelər qurmaq, kiçik alətlərin təhlükəsiz istifadəsi) - Vasitələrdən koordinasiya istifadə edirlər (qayçı)
9.3. Məkan və hərəkət tədqiqat	- Böyüklərlə birgə bədənlərini hərəkət etdirirlər - Təsviri oyunlarda heyvanlar kimi hərəkət edirlər - Məməniyyətlə zənbilləri, arabaları yerlərini dəyişirlər - Hərəkətlə yeni məkanı öyrənirlər, müstəqil hərəkət edirlər, yerlərini dəyişirlər, qalxırlar, düşürlər, hoppanırlar-məs, həyətdəki təpəyə qalxır, enir, ətrafında dolaşır, gölməçənin üstündən tullanır)	- Maneələrin arasından keçirlər (fırlatmaq, yan keçmə) - Obyektləri bir yerdən digər yerə daşıyırlar - Məkana aid sözlərdən istifadə edirlər: irəli, geri, yana - Yerdəyişmənin müxtəlif yolunu seçirlər və hərəkəti planlaşdırırlar məs, maneələrlə qarşılaşmamaq üçün cığırda istiqamətini dəyişir - Məkani oyun, tədqiqat və gizlənmək üçün istifadə edirlər (tarazlıq, hərəkət oyunları)	- Çətin maneləri aşmaq üçün koordinasiya şəkildə çətin davranışlardan istifadə edirlər: hoppanmaq, tarazlıq, dönmək, sürətli yerləş və istiqamətlərdə dəyişiklik - Məkani analiz edirlər, məkanı başqalarına münasibətdə dərk edirlər (məs, həyətdə xəzinə tapmaq üçün istiqamət müəyyən edirlər, xəritədən və ya razılaşdırılmış işarələrdən istifadə edirlər, komanda yoldaşları ilə birgə hərəkət edirlər) - Çətin marşrutla hərəkət edirlər və sözlərdən istifadə edirlər: "ortada", "ətrafında", "paralel" - Məkanda öz mövqelərini dəyərləndirirlər və hərəkət istiqamətlərini təsvir edirlər

9.4. Sensor oyun və məşğələ zamanı sözlə ifadə	- Sensor məşğələ zamanı emosiya və ya sevinci ifadə edirlər - Toxunduqlarına və gördüklərini asan sözlərlə adlandırırlar	- Rəngi, formayı, materialın xüsusiyyətlərini sadalamağa çalışırlar - Dəyişiklikləri sözlə dəyərləndirirlər (“boyadım”, “qarışdırdım”)	- Sensor təcrübəni təsvir etmək üçün müxtəlif lüğətdən istifadə edirlər - Fərqlilikləri və eynilikləri müqayisə edirlər - Sensor məzmununda sözlü göstərişlərin yerinə yetirirlər (qırmızı əşyanın olduğu yerə get) - Müxtəlif lüğətlə hissləri izah edirlər (kəskin qoxu,xaotik səth) - Yeni sensor hissləri tədqiq edirlər və fərqliliklərlə tanış olurlar

10. Altməqsəd: Dərinləşdirilmiş/elmi tədqiqat

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
10.1. Müşahidə və çeşidləmə	- Bir və ya iki əlamətdə dəyişiklik müşahidə edərək, görünən dəyişiklikləri qeyd edirlər. - Əşyaları rənginə,ölçüsünə və ya formasına görə çeşidləyə bilirlər	- Ardıcılığa diqqət yetirirlər, sadə nümunələri davam etdirə bilirlər - Eyni anda bir neçə xüsusiyyətə görə çeşidləyə bilirlər (məsələn, rəng və ölçü)	- Prosesləri daha dərinləndirən müşahidə edirlər - Dəyişiklikləri təsvir edirlər,həmçinin səbəb-nəticə əlaqələrini - Xüsusiyyətə görə çeşidləyirlər (məs. Tük,uçuş,yağayış mühiti)
10.2. Səbəb-nəticə əlaqələrini görmək və fərziyyələr qurmaq	Vizual və fiziki dəyişikliklərə reaksiya verirlər (məs.”gümüşü rəng tozu suya qatmaq)	“Nə üçün?” və “Nə baş verəcək,əgər....?” tipli suallara savab verirlər - Hərəkət etməzdən əvvəl mümkün nəticələri təxmin etməyə çalışırlar - Göründüklərini izah etməyə çalışırlar	- Fərziyyələr formaladırlar,fərziyyələr irəli sürürlər - Nəticələri müşahidə edirlər və fikri reallıq ilə müqayisə edirlər - Maraqlı detalları/şəkilləri hekayələri qeyd edirlər

10.3. Sınaq və eksperiment	• san eksperimentlərlə maraqlanırlar və böyüklərin dəstəyi ilə iştirak edirlər • Fərqli tədqiqat məqsədilə təkrar toxunmağa, materiala təsir göstərməyə, yerdəyişməyə çalışırlar (məs. Plastilindən müxtəlif formala düzəldir, masanı basır və tutur)	• Böyüklərin dəstəyi ilə asan sınaqlara qoşulurlar (məs,üzür-batır) • Öz özlərinə ucadan suallar verirlər	• Asan sınaqlarda müstəqil şəkildə iştirak edirlər,dəyişənləri müqayisə edirlər (məs,işığın dəyişikliyi,temperaturun öyrənilməsi)
10.4. Sənədləşmə və təqdimat	• Böyüklərin yardımı ilə asan cədvəllər doldururlar • Asan eskizlər hazırlayırlar • Adlandırırlar	• Məlumat toplamağa başlayırlar • Məlumat toplamaq üçün asan cədvəllər doldururlar və bəzi hallarda böyüklərin dəstəyinə ehtiyac duyurlar • Öz kəşflərini sözlə və ya şəkil ilə təqdim edirlər	• Nəticəni sənədləşdirirlər: əşyaları, fotoları toplayırlar,eskizlər düzəldirlər,cədvəllər doldururlar • Nəticələri başqaları ilə paylaşırlar,qrupa göstərir və izah edirlər

11. Altməqsəd: Yaratmaq

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
11.1. Vizual sənət vasitəsilə özünüifadə	• Xətlər,asan fiqurlar çəkirlər • Əl işlərini adlandırırlar • Müxtəlif materiallarla rəsm çəkirlər (kağız,qum,barmaqclar) • İncəsənət məşğələləri zamanı maraq və müsbət emosiyalar göstərir	• Əl işlərində istifadə etdikləri rəngləri və formaları seçirlər • Öz əl işlərini təsvir edirlər • Materialların birləşməsindən istifadə edirlər. Əsas detalları təsvir edirlər	• Tematik əl işləri yaradırlar • Əl işləri tarixi çatdırır • Tematik şəkildə işləyirlər • Çətin bacarıqları-formanın dəqiqliyini,detallarını üzə çıxarırlar.
11.2. . Musiqi və hərəkət ilə özünüifadə	• Tanış ritmləri səslə və ya hərəkətlə təkrar edirlər • Emosiyalarını bədən hərəkətləri ilə ifadə edirlər • Mahnını və rəqsi imitasiya edirlər	• Öz ritmlərini yaradırlar və mahnı uydururlar • Hərəkətlə emosiyaları və ya hadisəni ifadə edirlər • Eksperiment üçün ritmik alətlərdən istifadə edirlər	• Ritmlər yaradırlar, rəqs uydururlar (məs,"musiqi qrupunu" oyuna cəlb etmək) • Hərəkətlə emosiyaları,hadisəni ifadə edirlər,hərəkətlə səhnələşdirilmiş ssenarilər yaradırlar

11.3. Dramatik/ Simvolik oyunlar	- Dramatik və simvolik oyunlar zamanı gündəlik davranışları həyata keçirirlər (yemək,yuxu,zəng etmək) - Kuklalarla və ya əşyalarla simvolik davranırlar	- Rollu oyunlar zamanı qəhrəmanlar uydururlar - Dramatik oyunda alternativ əşyalardan istifadə edirlər (qasığı telefon kimi)	- Süjetli, çox rollu dramatik oyunlar oynayırlar - Ssenarilər uydururlar və rolları bölüşürlər - Oyunda nadir və ya təxayül olan hadisələrdən istifadə edirlər
11.4. Nağıletmə / hekayə bacarıqları	- Dinlədiklərini və ya gördüklərini qısa cümlələrlə dərk edirlər - Nağıletmə fraqmentlidir	- Kiçik hadisələri ardıcılıqla danışirlar - Qəhrəmanı və ya mühiti təsvir etməyə çalışirlar	- Nağıletmə strukturlaşdırılmışdır (aşlanğıc, orta, son) - Öz uydurulmuş hadisələrini danışirlar
11.5. Konstruksiya	- Asan konstruksiya qururlar - Elementar simmetriyaya əməl edirlər (məs, qüllənin hər iki tərəfində bir və eyni rəngdə və ölçüdə olan kublar durur)	- Konstruksiya müxtəlif materiallarla qururlar (məs, şəhər, körpü) - Fikirlərini konstruksiya vasitəsilə ifadə edirlər	- Tematik, kompleks tikililəri müxtəlif materiallarla izah edirlər - Öz konstruksiya haqqında danışirlar

12. Altməqsəd: Problemin həlli

Bacarıq	2-3 yaş	3-5 yaş	5-6 yaş
12.1. Problemi tanımaq və təsvir etmək	Problemləri jestlərlə və ya sözlərlə göstərilər ("aça bilmədim", "düşdü")	Problemi sözlə qeyd edirlər ("qura bilmədim", yerinə oturmur")	Problemin mahiyyətini və ön şərtini dəqiq dəyərləndirirlər („bu hissə böyükdür, sığmır")
12.2. Çıxış yolu tapmaq və sınaq	Davranışları təkrarlayırlar və ya yardım istəyirlər	- Yanaşmanı dəyişirlər və ya digər vasitələrdən istifadə edirlər (başqa cür qururlar, alət və ya yardım tələb edirlər) - İki çıxış yolunu müqayisə edirlər və ən yaxşısını seçirlər (bu yaxşıdır, daha uzundur)	- Davranışları planlaşdırırlar - Müxtəlif çıxış yollarının effektivliyini analiz edirlər
12.3. Səbəb-nəticə əlaqələrini görmək və analiz	- Asan nəticələri seçirlər ("atdım-düşdü") - Onlar yalnız aşkar fərqi görürlər (böyük/küçük)	Səbəb axtarmağa başlayırlar ("böyük olduğu üçün düşdü")	- Səbəb-nəticə əlaqələrini izah edirlər - Variantları əvvəlcədən təxmin edirlər və müzakirə edirlər (durmadı yıxılacaq)
12.4. Problemin həllində kəmiyyət və məkan düşüncəsi	Məkanla bağlı olan asan terminlərdən istifadə edirlər ("içində", "yuxarıda")	Problemin həlli zamanı ölçüləri, formaları və ya sayları müqayisə edirlər	Problemin həlli üçün məkan strategiyalarından və qanunauyğunluqları müqayisə və istifadə edirlər

განათლების, მეცნიერებისა და
ახალგაზრდობის სამინისტრო

Bu metodoloji vəsait San Dieqo Dövlət Universiteti (SDSU)
tərəfindən yenilənmiş formada hazırlanmışdır.

Vəsait Gürcüstan Təhsil, Elm və Gənclər Nazirliyi tərəfindən
və Dünya Bankının maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilən
“İnnovasiya, inklüzivlik və Keyfiyyət Layihəsi - Gürcüstan
IQ (WB)” proqramı çərçivəsində həyata keçirilmişdir.

